INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

Volumul LXXII

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

2004
vol. LXXII

Centrul de Informare
şi Documentare Economică

Bucureşti, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC
Redactori: Aida SARCHIZIAN, Mihaela PINTICĂ, Adelina BIGICĂ
Coperta: Nicolae LOGIN
Culegere text: Carmen DIȚULESCU, Mirela AGAPI,
Tamara BĂILEŞTEANU, Miruna MAYER
Tehnoredactori: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”. Reproducerea, fie şi parțială şi pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-257-2 Apărut 2020

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE „COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

2004
vol. LXXII

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR
volumul LXXII

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 13-14/2004 _____ **1**

RELAŢIILE INDUSTRIALE • CONCEPT • ARIE PROBLEMATICĂ • PROCESE ACTUALE LA NIVEL EUROPEAN 3

1. PRECIZĂRI INTRODUCTIVE 7

2. SPRE O ECONOMIE DE PIAŢĂ FUNCŢIONALĂ 12
   2.1. Economie de piaţă funcţională. De ce şi cum? 12
   2.2. O piaţă a muncii funcţională 18

3. RELAŢIILE INDUSTRIALE UN CONCEPT ÎN EVOLUŢIE 25
   3.1. Conceptul de relaţii industriale 28
   3.2. Funcţii 32
   3.3. Dimensiuni 37

4. CONŢINUTUL PROBLEMATIC AL RELAŢIILOR INDUSTRIALE 42
   4.1. Forme principale de derulare a relaţiilor industriale 42
   4.2. Principalele zone problematice. Deplasări şi progrese 46
   4.3. Unele tendinţe şi accente noi 48
   4.4. Sisteme naţionale 51
   4.5. Aplicarea şi extinderea contractelor colective. Experienţe variate 57

5. RELAŢIILE INDUSTRIALE ÎN CONTEXTUL LĂRGIRII UE (În loc de concluzii) 63
   5.1. Promemoria 63
   5.2. Premise. Convergenţe şi divergenţe 64
   5.3. Provocări ale (pre)aderării 69

ANEXE 73

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE 93

ABREVIERI 96

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 15-16/2004 _____ **97**

RECONSTRUCŢIA INSTITUŢIONALĂ ŞI INSTRUMENTALĂ A SISTEMULUI FINANCIAR ROMÂNESC ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UE 99

1. Date de identificare 103

2. Echipa de cercetare 103

3. Perioada afectată 103

4. Consultanți 103

5. Termeni-cheie 104

6. Principalele activități desfăşurate 104

7. Reconstrucția instituțională şi instrumentală a sistemului financiar românesc în perspectiva integrării în UE 105

A. Formele monedei şi fluxurile asociate 105
B. Rețelele fluxurilor de monedă 107
C. Rețeaua monetară complexă 118
D. Arhitectura rețelei monetare complexe 124
E. Abordări matriceale ale rețelei monetare 127
F. Secvențele metodologice ale abordării matriceale 136
G. Operaționalizarea informațională a algoritmului matriceal 150
H. Necesitatea şi obiectivele restructurării sistemului financiar 159
I. Restructurarea în rețea a sistemului financiar 167
J. Concluzii 176

GLOSAR DE CONCEPTE, TERMENI ŞI SIMBOLURI 179

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 17-18/2004 _____ 221

SOCIETATEA INFORMAȚIONALĂ – SOCIETATEA CUNOAŞTERII. EDUCAREA ŞI FORMAREA FORȚEI DE MUNCĂ 223

CUVÂNT ÎNAINTE 227

1. ROMÂNIA ÎN CONTEXT MONDIAL ŞI EUROPEAN 235

1.1. România în context mondial 236
1.2. UE în cursa pentru construirea SC-SI. Aspecte parțiale 245

2. ROMÂNIA ÎN CURSA PENTRU RECUPERAREA DECALAJELOR. PREZENT ŞI PERSPECTIVE 252

2.1. Evoluții pline de speranță 252
2.2. Disparități regionale 255
2.3. SI în administrație 256
2.4. Drumul spre Europa 257
2.5. Şi… un optimism mai robust 257
2.6. Concluzii parțiale. Priorități 259

3. EDUCAȚIA: PILON AL CONSTRUIRII SC-SI 260

3.1. Precizări conceptuale necesare 260
3.2. Stocul de învățământ – măsură a capabilității cognitive a forței de muncă 262
3.3. Educație – industrie în dezvoltare rapidă 265
3.4. Învățământul secundar superior – vector de bază al sistemului educativ 269
3.5. Învățământul terțiar în ascensiune 271
3.6. Dotarea instituțiilor publice de învățământ din România cu echipament TIC – în suferință 275
3.7. Subfinanțarea – boală cronică a învățământului din România 282

4. CORELAȚIA DINTRE EDUCAȚIE ŞI OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ 289

4.1. Dinamică mai accelerată a creşterii ocupării în sectoare de vârf. Experiența Uniunii Europene 289
4.2. Şi unele aspecte ale structurii ocupaționale a forței de muncă 295
4.3. Structura ocupațională a forței de muncă în evoluție 298
4.4. Rata de ocupare a forței de muncă – creşte 300
4.5. Şomaj şi rată de şomaj pe o curbă ascendentă 303

5. ŞI UNELE DIRECȚII PRIORITARE DE ACȚIUNE 307

GLOSAR 309

NOTE. BIBLIOGRAFIE 313

ANEXE 318

ABREVIERI 350

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 19-20-21/2004 _____ 351

NIVELUL DE TRAI ÎN SPAȚIUL UNIUNII EUROPENE - O ABORDARE COMPARATIVĂ - 353

INTRODUCERE 357

1. INSTRUMENTE TRADIȚIONALE DE MĂSURARE A SĂRĂCIEI ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE 373

1.1. Considerații generale 373
1.2. Identificarea sărăciei 374
1.3. Agregarea sărăciei şi scala de echivalență 377

2. PRAGUL DE SĂRĂCIE 391

2.1. Pragul de sărăcie absolută 392
2.2. Pragul de sărăcie relativă 397
2.3. Pragul de sărăcie subiectivă 401

3. INDICATORI PARȚIALI ŞI GLOBALI AI SĂRĂCIEI 404

3.1. Indicatori parţiali ai incidenţei şi intensităţii sărăciei 404
3.2. Indicatori globali ai sărăciei 407
3.3. Indicatori ai bunăstării 415
4.4. Metoda cvasiordonărilor congruente..... 419

4. MĂSURAREA MULTIDIMENSIONALĂ A SĂRĂCIEI..... 423

4.1. Conceptul de sărăcie multidimensională..... 423
4.2. Indicele sintetic multidimensional (TFR – Totally Fuzzy and Relative)... 428
4.3. Instrumente de măsurare multidimensională a sărăciei 441
4.4. Teoria informaţiei şi măsurarea multidimensională a inegalităţii şi sărăciei..... 453

5. MĂSURAREA MULTIDIMENSIONALĂ ŞI COMPARATIVĂ A SĂRĂCIEI, PE BAZA PANELULUI EUROPEAN ECHP..... 455

5.1. Prezentarea bazei de date ECHP 455
5.2. Descrierea proiectului de cercetare şi a metodologiei 458
5.3. Selectarea variabilelor şi construirea funcţiei de sărăcie 465
5.4. Funcţia sărăciei multidimensionale determinată pe baza metodei TFR.. 477
5.5. Influenţa sistemului de ponderare..... 480
5.6. Analiza comparativă a metodei TFR cu cea a poziţiei sociale relative a unităţii mediane 485
5.7. Concluzii derivate din rezultatele empirice 490

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE..... 494

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 497

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 22-23-24/2004 _____ 503

EVALUĂRI ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN ZONA MUSCEL
- Studiu de caz -..... 505

INTRODUCERE..... 509

PARTEA I. PREMISE TEORETICE ALE DEZVOLTĂRII LOCALE DURABILE.. 510

Capitolul 1. ARGUMENTE TEORETICE ŞI REPERE METODOLOGICE LEGATE DE CONCEPTUL DE DEZVOLTARE DURABILĂ..... 510

Capitolul 2. PREMISE GEODEMOECONOMICE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN JUDEŢUL ARGEŞ ŞI ZONA MUSCEL 518

Capitolul 3. MODELE ALE DEZVOLTĂRII LOCALE RURALE 522

3.1. Profilul socioeconomic al comunităţii rurale Albeşti 525
3.2. Profilul socioeconomic al comunităţii rurale Lereşti 528
3.3. Profilul socioeconomic al comunităţii rurale Schitu Goleşti 533
3.4. Profilul socioeconomic al comunităţii rurale Valea Mare Pravăţ..... 537

PARTEA A II-A. OPORTUNITĂȚI ŞI CONSTRÂNGERI ALE DEZVOLTĂRII LOCALE 541

Capitolul 1. CAPITALUL DEMOGRAFIC 541

Capitolul 2. BUGETUL GOSPODĂRIEI RURALE 550

2.1. Percepția subiectivă asupra nivelului de trai 550
2.2. Surse de venit 554
2.3. Cheltuieli şi economii 559
2.4. Autoconsumul 561

Capitolul 3. PROPRIETATEA ŞI PIAȚA FUNCIARĂ 566

3.1. Proprietatea funciară 566
3.2. Piața funciară 568

Capitolul 4. TIPURI DE COMPORTAMENTE ECONOMICE 577

a) Maşinism şi servicii mecanice 577
b) Construcții productive 585
c) Comportament productiv 587
d) Comportament comercial 588
e) Forța de muncă 604
f) Servicii de consultanță 607
g) Comportament investițional 609

Capitolul 5. PERCEPEREA UNIVERSULUI URBAN ŞI COMPORTAMENTE LATENTE REZIDENȚIALE 612

A. Perceperea universului urban 612
B. Comportamente rezidențiale latente 614

PARTEA A III-A. CONCLUZII ŞI PROPUNERI 616

Capitolul 1. EVALUĂRI ALTERNATIVE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN ZONA MUSCEL 616

BIBLIOGRAFIE 618

ANEXE 620

INDEX DE AUTORI 637

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 13-14/2004

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

RELAȚIILE INDUSTRIALE

● CONCEPT ● ARIE PROBLEMATICĂ ● PROCESE ACTUALE LA NIVEL EUROPEAN

Steliana PERȚ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. PRECIZĂRI INTRODUCTIVE 7

2. SPRE O ECONOMIE DE PIAȚĂ FUNCȚIONALĂ 12

2.1. Economie de piață funcțională. De ce şi cum? 12
2.2. O piață a muncii funcțională 18

3. RELAȚIILE INDUSTRIALE UN CONCEPT ÎN EVOLUȚIE 25

3.1. Conceptul de relații industriale 28
3.2. Funcții 32
3.3. Dimensiuni 37

4. CONȚINUTUL PROBLEMATIC AL RELAȚIILOR INDUSTRIALE 42

4.1. Forme principale de derulare a relațiilor industriale 42
4.2. Principalele zone problematice. Deplasări şi progrese 46
4.3. Unele tendințe şi accente noi 48
4.4. Sisteme naționale 51
4.5. Aplicarea şi extinderea contractelor colective. Experiențe variate 57

5. RELAȚIILE INDUSTRIALE ÎN CONTEXTUL LĂRGIRII UE
(În loc de concluzii) 63

5.1. Promemoria 63
5.2. Premise. Convergențe şi divergențe 64
5.3. Provocări ale (pre)aderării 69

ANEXE 73

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE 93

ABREVIERI 96

1. PRECIZĂRI INTRODUCTIVE

Noua construcție europeană, modelul social european spre care tinde UE în deceniile care urmează cuprinde ca parte componentă şi, totodată, în calitate de principiu, instituție şi mecanism al acestei construcții complexe, multidimensionale, adesea pusă sub semnul întrebării, dezvoltarea şi modernizarea relațiilor industriale, a dialogului şi parteneriatului social.

Evident, construcția unor modele funcționale de relații industriale care să sprijine pe de o parte dezvoltarea economică şi prosperitatea cetățenilor europeni, iar pe de altă parte, să corecteze imperfecțiunile pieței ca atare, să evite derapaje sociale grave, să asigure coeziunea socială este o întreprindere dificilă, de mare responsabilitate. Astfel privite, relațiile industriale pot să-şi atingă țintele menționate numai într-o economie de piață funcțională, în care dimensiunea economică şi cea socială fac corp comun, iar dezvoltarea sustenabilă este o realitate pentru toți (schema nr. 1 şi nr. 2).

Schema nr. 1

Interacțiunea dintre economic – social – protecția mediului şi dezvoltarea durabilă

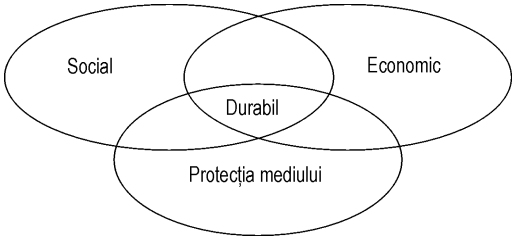

Sursa: Les outils et demarches en vue de la réalisation d'agendas 21 locaux, dosier de présentation, Ministére de l'Amenagement du Teritoire et de l'Environment, juillet 1997.

Schema nr. 2

Conexiuni societate – mediu – economie

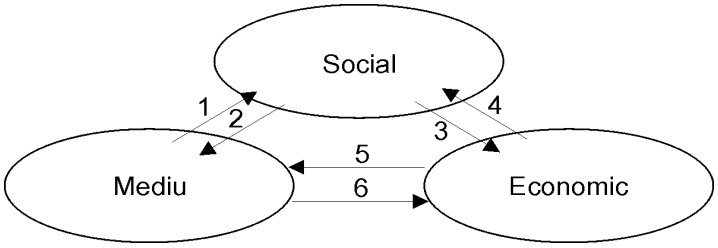

Sursa: The Interim Report on the OECD Year Report on Sustainable Development, may 1999 (vezi şi Diana Preda, Ocuparea forței de muncă şi dezvoltarea durabilă, Editura Economică 2002, pag. 96).

Deşi diferite sub aspect constructiv, privite împreună, cele două scheme pun în evidență trei principii independente care guvernează în prezent dezvoltarea, în realizarea cărora relațiile industriale sunt direct şi puternic implicate. Şi anume:

- principiul **solidarității** intra şi intergeneraționale la scară planetară, regională, națională, locală;
- principiul **prevenirii** care implică un comportament atent, prudent, o atitudine preventivă, flexibilă în abordarea acestui complex de interrelații fie că este vorba de economie, fie de societate, fie de mediu;
- principiul **participării** care în fapt necesită şi legitimează participarea pe criterii şi în forme democratice a fiecărui cetățean, al diferitelor instituții, asociații etc. la dezvoltarea şi menținerea echilibrului şi sănătății economiei, societății şi mediului. Ceea ce implică o nouă filozofie a relațiilor dintre angajator şi angajat, o nouă şi mai productivă înțelegere, asumare a răspunderilor, modificării de comportament şi mentalități.

Şi, parafrazând sintagma „dă-i Cezarului ceea ce este al Cezarului", a nu lua în considerare acest sistem de relații, a nu le da economiei, socialului şi mediului ceea ce li se cuvine, le aparține de drept, echivalează cu condamnarea la inerție, la derapaje sociale şi economice, la sărăcie şi apatie socială, la fracturarea unor legături naturale purtătoare fiecare în parte de progres şi prosperitate. Iar, în final, la imposibilitatea realizării convergenței şi consensului – care se impun tot mai mult ca dimensiuni ale societății moderne, ale societății viitorului. Subliniem acest efect, întrucât, într-un mediu economic degradat, atacat de „viruşi" şi „bacterii" dintre cele mai variate, a apăsa mai mult decât trebuie, prea mult pe una din pedale, naşte „monştri". Astfel, apăsând sub presiune sindicală mai ales, pe pedala securității sociale, în lipsa resurselor necesare, naşte fenomene de criză socială, economia devenind vulnerabilă la factori interni şi externi. Exemplul unor țări dezvoltate, membre ale UE este concludent în acest sens. În condițiile îmbătrânirii demografice criza bugetelor de securitate socială şi-a făcut apariția, ceea ce a impus debutul unor reforme în acest domeniu. După cum au apărut şi semnale de îngrijorare în legătură cu posibilitatea înscrierii în unii parametri macroeconomici stabiliți de UEM, ca de exemplu deficitul bugetar de 2-3% din PIB. În fine, a face protecție socială – cazul țărilor candidate – prin comprimarea severă a ocupării, prin politici mult prea generoase de protecție în cazul concedierilor colective are – mai ales într-un mediu economic deteriorat, vulnerabil – efecte adverse, perverse chiar, în raport cu cele aşteptate. De asemenea, a susține protecția socială prin „supraocupare" în întreprinderi perdante sau/şi pe baza asistenței financiare internaționale

nerambursabile sau rambursabile este costisitoare, cu caracter de ipotecare a viitorului, a menținerii unei fiscalități dure, agresive, descurajante. În fapt, dacă luăm drept exemplu România, plățile compensatorii în cazul concedierilor colective nu au fost şi nu sunt atât un mecanism de restructurare cât mai ales unul de trimitere în şomaj voluntar, un cadou greu plătit de cei rămaşi fără locuri de muncă, ca şi de cei ocupați.

Noua construcție europeană presupune – iar prin Directive ale CE, prin acquis-ul comunitar se impun – relații de normalitate, funcționale între actorii şi partenerii sociali la nivelul UE, a țărilor membre, ca şi a celor candidate. Lărgirea UE în acest deceniu, în condițiile reformării instituțiilor acestora, pune probleme deosebite şi în fața țărilor candidate.

Deja pe această problemă, cu participarea partenerilor europeni şi sprijinul UE au avut loc două reuniuni – Varşovia 1999 şi Bratislava 2001.

Caseta nr. 1: **Mobilizare şi implicare mai puternice ale partenerilor sociali din țările candidate**

Obiectivele ambelor conferințe au fost lansarea şi continuarea unor dezbateri largi asupra mizelor dialogului social cu care sunt confruntate țările candidate, cu deosebire după Tratatul de la Amsterdam. Mesajul către acestea este limpede: este necesar să fie dezvoltate structurile şi acțiunile de dialog social pentru a se pregăti să facă față unor noi provocări. Organizațiile sindicale şi cele ale patronilor trebuie să fie în acelaşi timp puternice, reprezentative şi independente, (s.n.), capabile să negocieze şi să găsească echilibrul între flexibilitate şi securitate.

"Lărgirea UE la est şi la sud este un proces de importanță istorică. El plasează țările candidate şi UE în fața dublei provocări a procesului de reforme economice şi sociale profunde aflate în curs de derulare în qvasitotalitatea țărilor candidate şi a preluării acquis-ului comunitar. Sarcinile care trebuie îndeplinite cer participarea activă a partenerilor sociali care trebuie să-şi asume pe deplin responsabilitățile lor, contribuind la procesul de lărgire atât la nivel național ca şi la nivel european. Le CEEP, L'UNICE /UEAPME şi CES invită Uniunea Europeană şi guvernele țărilor candidate să asocieze într-o manieră potrivită partenerii sociali la progresul de lărgire". (Déclaration commune des partenaires sociaux européens CES – UNICE /UEAPME, CEEP, 1999)

Relațiile industriale sunt, în ultimă instanță mecanism de echilibru între legile pieței şi cerințele dezvoltării umane sustenabile. Este, poate, una din rațiunile pentru care ocupă o poziție cheie în noua construcție europeană, prin intermediul lor încercându-se să se soluționeze o mulțime de probleme aflate la intersecția dintre economie, social, juridic având în vedere faptul că în sfera lor de incidență, în conținutul lor intră atât probleme economice, cât şi probleme social – culturale, educațional – formative, instituțional -legislative etc. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât, experți de talie internațională, comisari ai UE, referindu-se la impactul social al integrării /globalizării îl consideră mai degrabă un eşec, decât o reuşită.

În legătură cu aceasta ni se par semnificative opiniile doamnei Anna Diamantopulou, comisar european pentru ocupare şi probleme sociale: „… există o tendință ce considera că politica socială constituie un cost net mai curând decât un beneficiu net pentru economie şi societate. Or, politica socială europeană contribuie la modernizarea economiei europene pentru a o face mai competitivă încurajând reforma politicilor concepute şi puse în operă cu prilejul erei industriale despre care fiecare ştie că este revolută. … Manifestările de la Seattle, Göteborg, Génes arată clar că globalizarea a eşuat pe plan social şi pe planul protecției mediului (s.n.) (Anna Diamantopulou, 2001).

UE, prin Tratatul de la Amsterdam, summiturile de la Luxemburg, Lisabona, Santa Maria de Feirra, Nisa ş.a., deschide o pagină nouă, extrem de importantă în evoluția economică şi socială a UE, punând noi şi solide fundamente la crearea Modelului Social European. În concepția celor care l-au gândit şi-l construiesc, acest model devine (trebuie să devină) promotorul unor bune performanțe economice şi al justiției sociale. Sunt principii bine cunoscute, în permanență aplicate, cu succes mai mare sau mai mic în legătură directă cu doctrina economică şi politică prevalentă, dar care în prezent capătă conotații şi semnificații noi, schimbări de accente: „Ocuparea forței de muncă şi politica socială sunt două priorități la ordinea de zi” (Odille Quintin, 2001).

În acest context doar sumar schițat, relațiile industriale însăşi, ca mecanism de echilibru între ocupare, coeziune socială şi productivitate, au o relevanță deosebită, incumbă responsabilități şi funcții noi pentru fiecare dintre partenerii implicați.

Economia europeană, practic UE15, atingând deja un nivel înalt de prosperitate economică şi socială, înregistrând importante câştiguri de competitivitate evoluează spre o economie şi societate consensuală. O societate în care dinamica economică, socială, instituțională se armonizează pe cât posibil din perspectiva obiectivelor finale, a instituțiilor şi a mecanismelor de atingere a acestora. Acest proces nu este lipsit de riscuri, de derapaje care pot fi generate de evoluții ale mediului exterior UE, dar şi de situații interne generate în principal, dar nu exclusiv, de problemele care apar în procesul de negociere şi lărgire. Disensiuni şi dificultăți şi-au făcut deja apariția, pot să mai apară şi altele, atestând glisaje mai mari sau mai mici în raport cu acquis-ul comunitar, cu o serie de documente de referință ale UE sau cu realitățile concrete din fiecare țară.

În aceste condiții, mai ales din perspectiva lărgirii UE prezintă încercarea de lămurire, de mai corectă definire a conceptelor cu care se operează, nu poate fi decât benefică. Chiar dacă acestea au intrat în limbajul curent, nu totdeauna sunt armonizate cu cele europene sau nu totdeauna există preocupări pentru a face joncțiunea dintre realitățile în care trăim şi noțiunile cu

care operăm. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât, dacă urmărim cu atenție ce se întâmplă în UE observăm o dinamică alertă a directivelor şi recomandărilor, reconsiderări, regrupări etc. Aceasta nu este doar o cerință a mediului academic, ci este mai ales necesară celor direct implicați în derularea relațiilor industriale, în speță parteneri sociali şi alte categorii de parteneri, fie la nivel național, fie regional şi cu prevalență local – veriga cea mai slabă în prezent în procesul de preluare/aplicare a acquis-ului comunitar.

În studiul de față cu caracter introductiv de punere a problemei ne-am propus, în măsura capacității noastre de cunoaştere şi a informațiilor de care dispunem, să aducem unele clarificări în ce priveşte conceptul de relații industriale, geneza şi dezvoltarea acestuia în calitate de componentă a sistemului instituțional al pieței muncii, precum şi în ce priveşte conceptul de piață funcțională, cu accent pe piața muncii; să delimităm conținutul şi dinamica relațiilor industriale în cadrul UE; în fine, să surprindem mutațiile care intervin în tipologia relațiilor industriale şi tendințele acestora în condițiile lărgirii UE, ale globalizării economiilor, insistând, în acest cadru asupra misiunii (lor) care revin relațiilor industriale din țările candidate în procesul de integrare.

Pentru a răspunde acestor obiective am structurat lucrarea în următoarele paragrafe:

a) Economie de piață funcțională – relații industriale;
b) Relațiile industriale – un concept şi un mecanism în dezvoltare (unitate în diversitate);
c) Conținutul relațiilor industriale;
d) Cadrul instituțional al relațiilor industriale.

2. SPRE O ECONOMIE DE PIAȚĂ FUNCȚIONALĂ

2.1. Economie de piață funcțională. De ce şi cum?

România a făcut , desigur, progrese bine cunoscute în construirea unei economii de piață. Dar acest proces în cei peste 12 ani de tranziție obositoare, stresantă, nu de puține ori dezordonată, a fost şi rămâne marcat de viteza redusă, contradicții, dificultăți majore, înaintări şi retrageri (un pas înainte şi doi înapoi; vezi cazurile de răsunet ale unor privatizări nereuşite). Dacă sub aspect politico – economic putem aprecia că obiectivul final a fost corect stabilit, sub aspect pragmatic, al coordonării şi calității politicilor economice şi sociale, al funcționării normale a relațiilor dintre partenerii sociali, al calității şi stabilității cadrului legislativ-instituțional, al aplicării corecte a legilor şi normelor juridice la toate nivelurile şi de către toți cei implicați, fără discriminări, al birocrației şi corupției, al slabei eficienței a administrației – de acum maladii endemice ale societății româneşti – s-a făcut prea puțin. Economia, în locul unei restructurări competitive, aducătoare de prosperitate, s-a prăbuşit, iar, ca efect, polarizarea socială şi sărăcia au devenit însoțitorii permanenți a unei economii care se zbate, cu rezultate modeste încă, pentru a deveni o economie de piață funcțională. Specialişti români, comunitatea academică, ESEN I şi ESEN II ş. a. studii şi experți din practică au atras deseori atenția asupra acestor probleme. Dar, rezonanța acestor semnale în plan politic rămâne slabă sau există factori şi grupuri de interese „blocante". Şi, fără intenția de a acuza/jigni pe cineva, nivelul de competență al celor care sunt implicați în realizarea unui proces atât de complicat şi complex, în condiții interne şi chiar externe nu totdeauna suficient de amiabile, îşi spune, la rândul său, cuvântul. Mai mult, în acest context, chiar experții străini sunt uluiți de maniera în care România ratează în economie şansă după şansă, înlocuind valorificarea potențialului uman şi material de care dispune, cu risipa acestuia, cu cedarea lui, mai mult sau mai puțin gratuită țărilor dezvoltate (privatizări dubioase, emigrație a creierelor, lipsa locurilor de muncă pentru competențele formate prin sistemul de educație şi formare profesională, el însuşi afectat de starea economiei şi societății, în pierdere gravă de viteză sub aspectul calității).

În acest sens pe cât de corecte pe atât de tulburătoare ni s-au părut observațiile domnului Wilfried H. Lang, observator economic pentru Europa de Sud-Est. Iată ce spunea, printre altele, Domnia sa în interviul acordat ziarului România liberă din 20 septembrie 2002[1]: „România face greşeli economice. În

[1] Am recurs la citat întrucât, potrivit practicii de peste un deceniu, guvernanții şi politicienii români îşi apleacă mai curând urechea la sfaturile experților străini, care au adesea cu comportament de simplii turişti (nu este cazul de față), fără a cunoaşte bine realitățile din România, originea acestora, evaluează starea economiei şi societății, recomandă aplicarea unor soluții prea puțin sau deloc apropiate, adaptate mediului economic şi

loc să se preocupe de crearea unor locuri de muncă corespunzătoare pentru specialiştii şi personalul calificat pe care-l are în țară, în vederea exportului de produse finite create de aceştia, ea exportă în mod gratuit materia cenuşie existentă, face cadou țărilor occidentale tot ce are ea mai valoros şi util. În plus, în loc să se folosească resursele naturale proprii pentru producerea energiei electrice, cum ar fi huila din Valea Jiului sau gazul metan din Ardeal, ea importă pe dolari grei gaz metan şi carburanți din țările vecine. …România se găseşte într-o situație deosebit de precară, aproape disperată, ceea ce foarte mulți politicieni români nu au priceput sau nu vor să priceapă până în ziua de azi. Ei se ocupă îndeosebi de treburile lor particulare, situația economică rămânând în plata domnului. Astfel țara a intrat într-o dublă morişcă sau într-un cerc vicios prin care se păgubeşte în continuare singură (s.n.). În momentul de față România (guvernanții n. n.) practică un fel de demontaj propriu, cu alte cuvinte o sinucidere economică şi socială, cu bună ştiință şi cu aprobarea autorităților (sau din inițiativa acestora n. n.) competente, sau mai bine zis incompetente. Se poate spune că, împotriva oricărei rațiuni, România se autodistruge”.

Deşi extrem de dure, opiniile expertului european sunt corecte, dificil de demontat, comentarii suplimentare devenind de prisos. După 12 ani de tranziție este desuet a aduce drept „scuze” moştenirea comunistă, moştenirea guvernelor anterioare sau alte motive de acelaşi gen.

Calitatea guvernării la toate palierele organismului economic, asociată cu slăbiciuni majore ale managementului înainte de toate în sectorul de stat, dar şi într-o bună parte a sectorului privat au acționat drept factori blocanți ai creării unei economii de piață funcționale. Calitatea guvernării, deşi potențial, teoretic trebuia să fie motorul creării unei piețe funcționale în realitate însă, multă vreme a avut şi are încă o acțiune contrară, de frână a unui asemenea proces. Şi, fără îndeplinirea acestui criteriu de performanță nu poate fi vorba de integrare în UE oricât de mult dorim aceasta sau de oricâte foi de parcurs am beneficia. Soluția este în mâinile propriilor decidenți la fiecare nivel al scării de guvernare.

Tocmai de aceea, în lipsa unor elemente şi poate chiar a curajului de a da o definiție completă, a ceea ce este o economie de piață funcțională, considerăm utilă încercarea de surprindere, schematică, sumară a elementelor care în interacțiunea şi integralitatea lor concură la definirea a ceea ce numim „economia de piață funcțională”. Nu înainte de a remarca una din regulile de bază a extinderii UE respectată cu sfințenie de-a lungul anilor este cea a „creării unei economii de piață funcțională”. Astfel, pentru a putea deveni

social din România. Se acordă o atenție cu mult mai redusă opiniilor specialiştilor români, ce-i drept ei însuşi de diferite orientări doctrinare, dar atenți, orice s-ar spune, la interesul național. Cei mai mulți dintre aceştia fiind, potrivit opiniei de o puternică relevanță a lui Octavian Paller, cetățeni europeni din România.

membră a UE o țară trebuie să fie capabilă, să demonstreze că „…este în măsură să se angajeze că va îndeplini toate obligațiile care îi revin ca stat membru din ziua aderării (s.n.). … Există un progres real, dar mai rămân multe de făcut. De aceea Comisia a cerut revizuirea strategiei de aderare a României şi Bulgariei, ce va fi finalizată şi supusă spre adoptare la summitul european din decembrie de la Copenhaga" (Jonathan Scheele, şeful Delegației Comisiei Europene în România, 2002). În plus, crearea ansamblului de condiții necesare depinde înainte de toate de propriile noastre eforturi, de coordonarea acțiunilor întreprinse, de capacitatea de absorbție a asistenței financiare a UE, asistență în creştere în anii care urmează. După cum va depinde de capacitatea de negociere a unor dosare grele, cum sunt cele ale agriculturii, politicii industriale, liberei circulații a forței de muncă etc. Este evident că nu fără dificultăți după negocieri severe „Comisia Europeană ne dă dar nu ne bagă în traistă". Iar, biletul spre destinația dorită nu este unul gratuit. Dimpotrivă, costurile pe termen scurt sunt mari iar eforturile şi răspunderile revin înainte de toate puterii politice din România şi fiecărui cetățean în parte.

Economia de piață funcțională este un concept multidimensional, include sub formă de sistem o serie de elemente /componente. Numai cumulativ întrunite acestea oferă condițiile pentru a caracteriza o economie de piață drept funcțională sau nu. Subliniem această notă definitorie, deoarece România, cu deosebire după 1997, a făcut progrese, poate nu puține, dar oricum insuficiente pentru ca economia ei să fie considerată funcțională.

Caseta nr. 2: Principalele progrese, priorități, recomandări

Progrese:

- stabilizarea macroeconomică şi scăderea inflației care în acest an – potrivit declarațiilor Guvernatorului BNR – s-ar putea situa sub ținta fixată (18% față de 20 – 22%);
- crearea instituțiilor necesare funcționării economiei de piață;
- noi norme de supervizare şi reglementare a piețelor financiare şi liberalizarea prețurilor şi a comerțului;
- privatizare;
- ajustarea tarifelor la energia electrică;
- legislația privind fiscalitatea.

Priorități:

- continuarea stabilizării macroeconomice prin reducerea inflației şi întărirea disciplinei financiare prin instrumente de politică economică;
- limitarea totalului masei salariale în sectorul public;
- îmbunătățirea mediului de afaceri.

Recomandări:

- îmbunătățirea gradului de respectare şi gestionare a politicii fiscale, precum şi a capacității de a asigura respectarea legii în privința ajutoarelor de stat şi a legii antitrust;

- aplicarea consistentă şi transparentă a măsurilor de reducere a arieratelor din sectorul energetic;
- privatizare fermă, transparentă şi accelerată;
- disponibilitate pentru lichidarea perdanţilor din sectorul de stat;
- finalizarea privatizării în sectorul bancar;
- consolidarea sistemului de supraveghere a pieţelor;
- restructurarea sistemului de control al alimentelor;
- aplicarea efectivă a legislaţiei privind achiziţiile publice;
- monitorizarea masei monetare şi de credit;
- desfiinţarea unor restricţii în ceea ce priveşte mişcările de capital;
- eforturi suplimentare pentru revizuirea cadrului legislativ din domeniul spălării banilor.

În al doilea rând pentru ca funcţionalitatea economiei de piaţă este dată şi de capacitatea acesteia de a limita, a îngrădi până la limita compatibilităţii, să-i spunem, normale a economiei şi societăţii o serie de fenomene şi procese economice şi neeconomice (economie subterană, arieratele, corupţia, independenţa justiţiei, calitatea managementului instituţional şi guvernamental, pericolul monopolului de stat sau privat etc.).

Care sunt aceste elemente care concură la crearea capacităţii economiei României pentru a putea face faţă forţelor concurenţei pe piaţa internă a UE. Deci, pentru a îndeplini una din premisele de bază ale aderării: a deveni o economie de piaţă funcţională.

a) Competiţie corectă, concurenţă loială, crearea – prin legi şi instituţii eficiente – de şanse egale pentru toţi competitorii, operatorii de pe piaţa internă a României. Aceasta pune în discuţie o serie de aspecte şi practici folosite de toate guvernele care s-au succedat la putere, cum ar fi: dimensiunea enormă a arieratelor şi aşezarea pe bazele normale ale creditului comercial, a relaţiilor dintre agenţii economici; renunţarea la eşalonarea, după criterii mai mult politice, clientelare, a datoriilor de mii miliarde de lei către buget ale întreprinderilor de stat şi respectiv a unor întreprinderi private, scumpirea facturii fiscale, prin proceduri din cele mai diverse, a contribuabilului mediu, persoană fizică, revizuirea sistemului fiscal astfel încât să încurajeze ieşirea la suprafaţă a economiei subterane, ceea ce ar contribui şi la asigurarea unor locuri de muncă de mai bună calitate, la o protecţie socială efectivă a populaţiei ocupate, regândirea sistemului de facilităţi, potrivit criteriului „nimeni nu este mai egal decât altul”; revederea şi stabilizarea regimului proprietăţii, inclusiv prin revizuirea constituţiei, a stabilirii şi respectării unor reglementări clare în domeniu; comportament egal faţă de cetăţean şi în situaţia în care acesta are obligaţii către bugetul statului ca şi în situaţia în care statul are obligaţii faţă de el (atenţie la impozitul pe venitul global);

b) accesul facil al întreprinzătorilor pe piață, informare corectă şi promptă, asistență de specialitate, transparență debirocratizare asociată cu formarea unui tip de nou funcționar public. Din păcate în ciuda unor încercări, care nu pot fi trecute sub tăcere, de creare a cadrului necesar intrării fără dificultate pe piață, sistemul rămâne încă marcat de birocrație de proporții, de corupție până la niveluri dintre cele mai înalte, de legi şi mai ales ordonanțe ale guvernului, insuficient de coerente, de inflație şi instabilitate legislativă. Acestea sunt elemente care pe de o parte generează, întrețin şi amplifică corupția în sistemul public, în relațiile dintre cetățean şi organismele de specialitate ale statului, iar pe de alta generează în permanență disfuncționalități, ciocniri chiar, pe fiecare dintre piețe şi între acestea;
c) operaționalizarea, funcționarea tuturor piețelor (de capital, bunuri şi servicii, financiar – valutare şi monetare, a muncii) în sistem, pe principiul vaselor comunicante, asigurându-se, pe această cale şi armonizarea funcțională dintre dimensiunea economică şi cea socială a pieței. Problema esențială aici este cea a necesarului de resurse financiare naționale sau străine (investitori de anvergură, de cursă lungă) şi a modului de folosire a acestora. Or, acum ne aflăm în situația în care nu sunt bani pentru a crea locuri de muncă, nu există putere de cumpărare şi nici resurse bugetare, ceea ce se reflectă asupra dimensiunii şi funcționării piețelor. O economie care nu are resurse pentru a stimula consumul şi producția nu are pe termen lung nici o şansă, asemănător unei economii care consumă mai mult decât produce. Aceasta este piatra unghiulară a „situației de criză" în care se zbate economia României de o bună perioadă de timp chiar dacă din anul 2000 creşterea economică a fost relansată (Steliana Perț, Constantin Ciutacu, ş.a., 2002). Gradul de dezvoltare, de consolidare şi de dotare a fiecăreia dintre aceste piețe este inegal; politicile şi mecanismele puse în funcțiune sunt puțin sau chiar deloc coordonate, ceea ce creează confuzie, derută, haos chiar, conduce la disfuncționalități şi contradicții majore la conflicte economice şi sociale nedorite (Gh. Zaman, Constantin Ciutacu, Grigore Vâlceanu, coordonatori, 1997). Piețele rămân rigide, comunică slab, flexibilitatea acestora în raport cu schimbările din mediul social economic suferă.
d) Reglementarea unitară, corectă a regimului proprietății, concomitent cu îmbunătățirea eficienței folosirii acesteia. Este nevoie de reglementări clare, durabile, încurajatoare. Nu este corect şi nici echitabil ca din bugetul statului, pe seama contribuabililor să se plătească milioane de dolari sau mii de miliarde de lei pentru greşeli (intenționate sau nu) în retrocedarea proprietăților şi a efectelor nocive a acestor greşeli nu numai în economie, ci în societate în general. După cum la fel de incorect, nefuncțional şi neloial este comportamentul unor investitori

autohtoni sau străini care nu-şi respectă obligaţiile contractuale şi /sau nu-şi plătesc obligaţiile către bugetul statului. Nu se poate nega faptul că din „jocul" dintre vânzător (statul român, prin instituţiile sale) şi cumpărător/investitor au rezultat destule deficienţe şi dificultăţi în ce priveşte funcţionarea pieţei de capital, cea a bunurilor şi serviciilor şi respectiv a muncii. Unii dintre aceştia din urmă s-au arătat interesaţi doar de a obţine profituri rapid şi/sau de a „tăia aripile" unui concurent viabil pe piaţa internaţională, fără a face investiţii, în genere fără a respecta obligaţiile stipulate în contractele de privatizare. Mulţi dintre aceştia, din păcate, nu reprezentau cu adevărat investitori strategici, ci mai degrabă investitori de talie mică, cel mult mijlocie care s-au şi retras de pe piaţa românească „voit sau nu" lăsând în urmă probleme economice şi sociale dificil de soluţionat, care au trebuit într-un fel sau altul preluate de guvernul român, prin instituţiile sale abilitate. Costurile atrase de acest fenomen au fost sau sunt până la urmă suportate de contribuabilii corecţi. Ceea ce în esenţă este contrar cu principiile funcţionării pieţelor. Exagerând, poate, putem spune că „funcţia" lor a fost mai degrabă distructivă decât constructivă. Iar Guvernul(ele) României – care are partea sa de vină şi responsabilitate, în faţa presiunii sindicale a fost obligat să acorde „subvenţii" pentru salarii, practic ajutoare de şomaj mascate sau să acorde subvenţii mascate sub forma eşalonării datoriilor pentru a „menţine" în viaţă întreprinderi perdante, să tolereze în întreprinderile cu pierderi salarii nelegitimate, indecente, prin dimensiune şi structură în raport cu rezultatele obţinute şi cu cele din ramuri cu contribuţii notabile la crearea valorii adăugate.

Dacă este adevărat că România a fost în permanenţă confruntată cu insuficienţa resurselor financiare proprii, cu o forţă de atracţie a investitorilor strategici străini comparativ mai mică decât în alte ţări candidate, este evident pentru orice cetăţean de bună credinţă că, funcţionalitatea pieţei (a pieţelor în interconexiunea lor) este dependentă de două condiţii /premise ce se cer cumulativ întrunite: 1) o strategie clară în ce priveşte structura economiei, canalele şi nişele pe care ar putea, în condiţii de competitivitate, intra pe piaţa unică a UE. În acest sens nu ar trebui neglijat potenţialul de export de servicii de calitate nemaivorbind de funcţia lor internă; 2) atragerea – prin stabilitate macroeconomică şi mecanisme adecvate a unor investitori strategici capabili să se angajeze, să sprijine proiecte de anvergură în dezvoltarea infrastructurii, ca şi proiecte industriale, de dezvoltare a mediului rural, protecţie a mediului etc. Acestea sunt domenii prioritare, dar deficitare sub aspectul abordării şi soluţionării lor în programele guvernamentale.

e) Ordine în sistemul legislativ, deopotrivă în ce priveşte claritatea reglementării, conformitatea cu legislaţia comunitară iar în cazul pieţei muncii

şi cu cea a BIM. În acelaşi timp, efortul principal se cere focalizat pe respectarea şi aplicarea legilor. Este un domeniu suficient de descoperit. Mai mult în cazul unor privatizări sau al societăților transnaționale pot să apară fricțiuni din cauza culturii organizaționale diferite care conduce la comportamente care se ciocnesc şi prin ciocnire pot exploda. Or, aici trei probleme au o importanță esențială. Prima: managementul instituțional, calitatea acestuia. A doua: responsabilitatea întreprinzătorului care cu necesitate creşte, devine mai complexă, priveşte întreprinderea în totalitatea sa nu numai ca un corp tehnic producător de profit imediat, ci şi ca unul uman, față de acesta având însemnate responsabilități sociale. A treia: la rândul ei răspunderea organizațiilor sindicale sporeşte, suferă însemnate deplasări de intensitate şi sens, ca şi în ce priveşte aria tematică, gradul de maturitate şi înțelegere a problematicii economice, organizarea şi mecanismele de derulare a acțiunilor sindicale.

Caseta nr. 3: Responsabilitatea socială a corporațiilor

Din inițiativa Camerei Americane de Comerț, România este prima țară din Est care va aplica un concept nou, cel al Responsabilității Sociale a corporațiilor". Aceasta înseamnă că firmele sunt şi trebuie să se considere nu numai agenți economici, ci şi parte a comunității în care îşi desfăşoară activitatea şi pe care trebuie s-o sprijine. Există, este adevărat, în România – poate şi datorită dificultăților tranziției şi relațiilor predominant tensionate dintre partenerii sociali, o rată înaltă de sensibilitate față de problemele sociale care au devenit tot mai numeroase. Soluționarea acestora necesită predictibilitate şi o viziune pe termen lung. În acest sens Obie L. Moore – preşedinte al Camerei de Comerț Americane în România – în cuvântul său atrăgea atenția asupra: a). necesității creării unei „culturi a responsabilității sociale"; b). comunitatea de afaceri – prin sponsori – poate aduce un plus la combaterea sărăciei (reparații de spitale, şcoli, burse etc.); c). aducerea acestui concept – al responsabilității sociale la nivelul companiilor româneşti; d). şase din marile companii care acționează în România aplică, prin diverse programe, acest concept. Sunt programe de sute de mii de dolari focalizate pe categorii sau zone defavorizate.
Cu acelaşi prilej, Solknan Han Jung, responsabila PNUD pentru România, amintea că Națiunile Unite au lansat un parteneriat cu comunitatea de afaceri, programul Global Compact, atrăgând atenția că: „lipsa implicării sociale poate duce la prăbuşirea şi a celei mai de succes afaceri".

Sursa: Adevărul, 22 octombrie 2002.

2.2. O piață a muncii funcțională

Un loc aparte, central chiar în acest context general, ocupă crearea unei piețe a muncii funcționale. Această „poziție" este determinată de o mulțime de factori şi condiții, între care reținem:

- dubla natură a pieței muncii; a) de piață derivată din optica formării şi evoluției cererii de forță de muncă (locuri de muncă), atât global cât şi

structural; b) de piață principală din perspectiva formării şi dezvoltării la cote calitative superioare a ofertei de forță de muncă ceea ce la scară microeconomică, locală, regională, națională şi internațională pune probleme de echilibrare prin dispozitive şi mecanisme adecvate, conforme cu logica pieței a cererii şi ofertei de forță de muncă sau de muncă;

- particularitățile şi comportamentul deosebit al „mărfii care circulă pe această piață. Respectiv, individul rămâne proprietar al capacității sale de muncă născută sau dobândită; el „vinde" sau „închiriază" numai dreptul de folosință a acesteia pentru o anume perioadă (determinată şi /sau nedeterminată). Mai mult, în procesul de activitate aceasta poate sau nu să-şi folosească potențialul său de muncă la nivel maxim şi /sau numai până la nivelul unor performanțe convenabile din punct de vedere individual, dar nu şi din cel al managerului /patronului /angajatorului;
- salariul, în aşa zisa sa calitate de preț al muncii, de preț just de piață cedează pas cu pas funcția sa de echilibru între cererea şi oferta de muncă, în favoarea unui barem negociat între structurile special create ale organizațiilor sindicale şi a celor patronale.

În acest proces de negociere colectivă – una dintre cele mai importante instituții ale pieței muncii, alături de legile şi regulile pieței, intră în joc şi o serie de alte elemente care, cel mai adesea, îmbracă forma unor limite, restricții sociale ale pieței muncii, cu funcții fie de corectare a imperfecțiunilor pieței, fie de protecție socială a lucrătorilor, fie de susținere a reproducției forței de muncă la nivelul şi în pas cu schimbările cererii de muncă.

Flexibilitatea salarială – care a dominat gândirea şi practica economică din țările dezvoltate mai bine de două decenii – ca dispozitiv de ajustare a ofertei de forță de muncă la dinamica volumului şi structurii cererii, nu a justificat – în cele din urmă speranțele puse în ea. Studiile empirice şi econometrice făcute în anii '90 sunt o dovadă în acest sens (Jacques Freyssinet, 2002). Sigur, flexibilitatea relației salariale se impune în orice economie dinamică. Dar este foarte important cum este mânuită. Ea, flexibilitatea, este necesară deoarece condițiile economice şi sociale nu sunt monotone şi nici homostatice, dimpotrivă sunt în continuă mişcare: fluxuri permanente, realocări ale forței de muncă, modificări structural – calitative ale acesteia, corespunzător evoluțiilor volumului şi structurii cererii, a tehnicilor de producție, a organizării muncii şi condițiilor concurenței şi chiar a localizării/delocalizării activităților. Evident, unul şi acelaşi loc de muncă are propria sa dinamică, nu poate fi „apărat" pe viață şi, la rândul său salariul nu (mai) poate fi dimensionat, în principal de vechime. Aceasta este o axiomă, care a fost cu succes susținută pe baza datelor până în 1980 (Layard, Nickell, Jackman, 1991).

La începutul anilor ’90, teoria flexibilității pieței muncii, al cărui conținut principal consta în asigurarea unei rate de şomaj, a unei politici de salarii „neproducătoare”, „neacceleratoare” de inflație dă dovadă de slăbiciuni, având un caracter mai puțin precis şi operațional.

În aceste condiții devin clare limitele sale, studiile empirice şi econometrice nu confirmă speranțele legate de flexibilitatea salarială. Mai mult chiar, SUA şi Marea Britanie – țările fanion ale teoriei flexibilității salariale – dau dovadă, comparativ cu celelalte țări membre OECD de cea mai puternică stabilitate salarială.

Este momentul – sesizat de comunitatea academică şi practica economică – în care intră în scenă nevoia imperioasă a unor reforme structurale ale pieței muncii care să asigure ajustarea cererii şi ofertei de forță de muncă, o nouă concepție şi noi dispozitive de reglare a pieței muncii (Jean Pissani Ferry, 2000; Jacques Freyssinet 2002, OECD, 1994, 1999).

Răspunsul la această problemă majoră a fost găsit, după Maastricht II (1994), Amsterdam şi Luxemburg (1997) în Strategia Europeană a Ocupării şi Planurile Naționale de Acțiune.

Strategia Europeană a Ocupării a devenit în prezent un instrument principal de realizare a reformei structurale a pieței muncii. Prin obiective, linii directoare generale, valabile pentru toate statele membre şi candidate, ca şi prin recomandări specifice fiecăruia dintre acestea ca şi pentru elaborarea PNA – introduce o serie de inovații în gestionarea/funcționarea pieței(lor) muncii. Inovații reflectate în reformele structurale ale pieței muncii şi care, prin schimbare de concepție şi accent, modifică o serie de relații între diversele structuri, componente ale pieței muncii, şi, pe cale de consecință între sistemele de comunicare dintre piața muncii şi celelalte piețe. Pe scurt, despre ce este vorba?

a) relansarea conceptului şi procesului de ocupare deplină[1], ceea ce, potrivit Comisiei Europene, înseamnă realizarea la orizont 2010 a unei

[1] Sunt încă discuții cu privire la noua definire a ocupării depline: ce fel de ocupare? Ocupare deplină prin flexibilizare sau chiar precarizare? Aşa-numitele forme alternative de ocupare (libere - alese sau chiar impuse de o anume situație a locurilor de muncă) pot asigura ocuparea deplină? De asemenea, în cadrul largii dezbaterii şi a acțiunilor lansate prin SEO ambiguități există şi în legătură cu noțiuni cum sunt: locuri de muncă de calitate; egalitate de şanse pentru bărbați şi femei; flexibilitatea pieței muncii şi adaptabilitatea şi mobilitatea la schimbare. După cum există dileme în ce priveşte metodologia BIM referitoare la criteriile /principiile care stau la baza considerării unei persoane în vârstă de 15 - 64 ani ca fiind ocupată sau nu; respectiv să fi lucrat cel puțin o oră în săptămâna de referință. Impactul folosirii acestui criteriu este enorm deoarece stă la baza sistemului de anchete asupra forței de muncă în gospodării. Se pun deci probleme concrete de măsurare mai riguroasă a ocupării astfel încât şi prin ocupare să se asigure venituri decente, remuneratorii, creştere economică sustenabilă. În fine,

înalte rate de ocupare a populației în vârstă de 15 – 64 ani (de 70% pentru bărbați şi 60% pentru femei) şi nu a unei anume rate de activitate şi, respectiv de şomaj. În fapt, SEO şi PNA reprezintă răspunsul pe care comunitatea ştiințifică, organismele implicate îl dau eşecurilor teoriei flexibilizării pieței muncii în plan practic, în speță al susținerii creării de locuri de muncă şi al ocupării. Dacă, sub aspect operațional flexibilizarea pieței muncii care a dominat mai bine de două decenii gândirea şi practica economică se sprijină pe existența unei rate de şomaj neinflaționiste sau a aşa-numitei ratei de şomaj de echilibru, Tratatul de la Amsterdam şi summiturile care au urmat au imprimat alte dimensiuni teoretice şi pragmatice funcționării pieței muncii, integrării acesteia în conceptul mai cuprinzător de „piață funcțională". SEO face astfel din reformele structurale ale pieței muncii, orientate deopotrivă asupra cererii şi ofertei de forță de muncă, cheia funcționalității pieței muncii.

Fără îndoială că răspunsul politic şi practic la o asemenea problemă vitală cu profunde şi diverse rezonanțe economice şi sociale trebuie căutat nu în flexibilizare cu orice preț care – aşa cum practica ultimelor decenii a demonstrat a fost însoțită de şomaj, precarizare, polarizare, sărăcie. Mai mult, suferă şi ea de ambiguități. În realitate, dincolo de orice dezbatere privind tipologia flexibilizării, în cele din urmă a fost redusă la flexibilitatea salarială în conformitate cu logica legilor pieței de alocare a factorilor de producție şi minimizare a costului forței de muncă. Chiar dacă necesară, aceasta nu a fost suficientă pentru funcționarea pieței muncii.

Dimpotrivă, soluția nu poate veni decât din continuarea şi adâncirea reformei structurale a pieței(lor) muncii care, orice s-ar spune, nu se poate identifica cu flexibilitatea atât de propagată începând din anii '80 (Steliana Perț şi colectiv, 1997).

Evident prima şi, poate cea mai importantă întrebare care se ridică în acest context este: „ce fel de ocupare deplină şi prin ce mecanisme/dispozitive se poate realiza? „ Dacă ani de-a rândul – conform unor numeroase studii inclusiv ale OECD – şomajul masiv şi persistent şi rata înaltă de şomaj au fost caracteristici esențiale ale funcționării piețelor muncii în cea mai mare parte a țărilor dezvoltate, membre OECD sau/şi UE, piața muncii a fost, practic, în imposibilitatea de a se adapta rapid, de o manieră inovatoare la mutațiile structurale din economia globală, dar şi din economia fiecărei țări, este clar că flexibilitatea pieței muncii – în toate cele cinci forme ale sale – nu a dat răspunsuri pe măsură. Dimpotrivă a indus, vrând-nevrând, precarizarea pieței muncii, a adâncit segmentarea, polarizarea, a favorizat – prin neocupare, şomaj, descurajare – excluderea socială. Din păcate, numeroase studii au

pentru a ne opri aici, numeroase probleme se ridică şi în ce priveşte "sistemul de indicatori ai pieței muncii" în funcție de care să se elaboreze şi monitorizeze SEO şi PNA.

demonstrat că: „… nimic nu permite a asocia nivelul sau variațiile indicatorilor de flexibilitate cu performanțele în materie de ocupare. Corelațiile, chiar cu indicatori sintetici ai flexibilității sunt nesemnificative, slabe, contradictorii /diferite de la țară la țară. Interesant, dacă nu chiar surprinzător în raport cu ortodoxismul teoriei flexibilității apare faptul că în materie de flexibilitate salarială, fie că se operează cu indicatori ai negocierilor colective, fie ai costului salarial unitar care tind să dea „câştig de cauză" negocierilor colective centralizate şi bine coordonate şi mult mai puțin, insignifiant, descentralizării până la individualizare a salariului (OECD, 1997). Până la urmă problema care rămâne nu este de a respinge în bloc „teoria flexibilității", a o considera revolută ci de a găsi relația funcțională între performanțele pieței muncii în materie de ocupare (locuri de muncă de calitate, rate înalte de ocupare, productivitate, competitivitate, coeziune, adaptare rapidă, în proces continuu, dialog) şi mecanismele de reglare a pieței muncii, inclusiv cele de corectare a imperfecțiunilor acțiunii acestei muncii, ceea ce nu exclude flexibilitatea. Dimpotrivă, implică mobilitate, adaptabilitate concomitent a cererii şi ofertei de forță de muncă, mai multă coerență şi coordonare. Sau plastic exprimat de d-na Diamantopoulou: „mai multe locuri de muncă de calitate pentru o forță de muncă de calitate". Implică, de asemenea noi comportamente, noi responsabilități, noi forme de cooperare între actorii sociali. După cum necesită coerență şi coordonare a pachetului de politici economice, fiscale, educațional – formative, sociale la nivel european şi la nivelul fiecărei țări conform realităților şi priorităților care rezultă din acestea.

În ce priveşte ocuparea, aşa cum sublinia J. Freyssinet, creşterea economică este o variabilă mult mai pertinentă, mai convingătoare decât flexibilitatea. Sau altfel spus, flexibilitatea poate să susțină ocuparea numai în condiții de creştere economică sustenabilă.

În al doilea rând, credem că este nevoie de noi definiții ale ocupării, ocupării depline, şomajului, a formelor alternative de ocupare care să asigure o mai mare uniformitate /consens conceptual şi o bază mai solidă şi eficientă de colectare a informațiilor necesare. O serie de criterii ale BIM, preluate şi de Eurostat nu satisfac pe deplin nevoile actuale ale măsurării ocupării depline şi şomajului, a caracteristicilor acestora. Fără a exagera, apreciem că criteriile în funcțiune permit – via flexibilizare, locuri de muncă atipice ambiguu definite etc. – proliferarea locurilor de muncă precare, a precarității venitului din muncă, la „ascunderea" proporțiilor reale ale şomajului sau mai bine zis a lipsei de oportunități de a munci pentru forța de muncă activă.

Gradul de realizare a ocupării depline poate fi măsurat prin raportare la o serie de criterii de referință care se regăsesc sub forma „ocupării convenabile şi acceptate", „ocupare de calitate" (în concepția CE), „locuri de muncă de calitate" pentru o forță de muncă de calitate, remunerată în funcție de

performanță, ceea ce echivalează cu dispariția „păturii de lucrători săraci” (Jacques Freyssinet, 2000; Steliana Perț, 2002).

a. Ocuparea deplină a forței de muncă nu mai este rezultat al funcționării (uneori haotice) a pieței libere, ci dimpotrivă rezultat al unei ajustări negociate, a unor alegeri raționale şi convenabile între obiective de performanță economică, educativ-formativă, socială. Pe scurt, între coeziunea economică şi socială. Eficiența practică a unui asemenea model – care-şi creează şi propriul său sistem de indicatori – este funcție de voința şi capacitatea actorilor sociali de a se adapta noilor cerințe, de a gestiona de o manieră consensuală problematica economică şi socială căreia trebuie să-i facă față.
b. Din perspectiva relansării ocupării depline, comunicarea, dialogul şi parteneriatul social devine ax crucial al ajustării cererii şi ofertei de forță de muncă, al susținerii creării de noi locuri de muncă.
c. Accentul mult mai puternic pus pe acțiunile de ordin preventiv şi mai puțin pe cele curative. Este în principal vorba de prevenirea, prin dispozitive adecvate, a şomajului tinerilor şi a celui de lungă durată, de limitarea severă a descurajării şi excluderii sociale.
d. De aceea, SEO face din educația şi formarea profesională, ca şi din parteneriatul social axe transversale care se regăsesc în fiecare dintre cei patru piloni constructivi ai acesteia şi în PNA. Legătura strânsă dintre şcoală şi viață, ajustarea dinamică a cererii şi ofertei de forță de muncă, printr-o mai bună studiere şi cunoaştere a nevoilor viitoare de forță de muncă şi prin devansarea acestora de procesul de formare concomitent cu inovarea curriculară a acestuia, devine cheia adaptabilității dinamice şi a mobilității forței de muncă.
e. Coerența şi coordonarea pachetului de politici şi, mai ales, punerea acestuia în „serviciul creării de locuri de muncă, al ocupării”.
f. Punerea în operă, în funcțiune a sistemului de indicatori ai ocupării depline, ca bază a elaborării strategiilor şi PNA, a monitorizării realizării acestui proces atât de complex, a funcționalității unei piețe de un fel deosebit, cu caracteristici care o diferențiază de celelalte piețe.
g. Şi, pentru a conchide, este clar că revenirea la ocuparea deplină, corect definită ca ocupare de calitate ca sinteză a dimensiunii economice şi sociale a dezvoltării durabile, implică pe de o parte cu necesitate schimbări de mentalitate şi comportament, utilizarea de dispozitive/mecanisme economice şi sociale care favorizează şi susțin mobilizarea şi mobilitatea resurselor de muncă. Pe de altă parte, aceste transformări calitative au atributul de continuitate, regăsindu-se în perfecționarea continuă a „pachetului de competențe” aferent fiecărei familii profesionale. În fine, dispun de

coerența absolut necesară cu modelul dezvoltării economico – sociale, național sub aspectul realităților şi priorităților specifice la care răspunde într-o lume tot mai globalizată.

Numai prin reforme structurale ale pieței muncii şi prin integrarea organică a acestei piețe, a caracteristicilor sale definitorii în sistemul de piețe, **piața muncii devine funcțională** capabilă să creeze locuri de muncă de antrenare şi respectiv de acompaniere, să asigure venituri decente, în funcție de performanță, reducerea ecartului – astăzi enorm – în raport cu nivelul venitului /capita din țările membre ale UE, inclusiv noii veniți, să sprijine dezvoltarea pieței interne şi să facă față forțelor concurențiale ale pieței unice a UE.

3. RELAȚIILE INDUSTRIALE UN CONCEPT ÎN EVOLUȚIE

În contextul joncțiunii dintre economic şi social, al creării culturii responsabilității sociale a firmelor, relațiile industriale, dialogul şi parteneriatul social au un rol de prim ordin în funcționarea economiei de piață.

Astfel, un sistem funcțional de relații industriale bazat pe un set de criterii şi principii compatibile cu rolul şi sfera de responsabilitate a fiecărui partener social, pe informare, consultare şi participare a tuturor celor implicați devine pe cât de necesar pe atât de util. Aceasta înseamnă în fapt, într-un sens foarte larg, participarea şi controlul societății civile asupra guvernării. În prezent, în contextul Modelului Social European există o largă şi puternică deschidere pentru dezvoltarea şi modernizarea sistemului relațiilor industriale, pentru dialog şi parteneriat. Implicarea şi asumarea responsabilității de către fiecare partener constituie, la urma urmelor, un teren larg deschis pentru promovarea unei filosofii noi, productiviste în ce priveşte competențele şi eficiența acțiunilor fiecăruia dintre parteneri; optimizarea de facto a relației economic-social în procesul de dezvoltare durabilă.

Au apărut deja semnale, de îmbogățire, transformare şi transfer a practicilor de succes în plan instituțional şi/sau problematic ceea ce fără îndoială vor constitui elemente durabile ale noii arhitecturi a relațiilor industriale în mileniul în care de abia am păşit. Iată câteva dintre acestea care au făcut şi fac obiectul unor ample şi adesea înverşunate dezbateri, în mediile economice, sociale şi politice în comunitatea ştiințifică:

- protecția /securitatea socială este componentă a reproducției ofertei de forță de muncă şi, în consecință, trebuie privită nu segmentat, doar pe durata vieții de muncă, ci pe durata întregii vieți. În acest mod relația salarială, care multă vreme a constituit nucleul relațiilor industriale, se îmbogățeşte cu elemente noi, mecanismul său de realizare devenind pachetul salarial, cu componentele sale directe şi indirecte. Ca urmare din sfera acesteia nu poate fi scoasă incidența asupra familiei în ansamblu, inclusiv contribuția acesteia[1] la formarea şi calitatea ofertei de

[1] Evident aprecierile noastre se pot dovedi corecte şi viabile, în acelaşi timp, numai în măsura în care aşa numita "criză a muncii", cu manifestări diverse ca forme şi intensitate nu va deveni o caracteristică a secolului 21 (Gh. Răboacă, 2002). Deci numai în măsura în care, la nivelul UE, obiectivele globale şi pe fiecare pilon al Strategiei Europene de Ocupare vor fi atinse. Altfel, fenomenele de criză a locurilor de muncă şi a muncii ca atare vor conduce, vrând nevrând, la o altă arhitectură a relațiilor industriale. Probabil una conflictuală şi nu una consensuală, în care dreptul şi libertatea de a munci va fi

muncă. „Aceasta – remarca Antonella Picchio – priveşte nu numai lucrătorii individuali pentru timpul în care aceştia lucrează, ci întregul lor ciclu de viață, reproducția generațiilor viitoare şi menținerea adecvată a generației actuale. Acesta este un proces uman şi nu unul tehnic, astfel că reproducția indivizilor nu poate fi divizată în două segmente, izolate prin contextul lor social şi prin relațiile personale şi sociale. …Separarea între relațiile de piață şi cele din afara pieței, între echitate şi eficiență, social şi economic, nu mai trebuie menținute deoarece au fost omise din abordările tradiționale ale pieței muncii, au devenit esențiale pentru funcționarea acesteia. …Reproducția socială a populației care lucrează este un proces uman multidimensional, proces care apare în toată complexitatea sa în întregul sistem economic – via salarii şi piața muncii" (Antonella Picchio, 2000).

- forțele pieței, inclusiv ale pieței muncii, prin mecanismele sale, devin suport solid, durabil al asigurării securității sociale. Este în fapt ceea ce se urmăreşte prin Strategia Europeană pentru Ocupare (SEO) şi prin PNA care, promovează un alt tip de legături între economic şi social, între economic şi educațional-formativ etc. Avem în vedere în primul rând hotărârile summitului de la Luxemburg din decembrie 1997 care, printre altele stipulează: 1. continuarea dezvoltării unei politici macroeconomice coordonată care se sprijină pe o piață internă performantă; 2. mobilizarea ansamblului de politici comunitare în serviciul ocupării în conformitate cu principiile tratatului de la Amsterdam; 3. coordonarea politicilor de ocupare ale statelor membre, pe bază de orientări comune care privesc concomitent obiectivele şi mijloacele, cu voința de convergență spre obiective hotărâte în comun, verificabile, sistematic actualizate şi care trebuie să fie inserate în planuri de acțiune naționale pentru ocupare (PNA) elaborate de statele membre (Résolution du Conseil du 15 decembre 1997).

În al doilea rând, ne referim la inovațiile – dacă le putem numi aşa – introduse de summitul de la Lisabona (martie 2000) cu privire la două elemente, în opinia noastră fundamentale, ambele infiltrându-se în testura relațiilor industriale, inoculându-i acesteia mai multă soliditate şi eficiență în planul ocupării, participării, mobilității profesionale. Astfel, pentru atingerea obiectivului strategic, fixat pentru anul 2010, acela ca economia UE „să devină cea mai competitivă şi mai dinamică economie a cunoaşterii, capabilă de o creştere economică susținută, de a oferi locuri de muncă mai numeroase şi de mai bună calitate şi o mai mare coeziune socială" (Rapport conjoint sur l'emploi, 2000), educația şi formarea profesională pe parcursul întregii vieți alături şi în strânsă legătură cu dialogul şi parteneriatul social (Santa Maria de

asigurat pentru fiecare cetățean european. Dar şi aşa piețele muncii vor continua multă vreme să rămână segmentate.

Feira, n.n.) devin cele două mecanisme transversale ale SEO şi respectiv PNA care se regăsesc în formule adecvate în fiecare dintre cei 4 piloni SEO. Introducerea unor mecanisme orizontale în directivele SEO reprezintă răspunsul CE în fața unor noi priorități stabilite pe baza analizei SEO la jumătate de drum a aplicării primei SEO (1998 – 2002). Obiectivele orizontale creează – în opinia elaboratorilor, experților UE „condițiile propice asigurării ocupării depline într-o societate bazată pe cunoaştere" (Décision du Conseil sur les lignes directrices pour les politiques de l'emploi des Etates membres en 2001; Steliana Perţ, 2002).

În al treilea rând, modernizarea relațiilor industriale nu echivalează cu excluderea statului/guvernului în calitate de partener social. Dar, implică, cu necesitate limitarea şi concentrarea intervenției publice atunci şi acolo unde este necesar prin apropierea mecanismelor adecvate. Relațiile industriale, ca sistem, se bazează pe un pachet de reglementări, de norme juridice, tradiții, cutume care se cer respectate de către fiecare partener. Libertatea economică, ca şi cea socială şi etică nu este posibilă şi nici eficientă în afara respectării şi aplicării reglementărilor, deseori stabilite împreună, în sistem partenerial, dar nu totdeauna aplicate în conformitate cu competențele şi responsabilitățile pe care fiecare partener le deține şi /sau şi le-a asumat prin acorduri, convenții, pacturi etc.

Ca atare, aria tematică a relațiilor industriale a evoluat; este mult diferită în prezent de cea din perioada fordistă de pildă. Ordinea priorităților este alta, mecanismele de soluționare de asemenea. Pachetul actual de priorități globale cuprinde probleme de mare anvergură şi dificultate, cum sunt: creştere economică sustenabilă, investiții şi crearea de locuri de muncă de bună calitate, durabile, tratament egal şi echitate în distribuirea roadelor creşterii economice, egalitate de şanse şi oportunități, combaterea şomajului şi a sărăciei, coeziune socială etc. Focalizate pe soluționarea concertată a unor asemenea probleme, relațiile industriale tind să devină din ce în ce mai mult teren de întâlnire şi fertilizare reciprocă a economicului şi socialului, de eliminare a unor discriminări grave în procesul de repartiție şi transferuri sociale ("se împarte în termeni reali tot mai puțin la tot mai mulți"), a tendinței vizibile de sporire a grupurilor vulnerabile în fața forțelor implacabile ale pieței, de excludere socială, sistemele de securitate existente – fie ele contributive, fie noncontributive – devin tot mai fragile, incerte, fac din ce în ce mai greu față provocărilor la care sunt supuse (Gérard Boismenu, 1994).

În liniile directoare ale UE pentru SEO/2001 se insistă asupra răspunderii partenerilor sociali. „În limitele cadrului general şi al obiectivelor stabilite … partenerii sociali sunt invitați să creeze, conform cu tradițiile şi practicile lor naționale, propriul proces de punere în operă a liniilor directoare care țin în principal de competența lor, de a identifica problemele asupra cărora ei vor

negocia, şi a ține seamă în mod regulat de progresele realizate şi de impactul acțiunilor lor asupra ocupării şi funcționării pieței muncii. Partenerii sociali la nivel european sunt invitați să-şi definească propria lor contribuție şi să urmărească de aproape, să încurajeze şi să susțină eforturile depuse la nivel național" (Décision du Conseil sur les lignes directrices pour les politiques de l'emploi des États membres en 2001; Steliana Perț, 2002).

3.1. Conceptul de relații industriale

Apariția în arsenalul conceptual al ştiințelor economice, juridice, sociologice, politice, comportamentale a noțiunii de relații industriale sau relații de muncă au explicații şi rădăcini adânci, o istorie suficient de lungă. Înainte de toate conceptul este intim legat de „dreptul de asociere" şi implicit de apariția şi dezvoltarea mişcării sindicale, a diverselor conflicte de muncă dintre lucrători şi patroni sau, mai târziu, dintre lucrători şi manageri. Pe de altă parte, de apariția asociațiilor patronale ca o contrapondere la uniunile sindicale. Oricum, sunt legate de maturizarea relațiilor capitaliste, fiind practic expresie, în fiecare moment, a raportului de forțe dintre capital şi muncă pe piața muncii, dar nu numai. Crearea în anul 1919 a Organizației Internaționale a Muncii (OIM), organizația tripartită, pune treptat bazelor unor reglementări mai riguroase a relațiilor industriale. În sfera sa de preocupări intră o gamă variată de probleme – durata normală a muncii, securitatea locului de muncă şi calitatea vieții muncii, tripartitismul în soluționarea conflictelor de muncă, salariul minim, protecția socială a şomerilor, ocupare, negocierea colectivă, formarea profesională ş.a. – cele mai multe dintre acestea îmbrăcând forma unor Convenții ale OIM, convenții ratificate de statele membre.

În acelaşi timp este de remarcat faptul că ne aflăm în fața unei zone de investigare cu o marjă redusă de manevră, date fiind reglementările internaționale şi naționale. În fine, în acelaşi context. Nu putem neglija faptul că pregătirea pentru integrare, preluarea, transpunerea şi aplicarea acquis-ului comunitar impun, printre altele, definirea şi compatibilizarea conceptuală atâta vreme cât dialogul, parteneriatul şi concertarea socială au devenit, în prezent, elemente componente ale acquis-ului comunitar. În consecință implică concomitent cu lămurirea conținutului noțiunii de relații industriale, identificarea mecanismelor de operaționalizare a acestora şi crearea unui sistem funcțional de indicatori de monitorizare a derulării la toate nivelurile, pe verticală şi orizontală, a sistemului tot mai complex al relațiilor industriale. În plus, globalizarea este purtătoarea unor provocări în ce priveşte teoria şi practica relațiilor industriale.

Tentativa noastră de definire a sistemului relațiilor industriale încearcă să surprindă acest concept în dimensiunile, țelurile şi mecanismele care-i sunt proprii astăzi. Şi care, fără nici o îndoială sunt o reflectare directă a dezvoltării

pe de o parte a legislației muncii, a maturizării şi responsabilizării (chiar dacă rezerve există) partenerilor sociali. Pe scurt ce sunt sau /şi trebuie să fie în plan național şi respectiv internațional relațiile industriale.

Ca ştiință şi artă – am spune noi – „relațiile industriale" (Industrial Relations) a apărut în anii '50, având puternice legături cu dezbaterile din perioada 1944 – 1948 în SUA, în care au fost antrenați specialişti de referință cum sunt: Dunlop, Ress, Lester, Myeers şi Reynolds. În 1958 apare lucrarea lui Dunlop „Industrial Relations System", apreciată, adesea, ca o „socioeconomie" a relațiilor umane; prin conținutul lucrării se face joncțiunea dintre opiniile juridice, politice, economice şi sociologice într-o viziune sistemică. Meritul lucrării, printre altele, rezidă în aceea că prezintă o imagine a confruntărilor (s.n.) dintre patroni şi angajați în țările industrializate, subliniind în principal trei caracteristici. Şi anume: a) contradicția /opoziția dintre conținut şi formă, dintre substanțial şi procedural (conținutul, substanțialul reprezintă avantajele competitive, iar forma/proceduralul corespunde unor reguli de joc); b) inventariază sistemele de relații industriale existente în diferite țări – sistemul instituțional; c) tendința de convergență a sistemului de relații industriale, dincolo de diferențele naționale constatate.

Concepția lui care a dominat în literatura anglo-saxonă peste 30 de ani, a fost pusă sub semnul întrebării de reprezentanții şcolii neoclasice.

În acelaşi timp, europenii îşi construiesc propria şcoală, mai mult sociologică decât economică (fără a face total abstracție de factorul economic), cu accente pe dimensiunile conflictuale, identitare şi simbolice ale fenomenului sindical. La sfârşitul anilor '60 sociologul francez A. Touraine sistematizează diversitatea mişcărilor sindicale pe etape focalizate în jurul afirmării salariale, ceea ce, în final oferă şi pune în evidență deschiderea dinamică care defineşte relațiile de muncă. Cu sublinierea că relațiile dintre partenerii sociali sunt complexe, câmpul relațiilor industriale se lărgeşte.

Începutul anilor '80, sub puternicul impact al şcolii econometrice, dezbaterile se concentrează în jurul unor idei cum sunt cele de : „negociere eficientă", „contracte implicite"; „costul acordului" şi respectiv „costul dezacordului", „sindicatul reductor al incertitudinii"; „funcția de utilitate sindicală" fie sub forma unui arbitraj direct între nivelul salariului şi nivelul ocupării, fie prin luarea în considerare a ratei de sindicalizare sau a efectivelor sindicale adiționate cu obiectivele individuale. Deşi formulările sunt abstracte, dificil de testat econometric permit, totuşi trasarea unor „curbe de indiferență sindicală" care să conducă la „negociere eficientă" (Mc. Donald, Solow, 1991). Concluzia care s-a impus a fost aceea că prin negocierea salariilor şi ocupării se ajunge la acorduri echilibrate, eficiente în sensul lui Pareto în care fiecare partener îşi menține poziția fără a o deteriora pe a celuilalt.

"Statutul sindicatului s-a schimbat: sursă de eficiență şi piedici potrivit

teoriei tradiționale, sindicatul a devenit o organizație cu funcționalitate complexă…în spațiul salariu – ocupare" (Bernard Cazier, 1991).

În ciuda dezvoltării sale pe parcursul a zeci de ani nu există în prezent în teoria şi practica economico-socială un concept bine structurat, unanim acceptat de diverse şcoli şi curente de gândire şi /sau de toți actorii sociali care apar la un moment dat pe scenă. Beneficiem mai curând de definiții – care fără îndoială au un nucleu comun – de o multitudine de interpretări mai mult sau mai puțin adecvate realităților. Şi, credem că nu greşim prea mult dacă afirmăm că în acest domeniu domnesc încă confuzii, o anume derută păguboasă sub aspect economic şi periculoasă sub aspect social.

Mai întâi câteva definiții de largă circulație în literatura de specialitate.

Relații de muncă /Relații profesionale (Rélations du travail/ Rélations professionelles): caracterizează ansamblul relațiilor conflictuale sau nu dintre partenerii sociali. Se referă la: contracte de muncă, individuale şi/sau colective, formele de reprezentare a lucrătorilor în întreprinderi (delegația de personal), comitetul de întreprindere, negocieri colective, acorduri colective, conflicte colective etc. (Jean Yves Capul, Olivier Garnier, 1993)

- Relații industriale: procesul instituțional reglementat prin legi şi norme juridice ale pieței muncii. Acoperă atât procesul negocierii colective între patronate şi sindicate şi înțelegerile (acordurile) în interiorul firmei între manageri şi lucrători. Cuprinde: legislația muncii, procesele atât formale cât şi neformale prin care se stabilesc modalitățile de plată, formare profesională şi condiții de muncă; relațiile dintre munca organizată şi cea neorganizată; segmentarea pieței muncii, relațiile dintre ocupare şi politica de salarii, formare profesională, calificare şi şomaj (Glosar of Labour Market Terms and Standards Curriculum Development Terms, 1997).
- Sistemul relațiilor industriale: ansamblul instituțiilor şi relațiilor între cei care sunt implicați în elaborarea şi adoptarea de funcționare a regulilor /reglementărilor pieței muncii şi cei care operează pe această piață (Glossar of Labour Market Terms and Standards and Curriculum Development Terms, 1997).

Relațiile industriale reprezintă ansamblul legăturilor dintre conducerea (managementul) şi lucrătorii unei întreprinderi. Aceste relații se raportează, în principal la remunerarea, timpul şi condițiile de muncă, venituri suplimentare, securitatea ocupării, concedieri şi plăți în caz de concedieri colective, procedee disciplinare şi procedee de rezolvare a neînțelegerilor. Multe dintre aceste aspecte sunt influențate de legislație. Legea lasă, însă, loc pentru dezacorduri şi, prin procedee /mecanisme diferite, tratamentul aplicat lucrătorilor poate fi mai generos decât cel stipulat prin lege. Disputele în domeniul relațiilor industriale pot fi rezolvate prin negociere, arbitrare sau acțiune industrială de

fiecare parte (John Black, 1997).

Relațiile industriale sunt definite în Oxford Dictionary for the Business World ca: relații dintre management şi lucrători. Dacă relațiile industriale sunt bune, forța de muncă, în ansamblul ei va fi motivată să muncească susținut în beneficiul organizației şi al clienților ei. Satisfacția în muncă care rezultă dintr-un asemenea mediu furnizează ea însăşi motivații pentru existența unor bune relații industriale. Dacă relațiile industriale sunt proaste, atât managerii cât şi lucrătorii vor considera locul de muncă ca un mediu contraproductiv care generează disconfort, prejudiciază performanța, slăbeşte motivația, dând naştere tendinței de autodistrugere a acțiunii industriale (Oxford Dictionary for the Business World, 1993).

În opinia noastră, luând în considerare şi imputurile care în decursul timpului au intervenit în reglementarea/ameliorarea şi funcționarea relațiilor dintre partenerii/actorii sociali, relațiile industriale ar putea fi definite în felul următor: *totalitate a relațiilor de muncă şi sociale, a instituțiilor, mecanismelor şi procedeelor prin care acestea devin operaționale precum şi a sistemului de conexiuni dintre acestea în interiorul şi în afara pieței muncii – ca principală zonă de localizare /derulare a lor. Sunt relații, în general reglementate mai mult sau mai puțin standardizate prin norme juridice şi/sau cutume, tradiții etc., între partenerii sociali la scară națională, sectorială, regională, locală inclusiv transfrontaliere în procesul de management, de gestiune a resurselor umane, având drept obiective sporirea productivității şi competitivității, crearea de noi locuri de muncă şi creşterea ocupării forței de muncă, prevenirea şi combaterea şomajului, armonizarea criteriilor economice şi a echității în distribuirea veniturilor astfel încât să fie evitate fenomenele şi tendințele de adâncire a polarizării sociale şi respectiv întărirea coeziunii sociale. De aceea funcționarea normală a relațiilor industriale, convergentă din perspectiva armonizării intereselor angajatorilor /patronatului şi lucrătorilor/sindicatelor a devenit în prezent caracteristică şi mecanism major al construcției Noii Europe, a Europei Sociale.*

Oricum ar fi definite, în sens larg sau, dimpotrivă restrâns, nota definitorie a relațiilor industriale rezidă în acțiunea lor de proces/act/acțiune colectivă. Respectiv, deciziile finale asupra uneia sau altei probleme care face obiect al preocupărilor /intereselor convergente şi/sau divergente ale partenerilor sociali sunt rezultat al informării reciproce, consultării, dezbaterii şi negocierii în cadrul unor norme, reguli de joc stabilite consfințite juridic, după caz, în acorduri, contracte colective la diferite niveluri, convenții, protocoale, pacturi sociale etc. Fiecare dintre acestea şi toate la un loc având drept țintă finală realizarea unei zone de consens asupra soluționării unei /unor probleme, într-un domeniu de activitate, în genere în apropierea dacă nu armonizarea unor interese mai mult sau mai puțin diferite, chiar contradictorii care apar, se

localizează pe piața muncii. Dar efectul de propagare – antrenare al acestora este resimțit şi pe celelalte piețe, şi cu deosebire în sfera socială. De aceea, având în vedere funcțiile relațiilor industriale, crearea ansamblului de condiții economice, juridice, instituționale are o importanță deosebită şi priveşte în egală măsură pe toți partenerii /actorii sociali.

3.2. Funcții

Într-o societate democratică, cu o economie de piață funcțională, cu o piață a muncii funcțională, sistemul relațiilor industriale este, înainte de toate o instituție, cu caracter integrator a pieței muncii, din moment ce fiecare componentă a sa cu mecanismul ei de realizare sunt, la rândul lor, instituții ale pieței muncii. Ca atare conceptul de relații industriale este suficient de structurat pe orizontală şi verticală, la nivel de companie, local, regional, național şi internațional. Iar procesul de derulare a acestora este reglementat prin norme juridice internaționale (BIM), comunitare (UE), naționale. Relațiile industriale în desfăşurarea lor întrunesc caracteristica de multifuncționalitate, interacționalitate /interdependență. Care sunt funcțiile acestora?

a) funcții economice a căror esență rezidă în participarea prin forme organizate – comitete de întreprindere, delegații sindicale, consiliile de lucrători, alte formule organizatorice cu caracter permanent sau temporar etc. – la dezbaterea şi luarea deciziilor care privesc viitorul firmei şi al lucrătorilor. De regulă, este vorba de o abordare multianuală programată, în centrul căreia se află probleme cum sunt: investițiile viitoare, înnoire tehnologică, orientare către noi piețe, ocuparea forței de muncă şi formarea profesională, pe parcursul întregii vieți, mărimea salariului şi structura pachetului salarial, securitatea locului de muncă, protecția socială a lucrătorilor în situații de concediere etc. Este un proces de cogestiune, codeterminare, codecizie în care fiecare participant se simte implicat şi responsabil. Se pun astfel bazele unor comportamente economice, participative, psihosociale benefice pentru toți participanții.
b) funcție socială, de asigurare, menținere şi consolidare a coeziunii sociale. Deşi ideea „Europei sociale” lansată de Jacques Delors în 1987 a prins viață ceva mai târziu (Maastrichtt, 1993), în prezent întărirea coeziunii sociale prin parteneriat este o țintă a UE transmisă şi țărilor candidate. Este poate, în prezent latura cea mai atractivă a relațiilor industriale. „Dimensiunea socială, remarca Ural Ayberk, devine astfel o componentă esențială a consolidării Pieței Unice. Marea piață nu ar avea nici un sens dacă nu ar pune în valoare problema nivelului de trai şi a nivelului protecției sociale a cetățeanului comunitar. Justificarea sa mai degrabă politică rezidă, dimpotrivă, în surplusul de progres social şi în

avantajele pe care le vor aduce tuturor cetățenilor Uniunii Europene (Ural Ayberk, 1994). O remarcă este de reținut: politica socială europeană puternic susținută în baza Tratatului de la Amsterdam nu poate avea drept scop decât unificarea în timp a ansamblului politicilor sociale din Europa. Urmăreşte pe de o parte elaborarea unor directive, linii directoare convergente care să favorizeze consensul, identificarea unor priorități sociale globale, stabilirea unor orientări comune şi a unui sistem informațional armonizat şi funcțional, lăsând libertate statelor membre şi candidate de a-şi stabili prioritățile naționale, metodele şi mijloacele de acțiune. Normele europene, stabilite, la cote minimale, au doar funcția de punct de reper/prag de referință.

c) funcție instituțională realizată prin pachetul de legi şi norme juridice, de instituții, mecanisme prin care se derulează relațiile industriale. Între acestea amintim: libertatea de asociere a partenerilor sociali concretizată în confederații, uniuni, sindicate şi patronate, reprezentativitatea partenerilor sociali (declarată sau stabilită pe calea justiției), comitete de întreprindere, consilii ale lucrătorilor, delegații ale lucrătorilor la nivel de companie, comitete tripartite sectoriale şi teritoriale, regionale, locale, parteneriatul public – privat etc. Iar ca mecanism de lucru informarea reciprocă în forme organizate, consultarea, negocierea colectivă, acorduri/convenții/contracte colective pe diferite paliere organizaționale şi/sau problematice.

Relațiile industriale nu pot funcționa eficient în afara unui sistem instituțional echilibrat, în afara înțelegerii de către fiecare partener social a zonei sale de competență şi respectiv a asumării răspunderilor care le revin. În acest context CE, prin Comisarul său pentru ocupare şi probleme sociale, apreciază că în acest moment este nevoie să sporească responsabilitatea socială a întreprinderilor[1].

"Noi trăim într-o eră de mutații fundamentale în care fiecare instituție trebuie să-şi reexamineze rolul şi maniera de a fi. Între altele, întreprinderile trebuie să accepte schimbarea rolului. Ele trebuie, astăzi, să fie protagonistele unei dezvoltări durabile, ceea ce semnifică că ele trebuie să aibă şi alte rațiuni decât cele de a realiza profituri. Ele trebuie de acum înainte să contribuie în mod pozitiv la dezvoltarea (protecția) mediului şi la cea socială – ceea ce denumim un „triplu aproş" al misiunii întreprinderilor. În plus, acestea nu trebuie să se mulțumească de a-şi acorda puncte bune pentru respectarea legislației şi /sau a convențiilor internaționale. Ele trebuie să meargă mai

[1] Nu de mult CE a publicat o carte verde asupra acestei probleme.

departe pentru a îmbunătăți relațiile între lucrători şi întreprindere, ca şi cu societatea la nivel local, regional şi pe plan internațional (s.n.).

În acest cadru, responsabilitatea comisiei însăşi este dublă: să ajute întreprinderile să-şi asume mai bine responsabilitățile sociale şi să încerce să obțină un consens global asupra procedurilor de verificare şi evaluare" (Anna Diamantopoulou, 2001).

d) fără a insista prea mult, relațiile industriale în evoluția lor firească spre dialog, parteneriat şi concertare socială au şi o importantă funcție politică, aceea de a asigura pacea socială, climatul necesar realizării de coordonate a unor obiective puse în serviciul dezvoltării umane. Dacă mecanismul principal de asigurare a acestui climat este reprezentat de acordul /pactul social încheiat, de regulă în formulă tripartită, nucleul în jurul căruia se distribuie întreaga problematică a relațiilor industriale a devenit în prezent în UE şi în țările candidate ocuparea forței de muncă, iar, în consens cu liniile directoare ale SEO întregul set de programe economice şi sociale sunt, ar trebui să fie coordonate şi puse în serviciul ocupării. Sugestivă pentru ilustrarea acestui proces este drumul parcurs de legislația muncii din 1957 până în 1999/2000 de instrumentele în care s-a concretizat (vezi anexa nr. 1).

În prezent, s-ar putea vorbi de procesul /tendința de substituire a termenului de Relații Industriale cu cel de Dialog şi Parteneriat Social[1] sau de folosirea lor concomitentă în explicitarea, analiza relațiilor de muncă dintre partenerii sociali. În acest context câteva remarci se impun (schema nr. 2 şi anexa nr. 1):

- La nivelul UE este preferat termenul de Dialog Social, introdus pentru prima dată la Val Duchess, dar consolidat puternic prin tratatul de la Maastricht, Amsterdam şi Nisa;
- *Acquis*-ul comunitar în termeni de legislație a muncii şi socială este considerabil acoperind domenii cheie ale relațiilor industriale inclusiv ale protecției sociale a lucrătorilor;
- Pe drumul lung dintre Roma (1957) – Amsterdam (1997) – Nisa (2001) şi Copenhaga (2002) se pot distinge câteva etape asupra cărora, sub aspect juridic şi evident problematic a fost concentrată atenția CE de resort, cu rezultate remarcabile.

[1] În legătură cu aceasta unii specialişti apreciază că este mai curând vorba de rafinarea mecanismelor de operaționalizare a relațiilor industriale, informarea, consultarea, dialogul, parteneriatul şi concertarea socială fiind doar mecanisme adoptate noului context în care se desfăşoară relațiile industriale.

Caseta nr. 4: principalele etape în dezvoltarea legislației muncii şi sociale în UE

Etapa I: anii '60 şi începutul anilor '70

Se pune accent pe instrumentele destinate a susține libertatea de mişcare a lucrătorilor, ca şi pe coordonarea schemelor de securitate socială. Tratatul de la Roma (art.48/noul art.39) şi art.51 /noul art.42 conținea două capitole importante: libera circulație a lucrătorilor (într-o Europă marcată de penuria forței de muncă) şi securitatea socială a lucrătorilor migranți.

Etapa a II: a doua jumătate a anilor '70

Caracteristic este apariția şi adoptarea primelor directive privind legea muncii, egalitatea de şanse între femei şi bărbați, sănătatea şi securitatea la locul de muncă. Deşi, cadrul instituțional nu se schimbă evenimente economice, criza petrolului, debutul restructurării industriale impun unele ajustări privind concedierile colective, ca şi o serie de reglementări privind calitatea condițiilor de muncă.

Etapa a III: anii '80

O etapă de consolidare a progreselor anterioare (egalitatea condițiilor de muncă pentru femei şi bărbați, sănătatea şi securitatea muncii). În 1980 apare o directivă cadru care inventaria toți agenții, indiferent de natura lor, care puteau afecta condițiile de muncă. Actul Unic European (AUE) întăreşte bazele legale pentru asigurarea sănătății şi securității la locul de muncă. Prin majoritate calificată se stabilesc cerințele minime pentru sănătatea şi siguranța locului de muncă. Şi, extrem de important, prin AUE se recunoaşte dialogul social la nivel european (art.191, noul art. 139).

Etapa a IV: 1990 – 1993

Hotărâtoare este semnarea Cartei Drepturilor Sociale Fundamentale ale Lucrătorilor. Aceasta a impus în mod necesar elaborarea unor programe de acțiune şi a 15 directive ale CE legate de muncă, condiții de muncă etc.

Tratatul de la Maastricht şi protocolul social au extins folosirea votului majorității dincolo de sănătate şi securitate a locului de muncă şi, semnificativ, defineşte rolul partenerilor sociali la nivel comunitar.

Etapa a V: 1994 – 1999

Negocierile colective dintre partenerii sociali – prin protocolul social – capătă un rol activ. Aceştia „câştigă" dreptul de a participa la elaborarea legislației sociale a comunității în materie de concedii de odihnă, maternitate, muncă cu timp parțial, contracte pe perioadă determinată.

Apar primele acorduri între partenerii sociali la nivel european.

Etapa a VI: din 1999 şi în continuare

Tratatul de la Amsterdam consolidează ferm cadrul instituțional şi instrumentele politicii sociale în patru domenii fundamentale: ocupare, combaterea discriminării, condiții egale pentru bărbați şi femei, rolul partenerilor sociali (art.3, 13, 137, 138, 141). În fine, permite Parlamentului European să-şi sporească implicarea (ca decizie).

Sursa: întocmit pe baza informațiilor din: Industrial Relations in Europe, Dialogue Social Européen, La politique de L'Union Européenne en matiere de l'emploi et de protection sociale.

Schema nr. 3

Schimbări instituționale majore. Impact politic

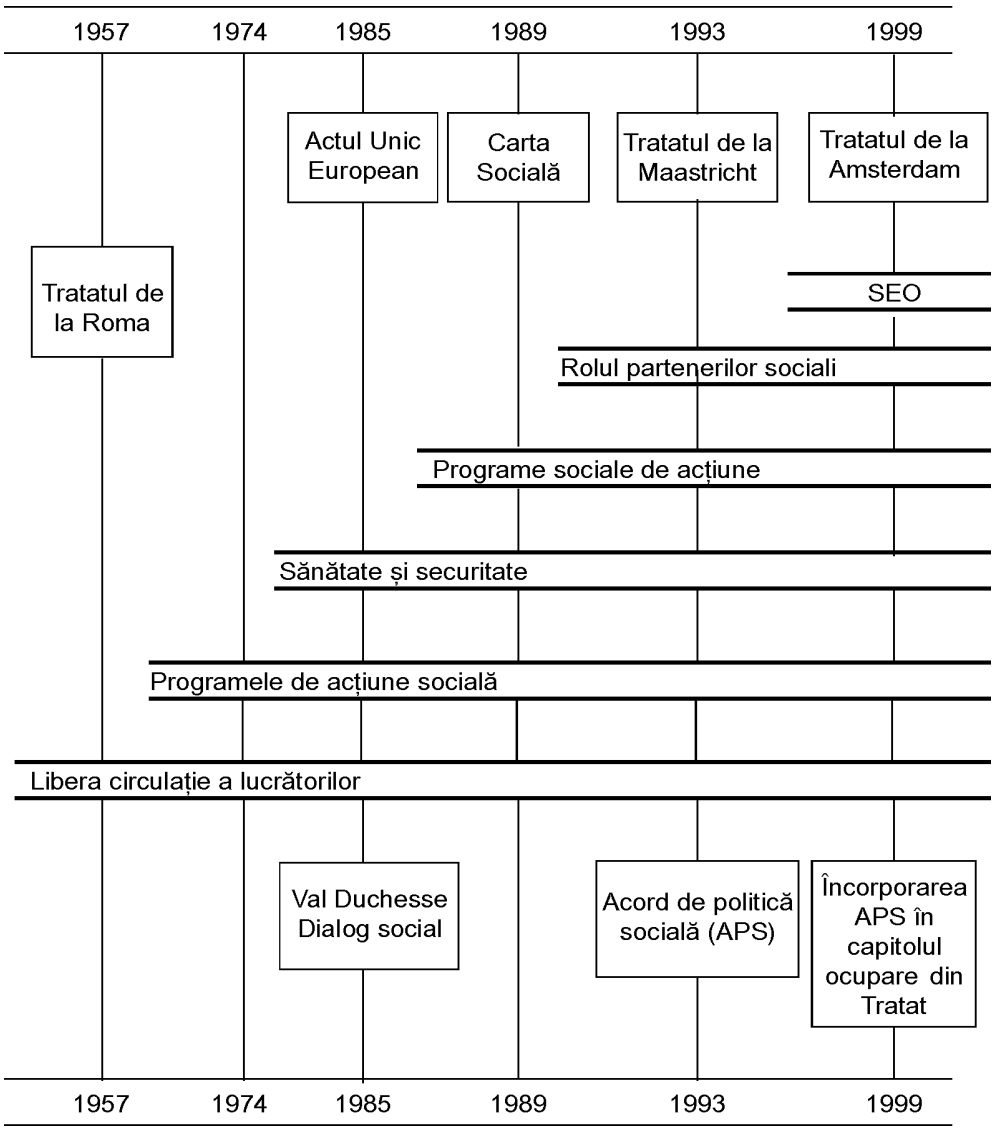

Sursa: Industrial Relations in Europe, CE, 2001.

3.3. Dimensiuni

Indiferent de conceptul pentru care optăm relații industriale sau dialog, parteneriat şi concertare socială – aşa cum bine se vede şi din abordările anterioare, acesta este un concept multidimensional.

Din acest punct de vedere multidimensionalitatea se poate manifesta la două niveluri, fiecare dintre acesta având la rândul său alte dimensiuni şi ierarhii sub aspectul conținutului şi respectiv al reglementărilor. După cum aceasta se poate studia pe verticală sau orizontală.

În primul rând, dimensiunea internațională, comunitară denumită cel mai frecvent, europeană, reglementată prin tratate, directive, alte acte normative, acorduri, convenții la nivelul UE. Cu sublinierea că mărimile, normele stabilite prin aceste documente sunt baremuri minimale pentru partenerii sociali, europeni, fie punct de pornire în reglementările naționale. Evident, directivele UE parte a *acquis*-ului comunitar, pe baza negocierii între partenerul național şi CE se preiau, se transpun şi se aplică în legislația națională, necesitând, de la caz la caz, monitorizare sau perioade negociate pentru aplicarea lor integrală. La rândul ei dimensiunea internațională poate fi văzută pe verticală, luând în considerare nivelul de organizare al partenerilor corporație multinațională, intersectorial, interprofesional, sindicate, respectiv patronate europene, fie pe orizontală prin aplicarea uneia şi aceleiaşi directive, principiu în variate domenii care pot fi complementare şi/sau conexe.

La nivel european, prin participarea partenerilor sociali, de regulă în formulă tripartită, se înțelege în mod obişnuit crearea cadrului instituțional-funcțional care să ofere posibilitatea partenerilor sociali să ia parte la elaborarea unor decizii comunitare în probleme economice şi sociale, dincolo de discuțiile /negocierile care se poartă privind distribuirea profiturilor întreprinderilor. Aceasta a fost inițiativa Confederațiilor Sindicale Libere şi Creştine, respectiv Confederația Europeană a Sindicatelor. Procesul a avansat lent, cu multe reticențe din partea CE şi a Uniunilor patronale. Dar, în 1976 a fost creat Comitetul permanent pentru ocupare, la lucrările cărora participă patru parteneri europeni: reprezentanții lucrătorilor, reprezentanții patronatului, reprezentanții Comisiei şi ai Consiliului de miniştri. În perioada 1974-1978, conferința tripartită s-a întrunit în mod regulat, problematica ocupării formând obiectul principal al primelor cinci conferințe. Dar în fața unor nereuşite şi ezitări poziția CES devine mai dură, ceea ce obligă la reconsiderări. Ca urmare, se ajunge la concluzia că la nivel european politicile sociale necesită acelaşi tratament ca cele economice pentru a întări coeziunea socială şi a creşte capacitatea de concurență pe piața internațională. Este perioada în care apare aşa-numitul „pachet Delors” care în esență propune crearea a trei fonduri structurale: Fondul European de Dezvoltare Regională (FEDR), Fondul European de Orientare şi Garanție Agricolă (FEOGA) şi Fondul Social European (FSE), concomitent cu reforma politicii agricole şi financiare a CE.

În acest context, Comisia Delors, începând din ianuarie 1985, a renovat şi relansat dialogul social între partenerii sociali, dialog care a fost numit în epocă „Val Duchesse” (12 noiembrie 1985).

Schema nr. 4

Dialogul social bipartit Val Duchesse

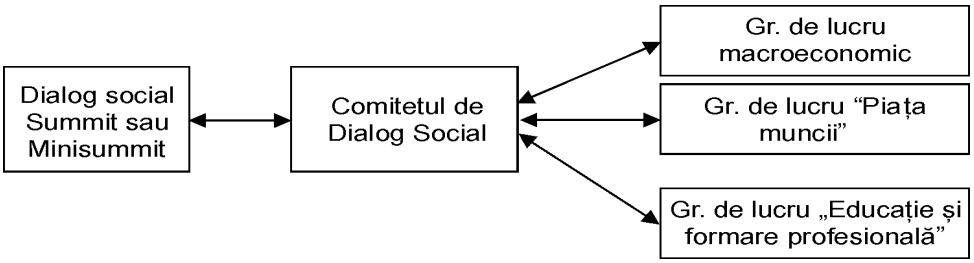

Schema nr. 5

Nivel şi forme ale dialogului social european

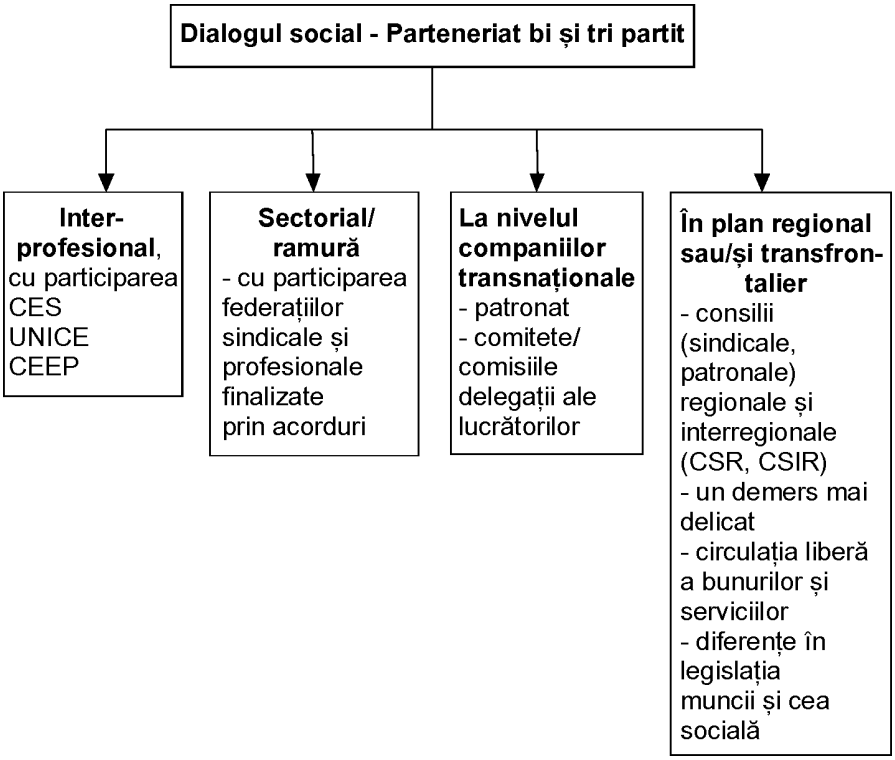

Caseta nr. 5: Dialogul Social – Momentul Val Duchesse

La dialog participă Confederația Europeană a Sindicatelor (CES), Uniunea Confederațiilor Industriei şi Patronatelor din Europa (UNICE), Centrul European al Întreprinderilor Publice (CEEP) şi Comisia. De remarcat că, nu se impun directive, recomandări obligatorii. Se formulează orientări şi probleme comune care au, la nivel național, o pondere şi/sau complexitate deosebită; acestea sunt rezultatul compromisului şi medierii între participanți (Ural Ayberk)

La acest nivel, relațiile industriale, sub forma dialogului social şi a parteneriatului, se desfăşoară pe mai multe planuri, la diferite niveluri:

În concluzie, se poate vorbi de patru niveluri de derulare a dialogului în UE:

- comunitar;
- sectorial;
- național;
- regional.

Pe de altă parte, se disting două tipuri de abordare a dialogului: unul **normativ** (dispoziții, restricții) iar altul **descentralizat** axat pe probleme specifice într-un domeniu sau altul. Însăşi poziția CE a evoluat mult, spectaculos chiar, de la o abordare centristă şi globalistă spre suplețe şi pragmatism.

Evident în multe probleme pozițiile partenerilor sociali sunt diferite, greu de armonizat. Aşa de exemplu, UNICE este împotriva armonizării condițiilor sociale cu ajutorul legislației europene în timp ce CES militează pentru o acțiune convergentă de ratrapaj social şi susține norme ridicate în materie de protecție socială „… CES revendică reguli de joc pentru a evita crearea unei zone de liber schimb într-un deşert social şi asumarea convergenței spre niveluri înalte”, cu accent pe sprijinirea zonelor, regiunilor rămase în urmă. De aici o intervenție mai largă a CE în domeniile implicate (inventarul propunerilor şi stabilirea priorităților, perfecționarea instrumentelor juridice, fie de constrângere, fie de stimulare etc.).

“A realiza un spațiu social legislativ nu înseamnă că noi dorim să codificăm totul la nivel european. Acest spațiu legislativ trebuie să se sprijine pe o politică de relații sociale şi negocieri colective foarte dezvoltate şi foarte active. Este necesar să fie încheiate acorduri-cadru la nivel european, (s.n.) al şomerilor profesionali, în sânul companiilor transnaționale şi chiar al regiunilor transfrontaliere” (CEE, 1990).

În tot acest context, principiul subsidiarității are relevanța sa care nu poate fi ignorată. Aceasta îmbracă trei aspecte principale (Jean Duren, 1992),

şi anume:

- socialul este subsidiar în raport cu economicul;
- acțiunea comunitară este subsidiară în raport cu cea națională;
- acțiunea instituțiilor legislative comunitare este subsidiară în raport cu inițiativele partenerilor sociali.

În al doilea rând, dimensiunea națională a relațiilor industriale, reflectă un sistem legislativ-instituțional, care reglementează reprezentativitatea şi competențele partenerilor sociali, gradul de descentralizare a negocierii colective, metodele de informare, consultare, participare, formulele organizatorice de participare, proceduri etc.

În al treilea rând, multidimensionalitatea relațiilor industriale, de parteneriat şi dialog social poate fi judecată în funcție şi de alte criterii. Şi anume economice, sociale, instituțional – legislative /juridice, educativ – formative, motivaționale etc.

Schematic această latură de fond a relațiilor industriale care dă practic nota de interdisciplinaritate a acestora şi de intercondiționare a sistemului ar putea fi prezentată astfel: (schema nr. 6)

De aici câteva reguli/lecții. Într-o economie de piață funcțională în general, dar mai ales în modelul european de economie de piață, al pieței muncii cu deosebire, a lua în considerare şi a acționa pe baza legilor şi regulilor de joc ale pieței este absolut necesar, dar nu şi suficient. Aceste limite au devenit tot mai evidente pe măsură ce insuficiențele şi/sau efectele adverse ale aşa-numitei „mâini invizibile" s-au extins la nivel național şi extranațional.

A continua, a te face că nu vezi limitele sociale ale legilor pieței ca atare, echivalează în final cu o condamnare la sărăcie, la boli endemice, la colaps economic. Acesta se cere evitat şi aceasta încearcă să şi facă noua construcție europeană. Luarea în considerare a limitelor sociale ale pieței muncii este la fel de importantă ca respectarea regulilor de joc ale oricărei piețe (David Marsden, 1989). A vorbi în prezent numai de profitul întreprinzătorului, neglijând sau marginalizând „profitul lucrătorului" luat individual sau colectiv este deja un discurs revolut, neproductiv cu efecte de retardare a dezvoltării şi prosperității.

Resursa umană nu mai poate fi tratată doar ca factor de producție, ca o marfă oarecare. Poate fi cel mult considerată o marfă de un fel deosebit ce are nevoie de un tratament pe măsură pentru ca societatea să poată prospera şi avansa fără seisme distrugătoare, fără segmentări păguboase. La urma urmelor capacitatea de muncă, sistemul de competențe în general al individului sunt proprietatea acestuia pe care le posedă, le încorporează şi pe care le vinde sau închiriază pe durate diferite fără ca dreptul său de proprietate să fie afectat. Întreprinzătorul /angajatorul prin plata pentru munca efectuată, în genere prin pachetul salarial şi de recompense pe care-l oferă are datoria

economică şi etică de a asigura reproducția ofertei de forță de muncă la cote cât mai înalte, ca şi locuri de muncă de mai bună calitate. Altfel, practicând – pe baza argumentului competitivitate – o politică salarială care subevaluează contribuția resursei umane, tratează rezidual problemele sociale, inclusiv familiale nu face decât să îngusteze, să comprime cererea agregată → producția de bunuri şi servicii → piața în general. Şi, în consecință, să blocheze creşterea şi dezvoltarea inclusiv a factorului uman. Inovațiile majore care în ultimele decenii – trecând prin şcoala resurselor umane dintre cele două războaie mondiale şi imediat după acestea – au fost introduse în sistemul relațiilor industriale, accentul pus pe dimensiunea socială, ca şi pe cea culturală, educativ-formativă sunt de bun augur, în măsura în care vor funcționa, instrumentele şi dispozitivele de care dispun vor beneficia de tratamentul şi transparența necesare.

Schema nr. 6

Multidimensionalitatea sistemului de relații industriale

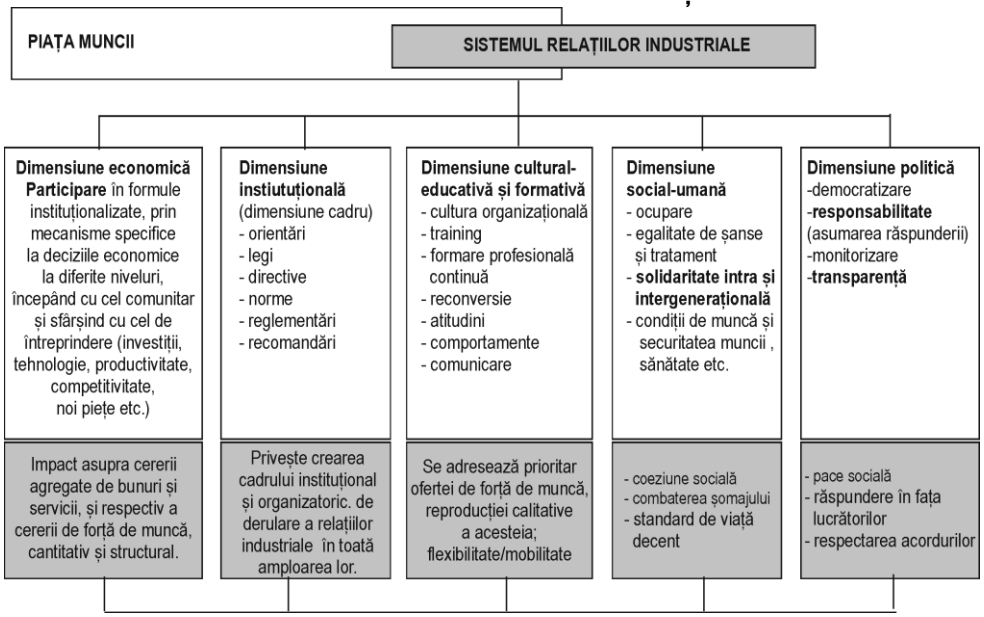

Iar mesajul pentru țările candidate este cât se poate de clar: echilibrul între ocupare – coeziune socială – productivitate este crucial pentru succesul politicilor sociale şi al relațiilor industriale. Este de presupus că în anii care vin, în țările candidate rolul acestora va creşte, ele fiind, practic, componente ale *acquis*-ului comunitar. Iar cele trei conferințe axate asupra acestui subiect – Varşovia (1999), Praga (2000), Bratislava (2001) – sunt o dovadă în acest sens.

4. CONȚINUTUL PROBLEMATIC AL RELAȚIILOR INDUSTRIALE

Din abordările anterioare rezultă, dincolo de dimensiunile prezentate, o serie de informații privind: a) formele relațiilor industriale în funcțiune la nivel european şi b) problematica care face obiectul dialogului şi parteneriatului social, ca şi accentele care se pun în prezent asupra acestor probleme. Asupra unora dintre acestea vom insista în continuare, aducând, sperăm elemente noi.

4.1. Forme principale de derulare a relațiilor industriale

Spuneam în paginile anterioare că în spațiul european, fără a se renunța complet la conceptul de relații industriale există o tendință clară de substituire cu cel de dialog social.

Dialogul social este definit ca un proces continuu de interacțiune între partenerii sociali al căror scop este ca prin diferite dispozitive să ajungă la înțelegeri/acorduri privind controlul/monitorizarea anumitor variabile economice şi sociale atât la nivel macro cât şi la nivel micro (Schema nr. 4 şi 5).

Consultarea, parte componentă a dialogului social (a relațiilor industriale) constă într-un ansamblu de discuții, de dezbateri, distincte de negocierile colective şi care nu sunt introduse în procesul de negociere şi /sau în acordurile încheiate. Consultarea, în cadru organizat (consiliile de întreprindere, comitetele de întreprindere, reuniuni mai largi) se poate axa pe o gamă largă de probleme ale companiei; este un mijloc de comunicare, de transmitere şi retransmitere a unor mesaje. Este în acelaşi timp un mecanism de îmbogățire a culturii organizaționale, de învățare şi formare ale culturii dialogului social.

Succesul economic şi social al consultării este dependent de o serie de factori: informare corectă şi la timp, transparență, de stilul de conducere al managerului, de maniera în care opiniile celor consultați sunt filtrate, luate sau nu în considerare ca şi de maturitatea şi responsabilitatea partenerilor; pe scurt de climatul de încredere şi respect care se poate crea prin consultare în baza unei informații corecte.

Concertarea socială este un rezultat şi un mecanism al managementului instituțional al resurselor umane prin care problemele sociale şi economice se rezolvă prin consultarea celor interesați, şi punerea de acord a diferitelor opinii ale autorităților publice şi ale organizațiilor reprezentative ale lucrătorilor şi patronilor. Dacă consultarea este de regulă bipartită, concertarea socială, ca şi dialogul social au caracter tripartit.

Negocierea colectivă – unul din primele şi principalele mecanisme ale relațiilor industriale – este procesul periodic de negociere a acordurilor/convenţiilor/contractelor colective. Aceste acorduri, reflectă, cu necesitate, raportul de forțe dintre partenerii sociali, ca şi maturitatea ştiințifică şi politică a acestora, înțelegerea până la urmă a marjei până la care se pot ridica cerințele organizațiilor sindicale şi respectiv a marjei în care se pot înscrie concesiile organizațiilor patronale. Perioade lungi de timp, negocierile colective au fost focalizate mai ales pe relația salarială în prezent, după cum vom vedea frontul acestora se îmbogățeşte. Se creează un anumit echilibru, chiar dacă fragil, între problemele care fac obiectul negocierii la nivel național, sectorial, de companie sau regional.

Contractul/acordul colectiv reprezintă în formă scrisă şi înregistrată rezultatele la care s-a ajuns prin negocieri colective între un patron şi una sau mai multe organizații sindicale sau între asociații patronale şi confederații sindicale. Prin asemenea acorduri se stabilesc relații între părți, răspunderile fiecăreia, ca şi tratamentul lucrătorilor. Ca arie de cuprindere acoperă salariile, condițiile de muncă, securitatea muncii.

Pactul (acordul) social – reprezintă un concept şi un mecanism de dată mai recentă în componența relațiilor industriale. Mai curând el poate fi asociat noțiunilor actuale de dialog şi parteneriat. Nu este încă definit cu suficientă precizie. Marea majoritate a specialiştilor definesc pactul social/acordul social ca un instrument care, pe calea negocierilor colective, permite partenerilor sociali să participe la procesul de luare a deciziilor, să asigure astfel climatul social, pacea socială necesară punerii în operă a deciziilor convenite împreună. Se înțelege, prin definiție, că pactul social trebuie să răspundă/să satisfacă concomitent şi în măsura apreciată ca necesară şi posibilă la un moment dat atât exigențele patronului, cât şi pe cele ale sindicatelor şi evident ale guvernării. Aceasta este şi rațiunea pentru care la începutul anilor ’90 UE şi țările membre ale UE – cu excepția Franței şi a Marii Britanii – au făcut eforturi pentru încheierea unor asemenea pacturi sociale. Desigur, că fiecare țară îşi are specificul său în ce priveşte, printre altele, prioritatea soluționării unor probleme, mecanismele de soluționare şi care în mod necesar apar în pactul social. Pe de altă parte, se cere subliniat că situația economică dominată de globalizare, de formarea uniunii monetare, de îmbătrânirea demografică împing în prim-planul problematicii de negociat alte şi alte probleme, cu dimensiuni proprii fiecăreia dintre țări. Astfel, în prezent, pactul social include probleme cum sunt: competitivitatea, ocuparea deplină şi combaterea şomajului, reformarea pieței muncii, formarea profesională continuă, protecția şi securitatea socială. În acest cadru, există o varietate de formule: un pact social nu poate şi nu trebuie să reprezinte doar semnături formale pe un document, ci să mişte maşina, să calibreze mecanismele de realizare a sa; de asemenea, există diferențe în ce priveşte momentul adoptării şi durata sa de

funcționare (anexa nr. 2). Din această perspectivă în UE se poate vorbi de generații de acorduri/pacturi sociale.

Fără a insista prea mult putem conchide că acolo unde pacturile sociale au conținut cu adevărat problemele prioritare, au pus în funcțiune mecanisme adecvate şi au fost respectate au contribuit din plin la crearea climatului de linişte, de încredere între partenerii sociali atât de necesar construcției noii Europe, lărgirii UE şi atingerii obiectivelor sale pe diferite etape.

Tabelul nr. 1

Principalele diferențe de context între acordurile sociale semnate în anii '60 şi cele din anii '90

	Acorduri (pacturi) sociale în anii '60	**Acorduri (pacturi) sociale în anii '90**
Context	Regularizarea națională a economiei Baby boom Acomodarea cu regimul monetar Fordism	Globalizare Îmbătrânire demografică Uniunea economică şi monetară Societate informațională
Piața muncii	Ocupare deplină Reglementarea pieței muncii	Şomaj Securitate şi flexibilitate
Politica de salarii	Redistribuirea productivității	Moderare salarială
Protecție socială	Bunăstare	Modernizarea bunăstării
Cadrul instituțional al negocierii colective	Centralizare Parteneri sociali orientați	Coordonare descentralizată Statul orientat

Sursa: Industrial Relations in Europe, Bruxelles, 2001.

Dar, dincolo de această remarcă, este de subliniat că principalele zone problematice – cu diferențe în timp şi pe țări – au fost: salarii, creşteri salariale, repartiția plusului de productivitate, reglementarea/dereglementarea pieței muncii, ca şi larga problematică micro şi macroeconomică a protecției şi securității sociale (vezi şi anexele 5 – 7).

Anii '90 au marcat creşterea aranjamentelor **tripartite** în care o parte de răspundere revine **statului** în procesul de consultare şi negociere; au fost create organisme speciale în acest scop la nivel european (CES) şi la nivel național (Fundația muncii – în Olanda; Comisia de politică a veniturilor – Finlanda; Consiliul Național pentru Economie şi Consiliul Național pentru Muncă – în Belgia etc.).

La începutul mileniului al treilea, dacă principiile bipartitismului se respectă la scară micro şi sectorială economică, cele ale tripartitismului la nivel global, național, există într-o serie de domenii, inclusiv în plan regional şi local o tendință de pasaj de la bi/tripartitism la **multipartitism**. Este un proces

deosebit de productiv menit de a concentra forțe mai multe asupra realizării unor obiective majore într-o anumită perioadă. Au o relevanță aparte pentru țările candidate cu deosebire la nivel regional şi local. Numai aşa capacitatea de absorbție a asistenței UE prin diverse programe orientate asupra anumitor zone poate să sporească.

Care sunt, la nivel european principalii actori, respectiv principalele confederații sindicale şi asociații profesionale reprezentative care participă în diverse forme la desfăşurarea relațiilor industriale şi la care sunt afiliate confederații şi/sau asociații naționale.

Tabelul nr. 2

Principalele confederații sindicale şi asociații patronale

Anul	Uniuni sindicale	Asociații patronale
1958	Secretariatul European al Sindicatelor (SSE)	Uniunea Industriaşilor şi a Confederațiilor Patronale din Europa (UNICE)
1961		Centrul european al întreprinderilor cu participare publică (CEEP)
1969	Confederația europeană a sindicatelor libere (CSEL)	
1973	Confederația europeană a sindicatelor (ETUC)	
1979		Asociația europeană a meşteşugarilor şi a întreprinderilor mici şi mijlocii (UEAPME)
1989	Confederația europeană a personalului de execuție şi managerial (CEC)	

Sursa: Industrial relations glossaries, Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 1993.

Caseta nr. 5: Promotori ai dialogului social

UNICE, CEEP şi ETUC au fost „conducătorii" în organizarea şi dezvoltarea dialogului social la nivel comunitar. Aceste organizații au fost cu adevărat primele care s-au implicat în crearea relațiilor industriale la nivel european; în 1985 au fost de acord şi au participat la dialogul – tip Val Duchesse, depăşind granițele unei simple consultări. Recent un număr de alte organizații au cerut să participe la dialogul social european. În acest fel se îmbogățeşte cooperarea atât cu UNICE cât şi cu ETUC.
Din punctul de vedere al reprezentativității cele mai puternice organizații sunt: UNICE pentru patronat şi ETUC pentru lucrători.

Sursa: Report on the reprezentativness of European Social Partener Organisation, Part.1, EC, 1999.

4.2. Principalele zone problematice[1]. Deplasări şi progrese

Conținutul problematic al relațiilor industriale, în speță a consultării şi negocierii s-a îmbogățit în permanență pe măsură ce relațiile capitaliste s-au dezvoltat şi a apariției unor organisme specializate cu funcții în domeniu (OIM, uniunile sindicale, asociațiile patronale). Cu voia sau fără voia patronatelor, relațiile de muncă tind să se umanizeze. Pe de altă parte, evoluția tehnologiilor inclusiv a tehnologiei informațiilor şi comunicațiilor aduc o serie de elemente noi. În plus, nu putem să omitem încă două elemente. Primul se leagă de faptul că la nivelul managementului companiei/firmei se creează o nouă relație între economic şi social. Aceasta îşi pierde tot mai mult caracterul conflictual devenind mai curând o relație de cooperare, de colaborare (anexa nr. 2). Se caută metode de conciliere a părților în caz de conflict (anexa nr. 3). Oricum numărul, durata şi intensitatea grevelor şi a conflictelor colective de muncă, exceptând unele reinflamări în situații limită – FIAT, AIR FRANCE etc. – se reduc spectaculos. Al doilea, Modelul Social European şi toate instrumentele puse în slujba lui acordă o atenție majoră parteneriatului social, coordonării diferitelor tipuri de politici şi orientarea lor spre un țel comun – dezvoltarea durabilă şi coeziunea socială. Rămâne doar ca dispozitivele puse în funcțiune să fie suficient de puternice, iar raportul de forțe dintre partenerii sociali să fie pe cât posibil echilibrat astfel încât obiectivele extrem de ambițioase propuse pentru anul 2010 să poată fi atinse.

Care sunt în prezent principalele zone problematice care în integralitatea şi complexitatea lor fac obiectul relațiilor industriale, al dialogului şi parteneriatului. Şi, în fine, se concretizează în instrumente economice şi/sau juridice – programe, strategii, acorduri, convenții, contracte colective la nivel național sau chiar al UE (în domenii ce-i drept mai restrânse).

În condițiile bine cunoscute, menționate sumar în paragraful anterior, anii ’90 – 2000 schimbă ordinea de prioritate a problemelor care intră în sfera relațiilor industriale. Nu este o revenire la situația din anii ’60, ci o adaptare promptă la noile tendințe din economia şi societatea actuală, cu întreaga ei gamă de provocări, dileme şi contradicții.

În centrul relațiilor industriale, al dialogului social (bi, tri şi/sau multipartit) corespunzător deciziei CE de la Luxemburg (decembrie 1997) stă problema ocupării forței de muncă. Revenim, amintind că aceasta devine într-un anumit sens obiectiv final al tuturor celorlalte politici economice, educațional – formative, financiare etc. Prin aceasta se face în mod natural joncțiunea dintre dimensiunea economică şi cea socială a dezvoltării. Altfel spus, întregul pachet

[1] Nu ne propunem o tratare exhaustivă a acestor probleme, ci doar un inventar al celor care stau în centrul preocupărilor UE, a țărilor membre, ca şi a celor candidate. De altfel, fiecare problemă luată separat poate face obiect de studiu. Unele au făcut deja. Altele vor face în viitor.

coordonat de politici este pus în serviciul ocupării forței de muncă. Fără a insista (vezi lucrarea din anul 2000), în baza deciziilor amintite a fost elaborată şi este în acțiune SEO, PNA, peste 52 de noi directive ale UE, ca şi liniile directoare pentru fiecare care au drept scop relansarea ocupării forței de muncă, ocuparea deplină la orizont 2010, prevenirea şi combaterea şomajului, dezvoltarea antreprenoriatului, egalitatea de şanse, oportunități şi tratament, crearea de noi locuri de muncă mai multe şi mai bune pentru o forță de muncă de mai bună calitate, restructurarea locurilor de muncă etc. sunt probleme care intră în zona de competență a guvernului, într-o anumită măsură, dar mai ales în cea a partenerilor sociali. Am putea spune că această țintă ambițioasă – şi nu uşor de realizat – a devenit fundalul pe care se discută între partenerii sociali întreaga politică a muncii şi securității sociale (Raport conjoit, 2000).

Un al doilea calup problematic extrem de important, indisolubil legat de primul, este amenajarea timpului de muncă şi flexibilizarea orarelor de muncă. Este un domeniu în care partenerii sociali, evident, în condițiile cadrului reglementat, au o mare libertate de mişcare şi alegere. Cu condiția informării corecte şi consultării lucrătorilor.

- Distribuirea/repartizarea câştigului de productivitate cu întregul său arsenal de elemente: investiții, noi tehnologii, cost salarial, salariu minim, creşteri şi diferențe salariale, participarea financiară la rezultatele finale ale întreprinderii, salarii echitabile din perspectiva egalității de tratament şi oportunității pentru bărbați şi femei, pentru anumite categorii de forță de muncă;
- Educație şi formare profesională inițială şi continuă EFPIC, formarea şi dezvoltarea pachetului de competențe necesar în noile condiții tehnologice, în societatea cunoaşterii şi informației. Este, practic, un mecanism al ocupării forței de muncă care traversează toți cei 4 piloni ai SEO. În domeniu există numeroase şi atractive probleme astfel ca prin EFPIC să se asigure condiții din ce în ce mai favorabile, nediscriminatorii pentru libera circulație a forței de muncă, mai ales după lărgirea UE. Deja pe piața unică a UE se conturează deficite de forță de muncă în calificări de vârf în timp ce în țările candidate, acestea prisosesc din lipsa locurilor de muncă şi sunt „oferite” gata formate şi în stare, la rândul lor să formeze alte contingente celor care au nevoie. Sunt aici întrunite elemente ale unei concurențe neloiale, ca şi selectivo-discriminatorii în ce priveşte libera circulație a forței de muncă. „Egalitatea de şanse şi tratament” este mai mult un deziderat, funcționează la scară individuală, după cum spunea un sociolog francez în favoarea „celor care ştiu să-şi aleagă părinții”. Aici răspunderile şi de o parte, şi de alta sunt mari.
- Salarii/venituri şi echitate socială. Lupta împotriva polarizării nelegitimate economic, a excluderii şi marginalizării sociale.

- Sănătate şi securitate a lucrătorilor (vezi anexa nr. 3). Se au în vedere, într-un cuvânt, calitatea locului de muncă, condițiile de muncă şi protecția muncii, pragul de compatibilitate dintre o anume securitate a locului de muncă (nu stabilitate) şi flexibilizarea muncii. Se pare că, în noile condiții teoriile flexibilității şi segmentării pieței muncii cedează locul unor reforme ale pieței muncii care prin promovarea competenței şi a salariilor recompensatoare să facă din piața muncii promotor al dezvoltării umane durabile şi nu un izvor de fragmentare, polarizare şi sărăcie. Dacă există cu adevărat o criză a muncii şi a pieței muncii – resimțită până nu de mult şi pe piețele europene ale muncii – această criză poate fi atenuată sau stopată. Şi, rezultatele obținute prin SEO şi PNA sunt o dovadă în acest sens. Modelele de ocupare tind să se armonizeze, iar diferențele doctrinare nu se mai resimt cu forță distructivă uneori în mecanismele şi regulile de joc ale pieței muncii. Dialogul şi parteneriatul social îndeplinind o funcție de prim-ordin în acest domeniu.
- Productivitate → Competitivitate → Investiții → Ocupare → Coeziune socială, devin tot mai mult, în contextul modernizării relațiilor industriale, din elemente contradictorii, cu caracter de restricții, de constrângere, elemente complementare care răspund deopotrivă şi în măsură crescândă intereselor patronatului şi sindicatelor şi, în final interesului general de creştere economică durabilă.

Aceasta constituie, poate, principala deplasare în funcționarea relațiilor industriale, principala caracteristică a acestora. Respectiv substituirea situațiilor conflictuale, pe calea informării, consultării, dialogului social spre o zonă cu mult mai productivistă – cea de consens şi coeziune economică şi socială.

Aceasta nu înseamnă că în anumite perioade, zone economice sau profesionale nu pot exista sau nu există conflicte. Dar, există, totuşi, în prezent mai multă maturitate şi mai multe mecanisme pentru a ajunge la acorduri avantajoase pentru toate părțile implicate.

4.3. Unele tendințe şi accente noi

Tratatele de la Maastricht (art. 137) şi de la Amsterdam (art. 138) reprezintă momente de referință cu impact puternic asupra dezvoltării şi inovării relațiilor sociale în țările membre ca şi în cele candidate din perspectiva lărgirii UE. Consultarea partenerilor sociali devine coordonată a politicii integrate a UE cu rezonanțe pozitive dintre cele mai diverse. În acest fel se încearcă, ceea ce în prezent s-a reuşit doar parțial, ca relațiile industriale, în forma lor actuală, mult ameliorată, îmbogățită, să devină concomitent mecanism al creşterii economice stabile şi durabile, al sporirii productivității şi competitivității economice europene în condițiile comandate de noile tehnologii

şi, pe cale de consecință, al prosperității şi coeziunii sociale. În acest sens, au fost puse în operă sau continuate numeroase programe comunitare.

Astfel, prin Tratatul de la Maastricht (1993), CE este obligată să consulte partenerii sociali înainte de adoptarea unor măsuri legislative în domenii cum sunt:

- îmbunătățirea mediului de muncă pentru a asigura protecția şi siguranța lucrătorilor;
- condiții de muncă;
- informarea şi consultarea lucrătorilor;
- egalitatea între bărbați şi femei în ce priveşte oportunitățile şi tratamentul pe piața muncii;
- integrarea persoanelor excluse de pe piața muncii;
- protecția şi securitatea socială a lucrătorilor (anexa nr. 3);
- protecția lucrătorilor al căror contract de muncă se încheie;
- reprezentarea şi apărarea colectivă a intereselor lucrătorilor şi patronilor;
- condiții de ocupare pentru lucrătorii de altă naționalitate rezidenți pe teritoriul UE;
- contribuții financiare pentru promovarea ocupării şi crearea de locuri de muncă în afara provizioanelor care provin de la FSE.

Cât priveşte Tratatul de la Amsterdam (1997) face un pas înainte, stipulând ca partenerii sociali să fie consultați în două etape:

- prima, axată pe nevoile şi posibilitățile de acțiune ale Comunității;
- a doua, asupra conținutului acestora.

În final, pe baza acestor două consultări organizațiile îşi pot formula şi prezenta o opinie sau o recomandare comisiei sau să informeze CE asupra intenției lor de a iniția negocieri asupra subiectului /problemei care a făcut obiectul consultării. În acest context, partenerii sociali dispun de o perioadă inițială de 9 luni pentru a îmbogăți o înțelegere, un acord. În cazul în care partenerii sociali nu au astfel de inițiative, Comisia îşi îndeplineşte rolul său activ.

În raport cu această schemă de lucru replicile partenerilor sociali au fost de felul următor:

- Consiliile europene de lucru: eşec în definirea termenilor de referință pentru negocieri. Elementele care au reuşit, totuşi, din discuțiile cu partenerii sociali au fost incluse în propunerile care au fost adoptate de Comisie;
- Reconcilierea vieții de familie cu viața de muncă – acordul din 14 decembrie 1995 privind concediul parental;
- În ce priveşte discriminarea între bărbați şi femei, partenerii sociali au decis ca această problemă să fie soluționată pe cale legislativă;

- Flexibilitatea timpului de muncă şi securitatea locului de muncă: acordul din 6 iunie 1997 asupra muncii cu timp parțial şi din 18 martie 1999 asupra CDD;
- Informarea şi consultarea lucrătorilor: patronatele s-au opus adoptării unui instrument european în acest domeniu.

Schema nr. 7

Imaginea grafică a aplicării art. 138 din Tratatul de la Amsterdam

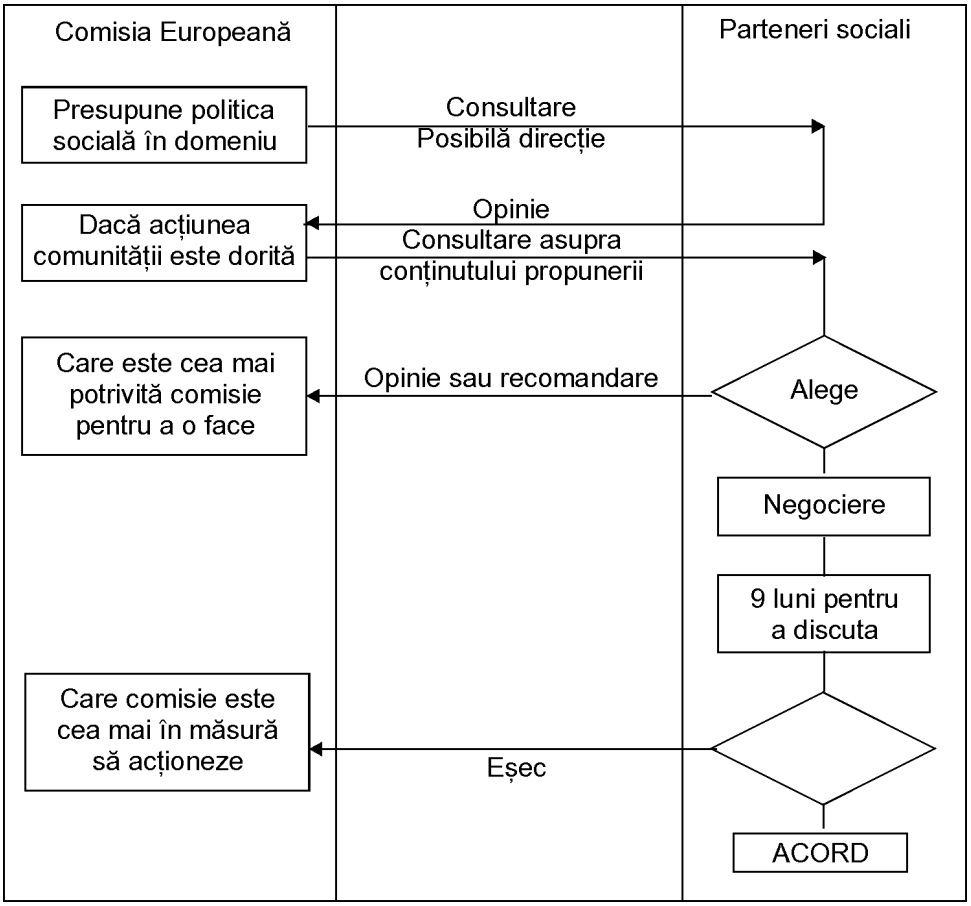

Sursa: Industrial Relations in Europe, CE, Brusseles, 2001.

Am redat, pe scurt, unele din opiniile partenerilor sociali pentru a evidenția mai puternic de ce CE insistă în prezent mai mult pe noile domenii, pe care le consideră prioritare în raport cu altele. Iar, unul dintre acestea, este **informarea**, **consultarea** şi **participarea** în Europa.

Din start trebuie făcută sublinierea că sistemul de informare, consultare, participare are atât aspecte problematice cât şi instrumente necesare prin care se realizează:

- sisteme de informare /consultare asupra problemelor economice;
- sisteme de participare a lucrătorilor în consilii de direcție sau în consilii de supervizare ale întreprinderilor şi/sau antreprizelor în construcții (undertaking);
- provizioanele comunitare şi proiectele privind reformarea, consultarea şi participarea.

4.4. Sisteme naționale

În ce priveşte sistemul național de informare şi consultare a lucrătorilor asupra problemelor economice existente sau care pot apărea în viitor ca urmare a evoluțiilor economice, tehnice, organizațional-instituțional interne şi externe, acesta reprezintă o seamă de particularități pe grupe de țări membre ale UE_{15}.

Tabelul nr. 3

Organisme de informare /consultare pe probleme economice în țările membre ale UE_{15}

	Organism principal	Nivel principal	Barem /prag mediu (număr angajați)
Belgia	Consilii de muncă Informație şi consultație oferită de Comitetul de Prevenire şi Protecție la locul de muncă sau de către delegația sindicală	Secție /atelier Întreprindere Secție /atelier	100 20 – 100
Danemarca	Comitete de cooperare (Tillidsmander)	Întreprindere Întreprindere	35 5 – 6 în funcție de contractul colectiv
Germania	Consiliu de muncă (Betriebsrat)	Secție /atelier Întreprindere	20 50
Grecia	Organizație sindicală a firmei Consiliul lucrătorilor	Întreprindere Secție /atelier	20 50
Spania	Delegați ai personalului Consiliu de muncă	Secție /atelier Secție /atelier	6 – 50 50
Franța	Delegați ai personalului Comitet de muncă	Secție /atelier Întreprindere	11 50
Irlanda	Sindicate recunoscute (reprezentative)	Secție /atelier	20 de angajați pentru informare şi consultare în cazul unor concedieri colective
Italia	RSA (comitet de reprezentare a	Secție /atelier	15

	Organism principal	Nivel principal	Barem /prag mediu (număr angajați)
	sindicatelor din instituții) RSU (comitet de reprezentare a unui singur sindicat)	Secție /atelier	5
Luxemburg	Delegați ai personalului Comitet unic	Secție /atelier Întreprindere	15 150
Olanda	Consiliu de muncă Informare, consultare directă economică şi socială	Secție /atelier Secție /atelier	50 10 – 50
Austria	Consiliu de muncă (Betriebsrat)	Secție /atelier	5 angajați permanenți
Portugalia	Comisii ale muncitorilor delegați ai sindicatelor	Întreprindere	Nici un prag
Finlanda	Act de codecizie (delegație sindicală) Concedieri colective (delegație sindicală)	Întreprindere Secție /atelier	30 20
Suedia	Reprezentanți ai sindicatului	Secție /atelier	Nici un prag
Marea Britanie	Sindicate recunoscute sau reprezentanți aleşi	Secție /atelier	20 de angajați pentru informare şi consultare în cazul unor concedieri colective

Câteva remarci:

- Cel mai important canal de comunicare este negocierea realizată prin intermediul delegației (reprezentanților) sindicatelor (Irlanda, Finlanda, Suedia, Marea Britanie);
- În alte cazuri acestea se fac prin organisme specializate (singure sau unite – Italia, Danemarca);
- În cea mai mare parte a țărilor membre – două treimi – informarea se face pe baza unor reglementări de constituire prin alegeri ale delegațiilor sindicatului (sindicatelor) care au funcție de informare şi consultare (Germania, Grecia, Spania, Olanda, Portugalia);
- În fine, în Danemarca şi Luxemburg funcționează comitete unice, iar în Belgia şi Franța se face prin organisme specializate (delegație sindicală, consiliu de muncă);
- Cu excepția Portugaliei şi a Luxemburgului unde reprezentarea este la nivel de companie, cel mai coborât nivel al reprezentării angajaților este secția sau atelierul. Acolo unde sunt mai multe secții/ateliere în cadrul aceleiaşi companii, există în general o structură specifică de coordonare pentru ca diferitele forme de reprezentare să fie informate şi consultate cu privire la aspectele economice şi financiare;
- La nivel de grup, informarea angajaților în cadrul comitetelor de grup este avansată în Franța, Austria şi Finlanda. Este supusă negocierilor în

Suedia; aplicabilă în proporții diferite în Germania, Italia şi Olanda şi foarte limitate în Grecia şi Marea Britanie;

- Informarea şi consultarea – cu excepția concedierilor şi a transferurilor – au caracter **voluntar** în Irlanda şi Marea Britanie. În restul țărilor sunt obligatorii, au caracter general, existând deja o remarcabilă cultură în domeniu;
- Posibilitățile de influențare /intervenție ale reprezentanților sindicatelor sunt în principal orientate spre:
  - situația economică şi financiară a firmei;
  - mişcarea personalului şi organizarea muncii;
  - orice altă decizie care poate afecta lucrătorii (condiții de muncă, securitatea locului de muncă ş.a.)

Tabelul nr. 4

Probleme şi metode de informare şi consultare

		Situație economică şi financiară Dezvoltarea activităților	**Ocupare** Situație, direcții posibile, măsuri anticipatorii	**Schimbări** Anterior concedierilor colective: raport scris, mai multe întâlniri, argumente şi propuneri alternative
Belgia	E 20			
	E 50	Dosar de bază la fiecare 4 ani Informare o dată pe an privind exercițiul financiar Informare de 4 ori pe an asupra direcțiilor probabile (costuri, preț de cost, administrarea bugetului) Informare de 4 ori pe an asupra progresului vizând producția şi obiectivele productivității	Informare anuală sau de 4 ori pe an în funcție de subiect Consultare asupra politicii de personal Consultare asupra măsurilor de calificare şi recalificare	Informare şi consultare generală
Danemarca	U 20 U 35	 Informare de 6 ori pe an asupra situației şi a prognozelor		Informare şi consultare în cazul concedierilor colective Informare de 6 ori pe an
	U 150		Informare de 6 ori pe an	
Germania	E 5	Informare o dată pe an (adunare)	Informare în timp util Consultare prealabilă asupra situației, direcții ale ocupării şi măsuri anticipatorii	Informare completă imediată Consultare
	E 20	Informare de 4 ori pe an	Codecizie a măsurilor ce urmează a fi aplicate	Codecizie

		Situaţie economică şi	Ocupare	Schimbări
	U 100	Întâlniri privind exercițiul financiar anual Întâlniri ale Comitetului Economic o dată pe lună		
Grecia	E 50 U 20	Informare anuală asupra situației, politica economică, direcţii în activitate, producţie şi vânzări Informare prealabilă asupra proiectelor de investiţii	Informare prealabilă asupra schimbărilor privind ocuparea Acord privind măsurile de calificare	Consultare privind timpul de lucru şi îmbunătățirea condițiilor de lucru; informare prealabilă în cazul transferului, lichidării etc.
	U 20			Consultaţie prealabilă în cazul concedierilor colective
Spania	E 6	Examinarea conturilor, informare periodică asupra situației economice din sector Informare de 4 ori pe an asupra direcţiilor de activitate	Informare de 4 ori pe an asupra direcţiilor probabile în ocupare Informare şi consultare privind evaluarea pos-turilor, restructurarea şi măsurile de calificare (propuneri în 15 zile)	Informare şi consultare şi negocieri prealabile în cazul unor schimbări ce pot afecta salariaţii (propuneri în 15 zile)
Franța	U 20			Informare şi consultare prealabile în cazul unor schimbări în organizarea economică şi legală Informare şi consultare
Irlanda	U 50	Raport anual (cifra de afaceri, profit) Documente contabile anuale (analiza făcută de un expert contabil) Documente privind direcţiile în activitate la fiecare doi ani şi consultare privind progresul general al companiei Informare şi consultare voluntară	Consultare anuală asupra direcţiilor privind ocuparea şi calificarea, prognoze şi măsuri de calificare anuale sau multianuale Raport scris cu 15 zile înainte Informare şi consultare asupra conturilor şi a planului de calificare Informare şi consultare voluntară	Informare de 4 ori pe an, privind schimbările în metodele de producţie Consultare privind organizarea muncii
	E 20			Informare şi consultare în aplicarea directivelor asupra transferurilor şi concedierilor colective
Italia			Prevederi în funcţie de acordurile din industrie şi contractele colective din companie	Consultare asupra organizării muncii şi a noilor tehnologii
	E 15	Prevederi în funcţie de acordurile din industrie şi antrepriză		

		Situaţie economică şi	Ocupare	Schimbări
	E 20			În conformitate cu contractele colective Informare şi consultare în cazul concedierilor colective
Luxemburg	E 15	Raport anual	Opinii şi propuneri privind îmbunătăţirea condiţiilor de muncă şi de ocupare	Informare şi consultare asupra organizării muncii, tehnologiilor noi şi a concedierilor colective
	U 150	O dată pe an, informare şi consultare privind conturile De două ori pe an, raport scris de consultare privind direcţiile Raport lunar privind progresul în antrepriză	Informare şi consultare o dată pe an, asupra cerinţelor curente şi probabile privind calificarea continuă, recalificarea, etc. Informare şi consultare privind măsurile sociale planificate Informare şi consultare prealabilă asupra măsurilor de calificare	Atunci când se iau decizii importante, informare şi consultare în prealabil privind repercusiunile asupra ocupării
Olanda	E 50	Raport anual asupra conturilor (experţi contabili) Informare asupra documentelor de prognoză De 2 ori pe an, informare asupra rezultatelor antreprizei, prognozelor, activităţilor şi investiţiilor (în instituţii cu mai puţin de 10 muncitori, informaţiile le sunt furnizate direct acestora)	Raport social anual Obligaţia de a cădea de acord asupra regulilor de recrutare, concediere, promovare Consultare privind recrutarea cu opinie suspensivă pe timp de o lună Obligaţia de a fi de acord cu regulile privind pregătirea profesională	Informare şi consultare Consultare cu opinie suspensivă de o lună privind transferurile, fuziunile, lichidările Informare şi consultare în cazul concedierilor şi transferurilor (a mai mult de 20 de muncitori)
Austria	E 5	Transmiterea de bilanţuri anuale Informare şi consultare asupra situaţiei economice şi financiare, a planurilor pentru dezvoltare şi a proiectelor de investiţii Consultaţii de 4 ori pe an (lunar, la cerere) asupra afacerilor curente	Consultare de 4 ori pe an (lunar, la cerere) asupra afacerilor curente Informare asupra cerinţelor personalului şi asupra măsurilor planificate; proceduri de cooperare privind calificarea şi recalificarea	Consultare asupra organizării muncii şi a noilor tehnologii Consultare şi cooperare prealabilă în cazul unor schimbări

		Situaţie economică şi	Ocupare	Schimbări
Portugalia	U -	Informare asupra situaţiei contabile (buget, metode de finanţare, plan general de activitate, vânzări)	Informare asupra managementului de personal, consultare pe probleme sociale, opinii prealabile privind schimbările legate de clasificări şi promovări, recomandări privind uceniciile, recalificare, calificare continuă	Opinie prealabilă privind schimbările legate de clasificări şi timpul de lucru; recomandări privind îmbunătăţirea condiţiilor de muncă Consultare prealabilă asupra măsurilor ce conduc la reduceri de personal sau la o schimbare a condiţiilor de lucru
Finlanda	E 20			Informare asupra schimbărilor economice şi financiare în cazul reducerilor de personal, o perioadă de negociere de 6 luni, în cazul în care nu există un contract contrar acestei prevederi
Suedia	U 30	Informare asupra conturilor De două ori pe an raport privind situaţia economică şi perspectivele Obligaţia de a negocia înaintea unei schimbări de activităţi ce afectează personalul sau investiţiile majore suspensivă pe o perioadă de 6 săptămâni în cazul reducerilor de personal Informare regulată Oportunitatea de a examina documentele contabile	Obligaţia de a negocia bugetul şi planurile pentru ocupare şi calificare în cazul reducerilor de personal sau al schimbărilor la contracte Consultare prealabilă unor schimbări ale contractelor de ocupare	Obligaţia de a negocia schimbările în organizarea muncii, folosirea subcontractărilor, transferurilor şi fuziunilor Informare şi drept de participare în cazul unor schimbări în organizare şi în
	E -	Obligaţia de a negocia este suspensivă în cazul unor schimbări importante	Obligaţia de a negocia asupra managementului viitor al ocupării	condiţiile de muncă Obligaţia de a negocia înainte de luarea deciziilor asupra schimbărilor în activitate
Marea Britanie		Informare şi consultare voluntară	Informare şi consultare voluntară	
	E 20			Informare şi consultare în aplicarea directivelor privind transferurile şi concedierile

Notă:
E = întreprindere, companie;.
U = antrepriză (în construcţii).

În ceea ce priveşte **dreptul la grevă** şi **concedierile colective** prevederile naţionale referitoare la informarea şi consultarea reprezentanţilor

personalului corespund nivelurilor minime stabilite în directivele Comunității. Situațiile sunt totuşi foarte diferite sub aspectul strategiei firmei şi al situației economice: Belgia, Danemarca şi Franța au un sistem special, avansat şi sistematic cu privire la informarea pe aceste probleme, în timp ce țările mediteraneene şi anglo-saxone le aplică pe bază voluntară sau neregulată.

În Germania, Olanda, Austria, Finlanda şi Suedia informarea/consultarea sunt suplimentate de sisteme de codecizie. Formulele germane şi austriece se bazează pe proceduri de aprobare, dreptul la veto, la luare de decizii în comun. Codecizia urmăreşte în general deciziile economice grele (concedierile colective). În astfel de cazuri există un contract între conducere şi consiliile de muncă, în absența căruia o decizie poate fi luată, din afară, de către un organism de conciliere. Alte formule de codecizie în cazul unor schimbări importante în activitate includ sistemul de notificare cu efect suspensiv şi posibilitatea de apel în Olanda şi obligația suspensivă de a negocia în Finlanda şi Suedia (anexa nr. 4).

Modalitățile de conciliere, medierea şi arbitrarea conflictelor de natură economică în țările membre ale UE, acestea sunt variate, poartă, într-un cadru circumscris prin directive ale UE, amprenta legislației naționale în domeniu. În general, se disting **3 faze**, **3 paşi** succesivi.

Dacă primii doi paşi au fost parcurşi, dar conflictul economic nu a putut fi amorsat, se recurge la **intervenția din afară**. Acesta reprezintă practic pasul /faza a III-a . Aceasta este folosită de regulă, în ultimă instanță, cu prudență în țările în care **cultura relațiilor industriale, a dialogului social** este puternică. Există situații în care **arbitrarea** – realizată de un organism îndrituit cu competențe în domeniu – nu are loc. Şi, aceasta se întâmplă atunci când legislația în vigoare prevede ca etape fie concilierea obligatorie, fie medierea (anexa nr. 5).

4.5. Aplicarea şi extinderea contractelor colective. Experiențe variate

Aşa cum a rezultat din abordările anterioare negocierea colectivă, cu deosebire la nivel de companie/firmă este principalul mecanism de funcționare a relațiilor industriale. Aria problematică a negocierii colective este extinsă, cu toate că la prima vedere pendulează doar asupra câtorva probleme – salariul şi repartizarea plusului de productivitate între patronat şi lucrători, componența pachetului salarial, costul forței de muncă şi fiscalitatea asupra salariilor (individuale şi a masei salariilor), crearea de locuri de muncă, protecția în cazul concedierilor colective, training, amenajarea timpului de muncă etc.

Cât priveşte modalitățile de negociere – tipologia negocierii – două sunt principalele forme (vezi anexa nr. 6):

- negocieri **centralizate** – organizate în formă tripartită, cu o arie problematică mai restrânsă; în acest caz, partenerii sociali au mai ales o funcție consultativă, deciziile aparținând guvernului (de exemplu salariul minim garantat, venitul minim garantat, nivelul de fiscalitate al salariului suportat de angajator şi cel suportat de angajat, minimul decent de trai etc.

Graficul nr. 1

Principalele nivele de negociere în țările membre ale UE

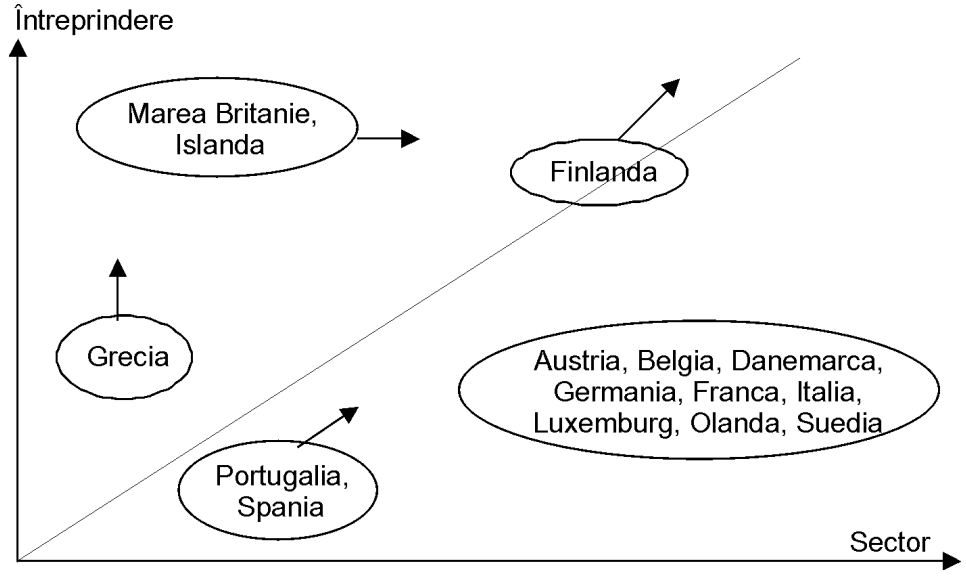

Sursa: European Commission

În acest caz principalii actori sociali sunt: statul prin reprezentanții săi; asociațiile patronale reprezentative la nivel național; confederațiile sindicale, de asemenea reprezentative la nivel național. Se iau decizii care configurează, în general, arhitectura şi funcționarea pieței muncii.

- negocieri descentralizate, cu caracter bipartit, cu participarea federațiilor patronale şi respectiv sindicale dintr-un sector de activitate şi mai ales la nivel de firmă /companie.

Acestea din urmă sunt cele mai importante din perspectiva funcționării relațiilor industriale şi a gamei de probleme la care dau răspuns. Caracteristic este faptul, bine cunoscut, că nivelurile descentralizate pornesc de la cele negociate în mod centralizat, neputând fi inferioare acestora. Este una din

modalitățile importante şi transparente de diseminare a standardelor minimale într-un domeniu sau altul care trebuie respectate de toți actorii implicați.

Evident că, în mod normal, negocierile sectoriale definesc liniile directoare ale celor la nivel de companie. Dar, dată fiind tendința de deplasare a negocierii spre nivel de companie este mai dificil de a menține o disciplină riguroasă a relațiilor industriale. Partenerii, la nivel de companie au o suficientă libertate de mişcare, de promovare a propriilor interese sau/şi de realizare a convergenței celor două grupe de interese prin definiție opuse. Rezultatul este totdeauna dependent de raportul de forțe dintre cei ce negociază, de capacitatea fiecăruia de a înțelege situația de moment şi a se raporta la interese de perspectivă (anexele nr. 6 şi 7).

De menționat că în multe state membre ale UE, dar şi în țările candidate statul joacă încă un rol fundamental în organizarea şi operaționalizarea relațiilor industriale, având funcții legislative, de stabilire/recunoaştere a reprezentativității asociațiilor patronale şi a uniunilor sindicale. De altfel, el apare într-o triplă poziție: a) de partener social în companiile care-i aparțin; b) de mediator, de arbitru în caz de neînțelegeri între ceilalți doi parteneri; c) de „supraveghetor" al păcii sociale.

Reprezentativitatea partenerilor sociali a constituit totdeauna o problemă de discuție. În fapt, recunoaşterea mutuală reprezintă baza negocierii în majoritatea țărilor membre ale UE. Dar, într-o serie de țări se cer îndeplinite anumite condiții suplimentare.

Tabelul nr. 5

Condiții adiționale pentru recunoaşterea mutuală a reprezentativității partenerilor sociali

Țara	Condiții suplimentare
Belgia	Organizațiile trebuie să fie recunoscute de către guvern pentru a încheia contracte colective
Grecia	Organizațiile trebuie să aibă numărul minim de membri stabilit prin lege
Spania	Organizațiile cele mai reprezentative trebuie să îndeplinească criteriul numărului minim
Franța	Reprezentativitatea este stabilită prin hotărâre de guvern în funcție de numărul de membri, independența, subscrieri, experiența şi vechimea organizației
Luxemburg	Numai sindicatele care sunt reprezentative la nivel național pot participa la încheierea de contracte colective
Austria	Organizațiile statutare cu afiliere obligatorie la Camera Federală de Afaceri sau la Camera Federală de Muncă

Cât priveşte extinderea contractelor colective, de regulă legea permite aplicarea generală a unora dintre prevederile negociate de un număr de

organizații ale partenerilor sociali. Aceasta poate fi o ramură a activității economice sau toate sectoarele toți lucrătorii dintr-o companie, indiferent dacă sunt sau nu sindicalizați. Este în general asigurată pentru toate statele membre în care rata de sindicalizare este relativ scăzută. În felul acesta se asigură tratament egal pentru lucrători şi competiția loială între firme. Se evită riscul de dumping social pe seama costurilor salariale relativ mai reduse.

CE acordă o atenție sporită informării şi consultării. În 1998 (noiembrie) s-a propus elaborarea unei directive în acest sens. Aceasta se referă, în principal la:

- dreptul de informare şi consultare permanentă a lucrătorilor asupra economiei şi dezvoltării strategice;
- capacitatea de implementare a prevederilor prin intermediul negocierii şi acordurilor colective;
- asistență în ce priveşte riscul anticipat îndeosebi în ce priveşte ocuparea;
- crearea condițiilor ca lucrătorii să fie consultați înainte de a se lua o decizie care priveşte schimbări esențiale în organizarea muncii şi contractele de muncă;
- asigurarea eficienței acestui proces.

Prin această directivă se stabileşte cadrul general al informării şi consultării lucrătorilor în luarea deciziilor, înainte de toate a acelor decizii care, pentru aceştia prezintă un interes major. Tocmai de aceea se acordă atenție negocierii colective între partenerii sociali la diferite niveluri ale organismului economico-social cu accent pe negocierea sectorială, interprofesională şi, evident, la nivel de firmă (anexa nr. 8) ca şi transparenței acestor negocieri. Rezultatele obținute pot fi aplicate fie prin intermediul legii, fie al acordurilor /pacturilor sociale.

Tabelul nr. 6

Extinderea prevederilor contractelor colective

Țara	Aplicare legală	Mecanismul de extindere
Belgia	Contractele colective se aplică numai părților semnatare şi membrilor acestora.	Contractele colective adoptate în Consiliul Național al Muncii şi comitete comune sunt extinse la toți muncitorii şi angajații.
Danemarca	Contractele colective se aplică numai părților semnatare şi membrilor acestora.	Nici o extindere.
Germania	Contractele colective se aplică numai părților semnatare şi membrilor acestora.	Contractele colective sunt extinse dacă 50% din lucrătorii din sectorul în cauză sunt acoperiți şi dacă extinderea este în interesul public.

Ţara	Aplicare legală	Mecanismul de extindere
Grecia	Contractele colective se aplică numai părţilor semnatare şi membrilor acestora.	Contractele sunt extinse dacă angajatorii ce fac obiectul contractului angajează cel puţin 51% din lucrătorii dintr-un sector sau ramură.
Spania	Contractele colective se aplică tuturor angajatorilor şi lucrătorilor din domeniul lor de aplicare.	Contractele din industrie sunt extinse dacă sindicatele reprezintă cel puţin 10% din membrii consiliilor de muncă şi angajatorii reprezintă 15% din firme Contractele sectoriale sunt extinse dacă se îndeplinesc condiţiile legale.
Franţa	Contractele colective se aplică numai părţilor semnatare şi membrilor acestora.	Contractele din industrie sunt extinse dacă sindicatele reprezintă cel puţin 10% din membrii consiliilor de muncă şi angajatorii reprezintă 15% din firme Contractele sectoriale sunt extinse dacă se îndeplinesc condiţiile legale.
Irlanda	Contractele colective se aplică numai părţilor semnatare şi membrilor acestora.	Extinderea posibilă prin înregistrarea contractului la Camera de Muncă.
Italia	Contractele colective se aplică numai părţilor semnatare şi membrilor acestora.	Nici o extindere.
Luxemburg	Contractele colective se aplică numai firmelor semnatare şi tuturor angajaţilor acestora independent de apartenenţa lor la un sindicat semnatar.	Declararea de natură în general obligatorie a contractelor colective în conformitate cu legea, pentru toţi lucrătorii.
Olanda	Contractele colective se aplică tuturor lucrătorilor, indiferent dacă sunt sau nu membrii de sindicat, ai căror patroni sunt membrii ai organizaţiei semnatare.	Contractele sunt extinse la patronii care sunt afiliaţi la o organizaţie semnatară, în funcţie de interesul general şi de reprezentativitatea semnatarilor (55 – 60% dintre lucrătorii acoperiţi).
Austria	Partea descriptivă a contractului colectiv are putere de lege; partea obligatorie se aplică numai părţilor semnatare şi membrilor acestora.	Extindere declarată de Biroul Federal de Conciliere.
Portugalia	Contractele colective se aplică numai părţilor semnatare şi membrilor acestora.	Extindere de contracte negociate în comitete comune, în urma verificării mandatului părţilor şi a modului în care procedurile au fost respectate.

Țara	Aplicare legală	Mecanismul de extindere
Finlanda	Contractele colective sunt considerate „în general aplicabile” patronilor care nu sunt reprezentați în negocieri, unde jumătate sau mai puțin de jumătate din angajații din sectorul în cauză sunt în domeniul de aplicare.	Nici o extindere.
Suedia	Contractele colective se aplică numai părților semnatare şi membrilor acestora.	Nici o extindere.
Marea Britanie	Contractele colective nu sunt legal obligatorii părților semnatare sau membrilor acestora, excepție cazurile când există alte stipulări.	Nici o extindere.

5. RELAȚIILE INDUSTRIALE ÎN CONTEXTUL LĂRGIRII UE
(În loc de concluzii)

5.1. Promemoria

Tratatele de la Maastrich şi de la Amsterdam – la distanță doar de patru ani – într-un mediu economic care se mişcă cu viteză amețitoare şi cu mişcări /riscuri deseori puțin previzibile constituie totuşi, într-o lume segmentată, un apel la unitate, cooperare, participare în folosul tuturor. Acest apel este practic întemeiat pe un fundament, pe o idee de bază – care cu câteva decenii în urmă părea o utopie – şi anume interacțiunea dinamică între trei blocuri de politici: blocul politicilor macroeconomice (în toată complexitatea şi cu toate dimensiunile care îl definesc) blocul ocupării forței de muncă (ocuparea deplină) care se găseşte la interferența dintre economic şi social şi blocul politicilor sociale. Această interacțiune dinamică care cu necesitate atrage după sine cerința unei coordonări dinamice pentru realizarea unor țeluri /ținte comune a fost, în fapt, adoptată la Summitul de la Nisa (decembrie 2000), şi este mai actuală decât oricând. Iar, lărgirea UE, cu 10 state în decembrie la Copenhaga şi elaborarea foii de parcurs pentru Bulgaria şi România la orizont 2007 vine cu partea sa de greutate, costuri şi beneficii în acest triunghi atât de discutat, controversat şi dificil de realizat în afara voinței politice, reformelor necesare, dialogului şi parteneriatului social. Obiectivul stabilit la Lisabona (în martie 2000), acela ca UE să devină pe parcursul unui deceniu „cea mai competitivă şi mai dinamică economie a cunoaşterii din lume, capabilă de o creştere economică durabilă acompaniată de îmbunătățirea cantitativă şi calitativă a ocupării şi de o mai mare coeziune socială" este nu numai ambițios, dar şi necesar. El constituie o provocare şi un risc asumat în acelaşi timp.

În concepția elaboratorilor, pe baza experiențelor şi lecțiilor trecute ale UE, un asemenea program care pune în centru modernizarea Modelului Social European – trecând prin investiția în resursele umane şi prin instaurarea unui stat-providență activ – prezintă piatra de încercare a prezentării valorilor tradiționale de solidaritate şi justiție socială, în condițiile ameliorării performanțelor economice. Sunt promovate noi inițiative şi acțiuni pe trei direcții principale interdependente:

a) ocuparea deplină, prin crearea mai multor locuri de muncă de calitate mai bună; un nou model ambiental de muncă indus de noile tehnologii;
b) modernizarea protecției sociale prin combaterea amplelor procese de excluziune socială, a inegalităților şi discriminărilor arbitrare care se mențin chiar şi pe piețele muncii restructurate (sau mai ales pe acestea);

c) promovarea – în procesul de lărgire – a dialogului social ca mecanism care poate să-şi aducă o contribuție notabilă la eliminarea sau/şi îngustarea câmpului de acțiune a unor provocări sau riscuri.

Dacă coordonarea, integrarea acestor trei dimensiuni se realizează, succesul va fi garantat, fiecare dintre blocurile amintite fiind suport pentru celelalte. În fapt, este vorba de a inița, combina şi pune în acțiune seturi de măsuri capabile să se optimizeze şi să se susțină reciproc în scopul înlocuirii cercului vicios cu un cerc virtuos de progres economic şi social.

Dacă la nivel european, funcționează cu succes aşa-numitul „Proces Cologne" (Summitul de la Cologne, martie 1999), în conformitate cu care dialogul macroeconomic, obligatoriu de altfel, se face cu un număr crescut de parteneri, respectiv reprezentanți ai Consiliului European, ai Comisiei Europene, ai Băncii Centrale Europene şi ai partenerilor sociali, cu atât mai mult această formulă trebuie să penetreze țările candidate. Acesta ar fi primul forum în care politicile macroeconomice ar putea fi coordonate. Evident, că reprezentanții Consiliului European şi ai Comisiei, în acest caz, sunt substituiți prin reprezentanții guvernului, inclusiv la nivel sectorial şi credem noi, ai Consiliilor regionale. În acest fel s-ar face joncțiunea mai bună între cele trei niveluri de politici: macroeconomic (global), sectorial şi teritorial, iar partenerii sociali ar deveni parte a acordurilor încheiate.

Schema nr. 8

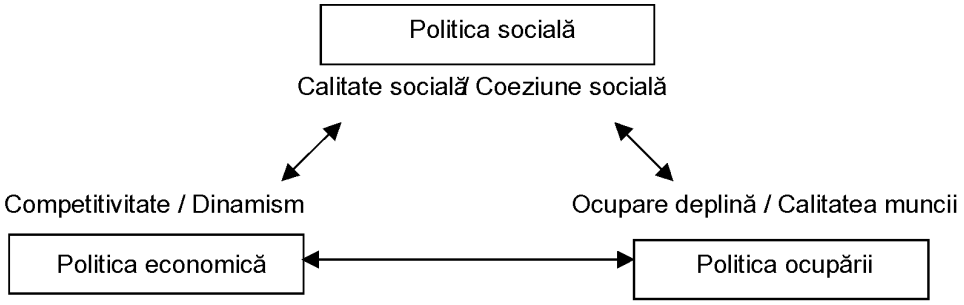

Sursa: Politique de L'Union Européenne en matière d'emploi et de protection sociale, 1999-2001, CE, Bruxelles, 2002.

5.2. Premise. Convergențe şi divergențe

Țările candidate antrenate în procesul de lărgire a UE se găsesc în situații şi stadii diferite de organizare, dezvoltare, construcție structurală a relațiilor industriale, a dialogului social. S-ar putea spune, fără a greşi fundamental, că predominantă este convergența şi nu divergențele, în egală

măsură în raport cu UE cât şi una în raport cu alta. Diferenţe există însă având geneza în tradiţiile mişcării sindicale, ale asociaţiilor patronale, în viteza şi intensitatea cu care şi-au însuşit şi, mai ales, aplicat *acquis*-ul comunitar în domeniu. Unele au deja toate formalităţile îndeplinite la zi pentru a primi, în decembrie, la Copenhaga „undă verde" (grupul Luxemburg), pentru altele (România şi Bulgaria) este în curs de elaborare până în decembrie 2002 a „foii de parcurs" până în anul 2007, în timp ce în alte cazuri timpul de preaderare se prelungeşte. Aprecierea de mai sus – care nu face altceva decât rezumă concluziile Rapoartelor de ţară ale CE – priveşte înainte de toate realizarea ansamblului de criterii stabilite la Copenhaga în iunie 1993[1] şi consfinţite prin Summitul din luna octombrie 2002 tot la Copenhaga.

Aşadar care sunt premisele, eventual caracteristicile şi tendinţele de care au beneficiat şi beneficiază din punctul de vedere al dialogului social şi parteneriatului ţările candidate, inclusiv cele din primul grup, evident în proporţii şi cu conotaţii diferite?

În primul rând, stadiul de realizare a criteriilor menţionate, maniera în care factorii guvernamentali, capacitatea administrativă a instituţiei guvernamentale, ca şi partenerii sociali se organizează şi se implică. Altfel spus, cum se realizează sau în ce măsură se realizează joncţiunea dintre politic – economic – social, în faza de preaderare. Cât de rapid, cuprinzător şi intens este procesul de compatibilizare legislativă şi instituţională cu standardele şi normele UE şi, mai ales, cât şi cum se aplică, cu ce eficienţă în plan intern, naţional şi regional.

Fără a face o analiză de fond a acestor stări menţionăm că în toate ţările candidate s-au făcut progrese legislative, instituţionale şi de aplicare a *acquis*-ului comunitar în ceea ce priveşte dialogul social. Dinamica relaţiilor industriale tinde să intre pe curba dezvoltării, am spune, normale (Franciszek Draus, 2001). De notat, că în toate aceste ţări s-au constituit uniuni sindicale şi patronale, ca şi structuri instituţionale de negociere, de mediere, arbitraj şi conciliere. În unele dintre acestea dispersia acestora este prea mare şi, ca atare, forţa actorilor sociali de negociere este afectată, balanţa înclinând de fiecare dată în favoarea celui mai puternic, fie el „confederaţie sindicală" sau asociaţie patronală. În multe dintre ţările candidate, inclusiv în România, s-au constituit structuri tripartite de informare/consultare în materie de legislaţie, mai ales legislaţie socială şi/sau de a stabili – pe baza acordurilor sociale priorităţi

[1] Aceste criterii, binecunoscute de altfel de cei interesaţi, sunt:
- dezvoltarea de instituţii stabile care să garanteze democraţia, primatul dreptului, respectul drepturilor omului şi respectul şi protecţia drepturilor minorităţilor;
- existenţa unei economii de piaţă viabile, capabilă să facă faţă presiunii concurenţiale a forţelor Pieţei Unice europene;
- capacitatea de a-şi asuma obligaţiile decurgând din aderare, inclusiv obiectivele în materie de unire politică, economică şi monetară.

ale dezvoltării. Dar, aşa cum declara recent la Bucureşti Anna Diamantopoulou – comisar european pentru ocupare şi probleme sociale – pe fondul aprecierii de către UE a eforturilor Guvernului de implementare a sistemului legislativ în domeniul relațiilor de muncă, capacitatea administrativă a instituțiilor statului de aplicare (s.n.) a legilor şi, mai ales de gestionare a fondurilor externe sunt în continuare deficitare. Este un semnal de alarmă tras în ajunul întocmirii foii de parcurs pentru perioada 2003-2004, care trebuie să dea de gândit tuturor celor implicați: „În ultimii ani, România a făcut eforturi speciale pentru implementarea legislației europene în relațiile de muncă[1]. Însă legislația nu este suficientă, trebuie îmbunătățite capacitățile administrative privind aplicarea normelor europene. În acest sens mai trebuie lucrat, mai ales din punctul de vedere al capacităților administrative (Anna Diamantopoulou, 2002).

În al doilea rând, rata de sindicalizare din țările candidate este sensibil mai înaltă decât în țările membre UE. Dar, şi această tendință este generală, se află într-un proces sistematic de reducere. În acest sens, în toate țările candidate s-ar părea că factorii generatori sunt aceeaşi: constituirea sindicatelor, la începutul anilor ’90 pe principiul întreprinderii; acestea au apărut la început în marile întreprinderi din sectorul de stat (o rată de sindicalizare de 70 – 80%); pe măsura privatizării pe de o parte, a apariției şi exploziei şomajului, pe de alta, a debutat şi continuă să se manifeste fenomenul de desindicalizare; o dată cu reducerea ocupării rata de sindicalizare în mod firesc se reduce; în sectorul privat, în special în IMM mişcarea sindicală este aproape nulă; în întreprinderile multinaționale sau/şi cu capital străin, cu unele excepții – valorificând experiența şi practicile de succes au apărut structuri care aşază sindicatele în poziția pe care o merită, multe dintre acestea fiind pentru patronate interlocutori de valoare (Dacia – Piteşti, de exemplu), colaboratori la dezvoltarea firmelor şi soluționarea prealabilă a multor probleme sociale. Cu toate acestea, este greu de spus care este la un moment dat rata globală şi respectiv, sectorială de sindicalizare. Orice cifră pusă în circulație este contestată de una sau alta dintre Confederațiile Sindicale reprezentative la nivel național, mai ales în țările în care mişcarea sindicală este suficient de divizată (în România, de exemplu, există cinci confederații sindicale reprezentative la nivel național). În fine, la toate acestea am mai putea adăuga şi erodarea credibilității liderilor sindicali la nivel de confederație şi /sau federație, ajungând uneori până la nivel de firmă de companie.

În al treilea rând, o bună bucată de vreme patronatul a fost veriga cea mai slabă din aşa-zisul lanț al slăbiciunilor: multă confuzie şi derută în ceea ce

[1] Reamintim că unele dintre soluțiile găsite de experții români din MMSS au fost “evaluate” critic de mediul economic şi mass-media (unele prevederi ale Codului Muncii, unificarea fondurilor de securitate socială – CAS, şomaj, sănătate; tendințe de centralizare şi de multiplicare instituțională ş.a.)

priveşte definirea patronatului, atâta vreme cât sectorul de stat se menţinea puternic; dispersie mare (în România mult prea mare) a organizaţiilor patronale, concurenţa dintre ele. Şi, de aici slăbiciuni, cedare în faţa partenerului celui mai puternic – sindicatul.

Apreciem că raportul de forţe inegal, multă vreme în favoarea sindicatelor, concurenţa neloială dintre asociaţiile patronale explică, ca şi intervenţia la cererea uneia sau alteia dintre părţi, a guvernului, cedarea guvernului în faţa unor revendicări, a cererii fără acoperire economică, cel puţin în cazul României, multe din carenţele şi bâlbâielile dialogului şi parteneriatului social. Din păcate, din cauzele menţionate, la care ar mai putea fi adăugate şi altele – de tipul nerespectării obligaţiilor asumate, fuga sau slaba responsabilitate a unora dintre parteneri în raport cu provocările la care economia în tranziţie trebuia să le facă faţă, capacitatea instituţional – administrativă mult sub baremul de eficienţă etc. – au condus la întârzieri, erori şi derapaje în procesul de reformă dificil, dacă nu imposibil de recuperat, într-un termen scurt. Ca atare, o perioadă suficient de lungă se poate mai degrabă vorbi de confruntări, de conflicte de toate tipurile şi, cu mult mai puţin, de convergenţa intereselor patronalo-sindicale în serviciul interesului naţional.

În al patrulea rând, aria tematică a negocierii a fost multă vreme limitată, preponderent salarială, fără suficientă legătură cu productivitatea, competitivitatea firmei, dimpotrivă. S-a creat un „mecanism rezistent, asemenea unui bloc de granit" în care întreprinderi perdante, nonviabile, nerestructurate tehnologic, beneficiau de salarii printre cele mai mari şi de „pachete de recompense" la fel de substanţiale. În ultimă analiză, acestea alimentau inflaţia, împiedicau restructurarea, au creat ierarhii salariale în care competenţa şi rezultatele erau, dacă nu absente mult prea subestimate. Şi, de ce nu – referindu-ne în permanenţă la România – un mediu prielnic corupţiei şi economiei subterane.

Referindu-ne la aria problematică a dialogului social la nivel european – valabilă simultan pentru ţările membre ale UE şi ţările candidate – în prima parte a studiului nostru (parag. 4) remarcam că ocuparea forţei de muncă este principala zonă de interes, astfel încât în anul 2010 rata de ocupare la nivelul UE să fie de 70%. Prezenţa comisarului european pentru „Ocupare şi probleme sociale" în ţara noastră, în octombrie 2002, are o relevanţă aparte pentru drumul pe care România îl are de parcurs, inclusiv pentru sprijinul şi asistenţa acordată de UE în acest vast, prioritar şi foarte dificil domeniu, în care ţara noastră – în ciuda valorilor indicatorilor statistici – se confruntă încă cu numeroase probleme iar dialogul dintre partenerii sociali nu este şi nici nu poate fi totdeauna calm, dimpotrivă. MMSS împreună cu experţii europeni, pe baza evaluării stării ocupării forţei de muncă şi a politicilor aplicate au semnat un document comun privind prioritităţile politicilor de ocupare în România în anii care vin – JAP. În legătură cu aceasta, cu îndreptăţire, doamna Anna

Diamantopoulou punea punctul pe i[1]: „Unul dintre scopurile finale ale strategiei UE, convenit de cei 15 este: în 2010 toate (s.n.) țările membre, dar şi cele candidatele (s.n.), trebuie să atingă ocuparea deplină, adică 70% din forța aptă de muncă. Din acest punct de vedere am identificat câteva neajunsuri în România, asupra cărora Ministerul a decis să se concentreze (sporirea nivelului de calificare a muncitorilor şi a celor care caută un loc de muncă). Al doilea aspect se referă la şomaj (s.n.) din perspectiva restructurării economice şi industriale şi la modul în care trebuie privit şomajul în condițiile restructurării industriale şi în condițiile în care agricultura trebuie să se restrângă ca pondere" (Anna Diamantopoulou). Raportându-ne la acest document de evaluare – doar în baza referirilor comisarului european este de subliniat că acesta nu are nici măcar o valoare simbolică; ci are, înainte de toate, valoare operațională, de întărire a cooperării dintre MMSS şi UE, directoratul de resort; recomandările privesc principalele probleme cu caracter prioritar, căile de acțiune pentru sporirea eficienței soluționării acestora în sprijinul şi cu participarea tuturor actorilor sociali.

În al cincilea rând, dată fiind centrarea dialogului pe salarii şi conflicte de muncă preponderent salariale, au fost marginalizate problemele calității locului şi vieții de muncă, condițiile de muncă şi protecția muncii, ocuparea forței de muncă, prevenirea şi combaterea şomajului tinerilor şi a celui de lungă durată sau al persoanelor în vârstă de 45 – 50 de ani.

În al şaselea rând, nu au fost create în măsura necesară şi în consens cu directivele UE structuri organizatorice viabile de dialog şi parteneriat social. Cele mai slabe verigi par a fi dialogul bipartit şi participarea lucrătorilor la nivel de întreprindere – cazul României (Rapport regulier 2001 sur les progrés realisés par la Roumanie, noiembrie 2001).

În al şaptelea rând, deşi pentru anul 2001 a fost semnat un acord social cu partenerii sociali, acesta a avut în bună măsură caracter formal; a fost, firesc, susținut de patronate, dar contestat în mai multe reprize de sindicate. De altfel, două din Confederațiile Sindicale – Cartel Alfa şi BNS s-au retras. În anul 2002, acordul a fost semnat numai de o parte a confederațiilor sindicale reprezentative la nivel național. Cu toate acestea, cu puține excepții concentrate în anumite zone şi perioade, Guvernului, prin acord, i s-au asigurat cel puțin condițiile minime de pace socială pentru a-şi desfăşura activitatea, în condițiile în care valorile multor indicatori sociali au atins cote de alarmă, dacă nu cumva de pericol iminent. Aici credem că mai este necesară o remarcă. Fără a găsi scuze Guvernului, nu putem să nu observăm că este extrem de dificil, într-o economie fragilă cum rămâne cea a României, cu toată rata sa de

[1] Din păcate, acestea sunt probleme care au fost analizate şi evaluate de comunitatea academică din România, dar nefinalizate datorită, sperăm noi, numai relațiilor extrem de slabe, întâmplătoare, cu mediul guvernamental.

creştere economică superioară altor țări candidate, este foarte greu de conciliat prin dialog şi parteneriat exigențele Modelului Social European cu condiționalitățile FMI şi ale Băncii Mondiale (PSAL I şi PSAL II). Şi aici intră în discuție calitatea negociatorilor, pe de o parte, iar pe de alta, sporirea responsabilității sociale a firmei, a eficienței acțiunilor de preconcediere, renunțarea la sistem mult prea generos de plăți compensatorii care în continuare creează şomaj voluntar, încarcă inutil sau cu rezultate mult prea modeste costurile sociale ale prelungitei tranziții din România.

În al optulea rând, fapt valabil în măsură diferită pentru toate țările candidate, informarea şi consultarea lucrătorilor – aşa cum se remarca şi în concluziile Conferinței de la Bratislava din martie 2001 – sunt deficitare. În țările candidate, comparativ cu cele membre, partenerii sociali au obligații în plus. Acestea privesc informarea, consultarea lucrătorilor, a cetățenilor, dacă este cazul, asupra costurilor şi beneficiilor integrării pe termen scurt, mediu şi lung, asupra cooperării transfrontaliere cu efecte maxime pentru toți partenerii. Lărgirea UE este un proces ireversibil, dar care implică informarea fiecăruia, cunoaşterea şi participarea în cunoştință de cauză. Altfel, se aleargă în orb spre o țintă care nu ştim ce ne va aduce. Tocmai de aceea, negocierea dosarelor de aderare trebuie să țină mai mult seamă de realitățile naționale şi de impactul asupra economiei şi societății.

5.3. Provocări ale (pre)aderării

La frontiera dintre milenii şi în perspectiva UE (UE_{15} deocamdată) plasează dialogul social în plin centru preocupărilor sale macroeconomice, educativ – formative, social – politice. Mai mult, face din dialogul social un instrument, un mecanism deosebit cu caracter transversal şi multidimensional care se regăseşte pe fiecare dintre palierele organismului economic şi social şi care ar trebui să fie benefice pentru fiecare cetățean european. În concepția doamnei Odille Quintin, directoare generală pentru Ocupare şi probleme sociale, se află în „inima" Modelului Social European" (s.n.). De aici şi importanța sa pentru țările candidate, cel puțin pentru cinci direcții interconectate:

- Dialogul social s-a impus ca un element, o componentă de bază a *acquis*-ului comunitar. Mai mult, dată fiind aria sa problematică, cunoaşte o dinamică accelerată cu care țările candidate trebuie să țină pasul;
- Dialogul social penetrează într-o serie de domenii-cheie, începând cu cel macroeconomic şi terminând cu condițiile de muncă din întreprindere. Ca atare, aşa cum am mai menționat acesta:
  - este transversal din perspectiva domeniilor în care este prezent;
  - este multidimensional din perspectiva domeniilor, problemelor, mecanismelor în care este implicat, la care trebuie să găsească soluții pe măsură.

- Dialogul social este o construcție progresivă care se sprijină pe doi piloni: cel legislativ (legi, directive cu caracter obligatoriu pentru toate țările recomandări pentru fiecare țară, în funcție de realități, progrese, priorități etc.) şi cel instituțional, prin punerea în operă a unor structuri şi mecanisme de dialog social eficiente. Aceste două dimensiuni înfrățite imprimă dialogului social atributele unei veritabile forțe de progres economic şi social. Este, în ultimă instanță un factor al creşterii şi dezvoltării umane durabile. În acest mod, aşa cum sublinia Odille Quintin, la Conferința de la Praga din mai 2000, dialogul social este „cheia de boltă a *acquis*-ului comunitar, legal şi instituțional, a politicii europene, deopotrivă a celei economice şi a celei sociale.
- Dacă dialogul social este parte a *acquis*-ului comunitar, pe cale de consecință, se cere preluat, adoptat şi aplicat de către fiecare dintre țările candidate. În conformitate cu conceptele şi practicile europene, acesta trebuie operaționalizat – sub aspect legislativ şi instituțional – de către partenerii sociali. Fiecare dintre aceştia, inclusiv la nivel regional, trebuie să-şi manifeste competențele, să-şi asume responsabilitățile care îi revin. Mai mult, partenerii sociali ar trebui să fie, direct implicați în pregătirea şi discutarea dosarelor pentru negociere în cadrul lărgirii UE. În contextul amintit sunt extrem de importante aplicarea directivelor şi monitorizarea aplicării şi a cheltuirii fondurilor destinate în acest scop. Oricum, s-au acumulat condiții, inclusiv prin sporirea maturității partenerilor sociali ca aceştia să poată coopera, fiecare aducându-şi contribuția în zona sa de incidență în luarea unor decizii şi elaborarea unor politici coordonate, coerente privind numeroasele şi nu uşoarele probleme care stau în fața țărilor candidate în faza de preaderare şi imediat după integrare, când în mod sigur va fi nevoie de o perioadă de acomodare în noul mediu economic, social şi politic.
- Direcția a cincea priveşte rolul şi dimensiunile guvernului, ale administrației în acest proces. Evident, rolul şi funcțiile statului s-au schimbat, acesta s-a retras şi continuă să se retragă din economie. Dar, în procesul de integrare rolul şi răspunderea sa sunt imense pe mai multe planuri:
  - pregătirii şi negocierii dosarelor de aderare;
  - dezvoltării dialogului autonom dintre partenerii sociali; poate că sistemul de a lucra pe grupe de lucru specializate (vezi Val Duchesse) ar fi eficient;
  - preluării, adoptării şi susținerii aplicării *acquis*-ului în acest domeniu (legislație în consens /conformitate cu directivele UE, dar fără a minimaliza starea de fapt din economie şi societate);
  - relansării construcției instituționale a participării lucrătorilor la nivel de întreprindere, concomitent cu revitalizarea celor deja existente la nivel sectorial şi regional /local;

- diversificării, împreună cu partenerii sociali a formelor de participare a lucrătorilor la nivel de firmă şi, mai ales la nivel local;
- sprijinirii acolo unde este cazul a pasajului de la dialogului bi/tripartit la multipartitism care se pretează foarte bine în anumite domenii (educaţie şi formare profesională, sănătate etc.), ca şi la nivel regional sau local.

În concluzie, apreciem că relaţiile industriale în forma lor actuală de dialog, parteneriat şi concertare socială nu trebuie tratată doar ca o altă problemă pe lângă multe altele, ca una minoră în raport cu altele care par esenţiale, ci ca o problemă prioritară, ca un mecanism util şi eficient de răspuns la pachetul de probleme economice şi sociale. În cele din urmă se limitează, dacă ne putem exprima în acest mod, la a găsi în fiecare caz în parte prin dialog şi negociere zona de convergenţă dintre interesele actorilor sociali care apar pe scenă într-un moment sau altul. În fond de acţiunea, gradul de implicare şi responsabilizare a acestora depinde funcţionalitatea structurilor instituţionale create. Sunt acestea viabile, eficiente, pot contribui la soluţionarea unor probleme, la îngustarea zonei de incidenţă a unor fenomene aeconomice şi asociale sau doar forme modern machiate dar fără conţinut. Numai astfel, credem că dispare confuzia sau, poate, lipsa de voinţă a unora care se întreabă: „ce nevoie avem de dialog social? De ce este acesta o prioritate când zi de zi ne confruntăm cu priorităţi cărora de mulţi ani nu le dăm de cap, etc.? Or, practica de succes a ţărilor membre UE, mai ales după tratatele de la Maastrich şi Amsterdam demonstrează că în Europa, în noua construcţie europeană, dialogul social nu mai poate fi nici neglijat, nici marginalizat. A devenit, toate celelalte condiţii considerate egale, instrument de soluţionare a numeroase probleme economice, cultural – educaţional – formative, sociale şi politice, multe dintre acestea neputând să lipsească de pe agenda niciunui partener social.

Astfel privit, dialogul social este, în opinia noastră, mai degrabă una dintre oportunităţile care se deschid în faţa ţărilor candidate, decât o provocare la care, în lipsă de alternativă trebuie să răspundă. Şi aceasta, şi pentru faptul că UE pune în serviciul relaţiilor sociale şi dialogului social pentru ţările candidate instrumente financiare importante, prin generaţiile de programe pe care le lansează şi prin liniile bugetare destinate special dezvoltării dialogului social. Aceste linii bugetare privesc:

- promovarea şi dezvoltarea dialogului social interprofesional şi sectorial în conformitate cu prevederile art. 138 şi 139 ale Tratatului de la Amsterdam. Se finanţează: consultaţii, întâlniri, negocieri, schimbări de informaţii etc. În acest sens au fost definite patru subprograme. Şi anume:
  - susţinerea dialogului social european;
  - promovarea participării financiare a lucrătorilor;
  - ameliorarea cunoştinţelor în materie de relaţii industriale;
  - coduri de conduită şi drepturi sociale fundamentale.

Cererile eligibile pentru subprograme

	Dialog social (I)	Participare funciară (II)	Relații industriale (III)	Coduri şi drepturi sociale fundamentale (IV)
Parteneri sociali	Da	Da	Da	Da
Org. legate de relațiile industriale		Da	Da	Da
Autorități publice			Da	Da
Org. neguvernamentale legate de promovarea drepturilor sociale fundamentale				Da

Programul EQUAL – o nouă inițiativă în domeniul resurselor umane pentru perioada 2000 – 2006, dă posibilitatea ca țările membre UE şi cele candidate să lucreze în **parteneriat** asupra ocupării şi problemelor privind implementarea FSE. Scopul programului EQUAL este acela de a promova noi mijloace pentru combaterea tuturor formelor de discriminare şi a inechităților în legătură cu piața muncii prin cooperare transnațională (Karl – Johan Lonnroth, 2000).

*

În studiul nostru ne-am oprit doar asupra unor probleme care fac obiectul Relațiilor Industriale / Dialogului social la nivel european. Analizele şi concluziile din ultimul paragraf dedicat țărilor candidate chiar dacă nu totdeauna explicit, au în vedere mai ales situația din România. După părerea mea studiul putea cuprinde mult mai multe probleme, unele generale, altele poate de detaliu. Am încercat însă să selectăm din masa problematică enormă, deseori marcată puternic de latura juridică, acele probleme care au o arie largă de răspândire şi o relevanță deosebită pentru aderarea României la UE. Într-o anumită optică, este un studiu de deschidere, cu o tratare globală, studiile următoare urmând fie să adâncească una sau alta dintre probleme indicate tangențial în primul capitol, fie să insiste pe situația din România.

Obiectivele fixate prin termenii de referință au fost realizate, poate doar parțial.

Mulțumesc, direcției Institutului, tuturor colaboratorilor, prietenilor şi colegilor care de o manieră explicită sau implicită m-au ajutat să-mi clarific unele idei sau îndoieli, să depăşesc momentul de descurajare care a intervenit la un moment dat.

ANEXE

Anexa nr. 1

Dezvoltarea legislației muncii la nivel UE

Sănătate şi securitate la locul de muncă		Directiva 78/610/EEC: monomer cloridă de vinyl Directiva 80/1107/EEC: agenți chimici, fizici şi biologici	Directiva 82/130/EEC: atmosferă explozivă (gaz de mină) Directiva 82/605/EEC: plumb metalic Directiva 83/477/EEC: azbest Directiva 86/188/EEC: zgomot Directiva 88/35/EEC: atmosferă explozivă (gaz de mină) Directiva 88/364/EEC: agenți interzişi şi alte activități Directiva 88/642/EEC: agenți chimici, fizici şi biologici 2 Directiva 89/391/EEC: cadru Directiva 89/654/EEC: locuri de muncă Directiva 89/655/EEC: echipament de muncă Directiva 89/656/EEC: echipament personal de protecție
Tratament egal		Directiva 75/117/EEC: plata egală Directiva 76/207/EEC: tratament egal în ceea ce priveşte accesul la ocupare Directiva 79/7/EEC: securitate socială	Directiva 86/378/EEC: scheme ocupaționale ale securității sociale Directiva 86/613/EEC: femei angajate pe cont propriu
Legea muncii		Directiva 75/129/EEC: concedieri colective Directiva 77/187/EEC: transfer de sarcini Directiva 80/987/EEC: insolvabilitate	
Libera Circulație şi securitate socială pentru LUCRĂtorii migranți	circulația liberă: Reglementare nr. 15 (1961): primele măsuri Reglementare nr.38/64/EEC: extinderea liberei mişcări Directiva 64/221/EEC: măsuri speciale Directiva 64/240/EEC: politica publică, securitate publică şi sănătate publică Directiva 68/360/EEC: abolirea restricțiilor privind mişcarea		Reglementarea EEC nr. 1390/81: lucrători pe cont propriu

	Reglementarea EEC nr. 1612/68: libera mişcare a muncitorilor Reglementarea (EEC) nr. 1251/70 a Comisiei: dreptul de a rămâne pe teritoriul unui stat membru Securitate socială: Reglementările nr. 3 şi 4: securitate socială, muncitori şi lucrători pe cont propriu Reglementarea (EEC) nr. 1408/71: securitate socială, muncitori şi lucrători pe cont propriu Reglementarea (EEC) nr. 574/72: securitate socială, muncitori şi lucrători pe cont propriu		
Etape principale	1960-1974 Libertate şi mişcare pentru lucrători	1975-1980 Primele directive privind legea muncii şi oportunităţi egale	1981-1989 Sănătate şi securitate condiţii egale (continuare)
Cadru instituţional	1958 Tratatul de la Roma (prevederi legate de libera circulaţie a persoanelor şi capitolul social – art.100) 1974 Primul program de acţiune socială		1985 SEA: Articolele 118 a (sănătate /securitate) şi 118 b (dialog social) 1989 Carta şi programul de acţiune
Baze legale	Articolul 48 ff. Articolul 51		1986 art.118 a sănătate /siguranţă – majoritate calificată
Sănătate şi securitate	Directiva 90/296/EEC: manevrare manuală a încărcăturilor Directiva 90/270/EEC: echipament pentru afişare pe ecran Directiva 90/394/EEC: carginogene Directiva 90/679/EEC: agenţi biologici Directiva 91/269/EEC: atmosfera explozivă)gaz de mină) Directiva 91/322/EEC: agenţi fizici, chimici şi biologici 3 Directiva 91/382/EEC: asbestos 2 Directiva 92/29/EEC: asistenţă medicală la bordul navelor Directiva 92/57/EEC: construcţii	Directiva 95/30/EC: agenţi biologici 3 Directiva 95/763/EC: echipament de lucru 2 Directiva 96/94/EC: agenţi fizici, chimici şi biologici 4 Directiva 97/42/EC: carginogene 2 Directiva 97/42/EC: agenţi biologici 4 Directiva 97/65/EC: agenţi biologici 5 Directiva 98/24/EC: agenţi chimici 5 Directiva 98/65/EC: atmosfera explozivă 5 (directivă a comisiei)	
	Directiva 92/58/EEC: sănătate şi siguranţă Directiva 92/91/EEC: freza Directiva 92/104/EEC: minerit		
Tratament egal	Directiva 92/85/EEC: lucrătoare însărcinate	Directiva 96/34/EC: concedii de maternitate Directiva 96/96/EC: tratament egal în schemele de securitate socială ocupaţională Directiva 97/80/EC: probe	

Legea muncii	Directiva 91/383/EEC: ocupare temporară (sănătate şi securitate) Directiva 91/533/EEC: declarație scrisă (contract de ocupare) Directiva 92/56/EEC: concedieri colective 2 Directiva 93/104/EC: timpul de lucru Directiva 94/33/EC: tineretul Directiva 94/45/EC: consilii de muncă europene	Directiva 96/71/EC: plasarea lucrătorilor Directiva 97/74/EC: consilii de muncă europene UK Directiva 97/81/EC: lucrul parțial Directiva 98/50/EC: transfer de sarcini 2 Directiva 98/59/EC: concedieri colective 3	
Liberă mişcare şi securitate socială pentru lucrătorii migranți	Reglementarea (EEC) nr. 1247/92: profituri non-contributorii Reglementarea (EEC) nr. 1248/92: pensii	Directiva 98/49/EC: drepturi de pensie suplimentară	
ETAPE PRINCIPALE	1990-1993 Începe implementarea SAP-ului din 1989	1994-1999 Rolul partenerilor sociali la nivel European	
Cadru instituțional	1993 Intrarea în vigoare a protocolului social din 1992 de la Maastricht (noi puteri, majoritate calificată, dialog social) 1993 Acordul social de la Maastricht: Art.2(1) (majoritate calificată) şi 2(3) (unanimitate)	1997 Summitul de la Luxemburg: Strategia europeană de ocupare 1999 Intrarea în vigoare a Tratatului de la Amsterdam (încorporarea acordului social în Tratat; capitolul ocupării; Art.13)	
Baze legale	Art.2 al Acordului social	Art.136 ff. Art.13	

Anexa nr. 2

Pacturi sociale în state membre ale UE în anii '90

Ţara	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99
Belgia				Plan global			Pact pentru viitor		Contract intersectorial	
							Noua lege a competitivității			
Danemarca	Nici un pact									Dezbateri în desfăşurare refer. securitate socială
Germania						Alianță pentru locuri de muncă			Redeschiderea discuțiilor privind pactul pentru ocupare	
Grecia								Spre anul 2000		
Spania				Pact social			Pactul din Toledo ref. viitorul securității sociale		Acord privind contractele sociale	
Franța	Nici un pact; nici o consultație instituțională; importanța partenerilor sociali în reforma securității sociale									
Irlanda	Program pentru progres economic şi social				Program pentru competitivitate şi muncă			"Parteneriat 2000" pentru includere, ocupare şi competitivitate. Dezbateri pentru reînnoirea pacturilor		
Italia			Acord pentru abolirea scării mobile	Protocolul Ciampi		Acord pentru reforma pensiilor	Pact pentru ocupare		Pact social pentru creştere şi ocupare	
Luxemburg									Acord tripartit bazat pe NAP	Amendamente ptr. 26 legi urmare a acordului din '98
Olanda				Un nou curs: agenda pentru negociere colectivă în '94				Agenda 2002		
Austria	Nici un pact; tripartitism instituțional									
Portugalia						Contract pe termen scurt nesemnat de CGTP	Acord privind consultarea strategică		Euro-pact (eşuat)	
Finlanda						Pact social		Contract social		
Suedia								Încercare de a realiza salariul standard (eşuată)		Pact ptr.creştere
Marea Britanie	Nici un pact, abandonarea negocierii colective centralizate									

Anexa nr. 3

SECURITATEA SOCIALĂ. ACCENTE NOI. ACTORI SOCIALI
- EXEMPLE DE BUNĂ PRACTICĂ -

În materie de securitate socială, cu deosebire după ratificarea celor două tratate – Maastrich (1993) şi Amsterdam (1997) accentul, cu diferențe de la o țară membră la alta, cade pe menținerea la un nivel scăzut al costurilor sociale care deja ridicau probleme dificil de soluționat în fața guvernelor şi a UE. Fiecare țară, în funcție de priorități, încearcă să definească şi lanseze noi reforme.

Astfel, Italia, încearcă, cu un anume succes să definească parametrii unei reforme a sistemului de pensii, noi scheme ale acestuia. Ca urmare, au fost încheiate o serie de acorduri. Începând din 1992 s-a constituit pe fundalul unor schimbări fără precedent pentru Italia, considerată multă vreme una din codaşele UE: rata inflației s-a redus de la 4,5% în 1995 la 1,7% în 1997 iar deficitul bugetar de la 7,7% la 2,7% din PIB. Dorința de a participa în primul val al euro a fost un stimul puternic pentru restructurarea finanțelor publice, reformarea sistemului de negocieri salariale şi îmbunătățire a securității sociale.

Renunțarea la scala mobilă a salariilor în urma acordului tripartit din iulie 1992, a fost ratificată prin acordul încheiat 12 luni mai târziu privind o nouă metodă de stabilire a salariilor. Acest acord, semnat pe 23 iulie 1993, asigura adoptarea unei abordări corporative generalizate.

O abordare similară a fost adoptată pentru al doilea val major al reformei sociale. În 1995, acordul privind securitatea socială, încheiat între sindicate şi autoritățile publice s-a concretizat într-o reformă negociată a sistemului de pensii şi o reducere semnificativă a costurilor cu pensiile pentru a ajuta reechilibrarea cheltuielilor publice.

Sistemul dual al negocierilor colective, stabilit prin acordul din 1993, a fost întărit, în ciuda anumitor rețineri din partea patronilor, prin aşa-numitul „Acord de Crăciun” încheiat în decembrie 1998. Acest pact social pentru dezvoltare şi ocupare al cărui obiectiv era să sporească investițiile şi consumul din gospodării asigura o reducere de 3% a costurilor patronatului până în 2003, finanțarea de către stat a unor beneficii familiale (concediu de maternitate şi alocații pentru familii) şi o reducere semnificativă a impozitului pe venit.

În Finlanda dezvoltarea dialogului social a fost strâns legată de adaptarea rapidă a economiei aflată sub dubla influență a modernizării (declinul industriei de cherestea concurat de dezvoltarea rapidă a sectorului de tehnologie a comunicațiilor) şi a europenizării, prin intrarea în UEM.

Sistemul de securitate din Finlanda a fost neobişnuit prin faptul că lega contribuțiile la Fondul de Ajutor de Şomaj de numărul persoanelor în căutarea unui loc de muncă, în felul acesta sporind costurile muncii în perioadele de criză.

Acordul din noiembrie 1997 privind salariile marchează o nouă etapă în gestionarea problemelor legate de costurile muncii în măsura în care, prin fondurile tampon, depăşesc simpla restrângere (înghețare) a salariilor şi poate fi considerat un pact social implicit. Cu toate că ia forma unui acord cu cadru bipartit prin faptul că stabileşte recomandările pentru partenerii sociali sectoriali în vederea încheierii unor contracte specifice, în acelaşi timp angajează guvernul la reducerea impozitului pe venit. Fondurile tampon sunt destinate a permite un spațiu de manevră pe perioada recesiunii economice. Fondurile sunt finanțate din contribuții speciale care se acumulează în perioadele de creştere. Ele se constituie în momentul de față. Nivelul maxim de 2000 milioane euro va fi atins în 2004.

Exemplul finlandez, demonstrează că prin consultare tripartită se găsesc soluții inventive la noile probleme specifice. „Fondurile tampon" stabilite prin acordul din 1997, ca şi compensarea pentru moderarea salariiilor asigură un răspuns problemelor ce țin de instabilitatea bugetară şi crizelor din sistemul social care se pot produce din cauza sensibilității structurale a economiei naționale la şocurile economice asimetrice.

Introducerea unor măsuri specifice pentru zonele în care dezvoltarea trenează reprezintă o componentă importantă a compromisului italian. Aceste aspecte se regăsesc şi în procesul de negociere descentralizată din Olanda şi Irlanda.

În Irlanda, extinderea obiectivului acordului la probleme cum ar fi combaterea excluderii sociale a fost însoțită de cuprinderea în dialogul social a noi parteneri din sectorul non-profit.

Mulți dintre cei implicați în astfel de procese care în prezent sunt bine conturate (Olanda de exemplu), subliniază importanța abordărilor în două direcții: căutările de soluții la probleme şi respectiv a învățării împreună în cadrul procesului de negociere a pactului social. De cele mai multe ori, încheierea unui acord privind politica salarială a precedat şi a contribuit la adoptarea ulterioară a unui compromis privind aspecte cu mult mai dificile, cum ar fi securitatea socială.

Realizările din Italia demonstrează această succesiune de evenimente, procesul de construire al unui climat favorabil dialogului global.

Negocierile tripartite pentru planul național de acțiune de la Luxemburg au condus la realizarea unui acord privind reforma pieței muncii. Urmare semnării acestor documente, un număr de 26 de legi au fost amendate pe o mare varietate de subiecte: contracte colective, concediu pentru creşterea

copilului, administrarea muncii, formare profesională, contracte de ucenicie, schema pensionărilor timpurii, ajutorul de şomaj ş.a.

Stabilirea unui climat de încredere între actorii sociali este cu atât mai importantă cu cât luăm în considerare natura diversă, ca să nu spunem divergentă, a strategiilor şi motivațiilor diferitelor părți implicate. Ceea ce este fundamental în procesul de elaborare a unui pact (acord social) şi, în mare măsură, în succesul acestuia este ca cei implicați să ajungă la un diagnostic comun al problemelor în discuție, să găsească soluții convenabile de rezolvare.

În anii ’90 s-a observat o sporire a rolului autorităților publice în dialogul tripartit.

Există multe explicații pentru creşterea puterii autorităților publice în sfera socială. Era important să se asigure compatibilitatea dintre direcțiile negocierii salariale, competitivitate şi stabilitate monetară, să se garanteze sprijinul pentru reformele planificate în domeniul securității sociale şi a pieței muncii. Acest lucru a fost uneori accentuat şi facilitat de deciziile luate la nivel european, cum ar fi EMU sau SEO. Exemplul belgian este ilustrativ în acest sens. EMU a asigurat cadrul pentru implementarea legii competitivității. Adoptarea PNA a condus la extinderea, în 1998, a acordului intersectorial şi introducerea unui capitol important privind formarea profesională. Trebuie accentuată preocuparea pentru determinarea agendei de lucru şi a liniilor directoare care va face obiectul discuțiilor tripartite.

- în Olanda, Fundația pentru Muncă implică patronatele şi uniunile sindicale de a avea un forum principal pentru discuții preliminare; aceeaşi orientare emană şi de la Consiliul pentru Economia Națională. Este indispensabilă informarea şi consultarea tehnologică;
- organisme similare au fost create în Finlanda, de exemplu Comisia pentru politica de venituri, care are un rol important în negocieri şi contribuie la succesul acestora;
- în Belgia, funcționează Consiliul Central pentru Economie şi Consiliul Național pentru Muncă, cu rol vital în discuțiile privind legea competitivității;
- în Italia, discuțiile privind rata estimată a inflației au condus la o înțelegere referitoare la una din variabilele macroeconomice importante;
- în Portugalia, rolul guvernului a fost şi mai evident. Încercările de a încheia un pact global au fost generate de dorința de a realiza un acord general pe termen lung privind modernizarea economiei şi relațiile sociale.

Cât priveşte partenerii sociali este de semnalat schimbarea, adesea spectaculoasă, a comportamentului. Noile acorduri marchează sfârşitul cererilor salariale din trecut şi instalarea unui nou spirit. Este vorba de moderarea, de restrângerea (înghețarea) salariilor, creşterea flexibilității pieței

muncii, reforma securității sociale. Toate acestea presupun o schimbare de atitudine în primul rând din partea sindicatelor. În multe cazuri, consensul prealabil asupra a ceea ce negocierile intenționau să realizeze (Olanda, Franța) s-a dovedit un factor determinant pentru restul procesului de negociere, înțelegându-se faptul că acordul asupra unui diagnostic comun nu prejudiciază în nici un fel soluțiile avansate de părți diferite. În fapt, lipsa acestui diagnostic comun a fost una din cauzele pentru care pacturile din Portugalia şi Grecia au eşuat.

La rândul lor şi motivațiile patronilor au suferit schimbări. Acestea au fost generate de înțelegerea că pacturile sociale centrale reprezentau cadrul necesar de care negocierea avea nevoie. Acordurile la nivel global garantau flexibilitatea, lăsând spațiu mai mare de manevră pentru interpretarea textului la nivel sectorial sau regional. Prin urmare, ceea ce părea a fi, în practică, descentralizare coordonată.

*

În genere, este dificil a măsura riguros legătura dintre existența (semnarea) unui acord social şi performanțele economice. Sau, a face la nivel european – prin prisma analizei indicatorilor economici şi sociali – distincții clare în țările care au semnat acorduri sociale şi țările care au făcut din consultarea partenerilor o caracteristică de bază, permanentă a relațiilor industriale (Austria şi Danemarca). Dar nu putem să nu observăm o serie de schimbări de fond în ce priveşte abordarea comună a dimensiunii economice şi a celei sociale.

Şi, între acestea, pe fondul îmbunătățirii climatului economic, reforma securității sociale – în înțelesul cel mai complet al acestei noțiuni şi proces – cu accent pe modul de finanțare pare să fie una dintre problemele cele mai importante, o prioritate națională a multor state membre UE15.

Este suficient să amintim în acest context că: „acordul belgian intersectorial, înainte menționat, reflectă aceste noi direcții. Creşterile salariale se bazează pe comparații cu cele ale țărilor vecine (Franța, Germania şi Olanda). Acesta nu exclude, dimpotrivă „lasă" loc pentru negocieri sectoriale cu condiția ca acestea să fie legate şi de creşterea locurilor de muncă. Într-o perioadă de 6 ani, în Belgia se estimează că, costurile sociale vor fi reduse la nivelul țărilor partenere. Formarea profesională este de asemenea încurajată iar ponderea sa în PIB va creşte de la 1,2% la 1,4%. Salariul minim net a fost mărit pentru a crea o diferență pozitivă între acesta şi minimul social**.**

Reforma securității sociale este o preocupare majoră a celor mai multe state membre; în general, soluția este căutată în dialogul şi cooperarea cu partenerii sociali.

Succesul unor pacturi a pus de asemenea în lumină noi probleme cum ar fi mobilitatea şi costurile de acomodare care sunt considerate de către lucrători drept aspecte importante pentru îmbunătățirea condițiilor lor de muncă şi de viață.

Strategia Europeană pentru Ocupare a „impus" consultarea dintre partenerii sociali la nivel național în procesul de elaborare a PNA, în conformitate cu directivele CE.

Desigur, nu toate țările au înaintat cu aceeaşi viteză sau au avut/au aceeaşi agendă de priorități, aceleaşi succese, dar – în lumina Tratatelor de la Maastrich şi Amsterdam, a summitelor pe problemă, toate vizează îmbunătățirea dialogului dintre autoritățile publice şi partenerii sociali.

Sursa: Construită pe baza informațiilor din: Industrial Relations in Europe, CE, 2001; Dialogue Social européenne, édition special, CE, 2000; La politique de L'Union Européenne en matiere d'emploi et de protection sociale, 1999 – 2001, CE, 2001; Rapport conjoint sur l'emploi 2000, CE, 2000.

Anexa nr. 4

Dreptul la grevă şi închideri de firme. Reglementări în țări membre ale UE

	Dreptul la grevă	Închiderea de firme (lichidare)
Belgia	Dreptul la grevă recunoscut	Închiderea nu este recunoscută
Danemarca	Dreptul la grevă declarat prin Constituție	Dreptul la închidere
Germania	Dreptul la grevă declarat prin Constituție	Închiderea interzisă
Grecia	Dreptul la grevă declarat prin Constituție	Închiderea interzisă
Spania	Dreptul la grevă declarat prin Constituție	Constituția limitează închidere a firmei la circumstanțe specifice
Franța	Dreptul la grevă declarat prin Constituție	Nici o recunoaştere formală a închiderii
Irlanda	Dreptul la grevă stabilit prin legea civilă	Dreptul la închidere
Italia	Dreptul la grevă declarat prin Constituție	Dreptul la închidere
Luxemburg	Dreptul la grevă nu este declarat explicit nici prin constituție nici prin lege	Patronul obligat să se rețină de la amenințarea cu implementarea închiderii
Olanda	Nu există prevederi legale care să susțină dreptul la grevă	Nici un fel de prevederi
Austria	Grevă permisă prin lege	Închiderea permisă
Portugalia	Dreptul la grevă declarat prin Constituție	Închiderea interzisă
Finlanda	Dreptul la grevă	Dreptul la închidere
Suedia	Dreptul la grevă declarat prin Constituție	Închiderea garantată prin Constituție
Marea Britanie	Dreptul la grevă protejat legal prin legea civilă	Închiderea protejată legal prin legea civilă

Notă: în cele mai multe din statele membre UE, grevelor şi închiderilor nu le este conferit acelaşi nivel de protecție. Dreptul la grevă este în general recunoscut şi protejat prin constituție (cu excepția Marii Britanii unde legislația este ad hoc).

Anexa nr. 5

Modalități de rezolvare a conflictelor colective de muncă în țările membre UE

	Concilierea	Medierea şi arbitrarea
Belgia	Proceduri de conciliere cu comitete comune.	Proceduri de mediere şi arbitrare.
Danemarca	Proceduri de conciliere	Proceduri de arbitrare.
Germania	Mediere voluntară: părțile implicate într-un contract colectiv sunt libere să constituie o procedură de mediere şi să determine efectele acesteia. Comitete comune de conciliere în firme.	
Grecia	Proceduri voluntare de conciliere prin intermediul unui oficial de la Ministerul Muncii.	Mediere chiar de către părțile adverse sau, în caz de neînțelegere, de către Serviciul de Mediere şi Arbitrare; arbitrarea opțională efectuată de către acelaşi organism.
Spania	Procedura prealabilă de arbitrare obligatorie înainte de a trece la acțiune industrială sau de a aduce problema în fața instanțelor.	Sistem de mediere şi arbitrare interconfederal.
Franța	Proceduri legale de conciliere opționale.	Proceduri legale de arbitrare şi mediere opțională.
Irlanda	Organisme de conciliere şi mediere: Curtea Muncii şi Comisia de Relații de Muncă.	
Italia	Prevenirea conflictelor prin intermediul codului de bună conduită, în special în sectorul public şi prin inițiative de negociere.	Mediere informală de către autoritățile publice şi mediere de către un comitet abilitat pentru dispute de serviciu public.
Luxemburg	Conciliere a disputelor colective de către Biroul Național de Conciliere ale căror reguli pot fi declarate de natură obligatorie.	Curtea de Arbitraj: arbitrarea este echivalentă încheierii unui contract colectiv şi poate fi declarată obligatorie.
Olanda	Contractele colective conțin uneori prevederi referitor la procedurile ce trebuiesc urmate în cazul unor conflicte.	O procedură de mediere obligatorie este prevăzută pentru participarea lucrătorilor în instituțiile publice sau în serviciul public.
Austria	Conciliere obligatorie de către un comitet de conciliere sau conciliere opțională de către Biroul Federal de Conciliere.	

	Concilierea	Medierea şi arbitrarea
Portugalia	Proceduri de conciliere opționale.	Proceduri de mediere şi arbitrare opționale. Arbitrare obligatorie pentru conflictele ce țin de întreprinderile publice.
Finlanda		Grevele şi închiderile pot fi inițiate dacă conciliatorul a fost avizat în scris cu două săptămâni înainte.
Suedia		Mediere prin Biroul Național de Conciliatori.
Marea Britanie	Conflictele sunt rezolvate informal.	Rezolvare a disputelor prin ACAS (Serviciul de Consiliere, Conciliere şi Arbitrare).

Sursa: Comisia Europeană.

Anexa nr. 6

Exemple de creştere a salariilor

Belgia	Compararea cu 3 mari exportatori: Germania, Franța şi Olanda; legea competitivității.
Finlanda	Moderarea salariilor şi reîntoarcerea la crearea fondurilor de stabilizare.
Grecia	Inflația; creşterea productivității naționale.
Irlanda	Inflația; creşterea moderată a salariilor.
Italia	Inflația anticipată; negocierea repartiției câştigului de productivitate la nivel de întreprindere.
Portugalia	Inflația; distribuția câştigului de productivitate.

Anexa nr. 7

Adaptarea pieței muncii. Exemple

Germania	Protecția în caz de concedieri colective a fost relaxată în sectorul de servicii (1991) şi pentru IMM în 1996, dar a crescut în industrie. Legiferarea contractelor cu durată determinată (CDD).
Spania	Introducerea unei flexibilități considerabile în ce priveşte CDD introdusă în 1984 a fost treptat redusă până în 1992; relaxarea procedurilor de concediere colective. În 1997, se ratifică acordul şi legea care susțin flexibilitate în creştere pentru tineri.
Irlanda	Flexibilitatea pieței muncii este un rezultat al consiliului de consens ce a fost introdus printr-un mecanism tripartit.
Italia	Contracte de ucenicie (1984); muncă temporară (1997); liberalizarea concedierilor colective (1991) într-un cadru reglementat; măsuri orientate spre grupurile cele mai vulnerabile (tineri, Mezzogiorno).

Olanda	Creşterea flexibilității îndeosebi în zona lucrului cu timp parțial, a muncii temporare, fără nici o altă limită pentru mai târziu.

Sursa: M. Regini, „Between deregulation and the social pact, the responses of European economies to globalisation", Working paper no. 1999 /133.

Anexa nr. 8

Tendințe sectoriale ale negocierii colective în țările membre ale UE

	Contracte privind timpul de lucru	Contracte privind salariile	Conflicte
Belgia	Comerț Construcții Telecomunicații	Construcții la nivel național	Poştă Transporturi Servicii financiare Domeniul public
Danemarca	Agricultura Servicii financiare Sănătate	Servicii financiare	Învățământ Sănătate
Germania	Chimicale Tehnologia informației Automobile Public Poştă şi telecomunicații Public Metale Întreținere şi curățenie Asigurări Publicitate şi media	Automobile Public Poştă şi telecomunicații Metale Public Metale Publicitate şi media Întreținere şi curățenie Asigurări Publicitate şi media Transport pe calea ferată Construcții	
Grecia	Telecomunicații Public Telecomunicații Servicii financiare	Public Telecomunicații Servicii financiare	Construcții Celuloză şi hârtie Transport public
Spania	Chimicale Intersectorial Chimicale Chimicale	Intersectoriale Servicii financiare Publicitate şi media Chimicale Chimicale	Telecomunicații Servicii financiare Extractivă Transport aerian Intersectorial Agricultura Extractivă Automobile Agricultura

	Contracte privind timpul de lucru	Contracte privind salariile	Conflicte
Franța	Național Automobile Electrice Automobile Comerț Transport public Transport public		Învățământ Transport aerian Învățământ Național Energie Public
Irlanda	Întreținere şi curățenie	Servicii financiare Comerț	
Italia	Turism Public Metal Metal Alimentație Public	Construcții Turism Poştă şi telecomunicații Public Metal Automobile Automobile Metal Alimentație Public	Servicii financiare Automobile
Luxemburg	Public Servicii financiare	Public Telecomunicații Servicii financiare	
Olanda		Public Public Public Alimentație Transport public	Învățământ Consultanță şi afaceri Publicitate şi media Public
Austria	Național Național	Servicii financiare Turism	Transport
Portugalia			Sănătate Transport feroviar Intersectorial Transport aerian Transport maritim
Finlanda	Servicii financiare	Transport aerian	Alimentație Transport aerian
Suedia	Transport public Celuloză şi hârtie Transport	Transport public Celuloză şi hârtie Automobile Transport	Transport public Automobile Sănătate Transport rutier
Marea Britanie	Automobile	Public	Învățământ Sănătate Transport aerian

Anexa nr. 9

Principalele prevederi sociale ale tratatului de la Amsterdam. Versiune consolidată

Principii

Art.2 (ex. art.2)

Comunitatea va avea ca sarcini, stabilirea unei pieţe comune şi a uniunii economice şi monetare prin implementarea unor politici şi activităţi comune referitoare la art. 3 şi 4, să promoveze dezvoltarea armonioasă, echilibrată a activităţilor economice, un înalt nivel al ocupării şi protecţia socială, egalitate între bărbaţi şi femei, creşterea economică sustenabilă şi neinflaţionistă, un înalt nivel de competitivitate şi convergenţă a performanţelor economice, un înalt nivel al protecţiei şi îmbunătăţirea calităţii mediului, creşterea standardului de viaţă şi a calităţii vieţii, coeziunea economică şi socială şi solidaritatea între statele membre.

Art.3 (ex. art.3)

1. Pentru realizarea scopurilor propuse în art. 2, activităţile Comunităţii vor include, aşa cum se prevede în acest tratat şi în concordanţă cu graficul în timp:

a) eliminarea, între statele membre a taxelor vamale şi restricţiilor cantitative în ce priveşte importul şi exportul unor bunuri şi orice alte măsuri care vor avea un efect echivalent;
b) politică comercială comună;
c) piaţă internă caracterizată prin eliminarea, între statele membre, a obstacolelor în calea liberei circulaţii a bunurilor, persoanelor, serviciilor şi a capitalului;
d) măsuri privind intrarea şi mişcarea persoanelor corespunzător prevederilor din Titlul IV;
e) politică comună în domeniul agriculturii şi pisciculturii;
f) politică comună în domeniul transportului;
g) un sistem care să garanteze că compensarea pe piaţa internă nu este conturbatoare;
h) apropierea legilor statelor membre în măsura în care o cere funcţionarea pieţei comune;
i) promovarea coordonării între politicile de ocupare ale statelor membre cu nevoia de sporire a eficienţei prin dezvoltarea unei strategii coordonate pentru ocupare;
j) o politică în sfera socială bazată pe Fondul Social European;
k) întărirea coeziunii economice şi sociale;
l) politica în domeniul protecţiei mediului;
m) întărirea competitivităţii industriei comunitare;

n) promovarea cercetării şi a dezvoltării tehnologice;
o) încurajarea instituțiilor pentru stabilirea unei vieți de lucru transeuropene;
p) contribuție pentru a atinge un înalt nivel al protecției sănătății;
q) contribuție la creşterea calității educației şi trainingului şi înflorirea culturii statelor membre;
r) politică de dezvoltare a cooperării;
s) asocierea țărilor şi teritoriilor de peste mări în scopul creşterii comerțului şi promovării unei politici de dezvoltare economice şi sociale unice (coordonată);
t) politică de întărire a protecției consumatorului;
u) măsuri în domeniile energiei, protecției civile şi turismului.

2. În toate activitățile la care se referă acest Articol, Comunitatea are drept scop eliminarea inegalităților şi promovarea egalității între bărbați şi femei.

Anti -discriminare

Art. 13 (ex.. art. 16 a)

În afara altor prevederi ale acestui tratat şi în limitele puterii conferite de acesta Comunitatea (Consiliului european, n.n.) adoptând în unanimitate o propunere pentru Comisie, consultând apoi Parlamentul European, vor lansa acțiuni adecvate pentru a combate discriminarea bazată pe sex, rasială sau etnică, religioasă în ce priveşte handicapații, vârstă.

Libera circulație a lucrătorilor şi securitatea socială a lucrătorilor migranți

Art. 39 (ex. art. 48)

1. Libertatea de mişcare pentru lucrători trebuie să fie asigurată în interiorul Comunității.
2. O astfel de libertate de mişcare trebuie să conducă la eliminarea oricăror discriminări pe bază de naționalitate între lucrători ai statelor membre în ceea ce priveşte ocuparea, remunerarea şi alte condiții de muncă.
3. Trebuie să asigure dreptul – supus restricțiilor justificate temeiului politicii publice, securității publice sau al sănătății publice de:
   a) a accepta oferte de ocupare efectiv făcute;
   b) a circula liber, în acest scop, pe teritoriul statelor membre;
   c) de a sta într-un stat membru în scopul ocupării în conformitate cu prevederile ce guvernează ocuparea naționalilor din acel stat, prevederi stabilite prin lege, reglementări sau acțiuni administrative;

d) de a rămâne pe teritoriul unui stat membru, după ce a fost angajat în acel stat, supus condițiilor ce trebuie îndeplinite ca urmare a implementării reglementărilor elaborate de către Comisie.

4. Prevederile acestui articol nu se aplică ocupării în serviciul public.

Acționând în conformitate cu procedura la care face referire art. 251 şi după consultarea Comitetului Economic şi Social, consiliul va emite directive sau va stabili reguli privind măsurile menite de a asigura libertatea de mişcare a lucrătorilor aşa cum a fost definită în art. 39, în special:

a) prin asigurarea unei cooperări strânse între serviciile de ocupare naționale;
b) prin eliminarea acelor proceduri şi practici administrative a celor perioade de calificare privind eligibilitatea pentru locurile de muncă disponibile, fie rezultând din legislația națională, fie din acorduri încheiate anterior între statele membre, a căror menținere ar constitui un obstacol pentru liberalizarea mişcării lucrătorilor;
c) prin eliminarea tuturor perioadelor de calificare de acest tip şi a altor restricții, stipulate fie prin legislația națională, fie prin acorduri încheiate anterior între statele membre, care impuneau lucrătorilor din alte state membre alte condiții privind libera alegere a profesiei decât cele impuse lucrătorilor din statutul în cauză;
d) prin stabilirea mecanismului necesar pentru ca ofertele de ocupare să corespundă solicitărilor pentru ocupare şi pentru a facilita echilibrul între cererea şi oferta de pe piața ocupării astfel încât să fie evitate amenințările la adresa nivelului de trai şi a nivelului de ocupare în diferite regiuni şi industrii.

Art. 41 (ex.art.50)

În cadrul unui program comun, Statele Membre vor încuraja schimburile de lucrători tineri.

Art. 42 (ex.art.51)

Acționând în conformitate cu procedurile specificate în art. 251, Consiliul va adopta, în domeniul securității sociale, măsurile necesare pentru a asigura libertatea de mişcare a lucrătorilor; în acest scop, va lua măsuri pentru a asigura securitatea lucrătorilor migranți şi pe a celor care depind de aceştia:

a) agregare, în scopul de a obține şi a păstra dreptul la beneficiu şi de a calcula valoarea beneficiului din toate perioadele luate în considerare sub (prin) legile din mai multe țări;
b) plata beneficiilor către persoane residente în teritoriile statelor membre.

Consiliul va acționa unanim prin procedurile specificate la art. 251.

Ocuparea

Art. 125 (ex. art. 109 n)

Statele membre şi Comunitatea, în concordanță cu acest Titlu, vor acționa pentru dezvoltarea unei strategii coordonate a ocupării, îndeosebi pentru promovarea calificării, trainingului şi adaptabilității forței de muncă şi pieților muncii ca răspuns la schimbările economice în scopul atingerii obiectivelor definite de art. 3 al Tratatului asupra Uniunii Europene şi a art.2 din acest Tratat.

Art. 126 (ex. art. 109 o)

1. Statele membre prin politicile lor de ocupare vor contribui la îndeplinirea obiectivelor la care face referință art. 125 pe calea consistenței liniilor directoare ale politicii economice ale statelor membre şi ale Comunității adoptate în art. 99 (2).
2. Statele membre, în baza practicilor naționale privind responsabilitățile şi managementul forței de muncă, vor promova ocuparea ca o problemă comună şi vor coordona acțiunile lor în acest domeniu respectând deciziile Consiliului în concordanță cu prevederile art. 128.

Art. 127 (ex. art. 109p)

1. Comunitatea va contribui la obținerea unui înalt nivel de ocupare prin încurajarea cooperării între statele membre şi, dacă este necesar, complementarea acțiunii lor. Acționând astfel, competențele statelor membre vor fi respectate.
2. Obiectivul unui înalt nivel al ocupării va fi luat în considerare în formularea şi implementarea politicilor şi activităților comunitare.

Art. 128 (ex. art. 128 q)

1. Consiliul European va analiza în fiecare an situația ocupării în comunitate şi va adopta concluziile asupra acesteia, într-un Raport anual al Consiliului şi al Comisiei.
2. Pe baza concluziilor Consiliului European se vor elabora propuneri pentru Comisie după consultarea Parlamentului European, a Comitetului Economic şi Social, a Comitetului Regiunilor şi a Comitetului de Ocupare, despre care se vorbeşte în art. 130, se vor elabora în fiecare an liniile directoare pe care statele membre le vor lua în considerare în politicile lor de ocupare. Aceste linii directoare vor fi convergente cu cele adoptate de Consiliu în baza art. 99 (2).
3. Fiecare stat membru va impune (furniza) Consiliului şi Comisiei un raport anual asupra principalelor măsuri care au fost luate pentru a implementa în politicile lor de ocupare liniile directoare pentru ocupare la care se face referire în parag.2.
4. Consiliul pe baza rapoartelor menționate în paragraful 3 şi dispunând de recomandările Comitetului de Ocupare, vor examina anual modul de

aplicare a politicilor de ocupare în concordanță cu liniile directoare pentru ocupare. Consiliul, acționând cu majoritatea calificată în recomandările Comisiei, poate, dacă consideră necesar, pe baza analizei, să facă recomandări statelor membre.

5. Pe baza acestei analize, Consiliul şi Comisia, elaborează un raport anual pentru Consiliul European asupra situației ocupării în Comunitate şi asupra implementării liniilor directoare.

Art. 129 (ex. art. 109 r)

Consiliul, acționând în concordanță cu procedurile la care se face referire în art. 251 şi după consultarea Consiliului Economic şi Social şi a Comitetului Regiunilor poate să adopte inițiative şi măsuri în vederea încurajării cooperării între statele membre şi să sprijine acțiunile lor în domeniul ocupării prin inițiative orientate spre dezvoltarea schimbului de informații şi a practicilor de succes, încurajând analizele comparative şi consultații ca şi prin promovarea abordărilor inovative, evaluând experiențe îndeosebi pe baza proiectelor pilot. Toate aceste măsuri nu includ armonizarea legilor şi reglementările din statele membre.

Art. 130 (ex. art. 109 s)

Consiliul, după consultarea Parlamentului European, va constitui un Comitet de Ocupare având statutul de a promova coordonarea între statele membre în ce priveşte ocuparea. Sarcinile Comitetului vor fi:

- monitorizarea situației ocupării şi a politicilor de ocupare în statele membre şi în Comunitate;
- fără a prejudicia art. 207, să formuleze puncte de vedere la cererea Consiliului sau Comisiei, să aibă inițiative proprii, să contribuie la pregătirea procedurilor Consiliului la care se referă art. 128.

Fiecare stat membru şi Comisia vor avea câte doi membri în Comitet.

Prevederi sociale

Art. 136 (ex. art. 117)

Comunitatea şi statele membre având în vedere drepturile sociale prevăzute în Carta Socială semnată la Torino la data de 16 octombrie 1961 şi Cartea Socială Comunitară din 1989 asupra drepturilor fundamentale ale lucrătorilor, vor avea propriile lor obiective în promovarea ocupării, îmbunătățirii vieții şi condițiilor de muncă astfel încât să facă posibilă armonizarea lor asigurând o protecție socială convenabilă, dialogul între management şi muncă, dezvoltarea resurselor umane, revenirea la ocuparea înaltă din trecut şi combaterea excluderii sociale.

În acest scop, Comunitatea şi statele membre vor implementa măsuri care iau în considerare diversele forme ale practicilor naționale, mai ales în

domeniul relațiilor contractuale şi a nevoii menținerii competitivității la nivelul Comunității economice.

O asemenea dezvoltare va sigura nu numai funcționarea pieței comune care va favoriza armonizarea sistemelor sociale ci şi procedurile prevăzute în acest Tratat pentru apropierea prevederilor unor legi, regulamente sau acțiuni administrative.

Art. 137 (ex. art. 118)

1. În vederea realizării obiectivelor din art. 136, Comunitatea va sprijini şi complementa activitățile statelor membre în următoarele domenii:
   - îmbunătățirea mediului de muncă, protecția sănătății şi securitatea lucrătorilor;
   - condițiile de muncă;
   - informarea şi consultarea lucrătorilor;
   - integrarea persoanelor excluse de pe piața muncii;
   - egalitatea între bărbați şi femei în ce priveşte oportunitățile pe piața muncii şi tratamentul lucrătorilor.
2. În acest scop, Consiliul poate să adopte directive, cerințe minime pentru implementarea lor graduală, având în vedere condițiile şi regulile tehnice existente în fiecare stat membru. Asemenea directive pot impune constrângeri administrative, financiare şi legale, crearea şi dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii.

   Consiliul va acționa în concordanță cu procedura la care se referă art. 251 după consultarea Comitetului Economic şi Social şi al Comitetului Regiunilor.

   Consiliul, acționând în concordanță cu o asemenea procedură, poate să adopte măsuri destinate să încurajeze cooperarea între statele membre prin inițiative orientate spre îmbunătățirea cunoştințelor, dezvoltarea schimburilor de informații şi a practicilor de succes, promovând abordări inovative şi evaluând experiențe în scopul combaterii excluderii sociale.
3. Totuşi, Consiliul va acționa în unanimitate asupra propunerilor venite de la Comisie, după consultarea Parlamentului european, CES, Comitetului Regiunilor în următoarele domenii:
   - securitatea şi protecția socială a lucrătorilor;
   - protecția lucrătorilor al căror contract de muncă s-a încheiat;
   - reprezentarea şi apărarea colectivă a intereselor lucrătorilor şi patronilor, incluzând codecizia, subiectul parag. 6;
   - condiții de ocupare pentru lucrătorii din țări extracomunitare care îşi au în mod legal reşedința pe teritoriul Comunității;
   - contribuții financiare în vederea promovării ocupării şi creării de locuri de muncă, fără a afecta provizioanele FSE.

4. Statele membre pot introduce managementul şi munca în cererile lor cu privire la implementarea directivelor adoptate potrivit paragrafelor 2 şi 3. În acest caz, ele trebuie să se asigure că, nu mai târziu decât data la care o directivă trebuie transpusă în concordanță cu art. 249, managementul şi munca au fost introduse între măsurile necesare în acordul încheiat. Statele membre care sunt în această situație pot lua orice măsură necesară care, într-o anumită perioadă de timp, va garanta rezultatul urmărit de directivă.
5. Propunerile adoptate în conformitate cu acest articol nu scutesc nici unul dintre statele membre de la menținerea şi introducerea celor mai stringente măsuri protective compatibile cu acest tratat.
6. Propunerile acestui articol sunt aplicate fără plată, fără a prejudicia dreptul la asociere, dreptul la grevă sau dreptul la concedieri forțate.

Art. 138 (ex. art. 118 a)

1. Comisia va avea sarcina să promoveze consultarea între management şi muncă la nivel comunitar şi să ia măsurile relevante pentru a facilita dialogul lor prin asigurarea echilibrării forței celor două părți.
2. În acest scop, înainte de a emite propuneri în domeniul politicii sociale, Comisia va consulta managementul şi munca (partenerii sociali) asupra posibilelor acțiuni ale Comunității în domeniul ocupării.

(CE, Industrial Relations in Europe, Bruxelles, 2001.)

Referințe bibliografice

Ayberk Ural — "L'Europe sociale: vers une nouvelle politique Communautaire", în volumul *L'Amerique du Nord et L'Europe Communautaire, Integration économique, integration sociale*?, (sous la Direction de Dorval Brunelle et Christian Deblock, Presse Universitaire du Quebec, 1994).

Boismenu Gérard — "Protection sociale et stratégie defensive au Canada et aux Etats Unis", în volumul *L'Amerique du Nord et L'Europe Communautaire, Integration économique, integration sociale*?, Presse Universitaire du Quebec, 1994.

Bonacci Giorgio — "The preaccession strategy and Phare in the employment and social field, Intervention", *Conference on European Employment au Social Policy*, Prague, 11 – 12 May 2000.

Diamantopoulou Anna — "Entretien avec Anna Diamantopoulou", în *La politique de L'Union Européenne en matière de l'emploi et de la protection sociale,* 1999 – 2001: emploi, cohésion, productivité, CE, Bruxelles, 2001.

Diamantopoulou Anna	Conferință de presă la MMSS din România, 28 octombrie 2002.
Draus Franciszek	*Dialogue social dans les pays candidats a L'Union Européenne. Rapport de synthese*. (Etude menée a la demande des partenaires sociaux européens, CES /UNICE – UEAPNE /CEEP avec le soutien de la Commission Européenne), Bratislava, mars 2001. În acelaşi sens vezi Rapoartele elaborate de experții din fiecare țară candidată.
Dunlop J.	*Industrial Relations Systems*, Holt, Rinehart and Winston, 1958.
Duren J.	"Comment expliquer la politique sociale de la Communauté", *Revue du Marché Commun et de L'Union Européenne*, nr. 358, mai 1992.
Lönnroth Johan Karl	*Conference on European Employment and Social Policy and Enlargement*, Prague, 11-12 May, 2000.
Lang Wilfried	"România face greşeli economice fundamentale", interviu publicat în *România liberă* din 28 septembrie 2002.
Marimbert Jean	Intervention au Conference sur la politique de l'emploi et la politique sociale européenne dans le contexte de l'élargissment, Prague, 11 – 12 May 2000.
Marsden David	*Le Marché du travail. Les limites sociales des nouvelles theories*, Ed. Economică, Paris, 1989.
Perț Steliana	"Ocuparea forței de muncă din perspectiva racordării la coordonatele Strategiei Europene pentru Ocupare (SEO)", Colecția *Probleme economice*, CIDE, Bucureşti, 2002.
Perț Steliana (coord.) şi colectiv	*Ocuparea forței de muncă în condițiile noii economii*, IEN, 2000.
Perț Steliana, Ciutacu Constantin ş.a.	"Ocuparea şi şomajul în România", Colecția Biblioteca Economică, *Seria Studii şi cercetări economice*, vol. 6 – 7, ISBN 973 – 85.844 -3-4.
Picchio Antonella	"Wages as a reflection of social embedded production and reproduction process", în vol. *The Dynamic of Wage Relations in the New Europe* (Edited by Linda Clarke, Peter de Gijisel and, Jörn Janssen) Kluwer Academic Publishers, Boston, Dordrecht, London, 2002.
Preda Diana	*Ocuparea forței de muncă şi dezvoltarea durabilă*, Editura Economica, Bucureşti, 2002.
Quentin Odile	"Equilibre entre emplois, cohésion et productivité", în

	La politique de L'Union européenne en matière de l'emploi et de la protection sociale, 1999 – 2001 CE, Bruxelles, 2001.
Quintin Odile	"Préparer l'élargissment: la responsabilité de tous, Dialogue Social Européen", *Lettre de la Commission européenne – DG Emploi et affaires sociales* – septembre 2000.
Quintin Odile	"Dialogue Social, Intervention", *Conference de Prague sur l'élargissment*, 11 – 12 mai 2000.
Răboacă Gheorghe	"*Criza muncii şi a pieței muncii*, comunicare susținută la Simpozionul ştiințific „Convergențe economice în Uniunea Europeană", ASE, Bucureşti, mai 2002.
Scheele Jonathan	"Aderarea României la UE în 2007 – realistă", *România liberă*, 11 octombrie 2002.
(…)	*Dialogue social éuropean*, Edition speciale: Prepare l'élargissement, CE, Bruxelles, 1999.
xxx	*Les lignes directrices pour l'emploi en 1998,* Résolution du Conseil du 15 décembre 1997, Bruxelles, 1997
xxx	*Décision du Conseil sur les lignes directrices pour les politiques de l'emploi des Etats membres en 2001*, Bruxelles, 2001.
xxx	*Lignes directrices pour l'emploi en 2001 Objectifs Horizontaux – créer les conditions proprices au plein emploi dans une societé fondée sur la connaissance*, Bruxelles, 2001.
xxx	*Glossary of Labour Market terms and Standards and Curriculum Development Term,* ETF, 1997.
xxx	*L'Europe sociale*, CCE, 1990 Luxembourg, OPOCE, Janvier.
xxx	*Rapport Régulier 2001 sur les Progres realisees par la Roumanie sur la voie de l'adhesion*, CCE, Bruxelles, 2001, 2002.
xxx	*Main Social Provisions of the Treaty* (Post Amsterdam Consolided Version).
Yves Jean-Capul, Garnier Olivier	*Dictionnaire d'économie et des sciences sociales*, Hatier, Paris, 1993.
Zaman Gheorghe, Ciutacu Constantin, Vâlceanu Grigore (coordonatori)	*Blocaje în economia de tranziție a României. Forme de manifestare. Cauze. Efecte. Mecanisme şi Instituții*, Editura Tehnică, 1997.

Abrevieri

UNICE	Uniunea Confederațiilor din Industrie ale Patronilor din Europa
CEEP	Centrul European al Întreprinderilor cu Participare Publică şi a Întreprinderilor de Interes General
CES	Consiliul Economic şi Social
UEAPME	Uniunea Europeană a Meşteşugarilor şi a IMM
SEO	Strategia Europeană pentru Ocupare
PNA	Planul Național de Acțiune pentru Ocupare
BIT	Biroul Internațional al Muncii
ISE	Institutul Sindical European
FEDER	Fondul European de Dezvoltare Regională
FEOGA	Fondul European de Orientare şi Garantare Agricolă
FSE	Fondul Social European
AUE	Actul Unic European
SSE	Secretariatul European al Sindicatelor
CSEL	Confederația Europeană a Sindicatelor Libere
ETUC	Confederația Europeană a Sindicatelor
CEC	Confederația Europeană a Personalului de Execuție şi Management
CDO	Contract cu durată determinată
CE	Consiliul European
CE	Comisia Europeană
PE	Parlamentul European
UEM	Uniunea Economică şi Monetară
EES	Europa Economică şi Socială

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 15-16/2004

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE CERCETĂRI FINANCIARE ŞI MONETARE
„VICTOR SLĂVESCU”

RECONSTRUCȚIA INSTITUȚIONALĂ ŞI INSTRUMENTALĂ A SISTEMULUI FINANCIAR ROMÂNESC ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UE

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Volumul de față prezintă tema
“RECONSTRUCȚIA INSTITUȚIONALĂ ŞI INSTRUMENTALĂ A SISTEMULUI FINANCIAR ROMÂNESC ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UE”,
realizată de Centrul de Cercetări Financiare şi Monetare „Victor Slăvescu”
în cadrul
Programului național de cercetare CERES.
Proiectul Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române
„**Modelarea politicilor economice în perspectiva integrării în Uniunea Europeană şi fundamentarea restructurării economiei României în contextul tranziției spre o nouă Europă**”.
Contract 155/2001
Etapa a treia, faza a cincea (fază finală)

Colectiv de autori:
dr. Manolescu Gheorghe
dr. Dimitriu Mihail
dr. Dinga Ene
drd. Oprişănescu Gabriela
drd. Milea Camelia
drd. Parfionov Iulia
drd.Adriana Diaconescu (colaborator, lector univ., Universitatea „Spiru Haret”, Bucureşti)
Cincă Cristina
Gheorghe Cristina

CUPRINS

1. Date de identificare 103

2. Echipa de cercetare 103

3. Perioada afectată 103

4. Consultanți 103

5. Termeni-cheie 104

6. Principalele activități desfăşurate 104

7. Reconstrucția instituțională şi instrumentală a sistemului financiar românesc în perspectiva integrării în UE 105

A. Formele monedei şi fluxurile asociate 105
B. Rețelele fluxurilor de monedă 107
C. Rețeaua monetară complexă 118
D. Arhitectura rețelei monetare complexe 124
E. Abordări matriceale ale rețelei monetare 127
F. Secvențele metodologice ale abordării matriceale 136
G. Operaționalizarea informațională a algoritmului matriceal 150
H. Necesitatea şi obiectivele restructurării sistemului financiar 159
I. Restructurarea în rețea a sistemului financiar 167
J. Concluzii 176

GLOSAR DE CONCEPTE, TERMENI ŞI SIMBOLURI 179

1. Date de identificare

Subproiectul *„Reconstrucția instituțională şi instrumentală a sistemului financiar românesc în perspectiva integrării în UE”* este parte integrantă a proiectului „Modelarea politicilor economice în perspectiva integrării în Uniunea Europeană şi fundamentarea restructurării economiei României, în contextul tranziției spre o nouă Europă”.

Etapa a treia – faza a cincea (faza finală) a realizării subproiectului are următoarele coordonate:

- *conținut:* finalizarea proiectului de cercetare şi determinarea modelului structural şi funcțional al sistemului financiar românesc;
- *obiectiv:* construirea rețelei monetar financiară; testarea modelului utilizând datele din Conturile naționale pentru perioada 1994 -1997;
- *responsabilitatea elaborării fazei a cincea:* ICFM „Victor Slăvescu”.

2. Echipa de cercetare

Echipa de cercetare pentru faza a cincea a subproiectului menționat a fost formată din:

- dr. Dimitriu Mihai, CPII – coordonator subproiect;
- prof. univ. dr. Manolescu Gheorghe;
- conf. univ. dr. Dinga Ene;
- drd. Oprişănescu Gabriela, CP III;
- drd. Milea Camelia, cercetător ştiințific;
- drd. Parfionov Iulia, asistent cercetare;
- drd. Diaconescu Adriana, colaborator extern, lector univ., Universitatea „Spiru Haret”;
- Cingă Cristina, asistent cercetare;
- Gheorghe Cristina, asistent cercetare.
-

3. Perioada afectată

Perioada în care s-a realizat faza a cincea a subproiectului a fost:
15 mai 2003 – 15 octombrie 2003.

4. Consultanți

Pentru realizarea fazei a cincea a subproiectului, echipa de cercetare a solicitat şi primit consultanță de la următoarele structuri şi persoane:

- Centrul de informare al Comisiei Europene la Bucureşti.
- Bazele de date ale Delegației Comisiei Europene la Bucureşti.
- Cercetători pe domeniul integrării europene a României, precum şi pe problematica extinderii UE, din cadrul INCE.
- Departamentele din Ministerul Integrării Europene cu atribuții în alinierea structurilor financiare ale României la acquis-ul comunitar.
- Profesori din instituțiile de învățământ superior economic, specializați în materia integrării europene a României şi pe problematica extinderii UE.

5. Termeni-cheie

Principalii termeni-cheie ai subproiectului au fost: rețea, rețea financiară, rețea neurală, rețea informațională, rețea în telecomunicații, circuit, interfață, nod, graf, analiza drumului critic, matrice, sistem, sistem financiar, sistem bancar, finanțe publice, buget, impozit, reglementare, atribute, funcții, structuri organizatorice, centralizare-descentralizare, bănci, piață de capital, politică fiscală, politică bugetară, politică monetară, finanțare, deficit, datorie publică şi alți termeni cuprinşi într-un glosar de peste 300 de concepte, termeni şi simboluri.

6. Principalele activități desfăşurate

Realizarea fazei a cincea a subproiectului a necesitat desfăşurarea următoarelor acțiuni şi activități:

- S-a continuat culegerea de date şi informații privind funcționarea sistemului financiar – monetar din țara noastră (Conturile naționale). S-a continua activitatea de identificare şi utilizare a principalelor surse de informații din țară şi străinătate cu privire la interpretarea şi construcția conceptelor, asamblarea metodologiei şi a tehnicilor specifice rețelei monetar – financiare.
- S-au utilizat principalele instrumente statistico – matematice pentru construcția arhitecturii rețelei monetar-financiare.
- S-a utilizat o terminologie specifică domeniului rețelei monetare (peste 300 de termeni specifici).
- S-a elaborat schema de realizare a reconstrucției sistemului financiar pe baza conceptului de „rețea monetară”.

- Pe baza metodelor şi tehnicilor statistico – matematice specifice s-a continuat testarea modelului teoretico-metodologic utilizând datele din conturile naționale pentru perioada 1994 – 1997.

7. Reconstrucția instituțională şi instrumentală a sistemului financiar românesc în perspectiva integrării în UE

A. Formele monedei şi fluxurile asociate

Moneda oferă mediul (câmpul) axiometric în care se mişcă *bunurile create de către om (BOM),* bunuri care conțin energie umană(inclusiv cognitivă) exprimată prin valori şi convertită axiometric prin preț.

Mediul axiometric (MCA) monetar este generat şi susținut de către *entitățile productive (EPR)*, componente ale *entităților sociale active (ESA)*, entități care creează bunurile necesare viețuirii şi devenirii umane, bunuri de natură diferită, având destinații diverse (omul fiind veriga finală a unui lanț trofic construit).

Entitățile productive reprezintă *sisteme constitutive (SCV),* funcționând conform principiului autoreglării şi dispunând de *structuri duale (SDL)*, organizate ierarhic (structura conducătoare şi structura condusă).

Ansamblul (totalitatea) entităților productive dintr-un spațiu uman, delimitat, conform unor criterii institutive *(CIS)* – în prezent cel mai puternic criteriul îl formează statul național – formează *rețeaua productivă socionomică (RPS).*

Rețeaua productivă socionomică este constituită din entități productive diferențiate din punctul de vedere al misiunii, al importanței funcționale, al bunurilor oferite (produse şi servicii) şi consumate „trofic" de către om (indivizi şi grupuri). Deci, entitățile productive se deosebesc vocațional (conform „muncii" îndeplinite şi al destinației consumative).

Rețelele productive socionomice nu dispun de o *centralitate constitutivă (CCS)*, fiecare entitate având propria misiune, de importanță relativă şi realizând o funcție (munca) necesară "supraviețuirii" rețelei. Rețeaua nu este sistem.

Entitățile productive pot fi delimitate funcțional în două categorii: *entități productive promotoare (EPP),* care produc şi consumă bunuri şi *entități productive de comercializare (EPM)*, care transferă, comercializează bunurile.

Adesea EPP preia funcția lui EPM şi totodată, EPM realizează una sau ambele operațiuni ale lui EPP – producție şi consum productiv. Entitatea finală

a lanțului trofic, omul, realizează operațiunea de consum final şi se integrează vocațional în realizarea operațiunii de producție.

Entitățile productive pot fi delimitate din punctul de vedere al generării fluxurilor productive în: *entități productive individuale (EPI)*, *entități productive de grup (EPG)* şi *entități productive publice (EPL), şi entități productive de stat (EPS).*

Entitățile sunt conectate în cadrul rețelei prin *compoziții relaționale (CRL)* distribuite conform vocației entităților şi concretizate în *fluxuri productive (FPR)*, tangibile şi intangibile, acoperind întreaga paletă a nevoilor de consum umane, pro-generative, de la nevoi primare, între care se detaşează cele de hrană, până la nevoi cuaternare, din care fac parte nevoile ”criminale”.

Spațializarea (dimensionarea) umană a rețelei productive socionomice conform *criteriilor diferențiate institutiv (CDI)* generează o diversitate de rețele, interdependente, intercondiționându-se fie biunivoc (transferuri bilaterale de energie umană valorizată), fie univoc (transferuri unilaterale), constituindu-se *configurații de rețele productive (CRP)* care se intersectează, se includ, se ating (vecinătăți).

Fluxurile productive care leagă entitățile productive se realizează în mediul axiometric generat şi întreținut de către entitățile productive sub forma *monedei virtuale (MVT)*, proprie valorii bunului, a energiei umane pe care o conține. În acest sens, în cadrul rețelei productive fluxurile productive sunt valorizate la nivelul entităților prin moneda virtuală, însoțitoare a bunurilor transferate (valoarea umbră).

Rețeaua productivă, entitățile şi fluxurile, se înscriu pe o traiectorie a devenirii adaptative, caracterizată prin învățare şi adecvare (acomodare), şi în acest sens evoluția rețelelor, a configurațiilor de rețele productive (CRP) presupune transformarea continuă a compoziției relaționale (CR), entitățile şi fluxurile fiind supuse unui proces continuu de recompoziționare, de modificare a *arhitecturii situaționale şi funcționale (ASF).*

Devenirea rețelelor productive, a entităților productive, are loc într-un mediu axiometric, caracterizat prin: confruntare, concurență (competiție), cooperare şi consistență (solidaritate). Aceste *caracteristici determinative (CDT)* ale mediului axiometric delimitează *piețele reale (PR)*, care asigură transferurile orientate ale energiei umane, captată în bunuri, prin fluxurile productive purtătoare de bunuri (de orice natură), care sunt recunoscute ca valori finale prin consumul uman (acceptarea sau respingerea bunurilor).

Piețele, *mediul axiometric real (MAR)* al rețelelor productive permit convertirea valorilor în prețuri, convertire realizată în cadrul *circuitului recunoaşterii sociale (CRS)* a valorilor, a valorii bunurilor, circuit orientat invers sensului fluxurilor productive (de la consumul uman final spre factorii generativi ai fluxurilor).

Pieţele transformă moneda virtuală în *monedă reală (MRL)*, recunoscută şi acceptată în cadrul arhitecturii situaţionale şi funcţionale existente, monedă reală furnizată de reţeaua productivă, de către entităţile productive ca „etalon" al preţurilor.

Calitatea reţelei productive, a configuraţiei de reţele productive determină calitatea monedei reale, puterea sa de etalonare.

În acest sens nu există monedă reală, rea sau bună, puternică sau slabă, există moneda reală specifică reţelelor productive, în particular, configuraţiei de reţele productive naţionale.

Moneda reală capătă forme specifice spaţiilor umane delimitative, devenind *moneda concretă (MCR)* existentă, care conferă concreteţe preţurilor prin puterea sa de cumpărare, prin „valoarea" sa.

Valoarea monedei concrete (leu, dolar, yen etc.) influenţată, adesea preponderent, de către moneda reală, este determinată sinergic de un *complex factorial evaluativ (CFE)* care conferă „autoritate" monedei în mediile axiometrice.

Transferurile bunurilor pe fluxurile productive orientate către consumul uman final sunt însoţite de *fluxuri de monedă concretă (FM)* generată direct sau indirect de către fluxurile productive, fluxuri care asigură recunoaşterea socială concretă a bunurilor.

Această recunoaştere determină abateri, adesea semnificative, între valoare şi preţ, între moneda virtuală şi cea concretă, şi în acest sens, între *fluxurile de monedă intrate, încasate (FMI)* de către entitatea productivă, de reţeaua productivă delimitată criterial şi *fluxurile de monedă concretă ieşite, plătite (FMP)* de către entitatea sau reţeaua productivă există următoarea relaţie:

$$FMI \Leftrightarrow FMP$$

Fluxurile productive (în sens economic, reale) şi fluxurile monetare (în sens economic, nominale) se realizează în timp, temporalitatea reprezentând o dimensiune esenţială a valorilor economice. Modificarea în timp a arhitecturii situaţionale şi funcţionale, a configuraţiei de reţele productive influenţează, în cadrul complexului factorial evaluativ, mărimea valorilor, a preţurilor, a valorii monedei, deci a etalonului, învăţarea şi adecvarea, caracteristicile determinative ale pieţelor, conferind flexibilitate, adaptabilitate şi capabilitate reţelelor productive într-un mediu axiometric generat şi întreţinut în sensul *cerinţelor consumului uman final (CUF)*, realizate prin fluxuri de *consum uman final (FCU).*

B. Reţelele fluxurilor de monedă

Entităţile productive, generatoare de monedă reală, se inserează într-o *reţea productivă punctuală (RPP)*, numită *reţea nodală (RNN)*, care determină *reţeaua monetară nodală (RMN)* în cadrul căreia entitatea productivă îşi realizează fluxurile de încasări şi de plăţi monetare.

În schema nr. 1 este prezentată o *rețea productivă nodală, dual*ă *(RPD)* între două entități productive, cu sau fără intermediere şi o rețea monetară nodală generată de către prima.

Temporalitatea diferențiată a proceselor active ale entităților productive generează decalaje (ecarturi) între momentele de realizare a fluxurilor productive de către entități, decalaje preluate şi specificizate de către fluxurile monetare de încasări şi de plăți denumite *decalaje monetare reactive (DMR).*

Abaterile, de regulă pozitive, între mărimea fluxurilor monetare încasate şi cele plătite (FMI>FMP), precum şi decalajele temporale dintre fluxuri, determină existența, la nivelul entităților productive a unor *stări monetare active (SMA)*, concretizate prin disponibilități sau penurii monetare, capacități sau nevoi de finanțare, prin ofertă sau cerere de monedă. Aceste stări care se manifestă dual la nivelul entităților productive sunt specifice fiecărei rețele monetare nodale, proprie entității productive, fiind denumite *stări monetare furnizoare de monedă (SMF)* şi *stări monetare beneficiare de monedă (SMB).*

Ansamblul de entități productive generatoare de monedă reală şi fluxurile monetare purtătoare formează *rețeaua monetară primară (RMP),* reflexie directă a rețelei productive socionomice. În funcție de criteriile de delimitare, rețeaua monetară primară se porționează în *rețele monetare derivate (RMD)*, intercondiționate şi interconectate care interacționează, prin entitățile componente, între ele.

Schema nr.1

Rețeaua productivă nodală

*a) Rețea productivă nodală dual*ă *(între două entități productive promotoare)*

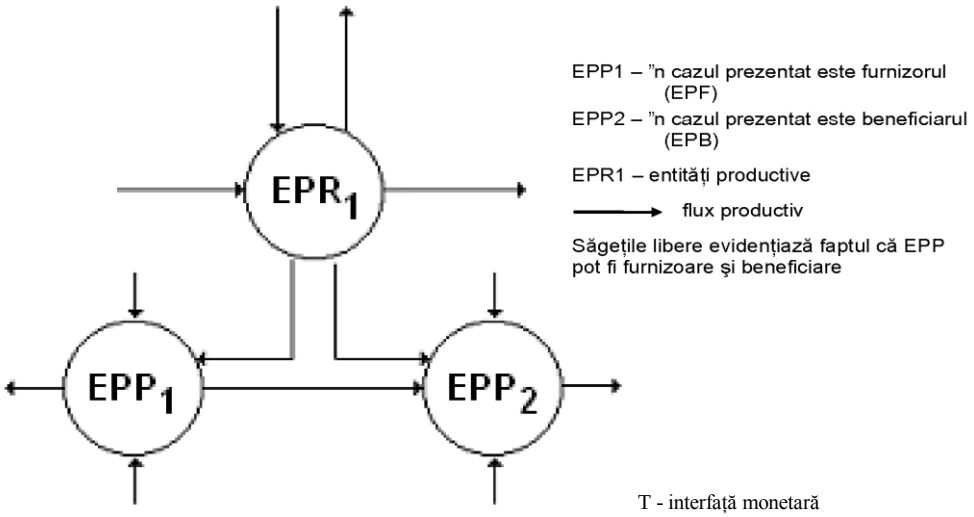

b) Rețeaua monetară nodală duală

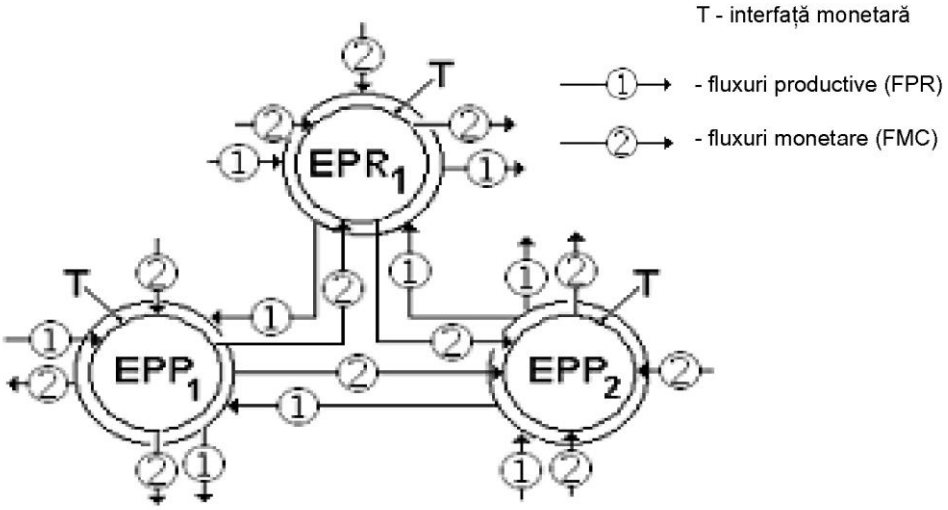

Criteriul diferențierii spațiale (CDS) delimitează *rețele monetare ordonate dimensional (RME)*, caracterizate prin includeri şi intersecții, rețelele monetare nodale participând, diferențiat, la constituirea configurației de rețele monetare.

Entitățile productive, ca de altfel toate entitățile sociale active, realizează conectările fluxurilor monetare printr-o interfață specifică, denumită *trezorerie (TRZ)*, care asigură mişcarea fluxurilor monetare de încasări şi plăți, determinate de fluxurile productive ale entității. Aceste fluxuri, înscrise în rețeaua monetară nodală a entității se delimitează în două tipuri de fluxuri complementare.

a) *fluxuri monetare de decontare (FMD),* dependente de fluxurile productive (reale), în funcție de raportul temporal dintre ele existând *fluxuri monetare simultane (FMS)* purtătoare de *monedă efectivă (MET)* şi *fluxuri monetare decalate (FMA)*, purtătoare de *monedă substitutivă (MSB),* datorii şi creanțe.

b) *fluxuri monetare financiare (FMF)* induse de diferențele înregistrate între încasări şi plăți, între disponibilitățile şi penuriile monetare, reflectă capacități şi nevoi de finanțare la nivelul entităților productive, aceste fluxuri asigurând transferul de monedă efectivă, temporar disponibilă la entitățile sociale active, orientat de la capacități către nevoi, generând *monedă financiară (MFF),* contraparte a monedei efective.

Fluxurile monetare de decontare se constituie ca o reacție monetară directă la fluxurile productive purtătoare de bunuri (servicii şi produse)

prezente, consumabile, având sensul de mişcare invers decât al fluxurilor productive şi generând *operațiuni monetare de încasări şi de plăți (OIP).*

Sursele şi destinațiile acestor fluxuri sunt *centrii de acumulare monetară (CAM)* ale entității productive, *casieriile proprii (CSP)* pentru *numerar (NRM)* şi *conturile bancare (CTB)* pentru *virament (VRM),* centrii care reprezintă porțile monetare spre exterior (mediu) ale trezoreriilor entităților productive.

Mişcarea *monedei de decontare (MDC)* pe fluxurile monetare este asigurată de către *instrumentele bancare de decontare (IBD)* care pot fi *substanțializate (IBS)* sub formă de înscrisuri, sau *informatizate (IBI)* sub formă de semnale informatice.

În cazul numerarului purtătorii sunt bancnotele, în calitate de *instrumente de decontare lichide (I.D.L.)*, dar şi cecurile şi cardurile, în calitate de *instrumente de decontare lichidabile (IDB).*

Fluxurile monetare decalate realizate între conturile bancare asigură transferul monedei de decontare utilizând *instrumente bancare de decontare necondiționată (IDN),* irevocabile, precum ordinul de plată, cecul şi *instrumente bancare de decontare transmisibile (IDT)*, negociabile, efectele comerciale de natură cambială, acestea din urmă reprezentând monedă substitutivă, convertibilă în monedă de cont, scripturală, de către bancă, la cererea deținătorului (entitate productivă).

Rețeaua monetară primară care se constituie prin interconectarea rețelelor monetare ale entităților productive, ale interfețelor acestora este excedată prin fluxurile monetare de decontare şi reconfigurată în *rețeaua monetară secundară (RMS),* în cadrul căreia se manifestă ca *entitate monetară de transfer (EMT)* instituția bancară, care intermediază încasările şi plățile între entitățile productive prin modalități (numerar şi virament), instrumente (bancnote, ordine de plată, cambii, cecuri, mesaje informatice), tehnici (acreditiv, incaso, compensare, plăți electronice) şi circuite (electric, telegrafic, telefonic, informatic) diverse.

Băncile reprezintă *centrii de acumulare monetară ai rețelei monetare secundare (CAS)* specifice unei anumite dimensiuni spațiale, care tranzitează, în ultimă instanță, fluxurile monetare de decontare şi asigură conversia monedei substitutive în *moneda efectivă fiduciară (MEF)* sau *monedă efectivă scripturală (MES).*

Rețelele monetare secundare sunt interconectări ale rețelelor monetare nodale duale, intermedierea fluxurilor monetare fiind realizată de către *instituțiile bancare (IBR)* în calitatea de EMT. În schema nr. 2 este prezentată o *rețea monetară nodală de decontare dublă (RML)*, cu o singură instituție bancară, evidențiindu-se centrii de acumulare monetară nodali (ai entităților productive). Pentru simplificare nu s-au reprezentat fluxurile productive, generatoare de fluxuri monetare şi nici fluxurile monetare generate de către entitățile productive de comercializare (EPM).

Schema nr. 2

Rețeaua monetară nodală de decontare duală

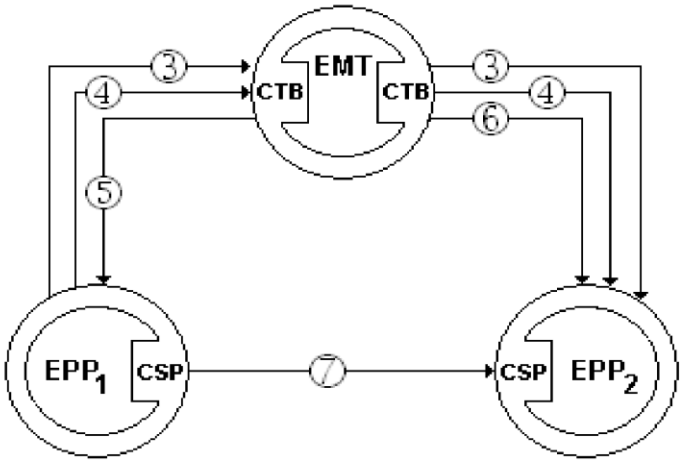

3 → Flux monetar de decontare decalat, generator de creanțe şi datorii (FMA);

4 → Flux monetar de decontare simultan prin virament, afectând conturile (FMS);

5 → Flux monetar de lichiditate, de transformare a monedei scripturale în fiduciară prin intermediul instrumentelor bancare precum cecul, cardul etc. (FML);

6 → Flux monetar de lichidare, care transformă moneda substitutivă înscrisă în instrumente de decontare transmisibile (negociabile) în monedă efectivă (FMG);

7 → Flux monetar de decontare simultan prin numerar, afectând casieriile (FDN);

EMT – entitate monetară de transfer; EPP1 şi EPP2 – entități productive promotoare;
CTB – conturi bancare; CSP – casierii proprii.

Fluxurile monetare de decontare, generate de către fluxurile productive, asigură plățile monetare pentru intrările de produse şi servicii în cadrul entităților productive în calitate de *sisteme constitutive (SC),* precum şi încasările monetare generate de ieşirile, din cadrul entității productive, de produse şi servicii.

Pentru fiecare entitate productivă sunt înregistrate temporal şi dinamic surplusuri sau penurii monetare, determinate de către fluxurile monetare de decontare şi de către *traiectoria devenirii adaptative (TDA)* a entității, determinabilă în timp. În acest sens, fiecare entitate productivă, indiferent de natură, manifestă pe perioade de timp diferențiate *capacitate de finanțare (CF)* sau *nevoie de finanțare (NF),* constituindu-se o rețea configurațională, reprezentabilă bidimensional prin volumul de monedă oferită şi cerută şi prin

perioada de timp scadenţabilă, specifice fiecărei entităţi productive cu capacitate sau cu nevoie de finanţare.

Această reţea, compusă din *fluxurile monetare financiare (FMF),* pe care se mişcă moneda financiară, asigură transferul monedei efective, îndeosebi a monedei scripturale, de la entităţile cu capacitate către cele cu nevoie de finanţare.

În acest sens, moneda scripturală, şi în mică măsură moneda fiduciară, se convertesc, prin *mecanisme financiare de activizare (MFA),* din moneda pasivă, expusă modificării valorice, de regulă prin diminuare a valorii în timp, în moneda activă, care-şi valorifică, adesea multiplicativ, propria valoare.

Moneda se înscrie astfel în câmpul axiometric ca un bun intangibil, consumabil de către entităţile productive, devenind *moneda capital (MOC).*

Fluxurile monetare financiare se regăsesc sub forma a două fluxuri distincte, însă complementare în câmpul financiar:

- *fluxuri financiare remunerate (FFR),* în sensul că transferul monetar generează, prin rambursare, surplus valoric entităţilor furnizoare de moneda capital;
- *fluxuri financiare neremunerate (FFN),* care asigură o redistribuire neremuneratorie a disponibilităţilor monetare ataşate componentelor monetare productive, evidenţiabile prioritar la nivelul încasărilor şi plăţilor generate de fluxurile productive.

Fluxurile financiare remunerate se realizează între capacităţile şi nevoile de finanţare prin intermediul *entităţilor monetare de realocare (EMR),* diferenţiate funcţional şi relaţional în următoarele tipuri de entităţi:

- *entităţi monetare de conversie (EMC),* reprezentate de regulă de *entităţile bancare (EMB),* care realizează conversia, transformarea creanţelor sau datoriilor în moneda scripturală, precum şi conversia temporală a capacităţii de finanţare pentru acoperirea nevoilor de finanţare, inducând totodată un proces de creaţie a *monedei bancare (MB)*, care devine monedă scripturală generatoare de fluxuri productive viitoare;
- *entităţi monetare de mobilizare (EMM)* care asigură mobilizarea surplusurilor monetare(colectarea) şi orientarea acestora către entităţile productive cu nevoi de finanţare, realizând un transfer fără creaţie monetară;
- *entităţi monetare de plasament (EMP*) care realizează fluxuri monetare directe între entităţile productive, asigurând transferul monetar pe reţeaua pieţelor financiare, prin plasarea fondurilor disponibile.

Entităţile de conversie şi cele de mobilizare asigură intermedierea monetară (financiară) prin disiparea fluxurilor atrase în portofolii valorificabile şi recompunerea lor în plasamente. Dintre acestea numai EMC generează *fluxuri*

creatoare de monedă (FCM), furnizând fluxuri sub forma creditelor. Entitățile de mobilizare, reprezentând intermediari necreatori de monedă, furnizează *fluxuri colectoare de monedă (FLM),* distribuite omogen.

Entitățile de transfer furnizează *fluxuri direcționate de monedă (FDM),* conectând ofertanții de monedă (investitorii) cu solicitanții de monedă (consumatorii). Aceste fluxuri se derulează pe *piețele financiare (PFF).*

În schema nr.3 sunt prezentate cele trei tipuri ale *rețelei monetare financiare nodale (RFN),* evidențiind în mod simplificat mediul financiar al acestora:

Rețeaua de creație monetară (RCM), de transformare, leagă entitățile monetare de conversie şi entitățile productive prin trei categorii de fluxuri:

Schema nr. 3

Rețeaua monetară financiară nodală

a. Rețeaua de creație monetară (RCM)

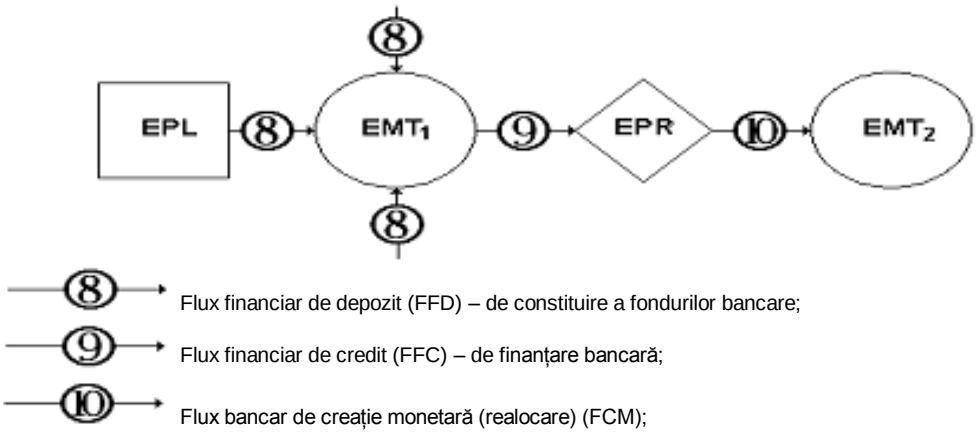

EMT1 şi EMT2 – entități monetare de transfer;
EPR – entitate productivă;
EPL – entitate productivă publică.

b. Rețea de mobilizare monetară (RMM)

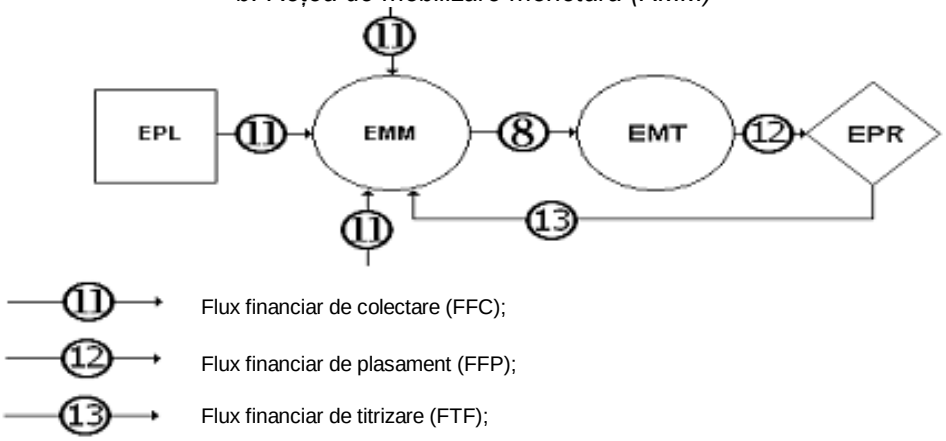

EMT – entitate monetară de transfer;
EPL – entitate productivă publică;
EMM – entitate monetară de mobilizare;
EPR – entitate productivă.

c. Rețea monetară de transfer (RMT)

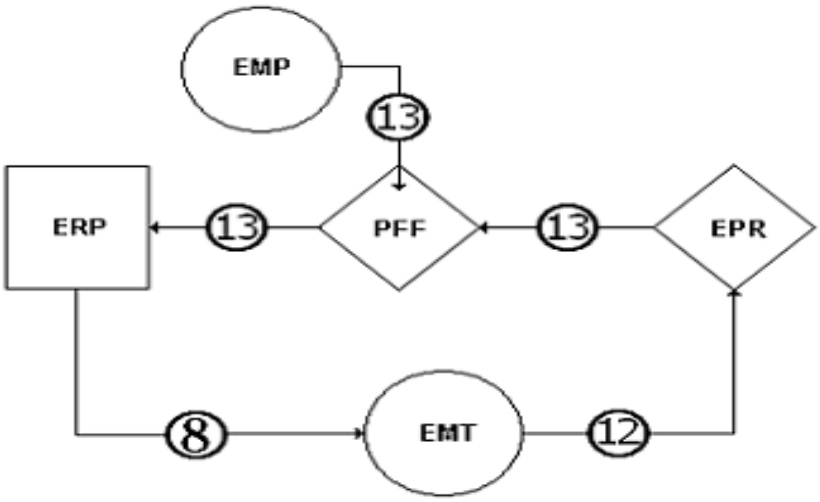

ERP – entitate primară de plasament;
EMP – entitate monetară de plasament;
EPR – entitate productivă;
EMT – entitate monetară de transfer;
PFF – piața financiară.

- fluxuri financiare de depozit (FFD), prin care se constituie fondurile bancare atrase, valorificate de către bănci în procesul finanțării, fonduri furnizate de către entitățile sociale active (ESA) în calitate de entități primare de plasament (ERP).
- fluxuri financiare de credit (FFC) de plasare, orientare a creditelor prin procesul de transformare.
- fluxuri de creație monetară (FCM), care transformă creditele în depozite noi, aparținând ERP (fluxuri creatoare de monedă).

Rețeaua de mobilizare monetară (RMM), asigură, prin intermedierea monetară, titrizarea lichidităților disponibile fără creație monetară, sub forma plasamentelor, utilizate de către ESA cu nevoi de finanțare. Fondurile mobilizate sunt disipate fără corespondență sub forma *plasamentelor financiare (PLF).*

Fluxurile caracteristice, componente ale FLM, sunt:

- *fluxul financiar de colectare (FFT),* sub forma depozitelor la EMC, prin intermediul EMM;
- *fluxul financiar de plasament (FFP)* sub forma investițiilor pe termen mediu şi lung, realizat de către ERP prin intermediul EMM;
- *fluxul financiar de titrizare nenegociabile (FTN),* adică de transformare a lichidităților disponibile în *titluri financiare (TFF)* achiziționate de către ERP.

c) *Rețeaua monetară de transfer (RMT)* asigură conectarea directă, prin *corespondență punctuală (CPC)* a entităților ERP şi EPR pe piețele financiare (PFF), conectare gestionată de către EMP (care pot fi, prin vectori funcționali, şi EMC, EMM, dar şi EMP specifici rețelei).

Fluxul caracteristic acestei rețele îl reprezintă fluxul financiar de negociere (FFN),care permite translația scripturală (TSC) a titlurilor financiare în cadrul Burselor de valori (BVL), care asigură adecvarea randamentelor monetare (ARM) în funcție de evoluția anticipată a riscurilor (EAR).

În schema nr. 4 din pagina următoare se prezintă rețeaua monetar-financiară negociativă (RMV), rețea secundară a rețelei monetare de transfer, care împreună cu rețeaua lansativă (RLS) adică rețeaua primară, permite evaluarea prețului capitalului financiar (PCF),adică al plasamentelor.

RMV, care formează piața financiară (de capital) secundară, sau bursa de valori, permite lichidarea titlurilor financiare pe bază de negociere între entitățile de plasament, transferul acestora şi creşterea mobilității lichidităților în sistemul economic. Piața secundară este o formă a rețelei financiare autonome (RFA), în cadrul căreia se realizează operațiuni financiare de transfer (OFT).

Schema nr. 4

Rețeaua monetar-financiară negociativă (RMV)

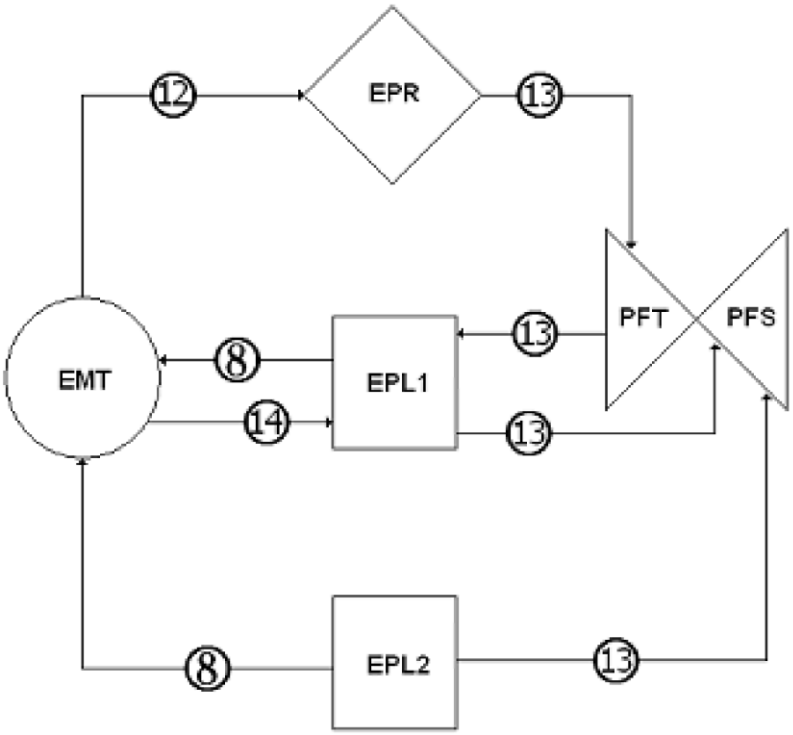

14 → Flux financiar de lichidare (FFL);
EPR – entitate productivă;
EPL1 şi EPL2 – entități productive publice;
EMT – entitate monetară de transfer;
PFT – piața financiară de plasament (transfer);
PFS – piața financiară secundară (de capital).

Fluxurile financiare publice neremunerate (FFB) se realizează între totalitatea entităților sociale active (ESA), deci entități productive individuale (EPI), *populație (PPL),* entități productive de grup (EPG), entități productive publice (EPL), entități monetare (EMN) şi *entități productive de stat (EPS),* pe de o parte şi *entități de guvernare (EGV)* pe de altă parte.

Aceste fluxuri se concretizează în *fluxuri financiare de venituri publice (FFV)*, îndeosebi venituri fiscale, şi în *fluxuri financiare de cheltuieli publice (FFH),* cele două fluxuri constituindu-se în intrări şi ieşiri prin interfețe financiare a entității de guvernare, anume *Trezoreria financiară publică (TFP).*

Fluxurile financiare neremunerate specifice EGV reprezintă componenta principală a fluxurilor financiare publice (FFS), în cadrul acestora realizându-se şi fluxuri financiare publice remunerate (FFE) sub forma fluxurilor veniturilor extraordinare (FVE), adică împrumuturi publice (IPB) generatoare de datorie publică (DPL), care se regăsesc, decalate în timp, ca ieşiri bugetare în cadrul fluxurilor de cheltuieli, sub forma fluxului rambursării datoriei publice (FRD). Aceste fluxuri se tranzitează prin EMC şi pieţele financiare (PFF) şi monetare (PMM).

În cadrul fluxului rambursării, o componentă relevantă o reprezintă fluxul serviciului datoriei publice (FSD).

În schema nr. 5 este prezentată reţeaua nodală a fluxurilor financiare publice (RNP), fluxuri prin care se realizează redistribuirea monedei reale, pe de o parte şi transformarea acesteia în monedă bancară sau financiară, pe de altă parte.

Schema nr. 5

Reţeaua nodală a fluxurilor financiare publice

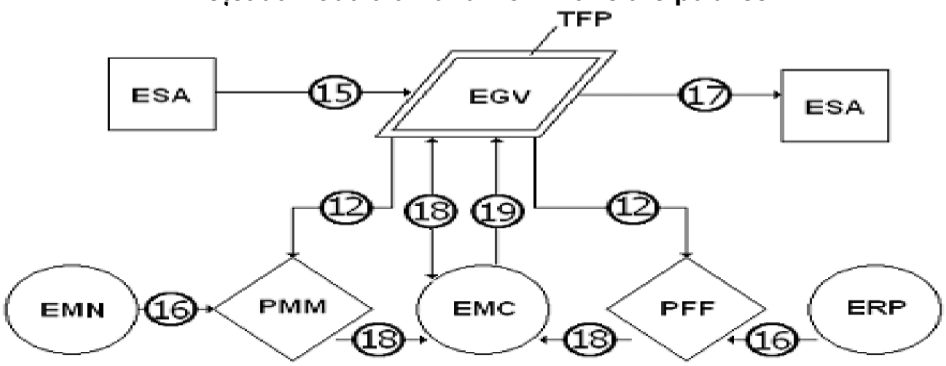

15 → Flux de venituri publice (fiscale) – încasări (FFV);

16 → Flux financiar de colectare (FFT);

17 → Flux de cheltuieli publice (bugetare) – plăţi (FFN);

18 → Flux monetar (FMC);

19 → Flux de credit (FFC);

EMN – Entităţi monetare;
ESA – Entităţi sociale active;
EGV – Entităţi de guvernare;
EMC – Entităţi monetare de conversie;
ERP – Entităţi primare de plasament;
PFF – Piaţa financiară.

FFS cuprind intrări de venituri publice neremunerate (venituri ordinare) şi intrări de venituri extraordinare, procurate prin credite sau împrumuturi din plasamente publice, pe pieţele financiare şi monetare.

Fluxurile financiare publice de ieşiri, componente a FFS, adică cheltuielile publice se adresează entităţilor sociale active, de orice natură, rambursarea împrumuturilor remunerate constituind o componentă semnificativă în cadrul acestora.

C. Reţeaua monetară complexă

Reţeaua monetară complexă (RMC) cuprinde, în afara fluxurilor de decontare şi a celor financiare, o categorie de fluxuri derivate din primele, însă autonome, în cadrul cărora moneda bancară şi cea financiară, reflexie a monedei reale, devine contraparte a *monedei instrumentale (MIS),* generată prin *transferul valoric reglativ (TVR)* al *instrumentelor financiar-bancare (IFB)* – titluri financiare, valori mobiliare etc. – pe pieţele financiare şi monetare. Fluxurile generate, denumite *fluxuri monetare reglative (FMR),* se delimitează în două categorii:

- *fluxuri reglative de transfer valoric (FRT)* în cadrul cărora se transferă, pe pieţe, instrumentele financiare între entităţile sociale active, care reprezintă *entităţi secundare de plasament (ESP*);
- *fluxuri reglative de acoperire valorică (FRA),* care asigură acoperirea valorii instrumentelor financiare, supuse eroziunii şi riscurilor, într-un mediu axiometric căruia i se asociază un *complex factorial evaluativ (CFE)* în continuă modificare.

În schema nr. 6 este prezentată *reţeaua nodală a fluxurilor monetare reglative (RNR)* numită *reţea monetară instrumentală (RMI),* în cadrul căreia entităţile sociale active acţionează pentru conservarea şi multiplicarea valorii monedei bancare şi financiare sau pentru lichidarea monedei bancare sau financiare prin fluxuri monetare de decontare (FMD). Această reţea contribuie la redistribuirea financiară a monedei reale între entităţile sociale active, asigurând *mediul de propagare monetară (MPM)* a modificărilor survenite în mediul axiometric, prin *noduri monetare de transfer instrumental (NMI)*, reprezentate îndeosebi prin entităţi monetare de plasament (EMP).

Reţeaua instrumentală permite entităţilor primare şi secundare de plasament să se afirme ca *entităţi de valorificare a plasamentelor (EVP).*

În cadrul pieţelor financiare, se delimitează *pieţele financiare reglative (PFR)* care conţin pieţele financiare secundare (bursele de valori) şi *pieţele financiare de acoperire (PFA)* pe care se regăsesc *fluxurile financiare instrumentale de acoperire (FAA)* purtătoare de instrumente financiare de acoperire (de exemplu opţiunile).

Schema nr. 6

Rețeaua nodală a fluxurilor monetare reglative

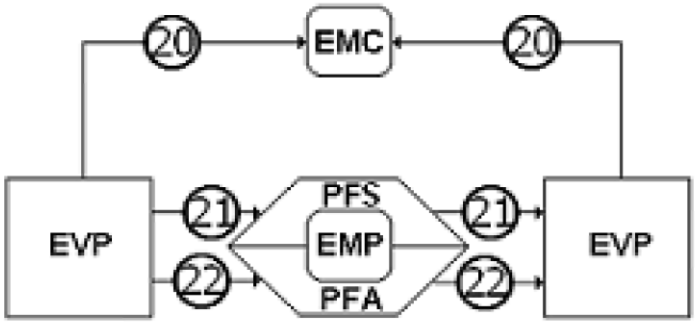

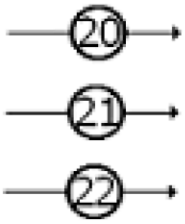

Flux monetar de decontare prin virament (scriptural), care asigură constituirea monedei de cont (bancare) ca un rezultat al celorlalte fluxuri monetare şi financiare;

Flux reglativ de transfer valoric;

Flux reglativ de acoperire valorică;

EVP – Entități de valorificare a plasamentelor;
EMP – Entități monetare de plasament;
EMC – Entități monetare de conversie;
PFS – Piața financiară secundară;
PFA – Piața financiară de acoperire.

Ansamblul rețelelor monetare, reflexie a rețelei productive socionomice, transformă moneda reală, expresie productivă a monedei virtuale, în monedă bancară, fiduciară şi scripturală, apoi în monedă financiară şi, în final, în monedă instrumentală, această transformare asigurând circulația bunurilor create de către om în mediul axiometric generat de complexul factorial evaluativ.

Destinația finală a bunurilor o reprezintă omul, subiect consumativ, elementul generativ real (EGR) al fluxurilor, entităților şi rețelelor productive şi monetare, acest subiect asigurând, printr-o dinamică concertantă, configurarea rețelei monetare ca un întreg.

Această configurare permite, prin centrii adaptativi (CAD) adică piețele, centrii reglementatori coordonatori (CRC), conectarea parametrilor acțiunilor monetare determinative ale entităților la cerințele consumatoriste, diversificate ale omului, supuse devenirii şi diferențierii.

Schema nr. 7

Rețeaua monetară nodală generativă

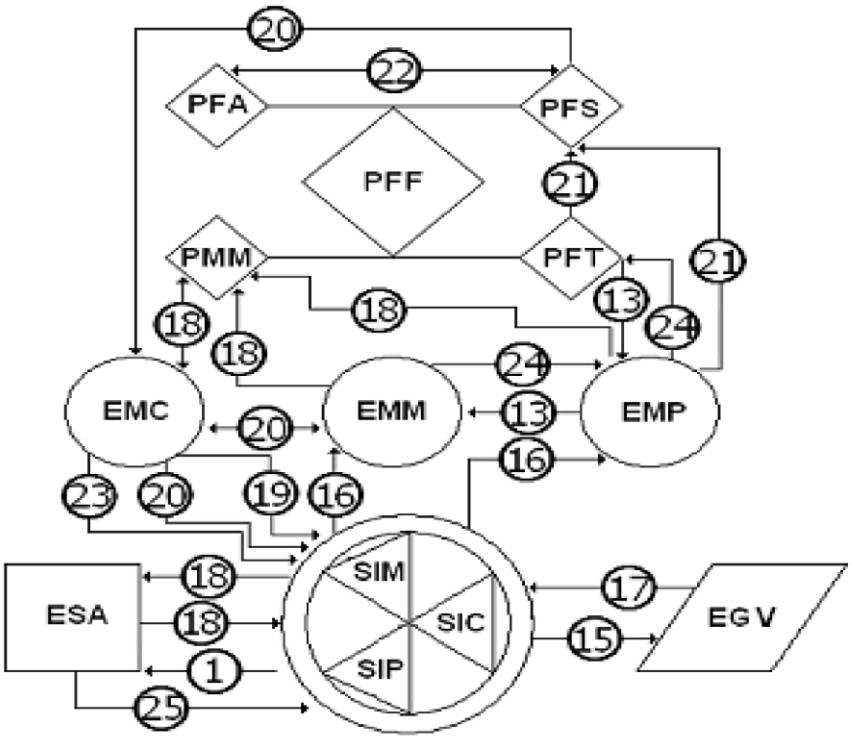

23 → Flux bancar de depozit;

24 → Flux financiar de plasament;

25 → Flux de consum uman;

ESA – Entități sociale active;
EGV – Entități de guvernare;
EMC – Entități monetare de conversie;
EMM – Entități monetare de mobilizare;
EMP – Entități monetare de plasament;
SIP – Subiect productiv;
SIC – Subiect consumativ;
SIM – Subiect monetar;
PMV – Piața monetară;
PFT – Piața financiară de plasament;
PFF – Piața financiară;
PFA – Piața financiară de acoperire;
PFS – Piața financiară secundară.

În schema nr. 7 este prezentată rețeaua monetară nodală generativă (RNG) a subiectului consumativ (SIC) final, adică omul, populația (PPL), în calitate şi de subiect productiv (SIP) şi de subiect monetar (SIM).

RNG evidențiază rolul concertant al EGR în rețeaua monetară complexă (RMC), ansamblul fluxurilor şi entităților monetare, în particular financiare, contribuind de fapt, în ultima instanță, la satisfacerea consumului final al populației.

Rețelele nodale prezentate asigură, prin fluxuri şi entități, circulația monedei sub diferitele sale forme (bancară, financiară, concretă, substitutivă scripturală, fiduciară, reglativă) şi a contrapărților sale instrumentale, produse financiar-bancare, puternic diferențiate în funcție de cel puțin trei parametri ai fluxurilor monetare: scadențele, riscurile, prețurile (sau veniturile).

În acest sens, fiecare entitate productivă sau monetară, generativă sau guvernamentală dispune de un *portofoliu de instrumente monetare şi financiare (PMF),* adică stocuri, care se mişcă în cadrul rețelelor sub formă de fluxuri între entități, mişcare determinată de mişcarea bunurilor.

Rețelele nodale se conectează în spațiul institutiv național, formând rețeaua monetară complexă (RMC), în cadrul căreia entitățile pot fi exprimate monetar prin stocurile de portofoliu, iar fluxurile prin mişcarea valorilor de portofoliu între stocurile de portofoliu.

Rețeaua monetară complexă este conectată, prin fluxuri nodale, ale entităților (deci ale portofoliilor), la rețelele monetare cu deschidere spațială mai vastă, aceasta făcând parte din *rețeaua monetară globală (RMG).*

Segmentarea rețelei monetare complexe se realizează din perspectivă sistemică, a praxisului uman, a cunoaşterii şi acțiunii, în rețele monetare locale, localizarea realizându-se structural, funcțional, comportamental, decizional, relațional etc. Evident, această segmentare nu afectează unitatea rețelei (dacă ne referim la rețeaua monetară complexă), însă poate afecta, prin operaționalizare locală, compoziția şi consistența rețelei.

În schema nr. 8 este prezentat simplificat *constructul rețelei monetare complexe (CRX)*, care cuprinde entitățile şi fluxurile monetare definitorii ale economiei.

Entitățile sunt delimitate în cinci blocuri caracteristice:

- *Blocul subiecților*, al populației care realizează consumul final (SIC), fiind totodată şi subiect productiv ca furnizor al forței de muncă, dar şi ca entitate productivă distinctă, sub forma gospodăriilor populației (SIP). Populația reprezintă şi un subiect monetar (SIM), ca beneficiar de venituri, operatori de încasări şi plăți, generator şi beneficiar de fluxuri financiare (depozite, credite, plasamente etc.). Omul, populația reprezintă în acest sens elementul generator real (EGR).
- *Blocul entităților productive promotoare* (EPP) şi de comercializare , de intermediere a bunurilor (EPM), care cuprinde entități productive de grup (EPG), entități productive individuale (EPI), entități productive publice (EPL).

Schema nr. 8

Constructul rețelei monetare complexe

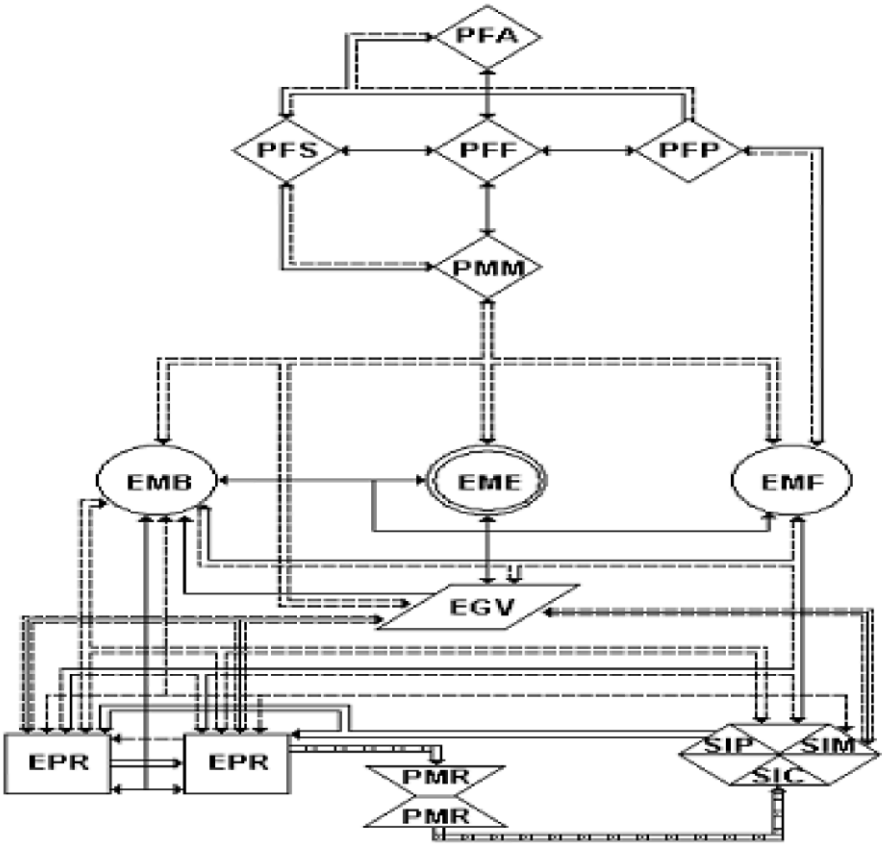

flux bancar (FBC);
flux productive (FPR);
flux de consum uman (FCU);
flux de decontare (plăți şi încasări) (FDN);
flux monetar (FMC);
flux financiar (FFF);
flux financiar public (FFS);
flux monetar reglativ (FMR);

EPR – entități productive;
PMR – piața de mărfuri;
SIP – subiect productiv;
SIM – subiect monetar;
SIC – subiect consumativ;
EGV – entități de guvernare;
EMB – entități bancare;
EME – entități monetare de emisiune;
EMF – entități monetar financiare;
PMF – piața monetară;
PF – piața financiară;
PFP – piața financiară de plasament;
PFS – piața financiară secundară;
PFA – piața financiară de acoperire.

Aceste entităţi realizează între ele, pe lanţul productiv, fluxuri productive şi fluxuri de consum final, şi contrapartea monetară a acestora, fluxuri de decontări în numerar şi în virament, imediate şi decalate, acestea din urmă generând creanţe şi datorii.

- *Blocul entităţilor de guvernare*, cuprinzând entităţi care asigură realizarea activităţilor sociale şi economice cu caracter public, furnizând servicii publice(bunuri) care nu au caracter de marfă.

Fluxurile monetare de venituri fiscale şi de cheltuieli publice realizate de către aceste entităţi cu toate celelalte entităţi din societate reprezintă fluxuri de repartiţie a valorii prin transfer, de regulă gratuit, fiind asimilabile fluxurilor de decontare, încasări prin intrări de venituri şi plăţi prin ieşiri de cheltuieli. Entităţile de guvernare realizează şi fluxuri monetare de natură bancară şi financiară, sub forma împrumuturilor remunerate.

- *Blocul entităţilor monetare* asigură, prin entităţile componente, realizarea fluxurilor bancare şi financiare, furnizând mijloacele de plată şi instrumentele financiare pentru distribuirea lichidităţilor în economie conform fluxurilor productive şi de acoperire a nevoilor de finanţare ale entităţilor sociale active (ESA).

Fluxurile monetare ale entităţilor monetare se delimitează în trei categorii distincte:

a) între entităţile monetare (EMM), pe de o parte şi entităţile productive şi subiecţii individuali, pe de altă parte;

b) între entităţile monetare şi entităţile guvernamentale;

c) în cadrul blocului entităţilor monetare, *entitatea monetară de emisiune (EME)* având rolul de nod coordonator, aceasta generând şi susţinând fluxurile monetare (FMC).

- *Blocul pieţelor*, care reprezintă *entităţile tangibilităţilor negociative (ETN)*, realizând convertirea axiometrică a valorii în preţ şi transformarea monedei reale în monedă efectivă (fiduciară şi scripturală), asigurând transferul bunurilor(pe piaţa mărfurilor) şi monedei(pe pieţele monetare şi financiare) între entităţile sociale active, utilizându-se mijloace de plată şi instrumente financiare adecvate.

Componenta PFA a blocului permite reglarea transferului remunerativ de monedă (a lichidităţilor), prin instrumentele financiare de natură reglativă, conform caracteristicilor de risc şi incertitudine ale mediului economico-financiar.

Cele cinci blocuri sunt asamblate compoziţional formând reţeaua monetară complexă, reprezentată simplificat prin Constructul reţelei, în cadrul căruia fluxurile monetare, care constituie componenta dinamică a arhitecturii reţelei, pot fi delimitate dual astfel:

a) fluxuri generative şi fluxuri distributive;

b) fluxuri lichiditative şi fluxuri substitutive;

c) fluxuri de conversie (transformare) şi fluxuri de transfer;

d) fluxuri de mobilizare şi fluxuri de plasament;

e) fluxuri de valorificare şi fluxuri de acoperire.

Fluxurile generative de monedă, de monedă reală (reflexie productivă a monedei virtuale) se realizează între entitățile productive, acestea generând şi furnizând moneda reală în economie, sub forma *veniturilor din participarea productivă (VPP),* detectabile la nivelul tuturor EPR. Acestea se concretizează ca diferență între încasări şi plăți prin realizarea fluxurilor productive, de consum final şi prin derivare, de transfer gratuit. Aceste fluxuri susțin întregul ansamblu de fluxuri distributive, de natură monetară, gestionat de entitățile monetare, şi în acest sens *consonanța valorică (CVL)* între moneda reală şi moneda concretă, caracteristică fluxurilor monetare, reprezintă *interfața monetară axiometrică (IMA)* dintre valoare şi preț, de care depind parametrii configuraționali ai rețelei monetare.

D. Arhitectura rețelei monetare complexe

Constructul rețelei financiare complexe, prezentat în schema nr.8 relevă următoarele categorii distincte de *elemente definitorii ale rețelei (EDR):*

a) *instituțiile rețelei financiare (INR),* care cuprind subiecții, entitățile şi piețele, acestea din urmă delimitând spațiul de realizare a fluxurilor;
b) *instrumentele rețelei financiare (ISR)* care cuprind toate formele, efective sau potențiale, active sau pasive, substanțiale sau informatizate, în care se ipostaziază moneda, structurându-se la nivelul instituțiilor în cadrul *portofoliului (PRF)*;
c) *fluxurile rețelei monetare (FRM),* delimitate restrictiv ca *fluxuri ale instrumentelor monetare (FIM),* declanşate în ultimă instanță de *fluxurile productive (FPR)* şi infuzate continuu de *fluxurile informa-ționale (FIR),* acestea din urmă puternic diferențiate. Extensiv, rețeaua financiară complexă este caracterizată prin aceste trei tipuri de fluxuri, fluxurile instrumentelor monetare realizând distingerea specifică a rețelei financiare în cadrul complexului de rețele sociale (societale).

Rețeaua financiară complexă se evidențiază prin arhitectura rețelei (situațional – funcțională), care „asamblează" elementele definitorii într-un „întreg", delimitând *axiocenoza monetară (AXM),* în cadrul căreia este generat câmpul axiometric monetar (componenta câmpului axiometric social) şi *axiotopul monetar (AXT),* care reprezintă de fapt suportul rețelei financiare, considerată restrictiv, mediul său de realizare şi de evoluție.

Arhitectura rețelei, astfel delimitată, se caracterizează prin nodurile rețelei, care pot fi şi *centrii de acumulare monetară (NRT),* diferențiate instituțional – subiecți, entități, piețe şi *interacțiunile rețelei (ITR),* care sunt reprezentate de fluxuri, precum şi de instrumente.

Nodurile rețelei financiare delimitează subiecții ca *elemente esențiale ale rețelei (EES),* omul fiind, în tripla sa ipostază, elementul generator real, cel care reconstruieşte continuu rețeaua financiară, cel care generează interacțiunile, cel care instituționalizează rețeaua şi beneficiază de „produsele" acesteia, cel care creează de fapt mediul axiometric, axiocenoza, dar şi axiotopul arhitecturii rețelei. Centrul rețelei sunt subiecții.

Entitățile rețelei sub diversele ipostaze, sunt *instituții organizatoric delimitate (IOD)* şi definite diferențiat realizând roluri distincte în cadrul rețelei şi având statute specifice. Analiza socionomică, în cadrul axiocenozei monetare, a entităților, delimitează două tipuri:

- *entități creatoare de monedă reală*, recunoscută şi acceptată, monedă furnizată de rețeaua productivă, în cadrul axiotopului monetar;
- *entități creatoare de monedă concretă* – efectivă sau substitutivă, de decontare (de plată) sau financiară, substanțializată sau informatizată – monedă furnizată de rețelele financiare, caracterizate prin fluxuri, operațiuni şi instrumente specifice. Aceste entități sunt de fapt caracteristice rețelei financiare, moneda concretă constituind „conținutul" fluxurilor monetare, sub forma instrumentelor monetare.

Piețele rețelei financiare, puternic diferențiate, se agregă într-o *piață monetară globală (PMG),* în cadrul rețelei monetare globale, constituind câmpul axiometric monetar în cadrul căruia moneda virtuală devine reală, adică recunoscută şi acceptată, iar moneda reală capătă forma concretă, asigurată de entitățile monetare. Piețele rețelei monetare reprezintă *nodurile polarizante ale rețelei (NPR),* asigurând conectarea rețelelor nodale într-o compoziție relațională care susține, în cadrul arhitecturii, fluxurile monetare.

Aşezarea instituțiilor în cadrul rețelei, situarea acestora, altfel spus, structura, compoziția arhitecturii rețelei financiare este prezentată în schema nr. 9.

Structura arhitecturii rețelei monetare are următoarele caracteristici:

a. dispune de o *infrastructură nonmonetară (IFN),* formată din producție, consum şi informație, compoziția relațională fiind realizată pe piețele muncii, mărfurilor şi informațiilor;

b. *structura compozitivă a arhitecturii* este centrată, în perspectiva monetară, pe două categorii de relații:

- *relații de plăți şi încasări (RPI),* generate pe piețele infrastructurii monetare, tranzitând însă segmente ale piețelor monetare şi financiare;

– *relațiile de economisire şi investiții (REI),* generate pe piețele monetare şi financiare, cu impact asupra relațiilor de plăți şi încasări, asupra piețelor nonmonetare;

c. *piața* reprezintă instituția care mijloceşte, preponderent şi hotărâtor, conectarea relațională şi realizarea interacțiunilor instrumentale şi de flux;

d. *subiecții* reprezintă elementul esențial, în marea lor majoritate relațiile implicându-i, în cele două ipostaze relaționale, aceasta evidențiind şi „subiectivitatea" imanentă câmpului axiometric, şi evident „omenescul" axiocenozei monetare.

e. *delimitarea unei categorii de relații specifice* entităților monetare, concretizate prin fluxurile monetare diferențiate, care asigură funcționalitatea rețelei financiare.

Schema nr. 9

Structura arhitecturii rețelei financiare

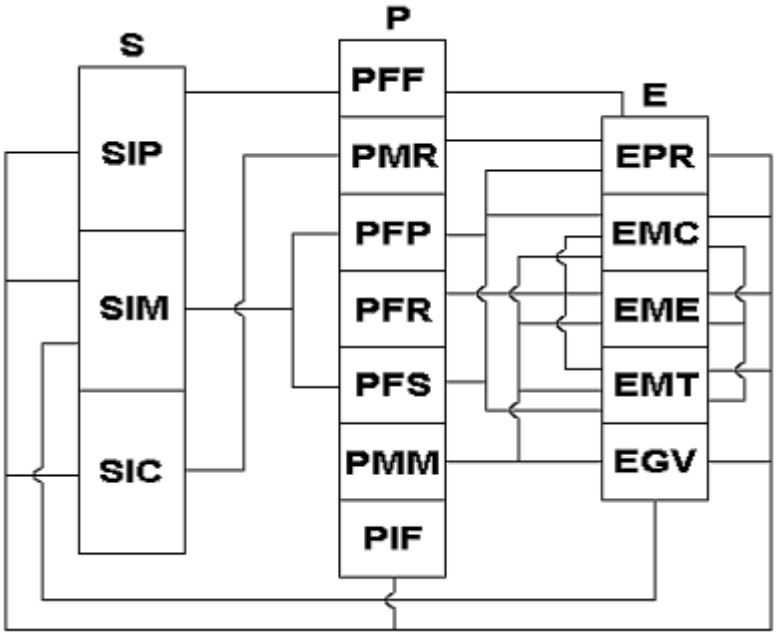

Din perspectiva compozițională, arhitectura rețelei financiare, în extensiunea sa, va putea fi definită prin următoarele *proprietăți ale configurației rețelei (PCR):*

a) *densitatea rețelei (DSR),* reprezentată prin numărul entităților implicate, densitate care va constitui unul din determinanții

complexității rețelei financiare (CRM) (ansamblul interacțiunilor), caracteristică definitorie a rețelelor financiare.

b) *diferențierea rețelei (DFR)* evidențiază specificitățile de statut şi de rol ale entităților componente, care vor determina caracteristicile şi calitățile interacțiunilor, şi deci complexitatea rețelei;

c) *centralitatea rețelei (CTR)* relevă polaritatea acesteia, dominanța unor noduri (instituții) în structura acesteia prin concentrarea legăturilor (*spectrul relațiilor nodale – SRN*), evidențiind deci importanța unor *rețele locale nodale (RLN).* Centralitatea reprezintă un factor determinativ al *asimetriei (ASR)* sau al *orientării rețelei (ORR);*

d) *echipotențialitatea rețelei (ECR),* care evidențiază echivalența legăturilor (relațiilor) stabilite cu nodurile rețelei, proprietate derivată din diferențierea rețelei şi determinativă pentru complexitatea rețelei.

E. Abordări matriceale ale rețelei monetare

Structura arhitecturii rețelei, compoziția relațională a arhitecturii acesteia, prezentată în schema nr.9 permite o *abordare matriceală primară a arhitecturii (AMP).* În acest sens, cele trei elemente structurale (compoziționale) distincte ale arhitecturii – subiecții, entitățile, piețele – vor fi reprezentate modular (*structura modulară a matricii primare – SMP*), la intersecția (joncțiunea) duală a liniilor şi coloanelor evidențiindu-se existența sau nonexistența legăturii (relației). În figura nr.1 este reprezentată o asemenea matrice primară, evidențierea legăturii realizându-se pe baza schemei nr.9.

Modulul matriceal al subiecților prezintă existența biunivocă a legăturilor între cele trei ipostaze ale omului, element generator real.

Modulul matriceal al piețelor prezintă nonexistența legăturilor între piețe, considerând, ca ipoteză metodologică, că piețele intermediază legăturile între subiecți şi entități, precum şi în cadrul acestora.

Modulul matriceal al entităților evidențiază existența unor legături directe între entități, neintermediate de către piețe, sau preluate de către piețe, necesitatea considerării acestor legături fiind determinată de nevoia de coerență în abordarea interacțiunilor.

Interacțiunile rețelei semnifică încărcătura funcțională a arhitecturii structurale, realizând prin instrumente şi fluxuri rolul rețelei financiare în cadrul rețelei sociale. Interacțiunile în cadrul rețelei financiare presupune existența conexiunilor, a legăturilor, a relațiilor între instituții (compoziția relațională), pe baza acestora realizându-se proprietățile definitorii ale interacțiunii: *tranzitivitatea (TER), distributivitatea (DBR) şi solidaritatea (SDR) rețelei financiare*.

Instrumentele rețelei financiare reprezintă purtătorii, substanțializați sau informatizați ai monedei reale, instrumente care formează portofoliul monetar (financiar) al entităților şi subiecților, constituind obiectul transferurilor

(intermedierilor) pe pieţe. Aceste instrumente reprezintă un segment al activelor entităţilor şi subiecţilor, în sens extins portofoliul entităţilor reprezentând structura activelor acesteia, adică compoziţia lichiditativă a activelor sale.

Restrictiv, portofoliul monetar – financiar (PMF) al entităţilor şi subiecţilor cuprinde următoarele instrumente:

a) *moneda fiduciară (MEF),* sub forma disponibilităţilor în casierie;
b) *moneda scripturală (MES),* existentă în conturile curente ale subiecţilor şi entităţilor.
c) Aceste două instrumente constituie moneda efectivă (MET), utilizată ca mijloc de plată.
d) *depozitele (la vedere sau la termen) – DPZ –* sau *moneda economisită (MEC)* prin mecanismele bancare, utilizate în mare măsură în procesul de creaţie monetară, bancară;
e) *moneda investită (MIV*) care îmbracă forma titlurilor de valoare, a valorilor mobiliare, constituind moneda financiară;
f) *moneda comercială (MCM)* sub forma creanţelor concretizate sau nu în efecte comerciale.

Ultimele trei instrumente pot fi considerate instrumente substitutive ale monedei efective, constituind portofoliul financiar al instituţiei.

- *moneda blocată (MBC),* deconectată, care afectează axiometric portofoliul entităţii, constituind de fapt *portofoliul „putred" (POP)* al entităţii;
- *moneda centrală (MCL)* administrată de către banca de emisiune.

Un element al portofoliului entităţii, reprezentând un instrument monetar de ajustare a acestuia, îl reprezintă *moneda potenţială (MPT)* care plasează portofoliul într-un spaţiu al posibilului, această monedă fiind generată de diversele modificări posibile ale instrumentelor monetare prezentate, de fapt, ale monedei reale, sub impactul unor factori perturbatori sau nu (inflaţie, cursul de schimb, valoarea instrumentelor, legislaţie etc.). Un element al concretizării acestui instrument îl reprezintă derivatele. O reflecţie a acestui instrument, în pasivul bilanţier, cu impact potenţial pozitiv sau negativ asupra portofoliului, îl reprezintă provizioanele de risc.

Reluând formalizarea matriceală din fig.nr.1, se poate realiza o *matrice instrumentală a arhitecturii reţelei financiare(MIB),* evidenţiind pe linii instituţiile, pe coloane instrumentele, iar la intersecţia acestora reprezentându-se existenţa sau nonexistenţa instrumentului, precum şi intensitatea utilizării acestuia (exprimată prin valoarea monetară a instrumentelor). În figura nr.2 se prezintă exemplificativ o asemenea matrice.

Figura nr. 1. Matricea structurală primară a rețelei financiare (MSP)

I \ E	SIP	SIM	SIC	PFR	PMR	PFP	PFR	PFS	PMM	PIF	EPR	EMC	EME	EMT	EGV
SIP	*	1	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
SIM	1	*	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	1
SIC	1	1	*	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
PFF	1	0	0	*	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
PMR	0	0	1	0	*	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
PFP	0	1	0	0	0	*	0	0	0	0	1	1	0	1	0
PFR	0	0	0	0	0	0	*	0	0	0	0	0	1	0	0
PFS	0	1	0	0	0	0	0	*	0	0	1	1	0	1	0
PMM	0	0	0	0	0	0	0	0	*	0	0	1	1	1	1
PIF	1	1	1	0	0	0	0	0	0	*	1	1	1	1	1
EPR	0	0	0	1	1	1	0	1	0	1	*	0	0	0	0
EMC	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	*	1	1	1
EME	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	1	*	1	1
EMT	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	1	1	*	1
EGV	0	1	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	*

Modularizarea matriceală se realizează conform compoziției instrumentaționale, evidențiindu-se intensitatea instrumentale a rețelei pe cele trei categorii de instituții – subiecți, entități, piețe, piețele realizând o agregare caracteristică a instrumentelor. Matricea se poate extinde sau reduce în funcție de bazinul informațional existent, de obiectivele urmărite, de calitatea rețelei financiare.

Fluxurile rețelei financiare constituie, din punct de vedere analitic, substanța rețelei, asigurând conjuncția dintre relații, conexiuni, şi instrumente, fluxurile reliefând „greutatea” rețelei financiare şi relevând sensul, consistența şi adecvarea acesteia în cadrul rețelei sociale.

Conjuncție a conexiunii (relației) cu instrumentul monetar, fluxul monetar reprezentând realizarea concretă a interacțiunii, conferă relației monetare anumite *proprietăți de flux (P.F.L.),* derivate în mare măsură din *proprietățile configurationale* ale rețelei (PCR).

Figura nr. 2. Matricea instrumentală a arhitecturii rețelei financiare (MIB)

I / E	MEF	MES	DPV	DPT	ACT	OBL	TVS	EFC	CRB	MCL	MBC	MPT
SIP												
SIM												
SIC												
PFP												
PFR												
PFS						a_{ie}						
PMM												
PIF												
EMC												
EME												
EMT												
EGV												

a_{ie} *– valoarea numerică a instrumentului „i" în cadrul instituției „e"*

Complexitatea rețelei (CRM), evidențiind atât completitudinea acesteia cât şi consistența şi coeziunea rețelei monetare. Complexitatea este parțial determinată de densitatea şi diferențierea conexiunilor, a instituțiilor, însă depinde preponderent de instrumentele monetare vehiculate, de caracteristicile acestora, de diversitatea lor.

a) *Asimetria rețelei (ASR),* reprezintă, în limite definibile situațional, temporal şi structural, o proprietate pozitivă, uniformitatea rețelei, omogenitatea acesteia generând stări amorfe, letargice în instituțiile monetare. Asimetria semnifică diferențiere, centralitate, polarizare, competiție etc., caracteristici inerente rețelelor dinamice, transformative.

b) *Fiabilitatea rețelei (FBR),* evidențiază capacitatea rețelei de a permite realizarea interacțiunilor în siguranță, asigurând complexitatea acestora, derivată din diferențiere şi echipotențialitate (similitudinea conexiunilor), însă implicând flexibilitatea, fluiditatea şi reacționalitatea rețelei, a elementelor instituționale ale acestora.

c) *Deschiderea rețelei (DHR),* adică capacitatea rețelei monetare de a se conecta la alte rețele din cadrul rețelei societale (sociale), de a

reacționa adecvat la cerințele (stimulatoare sau inhibative) ale acestora, de a se integra în realizarea obiectivului constructului social, în calitatea sa de ipostază teleologică a rețelei societale. Această proprietate se bazează pe toate celelalte, constituind proprietatea vitală a rețelei monetare, rețea a cărei existență depinde de acceptarea sa în cadrul rețelei societale.

Dependente de fluxurile productive, direct sau indirect, fluxurile monetare, în extensivitatea lor, acoperă, real sau virtual, toate activitățile vieții umane, şi în acest sens, în cadrul rețelei monetare, a interacțiunilor acesteia, por fi delimitate următoarele categorii de fluxuri monetare, evidențiate, de altfel, în demersul anterior:

a) *flux de decontare lichidă (simultană) – FDL,* reprezintă un flux de încasări şi plăți, reflectare a fluxurilor productive comerciale, a unor fluxuri financiare autonome (de exemplu, de investiție), deținând o pondere mică, însă hotărâtoare în ansamblul fluxurilor monetare;
b) *fluxuri de decontare decalată (FMA),* reprezintă un flux de încasări şi plății care acoperă covârşitor contrapartea monetară a fluxurilor comerciale sau de altă natură, fiind generatoare de instrumente financiare sub forma creanțelor şi datoriilor;
c) *flux de stocare monetară (de depozit) – FFD,* componentă de intrare a fluxului de creație monetară, este gestionat de către entitățile bancare, implicând un proces bancar de transformare monetară, de multiplicare a cantității de monedă din societate;
d) *flux de colectare monetară – FLM,* reprezintă alternativa necreatoare de monedă a fluxului de stocare şi totodată un flux preliminar (anterior) acestui flux (de stocare), gestionat de entitățile financiare nebancare, entități neconversive de monedă;
e) *flux de creditare (FFC),* reprezintă un flux de ieşire al procesului de creație monetară realizat de către entitățile bancare, prin conversia (transformarea) monetară;
f) *flux de plasament (FFP),* se constituie ca un flux de valorificare a cantității de monedă, colectată prin fluxurile de colectare, fără creație monetară, flux gestionat de entitățile financiare, bancare sau nebancare;
g) *flux monetar reglativ (FMR)* reprezintă un flux specific realizat între entitățile financiare, îmbrăcând forma fluxurilor de credit sau de plasament, fluxurilor de decontare, însă neafectând rețeaua monetară în ansamblul acesteia;
h) *flux de acoperire monetară (FAA)* este generat de procesele de titrizare, de utilizare a derivatelor, de utilizare a provizioanelor etc., asigurând fiabilitatea rețelei monetare în condiții de incertitudine şi risc;

i) *flux monetar de transfer neremuneratoriu (FFM),* reprezentat îndeosebi de fluxurile de venituri şi cheltuieli publice, dar şi de alte categorii de transfer neremuneratoriu (donații, sponsorizări etc.).

Aceste nouă categorii de fluxuri ar putea fi detaliate sau agregate în funcție de informații, obiective sau extensiunea rețelei monetare, trebuind să fie asigurată o delimitare criterială precisă a acestora.

Utilizând categoriile de instrumente şi de fluxuri prezentate, *rețeaua încărcăturii instrumentale (RIM)* definitorie pentru arhitectura situațională şi funcțională, poate fi evidențiată printr-o *matrice funcțională (MAF),* prezentată în figura nr.3.

Figura nr. 3. Matricea funcțională a arhitecturii rețelei financiare (MAF)

f / i									
MEF									
MES									
DPZ									
CRB					b_{if}				
TVM									
EFC									
TVS									
MBC									
MCL									

b_{if} – valoarea monetară a instrumentului „i" în cadrul fluxului „f"

În cadrul matricei, instrumentele sunt retratate delimitativ, operația de armonizare urmând să se realizeze în faza următoare a elaborării proiectului.

Coeficienții matricei (b) sunt definiți şi delimitați prin indicele „i" pentru instrumente, evidențiate pe liniile matricei şi indicele „f" pentru fluxuri, evidențiate pe coloane, în căsuțele de la intersecția liniilor şi coloanelor coeficienții fiind concretizați prin (b_{if}).

Formalizarea valorii monetare a fluxurilor prin matricea funcțională permite delimitarea acestora conform instrumentelor purtătoare de monedă reală, concretă şi, totodată, gruparea fluxurilor în funcție de caracteristicile determinate de cererea şi oferta de monedă.

Reprezentarea matriceală a rețelei monetare se concretizează în final prin *matricea agregată a operațiunilor financiare (MOF),* operațiuni care evidențiază distribuirea fluxurilor financiare, evaluate monetar, pe instituțiile implicate – subiecți, entități, piețe.

Utilizând informațiile din această matrice agregată a operațiunilor financiare, se pot constitui *matricele duale ale operațiunilor financiare (MDF),* care evidențiază simultan *portofoliul activ (POA)* şi *portofoliul pasiv (PFO)* conținut în fluxurile monetare care afectează instituțiile monetare – subiecți, entități, piețe.

Pe baza celor două matrice a portofoliilor se determină *vectorul soldurilor monetare (VSM)* caracteristic, la un moment dat (sfârşitul unei perioade de fluxuri), instituțiilor monetare (figura nr. 6).

În figura nr.4 este prezentată, exemplificativ, matricea agregată a operațiunilor financiare, coeficienții matricei c_{fe} evidențiind valoarea monetară agregată a fluxurilor financiare (f) pentru fiecare instituție monetară (e).

Pe coloane sunt prezentate instituțiile, retratate şi regrupate în nouă categorii. În acest sens, ipostazele subiecților economici sunt regrupate în EGR, piața financiară (de capital) este abordată nediferențiat, iar activitatea bancară este regrupată pe *piața bancară (PBC).*

Construcția matricelor duale implică delimitarea, pentru fiecare subiect şi entitate monetară, a fluxurilor de intrări şi a fluxurilor de ieşiri monetare (angajamente şi creanțe), aceste două matrice fiind prezentate în figura nr.5, unde este evidențiat şi vectorul soldurilor monetare (creanțe – angajamente).

Figura nr. 4. Matricea agregată a operațiunilor financiare (MOF)

e / f	EGR	PFF	PMM	PBC	EPR	EMC	EME	EMT	EGV
FDL									
FMA									
FFD									
FLM									
FFC					c_{fe}				
FFP									
FMR									
FAA									
FFM									

c_{fe} – valoarea monetară a fluxului (operațiunii) „f" pentru instituția monetară „e"

Figura nr. 5. Matricele duale ale operațiunilor financiare (MDF)

Creanțe (m)								Instituție (e)	Angajamente (n)							
1	2	3	4	5	6	7	…		1	2	3	4	5	6	7	…
								1								
								2								
								3								
				m_{ei}				4				n_{ei}				
								5								
								6								
								7								
								…								

m_{ei} – coeficientul activelor monetare „i" ale instituției „e"

n_{eg} – coeficientul pasivelor monetare „i" ale instituției „e"

Figura nr. 6. Vectorul soldurilor monetare

Instituția (e)	Sold monetar S
1	
2	
3	
4	S_e
5	
6	
7	
…	

S_e – Sold monetar al instituției „e"

Se reprezintă soldul monetar al instituției (subiect sau entitate) ″e″, unde:

$$S_e = \sum_{i=1}^{n} m_{ei} - \sum_{i=1}^{n} n_{ei} \qquad (1)$$

Pe baza *matricei structurale primare* (MSP), care evidențiază existența sau nonexistența conexiunii între două entități, şi utilizând matricile prezentate în figurile nr.2, 3, 4 şi 5 se construieşte forma matriceală a rețelei monetare complexe, denumită *matricea fluxurilor încrucişate (MFI),* prezentată în figura nr.7.

Fluxurile monetare încrucişate, evidențiind valoarea monetară a interacțiunilor monetare dintre instituțiile prezentate în figura nr.1, se determină derivând fluxurile specifice fiecărei entități şi piețe financiare, corespunzător entității generative reale, entității productive şi entității financiare conectate, conform matricei structurale primare. În acest sens se utilizează informațiile din matricea prezentată în figura nr.5.

Astfel formalizată, rețeaua monetară complexă poate fi operaționalizată, fie prin metode contabile, fie prin metode statistice, oferind posibilitatea utilizării, prin segmentare, a tehnicii grafurilor.

Concretizarea şi operaționalizarea ansamblului de matrici prezentat, pe exemplul României, va constitui o primă încercare de abordare a sistemului financiar din perspectiva rețelelor, prin utilizarea de tehnici matriceale.

Figura nr. 7. Matricea fluxurilor monetare încrucişate (a interacțiunilor)

e	1	2	3	4	5	6	7	8
1								
2								
3				d_{jk}				
4								
5								
6								
7								
8								

d_{jk} – fluxul monetar total al instituției „j" către instituția „k"

unde:

j – instituția creditoare;

k – instituția debitoare.

F. Secvențele metodologice ale abordării matriceale

Pentru a testa posibilitatea de folosire corectă a abordării matriceale în reprezentarea şi interpretarea rețelei monetare complexe, şi chiar globale, este necesară adaptarea matricelor propuse la potențialul informațional relevant în România, structurarea elementelor matriceale astfel încât să corespundă realității instituționale şi instrumentale, evidențierea interacțiunilor, a existenței şi intensității acestora, prin informațiile oferite de contabilitatea şi statistica națională.

1. Formele matriceale

În capitolul anterior au fost propuse următoarele forme matriceale:

a. Matricea structurală primară (MSP) care evidențiază existența sau nonexistența relațiilor, interacțiunilor dintre instituțiile „e", adică subiecți, entități, piețe, având pe linii şi coloane instituțiile, iar în căsuțe fiind indicate interacțiunile ca intrări (pe coloane) şi ieşiri (pe linii);

b. Matricea instrumentală (MIB), evidențiind valoarea monetară a instrumentului (activului) „i" prezentat pe coloane, în cadrul instituției „e", prezentate pe linii, această valoare fiind notată cu a_{ei};

c. Matricea funcțională (MAF), care evidențiază distribuirea instrumentelor „i", prezentate pe linii, în cadrul fluxurilor „f", prezentate pe coloane, valoarea monetară a fiecărui instrument pe fiecare flux fiind simbolizată cu b_{if}, semnificând valoarea monetară a instrumentului „i" în cadrul fluxului „f";

d. Matricea operațională (MOF) evidențiază valoarea monetară a fluxului „f" în cazul instituției „e", simbolizate cu c_{fe}. În acest sens fluxul conține şi instrumentele aferente, utilizate pentru realizarea operațiunilor financiare (activizare);

e. Matricea duală (MDF) care evidențiază, pentru fiecare instituție „e" activele, adică creanțele „m" şi pasivele, adică angajamentele „n", reflectând interacțiunea cu celelalte instituții pe categorii de active şi pasive, simbolizate cu „m_{ei}" şi respectiv „n_{ei}".

Pe baza acestor matrice se determină vectorul soldurilor monetare (s) al fiecărei instituții „e" pe total şi pe fiecare categorie de interacțiuni „f".

f. Matricea fluxurilor monetare încrucişate, a interacțiunilor (MFI), care reflectă valoarea interacțiunii exprimate prin flux „f" între instituții „e", pe linii fiind interacțiunile ca ieşiri de flux, iar pe coloane interacțiunile ca intrări de flux, valoarea interacțiunii fiind simbolizată cu „d_{jk}", unde „j" reprezintă instituția creditoare (ieşire de flux), iar „k" instituția debitoare (intrare de flux).

2. Variabilele matriceale

2.1. Instituțiile „e" luate în considerare sunt agregate în şase categorii distincte:

- gospodăriile populației;
- instituții nefinanciare;

- instituții financiare;
- instituții de administrație;
- instituții nelucrative;
- instituții exterioare (restul lumii).

Gospodăriile populației cuprind diverse grupuri de indivizi care consumă şi produc pentru autoconsum, precum patroni, pensionari, angajați etc.

Această categorie nu este detaliată în matricele propuse din considerente metodologice, ea reprezentând entitatea generativă.

Instituțiile nefinanciare pot fi detaliate în trei grupe, şi anume:

- de stat;
- private (publice, de grup, individuale);
- străine.

Aceste instituții produc bunuri tangibile (produse şi servicii).

Instituțiile financiare pot fi detaliate în patru grupe:

- banca centrală, care emite monedă şi administrează rezervele;
- entitățile bancare care intermediază fluxuri monetare;
- entități financiare de asigurări (comerciale şi sociale);
- alte entități financiare (de leasing, factoring, de brokeraj etc.).

Aceste instituții oferă bunuri financiare intangibile (produse şi servicii).

Instituțiile de administrație sunt detaliate în:

- administrația centrală;
- administrația locală;
- administrația socială.

Instituțiile nelucrative cuprind două grupe de entități:

- sindicate, partide, biserici, grupuri profesionale etc.;
- organizații de caritate şi de binefacere.

Instituțiile exterioare, detaliate pe grupe, cuprind entități nerezidente care interacționează monetar cu cele rezidente.

Dintre instituțiile implicate, ca noduri, în rețeaua monetară nu vom lua în considerare piețele, din două motive:

- instituționalizarea acestora în România este insuficientă, nerelevantă informațional şi instrumental;
- reprezintă instituții agregative, care concentrează interacțiuni între celelalte instituții (subiecții şi entitățile).

Operaționalizarea informațională va fi realizată pe următoarele *tipuri metodologice de instituții,* derivate din grupele prezentate:

e1 = gospodăriile populației;
e_2 = instituții nefinanciare;
e_3 = instituții financiare;
e_4 = instituții administrative;
e_5 = instituții externe;

e_6 = alte instituții.

Aceste tipuri de instituții se regăsesc în conturile naționale, care oferă informații privind valorile monetare ale fluxurilor şi instrumentelor, deci ale interacțiunilor dintre instituții.

O instituție, o entitate instituțională, realizează activități, oferind bunuri, de orice natură, tangibile şi intangibile, de consum sau de producție, materiale sau financiare, substanțiale sau informaționale etc., aceste activități putând fi grupate în trei categorii: principale (care defineşte tipul instituției), secundare şi auxiliare.

Regruparea entităților economice (instituțiilor) care desfăşoară activități principale identice sau similare generează ramura de activitate. În cadrul rețelei socionomice, entitățile se delimitează conform funcției şi conform activității principale *în sectoare (SCT) şi în ramuri (RMR).*

2.2. *Fluxurile „f",* prin care se realizează interacțiunile dintre instituții sunt agregate în şase tipuri matriceale:

- f_1 = fluxuri de bunuri destinate producției şi consumului intermediar (COM).

Aceste fluxuri cuprind bunuri destinate consumului productiv, pentru realizarea producției, fiind transformate şi consumate în timpul procesului de producție. Ele generează fluxuri monetare de plăți şi încasări imediate sau decalate (creatoare de creanțe şi de datorii) generatoare de monedă substitutivă, comercială sau blocată.

- f_2 = fluxuri de bunuri destinate consumului final (COF)

Aceste fluxuri cuprind bunuri destinate consumului populației, consumului investițional sau consumului extern (exporturi), fiind generatoare de fluxuri de încasări şi plăți.

Evident, aceste două tipuri de fluxuri declanşează şi susțin celelalte categorii de fluxuri şi instrumente (active) monetare.

- f_3 = fluxuri de retribuire, care reprezintă fluxuri de repartiție prin care se distribuie valoarea adăugată populației, angajaților, cuprinzând salariile şi alte venituri.

- f_4 = fluxuri de transfer, de redistribuire, care cuprind impozitele şi taxele, cotizații şi prestații sociale şi alte transferuri.

- f_5 = fluxuri financiare generate de operațiuni de conversie monetară, de intermediere bancară, de depozite şi credite.

- f_6 = fluxuri financiare generate de operațiuni de realocare monetară, necreatoare de monedă, pe piețele financiare, utilizând titluri de valoare de orice natură.

Aceste şase fluxuri acoperă aproximativ rețeaua de fluxuri caracteristică economiei (rețeaua monetară complexă).

2.3. Instrumentele „i” care activizează fluxurile, transformându-le în interacțiuni între instituții, se concretizează în active monetare şi financiare prin care se reglementează monetar relațiile în cadrul matricei monetare complexe. Aceste instrumente constituie mobilul operațiunilor monetare şi financiare.

Ansamblul activelor financiare, care reprezintă instrumente ale operațiunilor financiare, se grupează în instrumente de plată şi instrumente financiare (de realocare), în detaliu, prezentându-se astfel:

- instrumente monetare de rezervă, precum aurul şi DST;
- numerar (moneda fiduciară);
- conturi bancare (moneda scripturală);
- depozite la vedere (transferabile);
- depozite la termen şi asimilate;
- acțiuni şi alte participații;
- titluri de valoare pe termen scurt, precum bonurile de trezorerie;
- titluri de valoare pe termen lung, precum obligațiunile;
- derivatele (opțiuni, futures, forward, warrant, swap);
- credite bancare pe termen scurt;
- credite bancare pe termen lung;
- polițe şi prime de asigurare;
- credite comerciale;
- alte instrumente (active).

Aceste instrumente se pot grupa în următoarele *tipuri matriceale*:

i_1 = instrumente de plată, cuprinzând numerarul, conturile bancare şi depozitele la vedere;

i_2 = instrumente de plată comerciale, sub forma efectelor comerciale, a creanțelor şi datoriilor;

i_3 = instrumente financiare bancare de depozit;

i_4 = instrumente financiare bancare de credit;

i_5 = instrumente financiare de piață (de realocare), sub forma acțiunilor, participațiilor, titlurilor de valoare pe termen lung şi scurt, a derivatelor etc.;

i_6 = alte instrumente monetare, precum instrumentele de rezervă.

Instrumentele monetare, reflecție interactivă a activelor financiare, semnifică şi corespondența pasivă a acestor active, contrapartida pasivă evidențiind interacțiunea dintre instituția posesoare a portofoliului de active şi celelalte instituții furnizoare a resurselor monetare (deținătoare a capacităților de finanțare).

3. Conturile economiei şi fluxurile monetare

Operaționalizarea matriceală a rețelei monetare presupune în prealabil explicitarea metodologică, concretizată în esență în secvențializarea algoritmică a calculului matriceal.

Fluxurile din economie, exprimate monetar, sunt reflectate sintetic în conturi, de la formarea veniturilor până la modificarea patrimoniului entităților.

Se delimitează metodologic şase categorii de conturi sintetice (CST):

S_1 – *contul de producție (CPP),* al consumurilor intermediare, care permite obținerea valorii adăugate (VAG) brute sau nete şi, prin agregare instituțională, obținerea produsului intern brut (PIB). Aceste conturi angajează moneda, adică instrumente de plată imediată sau instrumente de plată decalată.

S_2 – *contul de distribuire şi utilizare a veniturilor (CDU),* care evidențiază repartizarea şi transferul veniturilor, prin fluxuri de retribuire şi fluxuri de transfer şi formarea veniturilor primare (VEP), a veniturilor disponibile (VED) şi a economisirii (ECS), a surplusurilor monetare, la nivelul entităților şi, prin agregare, pe ramuri, sectoare şi la nivelul economiei naționale.

Aceste conturi angajează moneda de plată şi de economisire, utilizând instrumente de plată (monetare) şi instrumente financiare, generând activele monetare şi financiare.

Aceste două conturi formează conturile curente, care sintetizează fluxurile f_1,f_2,f_3,f_4.

S_3 – *contul de acumulare (CAL)* este reprezentat prin conturi de flux, înregistrând variațiile activelor şi pasivelor entităților, precum şi variația valorii nete a patrimoniului acesteia. Acest cont evidențiază, prin componența sa, contul de capital, a capacității sau a nevoii de finanțare la nivelul entității economice, utilizând preponderent instrumentele financiare de conversie sau de realocare (bancare sau de piață).

S_4 – *contul de patrimoniu (CPT)* descrie activele, pasivele şi valoarea netă a entităților economice, sintetizând monetar toate fluxurile implicate în rețeaua monetară, deci reflectând, în expresie monetară, relațiile entității economice cu celelalte entități, interacțiunile acesteia în cadrul rețelei.

Acest cont este prezentat prin matricea duală a operațiunilor financiare şi prin vectorul soldurilor monetare.

S_5 – *contul extern (CEX)* descrie interacțiunile entităților rezidente cu entități nerezindente, în cadrul rețelei monetare globale, secvențializate pe conturi curente (de producție şi de distribuție), conturi de acumulare şi conturi de patrimoniu. În cadrul acestor conturi un activ financiar deținut de rezidenți reprezintă un pasiv financiar pentru restul lumii (cu excepția instrumentelor monetare de rezervă).

Rețeaua interacțiunilor externe se prezintă matriceal prin balanța de plăți externă, structurată pe segmente comerciale, financiare şi monetare.

S_6 – *contul de bunuri (CBN),* sintetizează fluxurile productive şi contrapartea de utilizare a acestora, fluxurile de consum intermediare, fluxurile de consum final (uman, investițional şi exporturi).

Acest cont reflectă monetar ansamblul fluxurilor reale din economie, generate de activitățile economice furnizoare de produse şi servicii de orice natură şi destinație.

Integrarea celor şase categorii de conturi pe întreaga economiei permite realizarea unei viziuni de ansamblu, sintetică asupra rețelei monetare complexe naționale şi a poziției acesteia în cadrul rețelei monetare globale, prezentând echilibrul tuturor fluxurilor şi al instrumentelor financiare (active), deci al interacțiunilor monetare dintre entități. Această integrare oferă în final mărimea capacității şi a nevoii de finanțare pe tipuri de entități, pe sectoare instituționale.

4. Algoritmul matriceal

Evidențierea sub formă matriceală a rețelei monetare complexe, operaționalizarea matriceală, implică realizarea unei secvențe calculative care să permită, în final, exprimarea informațională, pornind de la valorile monetare, a interacțiunilor (fluxuri şi instrumente) dintre entitățile instituționale luate în considerare.

În acest sens, se vor semnifica descriptiv şi calculatoriu secvențele matriceale prin care vor fi relevate operațional relațiile dintre entitățile instituționale, concretizate în interacțiuni, exprimate informațional prin valori monetare.

4.1. Matricea structurală primară (MSP), având pe linii şi pe coloane entitățile instituționale, evidențiază existența sau nonexistența relațiilor între două entități, e_j şi e_k, elementele matricei α_{jk}, fiind definite astfel:

$$\alpha_{jk} = \begin{cases} 1, & \text{dacă între cele două entități există relații} \\ 0, & \text{dacă între cele două entități nu există relații} \end{cases} \qquad (1)$$

Operațional, matricea se prezintă astfel:

Figura nr. 8. Matricea structurală primară operaționalizabilă

	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6
e_1						
e_2						
e_3			α_{jk}			
e_4						
e_5						
e_6						

Convențional, în formularea matriceală a rețelei monetare complexe, pe linii vor fi evidențiate ieşirile (relațiile furnizoare), iar pe coloane intrările (relațiile beneficiare), relații existente între vectorii linie şi vectorii coloană ale matricelor considerate.

Pentru entitățile e_j se pot determina, în cadrul formei matriceale a rețelei, *un indicator de conectare,* sub forma *gradului de conectare a entităților la rețea (GCA),* exprimat astfel:

$$\mathrm{GC} = \frac{\sum_{k=1}^{n} \alpha_{jk}}{n} \tag{2}$$

unde:

n – numărul maxim de relații a unei entități în cadrul rețelei (în cazul analizat n=6)

Pe ansamblul rețelei, în forma sa matriceală de exprimare, se poate determina *un indicator al complexității* de forma *gradul de complexitate al rețelei (GCR),* exprimat astfel:

$$\mathrm{GCR} = \frac{\sum_{j=1}^{n} \sum_{k=1}^{n} \alpha_{jk}}{n^2} \tag{3}$$

Valoarea lui n^2 exprimă numărul maxim de relații (conexiuni) dintre entitățile rețelei (în cazul nostru 6 * 6 = 36).

Trebuie subliniat că într-o rețea o entitate instituțională dezvoltă relații, interacționând şi cu ea însăşi.

Matricea structurală primară reprezintă, într-o interpretare semiotică, sintaxa formală a rețelei monetare complexe.

Relațiile unei entități în cadrul rețelei monetare complexe se concretizează în interacțiuni care presupun realizarea potențială a două fluxuri, de sens invers, purtătoare de instrumente monetare, astfel încât o entitate instituțională poate realiza un flux (vector de flux) de intrare (VFI) şi un flux, (vector de flux) de ieşire (VFE).

Secvențele matriceale evidențiază tocmai fluxurile de intrare şi ieşire, precum şi distribuirea instrumentelor pe fluxuri.

b. Matricea operațională, a operațiunilor (MOF), operațiuni care generează fluxuri de intrare şi de ieşire, caracteristice fiecărei entități instituționale, astfel încât această matrice se ataşează celor două feluri de fluxuri, operaționalizarea fiind prezentată mai jos.

Figura nr. 9. Matricea operațională a operațiunilor (MOF)

MOE

	f_1	f_2	f_3	f_4	f_5	f_6	Σ
e_1							
e_2							
e_3			c_{ef}				
e_4							
e_5							
e_6							
Σ							

MOI

	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	Σ
$\overline{f_1}$							
$\overline{f_2}$							
$\overline{f_3}$				$\overline{c_{fe}}$			
$\overline{f_4}$							
$\overline{f_5}$							
$\overline{f_6}$							
Σ							

Formal, fiecare din cele două matrice este transpusa celeilalte, însă elementele corespondente ale celor două matrice sunt diferite ($c_{ef} \neq \overline{c_{fe}}$), deoarece ele evidențiază mărimea fluxurilor de ieşire (MOE) şi a celor de intrare (MOI), diferite pentru fiecare entitate. Aceste fluxuri sunt neutre instrumental, evidențiind numai cantitatea de monedă ieşită şi intrată, prin operațiunile economice, în trezoreria entității instituționale, şi în acest sens le putem numi *fluxuri operaționale (FOP).*

Totalul elementelor pe liniile matricei MOE evidențiază cantitatea de monedă ieşită din trezoreria entității e_j, notate cu CME, iar totalul elementelor pe coloane în cazul matricei MOI evidențiază cantitatea de monedă intrată în trezoreria entităților e_j, notate cu CMI, rezultând:

$$\mathrm{CME} = \sum_{e=1}^{6} c_{ef}\,,\ \ \mathrm{CMI} = \sum_{f=1}^{6} \overline{c}_{fe} \tag{4}$$

Pentru fiecare entitate există, de regulă relația:

$$c_{ef} \neq \overline{c_{fe}} \tag{5}$$

Este evident că pentru fiecare categorie de flux (fj), intrările sunt egale cu ieşirile.

$$\sum_{e=1}^{6} c_{ef} = \sum_{f=1}^{6} \overline{c}_{fe} \tag{6}$$

Pe ansamblul rețelei monetare complexe, vom avea relația de echilibru:

$$\sum_{e=1}^{6}\sum_{f=1}^{6} c_{ef} = \sum_{f=1}^{6}\sum_{e=1}^{6} \bar{c}_{fe} \qquad (7)$$

Dacă fluxurile de monedă au o dimensiune potențială, stabilită organizatoric şi reglementativ, vom avea pe fiecare flux, de ieşire sau de intrare, o cantitate potențială de monedă, respectiv CEP (de ieşire) şi CIP (de intrare), şi vom avea, de regulă, relațiile:

CME $\neq$ CEP, CMI $\neq$ CIP (8)

Elementele celor două matrice evidențiază relațiile monetare reale ale fluxurilor de ieşire sau de intrare pentru fiecare entitate, semnificând caracteristica de flux a entității instituționale.

c. Matricea funcțională (MAF) evidențiază încărcătura instrumentală a fluxurilor de ieşire şi a celor de intrare, altfel spus, distribuția instrumentelor monetare în cadrul fiecărui flux, concentrându-se într-o matrice funcțională a fluxurilor de ieşire şi o matrice a celor de intrare, prezentate operațional mai jos.

Figura nr. 10. Matricele funcționale

	$\bar{f}_1$	$\bar{f}_2$	$\bar{f}_3$	$\bar{f}_4$	$\bar{f}_5$	$\bar{f}_6$	Σ		i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6	Σ
$\bar{i}_1$								f_1							
$\bar{i}_2$								f_2							
$\bar{i}_3$			$\overline{b_{if}}$					f_3				b_{fi}			
$\bar{i}_4$								f_4							
$\bar{i}_5$								f_5							
$\bar{i}_6$								f_6							
Σ								Σ							

Forma matriceală MAE surprinde instrumentele fluxurilor de ieşire, în timp ce forma MAI pe cele ale fluxurilor de intrare.

Elementele matriceale b_{fi} şi $\overline{b_{if}}$ exprimă valoarea monetară a fiecărui instrument i (i= 1,2 … 6) în cadrul fiecărui flux f (f=1,2, … 6) care poate fi flux de intrare ($\overline{b_{if}}$) sau de ieşire (b_{fi}).

În acest sens, totalul elementelor pe coloane (în cazul MAI) sau pe linii (în cazul MAE) evidențiază capacitatea instrumentală efectivă a fiecărui flux de intrare sau de ieşire (CII şi CIE).

$$CII = \sum_{i=1}^{6} \overline{b_{if}} \quad şi \quad CIE = \sum_{i=1}^{6} b_{fi} \tag{9}$$

În condițiile în care instituțional (reglementativ şi organizatoric) a fost proiectată capacitatea instrumentală potențială a fiecărui flux, de intrare şi ieşire, se pot înregistra trei situații duale:

$$CIP > CII \text{ sau } CEP > CIE \tag{10}$$

situație în care există rezervă de capacitate instrumentală, ceea ce evidențiază insuficienta activizare a rețelei.

$$CIP < CII \text{ sau } CEP < CIE \tag{11}$$

situație în care există penurie de capacitate, ceea ce evidențiază o supraactivare a rețelei, cu consecințe asupra fiabilității fluxurilor.

$$CIP = CII \text{ sau } CEP = CIE \tag{12}$$

situație în care există echilibru de capacitate, favorabilă în cazul unei rețele adaptative.

d. Matricea instrumentală (MID)

Matricea operațională şi cea funcțională au ca elemente valorile monetare ale fluxurilor care intră sau ies din trezoreriile entităților şi, respectiv, valorile monetare ale instrumentelor care activizează fluxurile de intrare şi de ieşire ale entităților, instrumente prin care se realizează monetar operațiunile.

În secvența formelor matriceale ale rețelei se poate exprima matriceal *rețeaua de relații dintre entități şi instrumente, instrumente care activează fluxurile, generând interacțiunile.* În acest sens, prin înmulțirea matricelor MOF cu matricele MAF se obțin matricele instrumentale care evidențiază interacțiunile de intrare şi de ieşire ale entităților.

Elementele matricelor instrumentale, notate cu a_{ei}, în cazul interacțiunilor de ieşire şi cu α_{ie} în cazul celor de intrare, au o semnificație informațională, nu în termeni monetari, ci în termeni convenționali, având ca bază monetară coeficienții matricelor generatoare MOF şi MAF.

Pentru aceasta, elementele matricelor funcționale b_{fi} şi $\overline{b_{if}}$ se transformă din valori monetare în valori de structură, exprimând ponderea valorii monetare a fiecărui instrument în valoarea monetară totală a fiecărui flux (f_j), simbolul noilor elemente matriceale fiind s_{fi} şi, respectiv, $\overline{s_{if}}$.

Se pot scrie următoarele relații:

$$\overline{s_{if}} = s_{fi} = \frac{\overline{b_{if}}}{\sum_{i=1}^{6}\sum_{f=1}^{6} b_{if}} = \frac{b_{fi}}{\sum_{f=1}^{6}\sum_{i=1}^{6} b_{fi}} \tag{13}$$

Noile matrice obținute le vom numi *matrice de structură (MSS),* respectiv matricea elementelor structurale de intrare (MSI) şi matricea elementelor structurale de ieşire (MSE), reprezentând forme matriceale de structură ale matricelor MAI şi MAE.

a. Formele matriceale ale rețelei sunt cele de mai jos.

Figura nr. 11. Matricele de structură operaționalizabile

MIS

	$\overline{f_1}$	$\overline{f_2}$	$\overline{f_3}$	$\overline{f_4}$	$\overline{f_5}$	$\overline{f_6}$	Σ
$\overline{i_1}$							100
$\overline{i_2}$							100
$\overline{i_3}$			$\overline{s_{if}}$				100
$\overline{i_4}$							100
$\overline{i_5}$							100
$\overline{i_6}$							100
Σ	100	100	100	100	100	100	

MES

	i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6	Σ
f_1							100
f_2							100
f_3				s_{fi}			100
f_4							100
f_5							100
f_6							100
Σ	100	100	100	100	100	100	

În cazul matricei MIS avem următoarele relații:

$$\sum_{i=1}^{6}\overline{s_{if}} = f_k, \ \sum_{k=1}^{6} f_k = 100 \tag{14}$$

Se deduce că elementele de pe coloana sumelor, $\overline{s_i}$, vor fi determinate astfel:

$$\overline{s_i} = \frac{\sum_{f=1}^{6} \overline{b_{if}}}{\sum_{i=1}^{6}\sum_{f=1}^{6} \overline{b_{if}}} \tag{15}$$

În cazul matricei MES avem următoarele relații:

$$\sum_{i=1}^{6} s_{fi} = f_j, \ \sum_{f=1}^{6} f_j = 100 \tag{16}$$

Se deduce că elementele de pe linia sumelor s_f, vor fi determinate astfel:

$$s_f = \frac{\sum_{f=1}^{6} b_{fi}}{\sum_{i=1}^{6}\sum_{f=1}^{6} b_{fi}} \tag{17}$$

Prin înmulțirea elementelor matricelor MOF şi MSS vom avea:

$$c_{ef} * s_{fi} = a_{ei}\ \overline{\mathbf{s_{if}}} * \overline{\mathbf{c_{fe}}} = \overline{\mathbf{a_{ie}}} \tag{18}$$

Cele două elemente rezultate vor forma MIS (a_{ei}) şi MII ($\overline{\mathbf{a_{ie}}}$), exprimând, după cum am spus, valoarea informațională (convențională) a interacțiunilor de ieşire, respectiv de intrare ale entităților e_j, prezentate matriceal mai jos.

Figura nr.12. Matrice instrumentale

	MIE							MII					
	i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6		e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6
e_1							$\overline{i_1}$						
e_2							$\overline{i_2}$						
e_3			a_{ei}				$\overline{i_3}$				$\overline{a_{ie}}$		
e_4							$\overline{i_4}$						
e_5							$\overline{i_5}$						
e_6							$\overline{i_6}$						

e. Matricea interacțiunilor, a fluxurilor încrucişate (MFI)

În cadrul acestei matrice, elementele d_{jk} exprimă valoarea informațională a „fluxului instrumentat”, adică a interacțiunii dintre entitatea (instituția) creditoare j, de pe linie şi entitatea debitoare k de pe coloane.

Relația de determinare a matricei MFI este:

$$MFI = MIE * MII \quad (19)$$

sau

$$d_{jk} = a_{ei} * \overline{a_{ie}} \quad (20)$$

Se observă că pe linii vom avea interacțiunile de ieşire dinspre o entitate (creditoare) către celelalte entități cu care are relații monetare, iar pe coloane vom avea interacțiunile de intrare spre o entitate (debitoare) dinspre celelalte entități cu care are relații monetare.

Forma matriceală a interacțiunilor rețelei se prezintă astfel:

Figura nr. 13. Matricea interacțiunilor

	$\bar{e}_1$	$\bar{e}_2$	$\bar{e}_3$	$\bar{e}_4$	$\bar{e}_5$	$\bar{e}_6$	Σ
e_1							
e_2							
e_3			$\overline{d_{jk}}$				
e_4		d_{jk}					
e_5							
e_6							
Σ							

În cadrul matricei, e_j reprezintă entitățile în calitate de creditor, deci de furnizor de monedă sub orice formă, iar $\bar{e}_k$ reprezintă entitățile în calitate de beneficiar de monedă, de debitor.

Această matrice reprezintă *forma activizată a matricei structurale primare*, ale cărei elemente α_{jk} evidențiază existența relației monetare, a cărei intensitate este exprimată de către d_{jk}.

Matricea MFI evidențiază, ca regulă, următoarele relații:

$$d_{jk} \neq đ_{jk} \quad (21)$$

$$\sum_{k=1}^{6} d_{jk} \neq \sum_{j=1}^{6} \overline{d_{jk}} \quad (22)$$

Matricea interacțiunilor oferă posibilitatea unor analize statice, dinamice şi relaționale ale rețelei monetare în forma matriceală, evidențiind extensiunea, intensiunea şi modificarea instituțională şi instrumentală a acestei rețele.

Forma matriceală a interacțiunilor prezintă următoarele caracteristici:

- evidențiază atât interacțiunile de ieşire ($d_{jk} \rightarrow j>k$), cât şi cele de intrare ($d_{jk} \rightarrow j<k$).
- fiecare entitate prezintă interacțiunea monetară cu ea însăşi ($d_{jk} \rightarrow j=k$), sub forma autofinanțărilor şi a interacțiunilor entităților din categoria respectivă, e_j.
- suma interacțiunilor de ieşire este, de regulă, diferită de cea a interacțiunilor de intrare, pentru fiecare entitate, sub forma:

$$\sum_{\substack{k=1 \\ k<j}}^{6} d_{jk} \neq \sum_{\substack{j=1 \\ j<k}}^{6} \overline{d_{jk}} \tag{23}$$

- modificarea în timp a valorii convenționale (informaționale) a elementelor matricei MFI este determinată atât de modificarea valorilor monetare ale elementelor matricei MOF cât şi a valorilor monetare ale elementelor matricei MAF, exprimate structural prin elementele matricei MSS.
- fiecare element al matricei MFI evidențiază intensiunea interacțiunii totale, de intrare şi de ieşire, în timp ce suma elementelor pe linii evidențiază extensiunea interacțiunii de ieşire, iar suma elementelor pe coloane evidențiază extensiunea interacțiunii de intrare, pentru aceeaşi entitate. Evident, este o extensiune în cadrul rețelei exprimate matriceal prin intensiunile elementare. Diferența între cele două valori sumă exprimă caracterul creditor sau debitor al entității respective în relația monetară cu celelalte entități.
- exprimarea structurală a matricei MFI în timp poate evidenția modificările de structură a interacțiunilor.
- determinarea indicilor de dinamică a elementelor matricei evidențiază impactul factorilor asupra valorilor convenționale (informaționale) ale elementelor matricei.

f. Matricea duală a operațiunilor financiare (MDF)

Această matrice evidențiază pentru fiecare entitate (instituție) e_j, intrările (datoriile) n de monedă financiară şi ieşirile (creditele) m de monedă financiară, matricea relevând, din perspectiva unei entități, valoarea totală a creanțelor şi angajamentelor pe tipuri de instrumente financiare (în cazul nostru, şase instrumente).

Caracteristica acestei matrice rezidă în faptul că evidențiază numai relațiile monetare determinate de surplusurile şi penuriile de lichiditate, deci de capacitățile şi nevoile de finanțare.

Forma matriceală este prezentată mai jos.

Figura nr.14. Matricea dală

MCT MDT

Creanțe (m)							e	Datorii (n)						
Σ	$\bar{i}_6$	$\bar{i}_5$	$\bar{i}_4$	$\bar{i}_3$	$\bar{i}_2$	$\bar{i}_1$		i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6	Σ
							e_1							
							e_2							
			m_{ei}				e_3				n_{ei}			
							e_4							
							e_5							
							e_6							
							Σ							

Matricea dală este formată din matricea creanțelor (MCT), elementele matricei, m_{ei}, exprimând valoarea monetară a fiecărui tip de instrument prin care s-au activizat fluxuri de ieşire de monedă, şi matricea datoriilor (MDT), ale cărei elemente (n_{ei}) exprimă valoarea monetară a fiecărui tip de instrument care activează fluxuri de intrare de monedă.

Diferența dintre elementele matricei MCR şi cele ale matricei MDT evidențiază soldurile, pozitive sau negative şi, în final, capacitatea sau nevoia de finanțare a fiecărei entități.

Analiza matriceală poate viza intensiunea şi extensiunea creanțelor şi datoriilor, structura şi modificările de structură matriceală, dinamica valorilor monetare ale creanțelor şi angajamentelor, precum şi ale soldurilor derivate.

G. Operaționalizarea informațională a algoritmului matriceal

Operaționalizarea permite atât testarea adecvării abordării matriceale a rețelei monetare complexe, din punct de vedere algoritmic, al semnificațiilor, al

explicării şi al interpretării, cât şi determinarea, în condițiile existenței bazinului informațional necesar, a extensiunii şi intensiunii concrete a rețelei, a structurii şi a dinamicii matriceale a acesteia, precum şi a modificărilor de structură matriceale.

În această fază a cercetării, obiectivul operațional a constat în testarea adecvării, îndeosebi din punct de vedere algoritmic şi al semnificațiilor, urmând ca în fazele următoare, prin dezvoltarea aplicabilității tehnicilor matriceale, să fie adâncite celelalte aspecte şi să se pregătească bazinul informațional necesar determinărilor concrete (empirice).

Realizarea obiectivului operațional propus ne-a permis utilizarea unor date calculate referitoare la dimensiunile monetare ale fluxurilor şi instrumentelor monetare, date care au fost determinate luând în considerare structurile informaționale ale variabilelor matriceale, existente în Conturile Naționale pentru perioada 1993 – 1994 şi 1996 – 1997.

În cazul matricei duale datele utilizate se regăsesc însă în tabelul operațiunilor financiare din cadrul Conturilor Naționale pe perioadele respective.

Operaționalizarea informațională a algoritmului matriceal a urmat anumite etape, prezentate în continuare.

1. Operaționalizarea matricelor MOF şi MAF

Anexa nr.1 prezintă fluxurile de intrare (MOI) şi cele de ieşire (MOE) pentru cele şase instituții, valorile monetare ale fluxurilor elementare (c_{fe} şi c_{ef}) fiind ipotetice. Pe liniile matricei MOE sunt însumate fluxurile de ieşire, iar pe coloanele matricei MOI sunt însumate fluxurile de intrare, relațiile între fluxuri fiind prezentate în relațiile 5,6,7 şi 8. Valoarea monetară a tuturor fluxurilor de ieşire este egală cu aceea a fluxurilor de intrare.

Anexa nr.2 prezintă distribuirea instrumentelor monetare pe cele două tipuri de fluxuri, de intrare şi de ieşire. Valoarea monetară a tuturor fluxurilor de intrare sau de ieşire este egală cu valoarea monetară a instrumentelor agregate. Pentru fluxurile de ieşire relația este:

$$\sum_{e=1}^{6}\sum_{f=1}^{6} c_{ef} = \sum_{f=1}^{6}\sum_{i=1}^{6} b_{fi} \tag{24}$$

Evident, pentru fiecare entitate valoarea fluxurilor de ieşire diferă de valoarea celor de intrare şi similare în cazul instrumentelor, relații evidențiate în capitolul anterior.

În matricele MOF se pot distinge, pentru cele şase entități şi pentru fiecare an şase vectori ai fluxurilor de ieşire (liniile matricei MOI) şi şase vectori ai fluxurilor de intrare (coloanele matricei MOI).

În matricele MAF se pot distinge, de asemenea, pentru cele şase fluxuri de intrare (matricea MAI) şi pentru cele şase fluxuri de ieşire (matricea MAF)

câte şase vectori ai instrumentelor asociate (pe coloane şi respectiv pe linii), în cazul fiecărei perioade.

Dacă notăm generic elementele celor patru tipuri de vectori cu x, se poate determina lungimea vectorului (LVC), conform formulei:

$$|x| = \sqrt{\sum_{t=1}^{6} x_t^2} \tag{25}$$

unde:

t = 1,2 … 6 reprezintă categoriile de fluxuri şi de instrumente

x_t = valoarea monetară a unui element al vectorului de flux sau de instrument

LVC relevă gradul de agregare (max |x|) sau dezagregare (min |x|) a valorii vectorului ($\sum_{t=1}^{6} x_t$) pe elementele componente x_t.

Comparând valorile LVC în structura sau dinamica vectorială se pot evidenția modificările structurale sau temporale ale fiecărui vector sau gradul de concentrare valorică al elementelor vectoriale.

Vom avea următoarele tipuri de vectori:

VFI = V(c_{fe}): f=1,2 … 6 = vectorul fluxurilor de intrare;

VFE = V(c_{ef}): f=1,2 … 6 = vectorul fluxurilor de ieşire;

VII = V(b_{if}): i=1,2 … 6 = vectorul instrumentelor de intrare;

VIE = V(b_{fi}): i=1,2 … 6 = vectorul instrumentelor de ieşire.

În anexa nr.3 sunt prezentate lungimile vectorilor (LVC) în cazul matricelor MOF (MOI şi MOE) şi MAF (MAI şi MAE), pentru anii N şi N-1, sintetizate în tabelul de mai jos.

Tabelul nr.1

Lungimea vectorilor (LVC) ai matricelor MOF şi MAF

Matrice	An	Variabilă	1	2	3	4	5	6	Σ
MOF	N	FI	222,56	261,48	225,59	77,97	97,12	23,54	908,26
		FE	211,78	282,58	253,18	62,25	101,80	21,61	933,20
	N-1	FI	161,97	242,58	212,12	50,72	81,03	27,40	775,82
		FE	157,48	240,83	222,11	54,08	91,98	21,70	788,18
MAF	N	II	226,55	184,80	53,72	21,79	299,29	32,71	818,86
		IE	236,06	185,12	53,59	17,86	298,90	31,46	822,99
	N-1	II	186,82	151,15	46,45	27,00	260,70	27,57	699,69
		IE	187,56	153,50	45,10	24,56	256,41	27,53	694,66

FI = flux de intrare (MOI);

FE = flux de ieşire (MOE);

II = instrument de intrare (MAI);

IE = instrument de ieşire (MAF);

Datele din tabelul nr.1 evidențiază unele aspecte, precum:

a. Lungimea vectorilor sumă ai matricelor MOF este mai mare decât aceea a vectorilor MAF, evidențiind un grad de agregare mai mare a fluxurilor pe entități (concentrarea fluxurilor), decât a instrumentelor pe fluxuri (încărcătura instrumentală).

b. Față de anul N-1, în anul N dezagregarea fluxurilor a fost mai mare (22%) față de aceea a instrumentelor (18%).

c. Agregarea (concentrarea) puternic diferențiată pe categorii de fluxuri (distribuite entităților) şi pe categorii de instrumente (distribuite fluxurilor), precum şi între fluxurile, respectiv instrumentele de intrare, pe de o parte, şi fluxurile, respectiv instrumentele de ieşire, pe de altă parte, în cadrul aceluiaşi an (vezi FI (N,2) şi FE (N,2), FI (N-1,6) şi FE (N-1,6) etc.

Tabelul oferă însă posibilități multiple de analiză a restructurărilor vectoriale.

2. Operaționalizarea matricelor MIB

MIB, reprezentând interacțiuni deschise, de intrări şi de ieşiri, ale entităților, evidențiază valorile matriceale fiecărui instrument ataşat unei instituții în cadrul fluxurilor de ieşire şi de intrare ale acestora.

Pentru a nu denatura valorile monetare ale elementelor matriceale, a_{ei} şi a_{ie} se vor utiliza matricele structurale (MSS) ale matricelor funcționale (MAF), prezentate în anexa nr.4. Elementele matricei, s_{fi} şi s_{if}, reprezintă ponderea valorii monetare a fiecărui instrument din cadrul unui flux în totalul valorii monetare a fluxurilor, conform formulei (19).

În continuare, folosind formula (18) se determină valorile convenționale (informaționale) ale elementelor a_{ei} şi a_{ie} prezentate în anexa nr. 5, în cadrul matricelor MSE şi MSI, reprezentând fluxurile matriceale informaționale ale matricelor MIE şi MII, care măsoară valorile monetare ale elementelor de ieşire şi de intrare ale matricelor instrumentelor MIB.

Cele două matrice, MSE şi MSI ne vor permite, în continuare, să determinăm natura interacțiunilor monetare, a fluxurilor monetare (MFI), constituind deci o *matrice de tranzit informațional.*

3. Operaționalizarea matricei MFI

Matricea interacțiunilor se determină conform formulelor (19) şi (20). Având în vedere că elementele matricelor structurale sunt exprimate prin procente şi că în algoritmul de calcul al elementelor matricei MFI elementele structurale se multiplică, se pot împărți elementele matricei MFI astfel calculate, la 10000(100^2), obținându-se o relevanță informațională similară a valorilor calculate inițial. Formula (20) devine astfel:

$$\mathbf{d}_{jk} = \frac{\mathbf{a}_{ei} * \overline{\mathbf{a}_{ie}}}{\mathbf{10000}} \qquad (26)$$

Matricea MFI determinată pentru anii N şi N-1 oferă informații privind interacțiunile monetare între entitățile e_j, sub următoarele aspecte:

a. valoarea informațională a interacțiunilor de intrare şi de ieşire pentru fiecare entitate, pe baza datelor din anexa nr.6, sunt prezentate sintetic în tabelul de mai jos.

Tabelul nr.2

Valoarea informațională a interacțiunilor

Anul	Interacțiune	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	Σ
N	Intrare (I)	76213	73753	82227	84014	37398	66495	420100
	Ieşire (E)	109562	160710	58096	33773	43354	14605	420100
N-1	Intrare (I)	56377	51320	57080	56340	26177	44806	292100
	Ieşire (E)	64849	110358	42084	28227	34865	11717	292100
N	I+E	-33349	-86957	24131	50241	-5956	51890	0
N-1	I-E	-8472	-59038	14996	28113	-8688	33089	0

Informațiile oferite se referă la:

- modificarea valorii totale a interacțiunilor, în dinamică;
- diferențele, pentru fiecare entitate, între interacțiunile de intrare şi cele de ieşire şi evoluția în timp a acesteia:

b. structura valorilor interacțiunilor în cei doi ani, N şi N-1, pe baza acestora putându-se determina modificările de structură.

Formula de calcul este următoarea:

$$\mathbf{P_a} = \frac{\mathbf{V_a}}{\sum_{j=1}^{6}\sum_{k=1}^{6}\mathbf{a_{jk}}} = \frac{\mathbf{V_a}}{\mathbf{V_m}} \tag{27}$$

unde:

P_a = ponderea valorii informaționale a elementului matriceal „a” în valoarea informațională totală a matricei MFI;

j = liniile matricei;

k = coloanele matricei;

V_m = valoarea informațională totală a matricei MFI.

În anexa nr.7 sunt prezentate structurile matricei MFI în anii N şi N-1.

Modificările de structură se determină astfel:

$$M_a = |a_{jk}(N)| - |a_{jk}(N-1)| \tag{28}$$

$$MI_a = \sum_{k=1}^{6} a_{jk} N - \sum_{k=1}^{6} a_{jk}(N-1) \tag{29}$$

$$MI_{\bar{a}} = \sum_{j=1}^{6} a_{jk} N - \sum_{j=1}^{6} a_{jk} (N-1) \qquad (30)$$

unde:

M_a = modificarea ponderii elementului „a”;

MI_a = modificarea ponderii interacțiunilor de ieşire în instituția e;

$MI_{\bar{a}}$ = modificarea ponderii interacțiunilor de intrare în instituția e.

În anexa nr.8 sunt prezentate modificările de structură, în timp ale matricei MFI.

Pe baza datelor din anexele nr.7 şi 8 este prezentat sintetic, în tabelul de mai jos, modificarea structurii matriceale a interacțiunilor pe entități, evidențiate şi în anexa nr.8 pe linie şi coloană care reflectă suma algebrică a modificărilor elementelor matriceale (Σx_j şi Σx_k).

Tabelul nr.3

Structura interacțiunilor dintre instituții

- % -

An	Interacțiunea	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	Σ
N	Intrare (I)	18,14	17,56	19,57	20,00	8,90	15,83	100
	Ieşire (E)	26,07	38,26	13,83	8,04	10,32	3,48	100
N-1	Intrare (I)	19,30	17,57	19,54	19,29	8,96	15,34	100
	Ieşire (E)	22,20	37,78	14,41	9,66	11,94	4,01	100
N-(N-1)	I	-1,16	-0,01	0,03	0,71	-0,06	0,49	0
	E	3,88	0,47	-0,58	-1,62	-1,62	-0,53	0

Din tabel se evidențiază modificarea interacțiunilor de intrare şi de ieşire pentru fiecare entitate.

În continuare se poate determina *gradul de restructurare a matricei MFI,* pentru cele două tipuri de interacțiuni, conform formulei:

$$GS = \frac{|MI|}{100} * 100 = MI \qquad (31)$$

unde:

| MI | = valoarea absolută a modificării interacțiunii;

GS = gradul de restructurare a matricei MFI

Utilizând formula în cazul celor două tipuri de interacțiuni vom avea:

$$GS_a = \frac{3{,}88 + 0{,}47 + 0{,}58 + 1{,}62 + 1{,}62 + 0{,}53}{100} * 100 = 8{,}7\%$$

$$GS_{\bar{a}} = \frac{1,16 + 0,01 + 0,03 + 0,71 + 0,06 + 0,41}{100} * 100 = 2,46\%$$

Se constată că restructurarea interacțiunilor de intrare a fost mai mare cu 6,24 puncte procentuale decât restructurarea interacțiunilor de ieşire pe ansamblul entităților.

Gradul de restructurare globală luând în considerare valoarea absolută a modificării ponderii fiecărui element matriceal, se poate determina conform formulei:

$$GS_g = \frac{\sum_{j=1}^{6}\sum_{k=1}^{6}\left[a_{jk}(N) - a_{jk}(N-1)\right]}{100} \qquad (32)$$

Utilizând formula se obține valoarea totală a modificării ponderii elementelor matriceale, şi deci gradul modificării globale, care este de 10%, conform datelor din anexa nr.8 (linia şi coloana care reflectă suma valorilor absolute $\sum|e_j|$ şi $\sum|e_k|$.

c. Evoluția valorilor elementelor matricei MFI în anul N comparativ cu anul N-1, precum şi evoluția valorilor interacțiunilor de intrare şi de ieşire şi a valorii totale a interacțiunilor sunt prezentate în anexa nr.9.

Se constată o evoluție diferențiată pe tipuri de interacțiuni şi tipuri de entități, precum şi o puternică diferențiere a evoluției elementelor matriceale.

Astfel, valoarea elementului matriceal a_{16} a crescut cu 77% în timp ce valoarea elementului matriceal a_{41} a crescut cu numai 12%.

Totodată, valoarea interacțiunii de ieşire a entității e_1 a crescut cu 69%, în timp ce valoare interacțiunii de ieşire a lui a_3 a crescut cu numai 20%.

Analiza dinamicii matricei MFI poate oferi şi alte informații utile.

4. Operaționalizarea matricei duale (MDF)

Matricea dală (MDF) prezentată în paragraful E, figura nr.5 şi 6, precum şi în paragraful F.4.f, figura nr.14, va fi operaționalizată informațional pentru anii 1994 şi 1997, pe baza datelor din tabelul operațiunilor financiare cuprinse în Conturile naționale ale anilor luați în considerare.

În anexa nr.10 sunt prezentate matriceal creanțele şi datoriile fiecărei categorii de instituții, informațiile din matrice semnificând fluxurile de monedă reflectate prin valoarea monetară a celor şase tipuri de instrumente.

În cazul fiecărui tip de entitate se pot compara, pentru fiecare tip de instrument, valoarea creanțelor şi a datoriilor şi, de asemenea, modificarea acestor valori în timp. Prelucrarea matriceală a informațiilor va releva interdependențe şi influențe între elementele matricei. Sinteza pe linii şi coloane a informațiilor este prezentată în tabelul nr.4.

Tabelul nr.4

Creanțe, datorii, solduri

Nr. crt.	Semnificație			1	2	3	4	5	6	Σ
1	Insti-tuții	1994	Creanțe	3220	17544	11733	3248	2699	342	38786
2			Datorii	1269	19787	11334	4210	2019	167	38786
3			Sold (rd.1-2)	1951	-2243	399	-962	680	175	0
4		1997	Creanțe	22762	83661	30581	10728	28370	1135	177237
5			Datorii	21001	98226	27630	17958	11917	505	177237
6			Sold (rd.4-5)	1761	-14565	2951	-7230	16453	630	0
7		1997-1994	Creanțe (rd.4-1)	19542	66117	18848	7480	25671	793	138451
8			Datorii (rd.5-2)	19732	78439	16296	13748	9898	338	13845
9			Sold (rd.6-3)	-190	-12322	2552	-6268	15773	455	0
10		1997 — - 1 1994	Creanțe (rd.4/1)-1	6,07	3,77	1,61	2,30	9,51	2,32	3,57
11			Datorii (rd.5/2)-1	15,50	3,96	1,44	3,26	4,90	2,02	3,57
12	Ins-tru-men-te	1994		8454	8412	3193	16976	1167	584	38786
13		1997		18285	55987	16557	57518	27711	1179	177237
14		1997-1994		9828	47575	13364	40542	26544	595	138451
15		(1997/1994)-1		1,16	5,65	4,18	2,39	22,74	1,02	3,57

Soldul dintre creanțe şi datorii reflectă capacitatea (cu semnul plus) sau nevoia (cu semnul minus) de finanțare pe fiecare tip de instituție şi, în acest sens, se constată creşterea rolului de finanțator al economiei pentru sectorul extern (restul lumii), pe fondul diminuării capacității de finanțare a gospodăriilor populației. Analiza matricei duale şi a tabelului derivat, cu instrumente matriceal – statistice (de exemplu, analiza vectorială), poate evidenția informații semnificative în înțelegerea rețelei monetare, a configurației şi dinamicii acesteia.

Tabelul nr.5

Nr. crt.					1	2	3	4	5	6	Σ
1	LVC	Valori	1994	Creanțe	3204	14247	6018	2563	1800	359	23310
2				Datorii	1161	14559	5199	3929	1902	128	21765
3			1997	Creanțe	18146	59789	17190	10000	24312	736	106383
4				Datorii	19785	61740	19309	12835	12248	482	96818
5		Diferențe	Creanțe-datorii	1994 rd.1-2	2043	-312	819	-1366	-102	231	1545
6				1997 rd.3-4	-1639	-1951	-2119	-2835	12064	254	9565
7		Rapoarte	1997 —— 1994	Creanțe rd.3/1	5,66	4,20	2,86	3,90	13,50	2,05	4,56
8				Datorii rd.4/2	17,00	4,24	3,71	3,27	6,44	3,76	4,44
9	Structura	Ponderi (%)	1994	Creanțe	8,30	45,30	30,30	8,40	6,80	0,90	100
10				Datorii	3,30	51,00	19,20	10,90	5,20	0,40	100
11			1997	Creanțe	12,80	47,20	172,20	6,00	16,00	0,60	100
12				Datorii	11,80	55,50	15,60	10,10	6,70	0,30	100
13		Diferențe 1997-1994	Algebrice	Creanțe rd.11-9	4,54	1,98	-13,00	-2,32	9,04	-0,24	0
14				Datorii rd.12-10	8,58	4,41	-13,63	-0,72	1,52	-0,15	0
15			Absolute	Creanțe rd.11-9	4,54	14,66	17,30	9,51	15,28	1,49	62,78
16				Datorii rd.12-10	8,58	27,71	16,76	6,96	2,50	0,27	62,78
17	Dinamica 1997/1994		Creanțe		7,07	4,77	2,61	3,30	10,51	3,32	4,57
18			Datorii		16,55	4,96	2,44	4,27	5,91	2,98	4,57
19			Devansare Rd.17/18		0,43	0,96	1,07	0,73	1,78	1,11	

În cazul instrumentelor se constată expansiunea titlurilor de valoare şi diminuarea instrumentelor de plată imediată şi chiar a instrumentelor de credit.

Utilizarea matricei interacțiunilor (MFI) pentru analiza conturilor financiare (tabelul operațiunilor) este prezentat în anexa nr.11, fiind evidențiate creanțele şi datoriile reciproce dintre tipurile de entități economice pentru anii 1994 şi 1997.

Abordarea matriceală permite aplicarea analizei vectoriale (LVC), a analizei structurale şi a analizei dinamicii, prezentate anterior în cazul algoritmării matriceale a matricelor MOF şi MAF.

Analiza se poate realiza pe elementele matriceale, atât în structură cât şi în dinamică. Însă relevantă este analiza interacțiunilor pe ansamblul entităților, adică pe total linii (interacțiuni de ieşire) şi total coloane (interacțiuni de intrare).

Tabelul nr.5 sintetizează informațiile din anexele nr.11 şi 12.

Interpretarea informațiilor din tabel evidențiază următoarele aspecte:

- vectorii de creanțe şi datorii ai entităților nonfinanciare (întreprinderi) prin lungimea lor, reflectă dimensiunea şi concentrarea valorică cea mai mare a interacțiunilor acestora în cadrul rețelei, urmate de entitățile financiare;
- vectorul creanțelor, în ambii ani, având lungimea mai mare decât cel al datoriilor, evidențiază, pe total, o capacitate de finanțare;
- concentrarea creanțelor pe tipuri de interacțiuni este mai mare decât cea a datoriilor pe ansamblu, cu maxime în cazul restul lumii în anul 1997, evidențiind calitatea de finanțator al sectorului extern, pentru economia națională, toate celelalte tipuri de entități, deci şi interacțiunile acestora, degradându-şi fluxurile financiare (Datorii > Creanțe);
- modificările absolute de structură ale creanțelor şi ale datoriilor au fost evidente (62,78%), cel mai accentuat modificându-se datoriile entităților productive (nonfinanciare), dar şi creanțele entităților nerezidente (restul lumii).

Tabelul şi anexele nr.11 şi 12 oferă însă posibilități multiple de interpretare, dar şi de adâncire a prelucrării.

H. Necesitatea şi obiectivele restructurării sistemului financiar

Abordarea în rețea a sistemului financiar şi formalizarea (modelarea) matriceală a acestuia oferă posibilitatea unei înțelegeri coerente şi complete a sistemului, evidențierii insuficiențelor şi carențelor, orientării activității de schimbare, de adaptare a sistemului la cerințele unei economii de piață deschise şi competitive. Centrarea abordării pe instituții şi instrumente permite evaluarea caracteristicilor şi parametrilor structuralității, funcționalității şi

fiabilității sistemului, instituțiile şi instrumentele constituind componentele generative ale fluxurilor şi interacțiunilor rețelei.

1. Probleme ale evoluției sistemului financiar românesc

Evoluția sistemului în cei 13 ani de tranziție s-a confruntat cu *cinci probleme definitorii şi, în parte, specifice* spațiului economiei româneşti, şi anume:

a) Incompatibilitatea ordinii şi ritmului reformelor (schimbărilor) economico-sociale cu specificul economiei româneşti, cerințele tranziției şi caracteristicile mediului extern;

b) *Inadecvarea procesului de transformare a economiei româneşti* în tranziție spre economia de piață. În acest sens, abordarea tranziției în afara câmpului raționalității economice, fără încadrarea acestora într-o strategie a transformării, adaptării şi dezvoltării orientate spre eficiență, echitate şi competitivitate, a plasat economia reală pe o traiectorie a dezarticulării, dezordinii, devalorizării, ineficienței etc., neoferind mediul socioeconomic constituirii unui sistem financiar care să ofere evoluției economiei capitalizare şi performanță;

c) *Defectuoasa şi incompleta reglementare a evoluției prin schimbare a sistemului financiar*, insuficienta supraveghere a funcționalității acestuia, ceea ce a generat contraperformanțele acestora, evidente în cei 13 ani de tranziție. În acest sens, sistemul financiar, în particular cel bancar, s-a afirmat ca un consumator de resurse financiare, ca un distrugător şi nu un generator şi multiplicator, *corupția, grandomania şi incompetența* fiind atributele endemice ale managementului financiar.

Această problemă a fost fundamentală sub următoarele aspecte:

- slaba reprezentare în procesul schimbării a componentelor de bază ale tranziției şi anume: de reglementare, de protecție, de eficiență, de oportunitate;
- delimitarea incorectă între scopuri, priorități, instrumente şi modalități în realizarea reformelor şi schimbărilor;
- liberalizarea arbitrară şi rapidă a pieților, a pieței financiare în particular, fără existența unei „infrastructuri şi suprastructuri” care să susțină şi supravegheze. Plasarea sistemului bancar, a Băncii Naționale, a politicilor monetare în postura de „motor” al tranziției, în condițiile unei economii inerte din punct de vedere al raționalității financiare a indus distorsiuni, denaturări, perturbări şi blocaje în evoluția economiei;
- modificarea, accelerarea sau încetinirea necorelată a componentelor reformei financiare, forțarea schimbărilor fără o bază economică, dezagregarea legăturilor etc., cu efecte asupra funcționalității şi performanțelor sistemului.

d. *Promovarea unei „privatizări comandate" a economiei*, cu orientarea intereselor şi motivațiilor, fără raționalitate şi eficiență, inechitabilă şi asimetrică, decapitalizând şi demolând fundamentul financiar al existenței societății: *economisirea şi investiția*. Aceasta a plasat sistemul financiar în schimbare într-un spațiu al incertitudinii şi tulburenței favorabil fenomenelor nocive de corupție şi decapitalizare, lipsit de „generativul" fluxurilor financiare: surplusul monetar al subiecților economici;

e. *Deschiderea imprudență şi fără discernământ a economiei româneşti, a componentei financiar – monetare* a acesteia, către mediul extern, dominat de fluctuații, speculații, incertitudini. În acest sens, aservirea pasivă a politicilor financiar – monetare comandamentelor, cerințelor impuse de către organismele internaționale, neabilitate şi nepregătite să „gestioneze tranziții" (crize de sistem), în condițiile unei economii în schimbare, aleatoare şi a unui sistem financiar debusolat, a împins procesul de tranziție spre contraperformanța structurală, funcțională, comportamentală, cu eficiență negativă.

Se poate afirma că evoluția sistemului financiar în cei 13 ani de tranziție s-a caracterizat printr-o *dinamică recurentă* inadecvată unei *procesualități transformative*, care să fi trebuit să fie esența tranziției.

2. Caracteristicile sistemului financiar românesc

Problemele evoluției sistemului financiar românesc, insuficient şi incorect gestionate, au plasat sistemul într-un *mediu nociv saturat de criză, de criza nontransformativă, în termenii raționalității economice.*

Se poate afirma că sistemul financiar românesc nu s-a transformat adaptativ şi competitiv, adecvându-se la mediu prin propria voință managerială, ci a fost schimbat (şi nu transformat) de către mediu, conform unor cerințe, deziderate şi interese exogene unei raționalități economice internalizate. În acest fel pot fi înțelese şi interpretate caracteristicile actuale (în anul 2003) ale sistemului.

a. *Incompletitudinea instituțională a sistemului financiar*, concretizată în lacune reglementative, insuficiențe organizaționale (entități financiare), distorsiuni relaționale, denaturări funcționale etc.

Supralicitarea unui sistem bancar insuficient structurat în condițiile penuriei cronice de lichidități a evidențiat un sistem financiar amorf, pasiv, fără un fundament instituțional adecvat. Slaba dezvoltare a instituțiilor financiare nonbancare, de colectare şi plasament, asimetria sistemului bancar, insuficienta şi irelevanta dezvoltare a piețelor etc., sunt evidențe ale incompletitudinii instituționale;

b. *Insuficienta şi irelevanta dezvoltare şi diversificare a instrumentelor financiare (înțelese în mod extensiv)*. Instrumentele de colectare, de creditare, de plasament, de negociere, de acoperire, de plată etc. sunt slab dezvoltate în sistemul financiar românesc, afectând atât capacitatea de interacțiune a

componentelor acestuia (rețelizarea), cât şi posibilitățile de interconectare a acestuia la economia reală, la mediul economic extern.

Astfel, din valoarea totală a operațiunilor financiare pentru anul 2001, instrumentele bancare au acoperit circa 75%, în condițiile în care, în termeni reali creditul intern s-a redus cu 5 puncte procentuale.

c. *Diminuarea potențialului de economisire al subiecților economici*, generată de decapitalizarea agenților economici şi sărăcirea populației, consumul neproductiv al „elitei financiare", precum şi de transferurile monetare externe. Această diminuare s-a reflectat în capacitatea de finanțare a economiei, care, prin debilitare a făcut loc capitalului străin speculativ, marginal sau reciclat („bani murdari"). Față de anul 1993, negativitatea capacității de finanțare a economiei (nevoia de finanțare externă) a crescut în anul 2001, în termeni reali, de circa şase ori, evidențiind astfel penuria financiară caracteristică, îndeosebi, agenților economici, reflectată în diminuarea valorii investițiilor, în termeni reali cu 70%, în anul 2001 față de anul 1993;

d. *Supravegherea inadecvată sistemului financiar*, supus unor „autorizări" şi reglementări adesea arbitrare, fără protejarea şi asigurarea fondurilor, bântuit de falimente şi decapitalizări, de infuzia banilor murdari şi a monedei speculative. Disponibilitățile monetare interne, gestionate fraudulos şi incompetent, devalorizate printr-o politică monetară aparent restrictivă, însă în realitate laxă (orientate spre devalorizarea monedei fără câştiguri de export eficient), au fost drenate spre alimentarea, prin montaje financiare paralele, privatizărilor comandate.

Cele cinci componente fundamentale ale sistemului financiar au fost aparent supravegheate conform unor reglementări incomplete, incoerente, disparate şi inadecvate condițiilor economiei româneşti;

e. *Incongruența componentelor sistemului financiar*, din punct de vedere al dimensiunii, configurației, funcționalității, complementarității dezvoltării etc., ceea ce a creat „câmpuri financiare" ale nimănui, neacoperite prin fluxuri şi instrumente, generând sincope şi asimetrii, inclusiv informaționale, la nivelul operatorilor financiari şi ai clienților acestora.

Această caracteristică a influențat hotărâtor evoluția ratelor dobânzilor, a vitezei de rotație a monedei, a finanțării economiei, a ratei de economisire etc. Ofertele financiare ale sistemului, câte au existat, au fost adesea fantomatice, rău constituite, fără relevanță în dinamica economică. Între colectarea, conversia şi plasamentul monetar s-au creat rupturi, distorsiuni şi contradicții, susținute şi menținute de un sistem bancar falimentar;

f. *Intruziunea capitalului străin prin privatizarea instituțiilor financiare de stat sau înființarea de noi instituții*, în condițiile liberalizării piețelor financiare, intruziune care însă nu a indus suficientă vigoare transformativă, adesea adaptându-se „regulilor" de management şi comportament financiar existent. Deschiderea financiară a economiei româneşti a mărit gradul de expunere la

risc, prin transfer şi contagiune, în condițiile unei slabe protecții, şi asigurării financiare a clienților şi operatorilor financiari. Referindu-ne la sistemul bancar, dacă în anul 1997 băncile cu capital majoritar sau total străin deținеau circa 35% din activul net bancar, în anul 2002 ponderea acestuia a fost de 56%;

g. *Slaba participare a sistemului financiar la finanțarea economiei,* însoțită de deturnarea şi distorsionarea fluxurilor financiare, ceea ce a contribuit la decapitalizare şi sărăcie.

În condițiile unei capacități reduse de economisire, sistemul financiar s-a dovedit incapabil să asigure buna utilizare a fondurilor, orientarea acestora spre obiective rentabile, folosirea eficientă a acestora etc., contribuind la lipsa de lichiditate, la blocajul financiar, la falimentarea firmelor etc.

Este relevant faptul că, în termeni reali, în perioada 1998 – 2000 creditul neguvernamental s-a redus cu 14 puncte procentuale , iar valoarea tranzacțiilor pe piețele financiare s-a redus cu 60 de puncte procentuale.

Caracteristicile enumerate au determinat ineficacitatea şi necompetitivitatea sistemului financiar, sistem care nu dispune în 2003 de o rețea de fluxuri, de interacțiuni adecvată stării economiei româneşti. Sectoare de bază ale specificității economiei româneşti nu dispun de resurse financiare accesibile, agricultura, afacerile noi, cercetarea, instruirea etc.

Sistemul financiar s-a considerat motorul tranziției, un motor fără combustibil, plasat pe un vehicul fără direcție şi sistem de transmisie. Un motor dezmembrat.

Este evident faptul că actualul sistem financiar va trebui restructurat din temelii, reconstruit conform raționalității economice, astfel încât să fie pregătit pentru o participare eficientă şi competitivă în circuitul financiar internațional, european şi, totodată, să asigure finanțarea oportunităților de afaceri şi nu numai, din spațiul economic românesc.

3. Obiectivele restructurării sistemului financiar

Sistemul financiar românesc confruntat evolutiv cu problemele prezentate şi având caracteristicile evidențiate anterior, reclamă un proces de restructurare profundă, care să-i permită realizarea misiunii şi scopurilor intrinseci rolului său: finanțarea economiei.

În acest sens restructurarea presupune reconstrucție, reconstrucția implică transformare, transformarea vizează dezvoltare, dezvoltare orientată spre eficiență, competitivitate şi oportunitate.

Misiunea şi scopul sistemului financiar impun anumite obiective reconstrucției acestuia în perspectiva integrării în Uniunea Europeană, obiective circumscrise constituirii unui sistem financiar european adecvat cerințelor unei economii unitare la nivel european.

a. *Transformarea reglementată a sistemului financiar*, a componentelor acestora în sensul reconstrucției instituționale astfel încât să se creeze o rețea

de entități financiare adecvată specificului spațiului economiei române şi cerințelor integrării.

Rețeaua financiară impune diversificare, specificitate, deconcentrare, interacțiune, coordonare etc., care să asigure lărgimea, profunzimea şi rezistența ansamblului financiare românesc, a piețelor financiare.

Transformarea reglementată a sistemului în rețea va constitui o reconvertire a componentelor acestuia, o reorientare a activității entităților financiare spre scopurile adevărate ale acestuia vizând finanțarea economiei, o instituire a ordinii, responsabilității, specificității entităților bancare, rețeaua financiară oferind coordonarea şi supravegherea acestora, afirmarea corectă şi echitabilă a valențelor piețelor financiare.

b. *Instituirea liberalizării controlate* a rețelei financiare, a piețelor financiare care să ofere atât spațiul libertății de circulație a capitalului, de realizare a interacțiunilor rețelei, cât şi cadrul instituțional şi reglementativ pentru supravegherea piețelor financiare, înclinate spre speculație, alocare disipativă a resurselor, blocaje cumulative etc. În cadrul rețelei vor fi centre de coordonare nonadministrative care furnizează regulile de comportament, se adaptează şi perfecționează, urmărind respectarea acestora de către entitățile financiare, în sensul creării unui climat financiar caracterizat prin încredere şi cooperare.

c. *Integrarea rețelei financiare româneşti în spațiul financiar european şi internațional* reprezintă un obiectiv corolar al celorlalte, deoarece, fără transformarea, dezvoltarea şi deschiderea acestei rețele integrarea nu va contribui la constituirea unei economii de piață funcționale, competitive şi adecvate condițiilor specifice româneşti.

Rețeaua financiară românească, trebuie să se individualizeze, să se regionalizeze, în condițiile normelor şi standardelor europene, asigurând dezvoltarea specifică a economiei româneşti în concertul economiei europene.

Înainte de integrare trebuie diversificare, înainte de diversificare trebuie specificizare, înainte de specificizare trebuie adecvare, înainte de adecvare este necesară eficientizarea şi eficiența rețelelor, a sistemului financiar reflectate de eficiența economiei.

d. *Armonizarea şi complementarizarea activităților* componentelor sistemului financiar, asigurarea unor interacțiuni stimulative şi multiplicative între acestea, capabile să genereze o configurație reactivă în cadrul rețelei prin fluxuri financiare induse de către entitățile financiare autonome şi independente. Reactivitatea rețelei implică constituirea entității financiare ca un centru (nod) de acumulare şi distribuire a lichidităților, aflat în relație cu celelalte noduri diferențiate, fiecare entitate fiind activă într-un câmp al posibilităților (locație dispersivă).

e. *Diversificarea şi specificizarea instrumentelor financiare*, a substitutelor monetare, prin care rețeaua financiară să furnizeze încărcătura de lichidități

către beneficiari, subiecții economici, în condiții de operativitate, oportunitate, calitate şi eficacitate. Asigurarea unei *compoziții modulare* ansamblului de instrumente va permite entităților financiare să reacționeze în mod adecvat la stimuli, la cerințele mediului economic, conform locației dispersive în care există. Modularizarea instrumentelor va constitui baza funcțională a armonizării şi complementarizării activităților, operațiilor financiare.

f. *Furnizarea unor informații echipotente şi complete în economie*, diminuând asimetria informațională şi asigurând transparența operațiunilor, astfel încât activitatea entităților financiare să fie centrată pe clienți. În acest sens, cunoaşterea, de către entitatea financiară, a segmentului de piață presupune, totodată, furnizarea informațiilor necesare acestuia, între fluxul de informații şi fluxul financiar trebuind să existe o *compatibilizare inductivă*.

Completitudinea presupune furnizarea informațiilor necesare mediului socio-economic pentru a lua deciziile adecvate propriilor interese ale clienților în condițiile de rentabilitate, iar echipotența presupune distribuirea uniformă a acestor informații, clientelei omogene din punctul de vedere al necesităților informaționale.

g. *Constituirea unor portofolii active* la nivelul agenților economici, financiari şi nefinanciari, prin care să se asigure solvabilitatea şi lichiditatea acestora în condiții de randament şi risc rezonabile.

Este evident că fără portofolii care să activizeze financiar agenții economici (entitățile primare) rețeaua financiară devine inertă, pasivă, necompetitivă, debilitând economia în ansamblu, diversificarea şi specificizarea instrumentelor financiare fiind o condiție a activizării portofoliului.

h. *Deschiderea gestională a rețelelor financiare româneşti spre exterior*, astfel încât intruziunea capitalului în spațiul economic românesc să favorizeze procesul de tranziție integrativă eficientă a economiei spre piața financiară europeană şi internațională.

Gestionarea deschiderii presupune *protejarea economiei* împotriva capitalurilor vicioase, *controlul prețurilor produselor financiare* conform standardelor internaționale, *supravegherea managementului financiar* prin normele, indicatorii de performanță şi stabilitate.

i. *Realizarea unui management performant şi responsabil* la nivelul instituțiilor financiare, circumscrise cerințelor şi standardelor financiare ale rețelei şi orientat spre satisfacerea necesităților financiare ale mediului economic, spre realizarea scopurilor intrinseci instituțiilor financiare. Realizarea acestui obiectiv constituie o premisă, dar şi un rezultat al realizării celorlalte, managementul entităților financiare concretizându-se în decizii, în organizare, în coordonare, în planificare, în informare, în generalizare, în mobilizare şi antrenare etc.

În cadrul obiectivelor enumerate se pot delimita două categorii:

- obiective principale (P), respectiv obiectivele enumerate la pct. a, b şi c;
- obiective derivate (D), respectiv obiectivele enumerate la pct. d, e , f, g, h, i.

Cele nouă obiective ale restructurării pot fi atinse numai dacă sunt asigurate anumite condiții, restructurarea fiind condițională, deoarece sistemul financiar trebuie să fie în slujba economiei, a societății, şi nu invers.

Valorile societale se circumscriu valorilor economiei, iar acestea valorilor financiare, un sistem financiar performant în termeni monetari nu este, totodată, şi profitabil, adesea acesta invalidând profitabilitatea economică.

4. Condițiile restructurării sistemului financiar

a. *Asigurarea unui cadru de reglementare* (norme, reguli, proceduri) coerent, consistent şi complet care să ofere spațiu necesar îmbinării eficiente a liberalizării şi supravegherii, a pieților şi guvernanței, a performanței şi stabilității. Această condiție implică armonizarea reglementativă a sistemului financiar cu celelalte componente ale ansamblului societal, în particular economia, orientarea performanțelor sistemului spre profitabilitatea economiei şi echitatea socială, spre valorile comunitare.

b. *Existența unui climat social propriu*, favorabil afirmării şi valorificării potențialului financiar al sistemului, în condițiile restructurării prin transformare, climat care presupune, nu în ultimul rând promovarea unor strategii şi politici economice adecvate, consecvente, corelate şi pragmatice, centrate pe om şi pe nevoile acestuia. Climatul social favorabil va crea un mediu economic reactiv pozitiv, acceptabilitate şi încredere, permițând transformarea sistemului în rețea, în rețea financiară.

c. *Reconstrucția economiei, transformarea acesteia într-o economie funcțională*, orientată spre o dezvoltare durabilă, circumscrisă eficienței, competitivității şi oportunității, adecvată nevoilor specifice ale subiecților economici. În acest sens privatizarea va trebui să constituie un mijloc pentru creşterea profitabilității sociale, echitabile şi eficiente, statul implicându-se în perspectiva integrării europene, în sensul compatibilizării pieților financiare româneşti în spațiul european, armonizării performanțelor şi protejării intereselor agenților economici rezidenți.

Fără o economie de piață funcțională sistemul financiar nu se poate transforma conform obiectivelor restructurării.

d. *Adecvarea evoluției transformative a sistemului financiar* la specificul dinamicii ciclice a economiei, la ciclicitatea multiformă a economiei mondiale, la caracteristicile structurale ale diferitelor componente ale economiei, prin relevarea direcțiilor prioritare de evoluție.

Aceste condiții devin prioritare în actuala conjunctură a evoluției economiei europene şi internaționale, a economiei româneşti în tranziție, ciclul tranziției îmbinând declinul cu avântul, fluctuația cu stabilitatea, schimbarea cu asimilarea sau respingerea, astfel încât ciclul tranziției se concretizează într-un

ansamblu de cicluri specifice, adesea contradictorii, uneori complementare, însă totdeauna generatoare de dezechilibre, deoarece orice transformare generează dezechilibre.

Adecvarea restructurării sistemului financiar la caracteristicile ciclului tranziției reprezintă o condiție nu numai prioritară, dar şi generativă, prin aceea că însăşi evoluția sistemului are un caracter ciclic vizând instituțiile, piețele, interacțiunile, instrumentele, performanțele etc.

e. *Existența unui mediu financiar favorabil* restructurării eficiente a sistemului financiar, caracterizat prin stabilitate şi coerență, prin permisivitate şi cooperare, prin reglementare şi supraveghere etc., mediu care să ofere oportunități dezvoltării sistemului financiar românesc, integrării rețelei financiare autohtone în spațiul european şi internațional în condiții de parteneriat.

Intruziunea capitalului european şi internațional în sistemul financiar românesc în perspectiva integrării poate deveni o componentă esențială a transformării eficiente a sistemului numai dacă acest capital se autoendogenizează, contribuind la dezvoltarea economiei într-o perspectivă durabilă şi funcțională.

Cele cinci condiții sunt esențiale pentru realizarea obiectivelor restructurării, deoarece, aşa cum am subliniat anterior, sistemul financiar, rețeaua financiară constituie o componentă a societății, care deserveşte dezvoltarea acesteia şi nu motivul acestei dezvoltări, şi în acest sens respectarea ordinii şi a ritmului re-formării, restructurării, reconstrucției societății, a economiei, a componentelor acesteia, reprezintă o lege a tranziției, a cărei „descoperire” va face obiectul cercetărilor ulterioare.

Prezentăm în anexa nr.13 diagrama de relații dintre problemele şi caracteristicile sistemului financiar românesc, pe de o parte, şi obiectivele şi condițiile restructurării acestora, pe de altă parte.

Diagrama evidențiază două tipuri de relații:

- relații individualizate (punctuale), existente, pe de o parte, între problemele evoluției şi caracteristicile sistemului, iar pe de altă parte, între condițiile restructurării şi obiectivele principale de creştere;
- relații globale (agregate) între caracteristicile sistemului şi condițiile restructurării, precum şi între obiectivele principale şi obiectivele derivate ale acesteia.

i. Restructurarea în rețea a sistemului financiar

1. Perspectiva restructurării

Integrarea în Uniunea Europeană implică integrarea sistemului financiar românesc în rețeaua financiară europeană, armonizarea funcționării entităților financiare conform normelor şi standardelor europene, ceea ce impune transformarea sistemului financiar într-o rețea financiară caracterizată prin entități, piețe, interacțiuni. În acest sens, restructurarea sistemului, vizând

obiectivele prezentate anterior, presupune luarea în considerare a arhitecturii *rețelei monetare complexe* elaborată în capitolele C şi D ale studiului, în cadrul căreia omul, ca subiect economic societal, reprezintă, în ultimă instanță centrul vital al rețelei financiare.

Reconstrucția în rețea a sistemului financiar românesc impune o *abordare integrativă* a acestuia, sub patru aspecte:

a) integrarea interactivă a tuturor componentelor sistemului, conform logicii rețelei, într-o viziune concertantă, fiecare componentă realizând autonom un scop bine definit, fiind relaționată cu celelalte componente prin fluxuri financiare de diferite naturi;
b) integrarea rețelei financiare, a fiecărei componente a acesteia, în rețeaua socioeconomică, rețeaua financiară reprezentând o componentă servicială a ansamblului societal;
c) integrarea comunitară, entitățile financiare integrându-se în comunitățile umane, împreună cu celelalte tipuri de entități (productive, comerciale etc.) deservind pe membrii acestora şi respectând regulile coabitării (sociale, ecologice etc.);
d) integrarea rețelei financiare româneşti în rețeaua financiară europeană, în perspectiva aderării României la Uniunea Europeană, integrare care să asigure eficiență, competitivitate şi oportunitate.

Pornind de la arhitectura rețelei monetare complexe *propunem* în continuare o alternativă (variantă) de restructurare a sistemului financiar, luând în considerare:

- proprietățile configurationale ale rețelei, prezentate în capitolele D şi E;
- compoziția rețelei prezentate în capitolul C, în care este evidențiat constructul rețelei monetare complexe;
- obiectivele restructurării, prezentate în capitolul H;
- abordarea integrativă a rețelei, sub cele trei aspecte.

Demersul restructurării se divide în *trei etape distincte*:

a. construcția *rețelei interactive* a sistemului financiar cu mediul economico-social național, european şi internațional, evidențiindu-se interacțiunile determinative şi cooperative;

b. construcția *rețelei endogene sistemului financiar*, evidențiindu-se componentele acesteia şi fluxurile, interacțiunile dintre ele;

c. construcția *rețelei entităților financiare*, considerate ca sisteme distincte, cu autonomie şi autoritate decizională.

Această triplă perspectivă a restructurării în rețea a sistemului financiar oferă posibilitatea de analiză şi interpretare adecvate fiecărui nivel de integrare al rețelei.

2. Rețeaua interactivă a sistemului financiar

Sistemul financiar, prin entitățile sale, se integrează ansamblurilor comunitare, oferind servicii financiare, subiecților economici, agenți economici

şi populației fiind aservite acestora şi deservindu-le pe acestea. Totodată, entitățile financiare, sistemul financiar în ansamblu interacționează cu celelalte componente ale sistemului societal, în cadrul unor rețele de interacțiuni, de diferite naturi, împreună generând fluxuri şi afirmându-se profitabilitatea şi necesitatea.

În anexa nr.14 este prezentată simplificat rețeaua interactivă a sistemului financiar. Sunt prezentate numai interacțiunile dintre sistemul financiar şi celelalte sisteme ale ansamblului societal, fiecare dintre celelalte sisteme interacționând cu celelalte, formându-se astfel o țesătură de interacțiuni. Poziția centrală a sistemului financiar este determinată din considerente metodologice.

Diagrama interacțiunilor sistemului financiar cu celelalte sisteme ale ansamblului societal evidențiază patru categorii de sisteme interactive şi cinci tipuri de interacțiuni.

Sunt delimitate următoarele categorii de sisteme (ansamblu de entități):

- *sisteme comunitare*, în cadrul cărora sistemul financiar, împreună cu sistemele lucrative, se integrează, cooperând la satisfacerea unor necesități, nevoi ale comunității. Elementul central al acestui sistem îl reprezintă omul, populația, spre care se orientează, în ultimă instanță, activitățile tuturor sistemelor din cadrul ansamblului societal;
- *sisteme lucrative*, cuprind entitățile care oferă bunuri, de natură diferită (produse sau servicii) subiecților şi agenților economici. În acest sens, sistemul financiar beneficiază de produse, de servicii, de asistență sau de protecție din partea celorlalte sisteme, interacționând diferențiat cu acestea;
- *sisteme de guvernanță* care furnizează sistemului financiar reglementări şi norme, exercitând supravegherea şi coordonarea acestora prin entități specializate;
- *sisteme externe (european şi internațional)* ce interacționează cu sistemul economic național, în particular cu cel financiar, într-o multitudine de forme, inclusiv de coordonare şi de reglementare, prin interacțiunile financiare influențând adesea semnificativ, performanțele şi comportamentul sistemului financiar românesc.

De asemenea, sunt delimitate următoarele tipuri de interacțiuni:

- *interacțiuni financiare*, prin care sistemul financiar oferă servicii financiare de orice natură (depozite, credite, asigurări, plasamente etc.) celorlalte sisteme, subiecților economici, inclusiv populației. În cadrul acestor interacțiuni se utilizează o multitudine de instrumente financiare şi monetare care circulă prin fluxurile financiare de natură diversă;
- *interacțiuni de integrare comunitară* prin care entitățile se integrează în comunitățile locale, regionale, naționale sau internaționale, constituindu-se o rețea interactivă între toate entitățile, instituțiile, agenții şi

subiecții economici, populație, rețea care asigură convergența intereselor comunitare;

- *interacțiuni de integrare externă*, prin care sistemul financiar se integrează în sistemul european şi internațional, aceste interacțiuni căpătând diferite forme, inclusiv financiare, de coordonare şi de reglementare. Sistemul financiar românesc oferă servicii financiare entităților nerezidente de orice natură, realizând relații financiare cu entitățile financiare internaționale.
- *interacțiuni de guvernanță* care se realizează prin fluxuri informaționale, de reglementare şi supraveghere, de coordonare şi decizionale etc., asigurând armonizarea şi convergența activităților şi oportunităților financiare, în cadrul unor politici şi strategii naționale sau internaționale. Aceste interacțiuni pot influența rețeaua financiară, proprietățile configurationale ale acestora (densitatea, diversitatea, centralitatea, echipotențialitatea, fiabilitatea, complexitatea, deschiderea şi asimetria), precum şi potențialul de integrabilitate autonomă a acestora în ansamblul societal (prin piețele financiare);
- *interacțiuni de cooperare* care sunt dezvoltate în sistemele lucrative, căpătând forme specifice, determinate de natura şi scopurile sistemului respectiv. Aceste interacțiuni au o mare importanță pentru viabilitatea şi profitabilitatea sistemului financiar, deoarece, „rațiunea de a exista" a acestora constă în finanțarea acestor sisteme.

Evident, forma simplificată a rețelei interactive din anexa nr.14 ascunde o complexitate de interacțiuni, dezvoltate de către fiecare entitate financiară cu celelalte entități societale, inclusiv cu populația, interacțiuni concretizate prin fluxuri şi instrumente financiare de o diversitate foarte mare.

În cadrul rețelei se pot delimita „entități hibride" care fac parte concomitent, din perspective diferite, din sisteme diferite, ca de exemplu:

- Banca Națională, care este cuprinsă atât în sistemul financiar, cât şi în sistemul de guvernanță;
- agenții economici, care sunt cuprinşi atât în sistemele lucrative, cât şi în sistemul financiar, entitățile lucrative de natură economică (productive, comerciale, serviciale) generând, de fapt, lichiditățile primare care sunt vehiculate prin instrumentele financiare, în cadrul fluxurilor;
- entitățile administrative, care sunt cuprinse şi în sistemul financiar şi în cel guvernamental, prin trezoreriile proprii, tranzitate de venituri şi cheltuieli, de împrumuturi, constituindu-se ca entități financiare puternice, cu mare pondere în rețeaua financiară.

Interacțiunile financiare se realizează, de regulă, pe piețele financiare, în cadrul cărora sunt transferate sau transformate lichiditățile prin instrumentele

financiare, formându-se preţurile acestor instrumente şi constituindu-se portofoliile subiecţilor economici.

Funcţionarea pieţelor în cadrul reţelei financiare le evidenţiază în calitate de noduri ale reţelei, ca alternativă de fluxuri şi instrumente şi fluxuri financiare, entităţile financiare participând pe pieţe ca intermediari, direcţi sau indirecţi, iar celelalte entităţi, de orice natură, participând pe pieţe în calitate de parteneri, furnizori sau beneficiari de lichidităţi.

Pieţele financiare au un rol triplu în cadrul reţelei financiare:

- de negociere şi transfer, indiferent de forma interacţiunii, lichidităţile au un preţ şi un randament;
- de alocare şi redistribuire, pieţele financiare asigurând transferul disponibilităţilor financiare către subiecţii economici care au nevoie de lichidităţi;
- de valorificare şi consolidare a portofoliului subiecţilor economici, asigurând, prin orientarea plasamentelor, formarea, echilibrarea şi eficientizarea structurii portofoliului de active financiare.

Reţeaua interactivă evidenţiază rolul esenţial al sistemului financiar în contextul socioeconomic, rol care este realizat adesea în modalităţi oculte, desprinzând sistemul financiar din contextul social şi economic, plasându-l într-o poziţie independentă, conferindu-i autoritate fără responsabilitate, cu efecte uneori nocive asupra evoluţiei ansamblurilor societale.

Restructurarea sistemului financiar românesc trebuie să readucă sistemul în postura sa de servitor al comunităţii, şi în acest sens reţeaua financiară interactivă se constituie ca o veritabilă echipotenţialitate a fluxurilor de lichiditate, fluxuri prin care moneda circulă în secvenţa de transfer între entităţile economice, intermediate de entităţile financiare.

În acest fel reţeaua financiară devine complexă indefinit fiecare entitate constituindu-se într-un centru multisecvenţial de transfer monetar.

3. Reţeaua endogenă a sistemului financiar

Sistemul financiar, ca ansamblu de entităţi, fluxuri şi pieţe realizează în cadrul economiei, al societăţii o anumită misiune, distribuită într-un set de scopuri, concretizate în directive. În acest sens, există o diversitate de entităţi, fluxuri şi pieţe, diferenţiate şi specializate prin care sunt realizate scopuri şi obiective distincte, utilizându-se instrumente şi proceduri constituite anume pentru aceasta.

Restructurarea sistemului financiar românesc presupune şi impune reconstrucţia acestora, astfel încât *fiecare componentă a sistemului, de orice natură, să-şi redirijeze obiectivele în interacţiuni cu celelalte*, deoarece într-un fel sau altul materia primă pe care o utilizează, o transferă sau transformă, este aceeaşi, moneda. Separarea componentelor sistemului, contrapunerea acestora în vehicularea monedei, în multiplicarea acestora, dezvoltarea

asimetrică a componentelor sistemului, devierea activității acestora de la scopurile intrinseci, generează distorsiuni şi perturbații în sistem, necorelări şi contraperformanțe, diminuând profitabilitatea şi competitivitatea sistemului.

Pentru a asigura o restructurare adecvată se impune reconstrucția prin transformare autonomă a acestuia, şi în acest sens se pot evidenția următoarele *principii de restructurare*:

a) delimitarea instituțională, instrumentală şi procedurală a blocurilor (agregatelor) sistemului după criteriul scopurilor, misiunii;
b) formularea completă şi consistentă, necontradictorie şi coerentă a regulilor de comportament al sistemului, al componentelor acestuia;
c) orientarea activității sistemului, a componentelor spre servirea comunităților, a entităților, agenți şi subiecți economici din cadrul acestora, componente ale celorlalte sisteme sociale. Dacă supraviețuirea entităților financiare este determinată de eficiența activității sale, existența sa este impusă de profitabilitatea acestora pentru comunitate, profitabilitate în sensul realizării scopurilor;
d) libera funcționare a entităților financiare în spațiul societal, conform regulilor instituite şi scopurilor definite, entitatea financiară fiind supusă controlului (supraveghere) comunităților (locale, regionale, naționale, internaționale);
e) instituirea piețelor reglementate şi supravegheate ca singurul mod de realizare a interacțiunilor financiare, şi în acest sens, se impune necesitatea eliminarea monopolului băncilor în stăpânirea unilaterală a pieței creditelor şi depozitelor, acestea trebuind să devină jucători pe piețele reglementate;
f) promovarea criteriului specializării instrumentelor, a entităților financiare (a agregatelor), universalitatea diminuând diversificarea şi diferențierea, distorsionând prețurile produselor financiare, prin concentrare şi centralizare;
g) favorizarea şi stimularea deschiderii prin adaptare şi adecvare a sistemului financiar românesc, în sensul susținerii autohtonizării capitalului financiar extern şi integrarea acestuia în spațiul societal al comunităților, prin armonizarea şi compatibilizarea regulilor de comportament financiar din România cu cele internaționale, europene;
h) asigurarea condițiilor necesare afirmării competiției profitabile (în sensul principiului „e”) între entitățile financiare orientate spre oportunitate, echitate (evident, conform criteriilor manageriale) şi rentabilitate (randament). Nu poate exista competiție veritabilă în afara misiunii, scopurilor entității financiare (ca de altfel şi oricare entitate), nu poate exista „câştig”, pentru o „afacere” în afara profitabilității.

Restructurarea sistemului financiar românesc, luând în considerare principiile şi obiectivele prezentate va oferi posibilitatea transformării acestuia într-o rețea endogenă, având capacitate de adaptare sporită, disponibilități de integrare şi deschidere spre mediu extern.

În anexa nr.15 este prezentată diagrama simplificată de interacțiuni a unei asemenea rețele.

Rețeaua endogenă prezentată delimitează cinci categorii de participanți la sistem:

a. *Instituțiile de reglementare şi supraveghere* care îşi asumă responsabilitatea publică să elaboreze şi să furnizeze regulile de funcționare a sistemului şi să supravegheze respectarea acestora. Din cadrul acestor instituții fac parte: Banca Centrală, Comisia Valorilor Mobiliare, Oficiul de Supraveghere a Asigurărilor. În cazul României se impune constituirea *Agenției de Supraveghere Financiară* care să asigure supravegherea coordonată şi coerentă a funcționării sistemului financiar, cu atribuții de execuție (urmărire, control etc.). Aceste instituții îşi adaptează normele, procedurile şi standardele la cele internaționale şi europene inducând în sistem armonizare şi integrare.

b. *Subiecții economici* care furnizează lichiditățile (disponibilitățile monetare) vehiculate în sistem, beneficiind totodată de lichidități necesare activităților desfăşurate. Prin trezoreriile proprii, constituite îndeosebi în conturi bancare, subiecții economici fac parte din sistemul financiar, formând *bazinul financiar al acestuia*.

Subiecții economici se regăsesc în cadrul comunităților, integrându-se şi în rețeaua de interacțiuni, financiare, dar mai ales, nonfinanciare. Evident, categoria agenților economici cuprinde orice agent economic, de orice natură, inclusiv financiară, furnizor sau beneficiar de lichiditate.

c. *Entitățile financiare* pot fi grupate în două categorii:

- de intermediere şi generatoare de fluxuri financiare, precum băncile, fondurile mutuale (gestionate autonom sau nu), societățile de asigurare, fondurile de pensii etc.;
- de servicii financiare de orice natură, precum cele de compensare, de gestiune (de exemplu, a fondurilor), de servicii, de garanție.

Aceste entități, astfel delimitate, realizează însă activități nu numai din „domeniul" de definiție operațională, ci şi din alte domenii şi, în acest sens băncile se afirmă ca poli de captare a unei multitudini de activități, prin metoda holdingului (corporație). *În sens restrictiv, sistemul financiar cuprinde numai acele entități care într-un fel sau altul acționează pe piețele financiare*.

d. *Piețele financiare* reprezintă nodurile rețelei, pe care se confruntă (întâlnesc) subiecții economici şi entitățile financiare, realizându-se finanțarea economiei. Este necesar să subliniem că entitățile bancare acționează indirect şi pe piața mărfurilor şi pe piața muncii, intermediind interacțiunile de încasări

şi plăți dintre subiecții economici, şi prin aceasta formarea disponibilităților sau nevoilor de finanțare ale acestora, generatorul fluxurilor, al interacțiunilor de natură financiară. Pe piețele financiare entitățile financiare interacționează puternic între ele, intersectându-şi activitățile, sprijinându-se sau acordându-şi reciproc servicii.

e. Sistemul financiar extern, în cadrul cărora se detaşează, evident, entitățile şi piețele financiare europene şi internaționale, captând indubitabil şi entitățile şi piețele româneşti, inducând în sistem instabilitate datorită slăbiciunilor, neîmplinirilor acestora, dar şi comportamentului adesea oneros (orientat spre câştig rapid, spre speculație) a entităților internaționale.

Instituțiile financiare internaționale, cu vocație globalistă sau europeană, precum şi cele de reglementare şi coordonare reprezintă vectorii integrării şi globalizării, ai liberalizării piețelor, dar şi ai ordonării şi organizării comportamentului, ai incitării fluxurilor de capital, dar şi ai falimentării sistemelor financiare.

În acest sens, condiția esențială a restructurării sistemului financiar românesc, aşa cum am spus, este aceea a deschiderii prudente, supravegheate a piețelor financiare, consolidarea acestora realizându-se prin dezvoltarea subiecților economici, generatorii principali de lichidități.

Rețeaua evidențiază în mod simplificat şi grupat, patru tipuri de interacțiuni, grupate în două categorii:

- Interacțiuni operaționale, cuprinzând interacțiunile financiare, formate din instrumentele financiare şi fluxurile purtătoare şi interacțiunile pe care le numim serviciale, prin care sunt furnizate subiecților economici servicii financiare de orice natură. Aceste interacțiuni tranzitează sistemul financiar restrictiv, delimitat ca mai sus, interconectând subiecții economici interni, dar şi internaționali. Evident, interacțiunile operaționale se realizează pe piețele financiare, astfel încât sistemul financiar formează o rețea de interacțiuni în care sunt incluse toate cele cinci categorii de participanți, asigurând, adesea, tulburent, reechilibrarea continuă a „bazinului" financiar al subiecților economici prin portofoliile acestora.
- Interacțiuni funcționale, specifice sistemului financiar restrictiv, adică entităților şi piețelor financiare, care cuprind interacțiunile de reglementare şi supraveghere generate de către instituțiile publice (sau private de natură publică) abilitate, şi interacțiunile de funcționare a sistemului, acestea din urmă asigurând unitatea, dependența favorizantă şi siguranța sistemului, dar şi, în situații de criză, generând riscuri de sistem prin propagare şi contagiune. Interacțiunile funcționale reprezintă de fapt rețeaua endogenă a sistemului financiar care furnizează rețelei exogene, potențialul şi capacitățile de adecvare, adaptare şi operativitate.

Pentru a fi profitabil pentru ansamblul societal sistemul financiar trebuie să permită competiția între entitățile financiare pe piețe, şi totodată, să ofere reguli de comportament cooperant, de autosusținere, de transformare a instrumentelor financiare, de garantare şi acoperire a riscurilor. Competiția prin cooperare, rentabilitate întru profitabilitate, transparență pentru încredere, liberalizare prin reglementare, consolidare pentru integrare, acestea ar putea fi dezideratele restructurării sistemului financiar românesc, conform obiectivelor şi principiilor prezentate.

4. Rețeaua entităților financiare

Orice entitate financiară, în particular entitatea bancară, prin unitățile operative, acționează într-un mediu socioeconomic delimitat prin misiunea, scopurile şi obiectivele activității sale, mediu care evoluează, se schimbă, impunând entității nevoia de adaptare, de transformare. În acest sens, rețeaua de interacțiuni a entităților preia interacțiunile interactive şi endogene ale sistemului, şi, totodată, dezvoltă interacțiuni specifice, atât agregatului (blocului) financiar din care face parte, cât şi interacțiuni proprii cu mediu în care acționează.

În anexa nr.16 este prezentată rețeaua de interacțiuni a unității bancare operative (sucursală, filială sau agenție). Diagrama interacțiunilor relevă, în primul rând, faptul că unitatea bancară are o anumită locație, acționează într-o comunitate, dezvoltând interacțiuni diverse cu celelalte entități, de orice natură, din cadrul comunității, unele entități bancare mici, autonome, integrându-se şi financiar în comunitate. Localizarea şi regionalizarea entităților bancare poate reprezenta o premisă pentru creşterea responsabilității acestora şi a încrederii clientelei.

Din anexă se pot delimita tipurile de interacțiuni ale băncii:

- Interacțiuni de încasări şi plăți, prin conturile bancare, utilizând instrumente, modalități şi tehnici specifice. Subiecții economici realizează aceste interacțiuni reciproce prin intermediul băncilor corespondente (ca în anexă) sau prin aceeaşi entitate bancară, aceste fluxuri generând modificarea capacității financiare a subiecților economici.
- Interacțiuni financiare, prin instrumente financiare diverse, banca interacționând atât cu subiecții economici nefinanciari, cât şi cu subiecții economici financiari, bancari pe piețele bancare şi ale titlurilor de valoare. Aceste interacțiuni vehiculează instrumente de economisire şi de plasament, bancare şi mobiliare, comportând riscuri şi generând câştiguri sau pierderi, asigurând redistribuirea lichidităților în economie. Principalele interacțiuni financiare în care este implicată banca sunt de colectare, de conversie, de plasament (investiții), de acoperire, de negociere.

- Interacțiuni în cadrul comunităților (comunitare), de natură diversă, banca, unitatea bancară operativă deservind, de regulă, subiecții economici locali sau regionali, respectând regulile de comportament comunitar, beneficiind de serviciile comunității, interacționând cu publicul, în particular cu clientela. Rolul băncii în comunitate este semnificativ, aceasta trebuind să constituie, conform misiunii şi scopurilor sale, gestionarul financiar al comunității, cu trezoreriile publice locale, trezoreriile firmelor, societățile de asigurare, fondurile mutuale etc.
- Interacțiuni interbancare realizate pe piața monetară care se concretizează prin fluxurile de compensare a plăților, de garantare, de împrumuturi interbancare etc., având rolul de a menține sistemul bancar în stare de funcționare, de a asigura solvabilitatea şi lichiditatea acestuia, Banca centrală participând activ la aceste interacțiuni prin instrumentele specifice monedei centrale.
- Interacțiuni de autoritate (ierarhice) care se realizează în cadrul entității bancare, prin fluxuri de informații, reguli şi proceduri, decizii, dar şi de monedă între unitățile operative şi entitatea bancară. Totodată, aceste interacțiuni se realizează cu Banca centrală, care, prin instrumente specifice supraveghează activitatea bancară şi promovează politica monetară şi bancară necesare atingerii obiectivelor financiare şi economice, integrării sistemului bancar, a rețelei bancare în rețeaua financiară națională, europeană, internațională.
- Interacțiuni profesionale, realizate cu asociații şi instituții de specialitate profesionale, promovându-se valorile comportamentale deontologice, metodologice sau procedurale adecvate.

Rețeaua de interacțiuni a entității bancare cuprinde însă o varietate de interacțiuni, concretizate pe subiecți economici şi instrumente financiare, realizându-se integrarea acestora în medii diferite: comunitatea locală, comunitatea bancară, mediul financiar, mediul intersectorial, mediul economico-social, mediul ecologic etc.

Rețeaua entităților bancare este o componentă a rețelei endogene a sistemului financiar şi a rețelei interactive a acesteia.

J. Concluzii

Abordarea matriceală a rețelei monetare complexe poate reprezenta o direcție fertilă de cercetare a sistemului financiar – monetar în scopul adaptării acestuia la evoluția economiei şi societății, adecvării sistemului la cerințele internaționalizării şi globalizării, restructurării instituționale şi instrumentale a sistemului pentru îmbunătățirea şi transformarea piețelor financiare etc.

În acest sens, considerăm că vor fi necesare asigurarea condițiilor pentru a se promova o abordare matriceală consistentă, şi anume:

a. centrarea informațiilor contabile din cadrul Conturilor Naționale pe instituție (entitate instituționalizată), astfel încât fluxurile monetare, derivate direct sau indirect, din fluxurile economice să evidențieze *relațiile monetare (financiare) între instituții*;

b. delimitarea valorilor monetare ale instrumentelor financiare pe fiecare tip de flux monetar;

c. relevarea *piețelor financiare ca noduri*, poli de convergență şi de translație a fluxurilor monetare, şi de activizare a instrumentelor monetare;

d. conectarea monetară a conturilor naționale cu fluxurile monetare, şi *prezentarea matriceală a relațiilor dintre fluxuri şi stocuri* în expresie monetară;

e. analiza modificărilor structurale (agregări, dezagregări, devieri etc.) utilizând abordările vectoriale ale matricelor;

f. analiza transformării rețelei monetare complexe, formalizată matriceal, prin *matricea indicilor (de ritm şi de spo*r*),* prin conexiunea dintre dinamica (indici) şi structură (ponderi), prin relația dintre dinamica matricei şi dinamica componentelor (elemente sau vectori).

Cercetarea rețelei monetare complexe prin instrumentul matriceal permite *realizarea unei supermatrice (matrice de matrice) dinamizată*, care oferă posibilități extinse de analiză, explicare şi interpretare a relațiilor în rețea din cadrul sistemului monetar – financiar.

Evident, abordarea cantitativă a rețelelor monetare şi financiare presupune *un efort de conceptualizare, de pregătire metodologică*, de testare a instrumentelor statistico-matematice, de construire a bazinului informațional etc. şi în acest sens continuare cercetărilor se impune.

Abordarea matriceală se poate dovedi una dintre căile de analiză a rețelei monetare complexe, alte modalități de abordare putând să se dovedească mai fertile, mai adecvate.

Oricum, considerarea „realității monetar-financiare”, una dintre ipostazele realității sociale, ca o „rețea de relații” se impune, având în vedere că într-o rețea fiecare componentă, element, entitate are un anumit rol, un anumit statut, *modificarea entităților, a relațiilor, a interacțiunilor determinând reconfigurarea compozițională a rețelei*.

Promovarea abordării în rețea, pentru a încerca elaborarea unei alternative de restructurare a sistemului financiar românesc în perspectiva integrării europene, a presupus evidențierea şi formularea prealabilă a problemelor evoluției sistemului, caracteristicile actuale ale acestuia, a condițiilor şi obiectivelor restructurării.

S-a evidențiat faptul că reformarea sistemului implică transformarea acestuia, asigurarea unei ordini şi a unui ritm în transformarea componentelor acestuia şi adecvarea acestora la strategia de transformare a economiei, a

societății. Totodată, s-a afirmat necesitatea integrării entităților şi unităților financiare operative în țesătura de relații, de interacțiuni a comunităților, conform menirii şi scopurilor entităților financiare, deservind comunitățile, fiind aservite acestora, trebuind să fie profitabile conform obiectivelor şi intereselor comunitare.

Integrarea europeană şi internațională a sistemului financiar impune promovarea caracteristicilor şi a specificului local, regional, respectarea standardelor şi normelor financiare europene şi internaționale, implicând o deschidere ponderată şi favorabilă a sistemului către spațiul financiar internațional. În acest sens, restructurarea în rețea a sistemului financiar românesc ar permite îmbinarea liberalizării pieților, a pieților financiare, intruziunea capitalului financiar străin pe piețele româneşti cu supravegherea, controlul public al comportamentului acestuia, conform standardelor şi normelor internaționale şi a intereselor şi obiectivelor strategice ale dezvoltării durabile a economiei şi societății. Şi aceasta, având în vedere că pe plan european şi internațional sunt susținute politici şi instrumente de supraveghere şi control a pieților financiare, sunt instituite organisme abilitate să reglementeze şi coordoneze piețele, libertatea pieților implicând inevitabil reguli ale libertății, norme ale comportamentului participanților pe piețe.

Restructurarea în rețea a sistemului financiar românesc a presupus în încercarea prezentată, o abordare integrativă sub patru aspecte (interactivă, comunitară, servicială, europeană), evidențiindu-se trei etape metodologice, prin care s-au elaborat trei secvențe interconectate de rețele ale sistemului:

- rețeaua interactivă a sistemului financiar cu mediul;
- rețeaua exogenă sistemului financiar;
- rețeaua unităților financiare operative.

Utilizarea acestor modalități de restructurare în rețea a sistemului financiar, derivată din metodologia prezentată, ar putea oferi posibilitatea, în condițiile construirii bazinului informațional necesar, studierii proprietăților rețelei financiare şi, totodată, abordării matriceale a restructurării prin alternative şi evaluarea oportunității fiecărei alternative.

Evident, aceasta presupune continuarea şi extinderea cercetărilor, rafinarea metodologică şi formalizată, adecvarea şi operaționalizarea rețelei, compa-tibilizarea „structurii” acesteia cu structurile matriceale pentru a aplica algoritmii de măsurare şi determinare.

GLOSAR DE CONCEPTE, TERMENI ŞI SIMBOLURI

a Simbol care evidențiază valoarea monetară a interacțiunilor de ieşire (a_{ei}) şi a celor de intrare ($\overline{a_{ie}}$) din şi către fiecare entitate instituțională.

α_{jk} Simbol care evidențiază existența sau nonexistența relației între două entități, e_j şi e_k, din cadrul rețelei. Element al matricei MSP.

ACT Acțiuni. Titlu de valoare negociabil care conferă deținătorului drept de proprietate şi drept la câştig (dividend).

AGM Algoritmul matriceal. Ansamblul de reguli şi operatori necesari pentru efectuarea operațiunilor matriceale într-o ordine dată în scopul rezolvării unor probleme date.

AHT Arhitectură. Formă de aşezare şi relaționare a entităților caracterizată prin structură, organizare şi invarianță.

AMP Abordarea matriceală primară a arhitecturii. Prezentarea sub formă de matrice a structurii arhitecturii rețelei, adică, evidențierea existenței relației între elementele arhitecturii (subiecți, entități, piețe).

ARM Adecvarea randamentelor monetare. Negocierea şi stabilirea parametrilor titlurilor de valoare, pe piețele financiare, îndeosebi a prețurilor şi câştigurilor, în funcție de caracteristicile acestora şi ale mediului economic prezent şi anticipat şi deci, în funcție de riscurile ataşate.

ASF Arhitectura situațională şi funcțională. Arhitectura în cadrul căreia entitățile sunt definite (caracterizate) prin situația lor (potențialul vocațional) şi funcția lor (disponibilitățile relaționale).

ASR Asimetria rețelei. Centralitatea univocă a rețelei prin care se determină orientarea direcționată a interacțiunilor. Proprietate pozitivă în limite situaționale, temporale, structurale specifice rețelei.

AXM Axiocenoză monetară. Mediu generic în care apare şi se realizează valorizarea în expresie monetară, exprimând condițiile şi factorii care permit dezvoltarea câmpului (mediului) axiometric monetar (MAM).

AXT Axiotop monetar. Mediul specific, determinat în care se realizează o anumită valorizare monetară, concretizare a axiocenozei monetare. De exemplu, axiotopul național, balcanic etc.

b Simbol care evidențiază valoarea monetară a instrumentelor utilizate prin fluxurile de ieşire (b_{fi}) şi cele de intrare ($\overline{b_{if}}$) dintr-o şi spre o entitate.

BOM Bunuri create de către om. Totalitatea elementelor mediului nenatural (artificial), create(făcute) de către om prin activitățile sale, elemente substanțiale sau elemente nesubstanțiale, destinate direct sau indirect consumului uman.

BVL Bursa de valori. Forma de instituționalizare, de reglementare şi organizare a pieților financiare, în cadrul căreia se echilibrează cererea şi oferta de lichiditate şi se stabilesc prețurile titlurilor de valoare.

c Simbol care evidențiază valoarea monetară a fluxurilor de ieşire (C_{ef}) sau de intrare ($\overline{C_{fe}}$) dintr-o şi spre o entitate instituțională.

CAB Centru de acumulare bancară. Centru de acumulare al rețelei secundare, în care se colectează moneda pe o perioadă determinată, constituindu-se active financiare sub formă de depozite utilizate în procesul de creație monetară.

CAD Centru adaptativ. Nod al rețelei monetare care realizează confruntarea fluxurilor de monedă, efectivă sau substitutivă, a activelor financiare determinând valoarea monetară a acestora Piața reprezintă centru adaptativ.

CAL Cont de acumulare. Conturi de flux care înregistrează variațiile activelor şi pasivelor entităților instituționale, precum şi variația valorii nete a patrimoniului lor.

CAM Centru de acumulare monetară. Nod al rețelei monetare colectoare de monedă concretă efectivă care circulă pe fluxurile monetare. Centru aparținând unei entități este reprezentat de casierie şi cont bancar, elemente funcționale ale trezoreriei.

CAN Comportament anomic. Abatere a entității economice de la reglementările, regulile, organizarea şi cerințele rețelei monetare financiare instituite mutual sau legal.

CAS Centru de acumulare monetară al rețelei monetare secundare. Centru de acumulare monetară specific rețelei monetare secundare care colectează în conturi bancare fluxuri de monedă concretă, intermediind şi decontările între entități. Bancă.

CBN Contul de bunuri. Cont sintetic care înregistrează modul de utilizare a disponibilităților de produse şi servicii, atât pe grupe, cât şi pe ansamblul economiei, evidențiind resursele (producție şi import) şi utilizările (consum intermediar, consum final uman, formarea capitalului, variația stocurilor).

CCS Centralitate constitutivă. Însuşire (caracteristică) a ansamblului de entități sociale organizate sistemic, ansamblul dispunând de un centru de reglare şi orientare a entităților componente.

CDI Criteriu diferențiat institutiv. Criteriu institutiv caracterizat printr-o semnificație delimitativă determinată în cadrul ansamblului de entități.

CDS Criteriul diferențierii spațiale. Criteriu delimitativ care permite gruparea, prin diferențiere, a entităților productive, a rețelelor monetare nodale, în funcție de semnificația dimensională a spațiilor monetare, de caracteristicile dimensionale omogene.

CDT Caracteristica determinativă. Atribut al mediului axiometric care îi determină modalitatea de transfer a bunurilor în cadrul rețelei.

CDU Cont de distribuire şi utilizare. Cont sintetic care înregistrează distribuirea primară şi secundară a veniturilor, redistribuirea prin transferuri în natură şi utilizarea finală a veniturilor disponibile, obținându-se în final economisirea totală.

CEP Cantitatea potențială de monedă ieşită. Cantitatea de monedă posibil de transferat de către entitatea instituțională, pe fluxurile de ieşire dimensionate reglementativ.

CEX Contul extern. Cont sintetic care descrie relațiile entităților rezidente cu entitățile nerezidente.

CFE Complex factorial evaluativ. Ansamblul de factori, autonomi sau intercondiționați care contribuie, în evoluție, la modificarea mărimii valorice a monedei concrete, factori care potențează sau diminuează influența monedei reale asupra mărimii valorice a monedei concrete (factori politici, climatici, militari, sociali, astrologici etc.).

CFG Configurație. Ansamblu de compoziții relaționale diferențiate criterial. Distribuire şi relaționare spațială a compoziției rețelei.

CFT Capacitate de finanțare. Surplus monetar înregistrat la un moment dat de către o entitate economică în condițiile traiectoriei devenirii adaptative a acesteia.

CIE Capacitatea instrumentală efectivă a fluxurilor de ieşire. Valoarea monetară a instrumentelor care activizează fluxurile de ieşire, măsurate la un moment dat.

CII Capacitatea instrumentală efectivă a fluxurilor de intrare. Valoarea monetară a instrumentelor care activizează fluxurile de intrare, măsurate la un moment dat.

CIP Cantitatea potențială de monedă intrată. Cantitatea de monedă posibil de transferat de către entitatea instituțională pe fluxurile de intrare dimensionate reglementativ.

CIS Criteriu institutiv. Element de delimitare în ansamblul de entități sociale, prin care se instituie o anumită clasă (grup) de entități sociale distinctă în cadrul ansamblului.

CME Cantitatea de monedă ieşită. Valoarea totală a monedei ieşite din trezoreria entității j, prin toate fluxurile de ieşire caracteristice.

CMI Cantitatea de monedă intrată. Valoarea totală a monedei intrate în trezoreria entității j, prin toate fluxurile de intrare caracteristice.

COF Consum final. Valoarea bunurilor (produse şi servicii) utilizate pentru satisfacerea directă a nevoilor umane individuale şi sociale (colective), investiţii şi export.

COM Consum intermediar. Valoarea bunurilor consumate direct într-o perioadă pentru a produce alte bunuri.

CPC Corespondenţa punctuală. Orientare a fluxurilor monetare pe pieţele financiare prin care se conectează o capacitate de finanţare a unei entităţi cu o nevoie de finanţare a alteia, în fiecare moment relaţia fiind biunivocă, centrată pe o anumită cantitate de monedă.

CPP Cont de producţie. Cont sintetic care înregistrează operaţiuni legate de procesul de producţie, vizând producţia şi consumurile intermediare.

CPT Cont de patrimoniu. Cont sintetic care înregistrează valoarea activelor, pasivelor şi valoarea netă a entităţilor instituţionale la începutul şi sfârşitul exerciţiului contabil şi cu ocazia transferului acestora spre alte entităţi.

CPZ Compoziţie. Entităţile şi relaţiile specifice unei reţele.

CRB Credite bancare. Plasamente, sub formă de împrumuturi, ale entităţilor bancare, pe baza depozitelor mobilizate, purtătoare de dobândă şi creatoare de monedă.

CRC Centru reglementator coordonator. Nod al unei reţele în particular monetare, care asigură instituţionalizarea şi reglarea, coordonarea şi orientarea, prin mijloace specifice, a stabilizării, modificării sau transformării reţelei.

CRL Compoziţie relaţională. Modul de distribuire şi de conectare a relaţiilor între entităţile din cadrul reţelei. Compoziţia reprezintă caracteristica esenţială a reţelei.

CRM Complexitatea reţelei financiare Ansamblul interacţiunilor reţelei, concretizare a activizării potenţialităţilor, misiunilor şi vocaţiilor entităţilor, depinde preponderent de instrumentele monetare vehiculate pe fluxuri.

CRP Configuraţie de reţele productive. Configuraţie de compoziţii relaţionale între entităţile productive, care se constituie ca reţea.

CRR Configuraţia reţelei. Configuraţia compoziţiei reţelei.

CRS Circuitul recunoaşterii sociale. Fluxuri de monedă, orientate invers fluxurilor bunurilor spre consum, prin care valoarea recunoscută social a bunului devine preţ încasat de către entitatea productivă.

CRX Constructul reţelei monetare complexe. Reprezentare logică, formală a tipurilor esenţiale de noduri (entităţi) şi relaţii (fluxuri) ale unei reţele monetare complexe.

CSP Casierie. Centru de acumulare a numerarului.

CST Cont sintetic. Ansamblu coerent de informaţii asupra unor fenomene din economie, prin care sunt definite unitar operaţiuni similare criterial.

CTB Cont bancar. Centru de acumulare a monedei efective, care circulă prin fluxuri bancare (monedă scripturală) generate de operațiunile de virament. Centrul aparține entității, şi se constituie ca un nod specific al rețelei monetare.

CTR Centralitatea rețelei. Orientarea semnificativă a relațiilor, a fluxurilor, prin conectări (sinapse) spre anumite noduri polarizante, care influențează comportamentul entităților.

CUF Cerință a consumului uman final. Caracteristica cantitativă, calitativă, structurală, valorică etc., a consumatorului uman final, manifestă prin rețeaua cererii de bunuri în cadrul piețelor reale.

CVL Consonanță valorică. Acomodare, armonizare, adaptare a valorii monedei concrete la valoarea monedei reale.

d Simbol care evidențiază valoarea convențională a interacțiunilor dintre entitățile instituționale, pe linii având elementele interacțiunilor de ieşire d_{jk}, iar pe coloane pe cele ale interacțiunilor de intrare $\overline{d_{jk}}$.

DBR Distributivitate. Proprietatea definitorie a interacțiunii rețelei monetare care relevă posibilitatea distribuirii potențialității, vocației şi misiunii unei entități, prin fluxuri şi instrumente, către alte entități din cadrul rețelei.

DCT Decontare. Reglare a transferului de monedă efectivă între entitățile economice, sub forma viramentului sau numerarului.

DFR Diferențierea rețelei. Caracteristicile şi specificitățile entităților privind misiunea şi vocația. rolul şi statutul ceea ce va determina gradul de complexitate.

DHR Deschiderea rețelei. Capacitatea rețelei monetare de a-şi conecta interacțiunile (fluxurile şi instrumentele) la alte rețele societale, rețele productive socioeconomice (RPS) şi de a reacționa specific misiunii sale la stimulii mediului axiometric, axiogenozei societale.

DMR Decalaje monetare reactive. Diferențe temporale între momentul realizării fluxului productiv real şi fluxul monetar, de încasări şi plăți, generatoare de creanțe şi datorii (active financiare). Reactivitatea exprimă relația de dependență, directă sau indirectă, dintre fluxul productiv şi cel monetar.

DPL Datorie publică. Valoarea împrumuturilor publice angajate şi nerambursate şi dobânda aferentă la un moment dat, de către o țară.

DPT Depozite la termen. Depozite lichidabile, transformabile în monedă efectivă, la un termen prestabilit, numit scadență.

DPV Depozite la vedere. Depozite lichidabile, transformabile în moneda efectivă imediat.

DPZ Depozit. Activ financiar al entității economice prin care se acumulează la entitățile bancare, moneda temporar economisită de către această entitate, prin fluxuri financiare de depozit (FFD). Vezi moneda pasivă (MPS).

DSR Densitatea rețelei. Proprietate configurațională cantitativă, reprezentând numărul de entități implicare în rețea.

e Simbol matriceal al entității.

EAR Evoluția anticipată a riscurilor. Apreciere şi evaluare a mărimilor probabile şi posibile ale riscurilor în viitor, care pot afecta caracteristicile titlurilor de valoare şi pot influența parametrii acestora.

ECR Echipotențialitatea rețelei. Echivalența potențialităților entităților în cadrul rețelei şi a relațiilor între nodurile rețelei, în sensul realizării specifice a misiunii şi vocației entităților.

ECS Economisire. Soldul contului de utilizare a venitului disponibil brut care nu a fost utilizat prin consumul final individual sau social, fiind destinate acumulării cu active fizice sau financiare.

EDR Elementul definitoriu al rețelei. Atribut care defineşte o rețea, delimitând-o şi conferindu-i conținut.

EEC Entitate economică. Entități ale căror activități au un conținut economic, determinat, direct sau indirect, de schimbul de bunuri, de orice natură, din societate.

EES Element esențial al rețelei. Subiecții, entitățile rețelei, care prin potențialități, vocație şi misiune generează ansamblul de relații, de interacțiuni. Fiecare element esențial susține o rețea nodală.

EFC Efecte comerciale. Vezi moneda comercială.

EFF Entitate financiară. Entitate monetară care redistribuie, realocă disponibilitățile băneşti din economie. Vezi şi entitatea monetară de realocare.

EGR Element generativ real. Subiectul uman, în calitate de generator, făuritor al mediului său socieconomic, a mediului artefactelor şi constructelor, a mediului artificial, transformarea substanțializată sau nu, a mediului natural.

EGV Entități guvernamentale. Entități, constituite de regulă, conform principiilor politice, implicate în administrarea şi gestionarea, directă sau indirectă, a întregii economii, vizând realizarea unor obiective de interes național.

EMB Entitate bancară. Instituție bancară.

EMC Entitate monetară de conversie. Entitate monetară care realizează conversia (transformarea) monedei scripturale în monedă financiară sau monedă de capital, inducând un proces de creație monetară.

EME Entitate monetară de emisiune. Entitate monetară care asigură emisiunea de monedă centrală, în particular, numerar, pe un teritoriu pe care această monedă concretă, îşi realizează plenar funcțiile. Bancă Centrală.

EMF Entitate monetară financiară. Vezi entitate financiară (EFF).

EMM Entitate monetară de mobilizare. Entitate monetară care asigură mobilizarea (colectarea) surplusurilor monetare din economie în scopul orientării acestora către entitățile economice cu nevoi de finanțare, realizând sau nu, plasarea acestora.

EMN Entitate monetară. Entitate economică care colectează, gestionează, plasează, distribuie, intermediază, negociază, etc. moneda în economie.

EMP Entități monetare de plasament. Entități monetare care realizează fluxuri monetare de transfer direct a surplusurilor monetare între entitățile economice, pe piețele financiare.

EMR Entitate monetară de realocare. Entitate monetară care realizează redistribuirea disponibilităților monetare în economie, prin colectare, transformare, plasament, etc. asigurând un anumit echilibru între cererea şi oferta de monedă.

EMT Entitate monetară de transfer. Entitate monetară care intermediază transferul de monedă-concretă între entitățile productive, în cadrul fluxurilor monetare.

EPB Entitate productivă beneficiară. Entitate productivă care consumă bunul, îl primeşte.

EPF Entitate productivă furnizoare. Entitate productivă care realizează, oferă bunul.

EPG Entitate productivă de grup. Entitate productivă a cărei structură şi organizare sunt centrate pe o asociere de indivizi, constitutivi entității, care pot fi sau nu implicați reglativ.

EPI Entitate productivă individuală. Entitate productivă a cărei structură şi organizare sunt centrate, pe un individ (subiect uman, devenit subiect economic), implicat reglativ.

EPL Entitate productivă publică. Entitate productivă a cărei structură şi organizare sunt centrate pe subiecți economici neconstitutivi entității prin detaşare reglativă (corporații, entități de stat etc.). Vezi entitatea productivă de grup.

EPM Entitate productivă de comercializare. Entitate productivă care asigură transferul bunurilor spre consumul uman.

EPP Entitate productivă promotoare. Entitate productivă care produce nemijlocit bunuri sau susține producerea şi consumul acestora.

EPR Entitate productivă. Entități sociale active care creează bunuri necesare vieţuirii umane, consumate direct de către om sau contribuind (susţinând) consumul uman.

EPS Entitate productivă de stat. Entitate productivă în proprietate de stat, oferind bunuri cu caracter public, însă funcţionând autonom, de regulă conform regulilor pieţei.

ERP Entitate primară de plasament. Entitate economică care dispune de un surplus monetar susceptibil de a fi plasat sub formă de capital (moneda capital).

ESA Entitate socială activă. Subiect (agent) din cadrul societăţii care este implicat în activităţi sociale, de transformare şi de devenire, dispunând de o structură şi organizare specifică.

ESP Entitate secundară de plasament. Entitate socială activă care operează pe pieţele financiare secundare generând fluxuri reglative de transfer valoric.

ETN Entitate a tangibilităţilor negociative. Reţea, concretizată constitutiv, reglementată şi organizată, în cadrul căreia bunurile, inclusiv activele financiare şi monetare, sunt negociate privind preţul şi alte caracteristici evaluative. Pieţele de orice natură reprezintă ETN.

ETT Entitate. Unitate distinctivă de conţinut într-o formă relaţională delimitată.

EVP Entitate de valorificare a plasamentelor. Entitate care intermediază fluxurile monetare reglative constituindu-se în nod monetar de transfer instrumental, de regulă o entitate monetară de plasament.

f Simbol matriceal al fluxului.

FAA Flux financiar instrumental de acoperire. Vezi flux reglativ de acoperire valorică (FRA).

FBC Flux bancar. Flux prin care se transferă moneda concretă între entităţile bancare.

FBR Fiabilitatea reţelei. Capacitatea reţelei, a interacţiunilor de a-şi păstra configuraţia sub impactul condiţiilor şi factorilor în schimbare, perturbatori. Implică flexibilitate, fluiditate şi reacţionabilitatea fluxurilor.

FCM Flux creator de monedă. Flux generat de procesul de creaţie monetară.

FCU Flux de consum uman final. Flux de bunuri orientat direct, fără mijlocitor către consumatorul uman final, neimplicând transformări în cadrul circuitelor productive.

FCT Flux de creaţie monetară. Vezi flux creator de monedă.

FDL Flux de decontare lichidă simultană. Flux de decontare a preţului bunurilor primite (cumpărate) simultan cu recepţia acestora. Poate fi în numerar sau prin cont bancar. Vezi FDN şi FMS.

FDM Flux direcționat de monedă. Flux generat de entitățile monetare de transfer (de plasament) pe piețele financiare.

FDN Flux de decontare în numerar. Flux de numerar prin care se realizează decontarea fluxurilor productive, de comercializare (plată lichidă).

FFA Flux financiar de autofinanțare. Flux de monedă proprie entităților economice generator de investiții reale.

FFB Flux financiar public neremunerat. Flux de monedă dintre entitățile de guvernare şi toate celelalte entități economice, sociale, active, realizat în procesul redistribuirii veniturilor naționale (PIB). Componentă majoră a fluxurilor financiare publice.

FFC Flux financiar de credit. Flux de monedă plasată de către entitatea bancară pe o perioadă determinată, pe baza depozitelor colectate, purtător de dobândă şi generator de creație monetară.

FFD Flux financiar de depozit. Flux de monedă colectată în centrii de acumulare bancară pe o perioadă de timp determinată.

FFE Flux financiar public remunerat. Flux financiar prin care entitățile guvernamentale îşi procură moneda, pe piețele financiare, pentru acoperirea deficitului dintre venituri şi cheltuieli publice. Vezi venituri extraordinare, împrumuturi publice.

FFF Flux financiar. Flux de monedă concretă prin care se realizează transferul de surplusuri monetare, sub formă de monedă capital sau credit către entități economice cu nevoi de finanțare.

FFH Flux financiar de cheltuieli publice. Flux de monedă distribuit de entitățile guvernamentale, de regulă cu titlu gratuit, entităților sociale active, sub formă de cheltuieli publice.

FFL Flux financiar de lichidare. Flux prin care titlurile de valoare se transferă, prin negociere pe piața financiară, între entitățile economice.

FFM Flux financiar neremunerat. Flux financiar în cadrul căruia circulă creanțele şi datoriile, moneda decalată. Vezi flux monetar decalat.

FFN Flux financiar de negociere. Flux financiar caracteristic rețelei monetare de transfer, intermediat de entități financiare, negociabil pe piețele financiare.

FFP Flux financiar de plasament. Flux de monedă prin care entitățile de plasament orientează disponibilitățile monetare mobilizate spre entitățile economice cu nevoi de lichidități sau prin care aceste disponibilități sunt fructificate la şi prin entitățile bancare.

FFR Flux financiar remunerat. Flux monetar financiar în cadrul căruia circulă moneda capital, transferul de monedă de capital generând un preț al bunului monetar, de regulă sub formă de dobândă.

FFS Flux financiar public. Flux financiar prin care bugetele publice (entitățile guvernamentale) colectează şi distribuie moneda în societate

FFT Flux financiar de colectare. Flux de monedă prin care entitățile de mobilizare colectează (acumulează) lichidități, disponibilități şi le conservă temporar în depozite bancare, care urmează să fie plasate.

FFV Flux financiar de venituri publice. Flux de monedă prin care entitățile de guvernare colectează (mobilizează), cu titlu gratuit cantitatea de monedă, prin mecanismele fiscale, la bugetele publice sub forma veniturilor publice.

FIM Flux de instrumente monetare. Flux de monedă substitut şi de monedă capital. Vezi flux financiar (FFF).

FIR Flux informațional. Flux prin care se transmit informații referitoare la bunuri transferate prin fluxuri productive, monetare etc.

FLM Flux colector de monedă. Flux monetar generat de către entitățile monetare de mobilizare. Vezi flux financiar de colectare.

FLM Flux colector de monedă. Flux monetar generat de către entitățile monetare de mobilizare. Vezi flux financiar de colectare.

FLX Flux. Substanțializarea orientată a unei relații dintre entități.

FMA Flux monetar de decontare decalat. Flux monetar de decontare a valorii (prețului) bunului, al cărui moment diferă de momentul fluxului productiv, şi care generează creanțe şi datorii (active financiare) în relațiile de încasări şi plăți.

FMC Flux de monedă concretă sau flux monetar. Flux substanțializat cu moneda concretă, înscris în circuitul recunoaşterii sociale, prin care se realizează prețul bunului şi transferul contravalorii monetare al acestuia.

FMD Flux monetar de decontare. Flux de monedă concretă, expresie a încasărilor şi plăților generate de fluxurile productive (reale) care se concretizează în transferul de monedă, contraparte a transferului de bunuri.

FMF Flux monetar financiar. Flux monetar datorat diferențelor valorice dintre încasări şi plăți generatoare de disponibilități şi penurii monetare, la nivelul entităților productive, care se concretizează în transferul de monedă financiară, contraparte a monedei efective.

FMG Flux monetar de lichidare. Flux monetar de transformare a monedei substitutive în moneda efectivă.

FMI Flux de monedă intrată. Fluxuri de monedă concrete încasate de către entitatea productivă, ca preț al bunurilor produse, oferite şi comercializate.

FML Flux monetar de lichiditate. Flux prin care moneda de cont se transformă în numerar, utilizându-se instrumente bancare.

FMP Flux de monedă ieşită. Flux de monedă concretă plătită de către entitatea productivă sau de consum ca preț al bunurilor primite, intrate şi destinate consumului.

FMR Flux monetar reglativ. Flux de monedă instrumentală specific transferului valoric reglativ prin care se activizează sau reglează valoarea titlurilor financiare de orice natură.

FMS Flux monetar de decontare simultan prin virament. Flux monetar de decontare care se concretizează în transferul de monedă simultan transferului bunului, exprimat în încasări şi plăți de monedă efectivă.

FOP Flux operațional. Flux de monedă, exprimat cantitativ, fără a lua în considerare instrumentele de transfer monetar (activele).

FPR Flux productiv. Flux de bunuri între entități productive orientat spre consumul uman.

FRA Flux reglativ de acoperire valorică. Flux monetar reglativ prin care se conservă sau multiplică valoarea titlurilor sau activelor financiare prin contracte potențiale sau condiționate de vânzarea-cumpărarea acestora.

FRD Flux al rambursării datoriei publice. Flux monetar care cuprinde plățile aferente returnării împrumuturilor publice şi a dobânzilor aferente.

FRM Flux al rețelei monetare. Flux de monedă sau activ financiar, în particular de instrumente monetare şi financiare, care asigură decontarea sau capitalizarea monetară. Vezi flux monetar-financiar (FMF).

FRT Flux reglativ de transfer valoric. Flux monetar reglativ generat pe piețele financiare secundare (burse de valori) prin care se transferă titluri financiare contra monedă între entități economice, considerate entități secundare de plasament.

FSD Fluxul serviciului datoriei publice. Flux de monedă reprezentând plata dobânzilor şi comisioanelor aferente împrumuturilor publice.

FTF Flux financiar de titrizare. Flux monetar prin care entitățile economice achiziționează, contra lichidități, titluri de valoare.

FTN Flux financiar de titrizare nenegociabil. Flux financiar prin care se transformă lichiditățile disponibile în titluri financiare achiziționate de către entitățile primare de plasament prin negociere pe piețele financiare.

FVE Flux de venit extraordinar. Flux financiar de monedă prin care entitățile guvernează, mobilizează, pe piețele financiare la bugete cantitate de monedă suplimentară veniturilor publice neremunerate. Vezi împrumuturi publice.

FVP Unitate de valorificare a plasamentelor Entitate monetară care intermediază fluxurile monetare reglative, constituindu-se un nod monetar de transfer instrumental, de regulă o entitate monetară de plasament.

GCA Gradul de conectare a entităților. Indicator extensiv care măsoară (exprimă) ataşarea relațională a celorlalte entități la o entitate considerată.

GCE Gradul de cuplare a entității la rețea. Indicator extensiv, care măsoară implicarea relațională a unei entități într-o rețea.

GCR Gradul de complexitate al rețelei. Indicator extensiv care măsoară densitatea relațiilor dintre entitățile rețelelor exprimate matriceal, în funcție de numărul de relații posibil.

i Simbol matriceal al instrumentului.

IBD Instrument bancar de decontare. Instrument de realizare a viramentului monetar efectiv între entitățile economice. Ordin de plată, cambie, bilet la ordin etc.

IBI Instrument bancar informatizat de decontare. Instrument bancar de decontare sub formă de semnale informatice, prin rețele de calculatoare.

IBR Instituții bancare. Entitate monetară care intermediază transferul de monedă în economie, contraparte sau nu transferului de bunuri.

IBS Instrument bancar substanțializat de decontare. Instrument bancar de decontare sub formă de înscrisuri.

IDB Instrument de decontare lichidabilă. Instrument de decontare la purtător, care conține moneda efectivă existentă în contul bancar al deținătorului instrumentului cec, card.

IDL Instrument de decontare lichidă. Instrument de decontare prin numerar.

IDN Instrument bancar de decontare necondiționată. Instrument bancar de decontare, substanțializat sau informatizat, care realizează transferul direct, decalat sau nu, al monedei generat de un flux productiv.

IDT Instrument bancar de decontare transmisibil. Instrument bancar de decontare, substanțializat sau informatizat, care permite transmiterea dreptului de încasare către alte entități economice, de către primul beneficiar.

IFB Instrument financiar-bancar. Activ financiar cu grad de lichiditate determinat, utilizat pentru activizarea şi reglarea fluxurilor şi circuitelor financiare şi de decontare. Orice titlu financiar poate deveni instrument dacă activizează şi reglează fluxuri deja generate.

IFN Infrastructură nonmonetară. Ansamblu de entități şi relații care generează suportul şi obiectul axiometrizării, evaluării monetare, fluxurile monetare reprezentând, în ultimă instanță, imagini valorizatoare ale fluxurilor de infrastructură (producție, consum, investiție etc.)

IMA Interfața monetară axiometrică. Modalitatea prin care consonanța valorică realizează transformarea valorii bunurilor în preț, exprimată în monedă concretă.

INR Instituție a rețelei financiare. Subiect, entitate sau piață care se constituie în nod al rețelei monetare şi financiare.

IOD Instituție organizativ delimitată. Ansambluri de reglementări şi reguli prin care se instituie o vocație, o misiune în cadrul rețelei monetare, instituire mutuală sau legală, şi prin care se constituie o structură dotată cu autonomie autoreglativă (sistem).

IPB Împrumut public. Împrumut angajat de către entitățile guvernamentale pe piețele financiare, interne şi externe, rambursabil şi purtător de dobândă. Returnarea lui se realizează prin cheltuielile cu datoria publică.

ISR Instrument al rețelei financiare. Formă sub care moneda activizează fluxurile monetare şi financiare, instrumentând schimbul de bunuri (mărfuri).

ITR Interacțiunile rețelei. Relații între entități (noduri) formate din fluxuri şi instrumente monetare, altfel spus relațiile activizate de rețele.

j Simbol matriceal al liniei.

k Simbol matriceal al coloanei.

LVC Lungimea vectorului. Indicator pentru măsurarea gradului de agregare sau dezagregare valorică a elementelor unui vector.

m Simbol care evidențiază valoarea monetară a instrumentelor de creanță din matricea duală.

MAC Monedă activă. Moneda existentă în cadrul fluxurilor de monedă concretă, indiferent de natura monedei.

MAE Matricea funcțională de ieşire. Matrice funcțională care evidențiază ieşirile de monedă din trezoreria unor entități prin instrumentele specifice.

MAF Matricea funcțională. Formă matriceală având pe linii şi pe coloane fluxurile şi respectiv instrumentele, evidențiind încărcătura instrumentală a fluxurilor şi dimensionând valoarea informațională a interacțiunilor din rețea.

MAI Matricea funcțională de intrare. Matrice funcțională care evidențiază intrările de monedă în trezoreria unor entități prin instrumente specifice.

MAM Mediul axiometric monetar. Componentă a mediului axiometric în cadrul căreia mijlocul de apreciere şi măsură este moneda, iar relațiile sunt relații monetare.

MAR Mediu axiometric real. Mediu axiometric în cadrul căruia se realizează condițiile convertirii valorilor în prețuri, asigurându-se recunoaşterea socială a valorii bunurilor prin prețurile de echilibru. Vezi şi piața reală.

MBC Monedă blocată. Monedă activă sau activizată pe fluxuri monetare, deconectate însă din rețeaua monetară prin comportamente anomice ale entităților.

MBR Moneda bancară. Moneda creată de către bănci prin transformarea monedei pasive în monedă activă.

MCA Mediu (câmp) axiometric. Ansamblu evolutiv de relații şi mijloace prin care se apreciază şi măsoară valorile în societate.

MCL Moneda centrală. Moneda existentă în pasivul bilanțier al băncii centrale (de emisiune), constituind baza creației monetare.

MCM Monedă comercială. Moneda sub forma efectelor comerciale expresia creanțelor şi datoriilor. Vezi monede substitutive.

MCR Monedă concretă. Monedă etalon, utilizată ca mijloc de schimb şi de prezervare a valorii, având caracter oficial, reglementat, controlat, a cărei „mărime valorică" este influențată de către moneda reală, dar şi de un complex factorial evaluativ. Comasarea mărimilor valorice ale acestei monede (putere de cumpărare) reprezintă cursul de schimb.

MCT Matricea creanțelor. Componentă a matricei duale care evidențiază ieşirile de monedă, prin instrumentele specifice, din cadrul entității instituționale.

MDC Monedă de decontare. Moneda generată de operațiunile de încasări şi plăți între entitățile economice.

MDF Matricea dublă a operațiunilor financiare. Forma matriceală de reprezentare delimitată a operațiunilor active şi a operațiunilor pasive ale entităților economice, ale instituțiilor monetare.

MDT Matricea datoriilor. Componentă a matricei duale care evidențiază intrările de monedă, prin instrumente specifice, în trezoreria entității instituționale.

MEC Moneda economisită. Moneda temporar disponibilă la nivelul entităților cu surplusuri monetare posibil de orientat şi transferat către alte entități cu penurii monetare. Această monedă se regăseşte în fluxuri financiare de depozit (FFD) sau de colectare (FFT).

MEF Moneda fiduciară. Numerar.

MES Monedă scripturală. Moneda în conturi bancare, moneda de cont.

MET Monedă efectivă. Monedă concretă transferată printr-un flux monetar simultan cu un flux productiv, al unui bun, care poate fi scriptural sau fiduciar.

MFA Mecanism financiar de activizare. Ansamblu coerent de modalități, instrumente, tehnici, circuite prin care moneda pasivă devine monedă activă.

MFF Moneda financiară. Moneda substitut, de natura datoriilor sau creanțelor sau moneda generată, prin rețeaua monetară, de către surplusurile şi nevoile de finanțare.

MFI Matricea fluxurilor încrucişate. Forma matriceală de reprezentare a intensității interacțiunilor monetare dintre instituțiile monetare (subiecți, entități, piețe). Această matrice reprezintă expresia matriceală a rețelei monetare complexe (RMC).

MIB Matricea instrumentală a arhitecturii rețelei financiare. Forma matriceală a arhitecturii rețelei, având pe linii entitățile (instituțiile) iar pe coloane instrumentele financiar-monetare.

MIS Monedă instrumentală. Monedă transferată efectiv sau potențial pe piețe financiare între entitățile sociale active în scopul conservării, valorificării sau multiplicării valorii titlurilor financiare, titlurilor de valoare de orice natură. Este instrumentală deoarece exprimă valoarea instrumentelor financiar-bancare.

MIV Moneda investită. Moneda utilizată de către entitățile economice pentru realizarea de investiții reale sau investiții financiare (plasamente), prin fluxuri financiare de plasament (FFP), de credit (FFC), de autofinanțare (FFA). Vezi moneda activă (MAC).

MOC Moneda capital. Monedă devenită bun economic, în ipostaza de rezervă a valorii, transferată prin fluxuri financiare către entitățile cu nevoi de finanțare.

MOE Matricea fluxurilor de ieşire. Matricea operațiunilor care generează fluxuri de ieşire din entitățile instituționale.

MOF Matricea agregată a operațiunilor financiare. Forma matriceală de reprezentare a distribuirii fluxurilor monetare pe instituții monetare (subiecți, entități, piețe), generatoare, prin instrumentele monetare, de operațiuni financiare.

MOI Matricea fluxurilor de intrare. Matricea operațiunilor care generează fluxuri de intrare în entitățile instituționale.

MPM Mediu de propagare monetară. Mediu monetar care permite transferul şi transmiterea valorilor bunurilor, ale activelor financiare între entitățile sociale active. Acest mediu este socionomic şi axiometric determinat şi determinabil.

MPS Moneda pasivă. Moneda existentă temporar în centrii de acumulare, neutilizată în cadrul fluxurilor monetare, moneda generată de regulă de entitățile cu capacitate de finanțare.

MPT Moneda potențială. Modificarea valorii monedei concrete (MCR) datorată schimbării condițiilor şi factorilor axiocenozei, a mediului axiometric, concretizată prin diferența dintre valoarea inițială şi finală a monedelor concrete.

MRL Moneda reală. Etalon de măsurare a valorii bunului, recunoscut de către mediul axiometric real (piețe), care conferă bunului un preț al pieței, un preț de echilibru, această monedă fiind o abstragere a unei unități monetare din concretența relațiilor (rețelei) schimburilor.

MSB Moneda substitutivă. Moneda concret transferată, printr-un flux monetar decalat, sub forma creanțelor şi datoriilor.

MSE Matricea elementelor structurale de ieşire. Matricea de structură a instrumentelor fluxurilor de ieşire din trezoreria entității.

MSI Matricea elementelor structurale de intrare. Matricea de structură a instrumentelor fluxurilor de intrare în trezoreria entității.

MSN Mediu socionomic. Mediu social concretizat prin reguli şi norme de comportament şi de acțiune în scopul conservării capacităților vocaționale şi a valorilor specifice entităților.

MSP Matrice structurală primară. Formă matriceală de evidențiere a existenței sau nonexistenței relațiilor dintre nodurile unei rețele, precum şi a orientării acestor relații (fluxuri): ieşiri sau intrări.

MSS Matricea de structură. Matrice obținută din matricea MAF, prin împărțirea valorii monetare a fiecărui element la valoarea monetară totală a fiecărui flux.

MTR Matrice. Formă bidimensională de prezentare a relațiilor dintre un set de elemente, exprimate numeric, prin linii şi coloane, la intersecția cărora sunt evidențiate existența sau intensitatea relației.

MVT Moneda virtuală. Etalon de măsurare a valorii bunului produs de o entitate productivă, etalon propriu acestei entități, aparținând spațiului posibil delimitat de energia depusă de către entitate şi de recunoaşterea socială aşteptată de către aceasta.

n Simbol care evidențiază valoarea monetară a instrumentelor de datorii din matricea dală.

NFF Nevoie de finanțare. Penurie (gol) de monedă înregistrată la un moment dat de către o entitate economică în condițiile traiectoriei devenirii adaptative a acesteia.

NMI Nod monetar de transfer instrumental. Entitate monetară sau centru de entități monetare care asigură fluxul monedei instrumentale în sensul realizării transferului valoric reglativ.

NPR Nod polarizant al rețelei. Nod în cadrul rețelei care realizează conectarea unor noduri, prin fluxuri centripete, asigurând o anumită compoziție relațională specifică.

NRM Numerar. Monedă efectivă sub forma lichidităților la vedere, la dispoziția entității economice. Bancnotă, monedă fiduciară.

OBL Obligațiune. Titlu de valoare, care conferă deținătorului drept de creanță şi drept de câştig (dobândă).

OFT Operațiune financiară de transfer. Operațiune financiară care realizează, prin instrumente şi fluxuri financiare, transferul de monedă în cadrul rețelelor financiare de transfer.

OIP Operațiune monetară de încasări şi plăți. Operațiune efectuată de către entitatea economică pentru realizarea încasărilor şi plăților prin modalități, instrumente şi tehnici de plată stabilite, ca urmare a realizării transferului de bunuri.

ORR Orientarea rețelei. Direcționarea fluxurilor rețelei spre realizarea prioritară, univocă, a unei misiuni sau vocații, favorizând potențialitățile unei anumite entități sau a unui nod polarizant.

PBC Piața bancară. Componentă a pieței monetare globale (PMG) în cadrul căreia nodurile sunt reprezentate de către entități bancare iar relațiile de către fluxuri bancare.

PCF Prețul capitalului financiar. Prețul, cotația, pe piețele financiare a titlurilor de valoare, altfel spus cantitatea de monedă-capital oferită şi plătită pentru achiziționarea unui titlu de valoare negociat.

PCM Proces de creație monetară. Ansamblu de operațiuni şi activități prin care instituțiile bancare transformă moneda pasivă, din depozite în monedă activă, sub formă de credite. Creație monetară realizează şi banca centrală prin emisiunea de monedă sau prin transformarea valutelor în monedă națională.

PCR Proprietate a configurației rețelei. Calitate a rețelei care îi conferă acesteia configurația necesară realizării misiunii şi vocației elementelor sale.

PFA Piața financiară de acoperire. Componentă a pieței financiare reglative, pe care se realizează fluxurile monetare reglative de acoperire valorică cu instrumente de acoperire (contracte).

PFF Piața financiară. Modalitate de transfer a surplusurilor (disponibilităților) monetare între entitățile economice, utilizându-se titlurile de valoare emise de entitățile cu nevoi de finanțare. Operatorii financiari pe piață reprezintă entitățile monetare de realocare.

PFL Proprietate de flux a rețelei. Calitate a fluxului dintr-o rețea, derivată din proprietățile configurationale, care conferă interacțiunii dintre entitățile economice capacitatea de transfer şi transformare a monedei.

PFO Portofoliul pasiv. Totalitatea resurselor financiare ale entității monetare, destinate utilizării prin operațiunile active.

PFP Piață financiară primară. Vezi rețea lansativă (RLS), piața financiară de plasament (PFT).

PFR Piața financiară reglativă. Piața financiară pe care se activizează rețeaua monetar-instrumentală, cuprinzând piețele financiare secundare şi piețele financiare de acoperire.

PFS Piața financiară secundară. Vezi rețeaua monetar-financiară negociativă, bursa de valori.

PFT Piața financiară de plasament sau de transfer. Ansamblul constituit din piața lansativă şi piața monetar-financiară negociativă. Vezi rețea monetară de transfer.

PIB Produs intern brut. Valoarea adăugată globală generată în economie. Cuprinde suma valorilor adăugate brute, impozitele pe produs inclusiv TVA, taxele vamale, din care se scad subvențiile pe produs şi pentru import.

PIF Piața informațională. Ansamblul de noduri şi relații, de fluxuri prin care se transferă informații. Vezi flux informațional (FIR).

PLF Plasament financiar. Disponibilități monetare deținute de către o entitate economică pe care aceasta le transformă în titluri de valoare emise de către solicitatorii de lichidități, titluri generatoare de câştig şi purtătoare de riscuri.

PMF Portofoliu de instrumente monetare şi financiare. Totalitatea activelor monetare şi financiare, diferențiate după scadențe, riscuri, prețuri, pe care le deține o entitate, utilizabile ca instrumente de schimb sau de conservare a valorii.

PMG Piața monetară globală. Componentă a rețelei monetare globale (RMG) în cadrul căreia moneda virtuală devine, prin moneda reală, monedă concretă, asigurându-se trecerea de la potențialitate, prin posibilitate, la efectivitate, realitate.

PMM Piața monetară. Componentă a pieței financiare pe care se realizează fluxuri de monedă centrală, înscrisă în bilanțul băncii centrale. Cuprinde şi piața interbancară.

PMR Piața de mărfuri. Piața pe care se comercializează mărfurile destinate consumului uman final.

POA Portofoliul activ. Totalitatea activelor financiare ale entității monetare, generate de operațiunile de utilizare a resurselor financiare.

POP Portofoliul putred. Portofoliu de instrumente monetar-financiare al unei entități care nu poate fi activizat pentru investiție sau economisire, datorită conținutului de monedă blocată.

PPL Populație. Totalitatea indivizilor umani existenți la un moment dat pe un teritoriu dat, care sunt afectați sau afectează diverse fluxuri economice sau sociale.

PRL Piața reală. Modalitate de transfer a bunurilor prin fluxuri productive, bunuri recunoscute valoric de către consumul uman.

RCM Rețea de creație monetară. Rețea de fluxuri creatoare de monedă

REI Relație de economisire şi investiție. Relație prin care se realizează conservarea, mobilizarea, gestionarea, plasarea şi valorificarea disponibilităților monetare din societate, în cadrul rețelei monetar-financiare (RMF).

RFA Rețea financiară autonomă. Rețea financiară reglementată şi organizată în scopul realizării unor fluxuri financiare specifice (mobilizare, plasare, creditare etc.).

RFN Rețea monetară financiară nodală. Rețea monetară financiară dintre entități economice.

RIM Rețeaua interacțiunilor monetare. Ansamblul interconectat al interacțiunilor unei configurații a rețelei monetare, dispunând de proprietățile de flux (PFL) şi de instrumentele adecvate misiunii rețelei şi vocației entităților.

RLN Rețea locală nodală. Componentă a rețelei globale, în particular a rețelei monetare globale (RMG) având ca nod polarizant o entitate care concentrează şi centrează teritorial relațiile rețelei.

RLS Rețea lansativă. Rețea de fluxuri prin care se emit şi lansează titlurile de valoare de către entitățile cu nevoie de lichiditate, formând rețeaua primară a rețelei monetare de transfer.

RLT Relație. Formă de transmitere sau de transfer reciproc, univoc sau biunivoc, a conținuturilor distinctive între entități.

RMC Rețea monetară complexă. Rețea monetară extinsă care cuprinde ansamblul entităților şi fluxurilor monetare de orice natură, fluxuri care conțin moneda de decontare, de capital, instrumentală etc.

RMD Rețea monetară derivată. Rețea monetară primară delimitată în funcție de moneda concretă şi de criteriul de delimitare a fluxurilor de monedă.

RME Rețea monetară ordonată dimensional. Rețea monetară delimitată conform unui criteriu de diferențiere spațială.

RMF Rețea monetar-financiară. Rețea de fluxuri monetare şi financiare între entitățile economice, în cadrul căreia transferurile de monedă sunt intermediate de către entitățile monetare.

RMG Rețea monetară globală. Rețea monetară complexă la nivele internaționale (regionale, europene, mondiale etc.), caracterizată deci prin diferite grade de globalizare.

RMI Rețea monetar-instrumentală. Ansamblul interconectat al rețelelor nodale ale fluxurilor monetare reglative.

RML Rețeaua monetară nodală de decontare dublă. Componenta primară a rețelelor monetare secundare, în cadrul cărora o instituție bancară intermediază transferul de monedă dintre două entități economice.

RMM Rețeaua de mobilizare monetară. Ansamblul fluxurilor de mobilizare monetară, colectoare de monedă.

RMN Rețeaua monetară nodală. Rețeaua nodală caracterizată prin fluxuri de monedă (financiare) concretă.

RMO Rețea monetară. Rețea de relații exprimată monetar, de regulă substanțializată în fluxuri de monedă reală şi concretă, prin care entitățile îşi recunosc şi realizează valoarea bunurilor produse (oferite).

RMP Rețea monetară primară. Rețea monetară, reflexie directă a rețelei productive socionomice, în cadrul căreia moneda reală etalonează şi recunoaşte valoarea bunurilor.

RMR Ramură de activitate. Grupare de entități instituționale cu activități similare, omogene.

RMS Rețea monetară secundară. Rețea monetară între entități productive, în cadrul căreia fluxurile monetare sunt intermediate de către entități monetare de transfer (instituții bancare).

RMT Rețeaua monetară de transfer. Rețeaua monetară care asigură conectarea directă, pe piețele financiare, între entitățile economice, prin fluxuri de mobilizare şi fluxuri de plasament. Vezi rețeaua monetară secundară şi rețeaua monetar-financiară.

RMV Rețea monetar-financiară negociativă. Rețea formată din fluxuri financiare de negociere, reprezentând rețeaua secundară a rețelei monetare de transfer, adică piața financiară, bursa de valori.

RNG Rețeaua monetară nodală generativă. Rețea monetară nodală în cadrul căreia fluxurile sunt orientate şi centrate pe om, elementul generativ real.

RNN Rețea nodală. Rețea concretizată prin fluxuri care conectează entități (noduri) caracteristice tipologic unui anumit mediu axiometric, socionomic determinat.

RNP Rețea nodală a fluxurilor financiare publice. Ansamblul de fluxuri monetare şi financiare prin care entitatea guvernamentală mobilizează şi distribuie monedă de orice natură, tranzitând trezoreria financiară publică.

RNR Rețea nodală a fluxurilor monetar reglative. Rețea nodală a fluxurilor monetare reglative care reflectă tipologic transferul şi acoperirea valorii titlurilor şi activelor financiare.

RPD Rețea productivă nodală duală. Rețea productivă între două entități productive, cu sau fără fluxuri monetare.

RPI Relație de încasări şi plăți. Relație monetară prin care se realizează decontările în economie, concretizată în fluxuri de decontare (FMD).

RPP Rețea productivă punctuală. Rețea de relații, în particular, de fluxuri de livrări şi ieşiri, constitutiva unei entități productive, diferențiate vectorial, prin care aceasta se integrează în rețeaua productivă socioeconomică.

RPS Rețea productivă socioeconomică. Rețea constituită între entitățile productive, diferențiate din punctul de vedere al misiunii, al importanței funcționale, al bunurilor produse, entități care se deosebesc vectorial (munca, activitatea) şi recunoaşte un set de reguli instituite mutual.

RTA Rețea. Ansamblu de relații (legături) între entități distincte, în cadrul căreia entitatea îşi realizează autonom şi corelativ misiunea, rolul specific constitutivității sale.

s Simbol care evidențiază ponderea valorii monetare a unui instrument din cadrul unui flux în valoarea monetară totală a fluxului respectiv.

SCT Sector instituțional. Ansamblu de entități instituționale, delimitat conform funcției economice principale şi provenienței resurselor.

SCV Sistem constitutiv. Sistem constituit din subiecți şi relații, dispunând de structuri duale şi funcționând conform principiului autoreglării.

SDL Structură duală. Structură sistemică, organizată ierarhic într-o componentă conducătoare şi o componentă condusă.

SDR Solidaritatea. Proprietate definitorie a interacțiunii rețelei care relevă interdependența şi codeterminarea între interacțiunile rețelei, asigurându-i stabilitate şi orientare teleologică.

SIC Subiect consumativ. Omul, în calitate de consumator final al bunurilor.

SIM Subiect monetar. Omul, în calitate de generator primar şi de utilizator final al monedei, fie în mod individual, fie în cadrul entităților sociale active.

SIP Subiect productiv. Omul, în calitate de producător, în cadrul entităților economice productive, a bunurilor.

SMA Stare monetară activă. Decalaje cantitative şi temporale între fluxurile productive şi monetare, generatoare de disponibilități, sau penurii monetare care determină angajarea entităților în fluxuri pur monetare (financiare).

SMB Stare monetară beneficiară de monedă. Stare monetară generatoare de penurie monetară de nevoi, de finanțare, de cerere de monedă la nivelul entității productive, de orice natură.

SMF Stare monetară furnizoare de monedă. Stare monetară generatoare de disponibilități monetare, de capacitate de finanțare, de ofertă de monedă la nivelul entității productive, de orice natură.

SMP Structură modulară a matricei primare. Segmentarea matricei primare (AMP) în module (substraturi) care evidențiază distinct relațiile între subiecți, între entități, între piețe, caracteristice configurației arhitecturii.

SRN Spectru relațiilor nodale. Orientarea relațiilor (fluxurilor) esențiale şi definitorii ale rețelei spre noduri polarizante prin concentrare şi centrare configurațională.

TDA Traiectoria devenirii adaptative. Evoluția temporală a entității economice, a situației şi performanțelor acesteia, prin modificarea parametrilor constitutivi şi funcționali într-un mediu în schimbare, având ca obiectiv supraviețuirea şi dezvoltarea.

TER Tranzitivitatea. Proprietate definitorie a interacțiunii rețelei care relevă posibilitatea transferării mijlocite a potențialității, misiunii şi vocației entităților între entități prin fluxuri şi instrumente echipotențiale.

TFF Titlu financiar. Titlu de valoare care conferă beneficiarului un drept de creanță.

TFP Trezorerie financiară publică. Centru de acumulare şi distribuire a veniturilor şi cheltuielilor publice (bugetare) sub forma încasărilor şi plăților.

TRZ Trezorerie. Interfață a entității productive care realizează relațiile monetare ale entității productive în cadrul rețelei monetare, concretizate în fluxuri de încasări şi plăți.

TSC Translație scripturală. Transfer în cadrul burselor de valori, a titlurilor de valoare, din posesia unei entități, în posesia alteia, prin transmiterea înscrisului.

TVL Titlu de valoare. Înscris emis de către o entitate economică, operabil sau nu, pe piețele financiare, prin care emitentul procură lichidități, conferind drept de creanță sau de proprietate deținătorului şi generând un câştig.

TVM Titluri de valoare pe termen mediu şi lung. Titluri de valoare cu scadență peste 1 an. Obligațiuni şi acțiuni.

TVR Transfer valoric reglativ. Transfer, efectiv sau potențial, al valorii instrumentelor financiar-bancare între entitățile sociale active în scopul reglării (conservării, valorificării, multiplicării) valorii titlurilor financiare.

TVS Titluri de valoare pe termen scurt. Titluri de valoare cu scadență sub 1 an.

VAG Valoare adăugată. Soldul contului de producție, prin care se măsoară excedentul valorii bunurilor produse față de valoarea bunurilor consumate pentru producție.

VCT Vocație. Totalitatea capabilităților şi abilităților de care dispune o entitate activizată social.

VED Venit disponibil. Venit format prin redistribuirea, sub formă de transferuri, a veniturilor primare.

VEP Venit primar. Venituri repartizate factorilor de producție în procesul distribuirii primare.

VFE Vector de flux de ieşire. Flux de monedă, de orice natură, ieşită din entitatea instituțională, purtătoare de instrumente (active) monetare şi financiare.

VFI Vector de flux monetar de intrare. Flux de monedă, de orice natură, intrată în entitatea instituțională, purtător de instrumente (active) monetare şi financiare.

VPP Venit din participarea productivă. Concretizare a monedei reale produsă de către entitățile productive şi repartizate direct participanților (subiecților) la producerea acestei monede. Prin aceste venituri moneda reală devine monedă concretă.

VRM Virament. Modalitate de realizare a încasărilor şi plăților între entitățile economice prin conturi bancare.

VSM Vectorul soldurilor monetare. Forma vectorială de reprezentare a diferenței dintre portofoliul activ şi cel pasiv al entităților economice, al instituțiilor monetare.

Anexa nr.1

Matricele MOF pentru anii N-1 şi N

MOE (N-1)

	f_1	f_2	f_3	f_4	f_5	f_6	$\sum$
e_1	25	150	20	5	35	5	240
e_2	210	20	30	20	110	10	400
e_3	15	7	5	3	220	25	275
e_4	25	20	10	10	40	10	115
e_5	15	90	4	2	10	4	125
e_6	10	15	3	1	10	6	45
$\sum$	300	302	72	41	425	60	1200

MOI (N-1)

	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	$\sum$
$\overline{f_1}$	30	200	15	30	10	15	300
$\overline{f_2}$	155	22	10	16	79	20	302
$\overline{f_3}$	18	33	4	8	6	3	72
$\overline{f_4}$	6	17	5	8	3	2	41
$\overline{f_5}$	30	130	210	35	12	8	425
$\overline{f_6}$	7	9	23	8	6	7	60
$\sum$	246	302	267	105	116	55	1200

MOE (N)

	f_1	f_2	f_3	f_4	f_5	f_6	$\sum$
e_1	50	200	25	10	40	5	330
e_2	250	30	40	15	120	15	470
e_3	30	5	6	4	250	25	320
e_4	20	25	10	5	50	15	125
e_5	10	100	3	2	15	5	135
e_6	15	10	4	1	10	5	45
$\sum$	375	370	88	37	485	70	1425

MOI (N)

	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	$\sum$
$\overline{f_1}$	60	233	35	22	12	13	375
$\overline{f_2}$	210	35	6	20	87	12	370
$\overline{f_3}$	0	40	10	8	5	5	88
$\overline{f_4}$	12	9	5	6	3	2	37
$\overline{f_5}$	35	104	221	70	41	14	485
$\overline{f_6}$	8	19	23	14	2	4	70
$\sum$	345	440	300	140	150	50	1425

Anexa nr.2

Matricele MAF pentru anii N-1 şi N

MAI (N-1)

	$\overline{f_1}$	$\overline{f_2}$	$\overline{f_3}$	$\overline{f_4}$	$\overline{f_5}$	$\overline{f_6}$	Σ
$\overline{i_1}$	20	100	44	26	14	12	216
$\overline{i_2}$	175	80	12	5	10	16	298
$\overline{i_3}$	15	66	2	2	180	12	277
$\overline{i_4}$	20	45	4	4	186	14	273
$\overline{i_5}$	55	7	3	2	23	2	92
$\overline{i_6}$	15	4	7	2	12	4	44
Σ	300	302	72	41	425	60	1200

MAE (N-1)

	i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6	Σ
f_1	18	177	20	15	50	20	300
f_2	90	101	60	40	6	5	302
f_3	42	14	3	5	2	6	72
f_4	23	6	2	3	4	3	41
f_5	17	14	195	163	21	15	425
f_6	14	14	15	11	4	2	60
Σ	204	326	295	237	87	51	1200

MAI (N)

	$\overline{f_1}$	$\overline{f_2}$	$\overline{f_3}$	$\overline{f_4}$	$\overline{f_5}$	$\overline{f_6}$	Σ
$\overline{i_1}$	30	120	50	20	10	15	245
$\overline{i_2}$	210	90	15	7	15	20	357
$\overline{i_3}$	20	95	3	3	200	13	334
$\overline{i_4}$	25	50	6	2	220	16	319
$\overline{i_5}$	70	10	4	3	25	2	114
$\overline{i_6}$	20	5	10	2	15	4	56
Σ	375	370	81	37	485	70	1425

MAE (N)

	i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6	Σ
f_1	25	220	15	25	75	15	375
f_1	125	80	100	45	13	7	370
f_1	50	12	5	5	3	13	88
f_1	14	8	5	3	4	3	37
f_1	15	20	215	205	18	12	485
f_1	13	15	12	20	6	4	70
Σ	242	355	352	303	119	54	1425

Anexa nr.3

Lungimea vectorilor matricelor MOF şi MAF

MOE (N-1)

	f_1	f_2	f_3	f_4	f_5	f_6	Lvc
e_1	25	150	20	5	35	5	157.48
e_2	210	20	30	20	110	10	240.83
e_3	15	7	5	3	220	25	222.11
e_4	25	20	10	10	40	10	54.08
e_5	15	90	4	2	10	4	91.98
e_6	10	15	3	1	10	6	21.70
	300	302	72	41	425	60	610.16

MOI (N-1)

	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	$\sum$
$\overline{f_1}$	30	200	15	30	10	15	300
$\overline{f_2}$	155	22	10	16	79	20	302
$\overline{f_3}$	18	33	4	8	6	3	72
$\overline{f_4}$	6	17	5	8	3	2	41
$\overline{f_5}$	30	130	210	35	12	8	425
$\overline{f_6}$	7	9	23	8	6	7	60
Lvc	161.97	242.58	212.12	50.72	81.03	27.40	610.16

MOE (N)

	f_1	f_2	f_3	f_4	f_5	f_6	Lvc
e_1	50	200	25	10	40	5	211.78
e_2	250	30	40	15	120	15	282.58
e_3	30	5	6	4	250	25	253.18
e_4	20	25	10	5	50	15	62.25
e_5	10	100	3	2	15	5	101.80
e_6	15	10	4	1	10	5	21.61
	375	370	88	37	485	70	725.78

MOI (N)

	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	$\sum$
$\overline{f_1}$	60	233	35	22	12	13	375
$\overline{f_2}$	210	35	6	20	87	12	370
$\overline{f_3}$	20	40	10	8	5	5	88
$\overline{f_4}$	12	9	5	6	3	2	37
$\overline{f_5}$	35	104	221	70	41	14	485
$\overline{f_6}$	8	19	23	14	2	4	70
Lvc	222.56	261.48	225.29	77.97	97.12	23.54	725.78

Anexa nr.3 (continuare)

Lungimea vectorilor matricelor MOF şi MAF

MAI (N)

	$\overline{f_1}$	$\overline{f_2}$	$\overline{f_3}$	$\overline{f_4}$	$\overline{f_5}$	$\overline{f_6}$	Lvc
$\overline{i_1}$	30	120	50	20	10	15	245
$\overline{i_2}$	210	90	15	7	15	20	357
$\overline{i_3}$	20	95	3	3	200	13	334
$\overline{i_4}$	25	50	6	2	220	16	319
$\overline{i_5}$	70	10	4	3	25	2	114
$\overline{i_6}$	20	5	10	2	15	4	56
	226.55	184.80	53.72	21.79	299.29	32.71	645.70

MAE (N)

	i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6	Lvc
f_1	25	220	15	25	75	15	236.06
f_2	125	80	100	45	13	7	185.12
f_3	50	12	5	5	3	13	53.59
f_4	14	8	5	3	4	3	17.86
f_5	15	20	215	205	18	12	298.90
f_6	13	15	12	20	6	4	31.46
Lvc	242	355	352	303	119	54	646.05

MAI (N-1)

	$\overline{f_1}$	$\overline{f_2}$	$\overline{f_3}$	$\overline{f_4}$	$\overline{f_5}$	$\overline{f_6}$	Lvc
$\overline{i_1}$	20	100	44	26	14	12	216
$\overline{i_2}$	175	80	12	5	10	16	298
$\overline{i_3}$	15	66	2	2	180	12	277
$\overline{i_4}$	20	45	4	4	186	14	273
$\overline{i_5}$	55	7	3	2	23	2	92
$\overline{i_6}$	15	4	7	2	12	4	44
	186.82	151.15	46.45	27.00	260.70	27.57	545.09

MAE (N-1)

	i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6	Lvc
f_1	18	177	20	15	50	20	187.56
f_1	90	101	60	40	6	5	153.50
f_1	42	14	3	5	2	6	45.10
f_1	23	6	2	3	4	3	24.56
f_1	17	14	195	163	21	15	256.41
f_1	14	14	15	11	4	2	27.53
	204	326	295	237	87	51	548.87

Anexa nr.4

Matricele MSS pentru anii N-1 şi N

MES (N-1)-S_{fi}

%	i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6	Σ
f_1	6.0	58.9	6.7	5.0	16.7	6.7	100
f_2	29.8	33.5	19.9	13.2	2.0	1.6	100
f_3	58.4	19.4	4.2	6.9	2.8	8.3	100
f_4	56.2	14.6	4.9	7.3	9.7	7.3	100
f_5	4.0	3.3	46.0	38.3	4.9	3.5	100
f_6	23.3	23.3	25.0	18.4	6.7	3.3	100
Σ	17.0	27.1	24.6	19.8	7.2	4.3	100

MIS (N-1)-$\overline{S_{if}}$

	$\overline{f_1}$	$\overline{f_2}$	$\overline{f_3}$	$\overline{f_4}$	$\overline{f_5}$	$\overline{f_6}$	Σ
$\overline{i_1}$	6.7	33.1	61.1	63.3	3.3	20.0	18
$\overline{i_2}$	58.3	26.5	16.6	12.2	2.3	26.7	24.8
$\overline{i_3}$	5.0	21.9	2.8	4.9	42.3	20.0	23.1
$\overline{i_4}$	6.7	14.9	5.6	9.8	43.9	23.3	22.8
$\overline{i_5}$	18.3	2.3	4.2	4.9	5.4	3.3	7.6
$\overline{i_6}$	5.0	1.3	9.7	4.9	2.8	6.7	3.7
Σ	100	100	100	100	100	100	100

MES (N)-S_{fi}

%	i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6	Σ
f_1	6.7	58.7	4.0	6.7	20.0	4.0	100
f_2	33.8	21.6	27.0	12.2	3.5	1.9	100
f_3	56.8	13.6	5.7	5.7	3.4	14.8	100
f_4	37.9	21.6	13.5	8.1	10.8	8.1	100
f_5	3.1	4.1	44.4	42.7	3.7	2.5	100
f_6	18.6	21.4	17.1	28.6	8.6	5.7	100
Σ	17.0	24.9	24.7	21.3	8.3	3.8	100

MIS (N)-$\overline{S_{if}}$

	$\overline{f_1}$	$\overline{f_2}$	$\overline{f_3}$	$\overline{f_4}$	$\overline{f_5}$	$\overline{f_6}$	Σ
$\overline{i_1}$	8	32.4	56.5	54.1	2.1	21.4	17.2
$\overline{i_2}$	56	24.3	17.0	18.9	3.1	28.6	25.1
$\overline{i_3}$	5.3	25.7	3.4	8.1	41.2	18.6	23.4
$\overline{i_4}$	6.7	13.5	6.8	5.4	45.3	22.8	22.4
$\overline{i_5}$	18.7	2.7	4.5	8.1	5.2	2.9	8.0
$\overline{i_6}$	5.3	1.4	11.8	5.4	3.1	5.7	3.9
Σ	100	100	100	100	100	100	100

Anexa nr.5

Matricea MIB, cu valori convenționale în anii N-1 şi N

MSE (N-1)=MOE (N-1)*MES (N-1)

	i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6	$\sum$
e_1	6325,5	7190,5	4996	3712	1027	749	24000
e_2	54,5	14509	7339	6064	4431	2252	34649,5
e_3	2221,7	2567,3	11020,5	9109,8	1553,1	1027,6	27500
e_4	2285	2847,5	2746,5	2247	845,5	528,5	11500
e_5	3251,2	4131,5	2478,1	1761,8	536,9	340,5	12500
e_6	918,2	1337,1	993	769,4	304,3	178	4500
$\sum$	15056,1	32582,9	29573,1	23664	8697,8	5075,6	114649,5

MSI (N-1)=MOI (N-1)*MIS (N-1)

	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	$\sum$
$\overline{i_1}$	12395	7111	5550.5	4829	2606.5	7072.5	39578
$\overline{i_2}$	4024	6378.6	10479.1	10771	2170.1	4654.9	38493
$\overline{i_3}$	2242.9	1694.8	1757.9	1684.1	696.5	1547.4	9656
$\overline{i_4}$	1174.8	887.3	739.6	714.6	643.4	883.6	5073
$\overline{i_5}$	9324.1	9596.5	4903	4955	10905	9179.7	48875
$\overline{i_6}$	885	1116	779.4	807.7	1419.9	1093.4	6123
$\sum$	30062	26804	24232	23774	18463	24463	147798

MSE (N)=MOE (N)*MES (N)

	i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6	$\sum$
e_1	9111	8077	7739	4829,5	2084	1159,5	33000
e_2	6180,5	16979	78257	7883,5	5976	2156	117432
e_3	2102,4	3594	11870,7	11594	1821,1	1018,2	32000,4
e_4	2170,5	2482	3356	3075,5	889,5	526,5	12500
e_5	3832,7	2998,5	3535,6	2096,3	680,3	356,6	13500
e_6	827	1319	895,8	818,4	439,4	199,8	4499,4
$\sum$	24224,1	35449,5	105654,1	30297,2	11890,3	5416,6	212931,8

MSI (N)=MOI (N)*MIS (N)

	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	$\sum$
$\overline{i_1}$	14154	8853	7827	8219,4	3389,6	9209,3	51652,3
$\overline{i_2}$	5496,3	8330,4	13149,5	12949	2192,3	6383,3	48500,8
$\overline{i_3}$	2626,6	2005,5	1979,9	2029,7	981,9	1983,4	11607
$\overline{i_4}$	733,4	827,9	925,9	927,3	552,7	764,1	4731,3
$\overline{i_5}$	8585,2	10416	5322,6	6434,9	12929	9628,7	53316,4
$\overline{i_6}$	1402,3	1512	1004,6	1091,6	1680,3	1490,2	8181
$\sum$	32997,8	31944,8	30209,5	31651,9	21725,8	29459	177988,8

Anexa nr.6

Matricele MFI pentru anii N-1 şi N

Matricea MFI pentru anul N-1

	$\overline{e_1}$	$\overline{e_2}$	$\overline{e_3}$	$\overline{e_4}$	$\overline{e_5}$	$\overline{e_6}$	Σ
e_1	13314,42	11329,83	12760,67	12475,34	5022,22	9946,54	64849,02
e_2	19227,19	19383,61	22290,83	22284,18	10610,36	16561,69	110357,86
e_3	8867,95	7498,61	7376,08	7197,56	4329,44	6814,66	42084,30
e_4	4582,21	4976,39	5356,95	5255,15	2546,42	4399,02	28227,13
e_5	6985,91	6076,80	6989,73	6856,73	2663,78	5291,81	34864,75
e_6	2288,75	2054,26	2305,34	2270,93	1005,26	1792,25	11716,80
Σ	56377,44	51319,50	57079,60	56339,89	26177,48	44805,96	292099,87

Matricea MFI pentru anul N

	$\overline{e_1}$	$\overline{e_2}$	$\overline{e_3}$	$\overline{e_4}$	$\overline{e_5}$	$\overline{e_6}$	Σ
e_1	21673,93	19092,38	20957,15	21433,51	8774,98	17629,77	109561,72
e_2	26146,51	28388,47	32840,60	33465,55	15109,77	24759,80	160710,70
e_3	10625,61	10246,55	10866,80	11149,25	5832,44	9375,84	58096,49
e_4	6380,88	599,94	6438,11	6594,08	3017,83	5418,77	33772,61
e_5	8789,41	7536,11	8234,76	8421,59	3358,98	7013,29	43354,13
e_6	2596,93	2566,76	2889,26	2950,43	1304,54	2297,19	14605,10
Σ	76213,27	73753,21	82226,68	84014,41	37398,52	66494,66	420100,74

Anexa nr.7

Structura matricelor MFI pentru anii N-1 şi N

Structura matricei MFI pentru anul N-1 (%)

	$\overline{e_1}$	$\overline{e_2}$	$\overline{e_3}$	$\overline{e_4}$	$\overline{e_5}$	$\overline{e_6}$	Σ
e_1	4,56	3,88	4,37	4,27	1,72	3,41	22,20
e_2	6,58	6,64	7,63	7,63	3,63	5,67	37,78
e_3	3,04	2,57	2,53	2,46	1,48	2,33	14,41
e_4	1,95	1,70	1,83	1,80	0,87	1,51	9,66
e_5	2,39	2,08	2,39	2,35	0,91	1,81	11,94
e_6	0,78	0,70	0,79	0,78	0,34	0,61	4,01
Σ	19,30	17,57	19,54	19,29	8,96	15,34	100,00

Structura matricei MFI pentru anul N (%)

	$\overline{e_1}$	$\overline{e_2}$	$\overline{e_3}$	$\overline{e_4}$	$\overline{e_5}$	$\overline{e_6}$	Σ
e_1	5,16	4,54	4,99	5,10	2,09	4,20	26,08
e_2	6,22	6,76	7,82	7,97	3,60	5,89	38,26
e_3	2,53	2,44	2,59	2,65	1,39	2,23	13,83
e_4	1,52	1,41	1,53	1,57	0,72	1,29	8,04
e_5	2,09	1,79	1,96	2,00	0,80	1,67	10,32
e_6	0,62	0,61	0,69	0,70	0,31	0,55	3,48
Σ	18,14	17,56	19,57	20,00	8,90	15,83	100,00

Anexa nr. 8

Modificarea ponderilor elementelor matriceale ’h anul N față de anul N-1 (%)

	$\overline{e_1}$	$\overline{e_2}$	$\overline{e_3}$	$\overline{e_4}$	$\overline{e_5}$	$\overline{e_6}$	$\Sigma(e_k)$	$\Sigma\lvert e_k\rvert$
e_1	0,60	0,67	0,62	0,83	0,37	0,79	3,88	3,88
e_2	-0,36	0,12	0,19	0,34	-0,04	0,22	0,47	1,26
e_3	-0,51	-0,13	0,06	0,19	-0,09	-0,10	-0,58	1,08
e_4	-0,43	-0,29	-0,30	-0,23	-0,15	-0,22	-1,62	1,62
e_5	-0,30	-0,29	-0,43	-0,34	-0,11	-0,14	-1,62	1,62
e_6	-0,17	-0,09	-0,10	-0,08	-0,03	-0,07	-0,53	0,53
$\Sigma(e_j)$	-1,16	-0,01	0,03	0,71	-0,06	0,49	0,00	2,46
$\Sigma\lvert e_j\rvert$	2,36	1,59	1,70	2,01	0,80	1,54	-	10,00

Anexa nr. 9

Evoluția valorilor ponderilor elementelor matriceale ’h anul N față de anul N-1

	$\overline{e_1}$	$\overline{e_2}$	$\overline{e_3}$	$\overline{e_4}$	$\overline{e_5}$	$\overline{e_6}$	Σ
e_1	1,63	1,69	1,64	1,72	1,75	1,77	1,69
e_2	1,36	1,46	1,47	1,50	1,42	1,50	1,46
e_3	1,20	1,37	1,47	1,55	1,35	1,38	1,38
e_4	1,12	1,19	1,20	1,25	1,19	1,23	1,20
e_5	1,26	1,24	1,18	1,23	1,26	1,33	1,24
e_6	1,13	1,25	1,25	1,30	1,30	1,28	1,25
Σ	1,35	1,44	1,44	1,49	1,43	1,48	1,44

Anexa nr. 10

Matricea dublă pentru anii 1994 şi 1997

MCT								*MDT*						
Creanțe (r)							e	Datorii (g)						
$\sum$	i_6	i_5	i_4	i_3	i_2	i_1		i_1	i_2	i_3	i_4	i_5	i_6	$\sum$
Anul 1994														
3220	16	-4	0	2087	0	1121	e_1	0	0	0	1269	0	0	1269
17544	8	12	7492	916	8013	1103	e_2	-8	8417	5	10869	504	0	19787
11733	202	590	7465	0	0	3476	e_3	7404	0	3188	322	62	358	11334
3248	0	0	478	0	356	2414	e_4	20	-168	0	4358	0	0	4210
2699	358	565	1578	0	32	166	e_5	1038	154	0	28	596	203	2019
342	0	4	-37	190	11	174	e_6	0	-9	0	135	0	23	167
38786	584	1167	16976	3193	8412	8454	$\sum$	8454	8412	3193	16981	1162	584	38786
Anul 1997														
22762	170	674	4960	13427	-40	3571	e_1	0	8	0	20993	0	0	21001
83661	92	-115	20470	3467	55901	3846	e_2	0	55956	0	29434	12836	0	98226
30581	716	12064	6129	76	-6	11602	e_3	10162	95	16557	-410	1025	201	27630
10728	0	0	8790	0	1348	590	e_4	-275	357	0	6858	11018	0	17958
28370	201	15088	16395	0	-1469	-1845	e_5	8398	-760	0	738	2825	716	11917
1135	0	0	774	-413	253	521	e_6	0	331	0	-95	7	262	505
177237	1179	27711	57518	16557	55987	18285	$\sum$	18285	55987	16557	57518	27711	1179	177237

e_6 – cuprinde institutele de asigurare şi administrative private.

i_2 – cuprinde convențional creditul comercial (evident, aceasta este o substitutivă din motive metodologice).

i_6 – cuprinde aurul financiar, DST, poziția financiară şi rezervele tehnice de asigurare.

Anexa nr.11

Matricea interacțiunilor dedusă din tabelul operațiunilor financiare

Anul 1994

Datorii / Creanțe	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	Σ
e_1	0	0	3204	0	0	16	3220
e_2	1156	14043	2103	20	100	119	17541
e_3	1130	3429	2339	3920	1899	34	11734
e_4	0	789	2439	2	19	0	3249
e_5	0	1542	890	268	0	0	2700
e_6	0	-17	359	0	0	33	336
Σ	1269	19786	11334	4210	2018	169	38782

Anul 1997

Datorii / Creanțe	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	Σ
e_1	0	5111	17410	63	0	178	22762
e_2	19765	55925	7484	356	-304	435	83661
e_3	762	3263	3315	11107	12244	-109	30582
e_4	0	9971	769	9	-21.0	0	10728
e_5	0	23403	-1457	6423	0	0	28369
e_6	475	552	108	0	0		1135
Σ	21002	98225	27629	17958	11919	504	177237

Anexa nr.11 (continuare)

Diferențe (structura anului 1997 – structura anului 1994) - % -

	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	$\Sigma(e_k)$	$\Sigma\|e_k\|$
e_1	0,00	2,88	1,56	0,04	0,00	0,06	4,54	4,54
e_2	8,17	-4,65	-1,20	0,15	-0,43	-0,06	1,98	14,66
e_3	0,14	-7,00	-4,16	-3,84	2,01	-0,15	-13,00	17,30
e_4	0,00	3,59	-5,85	0,00	-0,06	0,00	-2,32	9,51
e_5	0,00	9,23	-3,12	2,93	0,00	0,00	9,04	15,28
e_6	0,27	0,36	-0,86	0,00	0,00	0,00	-0,24	1,49
$\Sigma(e_j)$	8,58	4,41	-13,63	-0,72	1,52	-0,15	0,00	62,78
$\Sigma\|e_j\|$	8,58	27,71	16,76	6,96	2,50	0,27		

Anexa nr.12

Analiza matricei duale

Anul 1994

Datorii / Creanțe	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	Σ	Lvc
e_1	0	0	3204	0	0	16	3220	3204,04
e_2	1156	14043	2103	20	100	119	17541	14247,43
e_3	113	3429	2339	3920	1899	34	11734	6017,93
e_4	0	789	2439	2	19	0	3249	2563,51
e_5	0	1542	890	268	0	0	2700	1800,47
e_6	0	-17	359	0	0	0	342	359,40
Σ	1269	19786	11334	4210	2018	169	38786	23310,53
Lvc	1161,51	14559,0	5198,93	3929,20	1901,73	124,79	21764,76	

Anexa nr.12 (continuare)

Anul 1997

Datorii / Creanțe	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	Σ	Lvc
e_1	0	5111	17410	63	0	178	22762	18145,69
e_2	19765	55925	7484	356	-304	435	83661	59788,62
e_3	762	3263	3315	11107	12244	-109	30582	17190,40
e_4	0	9971	769	9	-21	0	10728	10000,64
e_5	0	23403	-1457	6423	0	0	28369	24312,10
e_6	475	552	108	0	0	0	1135	736,20
Σ	21002	98225	27629	17958	11919	504	177237	106383,28
Lvc	19785,39	61739,79	19308,90	12835,54	12247,79	482,48	96817,91	

Structura anului 1994 - % -

Datorii / Creanțe	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	Σ
e_1	0,00	0,00	8,26	0,00	0,00	0,04	8,30
e_2	2,98	36,21	5,42	0,05	0,26	0,31	45,23
e_3	0,29	8,84	6,03	10,11	4,90	0,09	30,25
e_4	0,00	2,03	6,29	0,01	0,05	0,00	8,38
e_5	0,00	3,98	2,29	0,69	0,00	0,00	6,96
e_6	0,00	-0,04	0,93	0,00	0,00	0,00	0,88
Σ	3,27	51,01	29,22	10,85	5,20	0,44	100,00

Anexa nr.12 (continuare)

Structura anului 1994 - % -

Datorii / Creanțe	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	$\sum$
e_1	0,00	2,88	9,82	0,04	0,00	0,10	12,84
e_2	11,15	31,55	4,22	0,20	-0,17	0,25	47,20
e_3	0,43	1,84	1,87	6,27	6,91	-0,06	17,25
e_4	0,00	5,63	0,43	0,01	-0,01	0,00	6,05
e_5	0,00	13,20	-0,82	3,62	0,00	0,00	16,01
e_6	0,27	0,31	0,06	0,00	0,00	0,00	0,64
$\sum$	11,85	55,42	15,59	10,13	6,72	0,28	100,00

Dinamica

Datorii / Creanțe	e_1	e_2	e_3	e_4	e_5	e_6	$\sum$
e_1	0	0	5,43	0	0	11,13	7,07
e_2	17,10	3,98	3,56	17,80	-3,04	3,66	4,77
e_3	6,74	0,95	1,42	2,83	6,45	-3,21	2,61
e_4	0	12,64	0,32	4,50	-1,11	0	3,30
e_5	0	15,18	-1,64	23,97	0	0	10,51
e_6	0	-32,47	0,30	0	0	0	3,32
$\sum$	16,55	4,96	2,44	4,27	5,91	2,98	4,57

Anexa nr.13

Diagrama de relații

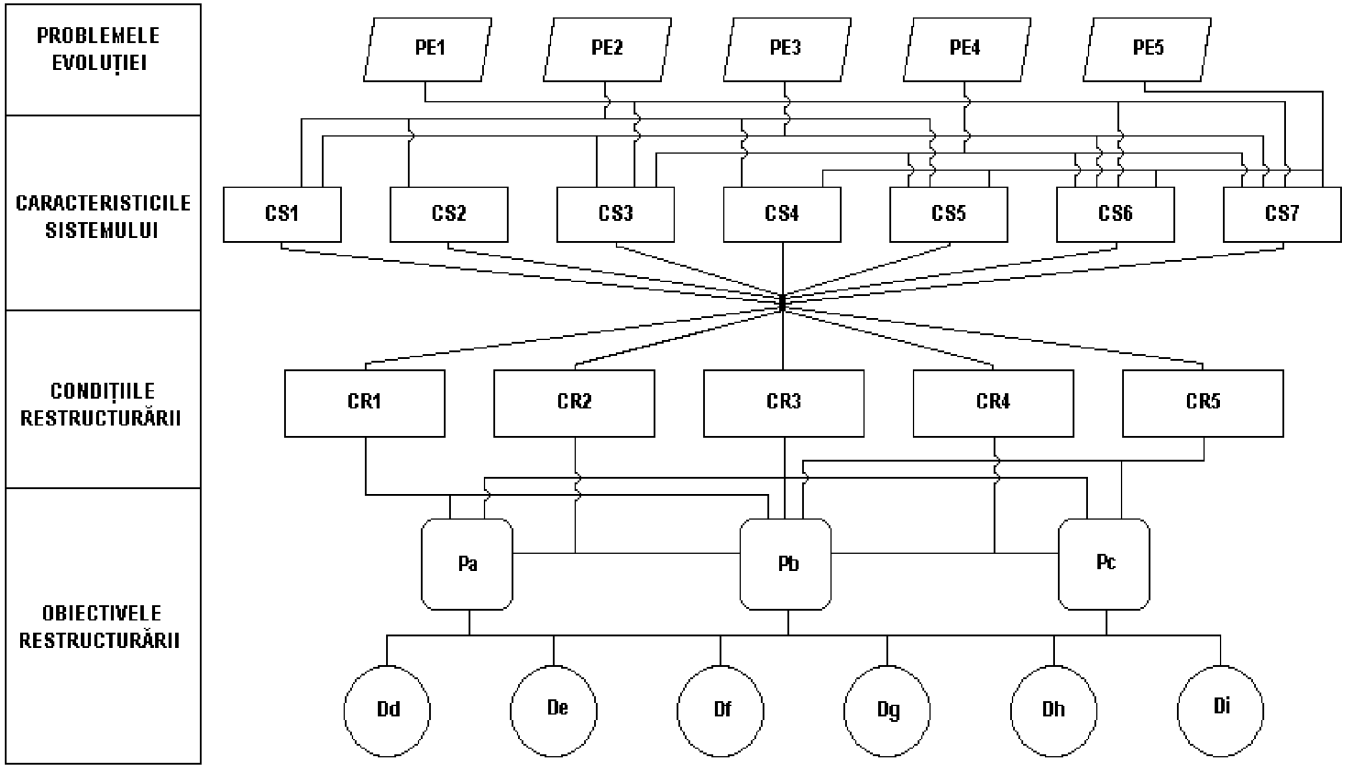

Anexa nr.13 (continuare)

PE1 *– Inadecvarea procesului de transformare*

PE2 *– Reglementare defectuoasă şi incompletă*

PE3 *– Incompatibilitatea ordinii şi ritmului reformei*

PE4 *– Promovarea privatizării comandate*

PE5 *– Deschiderea imprudentă a economiei*

CS1 *– Incompletitudine instituțională*

CS2 *– Insuficiență instrumentală*

CS3 *– Incapacitate de economisire*

CS4 *– Incongruența componentelor sistemului*

CS5 *– Supraveghere inadecvată*

CS6 *– Intruziunea capitalului extern*

CS7 *– Slaba participare la finanțare*

CR1 *– Asigurarea cadrului reglementativ*

CR2 *– Climat social propice*

CR3 *– Reconstrucția transformativă a economiei*

CR4 *– Adecvarea la dinamica ciclică*

CR5 *– Mediu financiar extern favorabil*

Pa *- Transformarea reglementată a sistemului financiar*

Pb *- Instituirea liberalizării controlate*

Pc *- Integrarea rețelei financiare româneşti în spațiul financiar european şi internațional*

Dd *- Armonizarea şi complementarizarea activităților*

De *- Diversificarea şi specificizarea instrumentelor financiare*

Df *- Furnizarea unor informații echipotente şi complete în economie*

Dg *- Constituirea unor portofolii active*

Dh *- Deschiderea gestională a rețelelor financiare româneşti spre exterior*

Di *- Realizarea unui management performant şi responsabil*

Anexa nr.14

Rețeaua interactivă

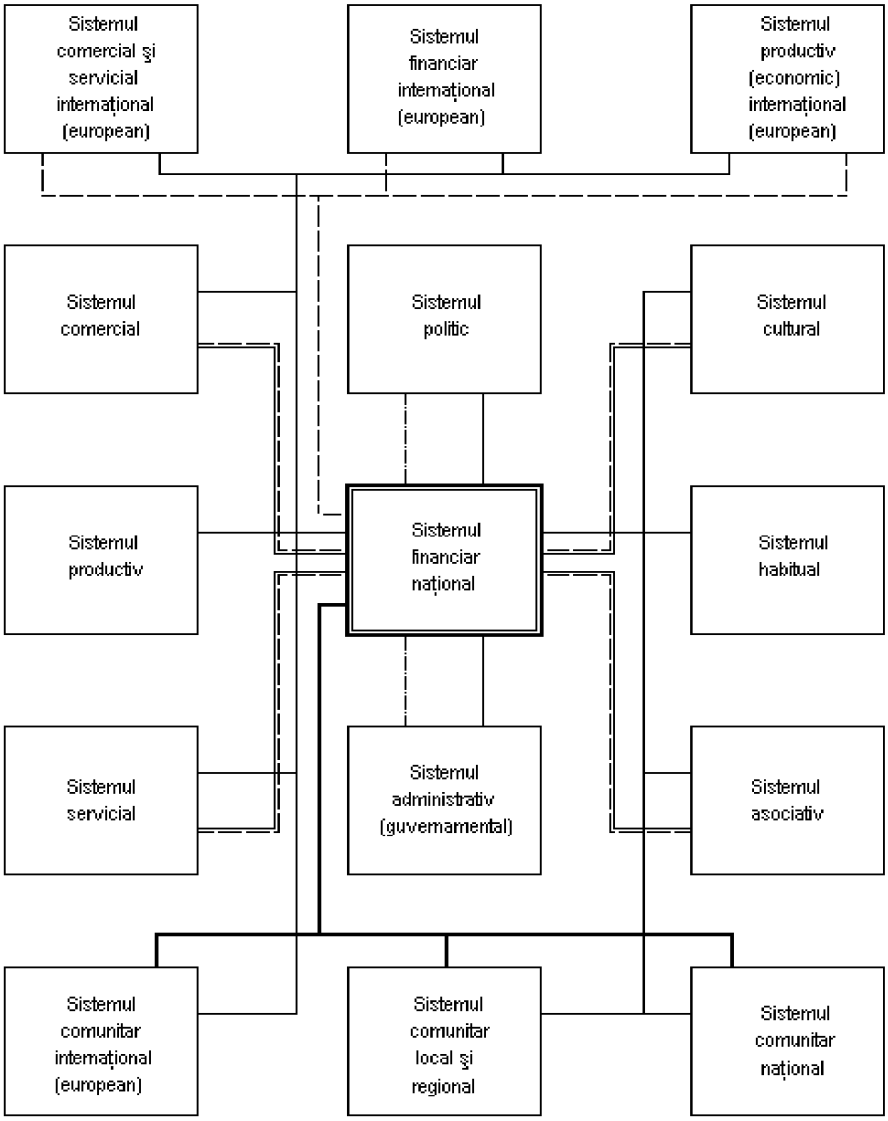

- Interacțiuni (fluxuri şi instrumente financiare)
- Interacțiuni de integrare comunitară
- Interacțiuni de integrare europeană (internațională)
- Interacțiuni de guvernanță
- Interacțiuni de cooperare

Anexa nr.15

Rețeaua endogenă a sistemului financiar

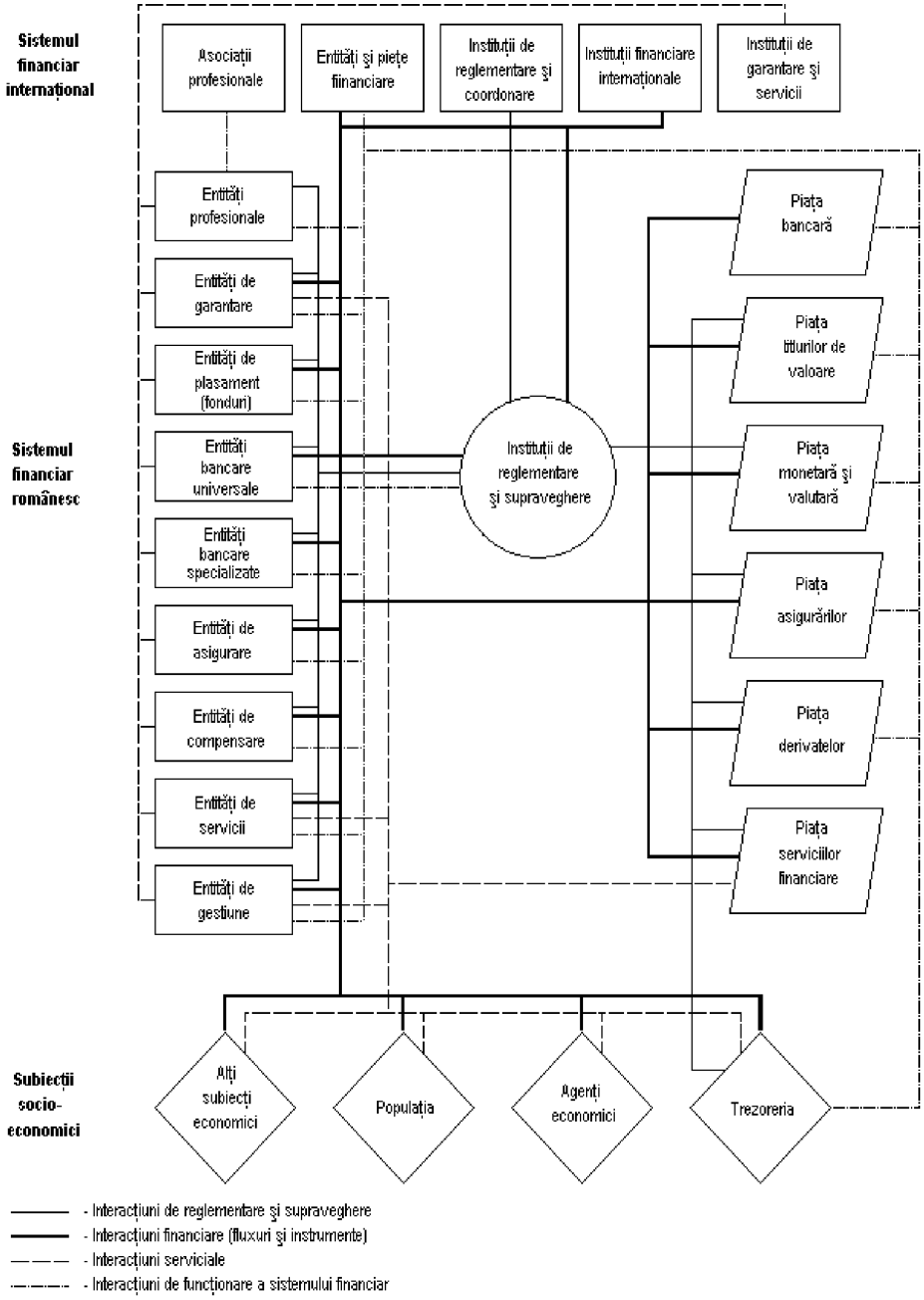

Anexa nr.16

Rețeaua entității bancare

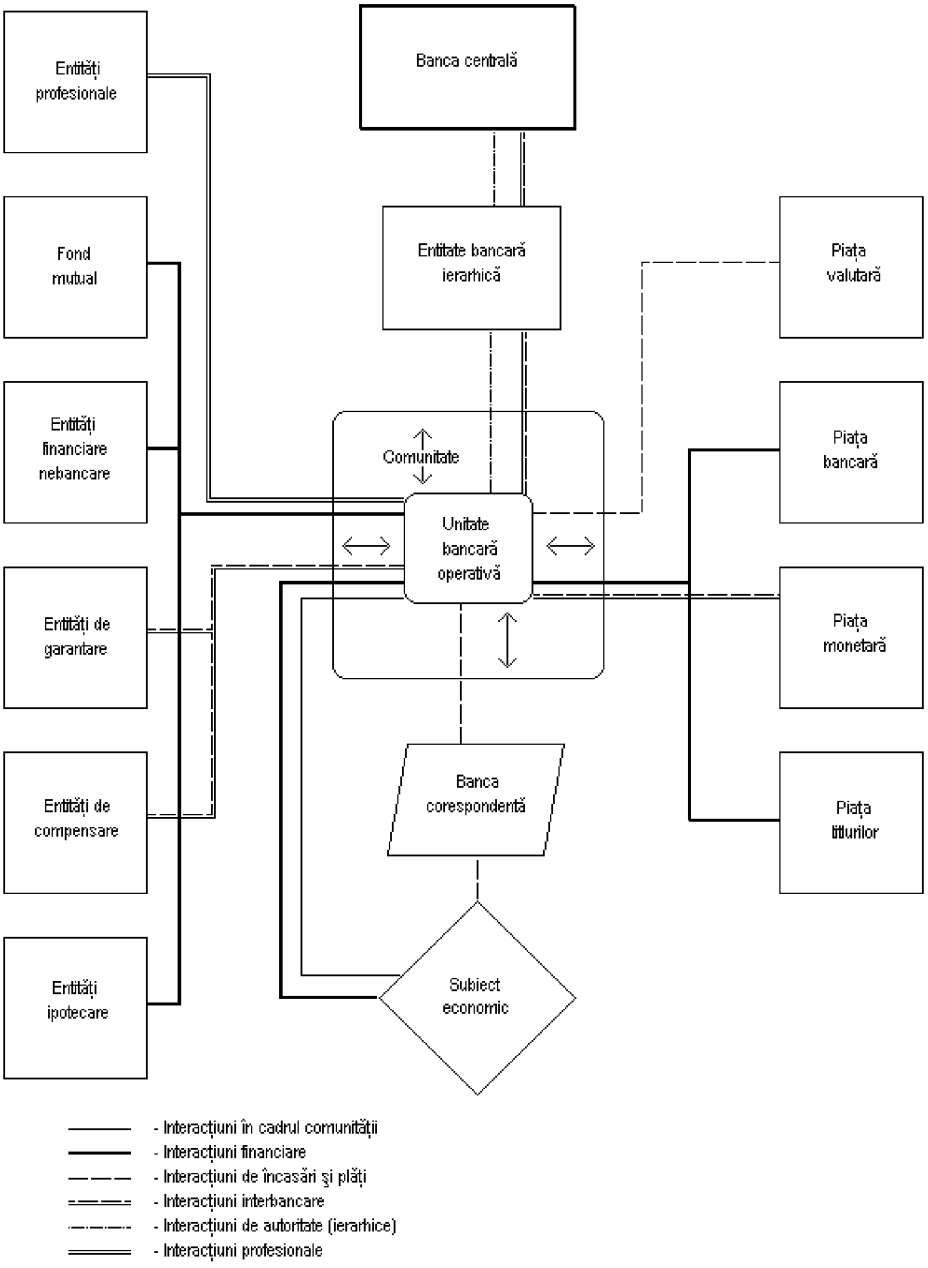

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 17-18/2004

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

SOCIETATEA INFORMAȚIONALĂ – SOCIETATEA CUNOAŞTERII. EDUCAREA ŞI FORMAREA FORȚEI DE MUNCĂ

dr. Steliana PERȚ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Motto

"Trăim în epoca cunoaşterii şi a informației marcată atât de oportunități cât şi de pericole. Există oportunități pentru cei dezavantajați şi săraci de a deveni bogați şi puternici. Dar, în acelaşi timp, există pericolul ca discrepanțele dintre națiunile bogate şi cele sărace să se adâncească. Succesul sau eşecul indivizilor şi al națiunilor, cât şi prosperitatea omenirii depinde de modul înțelept în care reuşim ***să ne dezvoltăm resursele umane*** *(s.n. S.P).*

În secolul 20, elementele tangibile – cum ar fi capitalul, munca, resursele naturale – au reprezentat forța motrice a dezvoltării economice. Dar, în noul secol, elementele intangibile – cum sunt informația şi creativitatea – vor oferi națiunilor un țel competitiv. În consecință, dacă reuşim să dezvoltăm potențialul cetățenilor noştri, hrănind spiritul creator, indivizii şi națiunile vor deveni bogate, chiar dacă nu dispun de prea mult capital, forță de muncă sau resurse naturale… Națiunile care au rămas în urmă cu industrializarea în secolul 20 pot contracara sărăcia şi pot realiza creşterea economică prin dezvoltarea cu succes a resurselor umane. Şi, în acest scop, suportul şi cooperarea cu comunitatea internațională sunt vitale.

Sporirea capacității informaționale poate aduce belşug prin creşterea eficienței. Dar, totodată poate lărgi separarea digitală dintre plusurile şi minusurile tehnologiei informației. Lumea întreagă trebuie să coopereze pentru a acoperi acest gol şi pentru a căuta prosperitatea. În acest scop trebuie să ducem „globalizarea informației" un pas mai departe înspre „globalizarea beneficiilor informației". Națiunile în curs de dezvoltare trebuie să fie în stare să participe la dezvoltarea capacităților informatice şi de a-şi primi partea de beneficii. Trebuie să facem un efort conjugat atât regional cât şi global astfel încât omenirea să poată beneficia de tehnologia informațiilor şi a comunicațiilor" .

(Kim Dae Jung, preşedintele Republicii Coreea).

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE 227

1. ROMÂNIA ÎN CONTEXT MONDIAL ŞI EUROPEAN 235
   1.1. România în context mondial 236
   1.2. UE în cursa pentru construirea SC-SI. Aspecte parțiale 245

2. ROMÂNIA ÎN CURSA PENTRU RECUPERAREA DECALAJELOR. PREZENT ŞI PERSPECTIVE 252
   2.1. Evoluții pline de speranță 252
   2.2. Disparități regionale 255
   2.3. SI în administrație 256
   2.4. Drumul spre Europa 257
   2.5. Şi… un optimism mai robust 257
   2.6. Concluzii parțiale. Priorități 259

3. EDUCAȚIA: PILON AL CONSTRUIRII SC-SI 260
   3.1. Precizări conceptuale necesare 260
   3.2. Stocul de învățământ – măsură a capabilității cognitive a forței de muncă 262
   3.3. Educație – industrie în dezvoltare rapidă 265
   3.4. Învățământul secundar superior – vector de bază al sistemului educativ 269
   3.5. Învățământul terțiar în ascensiune 271
   3.6. Dotarea instituțiilor publice de învățământ din România cu echipament TIC – în suferință 275
   3.7. Subfinanțarea – boală cronică a învățământului din România 282

4. CORELAȚIA DINTRE EDUCAȚIE ŞI OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ 289
   4.1. Dinamică mai accelerată a creşterii ocupării în sectoare de vârf. Experiența Uniunii Europene 289
   4.2. Şi unele aspecte ale structurii ocupaționale a forței de muncă 295
   4.3. Structura ocupațională a forței de muncă în evoluție 298
   4.4. Rata de ocupare a forței de muncă – creşte 300
   4.5. Şomaj şi rată de şomaj pe o curbă ascendentă 303

5. ŞI UNELE DIRECȚII PRIORITARE DE ACȚIUNE 307

GLOSAR 309

NOTE. BIBLIOGRAFIE 313

ANEXE 318

ABREVIERI 350

Cuvânt înainte

1. Fără îndoială că mileniul al treilea debutează sub auspiciile unor provocări care pun în fața, pe de o parte, a cercetării din domeniile tehnologice, economice, sociale şi politice şi pe de altă parte, a decidenților, a societății civile o mulțime de probleme de mare anvergură şi dificultate a căror dezvoltare aşteaptă reacții, răspunsuri şi soluții. „Societatea informațională bazată pe cunoaştere înseamnă mai mult decât progresul tehnologiei şi al aplicațiilor informaticii şi comunicațiilor", remarca acad. Florin Gh. Filip, ea integrând şi dimensiunile:

- sociale (cu impact asupra îngrijirii sănătății, solidarității şi protecției sociale, muncii, educației şi formării continue etc.);
- ambientale (cu impact asupra utilizării resurselor şi protecției mediului);
- culturale (privesc conservarea patrimoniului cultural, promovarea pluralismului cultural, dezvoltarea industriei multimedia şi a producției de conținut informațional);
- economice (referitoare la dezvoltarea unor noi paradigme ale economiei digitale şi ale noii economii bazate pe cunoaştere, inovare, cultură antreprenorială şi managerială, educarea cetățeanului şi a consumatorului)" (Filip Gh. Florin, 2001) (1).

În acest cadru pluridimensional nu este mai puțin adevărat că găsirea unor soluții durabile, credibile şi acceptate de populație este o întreprindere dificilă într-o lume în schimbare alertă, segmentată, confruntată deja cu o mulțime de probleme şi fenomene care necesită nu numai soluții globale, de tipul „creştere şi dezvoltare durabilă", „crearea societății cunoaşterii şi a societății informației" etc., ci, în acest context, mai ales soluții particularizate, adaptate mediului economic şi social din fiecare țară într-o lume din ce în ce mai globalizată. Cu atât mai mult cu cât, pe stratificările/segmentările create în decursul dezvoltării societății, devenite cronice, noile tehnologii ale informației şi comunicațiilor, de exemplu, generează, în plan economic, social, cultural şi ambiental concomitent cu performanțele economice, sociale, educaționale, de protecție a mediului de necontestat (este drept uneori inferioare celor aşteptate sau costurilor implicate), noi segmentări, noi compartimentări, noi inegalități. Între acestea segmentarea digitală (*digital divide*, fractura numerică cu cele patru linii de demarcație ale sale) (2). Şi anume:

- nivelul venitului şi respectiv nivelul de viață;
- nivelul de educație şi formare profesională;
- vârsta;
- poziția geografică a țării, regiunii, zonei etc.

O nouă generație de excluşi se adaugă celei deja existente. Finalmente, judecând prin prisma proceselor şi a fenomenelor actuale, computerul şi internetul îşi aduc, vrând-nevrând, contribuția la adâncirea excluderii geografice, naționale, economice şi sociale (2).

Să explicăm, pe scurt, conținutul fiecăreia dintre aceste restricții denumite mai sus linii de demarcație.

- Relația venit – dezvoltare a noii economii: la nivelul anilor 1998 – 2000 un american putea să-şi cumpere un computer cu salariul pe o lună; un cetățean din Bangladesh cu 8 ani de salarii; un român cu 10 – 12 salarii medii nete. Tot astfel, dacă ne situăm în interiorul unei țări şi avem în vedere diferențele de venituri între persoanele ocupate în rețele net (*network age*) pe de o parte şi cei din alte tipuri de activități, diferența era de + 18.000 de dolari SUA pe an, respectiv 28.000 de dolari SUA pe an față de 46.000 de dolari SUA pe an. Diferențe se regăsesc şi pe medii – urban/rural în favoarea urbanului, între bărbați/femei în detrimentul ultimelor etc.
- În ceea ce priveşte educația, potrivit opiniilor din lumea ştiințifică cu multă acoperire în practică, aceasta „… apare ca o restricție care acționează înaintea restricției financiare şi a tehnologiei” (Oliver Storch, 2002) (3), (4). Două elemente în susținerea acestei opinii:
  a) cei care lucrează în domeniul *network* sunt de regulă persoane de înaltă competență, cu pregătire superioară. Aşa de pildă, în SUA, 30% din numărul total de lucrători au diplomă universitară; în China – 60%, în Mexic – 67%, în Regatul Unit – 50%, în Irlanda – 70%;
  b) dacă avem în vedere competențele lingvistice, este interesant de relevat că 86% din paginile web sunt în limba engleză, 2,4% în franceză, 0,5% în germană, dar peste 5 miliarde de persoane din populația globului nu cunosc limba engleză. S-ar putea vorbi, fie de un „monopol” impus prin competențe lingvistice, fie de o tendință de mai lungă durată de transformare a limbii engleze în idiomul prin care se va realiza aproape exclusiv comunicarea în mileniul 3 şi după. În oricare dintre situații o parte a populației globului rămâne în afara rețelelor *network*, este discriminată, concomitent pe mai multe planuri, intrând în categoria populației marginalizate.
- În al treilea rând, vârsta, la rândul ei, este o restricție. În Franța de exemplu, dar nu numai, 80% dintre internauți au vârsta cuprinsă între 15 şi 49 de ani.
- În fine, restricția geografică care are în fapt explicație economică, derivând din faptul că pentru creator sau utilizator unele investiții în

TIC sunt considerate nerentabile în anumite zone geografice. Ca atare, aceste zone sunt supuse unui anumit embargo.

Pornind de la aceste patru restricții în interconexiunea lor, apare şi portretul-robot al utilizatorului de computer şi internet: „tânăr în vârstă de 30 – 35 de ani, cu pregătire universitară, face puține cumpărături *on-line*, foloseşte internetul pentru a se informa şi a-şi gestiona veniturile" (Oliver Storch, 2000) (2).

2. Lumea ocupării şi structurile ocupaționale, diviziunea muncii şi conținutul activităților, al tehnicilor şi tehnologiilor de producție vor fi şi sunt supuse unor presiuni puternice. Se schimbă modelele de ocupare, mecanismele de management şi gestionare a resurselor de muncă, apar noi activități, seturi de calificări şi competențe în timp ce altele vor dispărea, învățarea pe tot parcursul vieții devine o necesitate *sine qua non* a adaptării la noile cerințe tehnologice, a progresului în carieră, a integrării în societate, a sporirii performanțelor economice şi sociale. Şi, de ce nu, a dezvoltării personale, a însuşirii a noi şi noi competențe şi deprinderi, a participării la viața civică, a reproducției la cote calitative superioare a capitalului uman. În primă şi ultimă instanță, din restricție şi mecanism de excluziune economică şi socială, educația permanentă este necesar să devină o prioritate politică, economică şi socială, un mecanism de prim ordin al depăşirii unora din limitele care stau în calea creării/dezvoltării societății cunoaşterii – societății informațiilor, a „noii economii". Va deveni, cel puțin în context european, mecanism al convergenței economice şi învățării, al coeziunii sociale, al construcției noii Europe, a Europei economice şi sociale (Strategies for jobs in the information society, 2000) (5) (6).

3. În organizarea şi derularea cercetării – care se integrează în programul prioritar al Academiei Române „Societatea informațională – societatea cunoaşterii" (SC-SI) (7) am pornit de la următoarele premise:

a) obiectivul strategic stabilit la summitul de la Lisabona (martie 2000), potrivit căruia la orizontul anului 2010 „Uniunea Europeană trebuie să devină economia cunoaşterii cea mai competitivă şi dinamică" din lume. Este un obiectiv ambițios – având în vedere disparitățile existente – care necesită mobilizarea articulată a tuturor eforturilor țărilor membre şi ale celor candidate care între timp vor fi integrate în UE, ca şi o mai mare responsabilizare a tuturor partenerilor (8);
b) concepția Consiliului European de la Lisabona referitoare la faptul că în „era cunoaşterii", paradigma învățării, cea a muncii şi a vieții în general au o dinamică nemaiîntâlnită până în prezent. De aceea este necesar ca prin opțiunea fermă pentru învățare permanentă şi parteneriat pe diferitele paliere ale organizării societății să se asigure o tranziție constructivă cu viteză accelerată la societatea cunoaşterii – societatea informației. De altfel, în completare, Consiliul European de la Feira (iunie 2000) cheamă/invită „statele membre şi Comisia… ca,

în sfera proprie de competență să identifice strategii coerente şi măsuri pragmatice în scopul de a stimula învățarea permanentă pentru toți" (9);

c) liniile directoare ale „Strategiei europene a ocupării" (1998 – 2002) lansate în baza Tratatului de la Amsterdam şi, respectiv la summitul de la Luxemburg (decembrie 1997), a rapoartelor anuale asupra ocupării (10);

d) conştientizarea disparităților, create în timp, dintre UE în ansamblu şi țările membre pe de o parte şi SUA, Japonia pe de altă parte. În ultimă instanță crearea de lideri şi potențiali lideri în domeniul TIC, ca şi a unor „adaptori dinamici", în timp ce – de rațiuni, unele poate temporare, sunt şi zone marginalizate, care nu prezintă încă interes pentru investitori în domeniul TIC (Human Development Report 2001) (1);

e) coordonatele, principiile şi mesajele-cheie ale „Memorandumului cu privire la învățarea permanentă" (8) – document fundamental al UE pentru transpunerea în viață a uneia din liniile directoare orizontale ale „Strategiei europene a ocupării" (SEO);

f) strategia UE privind crearea de locuri de muncă în societatea informațională (5), care, dincolo de faptul că în formă specifică reiterează obiectivele majore pe termen lung ale SEO, lansând programe e-Europe desemnează viitoarea hartă a locurilor de muncă şi cunoaşterii cu accent pe crearea/utilizarea computerelor, a tehnologiilor informaționale şi de comunicații. O hartă în care Europa unită ocupă un fotoliu de onoare;

g) am avut în vedere alături de disparitățile interne dintre statele membre şi pachetul de restricții pe care acestea trebuie să le depăşească;

h) în fine, dar nu în ultimul rând, am ținut seama de starea (inclusiv tradițiile) şi potențialul de care dispune România pentru a se apropia de țările care în prezent sunt port-drapelul societății cunoaşterii – societății informației. Nu am uitat nici faptul că în România învățământul a produs competențe de excelență care în prezent îşi desfăşoară activitatea în prestigioase universități, centre de cercetare din alte țări.

În consecință, în consens cu specialiştii în domeniu, apreciem că educația inițială şi continuă (LLL) deține o poziție-cheie, de mecanism/factor şi rezultat al creării şi dezvoltării societății cognitive (11; 12). În procesul de dezvoltare „industria educației" este concomitent o restricție – prin resursele financiare şi costurile pe care le implică, dar şi suport absolut necesar pentru avansul societății cognitive. Ea intervine simultan, pe mai multe direcții în vederea:

- generării continue a noi şi noi cunoştințe, capitalizării şi diseminării acestora, creării uneia din condițiile *sine qua non* a accesului la informație. „Educația şi formarea – remarca Dominique Foray – sunt evident în centrul problemelor de ajustare a aptitudinilor şi competențelor constrângerilor economiei bazate pe cunoaştere. Dar, competențele care se cer însuşite sunt multiple şi, în orice caz, ireductibile la ştiința utilizării calculatorului. Acestea sunt în mod global competențele cognitive şi interactive a căror însuşire este necesar să fie facilitată" (Dominique Foray, 2000) (13);
- "producerii" competențelor necesare creării şi difuzării noilor cunoştințe. Altfel spus este „laboratorul de creare" a potențialului inovativ, cognitiv al noii societăți SC-SI;
- "producerii" de experți în preluarea/transferul noilor cunoştințe şi tehnologii şi utilizarea lor în cele mai diferite activități la cote de performanță înaltă;
- "a dezvoltării educației de bază pentru toți", a creării deci a trunchiului comun de cunoştințe, deprinderi şi abilități pe care se pot grefa şi dezvolta cunoştințe, deprinderi şi comportamente viitoare. Acesta este, în fapt, fundamentul pe care se altoieşte în toată complexitatea sa învățarea continuă, ca garant al progresului în carieră, a însuşirii de noi competențe, a unor noi comportamente şi aptitudini de adoptare de mobilitate, de acceptare şi, mai ales, anticipare a schimbării, manifestate la nivel de companie şi respectiv de individ.

Acestea din urmă sunt argumente de prim ordin pentru care considerăm că abordarea „învățării continue" din perspectiva creării/dezvoltării SC-SI are o relevanță deosebită pentru viitorul României pentru viteza cu care ea devine din „lider probabil" – „lider efectiv" al noii societăți (2). Mizăm totodată pe progresele – chiar limitate şi mult discutate – ale reformei învățământului şi ale instituționalizării *de facto* a „învățării continue", ale potențialului de învățare – creare – utilizare a noilor tehnologii ale capitalului uman din România.

Nu ne-am propus şi nici nu am fi putut să ne propunem un diagnostic exhuastiv a stării de fapt a proceselor de învățare continuă din România. Obiectivul nostru este mai modest, dar, sperăm util, deopotrivă comunității ştiințifice şi decidenților în materie, începând cu ministerele direct implicate şi sfârşind cu firmele/companiile. Şi aceasta pentru că – în lumina experienței de până acum – este nevoie de deplasarea centrului de greutate al educației continue, al educației pe tot parcursul vieții spre comunitățile locale. După cum este nevoie de sporirea responsabilității partenerilor sociali în aria lor de competență în acest domeniu şi, cu deosebire, de a face din fiecare firmă, instituție o şcoală a învățării continue. Funcția de formare profesională şi mai ales de adaptare, perfecționare în raport cu dinamica previzibilă a companiei – care în ultimul deceniu s-a diluat până la dispariție – se cere să fie aşezată la

locul cuvenit. Înainte de a fi o cerință a UE, reflectată în SEO, PANO, în JAP, o astfel de abordare strategică şi tactică este (ar trebui să fie) o necesitate şi o prioritate națională.

În mileniul al treilea, în care abia am păşit educația devine tot mai mult nu numai factor al creşterii economice endogene, ci şi un mecanism cu rol major în dezvoltarea umană durabilă (DUD).

În zilele noastre, problematica educației continue este mult mai complexă. Spre finalul acestei sumare argumentații dorim să subliniem că, aşa cum procesul cognitiv este un proces istoric, de acumulare/dezvoltare a cunoştințelor (11) care, periodic, cu viteze din ce în ce mai sporite şi în forme tot mai sofisticate este „întrerupt" de revoluții tehnologice (care par a pune sub semnul întrebării continuitatea), tot astfel învățarea formală, nonformală şi informală constituie un proces continuu în care unele cunoştințe, aptitudini şi deprinderi (care dau conținutul pachetului de competențe) devin obsolente, apărând nevoia dezvoltării altora şi respectiv a însuşirii unora noi. Ceea ce, în primă şi ultimă instanță, necesită studierea, identificarea noilor nevoi, preluarea acestora în sistemul formal, nonformal şi informal al educației continue, programe şi tehnici de învățare adecvate, sisteme de evaluare şi certificare bazate pe criterii unice, universal valabile (12). În condițiile actuale caracteristica sa dominantă rezidă în „învățarea pe tot parcursul vieții", devenind astfel pilon şi mecanism al progresului economic şi social.

Aceasta este noua paradigmă a procesului instructiv-educativ care are ca punct de start şi vector al evoluției formarea deprinderii de „a învăța să înveți". În măsura în care ştii, vrei şi poți învăța continuu, devii un cetățean activ, implicat în viața cetății, capabil să concilieze diversele laturi ale vieții (viața profesională cu cea de familie, de exemplu). Din acest punct de vedere învățarea nu mai este doar apanajul unei anumite cohorte de vârstă, ci se extinde, într-un fel sau altul la întreaga populație activă. Este, printre altele, şi motivul pentru care considerăm că provocările lansate de Raportul Faure sunt pe deplin actuale (14).

Cu peste trei decenii în urmă, Radovan Richta, referindu-se la viitorul învățământului, menționa: „nu este o exagerare când afirmăm că societatea care va dispune de cel mai bun sistem ştiințific de învățământ şi – în general – cultural va ocupa în viitor în lume o poziție asemănătoare celei ocupate pe vremuri de statul cu cele mai mari bogății naturale şi, mai târziu, de statul cu cel mai mare potențial industrial (Radovan Richta, 1970) (15).

Proiectul de cercetare se derulează în anii 2003 – 2004.

Ca urmare a documentării, a unei mai bune cunoaşteri a obiectului, a problematicii supuse cercetării, în anul 2003 ne-am reorientat întrucâtva frontal cercetării. Dacă la sfârşitul anului 2002, consideram educația şi formarea profesională continuă numai ca un mecanism de susținere, ca suport al SC-SI, în prezent apreciem că educația, concepută ca un proces complex cu fața spre practică şi spre nevoile viitorului, ca un proces continuu în a cărui sferă de

cuprindere intră mai mult decât populația activă**,** realizată în forme şi în formule dintre cele mai variate – instituții publice şi instituții private, parteneriat public – privat, educație formală, nonformală şi informală – este concomitent o restricție şi un pilon/mecanism al creării economiei bazate pe cunoaştere, tehnologii informaționale şi comunicații.

O restricție. De ce? Teoria şi practica socială mai ales atestă, fără nici cea mai mică ezitare, că, pe de o parte, avansul procesului cognitiv este puternic corelat cu stocul de cunoştințe şi calitatea acestora la un moment dat; pe de altă parte *inputul* de noi şi noi cunoştințe, acumularea masei critice de competențe necesară să condiționeze nu numai dimensiunile şi forța de penetrare, noua revoluție tehnologică ca atare, ci şi procesul de transfer şi utilizare a rezultatelor acestora în producție. În ultimă analiză, creşterea economică şi o mai echitabilă distribuție a fructelor acestora, ca una din restricțiile, ce se cere soluționată prin decizii cel mai adesea politice, devin o premisă fundamentală a creării şi dezvoltării SC-SI, a economiei bazate pe cunoaştere.

Atributul de „restricție" al educației a traiectoriei normale a tendinței istorice a cunoaşterii se cere interpretată ca un prag – limită (potențial) al creării, transferării şi folosirii noilor realizări tehnologice. Şi evident a cunoaşterii însăşi.

De ce un pilon/mecanism al SC-SI? În această calitate avem în vedere capacitatea sistemului de educație (formal, nonformal şi informal) de a produce competențe, de a veni în întâmpinarea cerințelor pieței muncii, a formării noilor structuri ocupațional – profesionale şi de calificări determinate de modificările în diviziunea muncii, în cultura organizațională a companiilor etc. Este, în principal, vorba ca prin conținuturile sale, prin crearea unor pachete de competențe, prin instituționalizarea *de facto* a învățării pe tot parcursul vieții, să se evite decalibrările, rupturile chiar dintre oferta sistemului educațional şi de formare profesională (piața educației şi a *training*-ului) şi nevoile pieței muncii, aşa cum apar ele într-un moment sau altul, precum şi aspirațiile de progres în carieră ale individului.

Din perspectiva mobilității şi adaptabilității capitalului uman, sistemul de educație şi *training* are un caracter dual. Pe de o parte, înainte de toate, prin procesul de educație şi formare inițială (dar nu numai) dă naştere unei anume compartimentări, structuri a sistemului de calificări cu o marjă mai mare sau mai mică de rigiditate, de inerție. Pe de altă parte, dinamica vieții economice şi sociale cere flexibilitate, mobilitate a structurilor de ocupare, a forței de muncă în general. Dacă cu circa 50 – 60 de ani în urmă acest proces era lent, se schimba cel mult în cursul unei generații, în condițiile mileniului trei el devine deosebit de alert. Ceea ce ridică numeroase probleme privind organizarea şi conținuturile învățării, flexibilizarea structurilor ocupațional – profesionale şi de calificare. Mai mult, numeroase competențe care până nu demult intrau în portofoliul de competențe ale unor ocupații devin competențe ale educației

pentru toţi ale căror baze se pun în învăţământul primar şi gimnazial ($ISCED_1$ şi $ISCED_2$). Avem în vedere competenţele lingvistice, competenţe iniţiale, minime, de lucru cu computerul, ca şi o serie de competenţe comportamentale, educaţie civică, participare la viaţa comunităţii etc. Ceea ce implică un anumit grad de descentralizare, o mai mare responsabilitate a agenţilor locali şi a companiilor în procesul de educaţie şi formare profesională.

În fine, pentru a nu insista prea mult, credem că la toate nivelurile organismului social-economic există încă reminiscenţe (uneori foarte puternice) ale unei concepţii de mult depăşite potrivit căreia „cheltuielile cu formarea umană sunt cheltuieli de consum, costuri. Şi, ca atare, pe seama „sacrificării" acestora se pot face economii. În fapt sunt investiţii dintre cele mai eficiente" (Adam Smith, 1962) (16) (17).

În contextul menţionat, în anul 2003, ne-am focalizat cercetarea asupra următoarelor probleme:

1. România în context internaţional, încercând să surprindem – printr-un sistem de indicatori – decalajele României în raport cu ţările considerate lideri în domeniul SC-SI;

2. România în cursa pentru recuperarea decalajelor. Prezent şi perspective;

3. educaţia – pilon al construirii SC-SI;

4. relaţiile dintre nivelul de educaţie şi o serie de indicatori economico-sociali (impactul educaţiei).

În anul 2004, ne propunem:

a) evaluarea stadiului reformei sistemului educaţiei în România (puncte forte, puncte slabe, principalele piedici) comparativ cu sistemele din ţările membre UE şi ale celor candidate;
b) identificarea priorităţilor şi a mecanismelor perfecţionării (continuării) reformei;
c) rolul parteneriatului în FPC, cu accent pe competenţele specifice ale fiecărui partener în zona sa de incidenţă.

Evident, cerinţele SC-SI, ca şi impactul educaţiei în viaţa cetăţii şi a fiecărui individ sunt mult mai numeroase, mai complexe, marcate de convergenţe dar şi de o serie de disparităţi. Pe harta lumii, dar şi a fiecărei ţări structurile ocupaţional – profesionale, sistemul clasic de calificări sunt bulversate; există chiar o anumită derută la nivel individual şi nu numai, există disparităţi între ţări şi în interiorul fiecărei ţări care par greu de depăşit. Unele dintre acestea se regăsesc în studiul de faţă altele, poate, vor face obiectul altor studii.

În final, ţin să mulţumesc Consiliului Ştiinţific şi Direcţiei Institutului pentru încrederea acordată, colaboratorilor la realizarea studiului şi tuturor celor care pe parcursul elaborării studiului prin discuţii, sugestii sau alte forme de sprijin au fost alături de mine.

Autorul

1. ROMÂNIA ÎN CONTEXT MONDIAL ŞI EUROPEAN

În economia lucrării scopul introducerii acestui paragraf este acela de a semnala convergențele şi disparitățile în ceea ce priveşte crearea şi utilizarea tehnologiilor cunoaşterii, informațiilor şi comunicațiilor, a impactului asupra structurilor ocupaționale, profesionale şi de calificare, de a puncta locul României pe o hartă, în schimbare continuă, a creării şi dezvoltării societății/economiei bazate pe cunoaştere şi a celei informaționale.

La scară istorică, inovația tehnologică a fost şi rămâne decisivă pentru progresul civilizației urbane. Factor şi rezultat al procesului cognitiv, progresul tehnologic se infiltrează în întreaga textură economică şi socială, stimulând cunoaşterea şi producția de cunoştințe. Procesul cunoaşterii, ca proces istoric este continuu, marcat din timp în timp de „explozii" tehnologice care în ultimă instanță reprezintă intersectarea evoluțiilor procesului cognitiv cu revoluțiile tehnologice cu impact deosebit asupra economiilor şi societăților, asupra calității vieții oamenilor.

Caracteristică epocii în care trăim este interconectarea procesului de cunoaştere şi creație, cu cel tehnologic şi cu cel de globalizare care transformă harta lumii şi, de ce nu, raporturile de putere. Intersectarea proceselor amintite au dus la apariția erei rețelelor (*networks age*), organizării în rețea. Astfel, „tehnologia *networks* transformă harta economică şi socială tradițională, lărgind orizontul oamenilor şi creând capabilitățile umane necesare pentru a realiza într-un deceniu progrese pentru care în trecut erau necesare generații" (Human Development Report, 2001) (1).

Evident, este o concluzie mai ales teoretică a cărei realizare practică rămâne în continuare dependentă de o mulțime de factori demoeconomici, socioculturali, educaționali-formativi ca şi de o serie de restricții economice şi de altă natură pe care mai ales lumea subdezvoltată nu le poate depăşi fără sprijinul substanțial al celor dezvoltați. Astfel privite, aspectele de convergență, atât cât există, tind să fie minimalizate, umbrite de decalaje şi disparități mai mari sau mai mici în funcție de continente, țări, zone geografice. Mai mult, aceste disparități par a se adânci. Din această perspectivă, efectele sociale – resimțite de individ şi colectivități umane – sunt cel mai adesea dure, iar politicile menite să le atenueze, să le combată, dacă nu eşuează, au un aport benefic minim (17).

1.1. România în context mondial[1]

Pornim în analiza noastră de la două axiome atestate istoric.

- Prima se referă la existența unui sistem articulat de relații reciproce între stocul şi fluxurile de cunoştințe, creativitate, progresele tehnologice, dezvoltare umană.
- A doua, deşi impactul noilor tehnologii caracteristice sfârşitului/începutului de secol sunt puternice, acestea au caracter dual sub aspectul dimensiunii, al inegalității şi penetrării geografice etc.

Mai întâi, subliniem faptul – de altfel relevat şi în introducere – că factorul educațional, capitalul uman, privit sub toate dimensiunile sale, are o poziție centrală şi un rol-cheie în crearea, difuzarea şi utilizarea noilor tehnologii. Şi, pe cale de consecință, în stimularea şi susținerea creşterii economice şi dezvoltării durabile (figura nr. 1).

Este evident – potrivit schemei nr. 1 – lanțul de legături, pe direcția *aller-retour* dintre stocul şi valoarea capitalului uman, în accepția sa cea mai completă, pe de o parte şi dimensiunea posibilă a resurselor necesare pentru dezvoltarea capitalului uman, pe de altă parte. Acestea se concretizează în câteva linii care pleacă dintr-un punct şi se întâlnesc într-altul, împreună caracterizând nu numai complexitatea sistemului de relații amintit, ci – şi acesta este punctul esențial – finalitatea interacțiunii dintre ele. Prima linie – extrem de importantă – este cea care marchează relația dintre capabilitățile umane, creşterea economică, resursele alocate dezvoltării tehnologice, dezvoltarea tehnologică, sporul de productivitate (18). A doua linie urmează traseul creştere economică, ocupare a forței de muncă, resurse pentru educație, sănătate, comunicații şi respectiv resurse pentru dezvoltarea tehnologică.

A treia linie se înscrie pe traiectoria dezvoltare tehnologică, spor de productivitate, creştere economică.

În fine, a patra linie priveşte relația de dependență directă dintre capitalul uman, stocul şi fluxul de cunoştințe, creativitate, dezvoltare tehnologică, dezvoltare a capitalului uman (progrese în medicină, educație, comunicații, energie etc.). Iar, în felul acesta cercul se încheie. Circuitul menționat presupune şi impune circulația permanentă a informațiilor, comunicarea dintre blocurile amintite prezentate în schemă. În acest cadru reamintim că „accesul la informație, transmiterea şi interpretarea corectă a mesajelor codificate, decodificarea şi capacitatea de răspuns în timp util şi la nivelul de calitate necesar sunt la fel de importante ca şi educația în procesul de construire a

[1] Sumara noastră analiză porneşte de la date publicate de ONU, cu deosebire în *Rapoartele anuale ale dezvoltării umane*. Ne-am oprit în principal asupra raportului pe anul 2001, care este consacrat progresului noilor tehnologii: *Making New Technologies Work for Human Development* (1).

capabilităților umane, a portofoliului de competențe, deprinderi, abilități". Dacă prin educația continuă se creează şi se dezvoltă deprinderi cognitive, informația, la rândul ei (prin codificare şi standardizare) dă conținut cunoaşterii. Internetul şi webul mondial, potențial, pot furniza informații tuturor categoriilor de populație, deopotrivă celor bogați şi săraci. Problema este, pe de o parte, „cine ajunge, cine îşi poate apropia şi folosi productiv, creativ informația şi cine nu" şi, pe de altă parte, care este efectul asupra dezvoltării umane a disparităților care apar şi se mențin pe harta lumii, pe harta diferitelor țări, oricât de dezvoltate ar fi ele ((2), (6), (7), (13). Şi aceasta cu atât mai mult cu cât dezvoltarea tehnologică este un proces cumulativ, riguros monitorizat şi organizat, aşa-numita „săritură de broască" fiind doar uneori, mai mult sau mai puțin posibilă şi foarte puțin probabilă.

Figura nr. 1

Relațiile dintre tehnologie – creşterea economică – dezvoltare umană durabilă

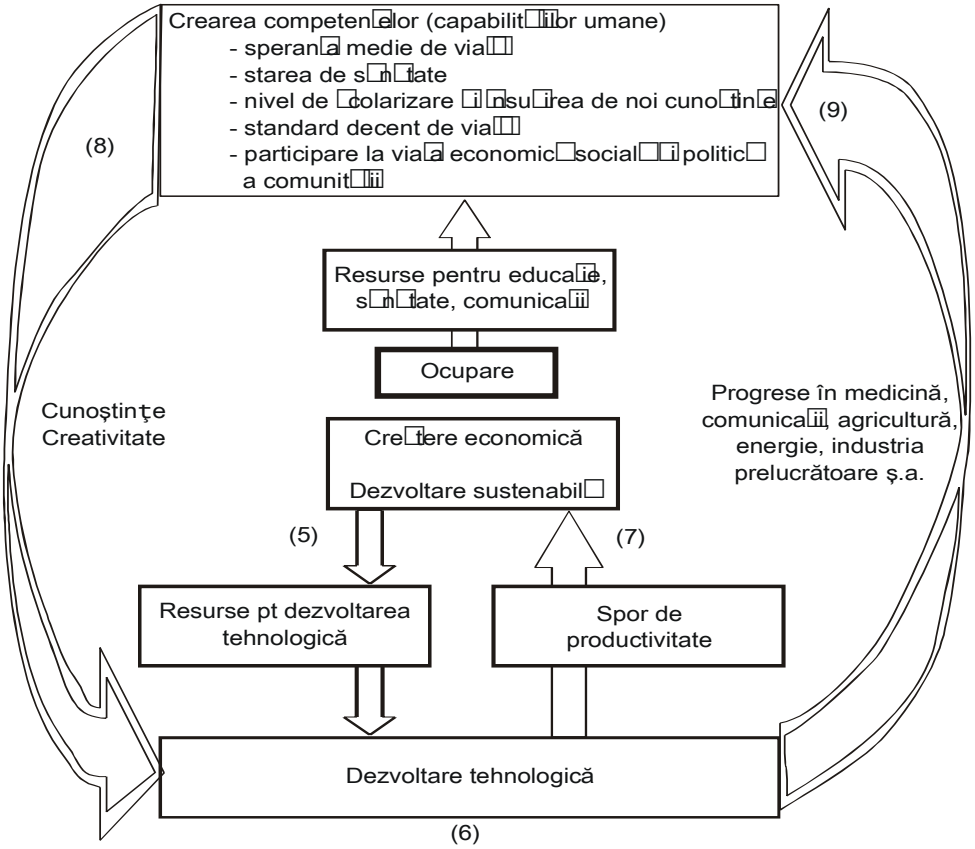

***Sursa**: adaptat după Human Development Raport 2001, Making New Technologies Work for Human Development.*

A doua problemă, de esențială semnificație, se referă la progresele realizate în ceea ce priveşte măsura în care diferitele țări dispun de capacitățile/abilitățile necesare participării la rețelele net. În acest scop am recurs la folosirea indicelui TAI (The Technology Achivment Index), calculat de UNDP pe baza unei anchete derulată în 72 de țări.

Caseta nr. 1
Indicele realizării tehnologice (TAI)

TAI este un indice compus care exprimă măsura în care o țară creează şi difuzează tehnologii, construieşte fundamente ale calificării umane (capitalul uman). Altfel spus, măsoară capacitatea de a participa la inovațiile tehnologice din era networkului (*network age*). De precizat că măsoară doar realizările, progresele obținute; nu măsoară potențialul de participare, eforturile sau fluxurile de intrare. Nu stabileşte ce țară are poziție de lider în dezvoltarea globală a tehnologiei; se concentrează asupra modului în care o tară participă la crearea şi folosirea tehnologiei. De aceea, realizările tehnologice ale unei națiuni sunt mai ample, mai complexe decât TAI sau oricare alt indicator care ar putea să le măsoare. Practic, este imposibil să fie cuprinsă într-un indicator toată gama de tehnologii – de la agricultură la medicină şi la industrie. Pe de altă parte, numeroase aspecte ale creării, difuzării tehnologiilor şi ale calificărilor umane sunt dificil de cuantificat. Şi chiar în ipoteza că acest lucru ar fi posibil, deficitul de informații fiabile este un prag de netrecut în calea măsurării totale a proceselor menționate.

În calitate de indice compus, TAI are patru dimensiuni:

a) crearea tehnologiei;

b) difuzarea celor mai recente inovații;

c) difuzarea inovațiilor vechi;

d) calificările umane pentru progresul tehnologic în era netului.

a) Din punct de vedere al creării tehnologiei este relevantă capacitatea de a inova în procesul de dezvoltare. În acest scop TAI foloseşte doi indicatori: număr de brevete de invenții/persoană şi încasări de premii şi onorarii din licențe vândute în străinătate pe cap de locuitor. În acest din urmă caz se evidențiază stocul de inovații de succes din trecut, dar folositoare şi în prezent.

b) Țările care produc inovații beneficiază de oportunități în era networkului. Aceasta se exprimă prin rata de difuzare a internetului şi ponderea exportului de bunuri şi servicii de înaltă tehnicitate în total export.

c) Difuzarea inovațiilor vechi, folositoare, se integrează în procesul de participare la era rețelelor. Avansul tehnologic – exceptând cazurile rare de „sărituri de broască" – este un proces cumulativ, iar difuzarea inovațiilor vechi este necesară pentru promovarea celor mai noi. În acest scop se folosesc doi indicatori: numărul de linii telefonice fixe şi mobile şi respectiv consumul de energie electrică exprimat în kW/h/persoană/an.

d) Calificările umane reprezintă un indicator-cheie. Atât creatorii cât şi utilizatorii de tehnologie nouă au nevoie de noi calificări şi competențe, de adaptabilitate, de anticipare pentru a putea stăpâni, gestiona eficient fluxurile de noi inovații. Acestea îşi dovedesc utilitatea reală în momentul în care masa lor critică este creată. Fundamentul

noilor competenţe şi abilităţi sunt educaţia de bază pentru toţi (cu un conţinut adaptat nevoilor sociale) care constituie punctul de pornire în dezvoltarea competenţelor cognitive, a competenţelor în ştiinţe, matematică, inginerie. În scopul exprimării calificărilor umane necesare se folosesc de asemenea doi indicatori: numărul mediu de ani de şcoală ai populaţiei de 15 ani şi peste/persoană şi respectiv rata brută de cuprindere în învăţământul terţiar/superior de ştiinţă, matematică şi inginerie.

Deşi ar fi fost necesar, din lipsă de informaţii fiabile, comparabile, nu s-a putut lua în calcul formarea profesională, în alte ipostaze ale sale.

În fine, încă două precizări. Prima: fiecare dintre cele patru dimensiuni înainte menţionate deţine o pondere egală în determinarea TAI. A doua: TAI a fost calculat pentru 72 de ţări care au dispus de informaţii acceptabile sub aspect calitativ.

***Sursa**:* prelucrat după *Human Development Report 2001*.

Tabelul nr. 1

Locul României în ierarhia ţărilor, în funcţie de valoarea indicelui compus TAI

Poziţia în ierarhia celor 72 de ţări	Ţara	Valoarea TAI
Ţări lider		
1	Finlanda	0,744
2	SUA	0,733
4	Japonia	0,698
5	Coreea	0,666
6	Olanda	0,630
7	Regatul Unit	0,606
11	Germania	0,583
17	Franţa	0,535
18	Israel	0,514
Posibili lideri		
19	Spania	0,481
20	Italia	0,471
21	Republica Cehă	0,465
22	Ungaria	0,464
23	Slovenia	0,458
25	Slovacia	0,447
26	Grecia	0,437
27	Portugalia	0,419
28	Bulgaria	0,411
35	România	0,371
Adaptori dinamici		
39	Africa de Sud	0,340
43	Brazilia	0,311
45	China	0,299
47	Columbia	0,274
48	Peru	0,271
63	India	0,203

Sursa: selectat din anexa nr. 1.

Potrivit datelor din tabelul – anexa nr. 1 se poate întocmi o hartă mondială, respectiv o ierarhizare a celor 72 de țări care au făcut obiectul anchetei, în funcție de valorile TAI. Disparitățile pe zone geografice sunt impresionante, valoarea TAI se întinde pe o plajă foarte largă (0,744 Finlanda; 0,066 Mozambic). Sunt disparități care, probabil, nu vor putea fi recuperate niciodată. De unde concluzia că efectul de polarizare a economiilor este „susținut" şi de noile tehnologii. În consecință o foarte lungă perioadă de timp, practic nedeterminată „convergența" rămâne o iluzie, o fata morgană, este „excepția", iar adâncirea şi, cel mai probabil diversificarea/multiplicarea disparităților va fi regula (creată şi întreținută de legile şi regulile de funcționare a economiei de piață). Pentru a depăşi această capcană, a ieşi din poziția de „țări marginalizate" sau chiar numai de țări cu adaptare dinamică a noilor tehnologii este nevoie ca aceste țări să fie sprijinite de națiunile bogate. Altfel, se vor crea în continuare enclave ale noilor tehnologii, iar polarizarea va continua să existe. Aşa trebuie, credem, înțeles şi mesajul preşedintelui Coreei care vorbea despre „globalizarea beneficiilor" (19).

Potrivit ierarhiei TAI țările pot şi au fost clasificate în patru grupe:

- țări lider (1 – 18), având valori TAI cuprinse între 0,514 Israel (poziția 18) şi 0,744 Finlanda (locul 1);
- potențiali lideri (19 – 37), cu valori ale TAI între 0,357 Chile (poziția 37) şi 0,484 Spania (poziția 19);
- adaptori dinamici sunt 26 de țări (38 – 63), cu valori TAI ce se întind între 0,343 Uruguay (locul 38) şi 0,201 India (locul 63);
- țări marginalizate reprezintă 9 țări (64 – 72), în care valoarea TAI este extrem de scăzută, între 0,185 în Nicaragua (poziția 64) şi 0,066 în Mozambic (poziția 72).

În legătură cu acest clasament, trei observații ni se par relevante.

În primul rând, patru dintre țările membre ale UE – Spania (0,481), Italia (0,471), Grecia (0,437) şi Portugaliei (0,419) fac parte din grupa a doua, cea a liderilor potențiali.

În al doilea rând, opt din cele 12 + 1 țări candidate sunt încadrate în grupa liderilor potențiali – Republica Cehă (0,465), Ungaria (0,464), Slovenia (0,458), Slovacia (0,447), înaintea Greciei şi Portugalia, Bulgaria (0,411), Polonia (0,407), Cipru (0,386) şi România (0,371).

În al treilea rând, România încadrată în rândul potențialilor lideri, cu o valoare a indicelui TAI de 0,371 ocupă poziția 35 din cele 72 de țări pentru care s-au făcut calcule. Distanța care o desparte de prima clasată este de 0,373 puncte. În ierarhia țărilor membre UE şi candidate, exclusiv Turcia şi Malta se află pe ultimul loc. Depinde de eforturile pe care România – cu sprijinul comunității internaționale – le va face pentru creşterea valorii TAI, astfel încât la orizontul 2010 – 2012 să treacă din grupa liderilor potențiali în cea a liderilor sub aspectul realizării şi difuzării de noi tehnologii. Există premise favorabile ca

la fiecare dintre cele patru grupe de indicatori care concurează la calculul TAI să fie obținute progrese. Cu atât mai mult cu cât unii dintre indicatorii care intră în cuprinderea TAI au valori asemănătoare cu țările din grupa I-a (nivelul de şcolarizare, de exemplu). Pentru a se înscrie în rândul liderilor în afara suportului financiar, apreciem ca posibilă o contribuție sensibil mai mare a creării şi difuzării inovațiilor recente şi cu deosebire a formării capitalului uman necesar şi valorizării acestuia înainte de toate în țară.

Fără nici o îndoială că repartiția pe glob a țărilor care ocupă un anume loc pe harta noilor tehnologii este extrem de inegală. Să luăm un exemplu ilustrativ figura nr. 2.

Figura nr. 2

Repartiția pe zone geografice a utilizatorilor de Internet, 2000

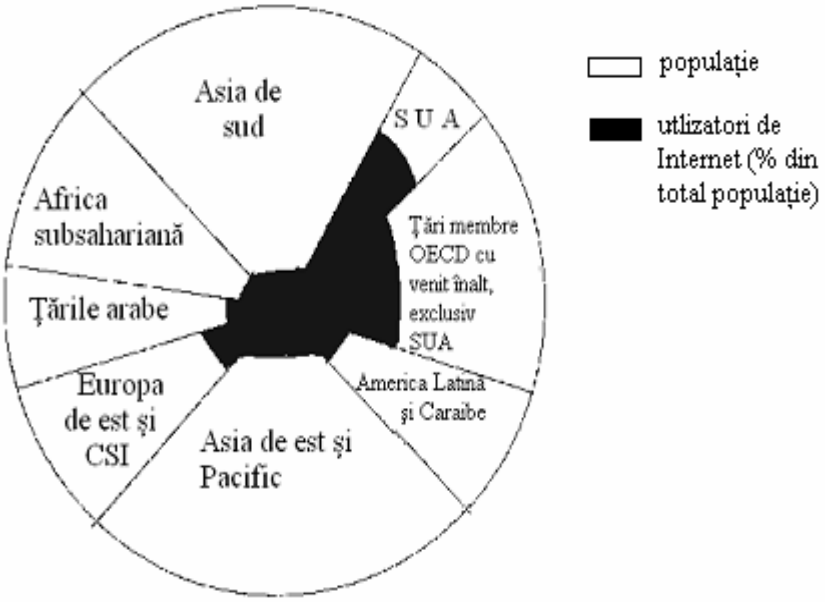

***Sursa**: Human Development Report 2001, UNDP, Oxford University Press.*

Pentru a ilustra acest proces am ales un indicator pe care-l considerăm sugestiv şi anume: numărul internauților şi distribuția acestora pe zone geografice. Am optat pentru acest indicator întrucât (într-o perioadă în care procesele de globalizare avansează rapid alături de educație – care creează competențele necesare inclusiv deprinderea de „a învăța să înveți") accesul la informații devine reper important al înscrierii pe traiectoria construirii SC-SI. În timp ce educația în toate formele sale este menită să creeze şi dezvolte capacități cognitive – fiind izvorul dezvoltării cunoştințelor, al creativității -,

informația sub formă standardizată şi codificată dă conținut cunoaşterii. Ipotetic, webul şi internetul mondial pot furniza informații tuturor cetățenilor lumii, devenind o cale de cunoaştere şi apropiere. În realitate, potrivit informațiilor disponibile şi experienței de până acum, nu se poate vorbi, cel puțin ca proporții, de convergență în acest domeniu. Dimpotrivă, se asistă mai curând la polarizare, concentrare în anumite zone, la mari disparități.

Am folosit doi indicatori care la prima vedere par a nu fi diferiți şi anume:

a) proporția utilizatorilor de internet pe zone geografice în populația totală a globului (tabelul nr. 2);
b) numărul de internauți şi ponderea acestora în populația fiecărei zone geografice, respectiv țări. Deşi cifrele diferă, concluziile sunt identice.

Tabelul nr. 2

Proporția utilizatorilor de internet pe zone geografice, în 1998 şi 2000

- în % din total populație mondială -

	1998	2000
TOTAL MONDIAL	2,4	6,7
SUA	26,3	54,3
OECD (exclusiv SUA)	6,9	28,2
America Latină şi Caraibe	0,8	3,2
Asia de Est şi Pacific	0,5	2,3
Europa de Est şi CSI	0,8	3,9
Statele arabe	0,2	0,6
Africa Subsahariană	0,1	0,4
Asia de Sud – Est	0,04	0,4

***Sursa**: Human Development Report 2001, UNDP, Oxford University Press, 2001.*

Aşadar, în anul 2000, comparativ cu media mondială de 6,7% peste 82% dintre utilizatorii mondiali de internet erau concentrați în SUA şi în țările membre OECD exclusiv SUA, un spor de 49,4 p.p. față de 1998. În aceste condiții populația din celelalte zone geografice deținea poziții mai mult decât modeste – sensibil sub media mondială: între 0,04% (Asia de Sud – Est) şi 0,8% (America Latină şi Caraibe, respectiv Europa de Est şi CSI) în condițiile în care media mondială avea o valoare de 2,4%, iar în anul 2000 între 0,4% (Asia de Sud-Est şi Africa Subsahariană) şi 3,9% (Europa de Est şi CSI).

Economia digitală, în ciuda, ratei rapide de creştere şi difuzare nu reuşeşte să reducă decalajele enorme dintre diversele zone geografice, din interiorul acestora, ca şi din interiorul țărilor, între urban-rural, bărbați-femei, tineri-vârstnici etc. Țările membre OECD inclusiv SUA în anul 2000, deşi dețineau doar 14% din populația globului, concentrau peste 82% din utilizatorii de internet, un spor față de 1998 de peste 49 p.p.

În schimb, restul lumii (în care trăiau 86% din populația mondială) concentra numai 17,5% din numărul de internauți. Este adevărat că față de

1998 şi în aceste țări se înregistrează progrese, dar ele sunt atât de modeste încât nu pot face nici măcar o breşă solidă în bariera care desparte cele două grupe de țări, chiar dacă în unele din țările din această din urmă grupă există centre de excelență cunoscute şi recunoscute pe plan mondial (India, de exemplu).

Acestea sunt şi zonele/țările în care „indicatorul calificării umane" – cu cele două subdiviziuni ale sale: numărul mediu de ani de şcoală pe persoană şi respectiv rata brută de cuprindere în învățământul terțiar de ştiințe, matematică şi inginerie – au valori, cu unele excepții, sensibil mai scăzute decât în SUA, Europa etc. (vezi anexa nr. 1). Ca atare, putem conchide că, în aceste zone geografice, EDUCAȚIA – SISTEMUL DE CALIFICĂRI UMANE se manifestă ca o restricție, o frână în calea accesului la internet, în general în evoluția ascendentă a procesului cognitiv, a informațiilor şi comunicațiilor.

Constatări asemănătoare rezultă şi din analiza numărului de internauți şi a ponderii acestora în populația țării/zonei geografice respective.

Tabelul nr. 3

Distribuția internauților pe zone şi țări, 2000

	Număr de internauți (milioane persoane)	**% din populația totală**
America de Nord	13,7	42,2
Europa	83,0	25,5
Asia (fără Japonia şi China)	29,7	9,1
Japonia	27,0	8,3
America Latină	13,3	4,1
China	12,3	9,8
Canada	12,0	3,7
Australia	5,6	1,7
India	4,0	1,2
Africa	1,15	0,4
TOTAL	325,05	100,0

***Sursa: Olivier Storch**, La fracture numérique, Fondation Robert Schuman, 2000.*

Aşadar, din punctul de vedere al numărului de internauți, în patru zone geografice – America de Nord, Europa, Asia (fără China şi Japonia) există peste 153 de milioane de internanți reprezentând 47,2% din totalul internauților. O a doua grupă, formată din America Latină, China, Canada are 37,6 milioane de internauți, reprezentând 11,6% din numărul total al internauților, în fine, a treia grupă este formată din Australia, India şi Africa – cu 10,8 milioane de internauți respectiv 3,3% din numărul total al internauților. Discrepanțele numerice/cantitative sunt şi de această dată enorme atât pe grupe, cât şi între nivelul minim şi cel maxim: Africa – 1,15 milioane de internauți ceea ce reprezintă 0,4% din numărul total al acestora şi Europa cu 83 de milioane de

internauți, respectiv 25,5%. În fine, o ultimă constatare (coloana a doua din tabel) densitatea internauților la 100 de locuitori din țara respectivă este pe departe cea mai înaltă în SUA – 42,2%, urmată de Europa – 25,5% şi la mare distanță de China – 9,8%, Asia (fără Japonia şi China) – 9,1% şi Japonia – 8,3%, restul țărilor înscriindu-se pe o scală ce merge de la 0,4% (Africa) la 4,1% America Latină şi 3,7% Caraibe.

Oliver Storch, în lucrarea sa „La fracture numérique" grupează țările în funcție de rata de penetrare a internetului. Rezultă un tablou semnificativ, întrucâtva diferit de ierarhia TAI, dar explicabil prin diferențele de metodologie: un singur indicator simplu la Oliver Storch, un indicator compus în cazul TAI.

Tabloul este, poate, incomplet, dar oferă o imagine în bună măsură, credem, corectă şi surprinzătoare în acelaşi timp. Surprinzător, înainte de toate este faptul că, țări cum sunt Italia, Portugalia şi Spania, membre ale UE, Slovacia şi Ungaria invitate să adere la UE în 2004 sunt încadrate în grupa țărilor cu nivel slab de penetrare a internetului – sub 20%. Tot surprinzător ar putea fi considerat, la prima vedere, şi faptul că țări cum sunt Belgia, Franța, Marea Britanie, Germania fac parte din grupa a doua, cu o rată de penetrare a internetului între 20% şi 40%.

Tabelul nr. 4

Gruparea țărilor în funcție de rata de penetrare a internetului, 2000

Nivel slab → sub 20%	**20% – 40%**	**Peste 40%**
Indonezia, Slovacia, Portugalia, Filipine, India, Ungaria, Thailanda, Polonia, Italia, Turcia, Spania ş.a.	Cehia, Malaiezia, Franța, Marea Britanie, Germania, Belgia, Singapore, Japonia, Coreea, Taiwan	Hong Kong, Olanda, Danemarca, Norvegia, Suedia, SUA, Finlanda

***Sursa: Olivier Storch**, La fracture numérique, Fondation Robert Schuman, 2000.*

Dacă însă avem în vedere că Europa, în ansamblu, are o densitate medie de accesare a internetului de 25,5% din totalul populației surpriza se atenuează. Şi, în fine, rate de penetrare a internetului de peste 40% se regăsesc în SUA, în Europa (Olanda, Danemarca, Finlanda, Norvegia, Suedia) şi în Hong Kong.

Interesantă este şi evoluția ponderii internauților în perioada 1998 – 2000.

Se conturează practic un proces de polarizare: cu două zone de densitate, una la nivel foarte scăzut (sub 10%), o a doua la nivel superior 50% şi peste 50%, iar la mijloc o zonă mai rarefiată, cu densități variabile (între 20% – 30%).

Figura nr. 3
Evoluția ponderii internauților în totalul populației în unele țări selectate, 1998-2000

(% din populația țării respective)

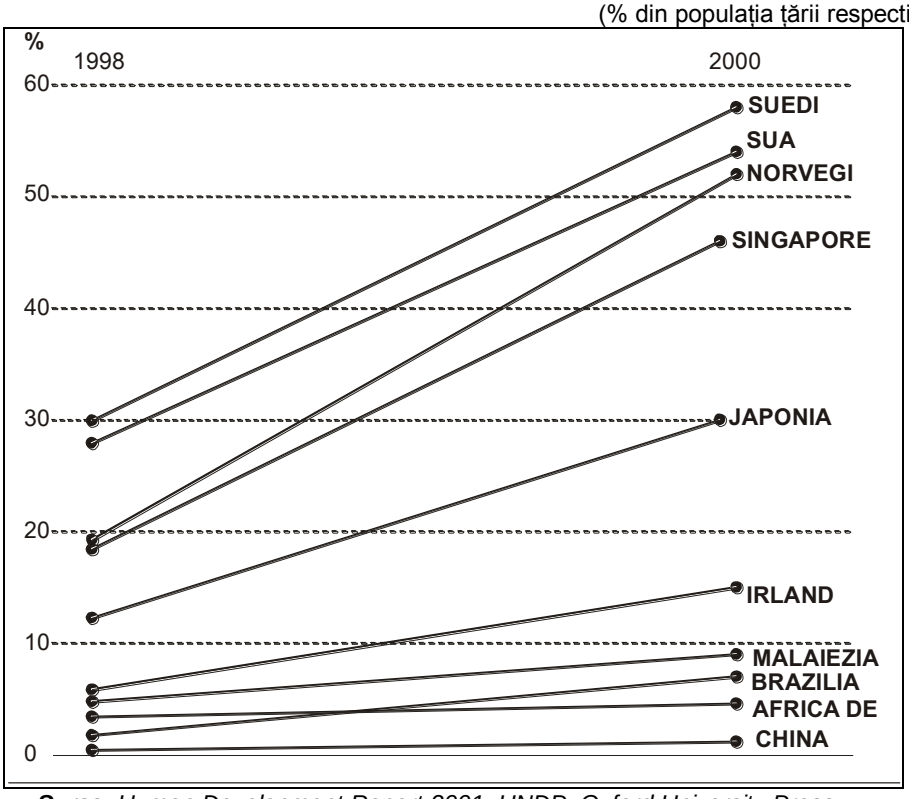

***Sursa**: Human Development Raport 2001, UNDP, Oxford University Press.*

1.2. UE în cursa pentru construirea SC-SI. Aspecte parțiale

În completarea informațiilor prezentate în tabelul nr. 1 şi anexa nr. 1, a constatărilor şi concluziilor rezultate din analiză şi prezentate în paragraful anterior (1.1), pentru a întregi imaginea deja conturată şi a sesiza progresele pe care UE le face în construirea SC-SI, prezentăm şi supunem atenției în continuare o baterie de noi informații. Menționăm că, pe de o parte, acestea permit pătrunderea în adâncime a analizei noastre; pe de altă parte, fiind, în cele mai multe cazuri, date globale, la nivelul UE nu putem surprinde diferențele şi respectiv convergențele pe țările membre şi cu atât mai puțin pe cele din țările candidate. Ca atare, informația fiind incompletă, constatările şi

concluziile vor avea – cel mai probabil din carențe de documentare, care cad în responsabilitatea autorului – o relevanță limitată. Menționăm, de asemenea, că analiza se cantonează mai ales pe utilizatorii noilor tehnologii, a gradului de penetrare a acestora în activitate. O a doua baterie – rezultat al unei anchete a CE – redă percepția diverselor categorii de populație activă privind folosirea computerului şi a tehnologiilor informațiilor în activitatea economică şi socială.

1.2.1. Cel mai semnificativ indicator, care oferă o imagine convingătoare a creării SC-SI, este dat de sporirea rapidă în perioada 1995 – 2000 a forței de muncă ocupată în aceste sectoare, sensibil superioară creşterii totale a ocupării (figura nr. 4).

Figura nr. 4

Creşterea ocupării în economia cunoaşterii în UE, 1995-1999

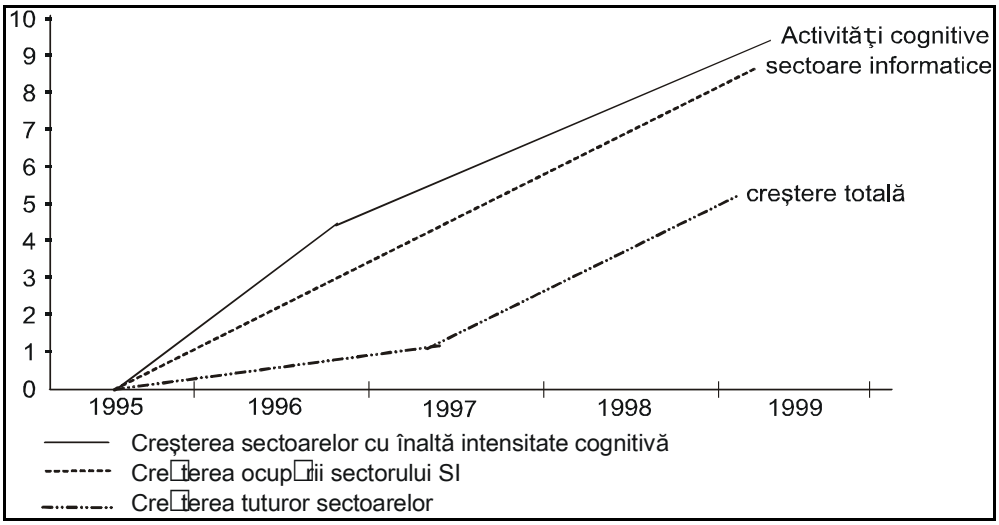

Notă: **SI cuprinde producția TI a tehnologiilor de vârf, servicii de înaltă intensitate cognitivă cum sunt: comunicațiile, softul, servicii pentru întreprinderi, servicii financiare, sociale, comunitare şi individuale.**

Sursa: *Commission Européenne sur la base des cifres de l'Eurostat.*

Comentariile sunt de prisos, cifrele vorbesc de la sine; în timp ce ocuparea totală a crescut cu mai puțin de 4% în 5 ani, cea în SI sporeşte cu 7%, iar cea din sectoarele de înaltă intensitate cognitivă creşte cu aproape 8%.

1.2.2. Pornind de la această constatare – concluzie esențială – primul şi cel mai important aspect priveşte rata de extindere a computerului în muncă, în activitate. În acest sens indicatorul cel mai adecvat este ponderea utilizatorilor de PC în activitatea lor curentă în totalul populației active în % (tabelul nr. 5; figura nr. 5).

Tabelul nr. 5

Utilizarea computerului la locul de muncă, 2000

Ţara	% din totalul populaţiei active
Uniunea Europeană	45,0
Belgia	49,5
Danemarca	67,3
Germania	46,0
Grecia	25,3
Spania	32,9
Franţa	40,8
Irlanda	38,7
Italia	41,9
Luxemburg	53,4
Olanda	67,5
Austria	42,5
Portugalia	30,7
Finlanda	56,9
Suedia	74,3
Regatul Unit	51,4

Sursa: *Eurobarometre, novembre 2000.*

Figura nr. 5

Gradul de utilizare a computerului la locul de muncă în UE şi ţările membre, 2000

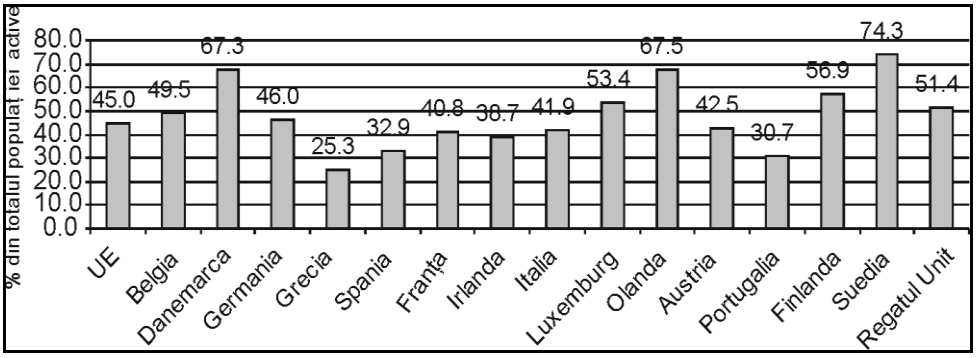

Sursa*:* tabelul nr. 5.

În raport cu media din UE (de 45% persoane care utilizează PC la locul de muncă), peste medie se situează ţări cum sunt: Belgia (49,5%), Danemarca (67,3%), Germania (46%), Luxemburg (53,4%), Finlanda (56,9%), Regatul Unit (51,4%). Iar mult sub medie: Grecia (25,3%), Spania (32,9), Portugalia (30,7%) şi chiar Irlanda cu 38,7%. Plaja diferenţelor în utilizarea PC în muncă în ţările

membre ale UE este mare: diferența dintre nivelul maxim (Suedia) şi cel minim (Grecia) este de 49 p.p., iar diferența față de medie UE (45%) la pragul minim este de – 20 p.p., iar cel maxim de + 29,3 p.p.

1.2.3. Există disparități importante atât în extinderea cât şi în utilizarea PC, a internetului pe categorii socioprofesionale, pe sexe, grupe de vârstă şi nivel al veniturilor (figura nr. 6).

Figura nr. 6

Rata de utilizare a PC şi internetului în muncă după statutul profesional

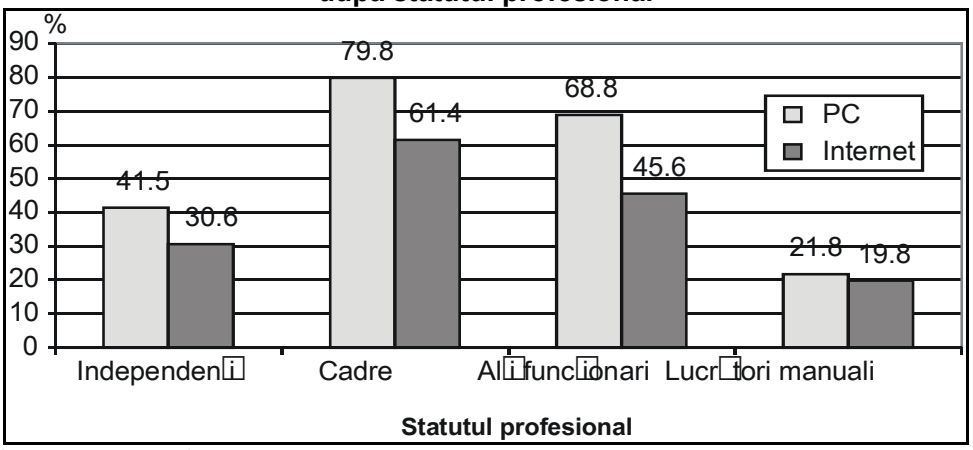

Sursa: anexa nr. 2.

Rata cea mai mare de folosire a PC şi respectiv a internetului este realizată, fapt firesc de altfel, de cadre (79,8% şi 61,4%) şi funcționari (68,8% şi 45,6%), iar cea mai scăzută la lucrătorii manuali (21,8% şi respectiv 19,8%).

Pe sexe diferențele dintre femei şi bărbați în utilizarea internetului sunt de 10 p.p. (20,9% femei comparativ cu 30,9% bărbați) (anexa nr. 3).

Mai importante şi totodată mai semnificative ni se par diferențele pe grupe de vârstă care conturează practic portretul utilizatorului de PC şi/sau internet (anexa nr. 3; figura nr. 7) ca şi cele pe tranşe de venit.

Este evident, aşa cum remarcam în introducere, că utilizatorii de internet se concentrează la grupa de vârstă 15 – 24 de ani, după care la grupele următoare ponderea începe să se reducă uşor la grupa 25 – 39 de ani comparativ cu prima, puternic la cei în vârstă de 40 – 54 de ani ca să ajungă în jur de 6% la grupa de vârstă 55 de ani şi peste.

Figura nr. 7

Ponderea utilizatorilor de internet pe grupe de vârstă

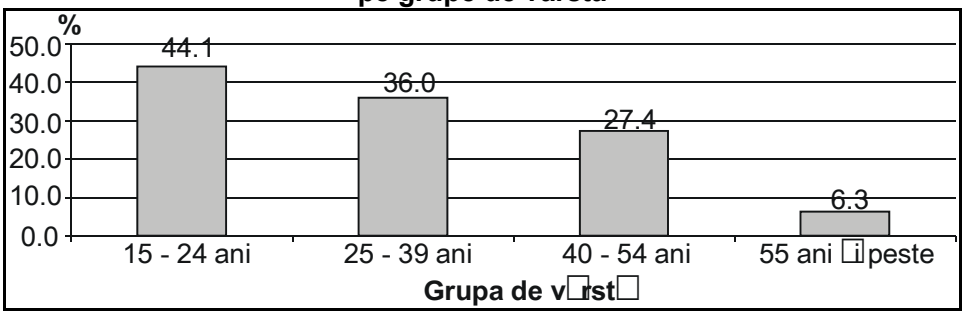

Sursa: anexa nr. 3.

În fine, cât priveşte impactul venitului asupra capacității de utilizare a PC şi accesare a internetului, datele pun în evidență o legătură puternic pozitivă între aceste procese şi nivelul venitului (anexa nr. 3; figura nr. 8).

Figura nr. 8

Corelația dintre nivelul venitului şi utilizarea internetului

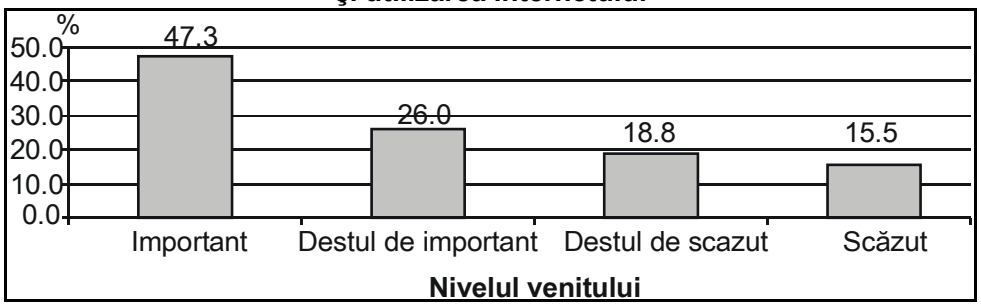

Sursa*:* anexa nr. 3.

1.2.4. Gradul de extindere a telemuncii este, de asemenea, sensibil diferit pe sexe şi după statutul profesional. Caracteristica generală rezidă în aceea că ponderea lucrătorilor care folosesc computerul (pe sexe şi respectiv după statutul profesional) este sensibil superioară ponderii pe care o dețin în totalul lucrătorilor din activitatea respectivă (anexa nr. 4; figura nr. 9).

Figura nr. 9

Rata de extindere a telemuncii pe sexe şi statut profesional în UE, 2000

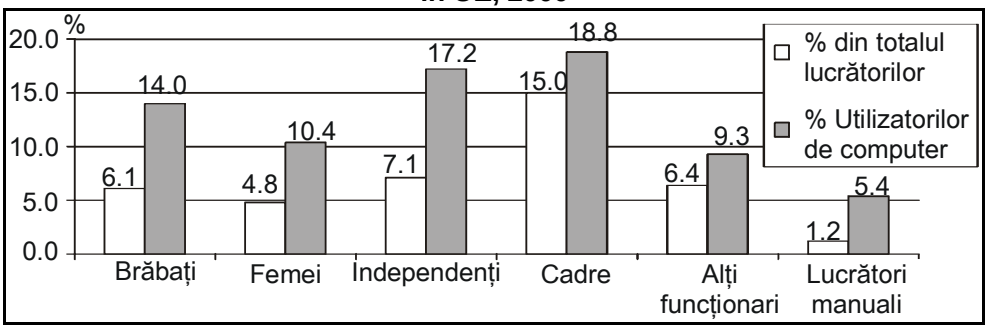

Sursa: anexa nr. 4.

1.2.5. Interesantă este percepția populației ocupate cu privire la extinderea telemuncii. Opiniile privind efectele telemuncii sunt foarte diferite în funcție de un reper esențial: au lucrat sau nu în sistem de telemuncă. Uneori răspunsurile sunt derutante şi în bună măsură arată că nu se cunosc prea bine nici plusurile şi nici minusurile telemuncii – ca una din schimbările de fond şi de durată a modelului de ocupare a forței de muncă (vezi şi notele 6 şi 7).

Tabelul nr. 6

Incidența telemuncii asupra vieții individuale: experiență şi aşteptări

	Efecte	
	Presupuse de persoanele care nu au lucrat niciodată	**Semnalate de persoanele care lucrează în sistemul de telemuncă**
Muncă mai productivă	11,2	66,3
Mai uşor de conciliat viața de familie cu cea profesională	21,1	46,2
Sentiment mai mare de autonomie în muncă	15,9	42,3
Reducerea deplasărilor	25,4	41,3
Mai puține contacte sociale	27,4	17,7
Mai multe contacte sociale	2,9	7,6
Mai dificil de a concilia viața familială cu cea profesională	8,7	5,6
Mai puțin productiv în muncă	11,1	2,3
Sentiment mai redus de autonomie în muncă	2,0	2,0
Creşterea deplasărilor	2,1	2,0

Sursa: *Eurobarometre, novembre 2000.*

1.2.6. Ultimul aspect asupra căruia dorim să ne oprim – dar nu şi ultimul ca importanță -, priveşte raportul dintre cererea şi oferta de specialişti în TI şi e-comerț la nivelul UE. Ambele au înregistrat în perioada 1999 – 2003 o dinamică crescătoare. În anul 2003 se apreciază că cererea de specialişti în TIC va depăşi la nivelul UE 13 milioane de persoane, iar cea a specialiştilor în TIC + e-comerț va fi de peste 19 milioane de persoane; deficitul de asemenea specialişti ajungând la 1,7 milioane de persoane în primul caz şi la 3,7 milioane de persoane în cel de-al doilea (figura nr. 10).

Figura nr. 10

Experți în TIC şi e-comerț în Europa Occidentală

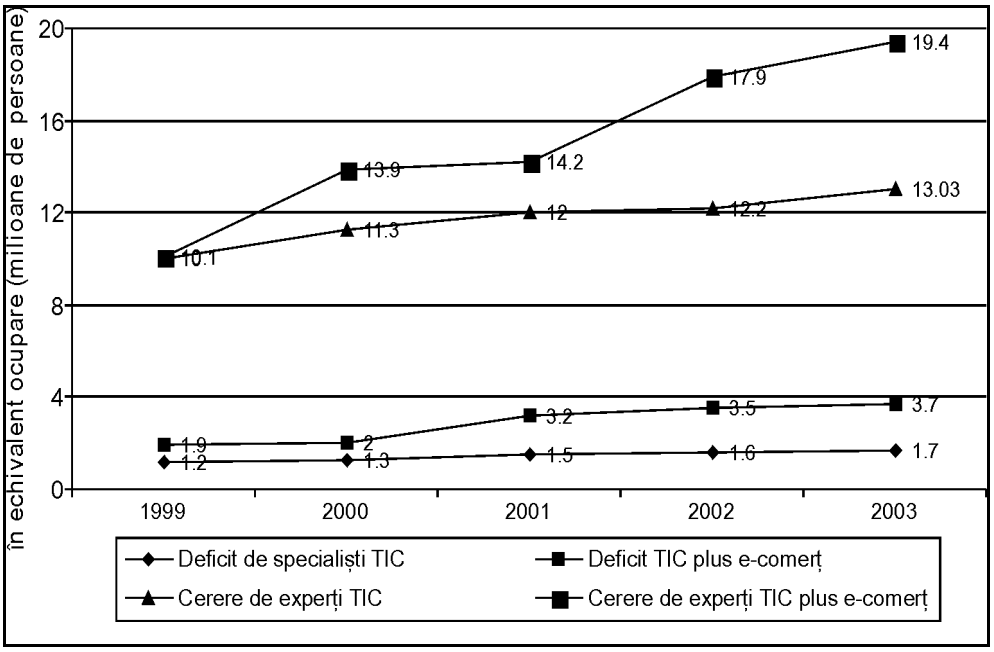

Sursa: anexa nr. 5.

2. ROMÂNIA ÎN CURSA PENTRU RECUPERAREA DECALAJELOR. PREZENT ŞI PERSPECTIVE

După cum am remarcat încă din paragraful 1.1, România se situează, după indicele TAI, în grupa a doua a posibililor lideri în domeniul SC-SI. Dacă acest pasaj se va realiza sau nu este greu de spus. Dar ceea ce este cert este faptul că în ultimii ani piața TIC s-a dezvoltat, că România face eforturi pentru a fi compatibilă cu orientările UE în domeniu. Este un efort asumat nu numai din perspectiva integrării în UE, ci şi din perspectiva creării de oportunități de ocupare în condiții performante şi remuneratorii a specialiştilor în domeniu. Este altfel spus, contribuția pe care România ar putea s-o aducă la atingerea țintelor stabilite la Lisabona în martie 2000, în primul rând, aceea de a deveni la orizontul anului 2010 cea mai competitivă şi dinamică economie din lume şi, în al doilea rând de a asigura ocuparea deplină a forței de muncă. Apreciem – în baza informațiilor pe care le deținem, a convingerilor pe care ni le-am format în decursul timpului, că România dispune de condițiile necesare, inclusiv de tradiții pentru a face saltul de care vorbeam. Dar nu oricum, ci prin înțelegere şi acțiune inteligentă, corect calibrate a factorilor guvernamentali, a partenerilor sociali, a societății civile în ansamblul ei.

Ceea ce este important de semnalat din start este faptul că deja în România s-a format şi evoluează favorabil o piață a TIC, că aceasta este un segment funcțional al pieței a cărei sferă de cuprindere se lărgeşte. Este o piață recunoscută şi apreciată la scară mondială.

Potrivit datelor cercetării statistice efectuate în anul 2000 în întreprinderi, administrație publică, organizații nonprofit, furnizorilor de servicii de internet şi gospodăriilor populației, dinamica acestei piețe, privită sub diferite aspecte, este încurajatoare (20).

2.1. Evoluții pline de speranță

În perioada 1998 – 2001, numărul specialiştilor TIC a sporit cu 6,7%, ajungând la circa 57000 de persoane; numărul de calculatoare personale a sporit de 2,6 ori; internetul s-a extins exponențial atât în spațiu cât şi în ceea ce priveşte serviciile oferite. Numărul de PC conectate la internet a sporit de 3,9 ori (dinamica cea mai accelerată a indicatorilor care caracterizează SI, TIC); numărul utilizatorilor de internet a fost de 340 de mii de persoane. Iar, din 2001 până acum evoluțiile cu certitudine se înscriu pe aceeaşi curbă ascendentă.

Pe fondul unor evoluții pozitive, pe domenii de activitate se constată însă diferențe de viteză şi uneori chiar de sens. Aceste evoluții pot da un semnal

asupra segmentelor rămase în urmă sau cu evoluții, uneori descendente. Iar, pe cale de consecință, pot constitui elemente de proiectare a unor politici viitoare.

Tabelul nr. 7

Indicatori-cheie ai SI, 2001

Specialişti TIC (persoane)	56597
Număr de echipamente*	324685
Număr PC conectate la internet**	93870
Număr de utilizatori de internet (persoane)	150924
Ponderea întreprinderilor conectate la internet în totalul întreprinderilor (%)	6,1
Investiții în produse hardware (miliarde lei)	3702,5
Investiții în hardware la 1000 lei investiții realizate (lei)	17,8

* Echipamentele cuprind: numărul total de calculatoare personale, servere şi calculatoare portabile existente la 31 decembrie 2001.

** Cuprinde numărul total de calculatoare personale, servere, portabile (echipamente) conectate la internet.

***Sursa**: Indicatorii societății informaționale. Informații statistice, Seria: Statistică de întreprindere, INS, 2002.*

Tabelul nr. 8

Evoluția unor indicatori ai SI pe domenii şi forme de proprietate, 1998 şi 2001

Domeniul de activitate	Specialişti TIC				Echipamente				Nr. de PC-uri conectate la internet	
	1998		2001		1998		2001		1998	2001
	Total	Sector privat	Total	Sector privat	Total	Sector privat	Total	Sector privat		
Industrie şi constr.	30469	15767	20296	14293	57383	28480	122681	86789	3744	32105
Comerț	4494	3583	14725	13996	9171	7566	69167	68083	1085	23393
Servicii	11238	3591	19451	15912	27534	9221	98207	67938	4989	32680
Soc. bancare şi de asig.	4303	1912	2575	1243	29586	8928	34630	16980	1026	5692

***Sursa**: Indicatorii societății informaționale. Informații statistice, Seria: Statistică de întreprindere, INS, 2002.*

Câteva constatări rețin atenția.

a) În ce priveşte numărul de specialişti pe fondul sporirii totale a acestora cu 12% se evidențiază două tendințe de sens contrar: în

industrie şi sectorul bancar şi de asigurări, acesta scade în 2001 față de 1998 cu 10173 de persoane în primul caz şi respectiv cu 1728 de persoane în cel de-al doilea.

b) Numărul de persoane TIC sporeşte în comerț de 3,2 ori şi în servicii de 1,7 ori.

c) A treia constatare este legată de dimensiunea preponderentă şi în creştere a sectorului privat în totalul specialiştilor TIC pe domenii de activitate. Datele din tabelul următor sunt concludente în acest sens.

	1998	2001
Industrie şi construcții	51,7	70,4
Comerț	79,7	95,0
Servicii	32,0	81,8
Societăți bancare şi de asigurări	44,4	48,3

Aceasta înseamnă că în ceea ce priveşte numărul de specialişti TIC sectorul privat din industrie şi construcții, cât şi din comerț şi servicii este nu numai deosebit de activ, dar în acelaşi timp reprezintă un pol de atracție pentru specialiştii TIC. Surprinzătoare apare ponderea sub 50% din domeniul bancar şi de asigurări.

d) În ceea ce priveşte echipamentele, există în anul 2001 un grad mai înalt de concentrare (în ordine) în industrie şi construcții (37,8%), în servicii (30,2%), în comerț (21,3%), în societățile bancare şi de asigurări (10,7%). Comparativ cu anul 1998, în cifre relative proporția echipamentelor din industrie şi construcții se reduce cu 8,6 p.p., a celor din comerț sporeşte spectaculos de la 7,5% la 21,3% (+13,8 p.p.), în servicii se înregistrează un spor pozitiv de 8 p.p. (de la 22,2% la 30,2%), în timp ce în domeniul bancar şi de asigurări tendința este inversă (!), de reducere de la 23,9% în totalul echipamentelor la 10,7% (-13,7%).

e) PC-urile conectate la internet sporesc pe total de peste 8,6 ori, iar pe domenii:
   - de 8,5 ori în industrie şi construcții;
   - de 21,5 ori în comerț;
   - de 6,6 ori în servicii;
   - de 5,5 ori în sectorul bancar şi de asigurări.

Din numărul total de PC conectate la internet, 35% sunt concentrate în companii/firme de servicii, între care firmele de transport, poştă şi comunicații dau tonul.

f) În anul 2001, ponderea salariaților care au utilizat internetul de domenii de activitate este ilustrată în figura nr. 11.

Figura nr. 11

Ponderea salariaţilor care utilizează internetul

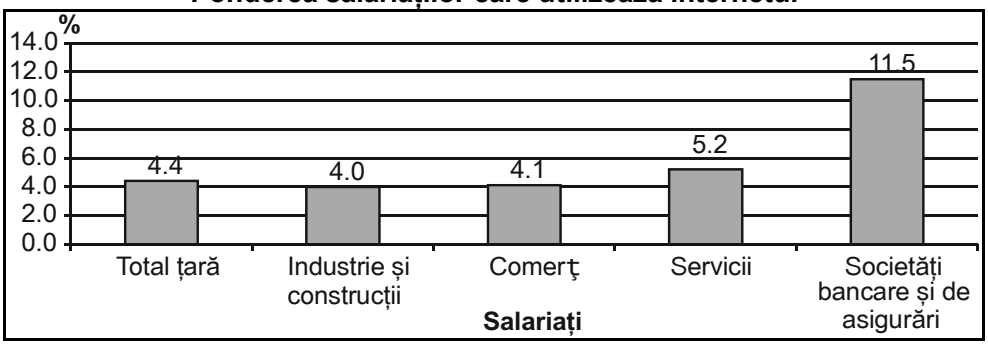

***Sursa**: Indicatorii societăţii informaţionale. Informaţii statistice, Seria: Statistică de întreprindere, INS, 2002.*

2.2. Disparităţi regionale

În raport cu media pe ţară, există deosebiri – absolut normale în anumite limite – pe regiuni, după cum cu siguranţă există un ecart „spectaculos" între mediul urban şi cel rural. Deoarece nu dispunem de informaţii pentru acest din urmă aspect, ne vom limita la prezentarea unor indicatori ai societăţii informaţionale pe regiuni.

Tabelul nr. 9

Indicatori TIC din sectorul economico-financiar* pe regiuni, în 2001

Regiunea	Ponderea întreprinderilor în conexiune internet în totalul întreprinderilor din regiune (%)	PC		Ponderea PC-lor conectate la internet (%)	Specialişti TIC	
		Număr PC	% din total		Număr persoane	% din total
TOTAL ŢARĂ	6,1	324685	100,0	28,9	56597	100,0
Nord – est	5,7	27265	8,4	33,9	6398	11,3
Sud – est	4,2	23065	7,1	30,8	3231	5,7
Sud	5,5	25568	7,9	18,3	4456	7,9
Sud – vest	3,2	14631	4,5	20,3	2766	4,9
Vest	7,6	21133	6,5	27,1	5156	9,1
Nord-vest	5,7	29348	9,0	24,7	6679	11,8
Centru	5,7	29225	9,0	26,2	7310	12,9
Bucureşti	8,9	154450	47,6	31,9	20601	36,4

* Industrie şi construcţii, comerţ, servicii, societăţi bancare şi de asigurări.

***Sursa**: Indicatorii societăţii informaţionale. Informaţii statistice, Seria: Statistică de întreprindere, INS, 2002.*

Distribuția regională a TIC prezintă o serie de caracteristici zonale. Înainte de toate – ca şi în alte domenii – există diferențe, uneori importante în repartiția rețelei net pe teritoriu, cu puncte de concentrare puternic sensibil superioare mediei pe țară şi altele de slabă concentrare, inferioare mediei amintite.

Astfel, în raport cu 6,7% media la nivelul țării a ponderii întreprinderilor din sectorul economico-financiar la internet, regiunile se dispersează pe o plajă ce merge de la 8,9% regiunea Bucureşti cu nivelul cel mai înalt şi 3,2% regiunea sud-vest care reprezintă pragul inferior.

Cât priveşte numărul de PC-uri şi specialişti TIC, regiunea Bucureşti deține aproape 48% din numărul de PC-uri şi respectiv mai mult de o treime din numărul specialiştilor TIC. În ambele cazuri, regiunea Bucureşti este urmată la o distanță apreciabilă măsurată în p.p. de regiunile centru, nord-vest şi nord-est.

În fine, dacă avem în vedere ponderea PC-urilor conectate la internet, pe primul loc se situează regiunea nord-est, cu o pondere de 33,9%, urmată de Bucureşti – 31,9% şi regiunea sud-est – 30,8%; celelalte regiuni se situează sub media pe țară, cea mai mică valoare a acestui indice realizându-se în regiunea sud – 18,3%.

2.3. SI în administrație

Pentru analiza noastră sectorul economico-financiar are o relevanță deosebită, dar nu şi suficientă pentru a surprinde cel puțin în linii generale dotarea cu TIC şi respectiv cu specialişti în domeniu. Pentru a completa, pe cât posibil imaginea obținută până acum, am extins frontul analizei la administrația publică şi privată.

Tabelul nr. 10

Dinamica unor indicatori TIC din administrația publică şi cea privată*, în 1998 şi 2001

Indicatori TIC	Administrația publică		Administrația privată*	
	1998	2001	1998	2001
Specialişti TIC (persoane)	9868	6988	541	1420
Număr echipamente	39193	98434	1992	9760
Număr PC conectate la internet	22881	36357	228	3074
Număr utilizatori internet	-	169100	-	19862
Ponderea instituții în conexiune internă în total instituții	-	54,2	-	9,9

* Organizații economice, patronale, profesionale, sindicate, organizații religioase, organizații publice.

***Sursa**: Indicatorii societății informaționale. Informații statistice, Seria: Statistică de întreprindere, INS, 2002.*

În timp ce numărul de PC-uri din administrația publică creşte cu 59241 de bucăți, cel al personalului se reduce cu 2880 de persoane; sporeşte de asemenea numărul de PC-uri conectate la internet cu peste 13460, numărul utilizatorilor din administrația publică, centrală şi locală ajungând în anul 2001 la peste 169 de mii de persoane.

În administrația privată toți indicatorii – deşi au dimensiuni considerabil mai mici – se înscriu pe o curbă ascendentă; numărul de specialişti creşte cu circa 880 de persoane, al PC-urilor cu 7768 de bucăți, al PC-urilor conectate la internet cu 2846, în anul 2001 internauții din sectorul administrației private au depăşit 19860 de persoane.

2.4. Drumul spre Europa

În bateria de indicatori ai societății internaționale intră cu necesitate şi componenta „Indicatori e-Europe+" care cuprinde o serie de indicatori utilizați în statistica UE (Eurostat) şi alte publicații europene. Dacă am dispune de o serie de date complete, pe această bază s-ar putea face şi este necesar să se facă comparații internaționale. Pe aceste baze comparative am obține informații credibile referitoare la poziția României privind realizările pe drumul creării SC-SI în contextul țărilor membre UE şi a celor candidate, progresele realizate, punctele forte şi cele slabe, factorii stimulativi şi respectiv blocanți.

Pentru acest moment al cercetării noastre informațiile de care dispunem ne „obligă" să ne limităm doar la a prezenta aceşti indicatori pentru România în anul 2001.

Tabelul nr. 11

Indicatori e-Europe +, 2001

- în % -

Ponderea gospodăriilor cu telefon fix*	47,0
Ponderea personalului care lucrează în sistem de *telemuncă* (teleworking)	0,1
Ponderea în totalul întreprinderilor a celor care vând *on-line*	0,8
Ponderea în totalul întreprinderilor a celor care cumpără *on-line*	0,6
Ponderea gospodăriilor** care dețin PC în total gospodării	4,3
Ponderea în total gospodării a PC conectate la internet	2,95

* Ancheta statistică TIC – Activități de telefonie – telegrafie.

** Ancheta asupra condițiilor de viață.

***Sursa**: Indicatorii societății informaționale. Informații statistice, Seria: Statistică de întreprindere, INS, 2002.*

2.5. Şi… un optimism mai robust

Potrivit estimărilor Ministerului Comunicațiilor şi al Tehnologiei Informațiilor prin „Proiectul de buget" pentru anul 2004, se apreciază că în România s-a creat deja o piață funcțională a tehnologiei informațiilor şi comunicațiilor. Această piață este evaluată pentru anul 2003 la 3,4 miliarde de

euro, o creştere faţă de anul trecut de 500 de milioane de euro. Segmentul preponderent pe această piaţă este ocupat de piaţa telecomunicaţiilor – 2,9 miliarde de euro; 526 de miliarde de euro revin celui de al doilea segment al acestei pieţe – vânzările de produse şi servicii IT.

Care sunt ţintele propuse pentru următorii 3 ani?

i) sporirea numărului de computere (PC) de la 10% la suta de locuitori la 15% în anul 2004, 20% în 2005 şi 25% în 2006. În anul 2003 volumul vânzărilor pe acest segment de piaţă va depăşi 146 de miliarde de euro;

ii) rata de utilizare a internetului va creşte faţă de nivelul estimat pentru sfârşitul anului 2003 cu 5 procente în fiecare an, evoluând astfel:

- 2003 – 15%
- 2004 – 20%
- 2005 – 25%
- 2006 – 30%

iii) ponderea populaţiei care va utiliza internetul. România are în prezent circa 4 milioane de internauţi. În anul 2003, 9% din populaţia României naviga pe internet, nivel care se va menţine şi în 2004; în 2005 va spori cu 2 procente, ajungând la 11%, iar în 2006 cu încă 2 p.p., preconizându-se să atingă o cotă de 13% din populaţia României (în condiţiile continuării trendului de scădere a populaţiei, aceste ponderi s-ar putea să fie ceva mai mari);

iv) proporţia utilizatorilor casnici conectaţi la internet în gospodării proprii va avea, de asemenea, o dinamică ascendentă (un spor de 4 procente de la un an la altul) fiind de:

- 8% în 2003;
- 12% în 2004;
- 15% în 2005;
- 19% în 2006.

Numărul furnizorilor de internet va spori faţă de nivelul din 2003, de 220, cu câte 10 în fiecare din anii următori, ajungând în consecinţă la:

- 230 în 2004;
- 240 în 2005;
- 250 în 2006.

În fine, o ultimă remarcă privind costul conexiunii la internet. În anul 2003 acesta este apreciat ca fiind de 9 dolari SUA pentru 20 de ore de acces pe lună; acest cost se va menţine şi în următorii ani (2004 şi 2005); o uşoară reducere a costului este probabilă abia în anul 2006, în care se aşteaptă o reducere de un dolar SUA pentru 20 de ore de acces la internet.

Pentru nivelul venitului mediu şi, în general, al veniturilor din România costul conexiunii la internet este pentru marea majoritate a populaţiei – inclusiv a salariaţilor – încă ridicat. De unde şi reţinerea de a accesa internetul. Din această cauză credem, că acesta nu a devenit încă o „unealtă” de muncă utilă pentru toţi cei care au nevoie de el. Am spune că, acest preţ ajustează în jos

sau în cel mai bun caz menține la acelaşi nivel numărul persoanelor care navighează pe internet (sigur, din rațiuni demografice – scădere a populației – în cifre relative, ponderile ar putea să crească).

2.6. Concluzii parțiale. Priorități

Analiza noastră în acest paragraf se centrează mai ales pe societatea informațională, pe TIC şi implicit pe unele elemente privind societatea cunoaşterii. Dar, chiar indicatorii folosiți pentru analizele TIC nu sunt suficient de coerenți, integrați într-un sistem, astfel încât fenomenele şi procesele să fie surprinse în integralitatea lor. În opinia noastră, informațiile – chiar dacă sunt sistematizate pe diferite criterii – sunt segmentate. Şi, în opinia mea, este riscant – în lipsa altor informații – să adiționezi părțile (nu se ştie dacă sunt toate) pentru a obține întregul. De aceea, din prudență, nici nu am încercat un asemenea demers, pentru a nu pune în circulație informații eronate, puțin fiabile.

Din această perspectivă apare ca o primă prioritate de ordin metodologic adoptarea unui sistem coerent şi, pe cât posibil, complet de indicatori cu ajutorul cărora să se poată caracteriza stadiul SC-SI, realizările (inputurile), paşii făcuți an de an pe drumul creării SC-SI. Avem în vedere un sistem de indicatori compatibil cu cel utilizat în UE şi, de ce nu, în statistica internațională în general. În al doilea rând, pornind de la importanța pe care o are în mileniul 3 edificarea SC şi SI prezintă interes major introducerea în „Anuarul statistic" a unui capitol privitor la această importantă problemă. În fapt aceasta presupune strângerea la un loc a diferiților indicatori răspândiți în diverse alte capitole.

Oricum, deşi sistemul indicatorilor statistici a fost îmbunătățit, se simte în continuare, pe anumite tronsoane ale acestuia, nevoia înnoirii sale.

Şi, credem că o astfel de înnoire ar fi benefică, domeniului cognitiv şi cel al TIC, fiind domenii în care România a spus şi a dat ceva şi poate spune şi da mai mult.

3. EDUCAȚIA: PILON AL CONSTRUIRII SC-SI

Tranziția constructivă la SC-SI, la era cunoaşterii care va constitui conținutul esențial şi trăsătura de bază a societății mileniului trei acordă un loc primordial învățării pe tot parcursul vieții (*lifelong learning*), făcând din educație o prioritate la nivel european şi național, totodată (11).

Deşi ni s-ar putea reproşa că cel puțin la nivelul declarațiilor politice mai ales această sintagmă nu este nouă, cum nici „noua economie" nu este atât de nouă cum se acreditează. Sigur, un asemenea reproş este în parte întemeiat. Dar, ceea ce adaugă la zestrea cognitivă şi pragmatică, deja acumulată până în prezent, Consiliul European de la Lisabona (martie 2000) şi documentele ulterioare (Consiliul European de la Santa Maria de Feira, iunie 2000 şi altele), între care Memorandumul privind educația pe tot parcursul vieții (A Memorandum on Lifelong Learning) (11) este orientarea către o nouă paradigmă a învățării, a vieții şi a muncii, cerută şi impusă de tranziția de care aminteam la început. Oricum, Memorandumul privind EFPC, ca şi Declarația de la Bologna (1999) vizează, în fapt, printre altele crearea şi consolidarea spațiului european al învățământului superior care înseamnă convergență a sistemelor şi conținuturilor învățării, mobilitate şi adaptabilitate, legături între şcoală şi viață, investiții în resursele umane.

3.1. Precizări conceptuale necesare

Fără a face o incursiune istorică (21) – spațiul nu ne permite şi nici nu ştim cât de utilă s-ar dovedi o asemenea abordare, ne vom opri doar la două momente: a) a V-a Conferință Internațională asupra educației adulților (14 – 18 iulie 1997) şi, cu deosebire a Declarației de la Hamburg asupra educației adulților, adoptată de Conferință (22) şi b) Memorandumul privind EFPC, adoptat în octombrie 2001, ca răspuns prompt la deciziile Consiliului European de la Lisabona şi Feira (11). Opțiunea noastră a fost dictată de elemente comune care leagă cele două documente, de dimensiunea multilaterală pe care CE şi alte organisme internaționale încearcă s-o inoculeze procesului de învățare. Într-un anumit sens este reacția la provocările noilor tehnologii, schimbării în diviziunea muncii, în sistemele organizaționale care „transformă" educația din simplu instrument pus în serviciul muncii, într-un instrument pus în serviciul dezvoltării capabilității umane, al participării şi implicării în viața cetății.

Educația adulților este definită în Declarația de la Hamburg ca „… ansamblu al proceselor de învățare formale sau altele grație cărora individul considerat ca adult în societatea căreia îi aparține îşi dezvoltă aptitudinile, îşi

îmbogăţeşte cunoştinţele şi îşi ameliorează calificările tehnice sau profesionale sau le reorientează în funcţie de nevoile lor proprii şi de cele ale societăţii. Ea include educaţia formală şi educaţia permanentă, educaţia nonformală şi întreaga gamă de posibilităţi de învăţare informală şi ocazională existente într-o societate multiculturală în care demersurile fundamentate pe teorie şi pe practică îşi au locul lor" (22).

Astfel definită, educaţia adulţilor este un drept al oricărui cetăţean; un factor-cheie al dezvoltării în secolul XXI; o consecinţă şi o condiţie a unei participări cetăţeneşti active la viaţa comunităţii. Este în ultimă instanţă un factor fundamental al dezvoltării umane durabile. Dar dincolo de aceste funcţii ale educaţiei în general, ceea ce interesează cu deosebire este faptul că impune ca o necesitate regândirea conţinuturilor educaţiei în funcţie de un complex de factori: vârsta, egalitatea sexelor, handicapaţii, competenţele lingvistice, cultura universală şi cea naţională şi, nu în ultimul rând marile disparităţi economice şi sociale care segmentează lumea contemporană.

În SEO, Comisia Europeană şi statele membre definesc educaţia pe tot parcursul vieţii ca: "… activitatea deliberată şi neîntreruptă de învăţare în scopul îmbogăţirii cunoştinţelor, deprinderilor şi priceperilor" (11) (23).

"Învăţarea pe tot parcursul vieţii – se subliniază în Memorandumul privind LLL – nu mai reprezintă doar un aspect al educaţiei şi instrucţiei; ea trebuie să devină principiul călăuzitor al educaţiei şi al participării la procesul continuu de învăţare. Deceniul următor va fi deceniul traducerii în fapt a acestei viziuni. Toţi cei care trăiesc în Europa, fără nici o excepţie trebuie să se bucure de aceleaşi şanse pentru a se putea adapta la cerinţele transformărilor socioeconomice şi a lua parte activ la modelarea viitoarei Europe. Şi încă un element de o reală însemnătate metodologică: învăţarea permanentă este umbrela comună sub care trebuie reunite toate categoriile de învăţare şi instrucţie" (11).

În lumina acestor două concepte – cel mai bine adaptate provocărilor lansate de tranziţia la SC-SI – , ne raportăm la educaţie ca la un proces complex şi permanent, care începe cu educaţia în familie, continuă cu educaţia preşcolară, primară, secundară (inferior şi superior), terţiară şi cu marea diversitate a formelor de educaţie post-iniţială. De asemenea, în demersul nostru avem în vedere deopotrivă educaţia formală, educaţia nonformală şi educaţia informală.

În al doilea rând, privim EFPC ca un proces complex în care sunt implicaţi, au competenţe mulţi actori ai cererii şi respectiv ai ofertei de formare, ca şi a ajustării acestora:

- în ceea ce priveşte cererea, aceasta este necesar a fi abordată concomitent ca „cerere socială de EFP" care emană de la individ – în cazul tinerilor şi al familiilor lor şi, evident ca „cerere economică" în studierea, dimensionarea şi structura căreia sunt implicate:

companiile/firmele publice şi private, administraţia publică centrală şi locală; băncile şi societăţile de asigurări; instituţii/centre specializate în studierea pieţei muncii, fie din reţeaua ANOFM (a Serviciului Public de Ocupare – SPO) respectiv agenţii judeţene şi locale, instituţii private acreditate pentru a oferi asemenea servicii, camerele de comerţ, asociaţiile profesionale, partenerii sociali;

- în ceea ce priveşte oferta de calificări, de formare profesională, de asemenea, participă mai mulţi actori la nivel naţional şi local, instituţiile publice de învăţământ de toate gradele, instituţii private de învăţământ, furnizori privaţi autorizaţi pentru a oferi servicii de formare profesională, serviciul public de ocupare, parteneri sociali, asociaţii profesionale care au departamente de formare profesională ş.a.;
- în fine, a treia categorie de actori este reprezentată de cei care au misiunea ca prin informare, consultanţă şi orientare profesională sau în carieră şi respectiv mediere să ajusteze -în limite raţionale „cererea socială" şi „cererea economică" de EFPC de pe o parte şi pe acestea două cu „oferta" sistemului EFPC. Aici intră în joc actori din SPO, agenţii private sau instituţii de parteneriat public – public, public-privat care desfăşoară asemenea activităţi.

În condiţiile României, procesul de conciliere a celor două tipuri de cerere de calificări, ca şi cel de conciliere a cererii pieţei muncii cu oferta sistemelor de EFP se desfăşoară cu multe greutăţi (24). Prin pregătirea iniţială se formează structuri care tind să devină rigide, îşi „apără teritoriul cucerit", fiind cel puţin reticente la schimbare în ciuda faptului că, privind global, mobilitatea declanşată de tranziţie este mare. Din păcate, se menţine – deşi eforturi de depăşire se fac – decalibrarea dintre nevoile pieţei pe de o parte şi oferta de locuri de muncă şi calificări pe de alta. Cine este de vină? În opinia mea, vina dacă există una, se împarte între actorii cererii de forţă de muncă care în bună măsură lucrează pentru orizonturi de timp foarte scurte, fără perspectivă, cu metode depăşite şi actorii ofertei de forţă de muncă calificată care nu sunt suficienţi de mobili şi rapizi în a-şi adapta oferta la dinamica schimbărilor din societate. Şi pentru a nu insista prea mult am spune că, nici sistemul de comunicare, informare şi cooperare dintre cele două grupe de actori instituţionalizaţi nu funcţionează normal, este practic nefuncţional, marcat de multe blocaje.

3.2. Stocul de învăţământ – măsură a capabilităţii cognitive a forţei de muncă

După cum se ştie, stocul de învăţământ se poate măsura cu ajutorul a doi indicatori: numărul total de ani de şcoală al populaţiei la un moment dat

(sau a populației de 15 ani şi peste); numărul mediu de ani de şcoală pe persoană în vârstă de 15 ani şi peste. Oricare dintre aceştia este o măsură cantitativă suficient de grosieră, întrucât există mari diferențe între sistemele şcolare din diverse țări – durata anului şcolar, curricula pentru diverse forme, durata învățământului de diverse grade etc. Dar, prin convenție a fost adoptat ca instrument de măsurare a stocului de învățământ. În studiul nostru am optat pentru indicatorul număr mediu de an de şcoală pe persoană în vârstă de 15 ani şi peste. Alături de acesta am folosit şi un al doilea indicator şi anume: indicele educației **–** un indice compus utilizat pe PNUD în calculul indicelui dezvoltării umane (IDU).

Remarcăm, mai întâi, că numărul de ani de şcoală/persoană în cele două grupe de țări, cu unele mici excepții este asemănător. Mai mult, amplitudinea diferențelor dintre țările candidate se înscrie între o valoare minimă de 7,1 ani/persoană (în Slovenia) şi o valoare maximă de 9,8 ani/persoană (în Polonia), o diferență de 2,7 p.p. Cu excepția deja menționată (Slovenia) cele mai multe dintre țările candidate au valori de peste 9% – Polonia 9,8 ani/persoană, Bulgaria, Republica Cehă, Letonia, România – 9,5 ani/persoană.

În țările membre ale UE, diapazonul are o deschidere sensibil mai mare, între 11,4 ani de şcoală/persoană în Suedia şi 5,9 ani în Portugalia, un ecart de 5,5 p.p.

De altfel, în UE dispersia țărilor este mai accentuată: 3 țări au valori de 10 ani/persoană şi peste (Suedia – 11,4 ani/persoană, Germania – 10,2 ani/persoană, Finlanda – 10 ani/persoană); 9 ani/persoană şi peste – 5 țări: Danemarca – 9,7 ani, Irlanda – 9,4 ani, Belgia – 9,3 ani, Olanda – 9,4 ani, Regatul Unit – 9,4 ani; 8 ani şi peste, 2 țări: Grecia – 8,7 ani/persoană , Austria – 8,4 ani/persoană; 7 ani/persoană şi peste, 3 țări: Spania – 7,3 ani, Franța – 7,9 ani, Italia – 7,2 ani/persoană.

Tabelul nr. 12

Stocul de învățământ pe persoană în vârstă de 15 ani şi peste şi indicele educației în țările membre UE şi țările candidate, 2000

Țara	Nr. de ani de şcoală pe persoană de 15 ani şi peste – 2000	Indicele educației* 2001	Locul ocupat de o țară în funcție de indicele educației în ierarhia țărilor stabilită după IDU (175 țări)
UE 15			
Belgia	9,3	0,890	6
Danemarca	9,7	0,860	11
Germania	10,2	0,880	18
Grecia	8,7	0,890	24
Spania	7,3	0,900	19
Franța	7,9	0,900	17

Ţara	Nr. de ani de şcoală pe persoană de 15 ani şi peste – 2000	Indicele educaţiei* 2001	Locul ocupat de o ţară în funcţie de indicele educaţiei în ierarhia ţărilor stabilită după IDU (175 ţări)
Irlanda	9,4	0,860	12
Italia	7,2	0,890	21
Luxemburg	…	0,880	15
Olanda	9,4	0,990	5
Austria	8,4	0,890	16
Portugalia	5,9	0,850	23
Finlanda	10,0	0,880	14
Suedia	11,4	0,990	3
Regatul Unit	9,4	0,880	13
Ţări candidate			
Bulgaria	9,5	0,910	56
Rep. Cehă	9,5	0,910	32
Estonia	9,0**	0,960	41
Cipru	9,2	0,900	25
Letonia	9,5**	0,950	50
Lituania	9,4**	0,940	45
Ungaria	9,1	0,930	38
Ţări candidate			
Malta	…	0,870	33
Polonia	9,8	0,950	35
România	9,5	0,880	72
Slovenia	7,1	0,940	29
Slovacia	9,3	0,900	39

* Indicele educaţiei este un indice compus la determinarea (calculul) acestuia contribuind doi indicatori: a) rata de alfabetizare a populaţiei cu o pondere de două treimi şi respectiv *b)* rata brută de cuprindere în învăţământul de toate gradele cu o treime. Fiecare dintre aceşti indicatori parţiali este comparat cu praguri valorice stabilite PNUD între 0 – 100 (valoare minimă şi maximă). Diferenţa dintre valoarea efectivă şi cea minimă raportată la diferenţa dintre valoarea maximă şi cea minimă dau valoarea specifică a indicatorului educaţiei. Un exemplu: România 2002: 97 – 0,0/100 – 0,0 = 0,970 (pentru rata de alfabetizare) şi 66,5 – 0,0/100 – 0,0 = 0,665; 2 x 0,970 + 0,665/3 = 0,868 indice al educaţiei în România în 2002.

** 1999.

***Sursa**: Human Development Report 2001; Oxford University Press (2001); Human Development Report 2003. Millenium Development Goals: A compact among nations to end human poverty, UNDP, Oxford University Press, New York, 2003, p. 257 – 258.*

Privite comparativ, apreciem nu numai că cele două serii de date sunt convergente, dar că, din perspectiva unuia dintre indicatorii importanţi ai SC-SI, ţările candidate au atins nivelul masei critice care le va permite performanţe viitoare. Din acest punct de vedere stocul de învăţământ nu constituie sau nu

ar trebui să constituie o restricție pentru crearea SC-SI. Desigur, rămân deschise probleme cum sunt: calitatea educației, conținuturile acesteia (curricula) ca şi cele de evaluare şi certificare a competențelor însuşite deopotrivă în învățământul formal, nonformal şi informal.

Concluzii asemănătoare rezultă şi din comparația dinamică cu un număr mai mare de țări (39), între care SUA, Canada, Japonia, Noua Zeelandă etc. (anexa nr. 6). Chiar nivelul de pornire al țărilor candidate (anul 1970) era superior celui dintr-o serie de țări în prezent membre ale UE (Franța, Italia, Grecia, Spania) (anexa nr. 6).

Aceeaşi constatare de convergență şi chiar de o uşoară superioritate rezultă şi din analiza indicelui educației cu valori cuprinse între 0,850 – Portugalia şi 0,990 – Suedia în țările membre UE 15 şi respectiv 0,850 – Republica Cehă şi 0,960 Estonia.

Şi deşi, valorile indicelui educației sunt sensibil apropiate, locul ocupat de țări cu valori egale al acestui indice în ierarhia stabilită în funcție de valoarea indicelui dezvoltării umane (IDU) este sensibil diferit. Aşa de pildă cu o valoare egală a indicelui educației de 0,860, Belgia deține locul 6 din 175 de țări, iar Republica Cehă locul 32 sau Germania şi România cu valoare a indicelui educației de 0,880 ocupă locurile 18 şi respectiv 72. Şi exemplele pot continua. Factorul sau factorii de diferențiere sunt, de la caz la caz PIB/locuitor PPC, şi/sau speranța de viață la naştere. După cum pot fi şi alți factori.

Această din urmă constatare atrage atenția asupra unei restricții importante în construirea SC-SI şi anume aceea a mărimii resurselor care pot fi orientate în acest scop, cu accent pe investițiile intangibile. (Avem în vedere atât resursele interne cât şi cele atrase din asistență internațională, nerambursabilă, credite etc.). Asupra acestei probleme vom reveni într-un alt paragraf.

3.3. Educație – industrie în dezvoltare rapidă

Prin resursele pe care le consumă, ca şi prin produsele pe care le oferă, educația a devenit – încă din a doua parte a secolului XX – o industrie puternică, cu efecte de autoreproducere şi antrenare care penetrează întreaga textură materială, financiară şi umană a societății. Se află, în prezent, în centrul politicilor de creştere şi dezvoltare în calitate de suport de neînlocuit al creşterii economice endogene, al dezvoltării umane, a realizării şi consolidării coeziunii sociale.

3.3.1. Potrivit informațiilor disponibile, aproximativ un sfert din populația Europei este cuprinsă într-o formă de învățământ sau training; în UE 85 de milioane de copii şi tineri, respectiv 23% din populație studiază, iar în țările candidate peste 24 de milioane de tineri învață, ceea ce în cifre relative reprezintă mai mult de 23% din populație (anexa nr. 7).

Tabelul nr. 13

Proporția populației în vârstă de 15 – 24 de ani cuprinsă în procesul de învățământ şi training*, UE şi țările membre în 1990 şi 2000

- % din total populație –

	UE	Belgia	DK	Germania	Grecia	Spania	Franța	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda		
1990	53	62	65	57	53	53	57	56	48	57	67	…	41	…	45	53
2000	64	66	71	70	58	61	69	…	57	67	72	57	55	67	68	62

* Persoanele aflate în educație şi training – corespunzător metodologiei anchetei – sunt persoanele care în perioada ultimelor patru săptămâni înaintea anchetei erau elevi în şcoli generale sau vocaționale, studenți în universități sau frecventau diverse programe/stagii de training, indiferent dacă acestea erau cu timp complet sau parțial.

***Sursa**: Eurostat, Labour force survey.*

Ponderea tinerilor în vârstă de 15 – 24 de ani, cuprinşi în diverse forme de învățământ şi training, a sporit la nivelul UE, între 1990 şi 2000 cu 11 p.p., cele mai înalte creşteri, peste media UE, au fost înregistrate în Suedia +23 p.p., Portugalia +14 p.p., Franța +12 p.p.

Rata de cuprindere în învățământul de diferite tipuri a populației în vârstă de 0 – 29 de ani, în anul 2000, reprezenta la nivelul UE 58,2%, cu diferențe pe țări care oscilau între 48,7% (Luxemburg) şi 64,3% în Suedia; în țările candidate ponderile se înscriau într-o plajă cu limite minime de 49,5% România şi 64,2% Estonia (tabelul nr. 14, anexa nr. 7).

Tabelul nr. 14

Rata de cuprindere în învățământul de diferite grade a populației în vârstă de 0-29 de ani în UE şi țările membre şi în țările candidate, 1999

- % –

		DK		Grecia	Spania	Franța	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg.Unit
58,2	63,7	60,0	62,3	52,0	57,0	62,0	53,8	52,4	48,7	57,2	54,8	55,4	60,8	64,3	58,8
Țări candidate					Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
				50,2	53,1	64,2	51,5	57,6	55,1	55,6	54,0	57,5	47,5	57,1	…

***Notă**:* Germania, România şi Slovenia nu cuprind programele de cercetare avansată (ISCED 6); Grecia include şi instituțiile publice ale M.M.,M. Sănătății şi M. Apărării;

exclude instituțiile de învățământ al comerțului naval; Irlanda nu există informații sistematice cu privire la ISCED 0; Luxemburg, începând din 1989/1990 instituțiile private sunt incluse în ISCED 0, 1, 2, şi 3; în învățământul terțiar datele sunt incomplete, mulți tineri studiază peste hotare; Regatul Unit: numărul de copii cuprinşi în colegii (upper secondary vocational education) a crescut simțitor față de ediția anterioară a lucrării Key Date on Education in Europe.

***Sursa**: Eurostat, UOE.*

3.3.2. Speranța de viață şcolară (*school expectancy*) este un alt indicator semnificativ care exprimă numărul de ani de şcoală pe care o persoană, considerată tipică la vârsta de 5 ani, se aşteaptă să-l petreacă în sistemul de educație, potrivit modelului, de înrolare în sistemul educativ – formativ în funcțiune la momentul respectiv.

Indicatorul prezintă relevanță deosebită pentru previzionarea la nivel național a paternului de înrolare în sistemul de învățământ; este, totodată un instrument util pentru comparații internaționale.

În țările UE, speranța de viață şcolară se situează la cote înalte: o medie de 17,1 ani, cu un nivel maxim de 19,9 ani în Suedia şi altul minim de 14,1 ani în Luxemburg.

În țările candidate speranța de viață şcolară are valori ceva mai mici, cuprinse între 13,4 ani în Cipru şi 16,8 ani în Estonia (tabelul nr. 15; anexa nr. 7).

Sigur, indicatorul „speranță de viață şcolară" este relevant pentru a marca schimbarea de comportament, o nouă percepție vizavi de educație şi instruire, prin reliefarea timpului pe care un individ îl petrece într-o formă sau alta de educație sau speră, se aşteaptă să-l consume învățând în sistemul formal.

Tabelul nr. 15

Speranța de viață şcolară în UE şi țările membre şi în țările candidate, 1999/2000

- în ani -

UE	Belgia	DK	Germania	Grecia	Spania	Franța	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg.Unit
17,1	18,5	17,8	17,2	16,1	17,2	16,6	16,2	15,6	14,1	17,2	17,1	17,2	18,6	19,9	18,7
Țări candidate				Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
				14,2	15,6	16,8	13,4	15,6	15,1	16,4	14,4	16,3	13,9	16,7	…

***Sursa**: Eurostat, UOE, Population statistics.*

Dar, în condițiile provocărilor generate de construirea SC-SI, a globalizării economiilor, a schimbării modelului (modelelor) de ocupare şi a celor de învățare, funcția de previziune a indicatorului speranță de viață şcolară poate fi pusă sub semnul întrebării sau poate fi pusă în dilemă. În ultimii ani numai sistemele de educație şi training din țările candidate au fost reformate, unele dintre reformele declanşate la începutul anilor '90 nu sunt încă finalizate. Dimpotrivă, sub numeroase aspecte ele sunt contestate, discutate atât la nivelul instituțiilor direct implicate, cât şi la nivelul populației şcolare, a familiei, în genere a societății civile. Aceste dezbateri – uneori de amploare – nu pun la îndoială principiile pe care s-au fundamentat reformele, ci coerența, sincronizarea etapelor, realizarea obiectivelor şi calitatea politicilor de învățământ şi a învățământului însăşi, ca şi o boală moştenită „cea a subfinanțării", a crizei de resurse şi a modului de alocare a acestora. Reforme ale sistemelor de învățământ s-au produs sau sunt în curs de derulare şi în țările membre ale UE. De regulă, reformele sistemelor de învățare sunt concomitente cu cele ale pieței muncii care, în permanență au nevoie de noi competențe, comportamente, de mobilitate ocupațional-profesională care, implicând învățare continuă va da probabil naştere la noi modele de ocupare, de educație şi formare profesională. Noile forme alternative, atipice de ocupare şi FPC vor câştiga neîndoielnic teren. Aceasta nu înseamnă că un individ va învăța mai puțin, că speranța de viață şcolară se va reduce. Aceasta, în opinia mea, va duce fie la alternanța învățării cu ocuparea, fie la combinarea ocupării cu procesele de învățare, va spori de asemenea funcția de învățare a ocupării, aşa-numita acumulare tacită de cunoştințe prin experiență la locul de muncă. Iar, progresul cognitiv şi TI vor oferi mijloacele necesare ale unei asemenea învățări continue – învățământul deschis şi la distanță (IDD) a devenit deja o practică larg răspândită.

3.3.3. Reformele în curs au trăsături comune şi particularități naționale. În genere, pe baza observării demersurilor de reformă de până acum, elementele comune privesc prelungirea duratei învățământului obligatoriu cu 1 – 2 ani, mărimea fluxurilor şcolare, conținuturile educației, cu accent pe competențele de bază ştiințifice, competențe (minime) de utilizare a computerului, competențe lingvistice, competențe civice.

Învățământul obligatoriu (primar şi secundar inferior) are, cu diferențe pe țări o durată de 9 – 10 ani, debutează la vârsta de 5 – 6 – 7 ani şi se încheie în jurul vârstei de 15 – 16 ani. Învățământul obligatoriu – conceput sub forma a două cicluri consecutive – are misiunea de a oferi absolvenților ceea ce în limbajul specialiştilor din domeniu educației este cunoscută sub denumirea de „cunoştințe de bază pentru toți" sau „educația de bază pentru toți". Altfel spus să ofere elevilor „trunchiul comun de cunoştințe şi deprinderi care să le permită în cunoştință de cauză, atent consiliați şi orientați profesional, angajare pe o anume filieră/traiectorie profesională, ca şi deprinderi de învățare continuă.

Şansele care se deschid în fața absolvenților sunt foarte diferite, în funcție de organizarea sistemului de educație în plan național, de oportunitățile diferite.

Caseta nr. 2
Unele exemple privind filierele educaționale de care beneficiază absolvenții învățământului obligatoriu (ISCED 1 + ISCED 2)

De regulă încheierea învățământului obligatoriu coincide cu pasajul – prin modalități diferite – în învățământul secundar superior (ISCED 3). În Belgia, Franța, Italia, Austria, Regatul Unit, Bulgaria şi Slovacia învățământul obligatoriu cu timp complet (*full time complusory education*) este urmat de 1-2 ani în care continuă pasajul spre secundarul superior. În Ungaria se continuă până la vârsta de 18 ani, fiind integrat secundarului superior.

Începând cu vârsta de 16 ani tinerii au obligația de a continua educația sau trainigul, cel puțin cu timp parțial, 2 ani în Belgia şi Polonia, un an în Olanda; în alte cazuri 3 ani, fiind asimilat cu secundarul superior.

Învățământul secundar superior este, practic, separat pe două domenii, filiere profesionale, de carieră: învățământul general de tip academic a cărei finalitate este în principal pasajul în învățământul terțiar; învățământ tehnic şi/sau vocațional a cărei principală finalitate este intrarea pe piața muncii. Această separare nu este rigidă. În Olanda, de exemplu cursurile generale sunt însoțite de cursuri paralele, opționale sau nu, orientate spre calificări profesionale. Adesea acestea sunt predate în aceeaşi instituție şcolară: elevul putând alege între general sau vocațional sau spre combinarea acestora.

Învățământul post secundar, non terțiar (cu durate variind între 6 luni şi 2 ani timp complet (*full time study*) are misiunea de a oferi o serie de cursuri specializate astfel încât să ofere oportunități superioare de integrare pe piața muncii.

Învățământul terțiar – nu există limită de vârstă. O mare diversitate de programare: programe/cursuri teoretice de bază (ISCED 5A) furnizează cunoştințele necesare pentru a ascede la programe de cercetare avansată şi/sau profesii de înaltă calificare; alte cursuri (ISCED 5B) au caracter mai pragmatic, tehnic sau vocațional; au durate mai scurte decât cele teoretice (ISCED 5A). În multe țări prima calificare prin educație terțiară poate fi obținută prin completare cu cursuri cu o considerabilă dimensiune pragmatică; de regulă acestea au o durată de 2 ani (Belgia, Portugalia, Bulgaria, Grecia, Lituania, Polonia), de 3 ani în Spania.

***Sursa**:* prelucrat după *Key Data on Education in Europe 2002, EC, Eurostat 2002.*

3.4. Învățământul secundar superior – vector de bază al sistemului educativ

3.4.1. În învățământul superior din țările membre UE, cu unele excepții, ponderea elevilor din învățământul vocațional este superioară celei a celor din învățământul general.

Aşa cum menționam mai înainte se întâlnesc şi unele excepții. În cadrul UE, excepțiile, în număr de patru, sunt cantonate în țările cu nivel de dezvoltare şi stoc de învățământ comparativ mai redus decât în celelalte. Şi anume:

Grecia, Spania, Italia, Portugalia. În Suedia, cele două ponderi sunt aproximativ egale. În primele patru țări amintite, o asemenea distribuție se explică parțial prin conservarea unor tendințe, parțial prin nevoi de acoperire a unor deficite de pe piața muncii.

Tabelul nr. 16

Distribuția elevilor din învățământul secundar superior (ISCED 3) pe forme, 2000

- în % din total elevi -

	UE	Belgia	DK	Germania	Grecia	Spania	Franța	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg.Unit
Gene-ral	45,6	33,2	45,3	36,8	67,9	66,5	42,6	100	75,4	36,5	31,7	28,9	72,2	44,7	51,2	32,7
Voca-țional	54,4	66,8	54,7	63,2	32,1	33,5	57,4	-	24,6	63,5	68,3	71,1	27,8	56,3	48,8	67,3

Țări candidate	Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
General	44,3	19,8	67,4	85,8	60,4	60,4	89,7	75,2	35,8	35,8	37,5	21,4
Vocațional	55,7	80,2	32,6	14,2	38,6	39,6	10,3	24,8	64,2	62,5	72,3	78,6

***Sursa**: Eurostat, UOE, Key Data on Education in Europe 2002, EC, Brussels.*

În cazul țărilor candidate, regularitatea de care aminteam se verifică doar în 50% din cazuri: în şase țări ponderea elevilor din învățământul secundar superior general este superioară celei din învățământul vocațional (Estonia, Cipru, Letonia, Lituania, Ungaria, Malta), iar în 50% din cazuri situația este inversă, înscriindu-se în regularitatea amintită. Apreciem că în prima situație este răspunsul/reacția care s-a dat prin reformele învățământului din aceste țări față de situația anterioară în care învățământul tehnic/vocațional era de departe preponderent. Se conturează o tendință care s-ar putea dovedi costisitoare de exagerare într-o altă direcție, ceea ce ar putea crea dezechilibre pe piața muncii şi ar necesita „recalificarea absolvenților" după încheierea ciclului de pregătire în învățământul secundar superior. Este doar o temere pe care ne-o exprimăm la modul general, întrucât acest risc care rezultă din structura secundarului superior să fie atenuat, combătut prin conținutul programelor de pregătire (curricula formelor de învățământ respective).

3.4.2. Dincolo de repartiția elevilor din învățământul secundar semnificativ pentru nivelul de cunoştințe al tinerilor este proporția mare a tinerilor în vârstă de 22 de ani care au o pregătire cel puțin la nivelul învățământului secundar superior (tabelul nr. 17; anexa nr. 7).

Tabelul nr. 17

Proporția tinerilor în vârstă de 22 de ani care au absolvit cel puțin învățământul secundar superior, în UE, țările membre şi țările candidate, 1999/2000

- în % din numărul persoanelor în vârstă de 22 ani -

UE	Belgia	DK	Germania	Grecia	Spania	Franța	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg.Unit
75,5	82,9	75,5	78,5	80,5	69,3	83,7	81,3	70,7	79,9	73,1	85,9	44,7	89,8	85,0	…
Țări candidate				Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
				74,9	90,5	84,4	82,6	75,1	78,4	84,7	…	91,2	75,2	89,6	94,9

***Sursa**: Eurostat, UOE, Population statistics. Key Data on Education in Europe 2002, EC, Brussels, 2002.*

Față de media UE de 75,5% în cadrul UE 15 numai patru țări se situează sub acest nivel: Spania cu 69,3%, Italia cu 70,7%, Olanda cu 73,1% şi Portugalia cu 44,7%. Există convergență între țările membre UE şi țările candidate în ceea ce priveşte valorile acestui indicator. Mai mult, cu excepția Bulgariei (74,9%, destul de aproape de media UE de 75,5%), toate celelalte țări au niveluri aproximativ egale cu media UE (România – 75,2%, Letonia – 75,1%) celelalte țări înregistrând cote superioare nu numai în raport cu media, ci şi cu nivelurile realizate în cele mai multe din țările membre UE: Republica Cehă – 90,5%, Polonia – 91,2%, Slovacia – 94,9%, Slovenia – 89,6%).

3.5. Învățământul terțiar în ascensiune

Un prim aspect asupra căruia ne oprim în acest paragraf priveşte ponderea studenților din învățământul terțiar (ISCED 5 şi ISCED 6) în totalul populației şcolare şi ponderea studenților din învățământul terțiar care învață în alte țări.

3.5.1. În Europa în anul 2000 erau mai mult de 16 milioane de studenți, reprezentând în medie 15% din populația şcolară; 78% din numărul total al studenților din Europa, peste 12.560 de tineri, sunt din țările membre ale UE (tabelul nr. 18; anexa nr. 7).

Tabelul nr. 18

Numărul studenților din învățământul terțiar şi ponderea acestora în populația şcolară totală, 2000

	UE	[redacted]	DK	Germania	Grecia	Spania	Franța	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg.Unit
Nr. mii	12563	356	189	2055	422	1829	2015	161	1770	2	488	261	374	270	347	2024
%	15	13	15	12	21	21	14	16	17	3	14	16	17	21	14	13
Țări candidate					Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
Număr mii					261	265	54	10	91	122	307	6	1580	453	84	136
%					17	12	15	7	16	14	14	7	16	10	19	11

***Sursa**: Eurostat, UOE, Population statistics. Key Data on Education in Europe 2002, EC, Brussels, 2002.*

Ponderea studenților în populația şcolară în anul 2000, oscila în UE între 12% (Germania) şi 21% (Finlanda, Grecia şi Spania); restul țărilor pendulau uşor în jurul mediei UE – 15%.

În ceea ce priveşte țările candidate se constată şi de această dată o convergență, chiar dacă, în unele cazuri, nivelurile înregistrate sunt uşor mai mici decât în țările membre ale UE. Astfel, proporția cea mai mică este realizată în Malta şi Cipru (7%) iar cea mai înaltă în Slovacia (19%). România cu o pondere de 10%, cu o creştere explozivă a numărului de studenți în anii ’90 deține încă o pondere mică comparativ cu aproape toate cele 28 de țări care au fost luate în analiză (mai puțin Luxemburg, Malta şi Cipru, dar acestea sunt țări în care o parte din tineri studiază în alte țări).

3.5.2. În ultimii 25 de ani numărul de studenți din țările europene a crescut, de regulă, rapid. Astfel, în țările membre ale UE 15, comparativ cu anul 1975/1976 în anul 1999/2000 numărul studenților s-a dublat. În unele din țările membre rata de creştere a depăşit considerabil media UE: în Portugalia, de exemplu, numărul de studenți a sporit de 4 ori, iar în Grecia, Suedia, Finlanda asistăm la triplarea numărului de studenți. Rata cea mai redusă de creştere se înregistrează în Germania – 1,5 ori. De la mijlocul ultimului deceniu al secolului XX în raport cu tendința de sporire continuă se constată o serie de inflexiuni: în Belgia şi Olanda numărul de studenți tinde să se stabilizeze, iar în Germania, Franța şi Italia cererea de învățământ superior începe să se înscrie uşor pe o curbă descendentă, apreciată de cei mai mulți specialişti ca o tendință riscantă.

În țările candidate, viteza de sporire a numărului de studenți se situează, de regulă, sub rata realizată în țările membre UE. Începând din anul 1990/1991 se manifestă însă, o tendință de sporire a ratei de creştere a numărului de studenți şi respectiv de apropiere de ratele din țările UE. Astfel, dacă în anul 1985/1986 rata medie anuală de sporire a numărului de studenți în țările candidate era de 1%, comparativ cu 1,4% rata medie a UE şi între 1,3% (Franța) – 1,8% (Austria) în anii 1995/1996 şi 1999/2000, cu excepția Bulgariei în care se menține acelaşi sistem de creştere medie anuală de 1%, în toate celelalte țări candidate, ritmul se accelerează, având valori cuprinse între 1,2% – 1,6% în medie pe an. În România, creşterea medie a sporit, de exemplu față de 1985/1986 (1% pe an), sporeşte la 1,2% în 1995/1996 şi 1,3% în 1999/2000. Cele mai mari sporuri sunt înregistrate de Slovenia (1,5% şi respectiv 1,6%) şi Ungaria (1,4% şi 1,5%).

O altă constatare, esențială, asupra căreia nu insistăm se referă la „egalitatea de acces pe piața educației terțiare. Dacă în anul 1975/1976, studentele deținеau o pondere minoră în 2000 au devenit majoritare: în 1975/1976 la o sută de studenți bărbați reveneau la nivelul UE 69 de studente, în 1999/2000 revin 113 studente, mergând de la 100 în Grecia şi Olanda până la 139 în Suedia. În țările candidate, cu excepția Republicii Cehe în care raportul se menține subunitar (la 100 de studenți revin 89 de studente în 1995/1996 şi 99 în 1999/2000), dar tinde să se apropie de 1, în restul țărilor acest raport este supraunitar şi de regulă în creştere începând din 1995/1996: Letonia 145 şi respectiv 173 de studente, Lituania 145 – 150, Estonia 126 – 141, România 104 – 108.

3.5.3. Mobilitatea teritorială a studenților este modestă.

Cu excepțiile deja menționate, proporția studenților care studiază în alte țări rămâne extrem de redusă (tabelul nr. 19).

Tabelul nr. 19

Ponderea studenților în învățământul terțiar (ISCED 5 şi 6) care studiază în afara țării de origină, 1999/2000

- % din total -

UE	Belgia	DK	Germania	Grecia	Spania	Franța	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg.Unit
2,4	2,7	2,8	2,0	12,3	1,2	2,0	9,6	1,9	71,6	2,1	4,0	2,4	3,3	2,8	9,7
Țări candidate				Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
				2,9	1,3	2,6	56,5	1,3	1,8	2,0	8,2	0,9	1,7	1,8	2,5

***Sursa**: Eurostat, UOE.*

Astfel, față de media UE de 2,7% ponderea studenților care studiază în alte țări din spațiul comunitar sau extracomunitar, limitele variațiilor pe țări se înscriu între 1,2% în Spania şi 71,6% în Luxemburg.

Astfel, cea mai mare mobilitate a studenților – explicată înainte de toate de infrastructura învățământului din țara de origină – se constată în Luxemburg (71,6%), urmată la mare distanță de Irlanda (9,6%), Grecia (12,3%) comparativ cu 2,4% media UE şi 2 – 3% în celelalte țări. Modelul pare a fi acelaşi şi pentru țările candidate cu excepția Ciprului (56,5%) şi a Maltei (8,2%); în celelalte țări ponderile oscilează între 1,3% (Letonia) şi 2,9% (Bulgaria).

3.5.4. Datele prezentate până acum îşi au relevanța lor pentru a pune în evidență cu deosebire convergența sistemelor de învățământ, ca şi unele „abateri" pe țări, normale şi explicabile, în raport cu paternul existent. Dar, în contextul învățământului terțiar, o semnificație aparte pentru a pune în evidență relația acestuia cu SC-SI o prezintă ponderea studenților în ştiință, matematică, computing, inginerie, industrie prelucrătoare şi construcții. Informațiile sunt nu numai interesante, dar şi suficient de „grăitoare" pentru ceea ce dorim să demonstrăm (tabelul nr. 20; anexa nr. 8).

Tabelul nr. 20

Ponderea studenților în ştiință, matematică, computing, inginerie, industrie prelucrătoare şi construcții, în UE şi țările candidate, 2000

- % din numărul total de studenți -

UE	Belgia	DK	Germania	Grecia	Spania	Franța	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg.Unit
27,1	21,0	20,2	28,6	…	28,8	…	35,3	24,5	17,4	16,8	25,6	27,3	36,2	30,6	28,8
Țări candidate				Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
				24,9	25,6	26,0	22,6	25,7	23,9	24,1	24,8	24,0	24,7	24,4	23,5

***Sursa**: Eurostat, UOE, Key Data on Education in Europe 2002, EC, Brussels 2002.*

În Europa, mai mult de un sfert – cu semnificative diferențe pe țări – din numărul studenților din învățământul terțiar (ISCED 5 şi 6) studiază în domeniile: ştiință, matematică şi computing, inginerie, industria prelucrătoare şi construcții. Acestea sunt – după cum vom vedea în paragraful următor – ramuri de înalt nivel tehnic şi, respectiv ramuri cu înalt nivel de educație şi de competență.

În Uniunea Europeană, peste 27% dintre studenţi studiază în domenii care au legătură directă şi puternică cu construirea societăţii bazate pe cunoaştere şi a celei informaţionale. O parte dintre aceştia se pregătesc pentru a deveni creatori, inovatori în domeniul cunoaşterii, în timp ce ceilalţi vor fi beneficiari – în calitate de utilizatori ai progresului cognitiv. În raport cu media UE, o serie de ţări realizează ponderi sensibil superioare – fiind lideri în ramurile de vârf ale educaţiei. Între acestea se detaşează ţări cum sunt Finlanda – 36,2%, Irlanda – 35,3%, Suedia, Spania şi Germania – 28,8%. Niveluri mai scăzute realizează Danemarca având 20,2%, Belgia – 21,0%, şi surprinzător Olanda 16,8% (!)

Ţările candidate se situează, fără excepţie sub nivelul mediu al UE, formând însă un grup mai compact, cu ponderi ce oscilează în jurul a 23% – 25%; nivelul cel mai înalt este înregistrat de Estonia – 26,0%, iar cel mai redus de Cipru cu 25,6%.

3.6. Dotarea instituţiilor publice de învăţământ din România cu echipament TIC – în suferinţă

3.6.1. Una din condiţiile sine qua a non a funcţionării efective a învăţământului ca suport/garant solid al construirii economiei/societăţii bazate pe cunoaştere şi TIC este ***dotarea cu echipamente TIC*** corespunzătoare în raport cu nevoile unei învăţări de calitate, a formării pachetului necesar de competenţe, a unităţilor de învăţământ. Ne gândim la dotarea cu PC-uri, la conectarea unităţilor la reţea şi respectiv conectarea la internet a unităţilor şi a PC-urilor din fiecare unitate de învăţământ. Ne gândim în acelaşi timp la eficienţa utilizării acestor echipamente pentru atingerea concomitentă a două obiective ţintă:

a) învăţarea mânuirii şi stăpânirii computerului, în general a TIC-ului, fără de care absolvenţii învăţământului în mileniul 3 pot fi consideraţi analfabeţi funcţionali; evident, acest proces este diferenţiat pe forme de învăţământ;
b) la folosirea de către profesori a computerului în procesul de învăţare, ca instrument de învăţare care câştigă teren.

Dar, şi experienţa ţărilor dezvoltate arată că, aceste două obiective pot fi atinse numai atunci şi numai în măsura în care se creează masa critică necesară în ceea ce priveşte dotarea cu echipament şi calitatea formatorilor. Altfel, avem doar insule de mărimi variabile, puţin apte pentru a extinde baza tehnologică de pornire şi respectiv de cuprindere a populaţiei şcolare.

În scopul testării/analizei gradului de dotare, am recurs la date recente, începutul anului şcolar 2002/2003, furnizate de INS. Menţionăm, de la început, că aceste informaţii se referă numai la instituţiile publice de învăţământ, incluse de altfel – cel puţin parţial – în programul de informatizare a învăţământului (25). Ce ne spun datele?

În general, constatările – în marea lor majoritate – sunt sub aşteptările noastre; unele dintre ele par, în raport cu realitatea surprinzătoare până la incredibile; diferențele dintre diferitele forme de învățământ (ISCED 1+2, ISCED 3, ISCED 4 şi ISCED 5) sunt, am putea spune, enorme; la fel şi diferențele dintre mediul urban şi cel rural sau diferențele pe regiuni în învățământul terțiar (anexele nr. 9 – 12). În fine, ecartul față de țările membre UE, pentru indicatorii de care am dispus de informații sunt atât de mari încât îți pui firesc întrebarea cât timp ne-ar trebui să reducem aceste decalaje. Oricum, dacă până acum, am vorbit tot timpul de convergență, de data aceasta apreciem că este vorba de divergențe, de disparități a căror depăşire necesită cu prioritate regândirea, din păcate, a concepției de reformă a învățământului; un alt tip de alocare a resurselor pentru acest domeniu vital al oricărei economii concomitent cu creşterea volumului resurselor alocate. Altfel, există riscul real ca educația înainte de a acționa ca suport al SC-SI să acționeze drept constrângere a acesteia. Şi, poate, o constrângere mai grea în efecte pe termen lung decât restricția financiară în general. În primă şi ultimă instanță aceste două restricții se împletesc, ducând la un cerc vicios (Steliana Perț, 2001).

Să urmărim în continuare starea dotării cu echipament TIC şi diferențele de care aminteam.

Tabelul nr. 21

Indicatori-cheie ai dotării unităților de învățământ cu echipamente TIC, în învățământul preuniversitar, pe grade de învățământ şi medii, 2002/2003

	Nr. total de calculatoare	Din total			Unități şcolare conectate la internet	Nr. de elevi la un computer[2]
		PC pt. învățământ număr	PC cu conectare la rețea[1], %	PC-uri conectate la internet[1], %		
Învățământ secundar inferior						
Total	30096	25056	20,5	9,8	655	86,7
Urban	14722	12262	33,0	17,2	450	94,5
Rural	15324	12434	8,5	2,7	205	83,6
Învățământ secundar superior						
Total	31451	27126	60,1	46,5	999	27,3
Urban	29280	25267	62,0	47,8	929	27,4
Rural	2171	1859	31,5	12,8	70	26,5
Învățământ profesional de ucenici						
Total	827	616	48,9	36,7	36	438,7
Urban	704	519	50,1	39,6	32	437,7
Rural	123	97	41,5	20,3	4	444,0
Învățământ post secundar neterțiar						
Total	1295	1113	53,0	21,2	53	55,6

Urban	1295	1113	53,0	21,2	53	55,6
Rural	-	-	-	-	-	-

1) Calculat la numărul total pe computere (utilizate în învățământ şi respectiv în administrație); *2)* Calculat la număr de computere utilizate în învățământ.

***Sursa**:* calculat pe baza datelor din lucrarea *Învățământul primar şi gimnazial la începutul anului şcolar 2002 – 2003; Învățământul liceal la începutul anului şcolar 2002 – 2003; Învățământul profesional de ucenici, postliceal şi de maiştri la începutul anului şcolar 2002-2003, INS, 2003.*

3.6.2. În ***învățământul secundar inferior*** (primar+gimnazial, ISCED 1 şi 2) existau peste 30.000 de PC-uri, din care peste 83% erau folosite în procesul de învățământ; numărul de unități şcolare conectate la rețea era de 655, iar cel de PC-uri conectate la rețea reprezenta 20,5% pe total, 33% în urban şi 8,5% în rural; în ce priveşte conectarea la internet: ponderea PC-urilor conectate la internet, comparativ cu media de 9,8% la nivelul țării, era aproape dublă în mediul urban – 17,2% şi insignifiantă în cel rural. În fine, numărul de elevi ce revin la un computer era de 86,7% pentru total, 94,5% în urban şi 83,6% în rural. În condițiile unei distribuții a numărului total de computere pentru învățământ aproximativ egală, 12622 în urban şi 12434 în rural şi, respectiv a numărului mai mic de elevi (1.040.713 elevi în rural şi 1.154.732 în rural) este firesc ca diferențele dintre valorile acestui ultim indicator să fie influențate de numărul de elevi. Dar, oricum le-am judeca, diferențele față de unele țări membre, cu excepția Portugaliei sunt enorme, oscilând între 1,6 ori față de Italia şi circa opt ori față de Finlanda, cu mențiunea că datele pentru țările membre UE se referă doar la învățământul primar (ISCED 1), deci nu sunt perfect comparabile (vezi tabelul nr. 22).

3.6.3. *În ISCED 1 învățământul secundar superior* (ISCED 3, liceal), în jur de 86% din numărul total de computere era utilizat pentru învățământ, cu o pondere uşor inferioară în mediul rural. Dintre acestea însă: 93% erau în urban şi doar 7% în rural; cât priveşte conectarea la rețea (comparativ cu 60% media la nivel național), în urban aceasta era de 62%, iar în rural de numai 31,5%; numărul de PC-uri folosite în învățământ conectate la internet reprezenta 46,5% la nivel național, 47,8% în urban şi 12,8% în rural, iar al unităților şcolare conectate la internet de 999 la nivelul țării, 929 în urban şi 70 în rural; numărul de elevi ce revin la un PC are valori de circa trei ori şi peste mai mici decât în învățământul secundar inferior: 27,3 pe total, 27,4 în urban şi 26,5 în rural. Dar, şi de această dată, cu aceeaşi excepție Portugalia, valorile sunt mult inferioare celor din țările membre UE (două-patru ori).

Dincolo de diferitele disparități amintite, inclusiv față de țările membre ale UE, învățământul secundar superior este mai bine echipat cu TIC.

3.6.4. *Învățământul profesional de ucenici* s-ar putea spune că gradul de dotare cu echipament TIC este destul de precar: un număr total de 827 de

computere, din care numai 74% sunt pentru învățământ; din numărul total de computere sunt conectate la rețea:

- 48,9% la nivel național;
- 51,9% în urban;
- 41,5% în rural;

în timp ce din numărul de unități şcolare conectate la internet sunt:

- 36 la nivelul întregului învățământ profesional de ucenici;
- 32 în mediul urban;
- 4 în mediul rural;

De asemenea, numărul de PC-uri din învățământul profesional conectate la internet prezintă diferențe pe medii:

- 36,7 total;
- 39,6 urban;
- 20,3 rural.

În sfârşit, numărul de elevi ce revin la un computer – având în vedere dotarea mai mult decât modestă – este incredibil de mare:

- 438,7 total;
- 437,7 urban;
- 444,0 rural.

Ansamblul datelor care caracterizează dotarea cu echipamente TIC a învățământului profesional este de natură să dea de gândit managerilor din învățământ, dar şi actorilor implicați în procesul de formare a lucrătorilor calificați la standarde compatibile cu cele din UE. Este clar că o asemenea compatibilitate nu există. Sau dacă există, aceasta se realizează pentru o „câtime" foarte mică din populația şcolară a acestei forme de învățământ, fie în şcoli-pilot, fie prin plasamente pentru perioade variabile de timp în cadrul unor programe comunitare (Leonardo da Vinci, Youth for Europe ş.a.).

Dacă luăm în considerare că şi legătura unităților şcolare cu companiile este fragilă (dacă nu inexistentă), apare cu deosebită claritate (sare în ochi) că acest segment al formării profesionale pentru mileniul 3 – „formare de calitate pentru locuri de muncă de calitate" mai are o distanță apreciabilă de străbătut pentru se apropia de standardele europene. Compatibilizarea acestora va crea o deschidere sau, dacă nu, o frână a liberei circulații a forței de muncă în condiții nediscriminatorii a forței de muncă din România în spațiul comunitar.

3.6.5. În ***învățământul postsecundar nonterțiar*** (postliceal, ISCED 4), cu o sferă de extindere mai redusă, numărul total de computere este aproape 1300, 86% dintre acestea fiind folosite în procesul de învățământ; din total PC-uri cele conectate la rețea reprezenta 53%; ponderea PC-urilor conectate la internet – 21,2%, iar numărul de unități şcolare conectate la internet 53%; numărul de elevi/cursanți ce revin la un computer utilizat în învățământ era de 55,6%, adică mare, dacă avem în vedere că aici se formează specialişti cu pregătire postsuperioară, mulți dintre aceştia lucrând în activități de vârf al TIC.

Tabelul nr. 22

Număr de elevi care revin la un PC în unele țări membre UE15, 2000

	Forma de învățământ	
	Primar (ISCED 1)	**Secundar inferior şi secundar superior (ISCED 2 + ISCED 3)**
Finlanda	11	7
Suedia	13	6
Danemarca	14	9
Regatul Unit	16	9
Irlanda	18	8
Olanda	13	16
Belgia	25	13
Franța	31	10
Italia	51	14
Portugalia	150	65

***Sursa**: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, CE, Bruselles, 2000.*

3.6.6. Am menționat deja, în paragrafele anterioare, diferențele în ceea ce priveşte dotarea şi folosirea echipamentelor TIC în diferite țări, cu accent pe țările membre ale UE şi respectiv cele candidate. De asemenea, am făcut unele referiri în ce priveşte dotarea cu computere, acces la internet etc. în învățământ în țări membre ale UE. Pentru a completa fragmentele de imagine şi a oferi un tablou ilustrativ – în limita puținelor informații pe care le avem la îndemână – vom prezenta situația din ***învățământul primar şi secundar din țări membre ale UE***.

Exceptând Portugalia – care prin valorile indicatorilor „deranjează" ordinea țărilor membre ale UE – în 9 din cele 15 țări membre UE numărul de elevi ce reveneau la un calculator în anul 2000 varia între 11 în Finlanda şi 51 în Italia, 31 în Franța, 25 în Belgia, restul țărilor cuprinse în tabel aveau valori ce pendulau între 11 – 18 (Irlanda). Poziția de lider a Finlandei nu trebuie să surprindă – având în vedere eforturile făcute de această țară în ultimii ani – , ea deținând acelaşi loc 1 şi în ierarhia țărilor după indicele TAI. Comparativ cu nivelurile din România, elevii din învățământul primar din țările membre UE, au şanse considerabil mai mari ca în timpul orelor de clasă într-o săptămână, să zicem, să lucreze cu calculatorul.

3.6.7. În ***învățământul secundar inferior şi superior*** (ISCED 2 şi ISCED 3), cu aceeaşi excepție, număr de elevi ce revin la un calculator variază între 6 în Suedia, 7 în Finlanda – 16 în Olanda şi 14 în Italia.

Dacă avem în vedere că numărul de elevi pe clasă, în conformitate cu normele UNESCO este de 18 – 20 este evident, că fiecare elev devine „posesorul" unui computer sau altfel spus îl poate utiliza zilnic în activitatea sa şcolară.

Al doilea indicator cu o relevanță specială pentru penetrarea tehnologiei TIC în învățământ este conectarea instituțiilor şcolare la internet (tabelul nr. 23).

Tabelul nr. 23

Proporția şcolilor conectate la internet în unele țări membre UE15, 2000

- în % –

	Forma de învățământ	
	Primar (ISCED 1)	**Secundar inferior şi secundar superior (ISCED 2 + ISCED 3)**
Luxemburg	40	100
Franța	11	63
Belgia	24	72
Italia	36	84
Suedia	85	88
Olanda	38	90
Regatul Unit	62	93
Danemarca	85	93
Finlanda	90	95
Portugalia	4	100
Irlanda	95	100

***Sursa**: Rapport conjoint sur l'emploi 2000, CE, Bruselles, 2000.*

Ierarhia țărilor în funcție de valorile acestui indicator este modificată față de cea din tabelul anterior (22).

În ceea ce priveşte conectarea şcolilor la internet ierarhia este următoarea pentru învățământul primar:

- Irlanda – 95% rata de conectare;
- Finlanda – 90% rata de conectare;
- Danemarca – 85% rata de conectare;
- Suedia – 85% rata de conectare;
- Regatul Unit – 62% rata de conectare;
- Luxemburg – 40% rata de conectare;
- Olanda – 38% rata de conectare;
- Italia – 36% rata de conectare;
- Belgia – 24% rata de conectare;
- Franța – 11% rata de conectare;
- Portugalia – 4% rata de conectare.

În învățământul secundar inferior şi în cel superior, se pot constitui câteva grupe de țări în funcție de rata de conectare la internet. Şi anume:

- 100%: Luxemburg, Irlanda, Portugalia;
- 90% – 95%: Finlanda (95%), Danemarca (93%), Regatul Unit (93%),

Olanda (90%);

- 84% – 88%: Suedia (88%), Italia (84%);
- 72%: Belgia;
- 63%: Franța.

Ceea ce ni se pare demn de reținut este că rata de penetrare a internetului în învățământul secundar este sensibil superioară celei din învățământul primar; ea depăşeşte în toate țările 50%, iar în 7 din cele 11 țări din tabel 90%, din care în trei este de 100%. Tendința – potrivit programelor UE inclusiv a SEO – este de sporire a acestei rate până la 100%.

3.6.8. *Învățământul superior (terțiar) din România* – cum este normal de altfel – este segmentul cel mai bine dotat, în termeni relativi cu echipamente TIC. Dar şi în acest caz există diferențe pe regiuni, atât în valori absolute cât şi relative în strânsă legătură, probabil, cu importanța centrelor universitare dintr-o regiune sau alta, cu resursele pe care acestea le-au alocat pentru achiziționarea unor asemenea echipamente, deopotrivă din surse bugetare şi respectiv atrase (fonduri PHARE, sponsorizări, taxe etc.).

Ponderea regiunilor în numărul total de PC se înscrie între 4% în regiunea sud şi 27% în regiunea Bucureşti; valori mari, respectiv 21,4% deține şi regiunea nord-vest. Acestor două din urmă regiuni le revine peste 48% din numărul total de computere din învățământul superior. dacă la această pondere adăugăm şi regiunea nord – est cu 18%, atunci trei regiuni dețin aproape 67% din numărul total al computerelor (66,7%) şi 66% din computerele utilizate în învățământ. celelalte cinci regiuni ocupă ponderi mult mai modeste între 4,0% (regiunea sud) şi 8,9% (regiunea vest) din totalul computerelor şi între 4,5% (regiunea sud) şi 8,4% (regiunea vest) în ceea ce priveşte computerele utilizate în învățământ.

Din numărul total al PC-urilor, 70% la nivel național sunt conectate la rețea, pe regiuni ponderile înscriindu-se 57,8% în regiunea sud şi 79,4% în regiunea vest; surprinzător regiunea Bucureşti cu o pondere de 61% ocupă un surprinzător loc 6.

Tabelul nr. 24

Indicatori-cheie ai dotării cu echipamente TIC în unitățile publice de învățământ superior, total şi pe regiuni, 2002/2003

	Număr total de PC-uri	Din total:			Număr de studenți ce revin la un computer[2)]
		PC-uri utilizate în învățământ număr	PC-uri cu conectare la rețea[1)] %	PC-uri cu conectare la internet[1)] %	
România	29352	23732	70,0	71,6	19,3
Pe regiuni					
Nord – est	5395	3772	73,0	58,6	17,0
Sud – est	1444	1213	67,2	73,7	27,6

	Număr total de PC-uri	Din total:			Număr de studenți ce revin la un computer[2)]
		PC-uri utilizate în învățământ număr	PC-uri cu conectare la rețea[1)] %	PC-uri cu conectare la internet[1)] %	
Sud	1181	1077	57,8	61,9	33,8
Sud – vest	2067	1895	57,9	57,3	17,3
Vest	2625	1997	79,2	71,2	26,4
Nord – vest	6272	4921	79,4	70,0	14,8
Centru	2439	1898	76,7	74,5	28,2
Bucureşti	7929	6959	61,0	85,9	16,0

1) Calculat la număr total de computere.
2) Calculat la număr de PC utilizate în procesul de învățământ.

Cât priveşte ***rata de conectare*** la internet în raport cu media pe țară de 71,6%, cinci regiuni se situează sub medie: sud – vest (57,3%), nord-est (58,6%), sud (61,9%), nord-vest (70,0%) şi vest cu 71,2%, iar trei regiuni valori superioare mediei: Bucureşti – 85,9%, centru – 74,5%, sud-est – 73,7%.

În fine, numărul de studenți ce revin la un computer are valori cuprinse între 14,8% (nord-vest) şi 33,8 studenți (regiunea sud) comparativ cu o medie de 19,3 studenți la un computer. Sub medie se situează, de asemenea Bucureşti cu 16 studenți la un computer, sud-vest cu 17,3 studenți, nord-est cu 17 studenți.

3.7. Subfinanțarea – boală cronică a învățământului din România

Finanțarea educației din fonduri publice a constituit şi constituie o problemă de mare importanță economică, socială şi politică. În acelaşi timp este, tocmai datorită rolului şi funcțiilor educației în societate pe de o parte, iar pe de alta limitării resurselor financiare, una dintre cele mai discutate probleme la nivel politic şi nu numai. Acționându-se adesea cu o viziune politică îngustă, pe un orizont de timp limitat, se uită sau se pierde pe drum soluționarea unor probleme vitale pentru viitorul unei țări – cum este educația (27). Şi acest comportament contraproductiv pe termen lung se răzbună. Sub aspectul informației există un set de câțiva indicatori care măsoară aceste preocupări. Pe unii dintre aceştia îi vom folosi în analiza noastră.

3.7.1. Vom începe cu indicatorii – considerați cei mai expresivi – respectiv ***ponderea cheltuielilor publice de educație în PIB şi ponderea cheltuielilor publice pentru educație în cheltuielile bugetare totale*** (tabelul nr. 25; anexa nr. 13).

Tabelul nr. 25

Ponderea cheltuielilor publice de învăţământ în PIB şi în cheltuielile bugetare totale, 1999/2000

- % -

	Belgia	DK	Germania	Grecia	Spania	Franţa	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg.Unit
% din PIB	5,5	8,1	4,7	3,6	4,5	6,0	4,6	4,5	…	4,8	6,3	5,7	6,2	7,7	4,6
% din ch.bug.	11,0	14,5	9,5	6,4	11,0	11,5	13,2	9,3	…	10,2	11,7	12,8	11,9	12,9	11,6
Ţări candidate				Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
% din PIB				3,8	4,4	7,4	5,7	6,3	6,5	4,7	4,7	5,2	3,4	…	4,3
% din cheltuielile bugetare				…	7,8	…	15,6	…	…	…	10,0	…	14,3	…	13,9

***Sursa**: Eurostat, UOE, GDP + Eurostat.*

Ambele serii de date sunt o expresie importantă a modului la care diferitele ţări şi guverne se raportează, *de facto*, la educaţie. Respectiv, dacă fac din educaţie şi alocarea resurselor publice în acest scop o prioritate naţională majoră sau nu. Iar, în unele cazuri, România de exemplu, respectă prevederile legale (Legea învăţământului).

Dacă analiză ponderea cheltuielilor publice în PIB în raport cu media UE de 5,5% suntem îndreptăţiţi să conchidem că o serie de ţări membre UE şi candidate, prin politica lor de alocare a resurselor o dovedesc că au făcut, cu adevărat, din educaţie o problemă politică majoră. Printre aceste ţări se numără Danemarca (8,1%), Suedia (7,7%), Austria (6,3%), Finlanda (6,2%), Franţa (6,0%) şi chiar Belgia care se situează la nivelul mediei UE (5,5%); dintre ţările candidate reţin atenţia Estonia (7,4%), Lituania (6,5%), Letonia (6,3%), Cipru 5,4% şi chiar Polonia cu 5,2%.

În ambele grupe se regăsesc ţări în care ponderea cheltuielilor în PIB este sensibil sub media UE. Cu titlu, de exemplu, reţinem dintre ţările UE: Grecia cu 3,6%, Spania – 4,5%, Germania – 4,7%, Irlanda – 4,6%, Italia – 4,5% etc. Între ţările candidate, România cu 3,4% şi Bulgaria cu 3,8% ocupă ultimele locuri, comportamentul acestora (ca şi al Greciei) în ceea ce priveşte alocarea resurselor pentru educaţie fiind contrastant în raport cu cel al majorităţii ţărilor care au făcut obiectul analizei noastre.

La nivelul UE, bugetul educaţiei în totalul cheltuielilor publice se apropie de 11%, cu diferenţe semnificative pe ţări. De remarcat că, de regulă, ţările în

care cheltuielile de educație dețin ponderi însemnate în PIB, ocupă o poziție fruntaşă şi în ce priveşte aceste cheltuieli în totalul cheltuielilor bugetare. Astfel, în bună măsură, ponderea menționată se înscrie între 14,5% (Danemarca) şi 11,5% în Franța. Niveluri superioare mediei realizează Suedia (12,9%), Austria (11,7%), Portugalia (12,8%), Finlanda (11,9%), Irlanda 13,2%, Regatul Unit 11,6%, Germania 9,5%, Italia cu 9,3% şi Grecia cu 6,4% se situează sub media UE.

Seria de date pentru țările candidate este incompletă. Dar, este de observat că ponderea cheltuielilor pentru educație în cheltuielile bugetare totale în România a fost de 14,3%, foarte aproape de nivelul Danemarcei, în Slovacia de 13,9% cu 0,7 p.p. mai mult decât în Irlanda, în Cipru de 15,6%, depăşind cel mai înalt nivel înregistrat de o țară membră a UE (Danemarca – 14,5%).

Ca tendință pe termen mediu se observă un proces lent, dar constant de reducere a ponderii cheltuielilor de educație în PIB şi de sporire a ponderii cheltuielilor în totalul cheltuielilor publice.

Tabelul nr. 26

Ponderile cheltuielilor pentru educație în PIB şi în cheltuielile publice totale, 1995(6) şi 1999/2000 în unele țări membre UE şi candidate

	Cheltuieli publice pentru educație în PIB (%)		Cheltuieli publice pentru. educație în totalul cheltuielilor publice (%)	
	1995	2000	1996	1999
Belgia	…	5,5	…	11,0
Danemarca	7,7	8,1	13,5	14,5
Germania	4,7	4,7	9,6	9,5
Grecia	2,9	3,6	6,2	6,4
Spania	4,7	4,5	10,7	11,0
Franța	6,0	6,0	10,7	11,5
Irlanda	5,5	4,6	13,5	13,2
Italia	4,9	4,5	9,1	9,3
Olanda	5,0	4,8	10,0	10,2
Austria	6,5	6,3	11,3	11,7
Portugalia	5,4	5,7	12,1	12,8
Finlanda	6,9	6,2	11,6	11,9
Suedia	7,5	7,7	11,7	12,9
Regatul Unit	5,0	4,6	11,3	11,6
Cipru	4,6	5,7	15,8	15,6
România	2,9	3,4	13,2	14,3

***Sursa**: Eurostat Rapid data Collection Questionnaire, UOE, Key data on Education in Europe, 2002, EC, Brussels, 2002.*

Se observă două tendințe contrare ca sens şi intensitate. Prima tendință, ponderea cheltuielilor pentru educație în PIB în cele 16 țări luate în analiză are mai ales o tendință de stabilizare (Germania, Franța), în 7 țări tinde să scadă (Spania, Irlanda, Italia, Olanda, Austria, Finlanda, Regatul Unit) şi de uşoară sporire în Danemarca, Grecia, Portugalia, Cipru şi România.

Cea de a doua tendință mai pronunțată decât prima rezidă în sporirea cheltuielilor pentru educație în totalul cheltuielilor bugetare: în 13 din cele 16 cazuri, între care şi România acestea cresc.

3.7.2. ***Structura cheltuielilor pentru educație pe elemente de cheltuieli*** este un al treilea indicator relevant pentru alocarea

Analizând comparativ cele trei componente ale structurii cheltuielilor publice pentru educație: cheltuieli de capital, cheltuieli curente, cheltuieli de personal observăm următoarele elemente comune şi următoarele probleme-dilemă.

Comun este faptul că cea mai mare parte a cheltuielilor, în jur de 70%, cu oscilații pe țări +/- (-8 p.p. şi + 14,2 p.p.) reprezintă cheltuielile de personal; ponderea acestui tip de cheltuieli este întrucâtva inferioară în țările candidate: în jur de 64% – 66% în România, Polonia, Ungaria, Bulgaria; mult inferioară în Republica Cehă – 55,6% şi sensibil superioară în Cipru 82,6%, Letonia 85,5% şi Slovacia 75,4%.

În aceeaşi categorie a elementelor convergente am putea include şi cheltuielile curente, care au dimensiuni relativ asemănătoare în ambele categorii de țări, evident cu diferențe de la o țară la alta, dar care numai în unele cazuri par a ieşi mult din rând (Suedia cu o pondere de 38,2% şi Republica Cehă cu o pondere de 35,9%).

Disparitățile mai mari, cu deosebire pentru România privesc cheltuielile de capital. Cu o pondere a cheltuielilor de capital. Cu o pondere a cheltuielilor de capital de 2,3% în totalul cheltuielilor pentru educație, urmată de Bulgaria cu 3,2% şi Belgia 3%, România se situează pe ultimul loc între cele 23 de țări pentru care am avut informații. Aceasta ar putea constitui una din explicațiile gradului redus de dotare a unităților şcolare cu echipamente TIC.

3.7.3. Un al patrulea şi ultim indicator pe care dorim să-l folosim este ***costul pe elev/student pe niveluri de educație***, calculat ca raport între cheltuielile publice de învățământ exprimate în euro la PPS şi numărul de elevi şi/sau studenți. Nu au fost luate în calcul granturile, împrumuturile etc. (anexa nr. 14).

Tabelul nr. 27

Cheltuieli publice/elev (student)* pe niveluri de educaţie în instituţii de învăţământ public şi instituţii private dependente de guvern, 1999/2000

- în mii euro PPS -

	ISCED 1	ISCED 2 – 4	ISCED 5 – 6
UE – Ţări membre			
UE	…	…	…
Belgia	3,5	5,7	10,6
Danemarca	6,2	8,7	14,6
Germania	3,6	4,8	9,9
Grecia	2,3	2,6	4,2
Spania	3,2	4,2	4,2
Franţa	3,8	6,3	6,7
Irlanda	2,7	4,0	7,7
Italia	4,6	6,0	5,7
Luxemburg	…	…	…
Olanda	3,7	5,4	11,6
Austria	5,9	7,6	12,8
Portugalia	3,2	5,7	…
Finlanda	3,8	5,7	8,8
Suedia	5,3	7,0	16,2
Regatul Unit	3,2	8,5	7,6
Ţări candidate			
Bulgaria	…	…	…
Rep. Cehă	1,6	2,8	4,9
Estonia	1,9	2,5	3,0
Cipru	3,5	4,7	2,3
Letonia	1,3	1,6	1,9
Lituania	(1)	1,4	2,2
Ungaria	1,9	2,1	4,5
Malta	1,1	1,9	5,1
Polonia	1,7	1,4	2,4
ROMÂNIA	…	…	…
Slovenia	…	…	…
Slovacia	(1)	1,6	4,8

***Sursa**: Eurostat, UOE, Population statistic; Key Data on Education in Europe, 2002, European Commission, Brussels.*

***Notă**:* cheltuielile publice/elev (student) au fost calculate prin raportarea cheltuielilor alocate pe niveluri de învăţământ la nr. de elevi/studenţi în echivalent timp complet.

Pentru a elimina influenţa preţurilor, cheltuielile au fost convertite în putere de cumpărare standard (PPS) exprimată în euro.

Danemarca: învăţământul secundar superior nu include învăţământ postsecundar non terţiar.

Grecia: datele privind populaţia şcolară sunt exprimate în echivalent timp complet numai pentru instituţiile publice de învăţământ.

Franţa: nu include departamentele de peste mări (DOM).

Austria şi Ungaria: datele pentru anul 1998/1999.
Cipru: cuprinde şi studenţii care studiază în străinătate (peste 50% din total).
Lituania şi Slovacia (1): învăţământul primar este inclus în cel secundar.
Polonia: învăţământul primar include şi învăţământul secundar inferior (ISCED 2), învăţământul secundar include învăţământul secundar superior (ISCED 3) şi învăţământul postsecundar non terţiar (ISCED 4).

Câteva constatări semnificative

Înainte de toate, în mod firesc costul unitar este diferit

În al doilea rând, costul unitar pe elev/student în ţările candidate este inferior celui din ţările membre ale UE. Din păcate România a transmis date pentru calculul acestui indicator abia în anul 2003. Fiind exprimat în PPS nu-l putem calcula noi.

Dacă în învăţământul primar, costul unitar era cuprins în ţările membre UE între 2,7 mii de euro PPS în Irlanda şi 5,7 mii de euro PPS în Austria, în ţările candidate, acesta avea valori ce oscilau între 1,1, mii euro de PPS în Malta şi 3,5 mii de euro PPS în Cipru (cea mai mare parte a ţărilor candidate având valori mai mici de 2 mii de euro PPS/elev.

În învăţământul secundar inferior şi superior şi postsecundar neterţiar (ISCED 2 _ 4), în UE, costurile unitare depăşeau 5 mii de euro PPS, cu limită minimă de 2,6 mii de euro PPS în Grecia şi maximă de 8,7 mii de euro PPS/elev în Danemarca; în ţările candidate valorile acestui indicator se înscriau pe o plajă cuprinsă între 1,4 mii de euro PPS/elev (Polonia şi Letonia) şi 2,8 mii de euro PPS/elev în Republica Cehă.

Învăţământul terţiar este cel mai costisitor, lucru firesc de altfel: costul educaţiei sporeşte pe măsură ce se trece de la niveluri de învăţământ inferioare la niveluri superioare.

În UE, acesta avea o valoare minimă de 4,2 mii de euro PPS/student în Grecia şi Spania şi până la 16,2 mii de euro PPS/student în Suedia; 5 din cele 13 ţări membre ale UE pentru care am dispus de date înregistrează valori superioare a 10 mii de euro PPS/student, iar 7 ţări valori între 4,2 mii de euro PPS/student şi 9,9 mii de euro PPS/student.

Costul unitar/student din ţările candidate este mult inferior celui din ţările membre UE, mai puţin de 50% din nivelul acestuia din urmă. Cea mai mare valoare 5,1 mii de euro PPS/student realizată în Polonia, reprezintă 31,4% din nivelul cel mai înalt realizat de o ţară membră UE (Suedia), mai puţin de o treime. Celelalte ţări au costuri unitare/student şi mai mici: 4,9 mii de euro PPS – Cehia, 4,8 mii de euro PPS – Slovacia, 4,5 mii de euro PPS – Ungaria, restul ţărilor au valori cuprinse între 1,9 şi 3 mii de euro PPS /student.

Acest indicator – care în România poate avea o valoare în jurul a 2 mii de euro PPS/student – ca şi a celorlalţi din acest paragraf.

Datele menţionate sunt un argument în plus, dacă mai era necesar unul, că starea de subfinanţare a educaţiei în instituţiile publice de învăţământ cu

care România a intrat în tranziție nu a fost depăşită. Dimpotrivă, aceasta s-a agravat, existând riscul real al „decapitalizării”, prin subfinanțare şi calitate mai slabă a procesului instructiv-formativ, a capitalului uman.

Pe de altă parte nu putem să nu amintim în acest context că învățământul privat – cu deosebire cel superior care a cunoscut o extindere spectaculoasă ca număr de unități, specializări acreditate şi număr de studenți, nu a devenit o alternativă viabilă în ansamblul învățământului. După cum introducerea locurilor cu taxă în învățământul terțiar public nu a rezolvat probleme ale finanțării acestuia în lipsa unor criterii riguroase de distribuire a acestor locuri, a unui sistem de evaluare a calității şi competitivității unităților de învățământ superior.

Apreciem că în domeniul alocării resurselor publice pentru învățământ este nevoie, pe de o parte, de respectarea unor prevederi din legea învățământului, iar, pe de altă parte, de o reformă a sistemului de finanțare a învățământului public, întemeiată pe criterii ştiințifice, care să permită ierarhizarea unităților de învățământ şi, pe această bază alocarea resurselor. Şi, nu în ultimul rând este nevoie de un management de calitate – poate management pe obiective – capabil să gestioneze eficient fondurile alocate. După cum responsabilitatea altor actori implicați, a elevilor şi studenților în conservarea zestrei de care dispun nu este de neglijat.

4. CORELAȚIA DINTRE EDUCAȚIE ŞI OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ

Abordări parțiale

Economia bazată pe cunoaştere – aşa cum rezultă şi din paragrafele anterioare – presupune nu numai folosirea tehnologiilor informației şi ale comunicațiilor, ci – poate chiar în prima linie – generarea de noi şi noi cunoştințe şi transferul acestora în activitatea economică. În mileniul al treilea – mai mult decât până acum – generarea de noi cunoştințe, devine vehiculul ("săgeata albastră") creşterii economice, întăririi coeziunii economice şi sociale. Ca o condiție, ca aceste cunoştințe să fie puse în serviciul dezvoltării umane, a civilizației umane în general şi nu în scopuri mai mult sau mai puțin distructive.

"O economie bazată pe cunoaştere trebuie să fie capabilă să înarmeze (să doteze) forța de muncă cu un înalt nivel de cunoştințe de bază şi cu calificări avansate cu deosebire în domeniul TIC şi al calificărilor digitale şi cu o cultură a învățării pe tot parcursul vieții" (Employment in Europe, 2001) (28).

4.1. Dinamică mai accelerată a creşterii ocupării în sectoare de vârf. Experiența Uniunii Europene

4.1.1. În a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului XX, şi mai ales după 1997 – în condiții de creştere economică – numărul locurilor de muncă nou create a sporit mai rapid în sectoarele de tehnologie înaltă, (*high tech*), în cele cu nivel înalt de educație (*high education*), ca şi în sectoarele de servicii bazate pe cunoştințe, sciento – intensive. Ansamblul sectoarelor caracterizate prin folosirea tehnologiilor înalte, sciento – intensivitate înaltă (*high knowledge intensity*), ca şi cele cu calificări înalte, cu nivel de educație ridicat (*high educations sectors*) au sporit puternic începând din 1995 în UE. Ocuparea în sectoarele de computere şi servicii înrudite (*computer and related services*) sporeşte cu o rată de 13%; în sectoarele de afaceri cu 6%; în serviciile de educație, sănătate şi asistență socială cu o rată de 2,1% (figura nr. 12).

Trendul de sporire a populației în servicii şi de reducere în industriile tradiționale şi în agricultură se menține; în 2000, peste o treime din forța de muncă europeană (68,8%) era ocupată în servicii , cu diferențe pe țările membre situate între 58% în Grecia şi Portugalia – 76,7% în Olanda.

Sectoarele bazate pe tehnologie înaltă devin astfel unul dintre principalii factori ai creşterii economice: în aceste sectoare soldul net al creării de noi locuri de muncă a fost de 1,5 milioane, o creştere de 14% față de 1995, cu o medie anuală de 2,6%. Ponderea sectoarelor amintite în sporul net al creării de noi locuri de muncă reprezintă, în perioada amintită, 16% din total.

Figura nr. 12

Creşterea ocupării în UE în unele sectoare selectate (*high education, computer* etc.), 1995-1999

- % din totalul nr. de locuri de muncă create -

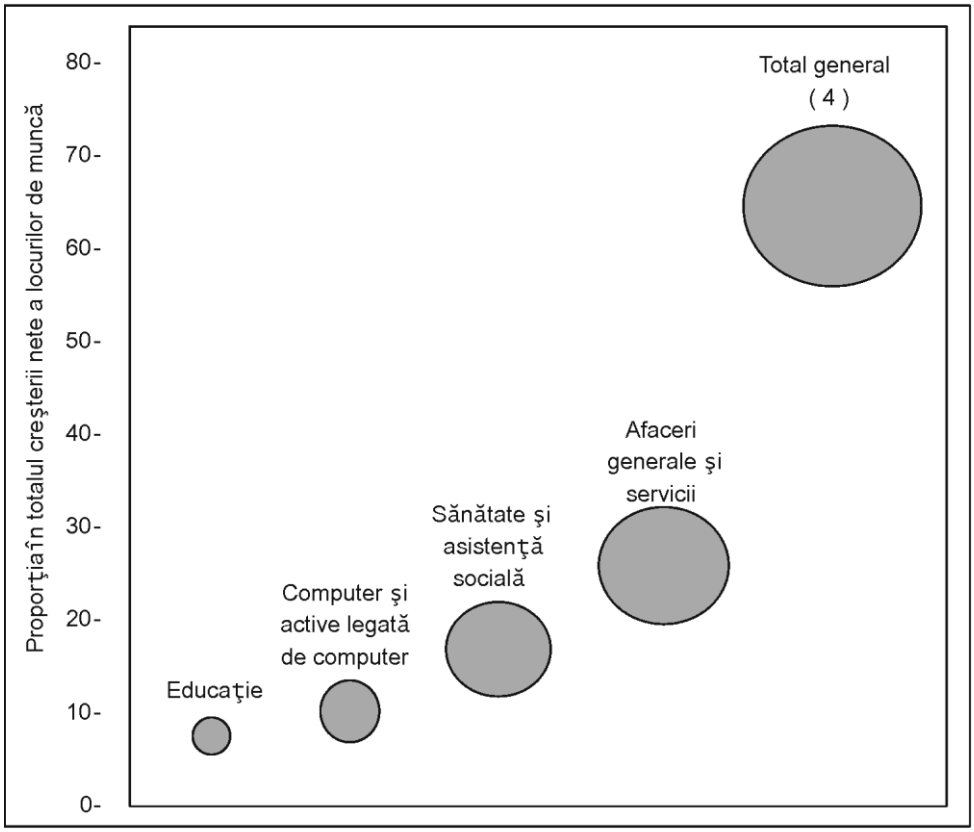

***Nota**:* mărimea cercurilor reprezintă creşterea netă totală a locurilor de muncă nou create, în mii.
***Sursa**: Eurostat, LFS.*

Caseta nr. 3
Sectoare de înaltă tehnicitate

Pe baza NACE revizuit, Eurostat defineşte următoarele sectoare drept sectoare de înaltă tehnicitate (*high tech*).
(24) Chimie şi produse chimice
(29) Maşini şi echipamente
(30) Producția de maşini şi echipamente de birou
(31) Echipament electric
(32) Echipament radio, televiziune şi comunicații
(33) Instrumente medicale de precizie şi optice

(34) Motoare pentru vehicule
(35) Alte mijloace de transport
(64) Poştă şi telecomunicații
(72) Computere şi activități înrudite
(73) Cercetare – Dezvoltare
Sectoarele prelucrătoare incluse în grupa *high tech* sunt în general „industrii intensiv cognitive" (*research – intensive industries*). Toate au în comun o sciento-intensivitate înaltă şi o pondere importantă de C-D.

***Sursa**: Employment in Europe, 2001. Recent Trends and Prospects, EC, Brussels.*

În anul 2000, 17 milioane de persoane, ceea ce reprezenta 11,7% din forța de muncă totală ocupată lucrau în *high tech sectors*. Pe țările membre se remarcă variații impresionante între: 3,9% în Grecia şi 14,3% în Germania. În țări cum sunt Belgia, Danemarca, Finlanda, Suedia, Franța, Irlanda, Italia şi Regatul Unit peste o zecime din forța de muncă era ocupată în sectoare de înaltă tehnicitate (prezentate în caseta nr. 3). Numărul şi ponderea acestui segment de forță de muncă este în creştere: în anul 2000, de pildă, soldul net al creării de locuri de muncă în aceste sectoare a fost de 570 de mii de persoane, respectiv 20% din creşterea ocupării în UE.

În timp ce ocuparea în „alte sectoare" creşte mai lent, iar începând din 1999 descreşte, în cele de înaltă tehnologie continuă să crească de la un an la altul, în 2000 comparativ cu 1999, sporirea ocupării fiind de aproape 5%.

Sectoarele de înaltă tehnologie se caracterizează printr-o pondere ridicată a forței de muncă înalt calificată comparativ cu celelalte sectoare – circa 30% la nivelul UE comparativ cu 23% în alte sectoare, peste 40% în Finlanda şi Spania, în jur de 17% – 18% în Portugalia şi Italia în anul 2000.

Figura nr. 13

Creşterea ocupării în sectoarele de înaltă tehnologie şi alte sectoare, 1996-2000

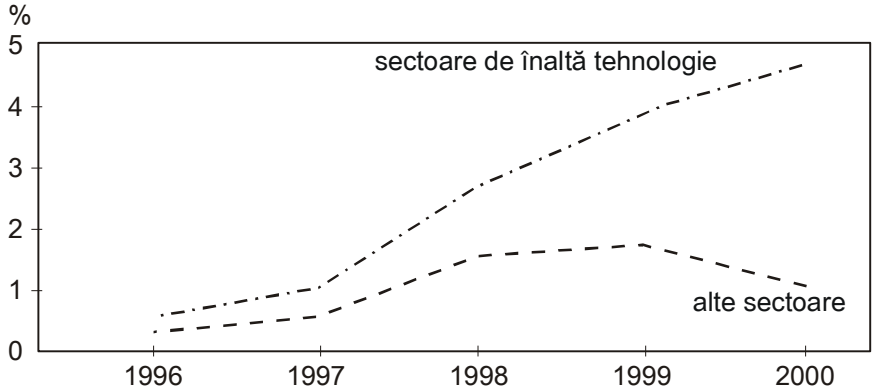

4.1.2. Crearea de locuri de muncă în sectoarele intensive în educație – sectoare care necesită calificare înaltă (*high education sectors*).

Caseta nr. 4
Definirea sectoarelor cu nivel de educație înalt (superioară)
(high education sectors)

Pe baza NACE (CAEN) revizuite, următoarele sectoare au fost definite ca sectoare cu nivel înalt de educație (vezi şi Employment in Europe, 2000).
(30) Producerea de maşini şi echipamente de birou
(72) Computere şi activități înrudite
(73) Cercetare – Dezvoltare
(74) Alte activități de afaceri
(80) Educația
(91) Activitățile organizațiilor obşteşti
(99) Organizații extrateritoriale

Sursa: *Employment in Europe 2001. Recent Trends and Prospects, EC, Brussels..*

Să observăm, pe baza casetelor nr. 3 şi 4, că unele dintre sectoare, respectiv 30, 72, 73, 74 potrivit clasificării CAEN, sunt comune cu sectoarele de înaltă tehnologie şi cu cele cu nivel înalt de educație. Aceasta este dovada legăturii puternice dintre tehnologiile de vârf şi calificarea înaltă a forței de muncă. În anul 2000 – potrivit datelor Eurostat – o pătrime din forța de muncă europeană era ocupată în sectoare „intensive în educație" care cereau un nivel înalt de competență, cu diferențele pe țări ce erau cuprinse între aproape 40% în Suedia şi 15% – 16% în Portugalia şi Grecia. În alte țări cum sunt Olanda, Regatul Unit şi Irlanda în jur de o zecime din forța de muncă lucra în sectoare caracterizate printr-un nivel înalt de educație. Din totalul sporului de ocupare în 2000 față de 1999 din UE, sectoarelor cu intensitate educațională înaltă le-au revenit 35%, creându-se în aceste sectoare, aproape un milion de noi locuri de muncă. Între 1995 – 2000 ocuparea în sectoarele de înaltă intensitate educațională a sporit cu 3,8% în medie pe an, comparativ cu 1% rata de creştere în alte sectoare. De reținut că în Germania, Austria şi Suedia creşterea ocupării s-a realizat numai pe seama sectoarelor care necesită forță de muncă înalt calificată (*high education sectors*). În acest mod, „dinamica ocupării în sectoarele de înaltă intensitate educațională contribuie decisiv la dinamica ocupării pe piețele europene ale muncii" (28).

4.1.3. Ocuparea forței de muncă cunoaşte o dinamică rapidă şi în sectoarele de servicii sciento – intensive, sau servicii bazate pe cunoaştere (KIS – *knowledge intensive services*).

Caseta nr. 5
Definirea serviciilor sciento – intensive
***Knowledge intensive services* (KIS)**

Eurostat, în baza NACE (CAEN) revizuit, defineşte drept KIS următoarele sectoare:
(61) Transportul pe apă (fluvial, maritim)
(62) Transportul aerian
(64) Poştă şi telecomunicații
(65) Intermedieri financiare cu excepția asigurărilor şi a fondurilor de pensii
(66) Asigurări şi fonduri de pensii cu excepția securității sociale obligatorii
(67) Activități auxiliare pentru intermedieri financiare
(70) Activități privind proprietatea funciară
(71) Închirierea de maşini /echipamente fără operator şi personal pentru bunurile gospodăriilor
(72) Computere şi activități înrudite
(73) Cercetare – Dezvoltare
(80) Educație
(85) Sănătate şi asistență socială
(92) Activități de recreere, culturale şi sportive
Sectoarele 72, 73 74, 80 şi 85 sunt în acelaşi timp sectoare cu nivel înalt de pregătire şi sectoare sciento – intensive (KIS).

Sursa: *Employment in Europe 2001. Recent Trends and Prospects, EC, Brussels.*

Şi în acest caz există o suprapunere între cele trei tipuri de sectoare. Şi anume serviciile 72, 73, 74, 80 şi 85 sunt deopotrivă sectoare cu înaltă intensitate educațională şi sectoare sciento – intensive.

În perioada 1995 – 2000, forța de muncă ocupată în KIS a sporit cu 6,8% în medie pe an față de 1,3% în medie pe an în alte sectoare de servicii. S-au creat astfel în aceste servicii 1,3 milioane de locuri de muncă, ceea ce reprezintă aproape 50% din numărul total din creşterea numărului locurilor de muncă din UE.

În anul 2000, 32 de milioane de europeni, respectiv un sfert din forța de muncă a UE, lucrau în servicii bazate pe cunoaştere (KIS); ponderea celor ocupați în aceste sectoare oscilează de la o țară la alta în interiorul Uniunii: 45,9% în Suedia şi 19,7% în Portugalia comparativ cu media UE de 34% – 35%. Ponderi ale forței de muncă ocupate în KIS peste media UE realizează țări cum sunt: Danemarca (în jur de 43%), Regatul Unit şi Olanda (40%), Finlanda (38%); la polul opus se situează Portugalia (22%), Spania (24,8%), Grecia (25%).

4.1.4. Şi o imagine de ansamblu privind contribuția celor trei grupe de sectoare la creşterea ocupării între 1995 – 1999.

O primă constatare este legată de contribuția diverselor categorii de forță de muncă calificată la sporul total al forței de muncă din cele trei sectoare.

Astfel, creşterea ocupării în sectoarele de înaltă tehnologie s-a realizat preponderent pe seama forței de muncă cu înaltă calificare nonmanuală – în proporție de 80%; 8% revine forței de muncă cu calificare medie nemanuală; restul de 12%, distribuindu-se în cote egale (6%) între lucrătorii calificați manuali şi cei necalificați manuali.

În sectoarele bazate pe educație înaltă, ponderea forței de muncă de înaltă calificare nemanuală este de 66,7%, a celei cu calificare medie nemanuală de 23,5%, a lucrătorilor calificați manuali de 2%, iar a celor necalificați de 7,8%.

Tabelul nr. 28

Contribuția la creşterea ocupării forței de muncă în UE a unor sectoare şi calificări, 1995 – 2000

- % din total creştere a ocupării -

	Tehnologie înaltă (*high teach*)	**Educație superioară (*high education*)**	**KIS sector**	**Total sec-toare**	**Creştere rapidă**	**Creştere medie şi scăzută**	**Stațio-nară**
Total	14,9	48,9	58,8	…	70,5	23,1	6,4
Calificare înaltă nonmanuală	11,9	32,6	39,7	60,8	38,7	11,7	10,4
Calificare medie nonma-nuală	1,2	11,5	13,8	27,6	19,0	3,3	5,3
Lucrători califi-cați manuali	0,9	1,0	1,2	2,0	4,4	5,7	-8,1
Necalificați manuali	0,9	3,8	4,1	9,6	8,6	2,3	-1,2

Sursa: *Eurostat, Labour Force Survey; preluat din „Employment in Europe 2001. Recent Trends and Prospects", Brussels, 2001.*

În fine, în sectoarele de servicii intensive în cunoştințe (KIS) ponderile se distribuie pe categorii de forță de muncă în felul următor:

- calificare înaltă nonmanuală – 67,5%;
- calificare medie nonmanuală – 23,5%;
- lucrători calificați manuali – 2,0%;
- lucrători necalificați manuali – 7,0%.

În al doilea rând constatăm că: a) în cazul sectoarelor de înaltă tehnologie forța de muncă de înaltă şi medie calificare nemanuală reprezintă 88%, cea manuală 12%; în cel de-al doilea caz, al sectoarelor bazate pe educație înaltă, ponderile sunt de 90,2% şi respectiv 9,8%, iar în al treilea caz, serviciilor sciento-intensive ponderea este de 91% şi 9%. Altfel spus, între 1995 – 2000 şi în continuare, potrivit previziunilor, sporirea ocupării în UE este

puternic determinată de locurile de muncă care cer forță de muncă cu calificare înaltă şi medie nemanuală, în timp ce forța de muncă manuală calificată sau necalificată sporeşte cu rate anuale reduse, iar în unele cazuri chiar scade (vezi partea a II-a a tabelului nr. 28).

În fine, în al treilea rând este clar că din perspectiva construirii SC-SI mobilitatea structurilor de calificare şi ocupaționale va spori, în favoarea celor cu conținut educațional, de cunoaştere înalt, în timp ce o serie de calificări au devenit deja obsolete. Iar firmele, pentru a putea rezista pe piață sunt „obligate" să-şi reînnoiască tehnologiile şi odată cu ele, dacă nu chiar cu un pas înainte, stocul de capital uman prin fluxuri de intrare de forță de muncă înalt calificată şi de ieşire a celor cu calificare joasă. Ceea ce va continua să pună probleme serioase de reformă şi management a pieților muncii. Şi, nu în ultimă instanță, în fața sistemelor de educație.

4.2. Şi unele aspecte ale structurii ocupaționale a forței de muncă

Schimbările din diviziunea muncii, din modele de calificare şi din cele de ocupare sunt însoțite de transformări în sistemul de ocupații şi profesii. Dispar profesii şi ocupații, apar altele noi; numeroase ocupații sau profesii îşi reduc relativ importanța în timp ce altele şi-o sporesc, conținutul calificărilor se modifică etc. Într-un anumit sens educația – ca sistem -, ca şi în sensul calificărilor, ocupațiilor şi profesiilor sunt în continuă reformare, înnoire. Aceste schimbări se manifestă diferit pe grupe de vârstă şi de ocupații.

4.2.1. Trendul general care se manifestă, însă diferit pe grupe de vârstă, rezidă în sporirea conținutului educativ şi de training al fiecărei profesii/ocupații, în ridicarea nivelului de calificare al forței de muncă (figura nr. 13).

Datele din figura nr. 14 sunt concludente: în 1995, aproximativ 36% din populația în vârstă de 15 – 64 de ani, avea un nivel de calificare scăzut; între 1995 – 2000, ponderea acesteia s-a redus cu aproape 7 p.p., situându-se (în 2000) la circa 29%. Pe de altă parte, prin contrast, forța de muncă cu calificare medie care şi-au completat studiile în învățământul secundar superior sporeşte cu 5 p.p. în aceeaşi perioadă.

Figura nr. 14

Conținutul în calificare al forței de muncă din UE în 1995 şi 2000, (ponderi ale calificării înalte şi ale celei scăzute în rândul populației de 25-64 de ani, pe grupe de vârstă)

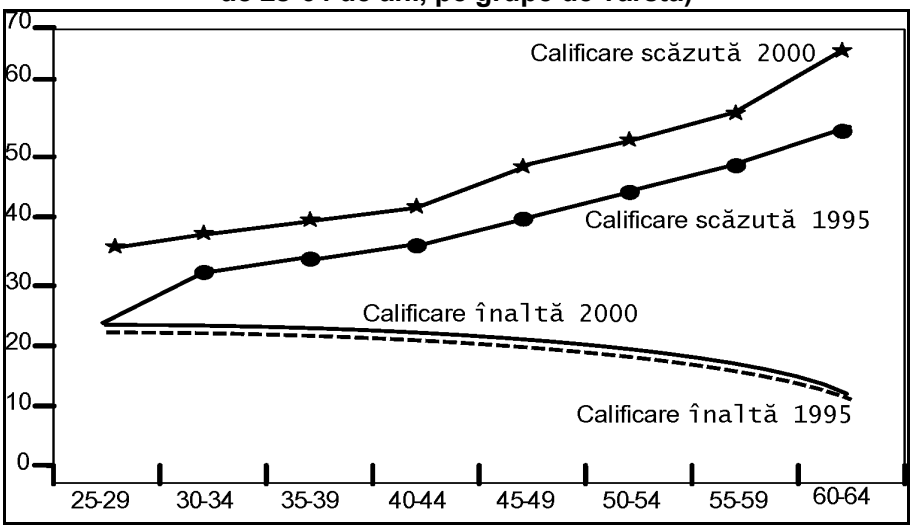

***Sursa**: Eurostat, QLFD; preluat din Employment in Europe 2001. Recent Trends and Prospects, Ed. Brussels 2001.*

Proporția persoanelor cu calificare înaltă obținută prin învățământul secundar şi cel terțiar se concentrează la grupele de vârstă de 25 – 29 de ani şi respectiv 30 – 34 de ani.

Tabelul nr. 29

Proporția persoanelor în vârstă de 30 – 34 de ani în totalul persoanelor cu pregătire terțiară

- în % din populația de aceeaşi vârstă –

UE15	Belgia	DK	Germania	Grecia	Spania	Franța	Irlanda	Italia	Luxemburg	Olanda	Austria	Portugalia	Finlanda	Suedia	Reg.Unit
24,6	34,5	33,1	25,7	25,9	28,9	27,4	28,4	11,6	21,2	26,5	16,0	11,3	40,7	31,8	28,8
Țări candidate				Bulgaria	Cehia	Estonia	Cipru	Letonia	Lituania	Ungaria	Malta	Polonia	România	Slovacia	Slovenia
				19,8	13,6	29,1	31,1	18,3	43,4	14,5	…	11,9	8,4	18,7	10,3

***Sursa**: Eurostat, Labour Force Survey.*

La nivelul UE, aproape 27% din populația în vârstă de 30 – 34 de ani aveau educație terțiară; Finlanda cu 40,7%, Belgia cu 34,5%, Danemarca cu 33,1% şi Suedia cu 31,8% ocupă locuri fruntaşe; ponderile cele mai scăzute se înregistrează în Portugalia (11,3%) şi Italia (11,6%).

În țările candidate, mărimea ponderii persoanelor cu pregătire superioară în vârstă de 30 – 34 de ani în totalul populației de aceeaşi vârstă este, cu trei excepții, (Estonia – 29,1%, Cipru – 31,1% şi Lituania – 43,4%) inferioară nivelurilor realizate în țările membre UE. România, cu o pondere de doar 8,4% deține ultimul loc, înaintea ei situându-se Slovacia cu 10,3%. Oricum distanța față de media UE şi media țărilor „competitoare" este foarte mare.

Figura nr. 14 pune în evidență relația puternică dintre nivelul de educație şi calificare şi vârstă: ponderea persoanelor cu calificare înaltă se reduce pe măsură ce se trece de la grupele de vârstă tânără spre cele adulte şi spre cele din grupele de 55 de ani şi peste, cu sublinierea că această reducere este destul de lină, fără salturi. În schimb, ponderea persoanelor cu calificare scăzută sporeşte, cu viteză mai accelerată, pe măsură ce se trece de la vârstele tinere şi adulte la categoria persoanelor de vârsta a III-a (după 55 de ani şi peste sporirea este mai accelerată).

4.2.2. Mobilitatea forței de muncă cu calificare înaltă în țările membre ale UE se situează la cote relativ înalte. În al doilea rând, poate în mod neaşteptat, mobilitatea femeilor pare a fi mai mare decât a bărbaților. Dar, dacă avem în vedere analizele din paragraful anterior, potrivit cărora numărul studentelor din învățământul terțiar este, în marea majoritate a țărilor membre UE, superior celui al bărbaților, această caracteristică coroborată şi cu o rată de penetrare şi rămânere a forței de muncă feminine pe piața muncii, tendința se încadrează în limitele normalului.

În 1995, rata de mobilitate a femeilor cu calificare înaltă în 12 din cele 15 țări membre UE se încadra între un nivel maxim de 16,2% în Spania şi unul minim de 3,4% în Italia, o diferență de 12,8 p.p. În acelaşi an, bărbații cu acelaşi nivel înalt de calificare aveau o rată a mobilității ce oscila între 3,6% în Italia (uşor mai mare decât a femeilor în aceeaşi țară) şi 12,6% în Spania, inferioară cu 3,6 p.p. comparativ cu rata de mobilitate a femeilor cu calificare înaltă. La bărbați diferența dintre nivelul maxim şi minim a fost de 9 p.p.

În anul 1999, pe fondul unei uşoare sporiri a ratei de mobilitate deopotrivă la femei şi bărbați, acestea se situau în UE 15 la femei între 5,4% şi 17,2% în aceleaşi țări (Italia şi Spania), diferența dintre aceste două niveluri reducându-se cu 1 p.p. (11,8 p.p. <12,8 p.p.); la bărbați limitele se situau între 4,4% (Italia) şi 12% (Spania), o diferență de 7,6 p.p.

În 1999 sunt de reținut, de asemenea, ratele înalte de mobilitate atât pentru femei cât şi pentru bărbați în țări cu nivel înalt de dezvoltare, care dețin poziții de lideri în ierarhia după indicele TAI: Danemarca, Finlanda, Regatul Unit, Irlanda –

pentru femei; Finlanda, Regatul Unit, Danemarca, Suedia – pentru bărbați. Cu o singură excepție şi într-un caz şi în altul se regăsesc aceleaşi țări.

Tabelul nr. 30

Rata de mobilitate a forței de muncă înalt calificate în ştiință şi tehnologie în țările membre UE în 1995 şi 1999*, pe sexe

- % –

Țara	Femei 1995	Femei 1999*	Bărbați 1995	Bărbați 1999*
Belgia	6,8	7,8	5,8	7,4
Danemarca	11,4	12,6	11,2	11,8
Germania	6,5	7,8	5,5	7,2
Grecia	4,6	5,6	3,6	4,9
Spania	16,2	17,2	12,6	12,0
Franța	6,5	9,1	6,5	8,0
Irlanda	11,0	11,8	8,1	9,8
Italia	3,4	5,4	2,4	4,4
Luxemburg	6,3	6,5	3,7	5,9
Olanda	7,8	9,6	6,5	8,8
Austria	5,9	6,3	5,6	5,9
Portugalia	…	7,6	…	7,9
Finlanda	…	12,3	…	11,9
Suedia	…	8,0	…	10,2
Regatul Unit	10,6	12,2	9,5	11,9

***Notă**:* rata de mobilitate calculată ca raport între populația ocupată care şi-a schimbat locul de muncă în doi ani consecutivi (*job-to-job mobility*); tranziția în interiorul sau în afara forței de muncă nu este luată în considerare. Datele din coloanele marcate cu * se referă la anul 1998 în Grecia şi Spania, 1997 în Irlanda şi 1996 în Austria.

Sursa: *Eurostat, Commission (2001), Statistics on Science and Technology in Europe, 2000 Edition, Data 1985 – 1999, Luxemburg.*

Concluzia acestei sumare analize ar fi aceea că persoanele cu calificare înaltă devin tot mai mobile, piața muncii oferindu-le numeroase oportunități.

4.3. Structura ocupațională a forței de muncă în evoluție

În condițiile noii economii, structura ocupațională a forței de muncă evoluează rapid. În perioada 1995 – 2000, 60% din noile locuri de muncă create au fost locuri de muncă de înaltă calificare, nonmanuale, 30% locuri de muncă de calificare medie şi redusă, 10% locuri de muncă pentru forța de muncă necalificată. Locomotiva care schimbă cu viteză crescută paternul structurii ocupaționale este cohorta de vârstă tânără de 25 – 29 de ani şi respectiv între 30 şi 34 de ani. Din acest motiv am ales pentru analiză doar structura ocupațională a forței de muncă cu pregătire superioară în vârstă de 25 – 34 de ani.

Informațiile privind structura forței de muncă cu pregătire superioară pe grupe de ocupații oferă o imagine concludentă privind utilizarea forței de muncă înalt calificată. În plus, repartizarea pe grupe de vârstă permite sesizarea legăturii dintre nivelul educațional, vârsta şi ocupația pe care o exercită. Menționăm că analiza de bază se fundamentează pe informațiile Eurostat care au grupat cele 8-10 categorii ocupaționale din clasificarea internațională a profesiilor în patru mari grupe care acoperă însă întregul spectru al muncilor calificate din economie (anexa nr. 15).

Este evident că, din perspectiva structurii ocupaționale a forței de muncă cu pregătire terțiară, grupa de vârstă 25 – 34 de ani deține ponderea covârşitoare în prima grupă de ocupații în care sunt incluse persoanele cu calificarea cea mai înaltă: 50% la nivelul UE, cu diferențe pe țări într-o marjă cuprinsă între 84,1% în Luxemburg şi 37,5% în Spania. Între țările care depăşesc sensibil media UE reținem: 67% Portugalia, 65% Regatul Unit, 61,9% Austria, 60,2% Olanda, 56,2% Belgia, 56,1% Finlanda, 51% Grecia şi 50,5% Italia. Sub media UE sunt țări ca: Germania (48,5%), Irlanda (47,5%), Danemarca (47,4%), Suedia (46%), Franța (38,1%) şi Spania (37,5%).

Tabelul nr. 31

Structura pe grupe de ocupații a forței de muncă cu pregătire superioară în vârstă de 25 – 34 ani în UE 15 şi țările membre, 2000

- % din total populație cu pregătire superioară -

Țara	Profesionali*, magistrați, funcționari superiori, manageri	Tehnicieni şi alte categorii asimilate	Funcționari, lucrători în servicii şi lucrători comerciali	Meseriaşi, operatori în fabrici, la maşini, ocupații elementare
UE	50,0	24,3	16,4	6,2
Belgia	56,2	17,1	22,0	2,8
Danemarca	47,4	38,6	8,6	3,0
Germania	48,5	26,2	11,5	10,5
Grecia	51,0	20,5	18,1	4,3
Spania	37,5	19,2	26,9	11,7
Franța	38,1	36,5	18,1	4,1
Irlanda	47,5	21,8	22,0	7,2
Italia	50,5	27,7	17,0	3,4
Luxemburg	84,1	12,1	…	…
Olanda	60,2	22,1	10,1	1,8
Austria	61,9	16,7	9,5	8,5
Portugalia	67,0	20,6	10,8	…
Finlanda	56,1	18,9	16,2	4,1
Suedia	46,0	37,1	10,9	4,1
Regatul Unit	65,0	13,8	14,5	4,5

Notă: * cercetători, academicieni..

Sursa: *Eurostat, Labour Force Survey.*

Cea de a doua grupă de ocupații – tehnicieni şi alte categorii asimilate – tinerii în vârstă de 25 – 34 de ani cu pregătire dețin, firesc, ponderi mai reduse: 24,3% la nivelul UE, pe țări ponderile variind între 12,1% în Luxemburg şi 38,6% în Danemarca; ponderi sensibil superioare mediei UE dețin Franța – 36,5%, Italia – 27,7% şi Suedia – 37,1%; ponderi mici în raport cu media UE, în afară de Luxemburg înregistrează Regatul Unit – 13,8%, Austria – 16,7% şi Belgia – 17,1%.

Funcționarii, lucrătorii din servicii şi lucrătorii comerciali ocupă poziția a treia, cu o medie comunitară de 16,4%, jalonată de un nivel minim de 8,6% în Danemarca şi de un maxim de 26,9% în Spania.

În fine, cea de a patra grupă deține – în mod firesc – o pondere scăzută de 6,2% media UE, cu diferențe pe țări între 1,8% Olanda şi 11,7% în Spania.

O asemenea distribuție pe mari categorii ocupaționale a forței de muncă cu pregătire superioară este în cea mai mare parte normală. Faptul că absolvenți ai învățământului superior sunt prezenți şi în grupele a III-a şi a IV-a, în măsură diferită, semnifică: pe de o parte faptul că penetrarea TIC şi în domeniile cu structuri ocupaționale care, în mod firesc, nu au nevoie de pregătire terțiară, începe să se formeze cerere pentru calificări mai înalte; pe de altă parte, poate şi o consecință a lipsei de oportunități de a lucra în profesii/ocupații corespunzătoare pregătirii şi a accepta în locul statutului de şomer un loc de muncă de o calitate inferioară şi, pe cale de consecință, o remunerare mai mică.

Progresele în domeniul educației şi formării profesionale a forței de muncă cerute de tranziția la SC-SI sunt incontestabile. Ele se întâlnesc în nivelul mai înalt de educație, în structurile educaționale şi, poate înainte de toate, în structura cererii de calificări şi a celei ocupaționale. Ar fi însă o eroare de neiertat de a lega educația şi formarea profesională doar de progresul tehnologii oricât de importante sunt acestea.

Educația îndeplineşte în societate un complex de funcții; este principalul suport al ocupării forței de muncă, al realizării obiectivelor propuse prin SEO la orizontul anului 2010. Pe scurt asupra unora dintre acestea ne vom opri în continuare.

4.4. Rata de ocupare a forței de muncă – creşte

Rata de ocupare a forței de muncă1 este unul dintre indicatorii statistici care dau măsura capacității unei economii de a crea /asigura locuri de muncă. Iar, dacă ar fi să ne raportăm la documentele şi orientările recente ale UE, am

[1] Rata de ocupare a forței de muncă se poate calcula fie ca rată globală de ocupare - ca raport între populația ocupată şi populația totală x 100 -, fie ca rată de ocupare a populației în vârstă de 15–64 de ani, ca raport între populația ocupată şi populația în vârstă de 15 – 64 de ani. În studiul nostru vom folosi doar cea de-a doua rată.

spune de a crea „locuri de muncă de calitate, durabile pentru o forță de muncă de calitate”. Având în vedere funcțiile complexe ale ocupării această orientare ar trebui să constituie o prioritate națională pentru fiecare țară, atâta vreme cât capitalul uman a fost şi rămâne principala avuție a fiecărei societăți şi factorul de producție cel mai important (Steliana Perț, Constantin Ciutacu şi colectiv, 2002) (29).

4.4.1. După o perioadă relativ îndelungată de timp în care ocuparea forței de muncă şi respectiv rata de ocupare se reduceau lent, dar constant în UE şi majoritatea țărilor membre – înainte de toate în țările de dimensiuni mari – anul 1997 constituie un moment de inflexiune, de schimbare a trendului (anexa nr. 16). Această schimbare este, fără îndoială, indusă de Decizia Consiliului European de la Luxemburg privind elaborarea SEO şi a PANO şi de punere în operă a acestei decizii prin Directivele privind SEO, elaborarea acesteia pentru perioada 1998 – 2002, ca şi prin setul de recomandări adresate fiecărei țări. Aşa-numitul „Proces Luxemburg” a fost extins şi asupra țărilor candidate (10; Steliana Perț, 2002). Decizia Consiliului European din decembrie 1997 – apărută în baza Titlului VIII al Tratatului de la Amsterdam – ca şi o serie de hotărâri ulterioare (Lisabona, martie 2000, Santa Maria de Feira, iunie 2000, Tratatul de la Nisa, 2000 ş.a.), ca şi obiectivele şi arhitectura SEO schimbă într-un anumit fel paradigma ocupării care a „domnit” o bună perioadă de timp. În ce sens?

- face din ocupare şi rata de ocupare o prioritate, punând în serviciul ocupării ansamblul de politici economice şi sociale;
- mută centrul de greutate de la politicile de combatere a şomajului pur şi simplu care s-au dovedit puțin eficiente sau chiar ineficiente pe ocupare, pe inserția tinerilor pe piața muncii şi pe combaterea şomajului;
- valorifică complex, în interesul societății şi al individului multiplele valențe ale ocupării forței de muncă;
- face din educația pe tot parcursul vieții şi din parteneriatul pentru ocupare – axe principale ale politicilor de ocupare;
- pune problema creării de locuri de muncă de calitate, a locurilor de muncă durabile, ca mijloc de conciliere a mobilității şi adaptabilității profesionale cu o anume securitate economică şi socială a firmei şi individului;
- acordă atenție egalității de şanse, oportunități şi tratament tuturor persoanelor fără nici un fel de discriminare;
- şi, nu în ultimul rând, redescoperă şi redefineşte ocuparea deplină, propunându-şi două ținte: o rată de ocupare de 68% pentru anul 2005 şi de 70% pentru anul 2010;

- oferă fiecărei țări membre şi candidate libertate, ca în baza liniilor directoare stabilite de Consiliul European – să-şi fixeze obiective proprii, foaia de parcurs şi mecanismele prin care vor acționa.

4.4.2. Relația rata de ocupare – vârstă

Datele anexei nr. 16, permit câteva categorii de constatări, fiecare cu semnificație proprie. Menționăm că în afară de rata de ocupare exprimată în %, calculată pe baza persoanelor fizice, am folosit şi rata în echivalent timp complet (ETC). Aceasta din urmă ni se pare mai expresivă, având în vedere extinderea muncii cu timp parțial şi/sau a contractelor cu durată determinată.

Prima constatare se referă la sporirea ratei de ocupare la nivelul UE, indiferent de modul de calcul. Astfel, rata de ocupare a populației în vârstă de 15-64 de ani sporeşte de la 60,5% în 1997 la 63,3%, iar în ETC de la 55,5% la 57,9%. De notat că rata de ocupare sporeşte în toate țările membre ale UE, în timp ce în țările candidate cu excepția Ungariei, se reduce. În România, de exemplu, rata de ocupare a populației ocupate în vârstă de 15-64 de ani se reduce de la 67,2% la 63,8%, iar în ETC de la 67,5% la 63,8%.

A doua constatare, în anul 2000 multe din țările UE au depăşit deja nivelul stabilit pentru anul 2005 (68%) şi chiar ținta stabilită prin SEO pentru 2010 (70% pentru bărbați, 60% şi peste pentru femei). Cu titlu de exemplu menționăm: Austria – 68,3%, Portugalia – 68,3%, Suedia – 73%, Regatul Unit – 71,2%, Danemarca – 76,3%. În ETC numai Danemarca se apropie de obiectivul pentru 2010 cu o rată în 2000 de 69,3%.

A treia constatare: câteva țări au încă niveluri ale ratei de ocupare sub media UE (55,0% Spania, 55,6% Grecia, 53,5% Italia, iar dintre țările candidate 51,4% Bulgaria, 60,6% Estonia, 58,2% Letonia, 60,1% Lituania, 55,9% Ungaria, 55,9% Polonia, 56,3% Slovacia).

A patra constatare: cele mai înalte rate de ocupare se observă la grupa de vârstă 25 – 54 de ani, 76% media UE, cu diferențe pe țări între 67,8% în Spania şi 84,2% în Danemarca 83,8% în Suedia pentru țările membre UE şi între 69,7% în Bulgaria şi 82,6% în Slovenia şi în țările candidate. Iar, cele mai scăzute rate de ocupare ale populației în vârstă de 15 – 64 de ani se înregistrează în grupa de vârstă 55 – 64 de ani: 37,7% media UE, (26,3% în Belgia nivel minim şi 65,1% în Suedia nivel maxim); în țările candidate, rata de ocupare la această grupă de vârstă se înscrie între 21,9% în Ungaria şi 52% în România. Motivațiile dimensiunii ratelor de ocupare la această categorie de vârstă sunt diferite: în principal procesul de îmbătrânire demografică din țările Europei de Vest şi tendința de a prelungi prezența persoanelor vârstnice pe piața muncii. În țările candidate, motivația principală pare a fi venitul.

4.5. Şomaj şi rată de şomaj pe o curbă ascendentă

4.5.1. Înainte de toate ne-am opri asupra tendințelor majore ale evoluției şomajului în UE, între 1993 – 2000 (tabelul nr. 32).

Tabelul nr. 32

Tendințe ale evoluției ratei de şomaj pe grupe de vârstă în UE*, 1993 – 2000

Grupa de vârstă	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Total	10,5	10,9	10,5	10,6	10,4	9,8	9,0	8,1
15 – 24 ani	21,0	21,7	21,1	21,6	20,7	19,2	17,5	16,0
25 – 64 ani	8,7	9,1	8,9	9,0	8,9	8,4	7,8	7,0

* Pentru anii 1993 şi 1994 – UE12; începând din 1995 – UE 15.
***Sursa**: Eurostat, Labour Force Survey.*

Rata de şomaj – considerată multă vreme indicator expresiv pentru starea de sănătate a ocupării şi în general un semnal alături de altele al sănătății economiei – în perioada 1993 – 1997 a oscilat în jurul a 10,4% – 10,5%, cu un vârf de 10,9% în 1994; începând din 1998 manifestă o tendință constantă de reducere, de la 10,4% în 1997 la 8,1% în 2000. Este un rezultat notabil al aplicării unor politici active de inserție pe piața muncii a tinerilor şi, respectiv de reintegrare a şomerilor de lungă durată. Dacă rata totală de şomaj s-a redus cu 2,4 p.p. în 2000 comparativ cu 1993, rata de şomaj a tinerilor între 15 – 24 de ani s-a redus cu 5 p.p., iar a persoanelor în vârstă de 25 – 64 de ani cu 1,7 p.p.

Evident, această dinamică s-a înregistrat în condițiile unei creşteri economice constante şi stabile în țările membre ale UE. Semnele de stagnare şi chiar de recesiune din unele țări în anii 2001 – 2002, dacă vor continua, vor reprezenta nu numai o provocare, dar şi un risc atât pentru rata de ocupare (în sensul reducerii) cât şi pentru cea de şomaj (în sensul creşterii). În ultimă analiză, rezultatele efective vor depinde de inteligența cu care mixul de politici economice, educaționale, sociale şi fiscale va fi construit, monitorizat şi evaluat.

4.5.2. În interiorul UE 15, în anul 2000, se înregistrează diferențe apreciabile pe țări în funcție de vârstă, după cum diferențe mari există şi între țările candidate (anexa nr. 17).

Dacă luăm în considerare țările membre UE, disparitățile pe țări au o amplitudine spectaculoasă: între 3,7% în Olanda şi 5,3% în Danemarca la polul inferior şi 29,8% în Italia, 28,5% comparativ cu 16% rata medie la nivelul UE; ecartul între rata minimă şi cea maximă este de 26,1 p.p., iar față de media UE de 12,3 p.p.

Cât priveşte țările candidate, deşi datele sunt incomplete, cu excepția Ciprului, care are o rată de şomaj a tinerilor în vârstă de 15 – 24 de ani de 10%, celelalte țări au valori cuprinse între 12,4% în Ungaria şi 28,4% în Lituania. În acest caz, diferența dintre nivelul minim şi cel maxim este de 18,4 p.p.

Rata de şomaj a populației în vârstă de 25 – 64 de ani este pe de o parte sensibil mai mică decât a grupei de vârstă anterioare, cu un vârf de 12,1% în Spania şi un minim de 2,0% în Luxemburg, deci cu o diferență minim /maxim de 10,1 p.p. comparativ cu 26,1 p.p. în cazul anterior.

Rate peste media UE (7,3%) se înregistrează în Spania (12,1%), Franța (9,1%), Grecia (8,8%), Germania (7,9%); în celelalte țări ratele în bună măsură par a fi rate de şomaj fricțional având valori cuprinse între 2% şi 5%.

În țările candidate, rata de şomaj a populație ocupate în vârstă de 15-64 de ani este, de regulă, superioară celei din țările membre UE.

Valoarea minimă a ratei de şomaj 4,4% (Cipru), iar cea maximă 15,7% în Slovacia, deci cu diferență de 11,3 p.p. Doar Cipru, România şi Slovenia au rate de şomaj sub media UE 15 (4,4%, 6,1% şi 5,9%), în celelalte țări candidate rata de şomaj a populației ocupate în vârstă de 25 – 64 de ani pendula între 13,6% (Ungaria) şi 15,7% (Slovenia) (anexa nr. 17).

4.5.3. Există o legătură puternică între nivelul de educație şi rata de şomaj. De regulă, rata de şomaj se reduce pe măsură ce se trece de la un nivel inferior de educație spre cel superior. Excepțiile pot să apară şi apar în cazul în care o parte a tineretului termină şcoala (inclusiv secundară) fără a avea o pregătire profesională în general sau una în limitele rezonabile ale concordanței cu cerințele pieței muncii (anexa nr. 18). Practic, legătura pozitivă cu nivelul de educație se realizează via grupe de vârstă (anexa nr. 19).

Astfel, în anul 2000, la nivelul UE, rata de şomaj a populației ocupate în vârstă de 15 – 64 de ani, în funcție de forma de învățământ era:

- ISCED 0-2 – 10,7%;
- ISCED 3-4 – 6,8%;
- ISCED 5-6 – 4,4%.

Deci, rata de şomaj a persoanelor cu pregătire superioară era de 2,4 ori mai mică decât a celor cu instruire la nivelul educației primare şi secundară inferioară; a celor cu pregătire la nivelul învățământului secundar superior şi a celui postsecundar neterțiar de 1,5 ori mai mică decât a celor care aveau o pregătire la nivel ISCED 0-2.

Cu două excepții, Grecia şi Spania care au rate de şomaj ale forței de muncă cu pregătire superioară mult peste celelalte țări şi chiar superioare mediei europene, tendința constantă la nivelul UE se regăseşte în evoluțiile pe fiecare țară, cu sublinierea că în unele țări rata de şomaj a forței de muncă cu pregătire superioară este sub 2% (Irlanda – 1,6%, Olanda – 1,7%).

Şi țările candidate, indiferent de mărimea ca atare a ratelor de şomaj, în general superioare celor constatate în UE, se înscriu în acelaşi patern, respectiv rata de şomaj ISCED 2-4 <ISCED 0-2 iar ISCED 5-6<ISCED 2-4.

Dacă ne concentrăm doar asupra segmentului ISCED5-6, corelația cu vârsta este evidentă: rata de şomaj a celor cu pregătire superioară are dimensiunea cea mai mare la persoanele în vârstă de 25 – 34 de ani (între 2% în Regatul Unit şi 15,5% în Italia), reducându-se pe măsură ce se trece la o altă grupă de vârstă. Astfel, în grupa 35 – 44 de ani, valorile ratei de şomaj, mai mici comparativ cu grupa anterioară, oscilează între 1,5% în Olanda şi 6,4% în Spania în timp ce media UE coboară de la 6,2% la 3,3%; în grupa de vârstă 45 – 54 de ani, în raport cu media UE de 3,1%, pe țări limitele diferențelor se înscriu între 0,6% în Irlanda şi 4,5% în Germania. Deşi datele sunt incomplete o situație aparte se întâlneşte la grupa de 55 – 64 de ani care înregistrează rate de şomaj la nivelul mediei UE mai mari decât în grupele anterioare de vârstă – 5% față de 3,3% şi respectiv 3,1%, iar pe țări merge de la 0,0% în Belgia la 7,7% în Danemarca. Fenomenul poate avea explicații diferite între care, însă, propensiunea de adaptabilitate şi mobilitate comparativ mai scăzute față de vârstele mai tinere, indiferent de nivelul de pregătire. Fenomenul din urmă amintit este mai puțin prezent în țările candidate unde forța de muncă – din cauza nivelului venitului din salariu şi/sau al pensiei optează pentru a fi ocupată, dacă condițiile permit. Sau în alte cazuri pentru pensionare anticipată, ieşind deci de pe piața muncii. Dacă analizăm ansamblul informațiilor privind rata de şomaj a persoanelor cu pregătire terțiară pe grupe modelul din țările candidate pare a se încadra într-un model teoretic perfect. Numai în spatele cifrelor statistice reci şi nu totdeauna fiabile se ascund oameni cu problemele lor de viață, de muncă, de venituri deloc uşoare. Aşa cum în domeniul eficienței TIC, economiei digitale vorbim de un paradox „paradoxul Solow" şi în acest caz, dincolo de cifre s-ar putea ascunde un paradox al realității ocupării şi şomajului şi efectelor multiple ale acestora asupra vieții oamenilor.

4.5.4. Ultima problemă pe care o ridicăm priveşte relația nivel de educație – rată de şomaj pe sexe.

Concluzia generală, de mare pertinență care rezultă din analiza datelor privind UE şi țările membre este aceea că, de regulă, rata de şomaj a femeilor este mai mare decât cea a bărbaților (anexa nr. 20).

Astfel, în cazul ISCED 0-2, cu 4 excepții din 15 cazuri (Germania, Irlanda, Austria, Regatul Unit) rata de şomaj a femeilor este superioară celei a bărbaților cu 4,2 p.p. la nivelul UE, cu 1,3 p.p. în cazul Portugaliei care se situează la nivelul cel mai scăzut al rate de şomaj (4,3% femei şi 3% bărbați) şi cu o diferență de 12,3 p.p. în cazul Spaniei care are cele mai ridicate rate de şomaj (21,8% şi 9,5%).

În cazul ISCED 2-4, exceptând Suedia şi Regatul Unit, rata de şomaj a femeilor este mai mare decât a bărbaților cu 2,5 p.p. la nivelul UE, cu 9,9 p.p.

în Grecia (cu ratele cele mai înalte) şi cu 0,7 p.p. în cazul Irlandei – țara cu cele mai mici rate de şomaj, atât pentru femei cât şi pentru bărbați.

În fine, în situația celor cu pregătire superioară ISCED 5-6, cu excepția Germaniei, Suediei şi Regatul Unit, rata de şomaj a femeilor este, de asemenea, superioară celei a bărbaților; diferențele sunt însă mai mici: 1,8 p.p. la nivelul UE 15, 0,2 p.p. în Irlanda şi, respectiv 6,9 p.p. în Spania.

Paternul dintre țările candidate este diferit de cel din UE, deşi nu dispunem de informații complete. Dacă ne raportăm la învățământul secundar inferior (ISCED 2) şi la cel superior (ISCED 5-6), în majoritatea țărilor (8 din 11 țări pentru ISCED 2 şi 7 din 11 pentru ISCED 5-6) rata de şomaj a bărbaților este mai mare decât a femeilor.

Dincolo de cifrele ca atare, creşterea ratei de ocupare şi reducerea şomajului sunt în continuare provocări majore pentru țările candidate aflate într-o cursă contra cronometru pentru a recupera, prin creştere economică, privatizare, restructurare şi investiții decalajele tehnologice, economice şi sociale. În consecință creşterea ocupării şi ridicarea standardului de pregătire şi performanță a forței de muncă, modernizarea structurii de ocupare, îmbunătățirea performanțelor economice sunt priorități care ar trebui să se afle pe agenda de lucru al fiecărui guvern, a partenerilor sociali, ai tuturor actorilor care sunt implicați în aceste probleme vitale ale evoluției economiei şi societății.

5. ŞI UNELE DIRECȚII PRIORITARE DE ACȚIUNE

Într-o lume atât de diversă, supusă însă la provocări de acelaşi tip, este destul de greu de a trage concluzii cu o valabilitate cât mai extinsă în timp şi spațiu, de a stabili priorități de ordin pragmatic.

- De altfel, multe din concluzii/direcții de acțiune sunt deja prezente în analizele din text. În acest paragraf final al unei etape a cercetării dorim să punctăm doar câteva probleme care mai ales în contextul României şi pentru România pot avea relevanță – în calitate de direcții prioritare de acțiune – în plan teoretic şi mai ales pragmatic. În plus, cred că cel puțin parțial unele dintre acestea se regăsesc într-o anumită formă şi în alte studii ale autorului ca şi a altor specialişti în domeniu, unii dintre ei făcând judecăți de valoare incontestabilă chiar în interiorul sistemului. De aceea vom reține doar câteva probleme.

Din punctul de vedere al construirii economiei bazate pe cunoaştere, a SC-SI, România se găseşte într-o situație duală, dacă nu bizară. Pe de o parte – corespunzător unor indicatori relevanți – se află în grupa potențialilor lideri şi poate deveni lider, dacă dotarea cu echipamente, accesul la internet, costurile tranziției se vor reduce. Şi, acest lucru depinde de eforturile făcute în interior în ce priveşte: investițiile intangibile, crearea de condiții/oportunități favorabile (locuri de muncă de calitate remunerate corespunzător) pentru forța de muncă de înaltă calificare, cu un potențial creativ recunoscut.

Pe de altă parte, are, comparativ cu țările membre UE, de recuperat un decalaj important nu numai în domenii de înaltă tehnicitate, ci şi în ce priveşte dotarea sistemului de educație cu TIC – ca una din condițiile *sine qua non* – a sporirii forței creative a absolvenților, a generării de noi şi noi cunoştințe, a transferului de cunoştințe, al creşterii performanțelor la producătorul şi respectiv utilizatorul noilor tehnologii.

- În al doilea rând, privit prin prisma unor indicatori cantitativi, sistemul românesc de învățământ este, în linii mari, convergent cu cele din țările membre UE. Rămân deschise probleme de care nu ne-am ocupat cu privire la calitatea procesului instructiv-formativ – calitate reflectată nu numai prin precaritatea dotării cu computere, accesul la internet etc. – ci şi prin conținutul curriculei şcolare sau a altor programe de pregătire, prin aşa numita „formare a formatorilor”, prin managementul instituțiilor de învățământ, deopotrivă publice şi private.
- În al treilea rând prin, decalibrarea – care pare a se adânci – dintre cererea economică şi cea socială de învățământ, şi respectiv dintre acestea şi oferta sistemului de pregătire formal, nonformal şi informal.

- În al patrulea rând, sunt încă probleme nesoluționate eficient în ceea ce priveşte pasajul de la o formă de învățământ la alta, de evaluare şi certificare a calificărilor şi, evident, a recunoaşterii reciproce a studiilor. Problema – în direcția căreia s-au făcut paşi spre soluționare – are importanță mai ales din perspectiva liberei circulații a forței de muncă, dar nu numai.

În legătură cu aceasta, se cere căutat/găsit un sistem funcțional de evaluare şi certificare a cunoştințelor însuşite prin experiență la locul de muncă – care, la urma-urmelor reprezintă o formă de învățare continuă.

- În al cincilea rând, depăşirea stării de subfinanțare cronică a sistemului public de învățământ care reprezintă o frână de primă mărime a transformării învățământului şi învățării din pilon al construirii SC-SI în restricție. Este o problemă asupra căreia factorii de decizie trebuie să reflecteze, iar împreună cu partenerii sociali să caute surse alternative de finanțare care să susțină calitatea şi competitivitatea învățării.
- În al şaselea rând, continuarea reformei pieței muncii având în vedere că pe de o parte, la nivel național şi internațional, aceasta devine mai integrată, iar pe de altă parte mai deschisă mobilității, liberei circulații a forței de muncă.
- În al şaptelea rând, în concordanță cu SEO, cu PANO, cu JAP şi alte documente de referință la care guvernul român a subscris într-o formă sau alta, este nevoie ca preocupările pentru crearea de noi locuri de muncă de calitate, durabile, pentru modernizarea structurilor de ocupare, inclusiv prin accesarea Fondului Social European să sporească. În acest sens, țintele stabilite de UE pentru 2005 şi 2010 sunt valabile şi pentru România. Oricum pentru a le atinge este nevoie ca într-un timp scurt România să creeze câteva sute de mii de locuri de muncă reale, durabile.
- În al optulea rând, pornind de la poziția pe care România o deține în prezent în ierarhia țărilor candidate privind gradul de cuprindere în învățământul superior este necesar să fie soluționate câteva probleme:
  - una de concepție: învățământ superior academic sau antreprenorial; care ar trebui să fie ponderea fiecăruia dintre aceste tipuri în total;
  - crearea/întărirea legăturilor dintre „cetatea" universitară şi viață, dintre cerințele de forță de muncă cu pregătire superioară formulate de dinamica pieței muncii şi oferta sistemului de pregătire. A apărut deja riscul „supradimensionării" unor specialități care nu-şi mai găsesc loc pe piața muncii, în timp ce alte zone rămân în continuare neacoperite. Într-o asemenea abordare s-ar cere luat în studiul şi reperul mobilității, ştiut fiind faptul că o serie de specialişti de înaltă calificare migrează spre alte zone;
  - fluxurile şi mobilitățile de intrare în învățământul superior şi cele de ieşire respectiv pierderile pe parcurs;

- evaluarea şi ierarhizarea periodică a instituţiilor de învăţământ superior publice şi private şi finanţarea în funcţie de calificativul obţinut;
- introducerea – pe bază de înţelegere – a contractelor între unităţile de învăţământ superior şi companii prin care s-ar putea soluţiona în parte probleme de finanţare, de pregătire practică, de loc de muncă după absolvire ş.a.

• În al nouălea rând, ameliorarea sistemului statistic, alinierea acestuia la normele UE (Eurostat, UOE) atât în ce priveşte indicatorii SC-SI, indicatorii educaţiei, indicatorii ocupării, indicatorii de performanţă, indicatorii sociali. S-au făcut paşi importanţi în acest domeniu, dar se pare că mai este încă mult de făcut.

*

* *

Ţinând seama că acest studiu reprezintă doar prima parte a unui studiu mai vast care continuă şi în anul 2004, ne vom permite ca – în măsura în care intrăm în posesia şi a altor informaţii – să nuanţăm sau să corectăm unele din constatările şi concluziile studiului de faţă.

Glosar

Ancheta asupra forţei de muncă (LFS) reprezintă principala sursă statistică de informaţii privind ocuparea şi şomajul. Se adresează direct individului şi gospodăriei. Chestionarul de anchetă se referă la: caracteristicile populaţiei ocupate şi ale persoanelor în căutarea unui loc de muncă; participarea la educaţie şi training în perioada ultimelor patru săptămâni anterioare anchetei, ca şi informaţii privind nivelul de educaţie corespunzător clasificării ISCED 97. Metodologia (conceptele şi indicatorii) sunt comuni tuturor ţărilor şi, în principal, este bazată pe recomandările Biroului Internaţional al Muncii (ILO, BIT). În România, Ancheta asupra forţei de muncă în gospodării (AMIGO) a debutat în martie 1995. În 1995 şi 1996 s-a făcut o singură dată pe an; din 1997 se face trimestrial şi, pe baza datelor trimestriale, se editează şi un volum cu date la nivelul anului. Din 2002 au intervenit unele modificări metodologice.

Baza de date demografice a Eurostat-ului. Anual Eurostat-ul colectează date demografice pe baza unui chestionar transmis Instituţiilor Naţionale de Statistică. Populaţia anuală estimată se bazează fie pe cel mai recent recensământ, fie pe date extrase din registrul privind populaţia.

Clasificarea Internaţională standard a Educaţiei (ISCED) reprezintă un instrument de colectare, prelucrare şi grupare a informaţiilor statistice privind educaţia la scară internaţională. În construirea sistemului de clasificare – *cross*

classification – se iau în considerare două categorii de variabile: pe de o parte nivelul şi domeniul educației, ca şi dimensiunile complementare educației generale/vocaționale şi prevocaționale; pe de altă parte cererea de calificări a pieței muncii în dinamica sa. Astfel, ISCED 97 ia în considerare 97 de niveluri ierarhizate într-un sistem construit pe o seamă de criterii principale şi subsidiare, cum sunt: nivelul de calificare al fluxurilor şcolare la intrare, vârsta minimă de intrare în sistem, durata învățământului la diferite niveluri, dimensiunea şi calificarea personalului didactic (a formatorilor) etc.

Clasificarea ISCED, în funcțiune în prezent, include şase niveluri de educație şi anume:

- ISCED 0 – educație preprimară, preşcolară; palierul inițial al organizării procesului educațional; se desfăşoară, de la caz la caz, în şcoli sau în centre specializate (grădinițe) pentru copii începând de la vârsta de 3 ani;
- ISCED 1 – învățământ (educație) primară: începe la vârsta cuprinsă între patru şi şapte ani; este obligatoriu în toate țările şi, în general are o durată de cinci sau şase ani;
- ISCED 2 – învățământ secundar inferior: continuă programele de bază din învățământul primar; de asemenea procesul de învățare este focalizat pe mai multe subiecte. În mod obişnuit, sfârşitul acestei forme de învățământ coincide cu încheierea învățământului obligatoriu;
- ISCED 3 – învățământ secundar superior: începe de regulă, la terminarea studiilor obligatorii. Vârsta tipică de intrare este de 15 sau 16 ani. Instruirea este în măsură mai mare orientată pe anumite subiecte decât ISCED2. Durata ISCED3 variază între 2 şi 5 ani;
- ISCED 4 – învățământ postsecundar neterțiar: se situează între secundarul superior şi învățământul terțiar. Are ca scop adâncirea cunoştințelor însuşite în ISCED 3. În mod obişnuit pregăteşte elevii fie pentru a intra în învățământul superior, fie pentru a intra direct pe piața muncii;
- ISCED 5 – învățământ secundar (prima etapă, primul stagiu). Intrarea este condiționată de absolvirea ISCED 3 sau ISCED 4. Include programe de studii cu orientare academică (tipul A) care au largă bază teoretică sau programe cu orientare ocupațională (tip B), a căror durată este, de regulă, mai scurtă decât în tipul A, dau acces la intrarea directă pe piața muncii;
- ISCED 6 – învățământ terțiar (a doua etapă, al doilea stagiu) destinat studenților din învățământul superior care fac studii avansate pentru cercetare – dezvoltare (programe de masterat, programe doctorale).

Clasificarea ISCED cuprinde nouă domenii de studii care sunt subdivizate în 25 de categorii.

0 – Programe generale.
1 – Educație.
2 – Ştiințe umaniste şi artă.
3 – Ştiințe sociale, afaceri, juridice.
4 – Ştiințe, matematică şi informatică (*computing*).
5 – Inginerie, industrii prelucrătoare şi construcții.
6 – Agricultură şi medicină veterinară.
7 – Sănătate şi bunăstare.
8 – Servicii.

Colecția de date UOE (UNESCO/OECD/Eurostat) reprezintă un instrument prin care aceste trei organizații împreună colectează (anual) date internaționale comparabile privind aspecte cheie ale sistemelor de educație folosind surse administrative.

Datele sunt colectate în concordanță cu clasificarea ISCED 97 şi privesc: rata de cuprindere (de înrolare) noii intrați, absolvenții, personalul şi respectiv cheltuielile pentru educație. Clasificările specifice includ indicatori cum sunt: nivelul de educație, sexul, vârsta, tipul de curriculum (general, vocațional), modul de desfăşurare (cu timp complet, cu frecvență redusă/timp parțial), tipul instituției de învățământ (publică, privată), domeniul de studii, naționalitatea. În plus, pentru a răspunde nevoilor de date ale Comisiei Europene, Eurostat-ul colectează informații pe regiuni şi privind limba în care se predă.

Educația informală este acel tip de învățare care însoțeşte în mod obişnuit, firesc, viața cotidiană. Spre deosebire de celelalte două forme anterioare aceasta nu este în mod necesar (dar poate fi) o opțiune deliberată pentru învățare. De aceea în numeroase situații nici nu este luată în considerare ca sursă de îmbogățire a cunoştințelor, ca parte a procesului cognitiv. Dar, credem că acest tip de educație, de învățare prin experiență de viață la locul de muncă este, totuşi o formă eficientă de învățare cu externalități formative, economico-sociale şi participative pozitive. Cunoştințele astfel însuşite – denumite cunoştințe tacite – s-ar cere să fie periodic evaluate şi certificate: „Climatul informal constituie un izvor de educație şi formare şi poate fi sursă de învățare în sfera metodologiei de învățare şi predare" (Memorandum on longlife learning, 2001).

Educație formală: acea formă de învățare care se desfăşoară în instituții de învățământ şi pregătire profesională, publice şi/sau private şi care – pe bază de evaluare – se încheie cu acordarea de diplome, respectiv cu certificarea de calificări reglementate şi recunoscute oficial.

Educație nonformală sau neconvențională, acea formă de învățare care se desfăşoară (în) paralel cu sistemele de educație şi pregătire profesională (formale) şi care, de regulă, nu se finalizează cu acordarea de certificate standard (nu se certifică prin diplome sau alte documente recunoscute oficial). Poate fi organizată – de către angajatori în parteneriat sau

după consultarea cu sindicatele şi/sau reprezentanții lucrătorilor – sau prin acțiuni/inițiative ale unor organizații ale societății civile (fundații, organizații de tineret, sindicate, asociații profesionale). În sfera educației nonformale se includ şi alte tipuri de servicii de educație complementare celor convenționale, cum ar fi: cursuri de artă, de muzică, sport, meditațiile particulare etc.

Indicele educației este unul dintre indicii care concură la calculul Indicelui Dezvoltării Umane. Este un indice compus din: rata de alfabetizare a populației (două treimi) şi respectiv rata brută globală (totală) de cuprindere în învățământul primar, secundar şi terțiar (ISCED 1-6), o treime. Indicele de educație = 2/3 rata de alfabetizare a adulților + 1/3 rata brută de cuprindere în învățământ.

Instituții private de învățământ care depind de guvern: acele instituții private care primesc mai mult de 50% din fondurile lor de bază de la agenții guvernamentale; aceste fonduri servesc drept suport pentru servicii de educație de bază ale instituțiilor private; nu includ fondurile alocate special pentru programe de cercetare, plățile pentru servicii contractate sau cumpărate de la firme private şi nici subsidiile primite pentru locuință şi masă. În mod adițional pot fi clasificate în această categorie instituțiile în care corpul profesoral este plătit de agenții guvernamentale sau direct de guvern.

Paritatea puterii de cumpărare (PPP) rata de conversie a indicatorilor economici exprimați în monedă națională într-o monedă artificială/convențională care egalizează puterea de cumpărare a diferitelor monede naționale. PPP elimină diferențele de prețuri între țări în procesul de conversie într-o monedă convențională/artificială comună, care a fost denumită putere de cumpărare standard (PPS).

Puterea de cumpărare standard (PPS) este o unitate (monetară, convențională) comună folosită în țările membre ale UE pentru a exprima volumul agregatelor macroeconomice în scopul comparațiilor spațiale astfel încât diferențele dintre nivelul prețurilor dintre țări să fie eliminat. Volumul agregatelor economice se obține prin împărțirea valorii originale a acestora în unități monetare naționale la paritatea puterii de cumpărare (PPP). PPS indică faptul că se poate cumpăra acelaşi volum de bunuri şi servicii în toate țările în locul sumelor diferite în monedă națională necesare pentru a cumpăra acelaşi volum de bunuri şi servicii, într-o țară sau alta, care depinde de nivelul prețurilor.

Rata brută de cuprindere în învățământ: numărul de elevi înscrişi în învățământ, indiferent dacă aparțin sau nu grupei corespunzătoare unui sau altui nivel de învățământ. Se calculează ca raport între numărul de elevi şi populația din grupa respectivă de vârstă (în %); poate fi calculată ca rată brută totală de cuprindere în toate formele de învățământ şi/sau pe grade de învățământ (ISCED 0 – ISCED 5-6).

Rata netă de cuprindere în învățământ exprimă proporția elevilor/stu-

denților dintr-o anumită grupă de vârstă în totalul populației din grupa respectivă de vârstă (de asemenea în %).

Speranța de viață şcolară, reprezintă un indicator prin care se estimează numărul de ani de şcoală pe care un individ (un copil) tipic la vârsta de 5 ani îl va petrece în sistemul de educație în condițiile în care modelul în funcțiune de cuprindere în sistemul de învățământ se va menține. Indicatorul ca atare, poate fi utilizat fie în comparațiile internaționale, fie pentru a previziona modelul cuprinderii în învățământ al indivizilor, evident pornind de la modelul existent în momentul 0 (anul de bază).

Note. Bibliografie

1. Filip, Gh. Florin (2001), Elaborarea unei viziuni privind „Societatea informațională – societatea cunoaşterii", în vol.: Societatea informațională – societatea cunoaşterii. Concepte, soluții, strategii pentru România, Editura Expert, Bucureşti.
2. UNDP (2001), Human Development Report 2001. Making New Technologies Worker for Human Development, Published for the United Nations Development Programme, Oxford – University Press, New – York.
3. Storch, Olivier (2000), La fracture numérique, Fondation Robert Schuman.
4. Gheorghe, Zaman (2001), Economia digitală, în volumul: „Societatea informațională – societatea cunoaşterii", Concepte, soluții, strategii pentru România, Editura Expert, Bucureşti.
5. EC (2000), Strategies for jobs in the Information Society, Brussels.
6. În acest sens vezi studiile: Ing. Ştefan Cojan, *Cu privire la cerințele dezvoltării domeniului tehnologiei informației*; Gh. Zaman, *Economia digitală*; Prof. Dr. Paul Ghiță Tănase, *Noua economie. Orizont şi schimbări*; Prof. Horațiu Dragomirescu, *Organizații bazate pe cunoaştere*; Prof. Dr. Ioan Gh. Roşca, Mariana Stoica, *Noi forme de muncă şi activități în societatea bazată pe informație şi cunoaştere;* Prof. Dr. Constantin Ciutacu, Dr. Luminița Chivu, Prof. Dr. Valeriu Ioan – Franc, *România în fața unei mari dileme: societatea informațională vs. suprapopulația agrară şi economia de subzistență*, în vol. Filip Gh. Florin (coordonator) (2001) *Societatea informațională – societatea cunoaşterii. Concepte, soluții şi strategii pentru România*, Editura Expert, Bucureşti.
7. În cadrul programului prioritar al Academiei Române, Florin Gh. Filip, coordonator (2001), „Societatea Informației – societatea cunoaşterii" – au apărut până în prezent două volume: a) „Societatea informațională – societatea cunoaşterii. Concepte, soluții şi strategii pentru România, Editura Expert, Bucureşti; b) Dan Tufiş, Florin Gh. Filip (coordonatori) (2002) „Limba română în Societatea informațională – societatea cunoaşterii, Editura Expert, Bucureşti.

8. CE (2001), Decision du Conseil sur les lignes directrices pour la politique de l'emploi dans les etats membres en 2001, Bruxells.
9. CE (2000), Concluziile Consiliului European de la Santa Maria de Feira, parag. 33 (Citat după „A Memorandum on Lifelong Learning")
10. CE (1998, 1999, 2000), Les lignes directrices pour l'emploi en 1998 – 2001. Resolution du Conseil du 15 decembre 1997; La Commission adopte un ensamble des dispositions percutantes pour accelerer la reforme des marches du travail de L'UE; Rapport conjoint sur l'emploi 1998,1999, 2000 etc.
11. EC 92000), A Memorandum on Lifelong Learning, Brussels.
12. Bîrzea, Cezar (co-ordinator) (2001) Lifelong Learning – a Priority of Educational Policies in Romania, Survey on Key Messages of EC Memorandum on Lifelong Learning, Institute of Educational Sciences, Bucharest.
13. Foray, Dominique (2002), L'economie de la conaissance. Reperes. Editions La Decouverte et Syros, Paris.
14. Faure, Edgard (1973), Apprendre à ętre. Un rapport de L'UNESCO, Fayard, Paris.
15. Richta, Radovan (1970), Civilizația la răscruce, Editura Politică, Bucureşti.
16. Adam Smith, cu peste 100 de ani în urmă, referindu-se la „investiția în om" pe care o denumea a patra formă de capital menționa: „Când un utilaj scump este pus în funcțiune, capacitatea extraordinară de a produce a acestuia înainte de a se uza este în măsură să compenseze cheltuielile cu fabricarea sa cu o rată a profitului cel puțin la nivel obişnuit. Un om a cărui educație /formare presupune cheltuieli importante pentru a fi pregătit pentru locuri de muncă care necesită cunoştințe, dexteritate şi deprinderi extraordinare poate fi comparat cu unul dintre aceste utilaje. Munca pe care el învață s-o presteze de regulă cu un nivel de remunerare ce-l depăşeşte pe cel recunoscut pentru o muncă obişnuită, va compensa cheltuielile cu educația sa, producând cel puțin un profit asemănător cu cel produs de un capital valoros" (Adam Smith, „Avuția Națiunilor. Cercetare asupra naturii şi cauzelor ei", Editura Academiei Române, 1962, Bucureşti.
17. Anna Diamantopoulou, Comisar european pentru ocupare şi afaceri sociale, referindu-se la aceste aspecte în Europa remarca: a) importanța economică şi socială pozitivă a educației nu este abordată la adevărata sa valoare – ca instrumente de modernizare a economiei; b) există tendințe ca politica socială să fie considerată mai curând ca un cost net decât ca un beneficiu pentru economie şi societate; c) cooperarea europeană ar putea contribui la crearea unui consens în acest domeniu pentru a putea promova reforme dificile în domeniu, reforme greu de acceptat. Este vorba de reforme de a înțelege că politicile puse în operă în era industrială sunt revolute, că este nevoie de altfel de politici coordonate cu nevoile societății

cunoaşterii şi celei a informațiilor. „Eu gândesc că noi ne-am angajat pe calea unui nou tip de politică socială pentru un tip diferit de economie iar obiectivul nostru este de a permite fiecăruia de a-şi realiza potențialul său uman (La politique de L'Union Européenne en matiére de l'emploi et de protection sociale 1999 – 2001. Emplois, cohésion, productivité, CE, Bruxelles, 2001).

18. Economiştii sunt de acord că progresul tehnologic a fost totdeauna în centrul dezvoltării economice (Simon (1982), Hayek (1986), Machlup (1984), Pascal Petit (1998), Kendrick (1994), Abramovitz şi David (1996), Steinmuller (1999) ş.a.). Dar, faza care a debutat cu câteva decenii în urmă, cunoscută sub denumirea de NOUA ECONOMIE, s-a conturat în momentul în care între procesul secular cognitiv şi dezvoltarea şi difuzarea spectaculoasă a tehnologiilor informațiilor şi comunicațiilor s-a produs un şoc. Altfel spus, şocul – dacă a existat – s-a cantonat în zona de contact dintre un proces şi o tendință de lungă durată – cel cognitiv, manifestat prin expansiunea rapidă a investițiilor nontangibile – şi o nouă revoluție tehnologică al cărui nucleu sunt tehnologiile informațiilor şi cunoaşterii. De aici şi discuțiile numeroase cu privire la impactul noii economii asupra creşterii şi dezvoltării, înainte de toate asupra productivității muncii. Solow, referindu-se la efectele noilor tehnologii ale cunoaşterii şi informațiilor la sfârşitul anilor '80 este primul care atrăgea atenția asupra unui paradox. El spunea: „Computerele se văd peste tot numai în statisticile productivității". În parte, menționa Mairesse (1998) acest paradox este rezultatul insuficienței datelor statistice şi al metodelor de măsurare. Greenan (1999), pornind de la costurile şi dificultățile pe care le implică TIC vorbea de „dimensiunea ascunsă a paradoxului productivității nu". În timp, se pare că, cel puțin în țările membre OECD cu venit înalt, înainte de toate în SUA, „paradoxul productivității" a fost depăşit. Rata înaltă de sporire a sectorului informatic – *hardware* şi *software*, internet – a impulsionat creşterea economică a SUA: un sfert din sporul PIB-ului se datorează acestui sector al economiei în plină expansiune. Ceea ce nu înseamnă că nu mai sunt semne de întrebare, noua economie a depăşit toate paradoxurile de care este cauzată. S-a cristalizat opinia potrivit căreia beneficiile computerului şi ale internetului apar numai atunci când ating o cotă de 50% din economie. „Nu numărul de computere este cel care determină productivitate mai mare, ci schimbările generale ale modului în care economia lucrează – forța de muncă este mobilă dintr-o zonă în alta, de la un loc de muncă la altul, dacă în timp ce unele afaceri eşuează altele încep să apară, dacă relațiile dintre firme şi furnizorii lor se deteriorează şi se refac, dacă cultura organizației şi organizațiile se schimbă etc." vezi, Box 2.4 The New Economy and growth paradoxes, in Human Development Report 2001, Oxford-University Press, New-York.

19. Kim Dae Jung, preşedintele Republicii Coreea (2001), Special Contribution; Human resource development in the 21st century: enhancing knowledge and information capabilities, in Human Development Report, 2001, UNDP, Oxford University Press, New-York.
20. INS (2003), Informații statistice, seria Statistica de întreprinderi. Indicatorii societății informaționale.
21. Conceptul, utilizat astăzi, de învățare pe tot parcursul vieții s-a cristalizat în timp, în funcție de necesitățile şi de acumulările cognitive pe parcurs. Încă din anii ’50 se vorbea de educație permanentă, mai târziu ceva de educație continuă, de îmbogățire a cunoştințelor, de perfecționare, specializare, de reconversie şi sau recalificare. Prima Conferință Internațională asupra Educației adulților a avut loc în danemarca (Elseneur) în 1949, fiind urmată de Conferința de la Montréal (1960), cea de la Tokio (1970), de la Paris (1985), cea de la Hamburg (1997). De asemenea în Raportul Faure „Apprendre à ętre” (1972) problematica educației continue este prezentă. La distanță de 25 de ani după apariția Raportului Faure, Comisia internațională asupra educației, prezidată de Jacques Delors (1996) remarca: „conceptul de educație pe parcursul vieții (tout au long de la vie) este cheia intrării în secolul XXI. El depăşeşte distincția tradițională dintre educația inițială şi cea permanentă, orientându-se spre un alt concept cel al societății educative (s.n.). În raportul său Delors insista pe cei patru piloni ai educației continue: ”a învăța să cunoşti”, „a învăța să faci”, „a învăța să trăieşti în colectivitate”, „a învăța să fii” (22).
22. L’Institut de L’UNESCO pour l’Education (1997), La Déclaration de la Hamburg sur l’Education des Adultes (în volumul „5e Conférence Internationale sur l’Education des Adultes”, Hamburg, 14 – 18 juillet 1997).
23. National Observatory – Ukraine, Evaluating the Impact of Continuing Vocational Traning, Regional.
24. National Observatory – Moldova, Study, European Traning Fondation, Bucharest, 2002.
25. National Observatory – Romania.
26. INS (2001), În acest sens vezi modulul „Tranziția de la şcoală la muncă, în Ancheta asupra forței de muncă” în gospodării (AMIGO) an 2000, INS, Bucureşti.
27. În realitate dotarea cu echipamente TIC, ca şi gradul de folosire a acestora (măsurate de exemplu prin număr de persoane ce revin la un computer; număr de PC-uri conectate la internet; număr de internanți etc.) este mai mare. În cele mai multe cazuri instituțiile private de învățământ beneficiază de o dotare bună; în plus mulți dintre elevi /studenți au computere acasă, navighează pe internet; acelaşi lucru este valabil şi pentru unii furnizori privați de formare profesională.

28. Perț, Steliana (2001), Capitalul uman – factor cheie al creşterii economice durabile. Convergențe şi disparități, CIDE, Bucureşti.
29. Este adevărat, cheltuielile pentru educație sunt mai mari decât cele publice; alături de cheltuielile publice evidențiate ca atare în statistici, cheltuieli pentru educație şi formare profesională fac şi campaniile, partenerii sociali, asociațiile profesionale ca şi familia, individul ca atare, comunitățile locale; numeroase fonduri vin înspre educație din asistență externă (fonduri Phare, diverse programe şi granturi), alte fonduri atrase din interior, credite etc.
30. EC (2001), Employment in Europe 2001. Recent Trends and Prospects, Brussels.
31. Steliana, Perț, Constantin, Ciutacu ş.a. (2002), Ocuparea şi şomajul în România, Colecția Biblioteca economică, seria Studii şi cercetări economice, vol. 6 – 7, ISBN 973-85844-3-4, CIDE, Bucureşti.
32. Steliana, Perț (2002), Ocuparea forței de muncă din perspectiva racordării la coordonatele SEO. O abordare globală, Colecția Biblioteca economică, seria Probleme economice, vol. 7-8-9, ISBN 973-85833-3-7, CIDE, Bucureşti.

Anexa nr. 1

Ierarhia țărilor în funcție de progresele în crearea şi utilizarea noilor tehnologii

Țara	Indicele TAI	Crearea tehnologiei		Difuzarea inovațiilor recente		Difuzarea de inovații vechi		Calificări umane	
		Inovații ale rezidenților (la un milion persoane) 1999	Premii şi onorarii primite pentru licențe v%adute 'n străinătate (la 1000 pers. 1999)	Internauții (la 1000 de persoane) 2000	Export de tehnologie înaltă şi medie ('n totalul exportului de bunuri şi servicii) 1999	Telefoane linii principale şi celulare (la 1000 de persoane) 1999	Consum de electricitate (kW/h/ persoană) 1998	Număr mediu de ani de şcoală al populației de 15 ani şi peste 2000	Rata brută de cuprindere 'n învățământul terțiar de ştiințe, matem. şi inginerie (%) 95-97
Lideri									
1. Finlanda	0,744	187	125,6	200,2	50,7	1203[a]	14129[b]	10,0	27,4
2. S.U.A	0,733	289	130,0	179,1	66,2	993[a]	11832[b]	12,0	13,9[c]
3. Suedia	0,703	271	156,6	125,8	59,7	1247[a]	13995[b]	11,4	15,3
4. Japonia	0,698	994	64,6	49,0	80,8	1007[a]	7322[b]	9,5	10,9[d]
5. Coreea	0,666	779	9,8	4,8	66,7	938[a]	4497	10,8	23,2
6. Olanda	0,630	189	151,2	136,0	50,9	1042[a]	5908	9,4	9,5
7. Regatul Unit	0,606	82	134,0	57,4	61,9	1037[a]	5327	9,4	14,9
8. Canada	0,589	31	38,6	108,0	48,7	881	15071[b]	11,6	14,2[e]
9. Australia	0,587	75	18,2	125,9	16,2	862	8717[b]	10,9	25,3
10. Singapore	0,585	8	25,5	72,3	74,9	901	6771	7,1	24,2[f]
11. Germania	0,583	235	36,8	41,2	64,2	874	5681	10,2	14,4
12. Norvegia	0,579	103	20,2	193,6	19,0	1329[a]	24607[b]	11,9	11,2
13. Irlanda	0,566	106	110,3	48,6	53,6	924[a]	4760	9,4	12,3
14. Belgia	0,553	72	73,9	58,9	47,6	817	7249[b]	9,3	13,6[c]
15.Noua Zeelandă	0,548	103	13,0	146,7	15,4	720	8215[b]	11,7	13,1
16. Austria	0,544	165	14,8	84,2	50,3	987[a]	6175	8,4	13,6
17. Franța	0,535	205	33,6	36,4	58,9	943[a]	6287	7,9	12,6

Țara	Indicele TAI	Crearea tehnologiei		Difuzarea inovațiilor recente		Difuzarea de inovații vechi		Calificări umane	
		Inovații ale rezidenților (la un milion persoane) 1999	Premii şi onorarii primite pentru licențe v%adute 'n străinătate (la 1000 pers. 1999)	Internauții (la 1000 de persoane) 2000	Export de tehnologie înaltă şi me-die ('n totalul exportului de bunuri şi servicii) 1999	Telefoane linii principale şi celulare (la 1000 de persoane) 1999	Consum de electricitate (kW/h/ persoană) 1998	Număr mediu de ani de şcoală al populației de 15 ani şi peste 2000	Rata brută de cuprindere 'n învățământul terțiar de ştiințe, matem. şi inginerie (%) 95-97
18. Israel	0,514	74	43,6	43,2	45,0	918[a]	5475	9,6	11,0[c]
Potențiali lideri									
19. Spania	0,481	42	8,6	21,0	53,4	730	4195	7,3	15,6
20. Italia	0,471	13	9,8	30,4	51,0	991[a]	4431	7,2	13,0
21. Rep. Cehă	0,465	28	4,2	25,0	51,7	560	4748	9,5	8,2
22. Ungaria	0,464	26	6,2	21,6	63,5	533	2888	9,1	7,7
23. Slovenia	0,458	105	4,0	20,3	49,5	687	5096	7,1	10,6
24. Hong Kong (China)	0,455	6	…	33,6	33,6	1212[a]	5244	9,4	9,8[d]
25. Slovacia	0,447	24	2,7	10,2	48,7	478	3899	9,3	9,5
26. Grecia	0,437	…	0,0	16,4	17,9	839	3739	8,7	17,2[e]
27. Portugalia	0,419	6	2,7	17,7	40,7	892	3396	5,9	12,0
28. Bulgaria	0,411	23	…	3,7	30,0	397	3166	9,5	10,3
29. Polonia	0,407	30	0,6	11,4	36,2	365	2458	9,8	6,6[e]
30. Malaezia	0,396	…	0,0	2,4	67,4	340	2554	6,8	3,3[e]
31. Croația	0,391	9	…	6,7	41,7	431	2463	6,3	10,6
32. Mexic	0,389	1	0,4	9,2	66,3	192	1513	7,2	5,0
33. Cipru	0,386	…	…	16,9	23,0	735	2468	9,2	4,0
34. Argentina	0,381	8	0,5	8,7	19,0	322	1891	8,8	12,0[d]
35. ROMÂNIA	0,371	71	0,2	2,7	25,3	227	1626	9,5	7,2
36. Costa Rica	0,358	…	0,3	4,1	52,6	239	1450	6,1	5,7[g]
37. Chile	0,357	…	6,6	6,2	6,1	358	2082	7,6	13,2
Adaptori dinamici									
38. Uruguay	0,343	2	0,0	19,6	13,3	366	1788	7,6	7,3
39. Africa de Sud	0,340	…	1,7	8,4	30,2[k]	270	3833	6,1	3,4
40. Thailanda	0,337	1	0,3	1,6	48,9	124	1345	6,5	4,6

Ţara	Indicele TAI	Crearea tehnologiei		Difuzarea inovaţiilor recente		Difuzarea de inovaţii vechi		Calificări umane	
		Inovaţii ale rezidenţilor (la un milion persoane) 1999	Premii şi onorarii primite pentru licenţe v%adute 'h străinătate (la 1000 pers. 1999)	Internauţii (la 1000 de persoane) 2000	Export de tehnologie înaltă şi me-die ('h totalul exportului de bunuri şi servicii) 1999	Telefoane linii principale şi celulare (la 1000 de persoane) 1999	Consum de electricitate (kW/h/ persoană) 1998	Număr mediu de ani de şcoală al populaţiei de 15 ani şi peste 2000	Rata brută de cuprindere 'h învăţământul terţiar de ştiinţe, matem. şi inginerie (%) 95-97
41. Trinadad	0,328	...	0,0	7,7	14,2	246	3478	7,8	3,3
42. Panama	0,321	...	0,0	1,9	5,1	251	1211	8,6	8,5
43. Brazilia	0,311	2	0,8	7,2	32,9	238	1739	11,9	3,4
44. Filipine	0,300	...	0,1	0,4	32,8	77	451	8,2	5,2
45. China	0,299	1	0,1	0,1	39,0	120	746	6,4	3,2
46. Bolivia	0,277	...	0,2	0,3	26,0	113	409	5,6	7,7
47. Columbia	0,274	1	0,2	1,9	13,7	236	866	5,3	5,2
48. Peru	0,271	...	0,2	0,7	2,9	107	642	7,6	7,5
49. Jamaica	0,261	..	2,4	0,4	1,5	255	2252	5,3	1,6
50. Iran	0,260	1	6,0	...	2,0	133	1343	5,3	6,5
51.Tunisia	0,255	...	1,1	...	19,7	96	824	5,0	3,8
52. Paraguai	0,254	...	35,3	0,5	2,0	137	756	6,2	2,2
53. Ecuador	0,253	...	...	0,3	3,2	122	625	6,4	6,0
54. El Salvador	0,253	...	0,2	0,3	19,2	138	559	5,2	3,6
55. Rep. Dominicană	0,244	...	...	1,7	5,7	148	627	4,9	5,7
56. Siria	0,240	...	...	0,0	1,2	102	838	5,8	4,6
57. Egipt	0,236	...	0,7	0,1	8,8	77	861	5,5	2,9
58. Algeria	0,221	...	...	...	1,0	54	563	5,4	6,0
59. Zimbawe	0,220	...	...	0,5	12,0	36	896	5,4	1,6
60. Indonezia	0,211	...	...	0,2	17,9	40	320	5,0	3,1
61. Honduras	0,208	...	0,0	...	8,2	57	446	4,8	3,0
62. Siri Lanka	0,203	...	...	0,2	5,2	49	244	6,9	1,4
63. India	0,201	1	0,0	0,1	16,6	28	384	5,1	1,7
Marginalizaţi									
64. Nicaragua	0,185	...	...	0,4	3,6	39	281	4,6	3,8

Țara	Indicele TAI	Crearea tehnologiei		Difuzarea inovațiilor recente		Difuzarea de inovații vechi		Calificări umane	
		Inovații ale rezidenților (la un milion persoane) 1999	Premii şi onorarii primite pentru licențe v%adute 'n străinătate (la 1000 pers. 1999)	Internauții (la 1000 de persoane) 2000	Export de tehnologie înaltă şi me-die ('n totalul exportului de bunuri şi servicii) 1999	Telefoane linii principale şi celulare (la 1000 de persoane) 1999	Consum de electricitate (kW/h/ persoană) 1998	Număr mediu de ani de şcoală al populației de 15 ani şi peste 2000	Rata brută de cuprindere 'n învățământul terțiar de ştiințe, matem. şi inginerie (%) 95-97
65. Pakistan	0,167	...	...	0,1	7,9	24	337	3,9	1,4[d,e]
66. Senegal	0,158	...	0,0	0,2	28,5	27	111	2,6	0,5[d,e]
67. Ghana	0,139	...	...	...	4,1	12	289	3,9	0,5[d,e]
68. Kenya	0,129	...	...	0,2	7,2	11	129	4,2	0,3[e]
69. Nepal	0,081	...	0,0	0,1	1,9	12	47	2,4	0,7
70. Tanzania	0,080	...	...	...	6,7	6	54	2,7	0,2[d,e]
71. Sudan	0,071	...	0,0	0,0	0,4	9	47	2,1	0,7
72. Mozambic	0,066	...	...	...	12,2	5	54	1,1	0,2

***Notă**:* a) pentru a calcula valoarea TAI în cazul indisponibilității datelor s-a folosit valoarea 0; b) pentru a calcula indicele TAI pentru țările membre OECD a fost utilizată valoarea 0 atunci când datele nu erau disponibile; c) datele se referă la cel mai recent an; d) pentru a calcula valoarea TAI a fost folosită ponderea medie a țărilor membre OECD (901); e) idem (6,969); f) anul cel mai recent din perioada 1989 - 1994; g) date bazate de preliminări UNESCO.

Sursa: *Human Development Report (2001), Marking New Technologies Work for Human Development, UNDP, Oxford University Press.*

Anexa nr. 2

Utilizarea PC pentru muncă şi a internetului, după statutul profesional al utilizatorului, UE15

- % -

Statutul profesional	PC	Internet
Independenți	41,5	30,6
Cadre	79,8	61,4
Alți funcționari	68,8	45,6
Lucrători manuali	21,8	19,8

***Sursa**: Eurobarométre, novembre 2000.*

Anexa nr. 3

Diferențe în utilizarea internetului. pe sexe, vârste şi nivel de venit în UE, 2000

Pe sexe (%)	
- Bărbați	30,9
- Femei	20,9
Pe vârste (în % din media UE pe tranşe de vârstă)	
15 – 24 ani	44,1
25 – 39 ani	36,0
40 – 54 ani	27,4
55 ani şi peste	6,3
Venit (% din fiecare tranşă de venit)	
- important	47,3
- destul de important	26,0
- destul de scăzut	18,8
- scăzut	15,5

***Sursa**: Eurobarométre, novembre 2000.*

Anexa nr. 4

Gradul de extindere a telemuncii, pe sexe şi statut profesional, în UE, 2000

- % din:-		
	totalul lucrătorilor	**Utilizatorilor de computer pentru muncă**
Bărbați	6,1	14,0
Femei	4,8	10,4
Independenți	7,1	17,2
Cadre	15,0	18,8
Alți funcționari	6,4	9,3
Lucrători manuali	1,2	5,4

***Sursa**: Eurobarométre, novembre 2000.*

Anexa nr. 5

Deficitul (oferta) de experți TI şi e-comerț în Europa Occidentală, 1999 – 2003

Anii	Deficit de specialişti TIC	Deficit TIC plus e-comerț	Cerere de experți TIC	Cerere de experți TIC plus e-comerț
1999	1,2	1,9	10,0	10,1
2000	1,3	2,0	11,3	13,9
2001	1,5	3,2	12,0	14,2
2002	1,6	3,5	12,2	17,9
2003	1,7	3,7	13,03	19,4

***Sursa**: Observatoire éuropéen des technologies de l'information. La politique de L'Union Européenne en matiére de l'emploi et de la protection sociale, 1999 – 2001, CE, 2001.*

Anexa nr. 6

Număr mediu de ani de şcoală pe persoană în vârstă de 15 ani şi peste în unele țări

Țara	1970	1980	1990	2000
1. Norvegia	7,2	8,2	11,6	11,9
2. Australia	10,2	10,3	10,4	10,9
3. Canada	9,1	10,3	11,0	11,6
4. Suedia	8,0	9,7	9,5	11,4
5. Belgia	8,8	8,2	8,9	9,3
6. SUA	9,5	11,9	11,7	12,0
7. Islanda	6,6	7,4	8,1	8,8
8. Olanda	7,8	8,2	8,8	9,4
9. Japonia	7,5	8,5	9,0	9,5
10. Finlanda	6,1	7,2	9,4	10,0
11. Elveția	8,5	10,4	10,1	10,5
12. Franța	5,7	6,7	7,0	7,9
13. Regatul Unit	7,7	8,3	8,8	9,4
14. Danemarca	8,8	9,0	9,6	9,7
15. Austria	7,4	7,3	7,8	8,4
16. Germania	…	…	9,9	10,2
17. Irlanda	6,8	7,5	8,8	9,4
18. Noua Zeelandă	9,7	11,5	11,3	11,7
19. Italia	5,5	5,9	6,5	7,2
20. Spania	4,8	6,0	6,4	7,3
21. Israel	8,1	9,4	9,4	9,6
22. Grecia	5,4	7,0	8,0	8,7
23. Cipru	5,2	6,5	8,7	9,2
24. Koreea	4,9	7,9	9,9	10,8
25. Portugalia	2,6	3,8	4,9	5,9
26. Slovenia	…	…	6,6	7,1
27. Rep. Cehă	…	…	9,2	9,5
28. Argentina	6,2	7,0	8,1	8,8
29. Slovacia	…	…	8,9	9,3
30. Ungaria	8,1	9,1	8,9	9,1
31. Polonia	7,9	8,8	9,5	9,8
32. Estonia	…	…	9,0	…
33. Croația	…	…	5,9	6,3
34. Lituania	…	…	9,4	…
35. Letonia	…	…	9,5	…
36. Bulgaria	6,6	7,3	9,2	9,5
37. ROMÂnia	6,2	7,8	9,5	9,5
38. Turcia	2,6	3,4	4,2	5,3
39. Moldova	…	…	9,2	…

***Sursa**: Human Development Report 2001, UNDP, Making New Technologies Work for Human Development, Oxford University Press.*

Anexa nr. 7

Indicatori-cheie ai învățământului 1999/2000

	Ponderea elevilor şi studenților în grupa de vârstă 0-29 ani %	Elevi şi studenți din învățământul post-obligatoriu ”n totalul populației minus populația din învățământul obligatoriu %	Speranța de viață şcolară a copiilor ”n vârstă de 5 ani - ”n ani -	Ponderea populației şcolare în vârstă de 15 - 24 ani aflată în formare profesională %		Distribuția elevilor din învățământul secundar superior (ISCED 3) pe forme		Proporția tinerilor în vârstă de 22 de ani care au absolvit cel puțin învățământul secundar superior (ISCED 3) %	Ponderea studenților din învățământul terțiar (ISCED 5 şi 6) în populația şcolară 2000 %
				1990	2000	vocațional	general		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
UE - Țări membre									
UE	58,2	10	17,1	53	64	54,4	45,6	75,5	15
Belgia	63,7	9	18,5	62	66	66,8	33,2	82,9	13
Danemarca	60,0	11	17,8	65	71	54,7	45,3	75,2	15
Germania	60,0	6	17,2	57	70	63,2	36,8	78,5	12
Grecia	52,3	10	16,1	53	58	32,1	67,9	80,5	21
Spania	57,0	10	17,2	53	61	33,5	66,5	69,3	21
Franța	62,0	9	16,6	57	69	57,4	42,6	83,7	14
Irlanda	53,8	13	16,2	56	...	-	100	81,3	16
Italia	52,4	9	15,6	48	57	24,6	75,4	70,7	17
Luxemburg	48,7	6	14,1	57	67	63,5	36,5	79,9	3*
Olanda	57,2	7	17,2	67	72	68,3	31,7	73,1	14
Austria	54,8	9	17,1	...	57	71,1	28,9	85,9	16
Portugalia	55,4	11	17,2	41	55	27,8	72,2	44,7	17
Finlanda	60,8	14	18,6	...	67	56,3	44,7	89,8	21
Suedia	64,3	15	19,9	45	68	48,8	51,2	85,0	14
Regatul Unit	58,8	14	18,7	53	62	67,3	32,7	...	13

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ţari candidate									
Bulgaria	50,2	7	14,2			55,7	44,3	74,9	17
Rep. Cehă	53,1	10	15,6			80,2	19,8	90,5	12
Estonia	64,2	11	16,8			32,6	67,4	84,4	15
Cipru	51,5	8	13,4			14,2	85,8	82,6	7
Letonia	57,6	10	15,6			38,6	60,4	75,1	16
Lituania	55,1	9	15,1			39,6	60,4	78,4	14
Ungaria	55,6	9	16,4			10,3	89,7	84,7	14
Malta	54,0	4	16,4			24,8	75,2	…	7
Polonia	57,5	14	16,3			64,2	35,8	91,2	16
ROMÍ NIA	47,5	7	13,9			62,5	35,8	75,2	10
Slovenia	57,1	12	16,7			72,3	37,5	89,6	19
Slovacia	…	…	…			78,6	21,4	94,9	11

* Mulţi studenţi îşi fac studiile peste hotare.

Sursa: *Eurostat, UOE, population statistics; Key Data on Education in Europe, 2002, European Commission, Brussels.*

Anexa nr. 8

Indicatori-cheie ai învățământului terțiar (ISCED 5 şi 6), 1999/2000

	Distribuția pe vârste a studenților cu timp complet (ISCED 5 şi 6)			Proporția studenților în ştiințe, matematică, computing, inginerie, ind.prelucr., construcții % din total terțiar 2000	Proporția persoanelor cu pregătire superioară în vârstă de 30 – 34 ani ”n populația de aceeaşi vârstă %	Proporția persoanelor cu studii superioare (ISCED 5 şi 6) în vârstă de 35 – 60 ani					
	Centila 15	Vârsta mediană	Centila 85			35 – 39 ani	40 – 44 ani	45 – 49 ani	50 – 54 ani	55 – 59 ani	30 – 59 ani
UE – Țări membre											
UE	19,7	22,7	28,8	27,1	24,6	23,5	22,1	21,5	18,9	16,2	21,3
Belgia	19,0	20,8	23,8	21,0	34,5	32,9	26,0	24,6	21,6	19,5	27,1
Danemarca	22,3	25,6	33,5	20,2	33,1	26,5	28,1	29,6	23,7	18,7	26,8
Germania	21,3	25,4	32,7	28,6	25,7	26,8	26,4	26,2	24,3	22,6	25,5
Grecia	18,6	20,0	22,0	0,0	25,9	22,1	18,0	16,4	13,4	10,6	20,5
Spania	19,5	22,2	26,2	28,8	28,9	26,1	21,1	17,8	13,4	10,6	20,5
Franța	19,3	21,6	25,8	…	27,4	22,2	20,0	18,8	17,1	14,7	20,3
Irlanda	18,8	20,6	23,8	35,3	28,4	25,0	21,8	17,0	15,4	13,1	20,8
Italia	21,3	24,4	29,2	24,5	11,6	10,5	11,3	11,4	9,2	6,6	10,2
Luxemburg	…	…	…	17,4	21,2	17,4	16,4	18,4	18,5	15,3	18,0
Olanda	19,4	21,8	25,0	16,8	26,5	25,4	25,0	24,1	22,4	19,6	24,1
Austria	20,4	23,7	35,9	25,6	16,0	17,2	15,6	14,2	13,1	12,0	15,0
Portugalia	19,8	22,8	29,1	27,3	11,3	10,0	9,2	8,9	7,1	…	9,2
Finlanda	21,3	25,0	36,2	36,2	40,7	37,8	36,1	31,4	28,4	27,5	33,7
Suedia	21,2	24,4	33,5	30,6	31,8	33,8	28,5	32,9	29,1	24,2	30,1
Regatul Unit	19,0	20,9	27,4	28,8	28,8	29,0	29,4	29,8	26,3	21,9	27,8

	Distribuția pe vârste a studenților cu timp complet (ISCED 5 şi 6)			Proporția studenților în ştiințe, matematică, computing, inginerie, ind.prelucr., construcții % din total terțiar 2000	Proporția persoanelor cu pregătire superioară în vârstă de 30 – 34 ani ”n populația de aceeaşi vârstă %	Proporția persoanelor cu studii superioare (ISCED 5 şi 6) în vârstă de 35 – 60 ani					
	Centila 15	V%sta mediană	Centila 85			35 – 39 ani	40 – 44 ani	45 – 49 ani	50 – 54 ani	55 – 59 ani	30 – 59 ani
Țări candidate											
Bulgaria	19,4	21,7	24,9	24,7	19,8	19,3	21,7	20,9	16,8	15,8	19,2
Rep. Cehă	19,6	21,8	25,6	31,7	13,6	14,0	12,9	11,0	10,8	10,5	12,1
Estonia	19,1	21,4	26,0	21,3	29,1	25,3	31,6	28,1	26,6	28,8	28,3
Cipru	18,7	20,4	22,6	17,7	31,1	32,3	28,9	22,8	17,3	12,5	25,2
Letonia	19,1	21,3	25,7	16,5	18,3	19,6	20,7	19,5	21,1	15,4	19,2
Lituania	19,0	20,8	23,9	27,4	43,4	46,7	50,3	49,5	40,4	38,3	45,2
Ungaria	19,4	21,4	24,1	21,5	14,5	14,9	15,5	13,8	14,8	13,3	14,5
Malta	19,9	21,7	24,8	11,5	…	…	…	…	…	…	…
Polonia	19,8	21,7	24,0	19,6	11,9	10,9	10,5	10,5	12,0	10,4	11,0
ROMÍ NIA	19,3	21,4	24,7	28,6	8,4	8,9	11,2	9,9	10,8	9,0	9,7
Slovenia	19,8	21,7	24,4	23,5	18,7	17,1	13,6	13,6	16,5	13,7	15,6
Slovacia	19,2	21,2	23,5	28,1	10,3	10,8	11,2	11,6	9,5	9,0	10,6

***Sursa**: Eurostat, UOE, Labour force survey.*

Anexa nr. 9

Dotarea cu computere a învăţământului primar şi gimnazial (secundar inferior) pe medii, 2002/2003 (ISCED 1 + ISCED 2)

	Computer personal (PC)				Conectate la internet	Nr. PC conectate la internet	Nr. de elevi total	Număr de elevi ce revin la un computer
	Total	Din care conectate la reţea	PC utilizate ”n:					
			Învăţăm.	Adm –ţie				
Total	**30096**	**6159**	**25056**	**5040**	**655**	**2948**	**2171147**	**86,7**
Urban	14722	4852	12622	2150	450	2528	1154732	94,5
Rural	15324	1307	12434	2890	205	420	1040713	83,6

***Sursa**: Învăţământul primar şi gimnazial (secundar inferior) la începutul anului şcolar 2002 – 2003, INS, 2003.*

Anexa nr. 10

Dotarea învăţământului secundar superior (ISCED 3) cu computere, 2002/2003, total, pe medii şi regiuni

	PC (Personal computers)				Conectarea la internet		Nr. de elevi	Nr. de elevi care revin la un computer*
	Total	Utilizate ”n:		Din care conectate la reţea	a unităţii	a PC-lor		
		Învăţăm.	Ad.-ţie					
Total	31451	27126	4325	18906	999	14264	740404	27,3
Urban	29280	25267	4013	18222	929	13987	691195	27,4
Rural	2171	1859	312	684	70	277	49209	26,5
Nord – Est								
Total	4378	3794	584	2773	131	2071	113361	29,9
Urban	4001	3477	524	2655	126	2041	103363	29,7
Rural	377	317	60	118	5	30	9998	31,5
Sud – Est								
Total	3861	3271	590	2275	134	1789	94205	28,8
Urban	3649	3093	556	2231	126	1772	89708	29,0
Rural	212	178	34	44	8	17	4497	25,3
Sud								
Total	3705	3202	503	2217	120	1452	103221	32,2
Urban	3383	2921	462	2064	110	1400	95845	32,8
Rural	322	281	41	153	10	52	7376	26,2
Sud – Vest								
Total	3159	2788	371	1804	99	1382	82663	29,6
Urban	2864	2530	334	1713	90	1353	74511	29,5
Rural	295	258	37	91	9	29	8152	31,6

	PC (Personal computers)				Conectarea la internet		Nr. de elevi	Nr. de elevi care revin la un computer*
	Total	Utilizate ”n:		Din care conectate la rețea	a unității	a PC-lor		
		Învățăm.	Ad.-ție					
Vest								
Total	3309	2869	440	1647	124	1102	67123	23,4
Urban	3038	2635	403	1610	109	1076	62345	23,7
Rural	271	234	37	37	15	26	4778	20,4
Nord – Vest								
Total	5231	4577	674	3517	146	2927	96423	21,0
Urban	4932	4304	628	3409	136	2887	90490	21,0
Rural	299	253	46	108	10	40	5933	23,5
Centru								
Total	4784	4039	745	2938	164	2358	87544	21,7
Urban	4520	3813	707	2898	154	2308	83654	21,9
Rural	264	226	38	100	10	50	3890	17,2
Bucureşti								
Total	3024	2606	418	1675	81	1183	95864	36,8
Urban	2893	2494	399	1642	78	1150	91279	36,6
Rural	131	112	19	33	3	33	4585	40,9

* Numai computere folosite în procesul de învățământ.

Sursa: calculat pe baza datelor din *Învățământul liceal la începutul anului şcolar 2002 – 2003, INS, 2003.*

Anexa nr. 11 a

Dotarea cu computere (PC) a învățământului profesional, de ucenici, total şi pe medii, 2002/2003

	Computere personale				Unități şcolare conectate la internet	Nr. de calculatoare conectate la internet	Nr. de elevi	Nr. de elevi care revin la un computer
	Total	Utilizate "n:		Conectate la rețea				
		Învăț.	Ad.-ție					
Total şc. profesionale	827	616	211	404	36	304	270215	438,7
Şcoli prof. normale	687	558	129	388	28	296	258676*	463,6
Şcoli prof. speciale	140	58	82	16	8	8	11539	198,9
Urban								
Total şc. profesionale	704	519	185	353	32	279	227151	437,7
Şcoli prof. normale	570	462	108	337	25	272	216637*	468,9
Şcoli prof. speciale	134	57	77	16	7	7	10514	184,5
Rural								
Total şc. profesionale	123	97	26	51	4	25	43064	444,0
Şcoli prof. normale	117	96	21	51	3	24	42039*	438,0
Şcoli prof. speciale	6	1	5	-	1	1	1025*	1025

* Inclusiv reeducați.

***Sursa**: Învățământul profesional de ucenici la începutul anului şcolar 2002 – 2003, INS, 2003.*

Anexa nr. 11 b

Dotarea cu computere (PC) a învăţământului postliceal şi de maiştri, total şi pe medii, 2002/2003

	Total	Utilizate ”n:		Conectate la reţea	Unităţi şcolare conectate la internet	Nr. PC conectate la internet	Nr. de elevi	Număr de elevi care revin la un computer
		Învăţ ăm.	Ad.-ţie					
Total	1295	1113	182	686	53	274	61855	55,6
Şcoli postl. total	1286	1105	181	677	53	265	61581	55,7
Şcoli de maiştri	9	8	1	9	-	9	274	34,3
Urban								
Total	1295	1113	182	686	53	274	61855	55,6
Şcoli postl. total	1286	1105	181	677	53	265	61581	55,7
Şcoli de maiştri	9	8	1	9	-	9	274	34,3
Rural	-	-	-	-	-	-	-	-

***Sursa**: Învăţământul postliceal şi de maiştri la începutul anului şcolar 2002 – 2003, INS, 2003.*

Anexa nr. 12

Gradul de dotare a instituţiilor din învăţământul superior public cu computere, 2002/2003, total, pe regiuni

Ţara/regiunea	Număr de computere			Conectate la reţea	Conectate la internet	Număr de studenţi**	Nr. de studenţi care revin la un computer
	Nr. total de PC	Utilizate ”n:					
		Procesul de învăţământ*	Administraţie				
Rom%nia – total	**29352**	**23732**	**5620**	**20555**	**21029**	**457259**	**19,3**
Pe regiuni							
Nord-est	5395	3772	1623	3937	3162	64261	17,0
Sud-est	1444	1213	231	971	1068	33470	27,6
Sud	1181	1077	104	683	731	36455	33,8
Sud-vest	2067	1895	172	1197	1185	32776	17,3
Vest	2625	1997	628	2079	1870	52645	26,4
Nord-vest	6272	4921	1351	4981	4388	73031	14,8
Centru	2439	1898	541	1871	1817	53680	28,2
Bucureşti	7929	6959	970	4836	6808	111941	16,0

* Numai învăţământul public;
** Cuprinde studenţi din învăţământul superior public de scurtă şi lungă durată.
Sursa: *Învăţământul superior la începutul anului universitar 2002 – 2003, INS, 2003.*

Anexa nr. 13

Finanțarea educației, 2000

	Ponderea cheltuielilor bugetare pentru educație în PIB %	Ponderea cheltuielilor bugetare pentru învățământ în bugetul total %	Structura cheltuielilor de învățământ din sectorul public şi instituții private care depind de guvern[1)] %			Repartizarea fondurilor publice pentru învățământ pe niveluri de instruire		
			Cheltuieli de capital	Cheltuieli curente	Cheltuieli de personal	ISCED 5 - 6	ISCED 2 - 4	ISCED 1
1	2	3	4	5	6	7	8	9
UE – Țări membre								
UE	…	…	…	…	…	…	…	…
Belgia	5,5	11,0	3,0	26,0	71,0	26,8	48,8	24,5
Danemarca	8,1	14,5	6,4	22,3	71,4	27,4	42,5	30,1
Germania	4,7	9,5	8,7	14,7	76,6	25,7	55,7	16,6
Grecia	3,6	6,4	20,2	13,7	66,1	30,3	41,0	28,7
Spania	4,5	11,0	9,8	12,6	77,6	20,2	50,4	23,3
Franța	6,0	11,5	8,3	20,6	71,0	19,3	57,6	23,1
Irlanda	4,6	13,2	8,7	17,9	73,3	25,1	40,9	34,0
Italia	4,5	9,3	7,9	21,2	70,9	17,3	55,6	27,1
Luxemburg	…	…	…	…	…	…	…	…
Olanda	4,8	10,2	4,8	23,0	72,2	25,5	42,7	31,7
Austria	6,3	11,7	6,6	22,5	71,0	26,3	51,7	22,0
Portugalia	5,7	12,8	6,5	9,4	84,2	19,6	47,6	32,8
Finlanda	6,2	11,9	6,9	30,6	62,5	32,5	42,9	24,6
Suedia	7,7	12,9	(1)	38,2	61,8	24,9	40,0	35,2
Regatul Unit	4,6	11,6	5,4	32,6	62,0	17,2	54,3	28,5

Țări candidate								
Bulgaria	3,8	…	3,2	29,9	66,9	37,5	41,1	21,4
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Țări candidate								
Rep. Cehă	4,4	7,8	8,4	35,9	55,6	21,6	56,9	21,5
Estonia	7,4	…	…	…	…	20,0	44,7	35,2
Cipru	5,7	15,6	9,8	7,6	82,6	8,6	51,7	21,5
Letonia	6,3	…	3,4	11,1	85,5	17,7	56,5	25,9
Lituania	6,5	…	…	…	…	20,2	79,8	(1)*
Ungaria	4,7	…	8,2	25,9	65,9	22,0	54,4	23,6
Malta	4,7	10,0	8,7	15,8	75,5	15,3	52,6	32,0
Polonia	5,2	…	6,6	29,3	64,3	18,1	28,3	55,6
ROMÍ NIA	3,4	14,3	2,3	32,9	64,9	17,0	41,9	41,0
Slovenia	…	…	…	…	…	…	…	…
Slovacia	4,3	13,9	4,2	20,4	75,4	19,8	89,2	(1)*

***Sursa**: Eurostat, UOE, population statistic; Key Data on Education in Europe, 2002, European Commission, Brussels.*

(1) Suedia – cheltuieli de capital incluse.

*(1)** Slovenia şi Lituania – învățământul primar inclus în cel secundar; Danemarca – învățământul terțiar nu include instituțiile private; Grecia – învățământul primar include şi învățământul preprimar (ISCED 0); Lituania şi Slovacia – învățământul primar este inclus în cel secundar; Polonia – învățământul primar include şi învățământul secundar inferior (ISCED 2), iar cel secundar superior include învățământul postsecundar nonterțiar (ISCED 4); România – o parte semnificativă a cheltuielilor nu poate fi repartizată pe niveluri de educație.

Anexa nr. 14

Granturi sau împrumuturi/student în învățământul terțiar (ISCED 5 – 6) în instituții publice şi private dependente de guvern, 1999/2000

	Suport financiar public pe student ”n mii de euro PPS student[1]	Cheltuieli publice directe (granturi şi împrumuturi pe niveluri de învățământ - % din total)[2]	
		ISCED 1 - 4	ISCED 5 - 6
UE – Țări membre			
UE	…	…	…
Belgia	1,69	0,4	15,9
Danemarca	5,14	14,7	35,2
Germania	1,19	3,2	12,0
Grecia	0,14	0,1	3,4
Spania	0,40	1,0	9,3
Franța	0,53	3,7	8,0
Irlanda	0,89	3,1	14,8
Italia	0,97	0,9	16,9
Luxemburg	…	…	…
Olanda	6,12	7,4	26,4
Austria	1,33	0,7	10,4
Portugalia	…	1,4	6,0
Finlanda	1,43	10,2	16,4
Suedia	4,93	22,8	30,4
Regatul Unit	2,04	9,2	26,7
Țări candidate			
Bulgaria	…	1,6	6,5
Rep. Cehă	0,37	5,3	7,6
Estonia	0,20	2,2	6,5
Cipru	2,25	…	55,3

	Suport financiar public pe student ”n mii de euro PPS student[1]	Cheltuieli publice directe (granturi şi împrumuturi pe niveluri de învăţământ - % din total)[2]	
		ISCED 1 - 4	ISCED 5 - 6
Letonia	0,34	9,0	17,8
Ţări candidate			
Lituania	0,38	2,2	16,5
Ungaria	0,57	0,6	12,6
Malta	1,99	27,1	36,8
Polonia	0,08	0,2	3,2
ROMÍ NIA	…	1,1	13,7
Slovenia	…	…	…
Slovacia	0,21	0,0	4,4

Sursa: *Eurostat, UOE, population statistic; Key Data on Education in Europe, 2002, European Commission, Brussels.*

Notă: suportul financiar public cuprinde: alocaţii pentru elevi /studenţi, granturi diferite, împrumuturi /credite; împrumuturi primite de studenţi de la bănci private care nu sunt incluse în suportul financiar public.

(1) Danemarca: numai instituţii publice; Grecia, Austria, Finlanda, Suedia, Regatul Unit, Cehia, Malta şi Slovacia: populaţia şcolară din instituţiile publice şi instituţii private dependente de guvern; Franţa: nu include departamentele de peste mări (DOM); Austria şi Ungaria: datele pentru anul 1998/1999; Cipru: cuprinde şi studenţii care studiază în străinătate (peste 50% din total); Slocavia: numai instituţii publice;

(2) Danemarca şi Portugalia: nu includ postsecundar non terţiar (ISCED 4); Finlanda şi Letonia: nu include învăţământul primar (ISCED 1) şi secundar inferior (ISCED 2); Suedia: nu include învăţământul primar (ISCED 1); Malta: nu include învăţământul primar (ISCED 1), secundar inferior (ISCED 2) şi postsecundar non terţiar (ISCED 4)..

Anexa nr. 15

Structura pe mari categorii ocupaționale a forței de muncă cu pregătire superioară în UE 15 şi țările membre, pe grupe de vârstă, 2000

- "n % -

	Profesioniști de înaltă calificare (funcționari superiori, manageri, profesiuni liberale)		Tehnicieni şi alte categorii asimilate profesional		Funcționari, lucrători în servicii şi lucrători comerciali		Meseriaşi, operatori în fabrici sau la maşini, ocupații elementare	
	25 – 34 ani	35 – 64 ani	25 – 34 ani	35 – 64 ani	25 – 34 ani	35 – 64 ani	25 – 34 ani	35 – 64 ani
UE	50,0	62,7	24,3	19,7	16,4	9,4	6,2	5,6
Belgia	56,2	67,9	17,1	13,2	22,0	15,5	2,8	2,0
Danemarca	47,4	57,6	38,6	31,9	8,6	6,8	3,0	2,1
Germania	48,5	52,9	26,2	23,1	11,5	9,6	10,5	11,0
Grecia	51,0	72,7	20,5	10,2	18,1	8,9	4,3	3,6
Spania	37,5	60,7	19,2	15,2	26,9	12,6	11,7	8,1
Franța	38,1	56,9	36,5	31,4	18,1	7,4	4,1	2,1
Irlanda	47,5	62,4	21,8	19,8	22,0	12,3	7,2	4,6
Italia	50,5	74,7	27,7	14,8	17,0	8,3	3,4	1,2
Luxemburg	84,1	86,0	12,1	10,5	...	...	...	...
Olanda	60,2	73,7	22,1	13,2	10,1	6,8	1,8	1,6
Austria	61,9	65,9	16,7	12,9	9,5	7,6	8,5	10,0
Portugalia	67,0	76,2	20,6	22,5	10,8	4,6	...	...
Finlanda	56,1	64,3	18,9	18,5	16,2	11,8	4,1	2,3
Suedia	46,0	54,9	37,1	31,9	10,9	7,8	4,1	3,4
Regatul Unit	65,0	73,3	13,8	11,3	14,5	9,8	4,5	3,9

Notă: clasificarea internațională a profesiilor (ISCO), introdusă de Organizația Internațională a Muncii (OIM) este preluată şi de Eurostat. Cele zece categorii ocupaționale-profesionale din clasificarea ISCO au fost grupate de Eurostat, în tabelul de față în patru mari grupe.

Sursa: *Eurostat, Labour force survey.*

Anexa nr. 16

Rata de ocupare a forței de muncă în vârstă de 15 – 64 de ani, pe grupe de vârstă, ETC, în UE, țări membre şi țările candidate, 1991, 1997, 2000

	1991					1997					2000				
	15 – 64 ani	15 - 24 ani	25 - 54 ani	55 – 64 ani	ETC*	15 – 64 ani	15 - 24 ani	25 - 54 ani	55 – 64 ani	ETC1)	15 – 64 ani	15 - 24 ani	25 - 54 ani	66 – 64 ani	ETC*
UE – Țări membre															
UE	62,2	45,3	74,7	37,1	…	60,5	37,2	73,8	36,3	55,5	63,3	40,3	76,6	37,7	57,9
Belgia	55,9	32,6	72,7	21,7	54,0	56,9	26,4	74,1	22,1	53,8	60,5	29,1	77,4	26,3	60,5
Danemarca	74,2	63,4	82,7	52,8	65,8	74,9	66,6	82,4	51,7	68,1	76,3	66,0	84,2	55,7	69,3
Germania	67,7	56,9	78,8	33,1	63,0	63,7	44,6	76,6	38,1	57,9	65,4	46,1	79,5	37,3	58,6
Grecia	53,4	29,1	66,9	39,7	52,1	55,1	25,3	69,5	41,0	54,4	55,6	26,8	69,5	39,2	55,3
Spania	49,6	33,7	61,4	36,2	48,0	48,5	26,7	61,6	33,5	46,0	55,0	32,7	67,8	36,8	52,5
Franța	60,4	31,7	77,6	30,3	57,7	59,6	24,6	76,7	28,7	56,4	60,9	27,2	77,7	28,7	57,2
Irlanda	51,4	38,9	60,1	38,0	48,9	57,5	41,4	68,1	40,3	53,2	65,1	50,6	75,4	45,3	60,6
Italia	…	…	…	…	52,9	51,0	24,7	65,6	28,1	49,3	53,5	25,9	67,9	27,8	51,7
Luxemburg	60,8	50,8	73,0	23,8	58,6	59,9	34,5	74,4	23,9	58,3	62,9	31,9	78,4	27,4	60,4
Olanda	62,5	54,2	72,4	28,5	50,0	68,0	57,8	78,2	31,8	54,1	73,2	69,2	81,8	38,3	57,2
Austria	…	…	…	…	…	67,7	54,9	80,6	28,5	63,5	68,3	53,1	82.2	28,9	63,5
Portugalia	68,1	52,4	79,5	49,3	65,5	64,1	38,7	78,6	47,3	62,5	68,3	43,5	81,9	51,0	66,6
Finlanda	70,7	44,7	85,0	41,3	…	63,6	33,7	78,3	36,3	59,5	67,5	40,2	81,5	42,7	64,9
Suedia	79,5	55,1	89,9	69,3	…	69,4	35,9	80,6	62,7	61,9	73,0	41,6	83,8	65,1	65,1
Regatul Unit	69,5	60,9	77,6	48,7	60,4	70,2	57,9	78,6	48,3	60,2	71,2	56,2	80,4	50,8	61,7
Țări candidate															
Bulgaria	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	51,5	20,5	69,7	22,1	…
Rep. Cehă						68,6	42,7	85,2	38,5	67,8	64,9	36,4	81,5	36,1	64,1

	1991					1997					2000				
	15 – 64 ani	15 - 24 ani	25 - 54 ani	55 – 64 ani	ETC*	15 – 64 ani	15 - 24 ani	25 - 54 ani	55 – 64 ani	ETC1)	15 – 64 ani	15 - 24 ani	25 - 54 ani	66 – 64 ani	ETC*
Estonia						64,9	35,4	78,9	48,8	64,1	60,6	27,4	76,8	43,0	59,8
Țări candidate															
Cipru	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	65,5	34,4	78,2	49,0	64,1
Letonia	…	…	…	…	…	59,5*	33,2*	74,8*	36,6*	57,9*	58,2	30,4	74,2	35,4	56,4
Lituania	…	…	…	…	…	62,9*	34,0	78,9	40,2	…	60,1	26,7	76,0	42,2	60,0
Ungaria	…	…	…	…	…	52,0	28,6	69,8	17,9	52,0	55,9	33,1	72,8	21,9	56,0
Malta	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
Polonia	…	…	…	…	…	58,8	27,8	74,3	35,5	…	55,1	24,1	71,0	29,0	…
Rom%nia	…	…	…	…	…	67,2	38,1	82,2	55,0	67,5	64,2	34,0	78,6	52,0	63,8
Slovenia	…	…	…	…	…	62,8	38,5	81,3	22,7	60,9	62,7	31,2	82,6	22,3	61,5
Slovacia	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	56,3	28,3	74,2	21,5	56,4

ETC1) – echivalent timp complet

* - 1998.

***Sursa**: Key employment indicators, ”n vol. Employment in Europe 2001, Recent Trends and Prospects, EC, Brussels, 2001.*

Anexa nr. 17

Rata de şomaj a tinerilor în vârstă de 15 – 24 de ani care au ieşit din sistemul şcolar şi a populației în vârstă de 15 – 64 de ani, 2000

	Rata de şomaj (% dinpopulația activă)	
	15 – 24 ani	25 – 64 ani
UE – Țări membre		
UE	16,0	7,3
Belgia	14,0	5,7
Danemarca	5,3	4,1
Germania	12,0	7,9
Grecia	28,5	8,8
Spania	22,0	12,1
Franța	23,9	9,1
Irlanda	…	3,8
Italia	29,8	8,4
Luxemburg	6,2	2,0
Olanda	3,7	2,2
Austria	…	4,5
Portugalia	8,4	3,4
Finlanda	17,4	8,1
Suedia	8,5	5,1
Regatul Unit	14,3	4,5
Țări candidate		
Bulgaria	…	14,4
Rep. Cehă	…	7,6
Estonia	22,8	12,2
Cipru	10,1	4,4
Letonia	…	5,7

	Rata de şomaj (% dinpopulația activă)	
	15 – 24 ani	25 – 64 ani
Lituania	28,4	14,4
Țări candidate		
Ungaria	12,4	13,6
Malta	…	…
Polonia	…	13,8
Rom%nia	17,5	6,1
Slovenia	16,3	5,9
Slovacia	…	15,7

Sursa: *Eurostat, Labour force survey, Key Data on Education in Europe, 2002, EC, 2002.*

Anexa nr. 18

Unii indicatori ai nivelului de educație, pe grupe de vârstă

	Ponderea populației în vârstă de 0 – 29 ani în total populație	Proporția populației care nu are o calificare la nivelul învățământului secundar superior în % din totalul populației din grupa respectivă			
		25 – 34 ani	35 – 44 ani	45 – 54 ani	55 – 64 ani
UE – Țări membre					
UE 15	25,5	29,0	35,0	44,0	54,0
Belgia	24,9	25,0	38,0	49,0	63,0
Danemarca	24,5	13,0	19,0	21,0	31,0
Germania	23,3	15,0	15,0	19,0	26,0
Grecia	27,1	28,0	41,0	57,0	73,0
Spania	28,4	44,0	57,0	73,0	85,0
Franța	26,6	24,0	35,0	43,0	56,0
Irlanda	23,2	27,0	37,0	53,0	64,0
Italia	24,4	41,0	49,0	61,0	76,0
Luxemburg	24,3	32,0	36,0	43,0	51,0
Olanda	25,3	25,0	31,0	38,0	46,0
Austria	24,8	16,0	19,0	28,0	37,0
Portugalia	28,7	68,0	80,0	85,0	89,0
Finlanda	24,7	14,0	17,0	32,0	50,0
Suedia	24,6	13,0	26,0	37,0	…
Regatul Unit	25,7				
Țări candidate					
Bulgaria	28,3	24,0	24,0	34,0	53,0
Rep. Cehă	29,8	7,0	11,0	16,0	24,0

	Ponderea populației în vârstă de 0 – 29 ani în total populație	Proporția populației care nu are o calificare la nivelul învățământului secundar superior în % din totalul populației din grupa respectivă			
		25 – 34 ani	35 – 44 ani	45 – 54 ani	55 – 64 ani
Țări candidate					
Estonia	29,2	9,0	8,0	14,0	34,0
Cipru	29,9	18,0	28,0	49,0	64,0
Letonia	29,0	19,0	22,0	29,0	60,0
Lituania	29,8	8,0	4,0	12,0	45,0
Ungaria	28,7	10,0	9,0	16,0	34,0
Malta	29,2	…	…	…	…
Polonia	31,7	11,0	13,0	23,0	44,0
Rom%nia	32,1	13,0	19,0	38,0	63,0
Slovenia	28,2	15,0	22,0	29,0	39,0
Slovacia	35,5	6,0	11,0	19,0	38,0

Sursa: *Eurostat; population statistics; Labour force survey.*

Anexa nr. 19

Rata de şomaj a persoanelor în vârstă de 15 – 64 de ani pe niveluri de educaţie şi rata de şomaj a persoanelor cu pregătire superioară pe grupe de vârstă, 2000

	Rata de şomaj a persoanelor în vârstă de 15 – 64 ani pe niveluri de educaţie			Rata de şomaj a persoanelor cu pregătire superioară (ISCED 5 – 7) pe grupe de vârstă (%)			
	ISCDE 0 - 2	ISCED 3 –4	ISCED 5 - 6	25 – 34 ani	35 – 44 ani	45 – 54 ani	55 – 64 ani
UE – Ţări membre							
UE	10,7	6,8	4,4	6,2	3,3	3,1	5,0
Belgia	9,1	5,5	2,4	3,0	2,2	2,6	0,0
Danemarca	6,3	3,9	2,6	4,2	1,8	1,7	…
Germania	13,8	8,0	4,3	3,1	3,5	4,5	7,7
Grecia	7,9	10,9	7,1	13,7	3,7	2,3	…
Spania	13,8	11,3	9,2	14,3	6,4	3,2	4,8
Franţa	13,8	8,0	5,1	6,6	4,4	3,6	4,3
Irlanda	7,1	2,5	1,6	2,0	2,1	…	…
Italia	9,8	7,4	5,9	15,5	2,3	0,6	…
Luxemburg	3,1	1,6	…	…	…	…	…
Olanda	3,4	1,9	1,7	1,5	1,5	2,1	…
Austria	8,2	4,0	2,3	2,2	2,5	1,7	…
Portugalia	3,6	3,8	2,3	…	…	…	…
Finlanda	11,9	8,8	4,9	6,7	4,0	3,5	6,5
Suedia	8,0	5,2	3,0	…	…	3,8	…
Regatul Unit	8,5	4,4	2,2	2,0	1,8	2,3	3,8
Ţări candidate							
Bulgaria	23,3	13,8	6,3	7,6	5,0	6,3	…
Rep. Cehă	19,7	6,8	2,6	3,9	1,6	2,5	2,8
Estonia	21,8	14,5	4,7	4,4	5,2	5,1	…

	Rata de şomaj a persoanelor în vârstă de 15 – 64 ani pe niveluri de educaţie			Rata de şomaj a persoanelor cu pregătire superioară (ISCED 5 – 7) pe grupe de vârstă (%)			
	ISCDE 0 - 2	ISCED 3 –4	ISCED 5 - 6	25 – 34 ani	35 – 44 ani	45 – 54 ani	55 – 64 ani
Cipru	6,3	4,2	2,6	2,4	3,1	2,2	2,5
Ţări candidate							
Letonia	10,2	5,6	1,2	7,1	7,8	7,8	…
Lituania	20,9	19,3	8,5	11,5	7,4	8,4	…
Ungaria	19,3	14,5	7,5	1,7	…	…	…
Malta	…	…	…	…	…	…	…
Polonia	21,4	14,0	4,9	9,0	1,1	3,1	8,4
ROMÍ NIA	3,9	7,5	3,4	6,4	3,0	1,8	0,0
Slovenia	9,8	5,7	2,1	3,8	…	…	…
Slovacia	37,1	14,7	4,1	6,0	4,1	…	…

Sursa: *Eurostat, Labour force survey.*

Anexa nr. 20

Rata de şomaj a populației în vârstă de 15 – 64 de ani ,
pe niveluri de educație ISCED şi pe sexe

- ”n % -

	ISCED 0 - 2		ISCED 3 - 4		ISCED 5 - 6	
	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați
UE – Țări membre						
UE	13,2	9,0	8,2	5,7	5,4	3,6
Belgia	12,8	7,1	7,4	4,0	2,8	2,0
Danemarca	7,8	4,9	4,7	3,3	2,6	2,7
Germania	12,2	15,4	8,6	7,6	5,1	3,8
Grecia	12,5	5,3	16,8	6,9	10,2	4,6
Spania	21,8	9,5	17,7	6,6	12,9	6,0
Franța	16,2	11,7	10,6	6,0	5,6	4,6
Irlanda	6,8	7,2	2,9	2,2	1,7	1,5
Italia	14,9	7,4	10,6	4,9	8,1	4,0
Luxemburg	3,6	2,7	2,6	…	…	…
Olanda	4,5	2,7	2,5	1,4	2,2	1,4
Austria	6,9	9,7	4,0	4,0	2,5	2,1
Portugalia	4,3	3,0	5,3	…	…	…
Finlanda	13,1	10,9	9,8	7,9	5,6	4,0
Suedia	8,8	8,0	5,1	5,3	2,3	3,8
Regatul Unit	5,6	11,5	4,1	4,6	2,1	2,3

	ISCED 0 - 2		ISCED 3 - 4		ISCED 5 - 6	
	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați
Țări candidate						
Bulgaria	25,7	21,6	14,3	…	6,0	6,8
Rep. Cehă	18,5	21,7	8,9	…	3,4	2,1
Estonia	20,7	22,5	14,3	…	3,7	6,2
Cipru	8,2	5,0	7,5	…	3,4	2,1
Letonia	8,7	11,8	5,2	…	1,1	1,4
Lituania	14,6	25,1	17,5	…	7,4	9,8
Ungaria	16,3	21,1	14,0	…	7,9	9,0
Malta	…	…	…	…	…	…
Polonia	22,9	20,2	17,0	11,5	5,0	4,9
ROMÍ NIA	3,2	4,9	7,9	7,3	2,5	4,2
Slovenia	9,5	10,0	5,6	5,8	2,7	1,4
Slovacia	10,0	43,9	15,0	14,5	3,4	4,6

***Sursa**: Eurostat, Labour force survey.*

Abrevieri

SC – SC - Societatea cunoaşterii – societatea informației
SEO - Strategia europeană pentru ocupare
LLL - Educație şi formare profesională pe tot parcursul vieții (*Lifelong learning*)
PNAO - Planul național de acțiune pentru ocupare
TAI - Indicatorul realizări tehnologice
UNDP - Programul Națiunilor Unite pentru dezvoltare
EFPC - Educație şi formare profesională continuă
SPO - Serviciul public de ocupare
EFP - Educație şi formare profesională
IE - Indicele educației
IDU - Indicele dezvoltării umane
SE - Speranța de viață şcolară
IDD - Învățământ deschis şi la distanță
ETC - Echivalent timp complet
FTS - Studii cu timp complet
PPS - Putere de cumpărare standard
KIS - Sectoare de servicii bazate pe cunoaştere
WL - Învățare pe orizontală
PPP - Paritatea puterii de cumpărare

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 19-20-21/2004

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

NIVELUL DE TRAI ÎN SPAȚIUL UNIUNII EUROPENE - O ABORDARE COMPARATIVĂ -

RĂILEANU SZELES Monica

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE 357

1. INSTRUMENTE TRADIȚIONALE DE MĂSURARE A SĂRĂCIEI ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE 373
   1.1. Considerații generale 373
   1.2. Identificarea sărăciei 374
   1.3. Agregarea sărăciei şi scala de echivalență 377

2. PRAGUL DE SĂRĂCIE 391
   2.1. Pragul de sărăcie absolută 392
   2.2. Pragul de sărăcie relativă 397
   2.3. Pragul de sărăcie subiectivă 401

3. INDICATORI PARȚIALI ŞI GLOBALI AI SĂRĂCIEI 404
   3.1. Indicatori parțiali ai incidenței şi intensității sărăciei 404
   3.2. Indicatori globali ai sărăciei 407
   3.3. Indicatori ai bunăstării 415
   4.4. Metoda cvasiordonărilor congruente 419

4. MĂSURAREA MULTIDIMENSIONALĂ A SĂRĂCIEI 423
   4.1. Conceptul de sărăcie multidimensională 423
   4.2. Indicele sintetic multidimensional (TFR – Totally Fuzzy and Relative) ... 428
   4.3. Instrumente de măsurare multidimensională a sărăciei 441
   4.4. Teoria informației şi măsurarea multidimensională a inegalității şi sărăciei 453

5. MĂSURAREA MULTIDIMENSIONALĂ ŞI COMPARATIVĂ A SĂRĂCIEI, PE BAZA PANELULUI EUROPEAN ECHP 455
   5.1. Prezentarea bazei de date ECHP 455
   5.2. Descrierea proiectului de cercetare şi a metodologiei 458
   5.3. Selectarea variabilelor şi construirea funcției de sărăcie 465
   5.4. Funcția sărăciei multidimensionale determinată pe baza metodei TFR .. 477
   5.5. Influența sistemului de ponderare 480
   5.6. Analiza comparativă a metodei TFR cu cea a poziției sociale relative a unității mediane 485
   5.7. Concluzii derivate din rezultatele empirice 490

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE 494

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 497

Introducere

Ultimele decenii au marcat un interes sporit pe plan internațional pentru monitorizarea şi analiza aspectelor sărăciei şi subdezvoltării, în contextul procesului de globalizare şi de evoluție a societății spre un etaj superior al dezvoltării umane. Această preocupare globală s-a cristalizat ca răspuns la dinamica evoluției civilizației umane, atât spre o paletă diversificată de laturi ale bunăstării individuale, cât şi spre un nou concept dinamic de sărăcie.

Caracterul global de abordare a sărăciei se manifestă şi la nivelul Uniunii Europene, care prezintă particularitatea unui organism în extindere, prin asimilarea de diferite niveluri de dezvoltare, organism aflat la rândul său într-un proces complex de trecere la arhitectura unei societăți viitoare.

Pentru societatea românească sărăcia reprezintă o preocupare națională, rezultată dintr-o lungă perioadă de condiții precare de trai, concretizate într-o calitate scăzută a vieții dar, totodată şi din preocuparea globală, la nivel internațional, de monitorizare şi control a dimensiunilor complexe ale procesului de deprivare.

La nivel mondial, dar cu atât mai mult la nivelul țării noastre, care a experimentat atât tranziția de la economia planificată la cea de piață, cât şi tranziția mult mai amplă a țărilor occidentale spre un alt tip de economie – cea intensivă în cultură şi informație – şi spre un alt tip de societate, respectiv societatea informațională[1], putem defini sărăcia ca un proces dinamic, cu multiple forme de manifestare la nivel conceptual şi empiric, care capătă în contextul acestor tranziții noi valențe, ce fac necesară reexaminarea sa continuă.

În acest context, *conceptul contemporan de sărăcie* sugerează modificările conceptuale produse la nivelul sărăciei, strâns legate de evoluția societății, a nevoilor, dorințelor şi aspirațiilor membrilor săi. Noua abordare a sărăciei se referă în primul rând la trecerea de la definirea unidimensională a sa, exclusiv prin prisma venitului sau consumului, la încadrarea în spațiul multidimensional, fiind utilizate concepte ce reflectă caracteristicile societății moderne: excludere socială (Cantillion, 1997), marginalizare, deprivare multiplă (Schuyt şi Tan, 1988), dislocare socială (Wilson, 1991), capabilitate şi abilitatea de a funcționa (Rawls, 1971; Sen, 1999). Astfel, *sărăcia este o dimensiune în privațiune* şi *sărăcirea este o dimensiune în excluderea socială*[2].

---

[1] Aspect abordat de prof. T. Postolache în, *Un Projet Ouvert. Discours sur l'intégration europeénne*, 8 martie 1995.

[2] Jos Berghman "Social Exclusion in Europe: policy context and analytical framework" în *Beyond the Threshold. The measurement and analysis of social exclusion*, Editura Room Graham, Bristol, 1995.

Reducerea sărăciei în toate formele sale de manifestare reprezintă astfel o prioritate atât pentru țara noastră cât şi pentru UE sau pentru întreaga comunitate mondială. În România, conştientizarea dimensiunii şi consecințelor economico-sociale ale sărăciei s-au manifestat recent prin cristalizarea Planului Național Anti-sărăcie şi Promovare a Incluziunii Sociale 2002-2012 (în martie 2001), plan ce constituie o componentă la nivel național a preocupării Comisiei Europene privind coeziunea economică şi socială, în contextul integrării în UE. La nivel internațional, preocupările de reducere a sărăciei se manifestă atât la nivel regional, cât şi mondial, prin acțiunea, uneori concertată, a organismelor cu vocație internațională.

Conceperea de politici sociale de reducere a sărăciei şi ameliorarea nivelului de trai este condiționată de definirea şi măsurarea sărăciei dintr-o perspectivă multidimensională, pentru reflectarea tuturor laturilor deprivării. În prezent, sărăcia multidimensională este explicată prin intermediul lipsei capacității de funcționare (conform Teoriei capabilităților – A. Sen), însă procesul de măsurare este controversat, datorită dificultăților de operaționalizare a conceptelor de *capabilități* şi *funcționalități*.

Literatura măsurării sărăciei a evoluat în ultimele decenii de la îmbunătățirea continuă a cadrului conceptual al sărăciei prin contribuțiile lui Schumacher (1975), Argyle (1987), Sachs (1992), A. Sen (1997), spre dezvoltarea suportului empiric şi metodologic (ex: aplicarea metodei fuzzy la studiul deprivării): Cerioli şi Zani (1990), Cheli şi Lemmi (1995), Cheli Bruno, Andrea Filippone, D'Agostino Antonella (2001).

Lucrarea de față propune depăşirea cadrului de analiză/măsurare unidimensională a sărăciei şi trecerea în spațiul multidimensional prin construirea unei funcții multidimensionale a sărăciei, bazate pe metoda Totally Fuzzy and Relative (TFR). Noua funcție, bazată pe datele disponibile în cadrul Panelului European ECHP permite efectuarea de comparații multidimensionale de sărăcie ca şi agregarea dimensiunilor sărăciei relative într-un indice multidimensional agregat.

Cadrul conceptual al sărăciei

În procesul vast de ameliorare a multiplelor forme de deprivare, prima etapă este reprezentată de definirea şi măsurarea sărăciei. De calitatea şi gradul de cuprindere a dimensiunilor sărăciei depinde într-o proporție ridicată eficacitatea politicilor sociale.

Primele studii asupra sărăciei au fost dezvoltate în anii 1892 de Booth şi de Rowntree (anii '20) care pun bazele conceptului de *sărăcie absolută,* prin utilizarea *minimului de subzistență* şi a *coşului minim de consum.* Sărăcia absolută este utilizată în determinarea *pragului de sărăcie* şi a *ratei sărăciei*. Anii '70 au marcat un punct de cotitură în literatura sărăciei prin depăşirea cadrului conceptual al abordării sărăciei în termenii absoluți ai nevoilor

fundamentale. Peter Townsend (1979) propune analiza din perspectivă relativă a sărăciei, pornind de la inegalitatea între indivizi, care îi face mai săraci unii față de alții iar Amartya Sen (1976) fundamentează studiul axiomatic al sărăciei. Deşi recunoaşte meritul abordării relativiste în fața simplistei conceptualizări absolutiste a sărăciei, Sen[1] combate trecerea de la „sărăcia absolută" la „sărăcia relativă", considerând că aceasta ignoră ceea ce el numeşte „miezul absolut ireductibil"[2] al sărăciei.

Sărăcia este definită dintr-o nouă perspectivă, mult mai largă prin intermediul *teoriei capabilității*, fundamentată de A. Sen. Teoria capabilităților reprezintă o nouă abordare a sărăciei deoarece permite evidențierea distinctă a unor concepte din sfera sărăciei multidimensionale, ca *standard de viață* şi *calitate a vieții* .Conform acestei teorii, *funcționalitatea* este o realizare, în timp ce *capabilitatea* este abilitatea de a ajunge la realizare[3]. Aşadar, conceptul „capabilităților" poate fi abordat în strânsă legătură cu sărăcia, deoarece aceasta este o formă de deprivare în termeni de capabilități[4]. Pornind de la definiția funcționalităților prin prisma realizărilor personale (care reflectă o parte din starea unei persoane), putem interpreta bunăstarea ca o combinație de funcționalități.

În acest nou cadru conceptual, Sen consideră că: „deprivarea absolută în termeni de capabilități ale unei persoane se află în strânsă legatură cu deprivarea relativă în termeni de bunuri, venituri şi resurse", respingând astfel conceptul sărăciei relative al lui Townsend.

Deşi teoria capabilităților situează pe o treaptă superioară conceptul de sărăcie, în concordanță cu dimensiunile sale contemporane, este adesea criticată datorită dificultăților de operare şi de aplicare în practică a conceptului de capabilități (Vos şi Hagenaars, 1988). Acesta este conținutul criticilor teoriei capabilităților[4], critici care exprimă în fond lipsa unor teorii şi metode matematice care să permită aplicarea analizei tradiționale a sărăciei (numărul săracilor, pragul de sărăcie, scala de echivalență) în termeni de venit la abordarea sa, în termeni nu doar cantitativi, ci şi calitativi.

Noua perspectivă asupra sărăciei, definită ca lipsă a capabilității de funcționare a fost adoptată de către autorii Raportului dezvoltării umane pe anul 1997, care au implementat o nouă metodă oficială de măsurare a sărăciei,

---

[1] În eseul "Poor, relatively speaking" (publicat pentru prima dată în Oxford Economic Papers, 35 din iulie 1983), din *On economic inequality,* A. Sen, Clarendon Press Oxford 1997.

[2] În engl. "irreductible absolutist core".

[3] Sen, A., *The Standard of Living: Lives and Capabilities*, Cambridge University Press 1987.

[4] "Sărăcia apare atunci când unei persoane îi lipsesc oportunitățile reale de evitare a foamei, subnutriției sau lipsei unei locuințe" – A. Sen, "Space, Capability and Inequality", vol. *Resources, Values and Development*, Harvard University Press 1997.

[4] Sudgen (1993), Ysander (1993), Srinivasan (1994).

bazată pe evaluarea unor aspecte cuantificabile ale capacității de a trăi ale oamenilor (capabilities based measure of poverty). Raportul prezintă „profilul sărăciei umane” şi un indice al sărăciei umane, acesta din urmă calculat numai pentru țările în curs de dezvoltare, şi numai pe baza a cinci indicatori: supraviețuirea, educația, securitatea personală, sustenabilitatea dezvoltării, participarea la decizia politică şi veniturile.

Noile abordări ale sărăciei pot fi încadrate, după Dagum[1] în trei direcții principale:

- Abordarea axiomatică a sărăciei – A. Sen;
- Analiza sărăciei subiective – şcoala Leyden[2], Olanda;
- Conceptul de sărăcie multidimensională.

Estimarea subiectivă a sărăciei a fost inclusă recent în studiile de măsurare deoarece reflectă percepția personală asupra nivelului de trai, independent de metodele obiective de măsurare. Se consideră că nivelul de sărăcie perceput de fiecare familie în parte este puțin relevant datorită incertitudinii provocate de schimbările economice şi a efectului creşterii continue a prețurilor asupra stării psihologice a populației. De aceea, se consideră că opiniile subiective exprimate de familiile chestionate nu reflectă pe deplin condițiile lor materiale (Dagum, 1989). Criticile îndreptate împotriva abordării subiective capătă o importanță majoră atunci când ea serveşte măsurării sărăciei materiale, ca suport pentru fundamentarea unor politici sociale, precum transferurile monetare.

Definirea sărăciei este utilizată în practică pentru fundamentarea pragurilor de sărăcie, în primul rând, deoarece în prezent acestea constituie cea mai utilizată metodă de măsurare a sărăciei, adoptată în mod oficial de o serie de țări[3]. În strânsă legătură cu principalele abordări conceptuale ale sărăciei, pragul de sărăcie poate fi absolut, relativ sau subiectiv.

Pragul absolut de sărăcie reprezintă cea mai veche clasă de mărimi ale sărăciei şi presupune stabilirea unui set de nevoi minime fundamentale şi a costului necesar acoperirii acestora. Din această perspectivă, pragul absolut se defineşte prin intermediul venitului, consumului şi bunăstării[4]. Pornind de la caracteristicile economico-sociale, în România, colectivul Institutului de Cercetare a Calității Vieții a ajuns la concluzia că metoda absolută de măsurare a sărăciei, bazată pe normative este cea mai indicată, şi ca urmare au fost

---

[1] Dagum C., *Analysis and Measurement of Poverty and Social Exclusion using Fuzzy Sets Theory. Application and Policy Implications*, University of Bologna, 2002.

[2] Van Praag, 1968, 1991; Hagenaars, 1986.

[3] Pragul oficial al SUA, pragul Census este cel mai cunoscut model de prag oficial absolut de sărăcie în literatura sărăciei, datorită numeroaselor încercări de modificare a variantei inițial propuse de Molly Orshansky în 1965.

[4] Pigou a considerat că în determinarea “nivelului național minim de venit real” sub care indivizii nu ar trebui să se găsească” trebuie stabilit “un nivel minim, obiectiv de condiții de trai”.

stabilite două coşuri de produse şi servicii, corespunzătoare minimului de trai decent şi minimului de subzistență, deşi România nu are un prag oficial de sărăcie. Pe plan internațional, dar mai ales la nivelul țărilor dezvoltate, s-a renunțat la pragul absolut în favoarea celui relativ, datorită faptului că pentru aceste țări satisfacerea nevoilor fundamentale nu mai reprezintă o problemă. Caracteristicile sărăciei contemporane au arătat că paleta nevoilor s-a diversificat şi deprivarea relativă a devenit mai importantă decât cea absolută. Cu toate acestea, varianta absolută cunoaşte o răspândire largă, mai ales în contextul comparațiilor internaționale[1].

Cea mai utilizată metodă de determinare a pragului de sărăcie relativă este media sau mediana distribuției variabilei utilizate (consumul sau venitul). De obicei se utilizează pragul de 50% (uneori chiar de 40% sau 60%, 70% pentru a evidenția amplitudinea sau forma distribuției) din media sau mediana distribuției[2]. Mediana (valoarea de mijloc a repartiției) se utilizează atunci când se doreşte evidențierea nivelului de trai dominant în societate), conducând la rezultate mai mici a parametrilor sărăciei decât în cazul utilizării mediei. Comisia Europeană şi Eurostat recomandă utilizarea pragului relativ, fixat la 50% sau la 60% din venitul echivalent mediu (formula modificată). În practică, Națiunile Unite şi OCDE (Oxley şi co., 1997) precum şi anumite țări (Franța) utilizează procentul de 50% din mediană.

Considerații teoretice privind măsurarea sărăciei

"Pentru a fi o ştiință, economia trebuie să fie o ştiință matematică" (Jevons, 1924).

Măsurarea sărăciei trebuie integrată în contextul mai amplu al evaluării laturilor deprivării individuale în vederea conceperii şi implementării de politici de îmbunătățire a nivelului de trai.

Paradoxal, deşi sărăcia îmbracă forme mai diverse şi se manifestă la o intensitate mai ridicată în țările în curs de dezvoltare, în comparație cu țările dezvoltate, la nivelul lor măsurarea sărăciei se realizează în cadru unidimensional, de cele mai multe ori prin analiza venitului mai degrabă decât a consumului, fără posibilitatea de cuantificare şi reprezentare comparată a celorlalte dimensiuni ale deprivării. Aceste aspecte, care constituie simultan atât cauză cât şi efect al sărăciei, contribuie la perpetuarea sa şi a lipsei de cunoaştere în profunzime a caracteristicilor şi dimensiunilor sale. Toate

[1] Metoda Băncii Mondiale de măsurare a sărăciei este o metodă absolută, propusă de Ravallion în 1994 şi reprezintă o combinație între metoda calorică şi cea a proporției cheltuielilor alimentare în total cheltuieli de consum.

[2] Fuchs (1967), Rainwater (1974) au fost printre primii cercetători care au avansat propunerea considerării pragului relativ ca fiind corespunzător procentului de 50% din venitul median.

acestea duc la concluzia că măsurarea sărăciei, prin toate etapele pe care le presupune, trebuie să constituie o prioritate pentru cele mai *deprivate țări*, nu numai la nivel conceptual, ci şi la nivel empiric.

Cei mai accesibili indicatori ai sărăciei, în România, sunt cei care pot fi calculați din datele referitoare la venitul populației, desprinse din Anchetele asupra populației, după determinarea pragului de sărăcie şi a scalelor de echivalență. Numărul săracilor, profunzimea sărăciei şi rata sărăciei oferă informații asupra extinderii sărăciei, însă ignoră aspecte precum distribuția venitului sau transferurile financiare realizate de aceeaşi parte a pragului sărăciei. Indicatorii inegalității[1] completează indicatorii parțiali ai sărăciei, deoarece surprind inegalitățile de venit şi avere în cadrul populației analizate.

În prezentarea celor mai cunoscuți indicatori ai sărăciei, un loc central revine abordării axiomatice a lui A. Sen, care aduce în prim plan indicele Sen. Oportunitatea acestuia este legată de combinarea într-un indicator agregat al sărăciei a numărului săracilor, indicelui de decalaj a sărăciei şi coeficientului Gini, adică alăturarea incidenței şi profunzimii medii a sărăciei, şi deprivarea relativă, care este rezultat al percepției psihologice a poziției individuale relative. Literatura sărăciei, care a urmat indicelui Sen, s-a împărțit în două curente de gândire: primul curent de gândire s-a caracterizat prin construirea unor formule alternative indicelui Sen[2], formule care au urmărit în primul rând respectarea unor axiome încălcate de indicele Sen. Al doilea curent de gândire corespunde abordării sărăciei în termeni de bunăstare, având ca motivație incompatibilitatea axiomelor. Funcțiile de bunăstare socială şi cele de utilitate individuală au contribuit la fundamentarea indicilor sărăciei bazați pe bunăstare[3].

Teoria capabilităților aparținând lui A. Sen a reprezentat un moment important în mutarea cadrului teoretic al sărăciei din sfera unidimensională în cea multidimensională. Abordarea multidimensională a sărăciei permite exprimarea conceptului de deprivare prin intermediul capabilităților. De altfel, deprivarea relativă în termeni de venit duce la exprimarea deprivării absolute în termeni de capabilități (a fi sărac relativ într-o țară dezvoltată este un mare handicap la nivelul capabilităților chiar şi atunci când venitul în termeni absoluți se situează la un nivel ridicat, raportat la standardele internaționale).

---

[1] Dintre toți indicatorii inegalității cel mai cunoscut este indicatorul Gini, care deşi permite conturarea nivelului de inegalitate din cadrul comunității prin delimitarea curbei Lorenz, nu oferă în mod obligatoriu un rezultat unic în cazul anumitor distribuții (Duvall, 1975). Literatura inegalității s-a dezvoltat ulterior prin contribuția lui Kuznets (1963), Barr (1987), Forster (1995) şi A. Sen (1997).

[2] N. Takayama (1979), D. Thon (1979), Kakwani (1980), Anand (1977), Blackorby şi Donaldson (1980), Kundu şi Smith (1983), Foster, Greer şi Torbecke (1984), Shorrocks şi Foster (1987), Kakwani (1980).

[3] Indicii Hagenaars (1986), Vaughan (1987) şi Pyatt (1987).

Deşi în prezent conceptele de deprivare, excludere socială, sărăcie multidimensională se bazează pe un suport teoretic foarte puternic, dificultatea de operaționalizare a lor, în mod particular a capabilităților şi funcționalităților, este frecvent invocată în literatura sărăciei.

Dificultatea măsurării sărăciei, ca formă de deprivare multiplă a fost remarcată cu mulți ani în urmă de Robbins (1938) care considera că nu toți oamenii sunt capabili să fie fericiți datorită profilului lor psihologic. Sir Henry Maine a afirmat că „este capabil să fie de 10 ori mai fericit decât alții, ceea ce înseamnă că bunăstarea lui este de 10 ori mai mare decât a altora, la acelaşi nivel al venitului". De aceea, în problema măsurării multidimensionale a sărăciei se impune în primul rând selectarea indicatorilor prin prisma cărora va fi evaluat în mod unitar nivelul de deprivare al tuturor unităților statistice analizate (indivizi sau gospodării).

Elementele sărăciei multidimensionale

Deoarece promovarea incluziunii sociale şi reducerea sărăciei au devenit obiective primordiale nu numai la nivelul țărilor UE, dar şi pentru țările în curs de aderare ca o condiție a integrării în structurile UE, Comisia Europeană a propus un set de indicatori sociali pentru monitorizarea pe baze comune a performanțelor țărilor UE şi a celor în curs de integrare (2000-2001)[1]: distribuția venitului, rata sărăciei, persistența sărăciei, şomajul raportat la gospodării, disparitățile regionale, nivelul redus de educație şi şomajul pe termen lung. Totodată, s-au creat premise pentru analiza şi a altor indicatori din cadrul Planurilor Naționale, în vederea implementării lor la nivelul UE.

Într-o accepțiune mai largă, dimensiunile sărăciei ar trebui să cuprindă o paletă cât mai vastă de dimensiuni ale deprivării. De altfel, în ultimii ani, Comisia UE a recomandat utilizarea conceptului de *sărăcie multidimensională*, în locul indicatorilor monetari, în lupta împotriva excluderii sociale. Deşi abordarea multidimensionalității reprezintă o tendință tot mai accentuată în studiile asupra sărăciei, nu trebuie neglijat rolul indicatorilor materiali, din moment ce „deprivarea materială distruge libertatea pozitivă a individului" (Partha Dasgupta, 1993) iar indivizii sunt mult mai „productivi", având perspective de creştere a venitului atunci când beneficiază de un nivel decent de bunuri şi servicii.

Una dintre cele mai importante dimensiuni ale sărăciei este starea gospodăriei deoarece condițiile nefavorabile de administrare a gospodăriei

[1] Comisia Europeană a arătat necesitatea monitorizării, comparării şi analizei sărăciei şi performanțelor economico-sociale la nivelul țărilor UE şi a celor în curs de integrare prin utilizarea unui set comun de indicatori pentru toate țările, lăsând la latitudinea acestora metodele şi mijloacele de acțiune.

determină excludere socială şi generează apariția sărăciei. O locuință adecvată înseamnă mai mult decât un acoperiş pentru fiecare membru al familiei, şi anume spațiu adecvat, securitate, stabilitate, durabilitate, dotarea sa cu sisteme de iluminare, încălzire, ventilație, accesul la infrastructura de bază, sistem de canalizare, apă potabilă, calitate corespunzătoare a mediului înconjurător, localizarea locuinței în apropierea facilităților de bază[1]. Alături de starea gospodăriei, aglomerarea locuinței, determinată prin indicele de superaglomerare, calitatea mediului înconjurător al gospodăriei (care se referă la vecini, trafic, vandalism, crime, graffiti, facilități) constituie alte laturi ale deprivării.

O altă latură a deprivării este educația, care prezintă particularitatea de a fi atât un indicator de cauză cât şi un indicator de efect, ceea ce situează nivelul de educație atât în categoria indicatorilor riscului de sărăcie, cât şi a indicatorilor deprivării.

În majoritatea studiilor multidimensionale sărăcia mai este caracterizată de posesia de bunuri de folosință îndelungată[2], de accesul la serviciile medicale şi de o serie de variabile subiective, care exprimă în general gradul de satisfacție față de nivelul de trai.

Independent de indicatorii care exprimă gradul de deprivare, măsurarea sărăciei presupune şi determinarea indicatorilor care cuantifică riscul de sărăcie pornind de la premisa că aceştia din urmă permit analiza dinamică a sărăciei sau măsurarea nivelului de deprivare, separat pentru indivizii sau gospodăriile cu risc mare de sărăcie[3].

În afară de indicatorii care se pot agrega la nivelul individului sau gospodăriei, nivelul de sărăcie/bunăstare a unei țări poate fi redat, mai ales în contextul comparațiilor internaționale de indicatori sintetici macroeconomici. Principalii indicatori relevanți în măsurarea sărăciei sunt: venitul național total, venitul național pe cap de locuitor şi venitul real pe cap de locuitor. Aprecierea sărăciei/bunăstării reprezintă însă un obiectiv complex, care nu se limitează doar la calculul acestor indicatori, ci depinde şi de distribuția venitului național în interiorul unei țări[4], de nivelul prețurilor şi de structura cheltuielilor publice şi ponderea fiecărei grupe în total PIB sau total cheltuieli publice. Utilitatea

---

[1] United Nations Habitat Agenda – UN Centre for Human Settlements, 2001.

[2] Bunurile de folosință îndelungată ce se regăsesc ca variabile în majoritatea bazelor de date (inclusiv în Panelul European ECHP) nu mai sunt relevante în prezent pentru descrierea caracterului contemporan al deprivării, mai ales la nivelul țărilor UE (ex telefon, radio, maşină de spălat etc).

[3] În acest sens, Cheli şi Lemmi recomandă separarea celor două categorii de indicatori (cei ai deprivării de cei ai riscului de deprivare) în lucrarea "A totally fuzzy and relative approach to the multidimensional analysis of poverty" publicată în *Economic Notes vol.24*, nr. 1-1995, p. 115-134.

[4] Anghelache C., *Măsurarea şi compararea dezvoltării economice*, Editura Economică 1996, p.99.

acestor indicatori macroeconomici se limitează însă la cadrul comparațiilor de sărăcie pe plan internațional, deoarece nu oferă informații privind distribuția sărăciei în interiorul țării. Datorită faptului că nu reflectă deprivarea relativă, ci doar cea absolută, la nivel global, indicatorii macroeconomici participă la construcția unor indici agregați, precum Indicele Dezvoltării Umane (IDU), publicat de PNUD.

Metode de măsurare multidimensională a sărăciei

Agregarea dimensiunilor sărăciei în indicatori sociali la nivel național reprezintă o recomandare recent formulată de Comisia Europeană, de natură să faciliteze monitorizarea progresului înregistrat de țările UE şi cu atât mai mult de cele în curs de integrare, în cadrul programelor naționale de promovare a incluziunii sociale. Armonizarea procedurilor de măsurare a laturilor deprivării în interiorul UE permite dezvoltarea unui model de microsimulare la nivelul țărilor membre pentru previzionarea modificărilor înregistrate de indicatorii sociali, în funcție de parametrii politici şi conjunctura externă[1].

Problema măsurării sărăciei creşte ca importanță în cadrul Agendei Sociale a UE, însă nu numai la nivelul UE, dar şi pe plan internațional, agregarea indicatorilor sărăciei într-un indice global nu are la bază o metodologie unanim acceptată în literatura de specialitate. Principala problemă constă în natura diferită a indicatorilor sărăciei, ceea ce nu permite comensurarea acestora printr-un indice global. Din acest punct de vedere, modelele matematice bazate pe cardinalitate nu sunt aplicabile în măsurarea deprivării multiple iar soluțiile de măsurare trebuie căutate dincolo de spațiul cardinalității.

În sprijinul acestei constatări legate de lipsa de utilitate a cardinalității în contextul particular al măsurării sărăciei Georgescu Roegen Nicholas remarcă faptul[2] că: „*argumentul cardinalist se bazează pe două ipoteze nesigure*. În primul rând, modelul ultrasimplificat al comportamentului uman ignoră ireductibilitatea dorințelor. În al doilea rând, credibilitatea este ignorată, ceea ce face ca acest context de rezultate imprevizibile să fie redus la probabilitate. Aceasta presupune că omul are cunoştințe aproape demiurgice.” Autorul consideră că acestea sunt motive suficiente pentru a explica de ce doctrina cardinalistă, „deşi adevărată din punct de vedere analitic, este falsă din punct de vedere sintetic, adică de ce nu poate fi crezută, deşi este înțeleasă”.

Problemele ridicate de studiile de măsurare au incitat de altfel atenția oamenilor de ştiință dintotdeauna. Una dintre descoperirile faimoase ale lui Pitagora, şi anume incomensurabilitatea, arată că edificiul numerelor naturale

[1] Conform T. Atkinson, B. Cantillon, *Social Indicators: The EU and Social Inclusion,* Oxford University Press, 2002.
[2] Georgescu Roegen Nicholas, *Alegere, Expectative şi Măsurabilitate*, 1954.

nu este suficient pentru o analiză completă a măsurării şi că ipoteza după care există numai o cantitate numărabilă de puncte pe o linie trebuie abandonată (John Burnet, *Filosofie greacă timpurie*, Londra, 1930).

Într-o succintă prezentare a cadrului de măsurare a deprivării multiple, metodele şi instrumentele matematice se împart în principal în două categorii: metode statistice şi metoda fuzzy (TFR). Metodele statistice permit evidențierea corelațiilor dintre dimensiunile deprivării (analiza corelațiilor), sintetizarea tuturor indicatorilor în categorii sau factori ai deprivării (Analiza pe Componente Principale), derivarea sărăciei din interpretarea factorilor de influență (regresiile). Spre deosebire de analiza statistică a sărăciei, metoda fuzzy permite nu numai analiza comparată a laturilor deprivării, ci şi agregarea lor într-un indice global, evitând utilizarea principiilor de cardinalitate. Metoda fuzzy se bazează pe stabilirea unei funcții de apartenență la mulțimea săracilor, prin stabilirea unui set de indicatori[1] ai deprivării şi a unui sistem de ponderare a indicatorilor selectați.

Rezultatele empirice ale studiilor în domeniu şi metodologia TFR au arătat faptul că interpretarea funcției sărăciei implică reconsiderarea termenului de *indice global* şi considerarea mai multor aspecte:

- Funcția sărăciei derivată din metoda fuzzy nu este o mărime cardinală.
- Metoda fuzzy exprimă nivelul de *sărăcie relativă* şi nu cel de deprivare absolută.
- Ierarhia funcțiilor de sărăcie la nivelul țărilor analizate nu este echivalentă unei ierarhii a țărilor în funcție de nivelul lor agregat de sărăcie. Din această perspectivă, un scor ridicat al funcției nu înseamnă un nivel ridicat de sărăcie, ci un nivel înalt de deprivare relativă, adică de inegalitate (chiar dacă nivelul de deprivare absolută este redus).

Funcția de sărăcie pe care o propun în această lucrare este rezultatul studiului individual asupra problemelor de măsurare şi definire a sărăciei, redat succint mai sus, şi a proiectului de cercetare *Multidimensional poverty comparisons inside Europe* (în trad. *Comparații multidimensionale de sărăcie în Europa*) realizat la Institutul de Studiu al Venitului, Populației şi Politicilor Economice (CEPS/INSTEAD) din Luxemburg.

Unul dintre obiectivele de la care am pornit în construirea funcției de sărăcie a fost utilitatea practică a acesteia, legat de aplicabilitatea ei în spațiul european. Din această perspectivă, variabilele funcției au fost desprinse din Panelul European ECHP şi selectate astfel încât să fie reprezentative pentru 12

[1] Construirea funcției de sărăcie nu implică doar simpla selectare a indicatorilor deprivării, ci alegerea lor sau asocierea în factori astfel încât să sintetizeze cât mai amplu caracteristicile deprivării, dar cu evitarea multiplei înregistrări a informației.

țări din UE[1] (utilizând metode statistice, precum analiza Componentelor Principale), la nivelul celor şase valuri ale Panelului (1994-1999). Aceste aspecte conferă funcției o mare aplicabilitate pentru orice perioadă sau țară.

Construirea funcției de măsurare implică două etape: construcția variabilelor şi a sistemului de ponderare. Dimensiunile funcției sărăciei pe care am construit-o reflectă condițiile de locuit, posesia de bunuri durabile, nivelul de educație, nivelul subiectiv de deprivare exprimat prin gradul de satisfacție, relațiile sociale, condițiile economice (venitul net disponibil echivalent şi principalul statut de activitate), petrecerea timpului liber şi structura familiei (care este în primul rând un indicator al riscului de sărăcie). Aceste dimensiuni sunt exprimate în cadrul funcției prin variabile distincte, fiecare reprezentând o singură dimensiune, şi nu prin grupe de indicatori, ceea ce reprezintă un avantaj pentru potențiale noi țări analizate prin prisma acestei funcții (care solicită astfel un volum redus de variabile, deci eforturi mai reduse de armonizare). De altfel, rezultatele empirice obținute de alți cercetători (Miceli David, 1998; Martinetti, E. Chiappero, 2000) probează acest aspect.

Analiza Panelului European a scos în evidență însă o serie de deficiențe ale bazei de date, mai ales din punct de vedere al valorilor variabilelor, care împiedică utilizarea lor pentru multe țări şi posibilitatea dezvoltării de analize longitudinale de calitate.

Sistemul de ponderare este ales astfel încât cele mai discriminante laturi ale deprivării (caracterizate prin cele mai înalte niveluri de deprivare relativă) au asociate coeficienții de ponderare cei mai mici şi funcția de ponderare este invers proporțională cu rata deprivării, din perspectiva fiecărei variabile. Deşi funcția logaritmică este utilizată ca sistem tradițional de ponderare în studiile de măsurare a sărăciei, evidența empirică a ECHP a stat la baza deciziei mele de alegere a funcției inverse ratei deprivării, ca sistem de ponderare a funcției.

Deoarece anumite aspecte ale deprivării sunt mai dificil de interpretat printr-o abordare doar în termeni fuzzy, considerăm oportună utilizarea printr-o relație complementară, şi nu de substituire a funcției propuse, a poziției sociale relative a gospodăriei mediane din fiecare țară, raportat la mediana UE. Aceasta permite efectuarea de comparații de poziție sau de dinamică. Acest instrument[2] este analizat însă critic în lucrarea de față. Pe baza rezultatelor empirice ale cercetării am ajuns la concluzia că poziția socială relativă a gospodăriei mediane nu poate fi considerată o metodă de măsurare a sărăciei, întrucât determinarea unui indice agregat generează rezultate inutile. Din

[1] Deşi baza de date ECHP cuprinde 15 țări UE, am renunțat la 3 dintre acestea (Suedia, Germania şi Luxemburg), datorită deficiențelor de construcție a variabilelor la nivelul acestor țări.

[2] Cheli Bruno, Andrea Filippone şi D'Agostino Antonella (2001) consideră determinarea şi analiza poziției sociale relative a gospodăriei mediane o alternativă la metoda fuzzy de măsurare a sărăciei.

această perspectivă, utilizarea sa în cadrul studiilor asupra sărăciei este fundamentată doar din perspectiva facilitării comparațiilor de sărăcie, fără a fi un instrument propriu-zis de măsurare.

Consonanțe cu teoria unui nou sistem de măsurare, propusă de Stephen Wolfram

După o muncă de mai mult de 20 de ani, în 2002, Wolfram Stephen pune bazele unei noi ştiințe, a unui nou mod de abordare a tuturor problemelor care au incitat ştiința în timp, cu perspectiva revoluționării tuturor domeniilor de gândire. Noua ştiință este fundamentată ca rezultat al „experimentului crucial", legat de comportamentul programelor informatice alese aleator. Ideea care a stat în spatele acestui experiment a constat în analiza arbitrară a diferitelor programe informatice, fără a ştii dinaintea implementării scopul lor şi rezultatele generate, ci doar plecând de la ipoteza că fiecare program se bazează pe un set de reguli asumate inițial. Cheia noii ştiințe a fost unul dintre cele mai simple programe ale anilor '80, numit *cellular automata*.

Noul mod de abordare al ştiințelor permite efectuarea de operații matematice, pornind de la anumite reguli, fără diferențe majore (spre deosebire de ştiința tradițională) între spațiul unidimensional şi cel multidimensional. Noua ştiință se bazează pe un sistem repetitiv, în cadrul căruia pornind de la o situație inițială, pe baza unei reguli, perpetuarea sistemului va genera noi situații, care se pot caracteriza în general prin *regularitate*.

Într-o descriere vizuală a metodologiei care stă la baza noii ştiințe, dacă situația inițială este redată printr-o celulă mică, toate situațiile intermediare, obținute din cea inițială, prin aplicarea regulii fixate inițial, vor fi reprezentate printr-o figură geometrică regulată, compusă dintr-o asociere de celule (pătrățele) de tipul celei inițiale.

Indiferent de tipul regulii, precum şi de dimensiunile spațiului (bi-, tri-,..., multidimensional), fiecare dimensiune superioară a spațiului corespunde, la nivelul unei anumite reguli, unei însumări a situațiilor descrise în spațiul inferior (o imagine în spațiul tridimensional de exemplu se obține din agregarea imaginilor bidimensionale, pe baza aceleiaşi reguli; astfel, caracteristica de regularitate se transmite în spațiile superioare).

Autorul teoriei testează multe aspecte adiacente acestui nou mod de reprezentare, precum substituirea unei unități cu două sau mai multe unități de dimensiuni mai mici (pătrățele în descrierea vizuală a metodei). Substituibilitatea permite perpetuarea regularității.

Un alt punct important al teoriei noii ştiințe este aplicarea modelului asupra sistemelor de tip rețea, caracterizate printr-o mulțime de noduri interconectate. Nu pozițiile lor relative sunt importante (ele fiind de altfel utile

doar în scop de vizualizare), ci conexiunile dintre ele. Se poate observa că în orice rețea se poate trece de la spațiul unidimensional la cel bidimensional şi ulterior la cel tridimensional prin menținerea pozițiilor nodurilor, dar prin schimbarea numărului de conexiuni dintre ele. În acest mod pot fi abordate şi relațiile sociale dintre indivizi, ca variabilă a sărăciei, care se regăseşte şi în baza de date ECHP.

Putem rezuma mecanismul noii ştiințe prin faptul că fiecare nouă stare descrisă reprezintă o evoluție dintr-o stare precedentă. Din această perspectivă, în noul cadru metodologic pot fi explicate toate sistemele dinamice, evolutive. Una dintre cele mai interesante abordări este legată de anticiparea evoluției modelelor alternative de evoluție a diferitelor sisteme complexe. Wolfram S. identifică o serie de proceduri de previzionare a acestora, însă admite pe baza Principiului ireductibilității estimărilor, că există o serie de modele care nu permit anticiparea evoluției lor. Similar, în măsurarea sărăciei acestă problemă se poate identifica cu previzionarea evoluției dimensiunilor sărăciei şi poate arăta (în măsura în care Principiul mai sus menționat nu limitează acest lucru) durata manifestării fiecărui simptom de sărăcie, corespunzător evoluției nevoilor fundamentale şi societății în ansamblul ei.

Sistemele multidimensionale şi modelul lor de analiză în cadrul noii ştiințe sunt relevante şi pentru studiul sărăciei. S. Wolfram defineşte aceste sisteme astfel încât să reflecte nu doar o singură stare, ci mai degrabă o multitudine de stări. Fiecare stare din cadrul sistemului constă într-o secvență de elemente, înşiruite prin intermediul unei reguli. Aceste reguli pot defini substituirea unor elemente sau blocuri de elemente din cadrul unor secvențe. Comportamentul sistemelor multidimensionale constă fie într-o creştere exponențială, fie în lipsa oricărei creşteri şi de aceea studiul lor este dificil de realizat.

Miezul noii ştiințe îl consituie Principiul echivalenței, care devine un instrument puternic în măsurarea sărăciei, deoarece stabileşte faptul că „toate procesele, indiferent dacă sunt rezultatul activității umane, sau apar în mod spontan în natură” pot fi interpretate prin calcule matematice. Acest principiu poate fi interpretat în legătură cu Principiul universalității şi împreună exprimă nivelul înalt la care se operează prin calcule matematice pentru reproducerea sistemelor universale, complexe, precum computerele (şi, adăugăm noi, sărăcia multidimensională).

Principala motivație pentru care am legat acest potențial *cadru ştiințific* de măsurarea sărăciei îl reprezintă, asocierea dintre natură şi matematică, prin intermediul unui nou cadru operațional, facilitat de Principiul echivalenței. Mai mult, noua abordare se poate aplica şi în cadrul operațiilor logice, care stau la baza funcției sărăciei, pe care am construit-o în capitolul trecut, pornind de la metoda fuzzy. Dacă, în cadrul acesteia, asociem o celulă neagră (conform

metodei de reprezentare descrisă mai sus) fiecărei unități adevărate, în cadrul operațiilor logice, obținerea negației presupune convertirea culorii în caracter, în timp ce în analiza tradițională negația se obține prin convertirea propoziției adevărate în propoziție falsă. Transpunerea operațiilor logice în noul cadrul ştiințific se realizează astfel: o afirmație matematică este adevărată dacă evoluția automată dintr-un set de condiții inițiale conduce la o celulă de o anumită culoare, după un anumit număr de paşi şi falsă, în cazul invers.

În această manieră se construiesc şi sistemele multidimensionale: fiecare element se leagă în cadrul acestui sistem de alt element dacă acesta corespunde unei propoziții adevărate, în baza axiomei care stă la baza sistemului respectiv. De altfel, aceasta a reprezentat şi modalitatea de definire a sărăciei multidimensionale în viziune personală, într-un alt sistem de coordonate ştiințifice. Nivelul agregat de sărăcie creşte pe măsură ce funcția de apartenență la mulțimea săracilor se dezvoltă, prin acumularea cât mai multor laturi ale deprivării. Condiția este ca răspunsul la întrebarea referitoare la existența formei de deprivare să fie afirmativ.

Prin transpunerea aparatului matematic al abordării ştiințifice tradiționale într-un nou cadru, şi anume cel al unei noi ştiințe, S. Wolfram crează permise pentru aplicarea acestei noi forme de calcul derivate din limbajul calculatorului în toate domeniile de activitate. Sintetizând cele expuse mai sus, perspectiva aplicării sale în măsurarea multidimensională a sărăciei este deschisă de modalitatea comună de reprezentare a unor laturi ale sărăciei, de natură diferită, dar care în virtutea Principiului echivalenței dobândesc proprietatea de măsurabilitate şi comparabilitate.

Toate aceste considerații teoretice privind oportunitatea aplicării noii ştiințe în măsurarea sărăciei este departe de a se contura într-un model funcțional dar, cel puțin la acest nivel, oferă perspectiva unei alternative la măsurarea în sistem fuzzy a sărăciei, care până în prezent reprezintă singura formă viabilă de măsurare multidimensională.

Aspecte privind măsurarea dinamică a sărăciei

Evoluția societății, modificările produse la nivelul nevoilor fundamentale şi durata stării de deprivare caracterizează sărăcia din perspectivă dinamică. Însăşi evoluția conceptului contemporan de sărăcie spre o nouă latură contemporană a sa, în timp, sugerează tot caracterul dinamic al sărăciei. Datorită acestor aspecte, consider că orice metodă de măsurare a sărăciei trebuie să surprindă evoluția dimensiunilor deprivării, atât la nivel global, cât şi la nivelul componentelor sale.

Funcția de sărăcie propusă în această lucrare permite, prin prisma metodei fuzzy, măsurarea dimensiunilor sărăciei în dinamică şi evidențierea modificărilor produse.

În cadrul metodelor de analiză şi măsurare dinamică a sărăciei, doar cele longitudinale permit analiza intrării şi ieşirii din sărăcie, a impactului ei asupra nivelului de trai, a influenței regimului național de bunăstare asupra probabilității de experimentare a sărăciei[1], a modului în care regimurile influențează inegalitatea socială pe termen lung. În pofida numeroaselor avantaje implicate pentru ajustarea politicilor sociale ale țărilor analizate, analizele longitudinale şi comparațiile dezvoltate pe baza lor sunt limitate doar la câteva țări care au paneluri dezvoltate pe termen lung sau la cele cuprinse în bazele de date internaționale (ECHP), care derivă însă tot din panelurile naționale.

Analiza sărăciei trebuie raportată la tipurile dinamicii sărăciei. Pe baza clasificărilor propuse în literatura de specialitate[2], propun următoarea clasificare a modelelor dinamice de sărăcie:

- *niciodată sărac*;
- *sărăcie ocazională* – gospodării care primesc servicii de asistență socială într-o singură perioadă (de până la 6 luni dintr-o perioadă de minim 2 ani);
- *sărăcie tranzitorie* (durata sărăciei fiind de un maxim un an);
- *sărăcie recurentă* (perioade de sărăcie repetate , unele dintre ele fiind separate de mai mult de un an, altele depăşind un an în lungime);
- *sărăcie persistentă* (o singură perioadă de sărăcie, cuprinsă între 2 şi 9 ani);
- *sărăcie permanentă* (sărăcie continuă pe o perioadă de minim 10 ani).

Una dintre cele mai recente tendințe de cercetare în literatura sărăciei este legată de posibilitatea transmiterii între generații. Analiza dinamicii sărăciei prin transmitere presupune existența unor baze de date longitudinale şi suficient de cuprinzătoare pentru a facilita obținerea de rezultate relevante. Dimensiunea redusă a ECHP şi calitatea scăzută a datelor pentru multe țări reprezintă obstacole în dezvoltarea actuală a unor astfel de analize, însă în timp, adăugarea de noi valuri în ECHP va permite obținerea de concluzii pertinente. Până atunci, pe baza suportului teoretic şi empiric existent în prezent[3], am inclus coeficientul de transmitere intergenerații a sărăciei în categoria indicatorilor/variabilelor riscului de sărăcie.

Având în vedere complexitatea aspectelor care definesc şi caracterizează sărăcia şi procesul său de măsurare, ne putem întreba care sunt cele mai relevante dintre acestea şi în ce măsură putem fixa un set minimal de instrumente pentru analiza şi măsurarea sa. Răspunsul este,

---

[1] Layte R., B. Maître, B. Nolan, C. Whelan, "Persistent and consistent poverty in the 1994 and 1995 waves of the ECHP survey", *Review of Income and Wealth 47 (2)*, 2001.

[2] Salonen (1993), Ashworth, Hill şi Walker (1994), *Panel Study of Income Dynamics (SUA),* Richard Layte (2003).

[3] Lee Rainwater, 1987; Mott, 1983; Hill şi Ponza, 1986; McClanahan, 1986; Strickland S.S., Shetty P.S.

probabil, că tocmai dinamica sărăciei (atât la nivelul dimensiunii deprivării, cât şi la nivel conceptual) impune previzionarea continuă a metodologiei prin anticiparea noilor dimensiuni ale deprivării multidimensionale. Din acest punct de vedere, lucrarea de față încearcă să răspundă la un set de cerințe fundamentale care se impun în studiul axiomatic şi empiric al sărăciei, ca formă de deprivare multidimensională:

- Reexaminarea continuă a pragurilor de sărăcie absolută permit ajustarea programelor sociale la noile realități economico-sociale.
- Revizuirea pragurilor relative de sărăcie, conform recomandărilor organismelor internaționale şi nivelului de deprivare relativă.
- Dezvoltarea de mărimi multidimensionale a sărăciei pentru analiza dinamică a laturilor deprivării şi facilitarea comparațiilor internaționale. Construirea funcțiilor de sărăcie trebuie să aibă un caracter de aplicabilitate, la nivel național prin surprinderea formelor particulare de deprivare, caracteristice în spațiul național şi la nivel internațional prin adoptarea de proceduri de armonizare.
- Dezvoltarea unor baze de date longitudinale noi, care să cuprindă variabile noi ale sărăciei, de natură să reflecte ultimele sale caracteristici ca şi cele din viitorul apropiat, precum şi continuarea şi îmbunătățirea Panelului European ECHP care prezintă în prezent multe deficiențe calitative.
- Dimensionarea sărăciei la intersecția dintre mai multe ştiințe şi fundamentarea celor mai recente tehnici de măsurare pe baza ultimelor evoluții din domeniile exacte, însă cu includerea în mod obligatoriu a biologiei în cadrul acestor domenii, corespunzător importanței sale covârşitoare pentru perspectivelor tuturor ştiințelor.
- Căutarea unor noi coordonate de măsurare a sărăciei, care să permită agregarea dimensiunilor deprivării într-un indice global şi operaționalizarea cadrului conceptual al capabilităților. Una dintre cele mai promițătoare direcții de investigare o reprezintă noua ştiință propusă de Wolfram S. (în engl. *A New Kind of Science, 2002*), care prin noul mod de abordare al tuturor domeniilor în general propune revoluționarea ştiinței şi deschide în acest fel noi perspective şi pentru măsurarea multidimensională a sărăciei.

În final, consider că definirea şi măsurarea sărăciei, în egală măsură deosebit de importante pentru îmbunătățirea nivelului de trai al societății reprezintă o ecuație cu mai multe soluții, în funcție de numărul şi tipul variabilelor de intrare, explicative ale sărăciei şi de modalitatea de rezolvare a ecuației, care de data aceasta nu mai depinde de calitatea datelor introduse ci de metodologia utilizată; ca şi în matematică, determinarea soluțiilor ecuației cu mai multe necunoscute ne conduce la ideea că perspectiva multidimensională asupra sărăciei, comparativ cu cea unidimensională asigură rezultate mai complexe.

1. INSTRUMENTE TRADIȚIONALE DE MĂSURARE A SĂRĂCIEI ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE

1.1. Considerații generale

Sărăcia reprezintă un domeniu de interes administrativ, normativ şi metodologic pentru specialiştii din domeniile economic, social, biologic şi nu numai, generând totodată un punct de controversă în literatura de specialitate, în ceea ce priveşte definirea, măsurarea şi evaluarea acestei stări.

Măsurarea şi evaluarea stării de sărăcie la un moment dat, la nivelul unei țări reprezintă o condiție esențială în definirea unor politici sociale împotriva sărăciei, în scopul ameliorării condiției cetățenilor definiți ca săraci, în funcție de un anumit prag fixat, prin atenuarea diferențelor existente între diferiți indivizi. Realizarea acestui proces este însă dificilă datorită faptului că nu există nici o metodă de măsurare a sărăciei unanim acceptată. În literatura de specialitate s-au conturat treptat mai multe metode de măsurare care surprind fiecare în parte diferite aspecte ale fenomenului analizat. Alegerea unei metode în favoarea alteia trebuie să ia în considerare faptul că unele categorii sociale pot fi evaluate ca fiind mai sărace decât altele, în funcție de metodologia aleasă.

Evaluarea sărăciei presupune existența inegalității între indivizi în societate (abordarea relativă a sărăciei), inclusiv a inegalității între săraci. Relația sărăcie-inegalitate a fost abordată în literatura de specialitate[1], în special în contextul analizei indicatorilor unidimensionali ai venitului individual. Din punct de vedere al apropierii sărăciei de conceptul de inegalitate, putem defini sărăcia printr-o abordare absolută sau printr-o abordare relativă:

- **abordarea absolută a sărăciei** presupune evaluarea stării de sărăcie raportat la un minim de satisfacere a nevoilor umane fundamentale;
- **abordarea relativă a sărăciei** stabileşte starea de sărăcie în raport cu nivelul de trai dominant în societate, bazându-se pe distribuția bunăstării şi pe situația de inegalitate într-o anumită societate, la un moment dat.

Fiecare dintre cele două modalități de definire a sărăciei reprezintă totodată şi metode de măsurare a sărăciei, care nu se exclud reciproc. Cadrul conceptual şi teoretic al măsurării sărăciei a fost stabilit la începutul secolului 20 de Rowntree, care definind sărăcia ca un minim de subzistență, măsurat prin coşul minim de produse, punea bazele conceptului de sărăcie absolută. La începutul anilor ’70, Peter Townsend (1979) a atras atenția asupra necesității conceptualizării sărăciei prin intermediul abordării relativiste, şi nu prin ideea de „nevoi absolute”.

---

[1] Studiul relației sărăcie-inegalitate a fost deschis de A. Sen (1976) şi a fost extins ulterior de Foster (1984), Kakwani (1984), Atkinson (1987), Ravallion (1994) şi Zheng (1996).

Indiferent însă de forma de definire a sărăciei, aceasta reprezintă o lipsă de resurse materiale astfel încât evaluarea cât mai realistă a stării de sărăcie trebuie să ia în considerare ambele aspecte. Având în vedere relativitatea care domină orice evaluare a nevoilor fundamentale, recent s-a conturat un curent de opinie[1] conform căruia estimarea stării de sărăcie nu se poate face prin trasarea unei linii stricte de demarcație săraci-nonsăraci cu ajutorul unui prag de sărăcie, ci printr-o evaluare de tip ordinal a sărăciei. Deşi recunoaşte meritul abordării relativiste în fața simplistei conceptualizări absolutiste a sărăciei, A. Sen[2] combate trecerea de la „sărăcia absolută" la „sărăcia relativă", considerând că aceasta ignoră ceea ce el numeşte „esența absolută ireductibilă" a sărăciei. Pentru a sintetiza acest concept, Sen introduce noțiunea de „capabilitate de funcționare", aceasta fiind capabilitatea de a-ți asigura hrana, de a face parte din societate şi cea de transport. El consideră că „deprivarea absolută în termeni de capabilități se află în strânsă legatură cu deprivarea relativă în termeni de bunuri, venituri şi resurse", respingând astfel punctul de vedere limitat al lui Townsend. Totuşi, şi abordarea lui Sen a fost criticată datorită dificultății de operare şi aplicare în practică a conceptului de capabilități (Vos şi Hagenaars, 1988).

Evaluarea şi, implicit, măsurarea sărăciei se pot realiza în două etape:

(1) *identificarea* săracilor în total populație, într-o comunitate;
(2) *agregarea* sărăciei în acea comunitate, pe baza caracteristicilor săracilor.

1.2. Identificarea sărăciei

Este unanim acceptată ideea că sărăcia reprezintă o lipsă a bunăstării. Din această perspectivă, există două tipuri de definiții şi de metode de măsurare a sărăciei:

1. unidimensională;
2. multidimensională.

1) Abordarea unidimensională a sărăciei

Această abordare presupune exprimarea lipsei de bunăstare sau a insuficienței resurselor materiale printr-un singur indicator: cheltuielile de consum, consumul alimentar exprimat în calorii, venitul disponibil ş.a. Primul pas în realizarea acestei operații de identificare este definirea perioadei de studiu, a unității de analiză şi a indicatorului ce se va utiliza.

Unitatea de analiză este utilă în stabilirea unei metode de demarcație între populația săracă şi cea nonsăracă şi alegerea ei depinde de scopul analizei. Ea poate fi: individul, gospodăria, familia[3], țara. Cea mai utilizată unitate de analiză este gospodăria; ea reuneşte veniturile membrilor şi include şi acele persoane

[1] Andrea Cerioli, Sergio Zani, *A Fuzzy Approach to the Measurement of Poverty*.

[2] "Poor, relatively speaking" (eseu publicat pentru prima dată în *Oxford Economic Papers*, 35 din iulie 1983), din *On economic inequality,* A. Sen, Clarendon Press Oxford, 1997.

[3] Familia convențională se defineşte ca fiind compusă din toate persoanele care trăiesc împreună, şi între care există relații de sânge, căsătorie sau adopție (Luxemburg Income Study).

care nu au venituri, dar consumă din resursele procurate de alți membrii ai gospodăriei[1].

Majoritatea studiilor unidimensionale asupra sărăciei definesc sărăcia ca rezultat al venitului scăzut, insuficient (în engl. *income poverty*). Recent, această percepție a sărăciei a fost combătută, argumentându-se că accentuarea asupra *income-poverty* neglijează anumite aspecte nemateriale ale deprivării.

Alți indicatori utilizați în definirea unidimensională a sărăciei sunt consumul şi bunăstarea. *Consumul* este preferat venitului curent, în țările mai puțin dezvoltate. În România, consumul curent este principalul indicator folosit în reprezentarea sărăciei. Ancheta Integrată în Gospodării[2] surprinde în special dotarea cu bunuri de folosință îndelungată sau caracteristice locuinței. Spre deosebire de aceste cheltuieli, cheltuielile de consum ale gospodăriei cuprind consumul alimentar, nealimentar şi serviciile utilizate de membrii gospodăriei în decursul unei luni, indiferent de provenienta acestora. Astfel, cheltuielile de consum nu surprind diferențele de bunăstare între gospodării cu caracteristici diferite ale locuințelor.

Există mai multe argumente în favoarea utilizării consumului comparativ cu venitul, în estimarea sărăciei, cel puțin în România:

a) Venitul curent cash al gospodăriilor, utilizat în calculele de diferențiere a gospodăriilor nu cuprinde venitul permanent, timpul liber, producția gospodăriei şi alte venituri noncash care influențează bunăstarea gospodăriei[3].
b) Venitul gospodăriilor nu este surprins corect în AIG datorită unei probleme de metodologie. AIG surprinde venitul şi consumul gospodăriilor din luna precedentă sondajului, fiind neglijate veniturile sezoniere (agricole şi din construcții).
c) În multe cazuri, datele referitoare la venitul gospodăriilor nu sunt declarate cu aceeaşi acuratețe ca şi cheltuielile de consum.

Definirea sărăciei pe baza *bunăstării*, deşi este considerată a fi un deziderat datorită evitării abordării înguste a sărăciei, este foarte dificil de realizat. Fiecare dintre definițiile sărăciei enunțate pe baza venitului, consumului, capacității de câştig sau a capabilităților, se apropie mai mult sau mai puțin de conceptul de bunăstare. Evaluarea diferențelor de venit în termeni de bunăstare este obiect de studiu în Leyden School sau în Teoria Evaluării Venitului[4]. Funcția de bunăstare a venitului se obține printr-o anchetă, în care indivizii exprimă venitul în termeni de bunăstare prin ranguri: insuficient, bine sau foarte bine. Analiza informațiilor ține cont de mărimea familiei, regiune. Cel mai mare dezavantaj al acestei abordări

[1] În cadrul LIS (Luxemburg Income Study), se utilizează ca unitate de analiză mai ales venitul disponibil al familiei, compus din toate formele de venituri cash şi aproape cash: câştiguri, venituri de capital şi transferuri guvernamentale, venitul net şi taxele aferente acestuia.

[2] Ancheta Integrată în Gospodării (AIG) surprinde date statistice colectate pe baza unui eşantion (EMZOT) construit cu datele furnizate de recensământul populației din ianuarie 1992.

[3] *Sărăcia şi Sistemul de Protecție Socială*, coord. Teşliuc, Editura Polirom, 2001.

[4] Income Evaluation Theory, Van Praag, 1968.

este că evaluarea subiectivă a bunăstării este adesea influențată de nevoia psihologică de minimizare a diferenței între aspirații şi realitate (Sen, 1985).

2) Abordarea multidimensională a sărăciei

Abordarea multidimensională a sărăciei este rezultatul considerării şi a altor indicatori, în afară de venit şi consum în definirea şi caracterizarea stării de sărăcie la un moment dat: relații sociale, condiții de locuit, sănătate, învățământ etc.

Au fost propuşi în literatura de specialitate grupe de indicatori care să caracterizeze cât mai bine starea de sărăcie (deprivare). Lionel Stoleru analizează sărăcia prin intermediul a 16 „semne exterioare ale sărăciei", grupate în indicatori ai nivelului de trai, caracteristici demografice şi ale modului de viață (1974). Peter Townsend consideră că privațiunea este o formă de manifestare a sărăciei (ca şi Ringen, dar contrar lui Berghman). El defineşte starea de sărăcie ca un cumul de privațiuni şi extinde numărul indicatorilor la 77, luând în considerare şi tipul de alimente, îmbrăcăminte, integrarea în societate, participarea la viața politică, odihnă, recreație etc.

La începutul anilor '80, începe să fie analizată critic contradicția între evaluarea sărăciei, ca o lipsă de resurse materiale şi definirea sa prin prisma standardului de viață. S-a punctat în mai multe studii faptul că resurse materiale egale nu înseamnă neapărat funcții de bunăstare egale şi astfel resursele materiale nu reprezintă obligatoriu o funcție de bunăstare. În 1985, Stein Ringen considera că sărăcia ar trebui măsurată direct sub forma condițiilor de trai (ca un cumul de privațiuni) şi nu indirect, ca o lipsă de resurse materiale.

O nouă abordare a relației sărăcie-deprivare-excludere socială aparține lui Berghman[1]. În perspectiva sa, *sărăcia* şi *deprivarea* reprezintă rezultate statice, deprivarea fiind multidimensională în timp ce sărăcia este unidimensională (o lipsă de resurse materiale). Excluderea socială este un concept referitor la un proces multidimensional, în care sărăcirea este o singură dimensiune. Astfel, *sărăcia este o dimensiune în privațiune* şi *sărăcirea este o dimensiune în excluderea socială*.

S-a menținut până în prezent controversa privind definirea sărăciei ca o lipsă de resurse sau ca şi condiții precare de trai. Totuşi, de cele mai multe ori, măsurarea sărăciei printr-un volum scăzut de resurse materiale este cunoscută sub denumirea de *măsurare indirectă a sărăciei*, în timp ce măsurarea sărăciei ca şi condiții de trai precare reprezintă o *măsurare directă a sărăciei*.

În perspectiva lui Sen[2], sărăcia se defineşte prin relația dintre lipsa capabilităților şi a capacității de a funcționa. Capacitatea de a funcționa este considerată realizarea profesională (*functionings*) în timp ce capabilitatea (*capabilities*) este abilitatea unei persoane de a se realiza, fiind asociată cu

[1] Jos Berghman, "Social Exclusion in Europe: policy context and analytical framework", în, *Beyond the Threshold. The measurement and analysis of social exclusion*, Editura Room Graham, Bristol, 1995.

[2] A. Sen, *The standard of living,* Cambridge University Press, 1987.

noțiunea de libertate, în sensul pozitiv. Potrivit acestei asocieri, s-a încercat aplicarea unei metode de măsurare a sărăciei bazată pe evaluarea unor aspecte cuantificabile ale capacității de a trăi ale oamenilor (în engl. *capabilities based measure of poverty*) de către autorii Raportului Dezvoltării Umane din anul 1997. Raportul prezintă „profilul sărăciei umane" şi un indice al sărăciei umane, acesta din urmă fiind calculat numai pentru țările în curs de dezvoltare, şi numai pe baza a cinci indicatori: supraviețuirea, educația, securitatea personală, sustenabilitatea dezvoltării, participarea la decizia politică şi veniturile.

1.3. Agregarea sărăciei şi scala de echivalență

Din punct de vedere teoretic, măsurarea sărăciei presupune parcurgerea următoarelor etape[1]:

a) calculul unui indicator al bunăstării indivizilor, utilizat pentru ordonarea populației;
b) stabilirea unui prag al sărăciei;
c) utilizarea unei scale de echivalență, în cazul în care bunăstarea este reprezentată la nivel de gospodărie, pentru a exprima bunăstarea indivizilor.

1.3.1. Scala de echivalență – concept

Scalele de echivalență sunt mărimi ale costurilor relative ale vieții pentru familii de mărimi şi structuri diferite, costuri care în condițiile unor familii similare ca mărime şi compoziție ar fi aceleaşi. Ele reprezintă alternative la utilizarea veniturilor sau cheltuielilor pe gospodărie pentru aprecierea nivelului de sărăcie. Principalul dezavantaj indus de utilizarea scalelor de echivalență este că nu țin cont de economiile de scară generate de dimensiunea familiei, în consumul gospodăriei. Economiile de scară în consum se referă la diminuarea cheltuielilor ce revin pe persoană odată cu creşterea numărului de persoane dintr-o gospodărie, cu excepția cheltuielilor care nu depind de numărul membrilor gospodăriei (cheltuieli cu chiria, încălzirea, bunurile de folosință îndelungată).

Conceptul de scală de echivalență intervine numai în cazul în care unitatea de agregare este familia sau gospodăria şi presupune aplicarea unui coeficient care să permită identificarea consumului sau venitului pentru fiecare individ în parte, în scopul comparării gospodăriilor din punct de vedere al sărăciei sau bunăstării. Transformarea gospodăriilor în gospodării echivalente, deci comparabile, se face aşadar cu ajutorul scalelor de echivalență.

Un prag de sărăcie aplicat în cazul unei familii compuse din doi adulți şi doi copii nu poate fi aplicat unei familii compuse dintr-o singură persoană, deoarece aceasta din urmă are nevoie de mai puține resurse pentru a atinge acelaşi nivel de bunăstare. Chiar şi pentru familiile compuse din acelaşi număr de persoane, situate în diferite țări, regiuni sau oraşe (mai mari sau mai mici), caracterizate prin

[1] Aceste etape sunt prezentate şi adaptate realității româneşti, în, *Sărăcia şi sistemul de protecție socială*, Teşliuc, Pop, Editura Polirom, 2001.

costuri diferite ale vieții, pragurile de sărăcie sunt diferite. Astfel, pragurile de sărăcie trebuie ajustate nu doar în funcție de compoziția gospodăriei sau familiei, ci şi în funcție de locul de rezidență al acestora.

Scalele de echivalență se materializează într-un index al costului vieții, raportat la venit sau la consum.

În cazul evaluării sărăciei prin intermediul venitului, scala de echivalență reprezintă un indice care reduce veniturile familiei cu un coeficient subunitar pentru fiecare membru de familie suplimentar[1]. Astfel, venitul echivalent al unei gospodării este egal cu venitul său nominal împărțit la valoarea scalei de echivalență, corespunzător tipului respectiv de gospodărie.

Scala de echivalență are un rol esențial în stabilirea pragului sărăciei, reflectând nevoile de consum ale unei familii, raportat la nevoile unei familii de referință (de obicei un singur individ). Tehnicile de determinare a scalelor de echivalență sunt variate. Rămân însă esențiale anumite aspecte normative ale problemei: de exemplu, alegerea criteriilor prioritare de distingere între gospodării. Cel mai uzual criteriu este numărul de adulți şi de copii, pe intervale de vârste, deşi se mai utilizează şi diferențierea membrilor familiei în funcție de participarea lor pe piața muncii.

În literatura de specialitate există un număr foarte mare de scale de echivalență propuse, care diferă prin faptul că nu măsoară acelaşi lucru. Ca urmare, utilizarea lor are implicații diferite pentru numărul total al gospodăriilor identificate ca „sărace”, ca şi pentru distribuția sărăciei între familii de tipuri diferite.

1.3.2. Tipuri de scale de echivalență

În funcție de modalitățile de determinare (normative, empirice, de securitate socială, bazate pe consum sau pe măsurarea directă a bunăstării), se disting cinci tipuri de scale de echivalență:

a) *Scale de echivalență normative* care se bazează pe norme de consum stabilite de experți şi determinate prin coşurile minime de produse necesare gospodăriilor de dimensiuni diferite. Deoarece compoziția coşurilor şi prețurile diferă de la țară la țară şi scalele de echivalență diferă la rândul lor.
b) *Scale de echivalență determinate pe bază empirică* care se bazează pe observarea în timp a comportamentului şi nevoilor gospodăriilor (ex. Scala OCDE).
c) *Scale de echivalență utilizate în cadrul programelor de asistență socială*.
d) *Scale de echivalență bazate pe consum* care utilizează informațiile privind cheltuielile provenite din anchetele în gospodării.
e) *Scale de echivalență subiective*, care se bazează pe măsurarea directă a bunăstării.

[1] Stephen Jenkins, *The measurement of income inequality*, Editura Lars Osberg, M.E. Sharpe Inc., 1991.

Pentru construirea scalelor de echivalență bazate pe consum se utilizează mai multe metode:

- Metoda maximizării utilității sau minimizării costurilor, care presupune alegerea unei funcții de utilitate sau de cost prin care se estimează factorii ce influențează consumul. Media ponderată a factorilor de echivalență determină scala de echivalență.
- Metoda partiționării bugetului se bazează pe estimarea cheltuielilor curente, separat pentru adulți şi pentru copii. Scala de echivalență este astfel construită încât cheltuielile adulților să rămână la acelaşi nivel, indiferent dacă au sau nu copii.
- Metoda alocării veniturilor în cadrul gospodăriei porneşte de la împărțirea cheltuielilor pentru adulți şi pentru copii, pe baza unor premise legate de distribuția bunurilor şi a resurselor între adulți şi copii. Scala de echivalență este de forma $A+\beta C$ (A numărul de adulți, C numărul de copii şi β raportul între cheltuielile aferente adulților şi cele aferente copiilor).
- Metoda ponderării cheltuielilor alimentare care se bazează pe ipoteza că gospodăriile cu o pondere egală a cheltuielilor alimentare beneficiază de un nivel de trai similar.

Deşi în literatura de specialitate au fost conturate mai multe propuneri privind ajustarea pragului de sărăcie în funcție de tipul de familie[1], ultimele recomandări vizează ajustarea în funcție de numărul de membri ai familiei şi de economiile de scară care se produc în interiorul gospodăriei. Problema la care încearcă să răspundă autorii diferitelor scale de echivalență este cât de mult trebuie ajustat pragul de sărăcie pentru copii, raportat la adulți şi cum se măsoară economiile de scară pentru gospodăriile mai mari, pornind de la faptul că nu există nici o procedură obiectivă pentru măsurarea nevoilor pentru familii de tipuri diferite.

1.3.3. Scale de echivalență utilizate în practică

De-a lungul timpului, în literatura de specialitate s-au conturat mai multe studii referitoare la valoarea bănească a individului (costul ajungerii sale la maturitate)[2], sau la determinarea costului de întreținere a copiilor[3] şi implicațiile sale asupra fertilității[4], toate acestea conducând la concluzia că fiecare copil adițional va determina fie rearanjarea cheltuielilor familiei respective în condițiile menținerii unui buget constant, fie suplimentarea resurselor alocate cheltuielilor de întreținere familiale. Necesitatea comparării gospodăriilor sau familiilor din punct de vedere a bunăstării sau cumulului de privațiuni pe care îl suportă a impus crearea şi aplicarea scalelor de echivalență care să includă regulile prin care două familii de structuri şi compoziții diferite sunt considerate egale pe scala bunăstării.

---

[1] E. Engel, 1895, Rothbarth, 1943, Deaton şi Muellbauer, 1980, Browning, 1992.
[2] Dublin L. şi Lotka A., *The money value of a man*, New York: Ronald Press, 1946.
[3] Lindert Peter, *Fertility and Scarcity in America*, Princeton University Press, 1978.
[4] Becker G., *Comportamentul uman. O abordare economică*, Editura All, Bucureşti, 1992.

Una dintre cele mai vechi metode de determinare a scalei de echivalență este metoda Engel (Ernst Engel, 1895). Ea utilizează partea de buget alocată consumului alimentar ca un indicator al nivelului de trai. Această concepție simplă care stă la baza scalei de echivalență prezintă avantajul că economiile de scară sunt luate în considerare atâta timp cât se reflectă în procentul de consum alimentar. Astfel, costul marginal indus de fiecare membru de familiei adițional este egal cu resursele suplimentare necesare a fi adăugate la valoarea bugetului pentru a restabili valoarea procentuală originală a consumului alimentar al familiei respective în total buget.

Metoda Engel se bazează pe utilizarea curbei izo-prop în cadrul proiectului Canadian de Reducere a Veniturilor Scăzute (LICO, Wolfson şi Evans, 1989). Aceeaşi metodă este utilizată şi în studiile lui Watts (1967), Seneca şi Taussig (1971). Metoda Engel este aplicabilă şi în cazul altui tip de consum decât cel alimentar, în acest caz conturând nivelul de bunăstare al individului.

Susținerea ştiințifică a metodei depinde de cât de pertinent este procentul de consum alimentar sau de alt tip în indicarea nivelului de bunăstare sau a nivelului de trai. Legea Engel susține că familiile mai bogate alocă un procent mai redus din buget consumului alimentar, astfel încât dintr-un grup de familii de aceeaşi compoziție, cea care prezintă cel mai ridicat procent de consum alimentar este de fapt cea mai săracă. Din acest punct de vedere familiile de dimensiuni mari se pot confunda cu cele sărace, ambele tipuri prezentând particularitatea că alocă un procent ridicat din buget consumului alimentar.

Nicholson (1976) critică Legea Engel, considerând că aceasta supradimensionează costul de întreținere a copilului deoarece consumul copilului este în primii ani de viață un consum exclusiv alimentar şi de îmbrăcăminte. Deşi, conform Legii Engel familia respectivă ar primi o compensație corespunzătoare, procentul consumului alimentar ar fi mai scăzut în urma naşterii copilului decât în situația inițială, şi ca urmare bunăstarea acesteia mai scăzută. Argumentul Nicholson demonstrează astfel faptul că procentul de consum alimentar din total buget nu trebuie să stea la baza construirii scalei de echivalență.

Spre deosebire de Engel, metoda Rothbarth[1] utilizează cheltuielile de consum pe adult (cheltuieli specifice adulților) ca indicator al nivelului de trai, cel puțin pentru membrii adulți ai familiei. Argumentul îl constituie faptul că un copil prezintă o serie de nevoi, dar nu obține resurse, ceea ce determină satisfacerea nevoilor sale prin renunțarea familiei la o serie de cheltuieli planificate. Cu toate acestea, copilul nu necesită asumarea unei palete atât de vaste de cheltuieli comparativ cu un adult (alcool, tutun etc.) şi de aceea consumul acestor bunuri ar trebui să scadă când un copil devine membru al familiei. Reducerea cheltuielilor de consum ale adulților arată, nu declinul în nivelul de trai al părinților, ci reorientarea resurselor financiare spre satisfacerea nevoilor copiilor. Deşi copiii nu consumă anumite bunuri ei pot produce totuşi modificarea consumului părinților, astfel încât va fi foarte greu să fie identificate bunuri consumate exclusiv de părinți, al căror consum să nu fie influențat de prezența copiilor.

[1] Este utilizată în special de cercetătorii din SUA; ex. Lazear şi Michael, 1988.

Metoda Rothbarth deşi cunoaşte critici mai slab întemeiate decât cele adresate metodei Engel, nu aduce contribuții semnificative privind măsurarea costului de întreținere al copiilor, al adulților adiționali în cadrul familiei, şi nici privind mărimea economiei de scară.

Metoda Rothbarth de construire a scalei de echivalență:

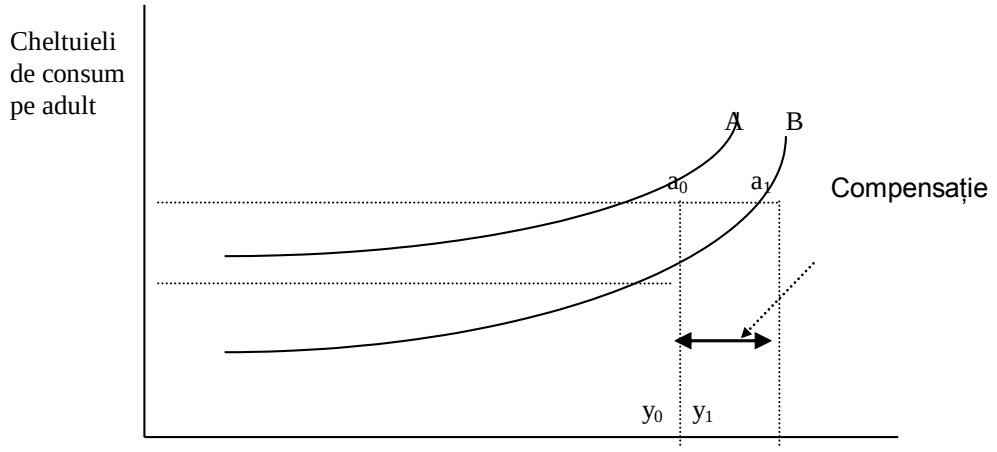

Curba A (originală) corespunde unei familii formate din 2 adulți iar curba B aceleiaşi familii, conținând şi un copil în plus. Curba B este situată mai jos decât curba A deoarece o serie de cheltuieli asumate în poziția originală nu mai sunt efectuate în situația B pentru a putea susține la acelaşi nivel al venitului (y_o) cheltuielile asociate copilului. Astfel, familia originală, având venitul y_0 cheltuieşte suma a_0 pe achiziționarea bunurilor de consum, sumă care se reduce la a_1 în prezența copilului. În cazul creşterii venitului de la y_0 la y_1, nivelul original al cheltuielilor de consum pe adult este restabilit, ca şi nivelul de trai al părinților, conform metodei Rothbarth (a_0, y_1). Diferența y_1-y_0 reprezintă costul întreținerii copilului, iar raportul y_1/y_0 reprezintă valoarea scalei de echivalență pentru cele două tipuri de familii.

În afară de tipurile de scale de echivalență menționate mai sus, există şi scale de echivalență subiective, care se bazează pe aprecierea personală şi subiectivă a fiecărui individ chestionat, cu privire la starea şi nivelul de sărăcie în care se regăseşte. Modul concret de realizare a unor astfel de scale subiective îl reprezintă anchetele sociale asupra populației. În cadrul lor, sunt adresate un set de întrebări fiecărui subiect, inclusiv de cât ar avea nevoie pentru a ieşi din sărăcie; rezultatele anchetelor sunt interpretate pe baza variațiilor în mărimea familiei, şi astfel se obțin scalele de echivalență (particularizate exact pentru indivizii chestionați).

Din punct de vedere metodologic, există mai multe metode de obținere a scalelor subiective de echivalență. O metodă uzuală[1] o constituie utilizarea ecuației de regresie a răspunsurilor transformate în logaritm, pe baza logaritmilor venitului net al familiei, mărimii familiei, vârstei şi sexului capului de familie etc. Coeficienții obținuți din ecuația de regresie servesc la previzionarea venitului, care asigură un nivel consistent de bunăstare pentru familiile de diferite mărimi şi compoziții. Scala de echivalență se obține prin divizarea venitului astfel previzionat pentru orice mărime a familiei la venitul previzionat pentru familia de referință[2]. Pe baza unei metodologii asemănătoare (regresia logaritmului venitului, mărimii familiei şi vârstei subiectului), Rainwater (1990) obține o scală asemănătoare celei ISDP (menționată mai sus), pornind de la întrebări, eşantioane şi ecuații total diferite.

Criticile îndreptate spre acest tip de scale de echivalență vizează caracterul lor subiectiv, şi în mod particular faptul că "aspirațiile" indivizilor sunt confundate uneori cu "nevoile" sau că de multe ori aceştia nu răspund serios la întrebări sau nu se gândesc profund la răspunsuri, astfel încât deseori acestea sunt inconsistente. Rezultatul "subiectivității" subiecților îl constituie faptul că uneori, scalele nu scad cu fiecare membru de familie adițional.

Una dintre primele scale de echivalență a reprezentat-o scala normativă propusă de Rowntree-York (1936):

Tip de gospodărie	Coeficienți de echivalență
1 bărbat singur	1,00
1 femeie singură	0,84
cuplu	1,25
Cuplu+1 copil	1,50
Cuplu+2 copii	1,70
Cuplu+3 copii	1,87

Sursa: PNUD-Proiectul de prevenire şi combatere a sărăciei*, Bucureşti, 1998.*

- altă abordare este scala de echivalență bazată pe consum, construită de Van Ginneken, pe baza metodei ponderării cheltuielilor alimentare. Această scală nu este aditivă. Criticile îndreptate împotriva scalei van Ginneken se referă la faptul că prin importanța acordată cheltuielilor alimentare, acest indicator se asociază exclusiv cu conceptul de bunăstare sau sărăcie.

[1] Aplicată în cadrul Programului de Dezvoltare a Anchetei asupra Venitului (engl. *Income Survey Development Program – ISDP).*

[2] De exemplu, o astfel de metodologie este abordată în Danziger S. şi colectiv. "The direct measurement of welfare levels: How much does it cost to make ends meet?" *Review of Economics and Statistics no.66* , 1984.

Dimensiunea gospodăriei	Coeficienți de echivalență
1	1,00
2	1,75
3	2,42
4	3,02
5	3,58
6	4,11

Sursa: PNUD/ Proiectul de Prevenire şi Combatere a Sărăciei, *1997.*

De fapt, proporția cheltuielilor alimentare este o informație insuficientă în stabilirea nivelului de trai şi de aceea utilizarea sa în mod exclusiv poate conduce la supraestimări. În țările afectate de inflație galopantă, cheltuielile de consum afectate de inflație nu mai reflectă prin mărimea lor nivelul de trai.
Un nou tip de scală de echivalență este scala Leyden, dezvoltată în cadrul Universității Leyden, care este o scară subiectivă:

Dimensiunea gospodăriei	Coeficienți de echivalență
1	1,00
2	1,30
3	1,51
4	1,68
5	1,83
6	1,95

Sursa: PNUD/ Proiectul de Prevenire şi Combatere a Sărăciei, *1997.*

Multitudinea de scale de echivalență propuse în literatura de specialitate reflectă principiul comun de construcție a lor: aplicarea unei singure scale formale pragului de sărăcie specific unei familii de referință, şi nu "construirea" unor praguri oficiale de sărăcie pentru fiecare tip de familie în parte, precum pragul oficial de sărăcie din SUA, pe baza necesarului de alimente specific fiecărui tip de membru al familiei. O astfel de scală "explicită", care ar recunoaşte economiile de scară în interiorul familiilor largi, şi care ar face distincție doar între tinerii de până la 18 ani şi adulți (fără a face distincție între vârste), ar avea atribuită următoarea valoare[1]:

$$\textit{Valoarea scalei} = (A + PK)^F$$

A – numărul de adulți din cadrul familiei
K – numărul de copii, fiecare copil fiind exprimat ca procent, raportat la adult
F – factorul de economie de scară.

Valorile recomandate sunt 0,70 pentru P şi F, deoarece valoarea echivalentă a fiecărui copil este 0,70 raportat la adult, iar mărimea optimă a lui F între 0,65 şi 0,75.

[1] Formula face parte dintr-un set de recomandări formulate de Constance F. Citro şi Robert T. Michael în, *Measuring poverty. A new approach*, National Academy Press, Washington D.C., 1995.

Ruggles (1990) recomandă utilizarea radicalului în formula scalei de echivalență, considerând că acest artificiu dă o mai mare elasticitate scalei lui Orshansky:

$$Valoarea\ scalei = (A + K)^{0,5}$$

Fiecare copil este considerat echivalentul unui adult, iar numărul membrilor familiei este ridicat la puterea 0,5. Utilizarea rădăcinii pătrate în formula scalei de echivalență prezintă un avantaj atunci când familiile largi sunt formate din mai mulți copii; atunci când acestea sunt formate din mai mulți adulți, scala de echivalență ce cuprinde ridicarea la puterea F este mai relevantă.

Betson şi Michael (1990, 1993) propun o nouă formulă a scalei de echivalență Aceasta este întocmită pe baza metodei Rothbath de estimare a costului copiilor şi a proporției acestora în total cheltuieli ale unei familii cu un singur adult şi 1 sau 2 copii, comparativ cu familia cu doi adulți şi 1, 2 sau 3 copii. În vederea construirii scalei, sunt selectați parametrii care minimizează suma pătratelor abaterilor costurilor de întreținere a copiilor de la costurile proporționale de întreținere a copiilor exprimate în termenii formulei scalei de echivalență recomandate:

$$\text{Valoarea scalei } (A, K) / \text{ valoarea scalei } (A, 0) = [(A + PK) / A]^{F}$$

Parametrii corespunzători, determinați pe baza acestor estimări sunt:

$$Valoarea\ scalei = (A + 0,70K)^{0,762}$$

C. Citro şi R. Michael propun îmbunătățirea scalei Betson prin ridicarea la o putere cuprinsă între 0,65 şi 0,75, dar mai mică decât cea propusă în formula de mai sus. Argumentul este că o valoare mai mică a puterii nu produce o diferență prea mare în pragul de sărăcie pentru familiile compuse dintr-o singură persoană, comparativ cu pragul de sărăcie oficial.

O comparație între scala curentă, scala bazată pe utilizarea rădăcinii pătrate, scala cu factorul economiei de scară între 0,65 şi 0,75 şi scala OCDE este redată grafic şi analizată de C. Citro şi R. Michael (1995) prin prisma creşterii valorii scalei de echivalență determinate de creşterea familiei cu un membru adițional, până la al cincilea copil. Comparativ, scala curentă presupune cele mai mari economii de scară generate de creşterea mărimii familiei, în timp ce scara OCDE reflectă cele mai mici economii de scară. Scara curentă este însă inconsistentă, din punct de vedere al tipului de familie. Economiile de scară sunt prea mari pentru familiile mari şi pentru familiile compuse din două persoane, comparativ cu cele formate dintr-o singură persoană. De aceea, toate celelalte tipuri de scale vor determina praguri de sărăcie mai înalte decât scara curentă pentru familiile compuse din două persoane, sau pentru familiile mai largi. Scala bazată pe rădăcina pătrată este superioară celei curente, dar nu face distincție între adulți şi copii. Ea determină praguri de sărăcie mai înalte pentru familiile mici şi praguri mai scăzute pentru familiile largi, comparativ cu scala curentă. Scala OCDE, deşi este uşor de utilizat, implică economii de scară mult prea mici. Raportat la pragul de sărăcie al unei familii de referință, scala cu factor F=0,75 şi cea cu factor F=0,65 produc valori ale pragurilor de sărăcie asemănătoare cu cele determinate de scala curentă.

Comparaţie între mai multe scale de echivalenţă raportate la valoarea 1, pentru o familie compusă din 2 adulţi şi 2 copii:

Tipul de familie	Scala oficială SUA	Scala Ruggles-Watts (factorul economiei de scară F=0,5)	Scala cu F=0,65	Scala cu F=0,75	Scala OCDE
Familie compusă dintr-o singură persoană	0,513	0,500	0,451	0,399	0,370
Cuplu de căsătoriţi	0,660	0,707	0,708	0,672	0,630
Plus un copil	0,794	0,866	0,861	0,841	0,815
Plus doi copii	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Plus trei copii	1,177	1,118	1,130	1,151	1,185
Plus patru copii	1,318	1,225	1,251	1,295	1,370
Plus cinci copii	1,476	1,323	1,367	1,434	1,556

Sursa: C. Citro, Robert Michael, Measuring Poverty. A new approach*, National Academy Press, Washington, 1995, p.181.*

1.3.4. Scala de echivalenţă în S.U.A. – perspectivă istorică

În SUA, scala de echivalenţă ia în considerare elemente legate de consumul şi cheltuielile familiilor. Pentru familiile de mărimi diferite, planul nutriţionist al Departamentului de Agricultură este utilizat în specificarea cerinţelor minime de alimentaţie, astfel încât linia sărăciei este considerată un multiplu al acesteia, bazându-se pe date provenind dintr-o anchetă asupra cheltuielilor populaţiei.

Primul prag de sărăcie a fost fixat în SUA, în 1964, pentru anul 1962 la 3000$, pentru o familie de orice mărime şi la 1500$, pentru familiile formate dintr-un singur individ, la recomandarea Consiliului Consilierilor Economici.

Molly Orshansky este primul cercetător care a încercat fundamentarea pragului de sărăcie pe baza nevoilor minime de consum ale unei familii de tip internaţional, utilizând în 1961 Planul de Alimentaţie din Economie. Între 1961 şi 1965, Orshansky a dezvoltat o întreagă gamă de praguri de sărăcie, pentru familii de diferite mărimi şi structuri. Ancheta asupra cheltuielilor de consum ale gospodăriilor din 1955 a arătat faptul că o familie medie compusă din trei membri sau mai mulţi cheltuieşte aproximativ o treime din venitul net în scopul acoperirii nevoilor alimentare. Pornind de la această constatare, Orshansky a creat pragul de sărăcie pentru familii mai mari de trei membri, multiplicând costurile alimentare cu trei. Considerând că familiile compuse din doi membri sunt prea mici pentru a beneficia de economia de scară, a stabilit un procent de 27% destinat cheltuielilor alimentare pentru acest tip de familii, şi un multiplicator de 3,70, Pentru familiile compuse dintr-un singur individ, a alocat un procent de 80% din pragul de sărăcie corespunzător unei familii formate din doi membri[1]. David Betson[1], consideră că

[1] În 1969 se adoptă oficial pragul de sărăcie şi scala de echivalenţă stabilite de M. Orshansky, care rămân aproape nemodificate până în prezent când conţin 48 de categorii (124 de categorii în 1981).

nici procentul de 80%, nici metodele sale de multiplicare nu au dus la estimări rezonabile ale scalelor de echivalență pentru familiile compuse din 1 şi 2 adulți. Orshansky, utilizând inversul mediei proporției cheltuielilor alimentare în venitul net ca multiplicator pentru un singur individ, ajunge la concluzia că economiile de scară determinate de consumul alimentar sunt egale cu economiile de scară determinate de consumul total, inclusiv al altor bunuri decât cele alimentare, de exemplu bunuri de folosință îndelungată[2]. Această concluzie este eronată, deoarece este puțin probabil ca atunci când un al doilea adult se adaugă în gospodărie, nevoile globale ale acesteia să crească proporțional cu nevoile sale alimentare. Argumentul a fost susținut mai ales înainte de 1981, când gospodăriile de fermieri aveau praguri de sărăcie mai mici decât restul gospodăriilor pentru că se presupunea că au cheltuieli alimentare mai mici. Distincția ar fi avut sens dacă nevoile fermierilor ar fi fost mai mici şi pentru restul bunurilor decât cele alimentare – lucru incert. Deşi în prezent această distincție nu mai este necesară, aceeaşi problemă revine în cazul persoanelor în vârstă, făcând parte din familii de 1 sau 2 membri, care au praguri de sărăcie mai mici, pentru că se consideră că la vârsta lor, nevoile alimentare sunt mai reduse.

În prezent, sunt adresate numeroase critici împotriva utilizării scalei de echivalență curente, ca de exemplu faptul că dacă se admite că economiile de scară sunt direct proporționale cu mărimea familiei, atunci creşterea scalei pentru o persoană adițională ar trebui să fie mai scăzută pentru familiile mai mari. Acest fapt nu este oglindit în scala de echivalență prezentă, în cadrul căreia o a doua persoană din familie mai adaugă 0,29 scalei, a treia doar 0,24 în timp ce a patra 0,43 şi a cincea 0,31. În anumite cazuri, familiile cu un singur părinte au praguri de sărăcie mai înalte decât familiile cu doi părinți, de aceeaşi mărime, ceea ce conduce la concluzia că, în cazul unor familii de o anumită mărime, copiii generează costuri mai mari decât adulții.

Asemenea probleme sunt specifice însă scalelor de echivalență bazate pe bugete alimentare “expert” sau pe coşuri de bunuri, care sunt mai mult sau mai puțin arbitrare, deoarece reflectă obiceiurile de consum ale familiilor sărace.

În afară de scala de echivalență utilizată în determinarea pragului de sărăcie oficial Census, în SUA mai există şi alte scale cuprinse în diferite programe guvernamentale. Biroul de Statistică privind Forța de Muncă a estimat propria scală de echivalență pentru programul bugetelor familiale[3]. Au fost stabilite bugete mai mari, intermediare sau mai mici, pentru două tipuri de familii de referință:

- o familie compusă din patru persoane care locuieşte în mediu urban şi este compusă dintr-un soț în vârstă de 38 de ani, angajat cu program normal de muncă, o soție casnică, o fată de 8 ani şi un băiat de 13 ani;

---

[1] David Betson, *The role of equivalence scales in poverty measurement*, 1996.

[2] Orshansky, 1968, Nelson, 1993.

[3] Este vorba de bugetele de familie pentru perioada 1966-1967, actualizate şi pentru modificarea prețurilor din 1981.

- un cuplu de pensionari în vârstă de 65 de ani sau mai mult, relativ sănătoşi şi care se întreţin singuri.

Oficiul Oportunităţii Economice a dezvoltat o scală de echivalenţă simplă, publicată anual de Departamentul pentru Sănătate şi Servicii Umane în scopul stabilirii eligibilităţii pentru mai multe programe de asistenţă guvernamentală. Conform acesteia, pornind de la coeficientul 1 atribuit primului adult, coeficientul corespunzător fiecărui adult sau copil adiţional este 0,35.

1.3.5. Scala de echivalenţă OCDE

OCDE (1982) a propus formula 70-50 în stabilirea scalelor de echivalenţă, conform căreia coeficientul pentru primul adult este 1, pentru fiecare adult adiţional este 0,7 şi pentru fiecare copil 0,5.

$$Valoarea\ scalei = [1,0 + 0,7(A-1) + 0,5K]^{1,0}$$

Dezavantajul acestei formule este faptul că nu ia în considerare economiile de scară, excepţie făcând primul şi al doilea adult. Nu este considerată nici vârsta fiecărei persoane din cadrul gospodăriilor. De aceea, formula scalei OCDE poate fi aproximată, ignorând distincţia între copii şi adulţi, prin ridicarea mărimii familiei la puterea 0,72 (Buhmann, 1988). Scala OCDE modificată acordă 1 primului adult din gospodărie, 0,5 fiecăruia dintre următorii adulţi şi 0,3 fiecărui copil.

Modalităţile de construcţie a scalelor de echivalenţă prezentate mai sus respectă principiile de bază, formulate în multe lucrări de specialitate. Astfel de recomandări sunt formulate de exemplu de LIS (Luxemburg Income Study). Conform acestora, venitul familiei disponibil ajustat pe adult echivalent (indicatorul utilizat pentru estimarea sărăciei în ţările selectate) permite compararea familiilor de mărimi diferite, cu nevoi diferenţiate utilizând valoarea mediană a scalei de echivalenţă[1]. Această ajustare presupune împărţirea venitului corespunzător unei familii de o anumită mărime la numărul relativ de adulţi echivalenţi (raportat la familia compusă din trei membrii). Venitul disponibil ajustat (ADPI) se măsoară prin raportarea venitului disponibil (DPI) al unei familii de o anumită mărime la un factor de echivalenţă, unde factorul este măsurat prin mărimea familiei, ridicată la puterea e, e fiind elasticitatea nevoii.

$$ADPI = DPI/ S^{e}$$

Scale de echivalenţă alternative[2]- coeficienţi acordaţi pentru un soţ şi fiecare copil adiţional, comparativ cu coeficientul 1 acordat unei familii formate dintr-un singur membru adult:

---

[1] Timothy M. Smeeding, *Cross – National Inequality and Poverty.*

[2] Pentru a obţine valoarea scalei pentru o anumită mărime a familiei, se adaugă la valorile din tabel coeficientul 1 pentru primul adult.

Tip de scală de echivalență	2	3	Mărimea familiei 4	5	6
Pe cap de locuitor	1	1	1	1	1
Pragul de sărăcie oficial SUA (1993)	0,29	0,26	0,40	0,35	0,27
Biroul de Statistică a Forței de Muncă/ Programul bugetelor familiale (1977)	0,67	0,61	0,50	0,50	0,56
Departamentul de Agricultură SUA	0,83	0,80	0,70	0,63	0,80
OCDE (1982)	0,70	0,50	0,50	0,50	0,50
Programul Canadian de stopare a salariilor mici (LICO – baza 1986)	0,36	0,37	0,26	0,18	-
Scala Lazear-Michael, construită pe baza modelului Barten (1980)	0,06	0,24	0,18	0,22	-
Scala Lazear-Michael, construită pe baza modelului Rothbarth (1988)	1	0,40	0,40	0,40	0,40
Scala Van der Gaag şi Smolensky (1984)	0,45	0,10	0,17	0,10	0,09
Programul de dezvoltare a anchetelor asupra venitului (1984)	0,45	0,18	0,16	0,13	0,11
Scala Jorgenson-Slesnik construită pe baza unei variante a modelului Barten (1987)	0,76	0,60	0,73	0,34	1,28
Scala Rainwater (1990)	1,26	0,18	0,15	0,12	0,11
Statisticile asupra Canadei (1986)	0,17	0,27	0,23	0	-

Sursa: "Adjusting Poverty Thresholds", în Measuring Poverty. A New Approach*, C. F. Cirto şi R.T. Michael, National Academy Press, Washington D.C. 1995.*

Fiecare dintre scalele menționate mai sus prezintă anumite particularități. Scala utilizată de Biroul de Statistică a Forței de Muncă consideră capul familiei având vârsta între 35 şi 54 de ani. Scala Departamentului de Agricultură (Alimentație) nu face distincție între copii şi adulți, dar ia în considerare economiile de scară generate de consumul alimentar în cadrul familiei. Scala Jorgenson-Slesnik este aplicabilă doar în cazul în care capul familiei este un bărbat alb, care nu este fermier, cu vârsta cuprinsă între 25 şi 34 de ani, şi care locuieşte în zona de Nord-Est.

1.3.6. Scala de echivalență în România

În Romania, se utilizează două scale de echivalență. În comparațiile internaționale se utilizează "cheltuielile de consum per capita" în timp ce pe plan national, se împarte consumul la numărul de adulți echivalenți din gospodărie, pe baza recomandărilor nutriționiştilor români (Wagner-Chirca 1998). Scala de echivalență CNS este o scală normativă, bazată pe necesarul de calorii şi depinde de vârstă şi sex. Principalul dezavantaj al acestei scale este faptul că nu ține cont de economiile de scară din cadrul gospodăriilor.

	Număr calorii	Coeficienți de echivalență
Băieți, 16-20 ani	3600	1,00
Bărbați, 21-65 ani	3500	0,97
Băieți, 13-15 ani	3100	0,86
Femei, 21-56 ani	2900	0,81
Fete, 13-20 ani	2800	0,78

	Număr calorii	Coeficienți de echivalență
Copii, 10-12 ani	2500	0,69
Copii, 7-9 ani	2100	0,58
Bărbați, peste 66 ani	2100	0,58
Femei, peste 57 ani	2100	0,58
Copii, 4-6 ani	1700	0,47
Copii, 2-3 ani	1300	0,36
Copii 0-1 an	1000	0,28

Sursa: Wagner, Chirică, 1998.

Astfel, persoanele din gospodăriile al căror consum pe adult echivalent este situat sub pragul de sărăcie, sunt considerate sărace. Indicatorul rezultat , adică "consum per capita" sau "consum pe adult echivalent" este utilizat pentru clasificarea gospodăriilor în funcție de nivelul lor de bunăstare.

Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV), pornind de la structura coşului de produse şi servicii care stau la baza determinării nivelului minim de trai pentru o familie de salariați formată din patru persoane cu domiciliul în mediul urban, a elaborat o scală de echivalență proprie. Astfel, pentru capul de familie se acordă coeficientul 1, pentru soție 0,778, pentru primul copil 0,603, pentru cel de-al doilea copil 0,603, iar pentru cel de-al treilea şi următorii 0,500[1]. În ultimii ani ICCV a utilizat următoarea scală de echivalență sintetică:

	Coeficienți de echivalență
Primul adult sub 60 de ani	1,0
Primul adult peste 60 de ani	0,8
Următorii adulți sub 60 de ani	0,7
Următorii adulți peste 60 de ani	0,6
Copil peste 14 ani	0,8
Copil sub 14 ani	0,6

Sursa: PNUD/ Proiectul de Prevenire şi Combatere a Sărăciei*, 1997.*

ICCV a construit două scale de echivalență corespunzătoare coşului normativ de subzistență şi coşului decent de subzistență, pe baza schemei generale de mai sus, în mai multe etape:

1. Estimarea costului necesarului de consum alimentar pentru fiecare dintre membrii gospodăriei pe baza recomandărilor nutriționiştilor;
2. Estimarea sumei corespunzătoare fiecărui membru al familiei din costul coşului nealimentar. S-a atribuit capului familiei o pondere de până la 80% din cheltuielile cu întreținerea locuinței, iar restul cheltuielilor nealimentare s-a împărțit utilizatorilor acestora în funcție de mărimea consumului lor. Articolele de uz gospodăresc şi aparatura electrocasnică a fost atribuită în pondere majoritară adulților din gospodărie.
3. S-au adunat sumele rezultate din consumul alimentar şi nealimentar ale fiecărui membru al gospodăriei şi s-au calculat valorile de scară ale fiecărui

[1] Cătălin Zamfir (coord.), *Dimensiuni ale sărăciei*, Editura Expert, Bucureşti, 1995.

membru (atât pentru scala corespunzătoare coşului decent, cât şi pentru cea corespunzătoare coşului de subzistență), pornind de la acordarea coeficientului 1 primului adult din gospodărie.

4. Cele două scale propuse inițial au fost transformate într-o scară unică, datorită valorilor apropiate.

Deşi paleta teoretică şi practică a scalelor de echivalență este foarte vastă, selecția uneia dintre ele se bazează pe următoarele recomandări[1]:

- scala de echivalență aleasă trebuie să se bazeze pe o cercetare empirică, dar şi pe un suport teoretic, evitându-se utilizarea unor standarde arbitrare;
- este preferabil să se utilizeze scale care aplică o singură formulă unei familii de referință;
- observațiile empirice şi cercetările fundamentale care duc la alcătuirea unor scale trebuie să permită identificarea erorilor de estimare;
- metodologiile de construire a scalelor de echivalență trebuie să fie accesibile, uşor de aplicat, compatibile cu datele şi informațiile disponibile şi apropiate de cele utilizate pe plan internațional.

[1] O parte dintre aceste recomandări sunt formulate în, *Metode şi tehnici de evaluare a sărăciei*, Programul de prevenire şi combatere a sărăciei, PNUD, 1998, precum şi în *Measuring poverty: A new approach*, C. Citro şi R. Michael, National Accademy Press, Washington, 1995.

2. PRAGUL DE SĂRĂCIE

Primele studii în domeniul măsurării sărăciei au apărut în anul 1790 şi aparţin celor doi mari economişti care au marcat începuturile literaturii sărăciei şi bunăstării, cu implicații profunde asupra politicii sociale, Charles Booth şi Seebhom Rowntree.

Contribuția lui Charles Booth constă în identificarea a opt clase sociale, din punct de vedere al venitului şi aspectelor calitative: clasa A "cea mai mare profunzime a sărăciei", clasa B "sărac extrem", clasele C şi D "sărac", clasele E şi următoarele situând individul deasupra *pragului de sărăcie*. Stării de sărăcie îi erau asociate cauze legate de factorul ereditar şi era deseori definită prin prisma unei "culturi a sărăciei".

Primul studiu ştiințific al sărăciei, facilitat de o anchetă asupra a două treimi din populației New York-ului, în 1899, a aparținut lui S. Rowntree şi a avut ca scop conceperea unui prag modern al sărăciei şi estimarea cerințelor minime de consum alimentar ale populației.

Una dintre contribuțiile majore a lui S. Rowntree constă în introducerea în literatura de specialitate a unor concepte noi legate de sărăcie, precum: "sărăcia primară", care desemnează totalul gospodăriilor cu venituri sub pragul de sărăcie şi "sărăcie secundară", reprezentată de totalul gospodăriilor care, în pofida faptului că dispun de venitul necesar menținerii unui nivel minim de eficiență, trăiesc totuşi în sărăcie şi mizerie. Scopul cercetării de pionierat a lui Rowntree nu a fost dezvoltarea unei metode normative de măsurare a sărăciei, ci conştientizarea autorităților de faptul de sărăcia devine treptat o problemă a societăților urbanizate şi că percepția sa devine percepția unei probleme sociale.

Pragul de sărăcie este definit în literatura de specialitate în termeni de *venit*, *consum* şi *bunăstare*, determinarea acestuia reprezentând un subiect la fel de controversat ca şi definirea sărăciei.

În termeni de venit, de exemplu, pragul de sărăcie reprezintă venitul considerat ca fiind strict necesar unei persoane sau unei familii pentru a-şi putea procura bunurile şi serviciile de consum. În literatura de specialitate au fost adresate o serie de critici împotriva măsurării pur-economice a sărăciei. În acest sens, Townsend, de exemplu, consideră că indivizii reprezintă existențe sociale care îndeplinesc roluri sociale de cetățeni, părinți, vecini şi prieteni. De aceea, autorul argumentează că sărăcia economică ar trebui definită prin lipsa venitului necesar îndeplinirii acestor roluri, participării la relațiile sociale. Indiferent de modul său de definire, pragul de sărăcie, numit şi minim de trai trasează o linie de demarcație între săraci şi nonsăraci, în scopul evaluării stării lor de sărăcie şi găsirii unor soluții de îmbunătățire a situației lor.

Pragurile de sărăcie permit identificarea a două grupe de indicatori ai sărăciei: *incidența sărăciei* şi *gradul de sărăcie* (*diferențierea săracilor*).

Indiferent de pragul de sărăcie ales, analiza diferitelor gospodării, de mărimi şi compoziţii diferite necesită utilizarea anumitor scale de echivalenţă în scopul diferenţierii pragului de sărăcie, în funcţie de structura gospodăriei.

Pornind de la metodele de definire şi de măsurare a sărăciei, putem distinge între mai multe tipuri de praguri de sărăcie:

Metoda	Cine defineşte pragul de sărăcie?	Pragul de sărăcie
indirectă		
Pragul de venit politico-administrativ	Decizie politică	Pensia minimă/ asistenţă socială (Gustafsson&Uusitalo, 1990)
Pragul de venit relativ	Experţi	50% din venitul mediu sau median – OCDE, UE
Bugetul de subzistenţă minimă	Experţi	Costul aferent unui coş al nevoilor minime (pragul oficial de sărăcie SUA)
Deprivarea standard	Experţi	Pragul de sărăcie calculat pe baza venitului derivat din indicele de deprivare (Townsend, 1979)
Pragul de sărăcie consensuală	Opinia publică	Furnizat de opinia publică – Hagenaars, 1986
directă		
Metoda subiectivă	Indivizii înşişi	-
Pragul de consum relativ	Experţi	50% din cheltuielile mediane (Ritakallio, 1994)
Pragul de consum politico-administrativ	Decizie politică	Cheltuielile sunt situate sub pensia minimă/ asistenţa socială
Acumularea deprivării	Experţi	Deprivare cumulativă (Heikkila, 1990)

Sursa: după Olli Kangas şi Veli-Matti Ritakallio "Different methods-Different results? Approaches to multidimensional poverty" în vol. Empirical Poverty Research in a Comparative Perspective*, Ed. by Hans-Jurgen Andress, Ashgate Publishing Ltd., 1998.*

Metodele de determinare a pragului de sărăcie sunt:

- **obiective**: absolute şi relative;
- **subiective**;

2.1. Pragul de sărăcie absolută

Măsurarea obiectivă a sărăciei presupune parcurgerea mai multor etape: stabilirea conceptului de resurse economice care definesc cel mai bine nivelul de trai, ajustarea gospodăriilor în vederea comparabilităţii, stabilirea pragului de sărăcie şi monitorizarea duratei sărăciei.

Metodele de măsurare a sărăciei pe baza venitului sau consumului sub un nivel absolut, nivel ce reprezintă un minim obiectiv, constituie cea mai veche, dar

cuprinzătoare clasă de mărimi ale sărăciei[1]. Pigou considera că în determinarea "nivelului național minim de venit real" sub care indivizii nu ar trebui să se găsească, "trebuie stabilit nu un nivel minim subiectiv de satisfacție, ci un nivel minim, obiectiv, de condiții de trai". În general, minimul este definit prin cantitatea şi calitatea condițiilor de locuit, a serviciilor de asistență medicală, a educației, produselor alimentare, a modului de petrecere a timpului liber etc. Pragul de sărăcie oficial al SUA este de un prag de sărăcie absolută.

Sărăcia absolută reprezintă aşadar lipsa unor condiții minime de viață pentru supraviețuire şi participare minimă la viața socială a comunității. Pe termen mediu, sărăcia absolută duce la deteriorarea rapidă a oportunităților minime ale persoanei iar pe termen lung, produce dereglări biologice ireversibile. Sărăcia absolută înseamnă marginalizare şi în mod special excludere socială[2].

Pragul de sărăcie absolută prezintă două caracteristici principale:

- consumul sau venitul minim necesar este considerat *constant* în timp şi într-un spațiu geografic relativ omogen, din punct de vedere economic şi cultural;
- pragul de sărăcie absolută are o *componentă normativă*, deoarece are la bază consumul/venitul minim necesar, fixat în mod exogen.

Pragul absolut de sărăcie este stabilit înainte de măsurarea propriu-zisă a sărăciei, cu ajutorul unor informații adiționale furnizate de administrație, experți. Determinarea pragului absolut de sărăcie se realizează printr-o metodă mai mult sau mai puțin normativă, care constă în identificarea nevoilor fundamentale şi calculul cheltuielilor minime necesare satisfacerii acestor nevoi.

Problema identificării implică alegerea unui criteriu de stabilire a stării de "sărăcie" (selecția unui prag de sărăcie în termeni de venit real pe cap de locuitor) şi stabilirea indivizilor care satisfac acest criteriu şi a celor care nu îl satisfac[3].

Determinarea practică a pragului absolut de sărăcie impune dificultăți în alegerea criteriilor obiective de stabilire a minimului necesar: bunurile şi serviciile luate în considerare precum şi combinația dintre acestea. Toate metodele de determinare a pragului absolut al sărăciei se bazează pe normele de consum alimentar recomandate de nutriționişti.

Aceasta metodă presupune parcurgerea a două etape:

a) Selectarea nevoilor fundamentale

Pragul de sărăcie absolută derivă din evaluarea nevoilor umane fundamentale şi reprezintă nivelul minim al cheltuielilor necesare satisfacerii acestor nevoi.

Selectarea nevoilor fundamentale presupune ierarhizarea acestora (Marshall, 1920) şi gruparea lor pe componente: fiziologice (foame şi sete), şi psihologice: siguranță, dragoste, stimă şi statut social, autoperfecționare (Maslow, 1954).

---

[1] Ruggles, P., *Drawing the line: Alternative poverty measures and their implications for public policy,* Washington, DC: The Urban Institute Press, 1990.

[2] Cătălin Zamfir (coord.), *Dimensiuni ale sărăciei*, Editura Expert, 1995.

[3] Sen A., "Poverty: an ordinal approach to measurement", *Econometrica, vol. 44*, *nr. 2*, 1976.

Conceptul de “nevoi fundamentale” este mai vechi decât teoria nevoilor fundamentale. În 1952, Pigou introduce în economie lista *standardului național minim privind venitul real*, care cuprinde elemente ale nivelului de trai, precum: condiții minime de locuit, sănătate, produse alimentare, educație etc.

A.L. Bowley consideră că minimul de trai înseamnă “estimarea venitului necesar unei familii oarecare pentru a atinge un anumit nivel de sănătate şi de demnitate”. Deşi doar nevoile psihologice şi cele de siguranță sunt nevoi subzistențiale, indiferent de stilul de viață al indivizilor în societate (Haagenaars), antropologiştii consideră că obligațiile sociale (servicii pentru minte şi suflet) sunt la fel de importante, exemplificând prin comportamentul diferitelor popoare (triburi, în special) pentru care există servicii mai importante decât cele considerate ca fiind esențiale vieții (Isherwood, 1979).

În literatura de specialitate există mai multe concepții cu privire la bunurile care trebuie considerate în stabilirea pragului absolut de sărăcie, pornind de la produsele alimentare, îmbrăcămintea, încălțămintea şi continuând cu medicamentele, cheltuielile pentru sănătate, transportul, precum şi reparațiile şi întreținerea articolelor de îmbrăcăminte şi încălțăminte, care au rolul de creştere a duratei lor de viață. În funcție de sensul conceptului de “minim de trai” corespunzător pragului de sărăcie, în cadrul nevoilor de consum pot fi incluse şi bunurile de folosință îndelungată, deşi posesia lor este irelevantă atunci când se abordează problema sărăciei severe.

Nevoile fundamentale sunt strâns legate de bunuri, realizările individului în termeni de “capabilități” şi “funcționalități” (A. Sen), dar mai ales de posesia unor bunuri, ceea ce depărtează conceptual nevoile de funcționalități.

În România[1] coşul nealimentar şi de servicii cuprinde următoarele categorii de cheltuieli: de întreținere a locuinței; de transport; de igienă personală şi sănătate a membrilor gospodăriei; de îmbrăcăminte-încălțăminte; rechizite şcolare pentru copii; pentru activități culturale.

Într-o țară slab dezvoltată, resursele necesare indivizilor ca membri ai unei colectivități sunt cele necesare supraviețuirii fizice, în timp ce într-o țară dezvoltată pragul de sărăcie absolut este mai înalt decât cel corespunzător supraviețuirii fizice.

Numai în ceea ce priveşte nevoile de alimentație au fost determinate norme calorice pentru copii şi adulți. Normele de consum alimentar sunt exprimate în calorii, factori nutritivi, vitamine, substanțe minerale, precum şi în pricipalele grupe de alimente prezentate în cantități minime zilnice necesare unei persoane. Astfel de norme au fost recomandate de FAO-OMS pe mari regiuni ale globului, fiind exprimate în necesar zilnic de calorii, în funcție de vârstă, sex, greutate şi grad de efort depus în activitate.

Totuşi, metoda de identificare a nevoilor fundamentale este dificil de transpus în practică, deoarece este greu de selecționat combinația de bunuri şi

[1] Potrivit metodologiei ICCV, aplicată asupra datelor preluate din Ancheta Integrată asupra Gospodăriilor, 1994-1995.

servicii care asigură nivelul minim de satisfacere a nevoilor umane, cu cheltuieli minime.

b) Costul nevoilor fundamentale

După stabilirea acelor nevoi considerate a fi "fundamentale", este posibilă determinarea costului satisfacerii acestor nevoi.

Estimarea cheltuielilor minime necesare asigurării consumului alimentar se poate face prin intermediul a două metode care utilizează coşul de consum alimentar:

1. Metoda normativă.
2. Metoda statistică.

Estimarea cheltuielilor aferente consumului nealimentar se face pe baza a trei metode de evaluare:

1. Metoda calorică.
2. Metoda proporției cheltuielilor nealimentare.
3. Metoda normativă.

În cadrul metodelor de estimare a cheltuielilor minime necesare asigurării consumului alimentar, metoda normativă stabileşte structura coşului de consum pornind de la recomandările nutriționiştilor pe grupe de alimente în timp ce metoda statistică construieşte un coş caracteristic gospodăriilor situate în partea inferioară a distribuției acestora, după nivelul veniturilor/ cheltuielilor.

Metoda calorică de determinare a cheltuielilor aferente consumului nealimentar fixează un prag energetic în calorii şi cheltuielile necesare atingerii acestui prag, printr-o funcție de regresie în care aportul caloric este variabila dependentă de cheltuielile de consum sau de venituri. În esență, metoda calorică stabileşte cheltuielile totale de consum, potrivit normelor de consum din acea societate. Metoda proporției cheltuielilor alimentare determină pragul de sărăcie prin împărțirea costului aferent unui coş alimentar care asigură un prag caloric stabilit anterior, la proporția alimentelor în totalul cheltuielilor de consum pentru un grup de gospodării considerate sărace. Metoda normativă stabileşte norme de consum minim de bunuri nealimentare şi de servicii.

Metoda normativă, adică stabilirea şi evaluarea unui coş minim de bunuri şi servicii necesare satisfacerii nevoilor de bază ale unei familii este cea mai veche metodă[1]. Lipsa veniturilor pentru procurarea unui asemenea coş este echivalentă cu sărăcia.

În cadrul metodei normative, componenta alimentară a coşului de consum este stabilită în funcție de necesarul de consum evaluat de nutriționişti, caracteristicile comportamentului de consum ale gospodăriilor şi prețurile comparative ale produselor alimentare. Bunurile nealimentare şi serviciile sunt incluse în coşul minim de consum, pe baza aprecierilor subiective ale cercetătorului în mare parte, ce poate determina supraevaluarea sau subevaluarea unor componente ale coşului.

---

[1] Utilizată de Rowntree în cercetarea sărăciei, metoda normativă a stat la baza stabilirii nivelului prestațiilor sociale în cadrul programului de asistență socială propus de Beveridge.

Metoda Băncii Mondiale

Una dintre cele mai cunoscute metode este metoda Băncii Mondiale, propusă de Ravallion[1], care este de fapt o combinație între metoda calorică şi cea a proporției cheltuielilor alimentare. Conform acestei metode se stabileşte un prag al sărăciei în consumul alimentar, pe baza consumului alimentar exprimat în calorii. Pragul alimentar de sărăcie este suma minimă necesară lunar unei persoane pentru asigurarea aportului caloric minim.

Coşul de bunuri alimentare rezultă din cercetarea bugetelor de familie, corespunzător unui procent de 20-30% dintre gospodăriile aflate în partea inferioară a distribuției. Ponderea consumului nealimentar în cheltuielile totale de consum este măsurată în acea zonă a distribuției în care cheltuielile totale de consum sunt egale cu cheltuielile minime pentru consumul alimentar. În procesul de măsurare a sărăciei în România, experții Băncii Mondiale au recomandat construirea coşului alimentar mediu pe baza consumurilor celor mai sărace gospodării (primele 30% din gospodării, ordonate ascendent după cheltuielile de consum pe persoană), considerând că acestea cumpără, în general, produse alimentare mai ieftine. Avantajele utilizării unei astfel de metode combinate la nivelul României constau în posibilitatea identificării unei combinații de alimente care minimizează costul cerințelor calorice, luând în considerare totodată obiceiurile alimentare specifice țării. Aportul caloric minim necesar unei persoane, luat în considerare de experții Băncii Mondiale, pentru România, este de 2425 calorii pe zi.

Banca Mondială utilizează două modalități de determinare a cheltuielilor nealimentare care intră în pragul de sărăcie.

Corespunzător celor două modalități, se pot determina două valori ale pragului de sărăcie, valoarea inferioară şi cea superioară:

- În cazul în care cheltuielile alimentare sunt mai mici decât cele minime presupuse, diferența serveşte la acoperirea cheltuielilor nealimentare, rezultând un **prag inferior de sărăcie**, care se poate identifica printr-o ecuație de regresie:

$$P_i = \alpha + \beta \log\left(\frac{X_i}{S_A}\right) + e,$$

unde:

P_i reprezintă ponderea alimentelor în cheltuieli de consum;

X_i cheltuielile totale de consum ale gospodăriei i;

S_A pragul alimentar de sărăcie;

α şi β parametrii care trebuie estimați, α reprezentând proporția medie a cheltuielilor alimentare pentru acele gospodării care nu îşi permit într-o lună să cheltuiască pentru fiecare membru o sumă egală cu pragul alimentar al sărăciei (pentru care $X_i = S_A$);

e este termenul aleator.

[1] M. Ravallion, *Poverty Comparisons*, Harwood Academic Publisher, Switzerland, 1994.

Cheltuielile nealimentare minime sunt $S_A(1-\alpha)$, iar **pragul inferior al sărăciei**:

$$S_1 = S_A + (1-\alpha)\, S_A = (2-\alpha)\, S_A$$

- **Pragul superior al sărăciei** este egal cu cheltuielile totale ale gospodăriei pentru care cheltuielile efective alimentare sunt egale cu minimul alimentar (S_A), diferența între acestea şi totalul cheltuielilor de consum fiind reprezentată de cheltuielile nealimentare.

Valoarea pragului superior se determină astfel:

$$S_s = \frac{S_A}{p^*}$$

P* reprezintă ponderea teoretică a cheltuielilor alimentare pentru $x_i = S_A$.

Ponderea cheltuielilor alimentare în cheltuielile totale efectuate de gospodării care alocă pentru alimente o sumă egală cu pragul alimentar de sărăcie se determină prin ecuația de regresie:

$$P^* = \alpha + \beta \log\left(\frac{1}{p^*}\right) = \frac{(\alpha+\beta)}{(1+\beta)}$$

O altă estimare a P^* se obține utilizând metoda Newton, pornind de la t=1:

$$P_t^* = P_{t-1}^* - \frac{P_{t-1}^* + \beta \log P_{t-1}^* - \alpha}{1 + \frac{\beta}{P_{t-1}^*}}$$

Raportând apoi pragul alimentar de sărăcie la proporția alimentară estimată se obține pragul superior de sărăcie.

2.2. Pragul de sărăcie relativă

A doua clasă largă de definiții ale sărăciei este aceea care defineşte sărăcia în termeni relativi. Cea mai uzuală abordare a unui prag de sărăcie relativă constă în exprimarea pragului de consum sau venit ca un procent din mediana societății respective.

Sărăcia relativă reprezintă lipsa unui nivel minim de resurse care asigură funcționarea normală a persoanei sau familiei *în contextul sociocultural dat*. Ea nu este asociată în mod obligatoriu cu lipsa mijloacelor minime de trai (deşi de cele mai multe ori presupune şi acest lucru), ci mai degrabă cu o stare de frustare cronică generată de observarea unui mod de viață dominant, în care individul "sărac relativ" nu se poate regăsi. Prin intermediul cadrului conceptual relativist, sărăcia poate fi analizată mai bine din punct de vedere social şi contextual, inclusiv pentru surmontarea variației istorice în comparațiile internaționale. Sărăcia relativă se mai poate asocia şi cu o stare de "deprivare relativă", concept introdus în teoria şi practica bunăstării de Townsend (1962) care asociază sărăciei şi o latură psihică.

"Sărăcia este un concept dinamic, şi nu static. Individul nu este un Robinson Crusoe pe o insulă singuratică. Este o ființă socială implicată în relații sociale la muncă, în familie şi în comunitate, unde este supusă unei presiuni complexe şi în schimbare, la care trebuie să răspundă, la fel de mult prin consumul de bunuri şi servicii, ca şi prin alte laturi ale comportamentului. Cadrul teoretic general ar trebui să fie că diminuarea resurselor indivizilor sau familiilor raportat la media în comunitatea respectivă, națională sau internațională îi include în categoria săracilor." (Townsend, P. "The Meaning of Poverty", *British Journal of Sociology nr.13*).

Mărimile relative de măsurare a sărăciei pot fi abordate în strânsă legătură cu *excluderea socială*. Atkinson[1] consideră că teoria rawlsiană a sărăciei este focalizată asupra "celui mai puțin norocos grup din societate", grup care este astfel exclus din punct de vedere social şi definit ca *sărac*. Rawls identifică acest grup cu acei indivizi ai căror venit este mai mic de jumătate din venitul median sau averea mediană, considerând că această formulă ar putea constitui o mărime standard a sărăciei.

Se poate arăta că excluderea socială şi capabilitatea, ca atribute ale sărăciei, sunt derivate dintr-o mărime relativă a sărăciei. În 1992, Sen considera că sărăcia nu este o problemă legată de un nivel redus de bunăstare, ci de lipsa mijloacelor economice de atingere a sa. Indirect, conceptul capabilităților este inserat pentru sugerarea unui nivel minim de mijloace economice necesare ieşirii din starea de sărăcie, ceea ce implică definirea absolută a sărăciei. Dar, deşi sărăcia este absolută în termeni de capabilități, este relativă în termeni de resurse economice (Sen 1983, Ravallion, 1998). Capabilitatea reprezintă aşadar un concept absolut, legat de nivelurile de bază ale *funcționalităților* sociale, concept măsurat ca o mărime economică relativă.

Pragul de sărăcie relativă reprezintă o metodă statistică ce stabileşte pragul de sărăcie în diferite puncte ale distribuției gospodăriilor după nivelul veniturilor/ cheltuielilor. Pragul de sărăcie relativă este ajustat automat pentru a rămâne constant în termeni reali, pe baza noilor informații referitoare la distribuția veniturilor sau cheltuielilor.

Cea mai utilizată metodă de determinare a pragului de sărăcie relativă este procentul din indicatorii de poziție, de obicei media sau mediana distribuției variabilei instrumentale. De obicei se utilizează pragul de 50% (uneori chiar de 40% sau 60%, 70% pentru a evidenția amplitudinea sau forma distribuției) din media sau mediana distribuției[2]. Mediana (valoarea de mijloc a repartiției) se utilizează atunci când se doreşte evidențierea nivelului de trai dominant în societate, ducând la rezultate mai mici a parametrilor sărăciei decât în cazul utilizării mediei. În 1998, Eurostat a fixat la 60% din venitul echivalent mediu (formula modificată) pragul relativ standard, recomandând determinarea sa

[1] Atkinson A. "On the Measurement of Poverty", *Econometrica nr. 55*, 1987.

[2] Fuchs (1967), Rainwater (1974) au fost printre primii cercetători care au avansat propunerea determinării pragului relativ ca procent de 50% din venitul median.

raportat la persoană mai degrabă decât la gospodărie. Pe această formulă se bazează modalitățile de calcul a indicatorilor sociali, propuse de Comisia Europeană. În practică, Națiunile Unite şi OCDE (Oxley şi co., 1997) precum şi anumite țări (Franța) utilizează procentul de 50% din mediană.

Țara	40% mediană	50% mediană	60% mediană	70% mediană	Alte formule
Belgia	x	x	x	x	50% din medie şi grafic continuu
Danemarca	-	x	-	-	
Germania	-	-	-	-	
Grecia	x	x	x	x	Venit şi cheltuieli
Spania	x	x	x	-	
Franța	-	x	x	-	
Irlanda	-	-	-	-	
Italia	-	x	-	-	Mărime absolută
Luxemburg	-	x	x	x	
Olanda	-	-	-	-	Indice alternativ al sărăciei financiare
Austria	-	-	x	-	
Portugalia	-	x	-	-	
Finlanda	-	x	x	-	
Suedia	-	x	x (uneori)	-	
Marea Britanie	-	x	x	x	40%, 50%, 60% din medie

Sursa: Luxemburg Income Study.

Deşi avantajele utilizării mediei sunt legate de faptul că facilitează comparațiile naționale de structură, precum şi de uşurința calculelor şi a interpretării, dezavantajele nu sunt de neglijat. Instabilitatea generată de utilizarea mediei este mai accentuată la schimbările din partea superioară a distribuției. Din acest punct de vedere, mediana este o măsură mai stabilă a tendinței centrale, deşi pe măsură ce creşte gradul de asimetrie de stânga utilizarea sa duce la subestimarea ratei sărăciei.

O altă metodă de măsurare a sărăciei relative constă în aplicarea unei scale de echivalență venitului familiilor sau gospodăriilor, în scopul construirii unui venit echivalent pe locuitor pentru familia de referință[1]. Metoda este sensibilă la scala de echivalență utilizată. O variantă asemănătoare ar fi alegerea unui tip de familie de referință şi fundamentarea pragului de sărăcie de referință pe distribuția venitului acestor familii.

Avantajele măsurării sărăciei relative sunt, dincolo de uşurința calculului şi simplitatea acestuia, posibilitatea efectuării comparațiilor internaționale cu privire la dinamica şi amploarea sărăciei (imposibil de realizat de altfel în cadrul unor bugete-expert). Dintr-un alt punct de vedere toate aceste avantaje pot fi

[1] O'Higgins şi S. Jenkins (1990), Wolfson şi Evans (1989).

considerate dezavantaje. Pragul de sărăcie relativă poate genera obstacole în lupta de reducere a sărăciei.

Dezavantajele sunt legate de modificarea pragului de sărăcie în timp, în fazele de creştere economică şi mai ales de recesiune, atunci când pragul de sărăcie relativă poate să se deprecieze în termeni reali.

Această metodă este utilizată frecvent în țările dezvoltate. Nu se poate aplica în țările în curs de dezvoltare deoarece nu oferă informații despre satisfacerea nevoilor fundamentale, fiind orientată mai mult spre evaluarea inegalității într-o comunitate. Deteriorarea puterii de cumpărare la un moment dat va reflecta prin intermediul metodei relative pe cei mai săraci dintre cei săraci, fără a reflecta situația de ansamblu. Acelaşi rezultat nerelevant apare în cazul aprecierii evoluției în timp a parametrilor sărăciei, pentru că metoda este sensibilă doar la modificările produse în distribuția veniturilor, dar nu şi la creşteri sau scăderi constante ale veniturilor.

Una dintre metodele relative aparține lui Townsend care ierarhizează gospodăriile în funcție de stările de deprivare pe care le înregistrează. Venitul corespunzător punctului în care numărul laturilor deprivării începe să crească rapid este considerat pragul de sărăcie.

O altă interpretare relativă a sărăciei constă în stabilirea unui anumit procent de gospodării considerate sărace, raportat la numărul total de gospodării. Cea mai răspândită metodă este metoda celei mai scăzute decile (10% din numărul total de gospodării) sau quintile (20% în numărul total al gospodăriilor) a distribuției veniturilor[1], care presupune ordonarea gospodăriilor crescător sau descrescător, în funcție de venituri sau cheltuieli. Şi în cazul acestei metode, sărăcia este identificată cu inegalitatea materială şi nu poate fi ameliorată atâta timp cât inegalitatea persistă în timp.

O modalitate de calcul a pragului relativ de sărăcie este şi metoda Bekerman care consideră că pentru o gospodărie de două persoane pragul de sărăcie se situează la nivelul venitului pe cap de locuitor. Pentru celelalte tipuri de gospodării, pragul este multiplicat cu un coeficient corespunzător scalei de echivalență utilizate. Criticile îndreptate împotriva metodei se referă la faptul că rezultatele obținute nu sunt suficient de coerente şi plauzibile.

Vaughan (1993) a efectuat o analiză longitudinală, bazată pe serii de date provenind din perioada 1947-1989, relevante privind venitul median brut şi net al familiilor compuse din patru persoane. Rezultatele obținute au evidențiat faptul că pragul de sărăcie relativă este influențat de ciclul de afaceri.

Pe baza mai multor observații empirice, s-a ajuns la concluzia că nu există nici o relație consacrată între scăderea pragului de sărăcie şi o rată scăzută a sărăciei sau între o creştere a pragului şi o creştere a ratei[2].

---

[1] Miller S.M. şi P. Roby, *The Future of Inequality*, New York, 1970.

[2] Stephenson (1977), Wolfson şi Evans (1989) au arătat că, în perioada 1967-1986, în Canada, rata sărăciei a scăzut, atât ca urmare a aplicării metodei relative, cât şi a metodei absolute.

Aplicată în practică, metoda de stabilire a pragului de sărăcie întâmpină dificultăți metodologice, legate de identificarea săracilor în cadrul unor programe de îmbunănțățire a condiției lor. Astfel, în 1993, Academia Națională a Panelului pentru Sărăcie şi Asistență Familială (NAS Panel) a recomandat modificarea metodologiei de măsurare a sărăciei, pornind de la susținerea unor noi argumente împotriva ipotezelor tradiționale. De exemplu, cercetarea tradițională consideră că pentru copii, riscul de sărăcie este mai mare decât pentru adulți. În 1994, Institutul Urban produce câteva schimbări în evaluarea populației sărace, prin adăugarea autoconsumului şi a beneficiilor în natură, şi prin sustragerea cheltuielilor personale medicale (din definiția venitului census) şi a taxelor la nivel federal şi statal din venitul gospodăriilor. În urma modificărilor produse, Institutul Urban a apreciat că, în 1994, rata sărăciei pentru copii este supraestimată şi rata sărăciei pentru adulți este subestimată în studiile NAS Panel[1]. În domeniul resurselor[2], Panelul a recomandat ca valoarea beneficiilor noncash să fie adăugate la valoarea resurselor unei familii pentru determinarea stării acesteia de sărăcie. În aceeaşi lucrare se abordează o nouă metodă de valorificare a subvențiilor acordate gospodăriilor, în cadrul procesului de identificare a săracilor şi de evaluare a efectelor subvențiilor asupra stării de sărăcie.

Alegerea utilizării unui prag absolut sau relativ în evaluarea sărăciei are implicații considerabile asupra politicilor economice şi sociale de reducere a sărăciei. Alegerea unui prag de sărăcie relativă ca procent din venitul median are ca țintă reducerea inegalității materiale şi este utilizat pentru identificarea săracilor, în contextul unui program de asistență socială şi pentru evaluarea impactului măsurilor de protecție socială asupra sărăciei.

2.3. Pragul de sărăcie subiectivă

Abordarea subiectivă a sărăciei, dezvoltată de şcoala daneză, a apărut din necesitatea evitării neajunsurilor utilizării exclusive a venitului în definirea sărăciei.

Definirea subiectivă a sărăciei este o nouă abordare, specifică domeniului de cercetare a sărăciei şi se bazează pe anchete asupra populației, care utilizează evaluarea proprie a gospodăriei cu privire la venitul/consumul minim sau suficient[3].

Pragul de sărăcie subiectivă se determină pe baza chestionării gospodăriilor cu privire la consumul sau venitul minim considerat necesar acoperirii nevoilor fundamentale. Mulți specialişti consideră această metodă mai apropiată realității decât abordările obiective, pentru că însăşi sărăcia este un concept subiectiv. Metoda subiectivă permite stabilirea mai multor tipuri de niveluri de trai

---

[1] David M. Betson, *"Poor Old Folks. Have our Methods of Poverty Measurement Blinded us to Who is Poor?*, 1995.

[2] Sharon Stern, *Valuing Housing Subsidies in a New Measure of Poverty*, 2001.

[3] Ruggles P., *Drawing the line: Alternative poverty measures and their implications for public policy,* Washington, DC: The Urban Institute Press, 1990, p. 16-20.

(minim, decent, ridicat, de lux) pornind de la estimările făcute de persoanele cuprinse în eşantion.

Estimarea subiectivă are însă un caracter predominant intuitiv global şi nu analitic. Se consideră că nivelul de sărăcie perceput de fiecare familie în parte este puțin relevant datorită incertitudinii provocate de schimbările economice şi a efectului creşterii continue a prețurilor asupra stării psihologice a populației. De aceea, se consideră că opiniile subiective exprimate de famiile chestionate nu reflectă pe deplin condițiile lor materiale (Dagum, 1989). Criticile îndreptate împotriva abordării subiective capătă o importanță majoră atunci când ea serveşte măsurării sărăciei materiale ca suport pentru fundamentarea unor politici sociale, precum transferurile monetare.

Rainwater (1974) defineşte linia sărăciei pentru o familie reprezentativă (compusă din 2 adulți şi 2 copii) prin media tuturor răspunsurilor date. Astfel, pragul de sărăcie nu este *a priori* determinat să fie absolut sau relativ, dar natura sa depinde de opinia indivizilor în societate. *A posteriori*, Rainwater observă că pragul de sărăcie astfel determinat se modifică cu acelaşi procent ca şi venitul mediu. Kilpatrick (1973) remarca o creştere a pragului de sărăcie cu 6%, atunci când venitul mediu creşte cu 10 %.

Într-o altă abordare a definiției pragului subiectiv de sărăcie, acesta se determina pe baza răspunsurilor date de indivizi cu privire la venitul minim necesar pentru gospodăria din care aceştia fac parte[1]. Goedhard a introdus pentru prima dată metoda venitului minim care se bazează pe răspunsurile la întrebarea: “Ce nivel de venit considerați dumneavoastră personal a fi absolut minimal? Adică acel venit sub care nu vă puteți satisface nevoile”. Fără a lua în considerare media răspunsurilor date, autorii analizează statistic relația dintre răspunsurile date şi diferite caracteristici ale gospodăriei, ca venit şi mărime a familiei. Pragul de sărăcie este considerat ca o medie a tuturor răspunsurilor acelor gospodării care se situează din punctul lor de vedere la demarcația între sărăcie şi nonsărăcie, gospodării care apreciază venitul minim absolut necesar ca fiind egal chiar cu venitul lor real. Atunci când în acest grup de gospodării sunt incluse gospodării de mărimi şi structuri diferite, pragul de sărăcie se diferențiază în funcție de mărimea familiei.

O metodă specifică de măsurare a bunăstării care rezidă într-o definiție subiectivă a sărăciei este cunoscută sub denumirea de Şcoala Leyden (propus de Universitatea din Leyden)[2]. Conform acestei metode, indivizii evaluează niveluri de venit în termeni de bunăstare, folosind calificativele: “insuficient”, “bine”, “foarte bine”. În urma interpretării rezultatelor anchetei, se obțin informații empirice cu privire la funcția de bunăstare a venitului. Informațiile pot fi analizate sistematic, ținând cont de diferențele între gospodării (mărimea familiei, regiune etc). Se

[1] Goedhard Van Praag (1977), Colasanto, Kepteyn şi Van der Gaag (1984), Hagenaars (1986).

[2] O altă denumire a acestei metode este Teoria de Evaluare a Venitului (în engl. *Income Evaluation Theory*) – Van Praag, 1968.

presupune că nivelul de bunăstare asociat calificativului “suficient” este acelaşi pentru toate gospodăriile. Diferențele între veniturile efective realizate de diferite gospodării reflectă timpul liber, statutul social, mărimea şi compoziția familiilor etc. Răspunsurile, deşi sunt subiective, pot fi obiectivizate prin analizarea sistematică a variațiilor răspunsurilor în funcție de structura gospodăriei, religie, angajare a forței de muncă, considerând o medie a tuturor variabilelor considerate irelevante. În acest mod se poate determina un prag de sărăcie, prin fixarea unui nivel de bunăstare (de exemplu între “suficient” şi “insuficient”) ca prag de delimitare între săraci şi nonsăraci.

Aplicarea pragului subiectiv Leyden a avut ca rezultat obținerea unor rate ale sărăciei mai scăzute decât cele obținute prin metoda relativă. Explicația rezidă în perceperea psihologică a scăderii nivelului de trai.

3. INDICATORI PARȚIALI ŞI GLOBALI AI SĂRĂCIEI

3.1. Indicatori parțiali ai incidenței şi intensității sărăciei

Calculul indicatorilor sărăciei reprezintă a doua etapă în măsurarea sărăciei, după stabilirea scalei de echivalență şi a pragului de sărăcie. Prin intermediul lor se analizează dimensiunea, incidența şi gravitatea sărăciei. Literatura de specialitate a fost îmbogățită treptat, cu noi indicatori complecşi, de natură să surprindă tot mai multe aspecte ale sărăciei.

Stabilirea la un moment dat a pragului de sărăcie definit în termeni de venit (care este cel mai utilizat, comparativ cu pragul de sărăcie exprimat în consum sau bunăstare), face posibilă măsurarea extinderii sărăciei prin intermediul ***numărului săracilor*** (în engl. "head-count"), a profunzimii sau ***decalajului sărăciei*** (în engl. "poverty gap") şi a ***ratei sărăciei*** ("head-count ratio").

Incidența sărăciei se măsoară prin *rata sărăciei* şi *numărul săracilor*. Numărul săracilor reprezintă numărul de indivizi afectați de o condiție materială precară (venituri scăzute). Rata sărăciei reprezintă ponderea populației aflate sub pragul de sărăcie, din punct de vedere al venitului disponibil echivalent. Din acest punct de vedere, rata sărăciei este un important index *parțial* al sărăciei, care, fără a fi un indicator global, este relevant pentru a surprinde evoluția şi profilul sărăciei, fiind utilizat şi în comparații internaționale. Oferă rezultate pertinente în analizele longitudinale şi cele de structură. De exemplu, o rată mai ridicată a sărăciei în gospodăriile de pensionari decât cea medie demonstrează că pensionarii reprezintă o categorie socială cu risc mare de sărăcie.

Rata sărăciei ignoră însă profunzimea şi distribuția sărăciei, furnizând relativ puține informații privind mărimea acesteia. Indivizii cei mai săraci sunt identificați ca având aceeaşi condiție cu cei mai puțin săraci, care se situează în imediata vecinătate a pragului de sărăcie.

Utilizarea ratei sărăciei ca indicator unic agregat al sărăciei poate fi analizată în contextul aplicării unei politici de ameliorare a sărăciei în condițiile unui buget fix, predeterminat[1]. Acest lucru s-ar putea realiza, în cazul unei distribuții inițiale, prin ameliorarea condiției celui mai puțin sărac în primul rând, apoi a celui mai sărac ş.a.m.d, până în momentul în care bugetul ar fi consumat. În cazul redistribuirii, această metodă ar fi eficientă dacă venitul ar putea fi redistribuit de la cea mai săracă persoană de deasupra pragului de sărăcie spre cea mai puțin săracă persoană de sub pragul de sărăcie. Pentru a fi însă pe deplin eficientă, metoda ratei sărăciei trebuie completată cu alte metode adiționale. Deoarece nu înregistrează decât fluxurile monetare care intesectează

[1] Amartya Sen, *Inequality and Income Poverty*, 1997.

pragul de sărăcie, rata sărăciei este ineficientă în analiza efectului unui program de ajutor social, care completează veniturile până la nivelurile aflate sub pragul de sărăcie.

Decalajul sărăciei (profunzimea sărăciei) se calculează ca diferență între veniturile celor aflați sub pragul de sărăcie şi acest prag şi exprimă severitatea sărăciei sau cantitatea de resurse care le lipseşte celor săraci pentru a duce o viață normală.

$$D = z - Y_i$$

unde, z – pragul de sărăcie;

Y_i – veniturile celor aflati sub pragul sărăciei.

Indicatorul se poate calcula şi ca o medie a diferențelor între pragul sărăciei şi veniturile celor aflați sub acest prag. În acest caz, formula serveşte determinării costului direct[1] al unui program de asistență socială.

$$D = \Sigma (z - Y_i) / q$$

unde, q reprezintă numărul persoanelor situate sub pragul sărăciei.

Pentru a putea servi în comparații internaționale şi pentru a pune în evidență transferul social realizat în cadrul societății, pe baza unui program de eradicare a sărăciei, suma distanțelor individuale față de pragul de sărăcie se poate raporta la PIB.

$$EF = \Sigma (z - Y_i) \times 100 / PIB$$

unde, EF reprezintă efortul financiar al societății.

Un alt indicator de natura intensității sărăciei, care permite efectuarea de comparații între două sau mai multe colectivități este ***distanța medie relativă*** sau ***indicele distanței medii***. Acesta este al doilea indicator parțial (după numărul săracilor), în funcție de frecvența utilizării sale şi reflectă depărtarea medie a veniturilor celor săraci față de pragul de sărăcie, fiind exprimat ca o proporție din pragul de sărăcie z.

$$DR = [(z - Y_m) / z] \times 100$$

unde, Y_m reprezintă venitul mediu al indivizilor săraci din societate.

Sau,

$$DR = [\Sigma(1 - Y_i / z)] \times 100/q$$

Ca şi numărul de săraci, şi distanța medie relativă ignoră distribuția sărăciei între cei considerați săraci (ignoră transferurile financiare între doi indivizi care se situează sub pragul de sărăcie) şi în plus față de indicatorul "numărul de săraci", nu oferă informații cu privire la numărul săracilor în societate.

În scopul remedierii unora dintre dezavantajele distanței medii relative, Foster-Greer-Thorbecke (1984) propun determinarea distanței medii prin luarea în considerare a tuturor indivizilor sau gospodăriilor cercetate, astfel încât cei cuprinşi în partea de deasupra pragului sărăciei să fie incluşi în formulă cu o

[1] Suma distanțelor individuale față de pragul sărăciei exprimă cantitatea de resurse financiare necesare pentru a-i ridica pe toți cei considerați săraci deasupra pragului sărăciei – M. Molnar, *Sărăcia şi protecția socială*, 1999.

distanță individuală față de pragul de sărăcie egală cu zero[1]. Astfel, formulele distanței medii şi a distanței medii relative devin:

$$D' = [\Sigma(z - Y_i)] / n$$

D' – distanța medie

$$DR' = [\Sigma (1 - Y_i / z)] / n$$

DR' – distanța medie relativă

Deoarece DR' = DR x R (unde R – numărul de săraci), formula Foster-Greer- Thorbecke sintetizează influența distanței medii şi a ratei sărăciei.

Ravallion identifică distanța medie relativă cu raportul între costul maxim şi cel minim aferent unui program de eradicare a sărăciei. Costul minim reprezintă resursele financiare necesare aducerii tuturor veniturilor aflate sub prag la nivelul pragului iar costul maxim corespunde situației în care ajutorul social s-ar acorda tuturor membrilor colectivității într-o sumă egală cu pragul sărăciei.

$$C_{min} = \Sigma (z - Y_i) = D \times q$$

$$C_{max} = z \times n$$

$$DR' = [\Sigma (1 - Y_i / z)] / n = 1/z \ [\Sigma (z - Yi)] / n = \Sigma (z - Yi) / (n \times X \times z) = C_{min} / C_{max}$$

q – numărul de persoane din gospodăriile sărace;

n – numărul de persoane din gospodăriile cercetate;

C_{min} – costul minim;

C_{max} – costul maxim.

Pornind de la ipoteza măsurării sărăciei atât pe baza deteriorării poziției unei părți din populație în termeni de venit, dar şi în termeni de bunăstare, este posibil să măsurăm sărăcia medie prin intermediul distanței medii în termeni de bunăstare. Primul pas îl constituie însă găsirea unei funcții corespunzătoare de bunăstare socială.

O funcție tipică de bunăstare socială este următoarea:

$$W = \sum p_j \times U(y_j)$$

p_j – procentul de populație cu venitul y_j ;

$U(y_i)$ – funcția de valorificare a venitului social, care nu este descrescătoare în fiecare y_j dar este strict concavă.

Dacă veniturile sunt diferite, putem aplica formula:

$$W = (1/n) \sum U(y_i) i=1..n$$

Rezultă că modificarea funcției de bunăstare socială determinată de deplasarea de la o distribuție la alta este dată de suma modificărilor produse în

[1] Această propunere corectează imaginea deformată a intensității sărăciei generată de considerarea doar a populației de deasupra pragului de sărăcie. În cazul în care persoane aflate sub pragul sărăciei, în imediata vecinătate a acesteia, în urma unor programe anti-sărăcie ies deasupra pragului de sărăcie, distanța relativă medie va creşte, deşi în realitate sărăcia s-a diminuat.

fiecare venit individual dy_i ponderat cu un factor $\partial U/\partial y_i$ – evaluarea socială marginală:

$$DW = (1/n) \sum (\partial U / \partial y_i)\, dy_i$$

Dacă definim o distribuție de venit y^* astfel încât pentru fiecare $y_i > z$, acesta se consideră egal cu z_i , indicele Dalton aplicat măsurării sărăciei este:

$$D_p = 1 - SW(y^*) / SW(z)$$

Unde, y^* este distribuția de venit limitat la pragul de sărăcie z:

$$y_k^* = y_k \text{ dacă } y_k < z$$

$$y_k^* = z \text{ dacă } y_k \geq z$$

Pentru orice funcție de bunăstare socială aditivă, aceasta conduce la :

$$D_p = \frac{q}{n} - \frac{\sum [U(z) - U(y_i)]}{q \cdot U(z)}$$

În cadrul acestei funcții de bunăstare socială[1] este evitată inconsistența alăturării teoriei de determinare a pragului de sărăcie, indicelui de sărăcie. O astfel de inconsistență ar putea în alte condiții să apară datorită Axiomei Focus, conform căreia indicele de sărăcie nu ar trebui să se modifice atunci când venitul nonsăracilor nu se schimbă. Axioma Focus se aplică indicilor absoluți de sărăcie sau situațiilor în care pragul de sărăcie se determină exogen (nu se aplică în cazul adoptării unui prag de sărăcie relativă[2]).

3.2. Indicatori globali ai sărăciei

3.2.1. Indicatori ai severității sărăciei

Această grupă de indicatori a apărut din necesitatea de a surprinde distribuția de venit sau transferurile financiare sub pragul de sărăcie, care nu sunt cuprinse în indicatorii prezentați înainte.

Corrado Gini (1936) propune o metodă de măsurare a inegalității, care treptat a căpătat o largă popularitate în cercetările din domeniul măsurării sărăciei.

---

[1] Un studiu al funcțiilor de bunăstare socială utilizate în analiza inegalităților sociale întâlnim la Stephen Jenkins "Measurement of Income Inequality" publicat în vol. *Income Inequality and Poverty*, L. Osberg, 1991.

[2] Acest lucru contrastează cu considerarea de către Sen a inegalității venitului între săraci ca un aspect relevant al sărăciei, presupunere bazată pe concepția relativistă a sărăciei. Dacă un cumul de privațiuni conduce la definirea relativă a sărăciei, deprivarea în cadrul nonsăracilor ar trebui studiată.

Indicele Gini evidențiază gradul de inegalitate între veniturile celor aflați sub pragul de sărăcie. Se bazează pe modelul de egalitate, pornind de la ideea că în cazul în care societatea este compusă din N unități sociale, fiecare unitate trebuie să beneficieze de a 1/N parte din valoarea totală alocată în cadrul sistemului. Inițial, Gini a propus compararea matematică a curbei monotone, cumulativă a frecvențelor veniturilor populației analizate, cu o curbă reprezentând condiția de egalitate. Cu spațiul între funcția frecvențelor este mai mare, cu atât şi inegalitatea în distribuția valorilor în acea societate, exprimată prin indicele Gini este mai ridicată.

Matematic, indicele Gini se exprimă astfel:

$$Gini = 2 \int [f(x) - g(x)]\, d(x)$$

Aplicarea indicelui Gini în forma sa inițială a fost abordată critic de către economişti şi sociologi. Printre cele mai importante critici aduse se numără următoarele:

- nu oferă în mod obligatoriu un rezultat unic, în cazul unor distribuții diferite ale valorii în cadrul sistemului social (Duvall, 1975);
- sunt necesare foarte multe date pentru calculul indicelui, date care de multe ori nu sunt disponibile.

Kuznets (1963) oferă una dintre soluțiile la estimarea inegalității de avere între națiuni. Deoarece nu dispune de date asupra veniturilor individuale, propune utilizarea a opt sectoare ale economiei în aproximarea datelor [1]. Sectoarele de activitate sunt ordonate în funcție de raportul între forța de muncă şi PIB generat în fiecare sector, în scopul construirii unei curbe Lorenz monotone la ambele axe.
Literatura de specialitate în domeniul inegalității veniturilor este deosebit de bogată, astfel încât au fost propuse în timp mai multe metode de determinare a indicelui Gini:

$$\boldsymbol{G} = 1 + 1/n - 2\,(Y_1 + 2Y_2 + \ldots + nY_n) / (n^2\, Y_m) - \textbf{Barr}$$

$Y_1 \geq Y_2 \geq \ldots\ldots \geq Y_n$ – condiție necesară în cazul aplicării indicelui Gini veniturilor situate sub pragul de sărăcie,

$$\boldsymbol{G} = 2 * \sum i\,(Yi - Y_m) / (n^2\, Y_m) - \textbf{Forster}$$

Y_i ordonat crescător

$$\boldsymbol{G} = \sum\sum \left| Y_i - Y_j \right| / 2\, n^2\, Y_m - \textbf{Sen}$$

Coeficientul Gini reprezintă conform acestei formule ″ din media aritmetică a diferențelor absolute dintre toate perechile de venituri.

Unde:

N – numărul celor care primesc venit;

Y_m – venitul mediu;

Y_i – venitul individual la nivelul devenit "i" al unui grup;

Y_j – venitul individual la nivelul devenit "j" al unui grup.

---

[1] Deoarece presupune că fiecare sector este la fel de eficient în furnizarea de resurse financiare pentru indivizi, teoria lui Kuznets este departe de realitate, deşi a fost utilizată în multe analize ale inegalității nationale.

3.2.2. Contribuția lui Amartya Sen

Contribuția lui Sen se remarcă prin două aspecte noi. În cadrul abordării axiomatice, indicii sărăciei sunt evaluați în funcție de caracteristicile privind respectarea anumitor axiome. În primul rând, Sen consideră relevant în calculul sărăciei, pe lângă incidența şi media sărăciei, *sărăcia relativă* care este rezultatul percepției psihologice a diferenței între venitul propriu şi venitul celorlalți, pentru individul sărac. A doua contribuție la teoria sărăciei constă în combinarea celor trei indicatori: numărul săracilor (H), indicele decalajului sărăciei (I) şi coeficientul Gini (G) într-un singur indicator agregat al sărăciei: indicele Sen.

$$S = H\,[I + (1 - I)\,G]$$

Indicele Sen reprezintă o *măsură de tip ordinal* a sărăciei, care ia valori între 0 şi 1.

- Indicele Sen = 0 dacă toate persoanele au venituri superioare pragului de sărăcie;
- Indicele Sen = 1 dacă toate persoanele se află sub pragul sărăciei şi distribuția veniturilor se caracterizează prin inegalitate perfectă sau dacă toate veniturile sunt egale cu zero;

Indicele Sen satisface următoarele axiome:

Axioma monotonicității – Reducerea venitului unei persoane situate sub pragul de sărăcie determină creşterea indicelui sărăciei.

Axioma simetriei – În estimarea sărăciei, indivizii sunt autonomi astfel încât, în cazul în care anumite persoane sunt înlocuite cu altele în cadrul unei anumite distribuții a venitului, nivelul de sărăcie rămâne acelaşi.

Axioma Focus – Modificările intervenite în cadrul distribuțiilor nonsăracilor nu afectează indicele sărăciei.

Axioma slabă a transferului – Transferul de venit de la o persoană mai bogată spre o persoană mai săracă trebuie să conducă la o reducere în indicele sărăciei.

Axioma invarianței scalei – Multiplicarea oricărei variabile a venitului (pragul de sărăcie z sau vectorul distribuției venitului x) cu aceeaşi valoare pozitivă r, lasă neschimbat indicele sărăciei.

Deşi aceste axiome sunt respectate de indicele S, o serie de alte cerințe[1] rămân un deziderat, ca de exemplu:

- continuitatea şi axioma puternică a transferului;
- decompoziția şi consistența subgrupurilor.

3.2.3. Evoluții contemporane

La puțin timp după definirea indicelui Sen, literatura de specialitatea a fost îmbogățită cu contribuții importante[1].

---

[1] A. Sen, *On Economic Inequality*, Clarendon Press Oxford 1997, p. 172.

N. Takayama (1979) accentuează asupra laturii psihologice a conceptului de sărac – nonsărac, modificând astfel noțiunea de "deprivare relativă" propusă de Sen. Deoarece, în timp ce comparațiile între săraci se bazează pe veniturile lor actuale, comparațiile cu nonsăraci pun în evidență venitul-prag, Takayama introduce conceptul de "distribuție *truncată* sau *cenzurată*". Acesta defineşte situația în care veniturile săracilor sunt veniturile actuale în timp ce veniturile nonsăracilor se presupun a fi situate la nivelul pragului de sărăcie. Takayama propune astfel un indice al sărăciei care reflectă proporția distribuției truncate.

$$T = G^* = H[(1-\varphi)\, I + \varphi G_p]$$

G^* – proporția distribuției truncate;
φ – proporția săracilor în total venit, corespunzător distribuției truncate;
G_p – proporția veniturilor săracilor;
H – numărul săracilor;
I – decalajul sărăciei.
O formulare alternativă a indicelui Takayama citată în lucrările de specialitate este următoarea:

$$T = 1 + \frac{1}{n} - \frac{z}{\overline{y}^*}\frac{1}{n^2}\sum_{i=1}^{q} y_i^*\,(n+1-i)$$

y_m – venitul mediu;
y_i – venitul individului *i* ;
n – numărul populației de referință (care obține venit).

D. Thon (1979) consideră că ponderarea decalajului de venit trebuie să se raporteze la întrega distribuție, şi nu doar la distribuția săracilor. Scopul acestei noi formulări este evitarea violării axiomei transferului.

$$Th = \frac{2}{(n+1)\,n\,z}\sum_{i=1}^{q} g_i\,(n+1-i)$$

Kakwani (1980) generalizează indicele Sen ponderând decalajele cu aceleaşi valori ridicate la o putere k>0, care depinde de importanța acordată veniturilor mici.

$$K = \frac{q}{n\,z\sum_{i=1}^{q} i^k}\sum_{i=1}^{q} g_i\,(q+1-i)^k$$

Anand (1977), **Blackorby** şi **Donaldson** (1980) propun înlocuirea indicelui Gini din formula indicelui S, cu alți indici ai inegalității. În termeni de "echivalent egal distribuit" (Atkinson) al populației sărace, indicele S devine:

---

[1] Takayama, Thon (1979), Kakwani (1980-1984), C. Blackorby şi D. Donaldson (1980), Foster (1984), C. Dagum, A. Lemmi şi L.Cannari (1988) ş.a.

$$S = H\,(1 - e_p^G / z)$$

unde: $e_p^G = y_m(1 - G_p)$;

Y_m – venitul mediu;

G_p- coeficientul Gini al distribuției venitului pentru populația săracă.

Autorii crează o punte de legătură între indicele sărăciei şi o funcție de evaluare socială sau de bunăstare socială, înlocuind funcția "Gini" cu o întreagă clasă a funcțiilor de evaluare socială, bazate pe venitul echivalent egal distribuit. Rezultatul va fi "o interpretare iluministă etică" a indicelui S prin propunerea unei grupe generale de indicatori ai sărăciei de forma:

$$Q = H\,(1 - e_p / z)$$

Diferite alternative ale grupului Q sunt mai mult sau mai puțin atractive în funcție de indicele inegalității ales. În acest context indicele S, bazat pe indicele Gini, se încadrează în grupa de indici Q.

Fără a nega importanța vreunei axiome, A. Sen[1] consideră că o premisă esențială a viabilității oricărui indice al sărăciei este respectarea condiției Pigou-Dalton, care spune că orice transfer de venit de la o persoană mai bogată spre o persoană mai săracă trebuie să se reflecte într-o reducere a nivelului de sărăcie înregistrat anterior. Atât mărimea S, cât şi majoritatea indicilor care au urmat indicelui S (cu foarte puține excepții, care de altfel nu sunt la fel de atractive) nu respectă această cerință, în toate condițiile. De altfel, orice indice al sărăciei, care are la bază un indice de inegalitate ce stabileşte o relație între sărăcie şi inegalitate, ridică anumite probleme legate de violarea monotonicității sau a condiției slabe a transferului[2].

Astfel, principala problemă legată de viabilitatea indicelui S ca măsură a sărăciei este nesatisfacerea condiției puternice a transferului, condiție care presupune că orice transfer ordonat de venit de la o persoană săracă spre o persoană mai bogată trebuie să determine o reducere a mărimii sărăciei. Un argument în favoarea axiomei condiției slabe a transferului este dat de Sen, care consideră că, deoarece mărimea sărăciei nu este un indice al inegalității, nu este greşită trecerea de cealaltă parte a pragului de sărăcie.

O altă proprietate luată în considerare în analiza indicilor sărăciei este continuitatea. Deşi toți indicii sărăciei satisfac o formă restrânsă de continuitate (ceea ce înseamnă că indicele trebuie să fie continuu atunci când numărul săracilor este fix), se impune şi analiza condiției de continuitate deplină. Astfel, versiunea continuă a decalajului de venit este $I^* = H\,I$, iar versiunea continuă a unei mărimi P^* a sărăciei este definită ca $P^*(x;z) = P^*(x;z) - P$ şi se aplică distribuției cenzurate x^*, şi nu distribuției x. O consecință importantă a adoptării unei mărimi continue este că aceasta va satisface şi axioma puternică a transferului.

Aplicată la S, această metodă se transformă în versiunea continuă a sa:

---

[1] A. Sen, *Poor, relatively speaking*, p. 341.

[2] A. Sen, *Inequality and Income Poverty*, p. 173.

$$S^* = H\,I + (1 - H\,I)\,G^* = (1/n^2)\sum(2R_i - 1)\,g_i$$

G^* – coeficientul Gini al distribuției cenzurate;

R_i – a i-a persoana săracă din întrega populație, în funcție de venit (cea mai săracă persoană are rangul n);

g_i – decalajul de venit a persoanei i, adică $(z - x_i^*)/ z$;

(g_i =0 pentru nonsăracul i).

Una dintre problemele legate de axioma transferului este conflictul acesteia cu rata sărăciei. În cazul în care un transfer de la un individ sărac spre un individ mai puțin sărac (aflat sub pragul de sărăcie) îl determină pe acesta din urmă să trecă în partea superioară a pragului de sărăcie, conform axiomei transferului, indicele sărăciei ar trebui să crească. Dar în acest caz, proporția săracilor sau rata sărăciei, ca măsură a incidenței sărăciei, scade. În diferite situații, în funcție de diferitele aspecte tehnice, rata sărăciei poate să crească sau să scadă. De aceea, este la latitudinea cercetătorului dacă indicele utilizat va surprinde îmbunătățirea statutului primitorului sau pierderea cedentului[1].

La o altă concluzie cu implicații majore ajung **Kundu** şi **Smith** (1983) care, în încercarea de a integra măsurarea globală a sărăciei într-un context global al evaluarii sociale, demonstrează că nici un indice al sărăciei nu poate să satisfacă axioma transferului, dacă înregistreză corect efectul adunării unui individ sărac sau bogat la populația originală.

Toate problemele ridicate de respectarea acestor axiome justifică măsurarea separată a diferitelor aspecte ale sărăciei: incidență, intensitate, concentrare ş.a.

Astfel, spre deosebire de indicele S, indicele S^* satisface nu numai monotonicitatea, condiția slabă a transferului, simetria[2], invarianța replicării, invarianța scalei şi axioma focus, dar şi continuitatea şi versiunea puternică a condiției transferului[3]. Nu satisface însă consistența subgrupurilor şi proprietatea de descompunere.

Un alt tip de indice, dezvoltat ulterior indicelui Sen, este derivat din indicele Q (care reprezintă o clasă generalizată de indici ai sărăciei, elementul diferit fiind indicele inegalității utilizat). O variantă continuă a indicilor de tip $Q = H\,(1-e_p/z)$, aplicabili distribuției cenzurate, se concretizează în clasa de indici Q^*:

---

[1] Această problemă a fost analizată de Thon (1981, 1983) care deşi preferă respectarea axiomei transferului fața de rata sărăciei, recomandă utilizarea unor indicatori globali, care să evite aceasta posibilă contradicție.

[2] Simetria populației este o condiție utilizată şi în analiza indicilor de inegalitate. În contextul măsurarii sărăciei, indicatorii globali ai sărăciei trebuie să fie nedimensionabili, ca şi componentele sale: incidența, intensitatea şi concentrarea.

[3] Conform celei de-a doua formule S^*, prin utilizarea ca grup de referință a întregii populații, şi nu doar a populației sărace (R_i), atunci când venitul unei persoane depăşeşte pragul de sărăcie, ordonările nu se modifică discontinuu, şi condiția puternică a transferului este satisfacută (Thon 1979, Sen 1995).

$$Q^* = 1 - e^*/z$$

e^* – venitul echivalent al distribuției cenzurate.

Această clasă de indici reprezintă al doilea indicator propus de **Clark**, **Hemming** şi **Ulph** (1981) sub următoarea formă:

$$CHU2 = 1 - y^*(\beta) / z$$

$y^*(\beta)$ – venitul mediu echivalent, definit ca funcție de bunăstare socială de tipul Atkinson (medie simetrică a sistemului $\beta < 1$ a distribuției cenzurate).
În formulă extinsă, CHU_2 devine:

$$CHU_2 = 1 - \{H\,[(1 - A_p)(1 - I)]^{\beta} + (1 - H)\}^{1/\beta}$$

A_p – indicele Atkinson al inegalității veniturilor săracilor.

$$(1 - A_p)(1 - I) = y_E^{A}{}_{Ep} / z$$

$y_E^{A}{}_{Ep}$ – venitul mediu echivalent al săracilor definit ca funcție de bunăstare socială de tip Atkinson.

În 1984, **Foster**, **Greer** şi **Thorbecke** propun o nouă clasă de indicatori care să respecte şi proprietățile de descompunere şi consistență a subgrupurilor (proprietăți nerespectate de indicii prezentați mai sus) de forma:

$$P_\alpha = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{q} g_i^{\alpha} \quad \alpha \geq 0$$

P_α – media distanțelor individuale față de pragul de sărăcie, calculată pentru întrega populație, medie în care veniturile situate peste pragul sărăciei intră cu valoarea zero, iar cele inferioare pragului intră cu valoarea g_i^{α}.

În această formulă, parametrii α pot fi interpretați ca indicatori ai importanței inegalității între săraci.

Când $\alpha = 0$, $P_0 = H$ şi reprezintă chiar rata sărăciei.

Atunci când $\alpha=1$, $P_1 = H\,I$ şi reprezintă distanța medie relativă.

Întrega clasă de indici satisface simetria, invarianța replicării, invarianța scalei, axioma focus, continuitatea, monotonicitatea (cu exceptia P_0), axioma slabă şi cea puternică a transferului (pentru $\alpha > 1$).

Cel mai utilizat indice este P_2, care prin ridicarea la pătrat a distanțelor față de pragul de sărăcie, accentuează mai tare, comparativ cu alți indici, deficitul de resurse al celor mai săraci indivizi.

$$P_2 = H[I^2 + (1 - I)^2 C_p^2]$$

C_p – coeficientul de variație între săraci.

Pentru α_2, coeficientul de variație conferă mărimii P_2 proprietatea de neutralitate a transferului. Pentru valori $\alpha>2$, mărimile sărăciei se caracterizează prin senzitivitatea transferului (**Shorrocks**, **Foster,** 1987, **Kakwani,** 1980).

Indicii de tip $P\alpha$ sunt apreciați atât pentru valoarea teoretică, dar şi pentru aplicabilitatea lor practică. Aceasta din urmă se datorează în parte proprietății de descompunere a populației pe subgrupuri, proprietate care conferă acestei clase de indici un mare avantaj: analiza sărăciei pe componente – subgrupuri prin prisma ponderii acestora în total sărăcie. În "Inequality and Income Poverty", A. Sen prezintă cele două laturi ale analizei permise de proprietatea de descompunere:

- identificarea intensității sărăciei pentru fiecare din grupurile analizate, în scopul ameliorării poziției relative a acestora, prin politici financiare publice;
- sărăcia totală la nivelul comunității poate fi descompusă pe subgrupuri componente independente[1].

O proprietate similară descompunerii este consistența subgrupurilor, care este definită astfel: un indice al sărăciei P(x;z) este subgrup consistent dacă pentru orice prag de sărăcie z şi pentru orice distribuție x, x', y şi y' pentru care n(x) = n(x') şi n(y) = n(y'), relația:

P(x';z) > P(x;z) şi P(y';z) = P(y;z) determină P(x';y';z) > P(x;y;z)

Consistența subgrupurilor reprezintă o prelungire a condiției de monotonicitate. Monotonicitatea presupune scăderea sărăciei totale atunci când nivelul de sărăcie al unei persoane scade, în timp ce consistența subgrupurilor asigură că sărăcia agregată scade atunci când nivelul de sărăcie al unui subgrup scade.
Sen sintetizează astfel legătura între cele doua proprietăți: acei indici ai sărăciei care permit descompunerea sunt totodată şi subgrup consistenți. Şi, deoarece există indici subgrup consistenți care nu se descompun, se poate demonstra că orice asemenea indice este o transformare monotonă a unui indice care poate fi descompus.

În concluzie, întreaga familie de indici P_α se caracterizează prin proprietatea de descompunere şi este subgrup consistență, pornind de la ideea că sărăcia fiecărei persoane i depinde numai de venitul propriu x_i relativ la pragul de sărăcie z şi că indicele sărăciei pentru fiecare grup se bazează pe indici individuali ai privațiunii, fără interdependențe. De altfel, făcând o paralelă între sărăcie şi inegalitate, Sen ajunge la concluzia că cele două proprietăți (descompunerea şi consistența subgrupurilor) sunt mai plauzibile în măsurarea sărăciei decât în evaluarea inegalității, în primul rând deoarece perspectiva relativistă este mai slabă în măsurarea sărăciei decât în cea a inegalității[2].

---

[1] A. Sen punctează că acesta reprezintă avantajul real al proprietății de descompunere, deoarece fiecare subgrup poate fi exprimat ca un procent din total sărăcie. Intensitatea sărăciei resimțită de fiecare subgrup nu necesită aplicarea descompunerii în mod obligatoriu, putând fi determinată şi prin utilizarea altor indici ai sărăciei.

[2] Măsurarea sărăciei implică în special o abordare absolutistă pentru că starea de sărăcie a fiecărei persoane se apreciază în funcție de pragul de sărăcie z, care este acelaşi pentru diferite subgrupuri de populație, în timp ce evaluarea sărăciei prin compararea venitului

Pornind de la concepția că mărfurile sunt "necesități" care depind şi de veniturile celorlalți indivizi din comunitate şi care sunt "esențiale" în evitarea sărăciei într-o comunitate, dar nu şi în altele (Smith, 1776), putem defini mai multe praguri de sărăcie pentru diferite subgrupuri. În această situație, interdependențele şi perspectiva relativistă se impun în măsurarea sărăciei. Starea de deprivare a fiecărei persoane depinde în acest caz nu doar de pragul extern de sărăcie dar şi de poziția relativă a acestuia față de alte persoane sărace[1].

Indicii sărăciei prezentați mai sus nu pot fi ierarhizați în funcție de valoarea lor practică sau teoretică; utilizarea unuia dintre ei în favoarea celorlalți se justifică prin particularitățile situației de analizat. Deşi mulți dintre indicii sărăciei şi-au demonstrat valoarea lor individuală, combinațiile dintre doi sau mai multi indici în măsurarea sărăciei sunt optime, doar atunci când aceştia sunt compatibili.

3.3. Indicatori ai bunăstării

Literatura de specialitate în domeniul măsurarii sărăciei se grupează în jurul a două şcoli principale de gândire. Primul curent de gândire, inițiat de Sen şi continuat de Takayama (1979), Dagum (1988), Thon (1979), Kundu şi Smith (1984) este prezentat mai sus, iar al doilea curent de gândire, reprezentat de Blackorby şi Donaldson (1980), Clark (1981), Kakwani (1980), Foster (1984), dintre care ultimii doi s-au implicat în ambele şcoli de gândire, este specific abordării sărăciei în termeni de bunăstare. Susținătorii celui de-al doilea curent de opinie îşi argumentează preferința pentru abordarea sărăciei în termeni de bunăstare prin incompatibilitatea axiomelor[2].

Crearea unor indici de măsurare a sărăciei bazați pe bunăstare presupun alegerea unei funcții de bunăstare socială şi a funcțiilor de utilitate individuală corespunzătoare.

De obicei, forma funcției de bunăstare socială decurge dintr-un minim de cerințe, care în general sunt aceleaşi: monotonicitate crescătoare, simetrie şi concavitate. A doua etapă în definirea funcțiilor este specificarea tipului acestora:

- funcții de tip Gini – ierarhizarea ponderilor veniturilor individuale (nu se verifică empiric, dar pot fi deduse din postulatele fundamentale);
- funcții de tip Atkinson – medie aritmetică a funcțiilor de utilitate individuală sau medie simetrică a veniturilor individuale (nu se verifică empiric);
- funcții de tip Van Praag – medie aritmetică a funcțiilor individuale lognormale de utilitate; se bazează pe ipoteza lognormalității funcțiilor de utilitate individuală şi poate fi verificată empiric.

---

fiecărui individ cu celelalte venituri din comunitate se caracterizează printr-un grad mai mare de relativitate.

[1] În cazul în care se porneşte de la ipoteza relativistă a lui Smith, condițiile de descompunere, subgrup consistență şi chiar de simetrie pot fi violate.

[2] A. Hagenaars (1986), Vaughan (1987) şi G. Pyatt (1987).

Alegerea tipului de funcție depinde de proprietățile acesteia. Funcțiile de tip Gini sunt preferate atunci când se urmăreşte utilizarea unor indicatori globali ai sărăciei, cu un profund conținut etic, deoarece în acest caz se poate identifica un substrat altruistic, indivizii fiind interesați nu numai de propria bunăstare, ci şi de bunăstarea celorlalți (Dagum 1989). Funcțiile de tip Atkinson implică acceptarea hedonismului, a utilitarismului şi a separabilității adiționale (în engl. "additive separability")[1]. Probleme legate de aplicabilitatea acestei funcții apar în ceea ce priveşte alegerea valorii "aversiunii față de inegalitate"[2]. Funcțiile de bunăstare socială propuse de Van Praag se referă la funcțiile de bunăstare ale venitului, funcții care se bazează pe ipoteze mai mult sau mai puțin plauzibile: optimizarea consumului prin maximizarea funcției de utilitate referitoare la *toate bunurile*, *lognormalitatea* funcțiilor de utilitate individuală. Deşi lognormalitatea funcțiilor se verifică empiric, există controverse legate de faptul că:

- calificativele de tipul: "insuficient" şi "bine" justifică luarea lor în considerare în cadrul teoretic al funcțiilor de bunăstare, prin constanța încărcăturii emoționale pentru toți indivizii;
- percepția asupra situației gospodăriei este aceeaşi pentru toți membrii unei gospodării.

Cele mai importante contribuții la teoria sărăciei din punct de vedere a indicatorilor bunăstării aparțin lui Hagenaars (1986), R.N. Vaughan (1987) şi G. Pyatt (1987).

a) Indicii Vaughan (1987)

R.N. Vaughan consideră bunăstarea socială ca o funcție a veniturilor tuturor membrilor din comunitate. Indicatorul sărăciei reprezintă diferența între bunăstarea socială măsurată în condițiile în care în comunitate există şi indivizi săraci şi nivelul de bunăstare socială corespunzatoare situației în care sărăcia a fost eradicată în acea comunitate. Indicatorul astfel obținut poate fi exprimat în mărime absolută sau relativă, ca mărime brută (în cazul în care sărăcia este eradicată prin creşterea tuturor veniturilor şi transferarea acestei creşteri în totalitate săracilor) sau netă (presupune eliminarea sărăciei prin transferuri). Vaughan foloseşte indicele Dalton al inegalității în construirea indicatorilor globali ai sărăciei şi apreciază funcția de bunăstare socială ca medie a funcțiilor individuale izoelastice de utilitate.

Concluzia la care ajunge este că indicele propus de el este similar cu indicii Sen şi Blackorby-Donaldson.

---

[1] Conform acestei presupuneri, fiecare individ este interesat de bunăstarea celorlalți.

[2] Sugestia autorului este ca această valoare să se bazeze şi pe veniturile sacrificate în timpul transferului, datorită unui management ineficient.

Indicele sărăciei propus de Vaughan în mărime brută[1] este determinat astfel:

$$V = [W(z;y^r) - W(y^p;y^r)] / W(z;y^r)$$

y, y^p, y^r – vectorii venitului pentru întrega populație, respectiv pentru populația săracă şi pentru populația nonsăracă;

z – pragul de sărăcie;

W(z; y) – funcție de bunăstare monotonă crescătoare şi simetrică[2].

Dacă funcția de bunăstare socială admite generarea unui venit echivalent egal distribuit, indicele V poate fi exprimat şi astfel:

$$V_1 = 1 - y_e / y_g$$

y_e, y_g – venitul echivalent egal distribuit, pentru situația actuală şi pentru valoarea-prag.

În termeni de funcție de bunăstare socială crescătoare, simetrică şi aditivă, şi de funcții de utilitate individuală izoelastice, indicele V mai poate şi exprimat şi astfel:

$$V_2 = \frac{H \cdot z^{\beta} - H \cdot \left[(1 - A_p) \cdot y_p^{'}\right]^{\beta}}{H \cdot z^{\beta} + (1 - H) \cdot [(1 - A_r) \cdot y_r^{'}]^{\beta}}$$

V_2 – funcție a ratei sărăciei şi a inegalității veniturilor, atât pentru săraci, cât şi pentru nonsăraci; implicit este şi o funcție a decalajului sărăciei;

$\beta = (1 - \varepsilon)$ – elasticitatea funcțiilor de utilitate individuală (ε parametrul Atkinson de adversiune față de inegalitate);

A_p, A_r – indici ai inegalității de tip Atkinson a veniturilor săracilor şi respectiv nonsăracilor.

b) Indicii Pyatt (1987)

Pyatt porneşte de la distribuția cenzurată a lui Takayama, împărțind venitul fiecarui individ în două componente:

- *componenta de bază*, formată din venitul actual pentru săraci şi pragul sărăciei pentru nonsăraci;
- *surplusul* (în engl. “affluence components”), egal cu zero pentru săraci şi cu venitul peste pragul de sărăcie pentru nonsăraci.

Clasa de indici propusă de Pyatt se bazează pe alegerea unei funcții de bunăstare socială care să permită generarea venitului mediu echivalent şi are următoarea formă:

$$P = 1 - b / z$$

b – venitul echivalent egal distribuit în cadrul distribuției cenzurate;

---

[1] Cercetările lui Vaughan permit dezvoltarea în special a indicatorilor în mărime brută (în valoare absolută sau relativă), cei exprimați ca mărime netă necesitând abordări din sfera redistribuției.

[2] Expresia în paranteze pătrate măsoară pierderea de bunăstare rezultată din existența sărăciei şi poate fi considerată separat de restul expresiei, un indicator absolut al sărăciei.

z – pragul de sărăcie[1].

O clasă foarte asemănătoare de indici se obține prin impunerea unei restricții legate de descompunerea venitului mediu echivalent în nivelul acestuia corespunzător venitului de bază şi surplusului. Impunând această condiție indicelui P, acesta va măsura pierderea de venit echivalent datorat sărăciei, sub forma unei părți din pragul de sărăcie.

Contribuția lui Pyatt la studiul şi măsurarea sărăciei pune în evidență o serie de avantaje:

- măsurarea sărăciei reprezintă o extensie a măsurării inegalității;
- descompunerea venitului mediu echivalent;
- deşi utilitarismul nu este indispensabil acestei clase de indici, introducerea sa alături de indicele inegalității Gini şi indicele sărăciei Thon, le permite acestora din urmă să fie consistenți cu un concept "altruistic" al psihologiei individuale, conform căruia indivizii sunt interesați de bunăstarea celorlalți;
- evită conceptul de deprivare relativă (nerealistă chiar în cadrul distribuției truncate).

c) Indicii Hagenaars (1986)

Punctul central al teoriei lui Hagenaars îl constituie *funcția de bunăstare a venitului*. Conform lui Van Praag, aceasta este aproximativ lognormală şi se estimează subiectiv, pe baza răspunsurilor indivizilor la întrebări, prin calificative de tipul: "insuficient", "suficient" şi "excelent".

Indicele propus reprezintă o particularitate a indicelui Dalton în domeniul măsurării sărăciei, fiind egal cu valoarea 1 minus raportul între valoarea medie a funcțiilor de bunăstare a venitului corespunzătoare distribuției truncate şi nivelul de bunăstare corespunzător pragului de sărăcie :

$$D = 1 - SW(y^*) / SW(z)$$

Hagenaars este autorul unui studiu referitor la măsurarea sărăciei în opt țări europene, utilizând indici diferiți, în scopul analizei diferențelor rezultate. Studiul a fost întocmit în 1986 pe baza unei anchete din 1979 şi utilizează mai mulți indici:

$$HG_1 = 1 - (y_p' / z)^{q/n}$$

Y_p' – media geometrică a veniturilor săracilor;

q / n – proporția săracilor în comunitate;

z – pragul de sărăcie.

În funcție de tipul de funcție de bunăstare socială ales se obțin diferiți indici. De exemplu, utilizând funcția Van Praag, se obține:

[1] Dacă funcția de bunăstare socială aleasă este de tip Atkinson, atunci obținem al doilea indice al sărăciei propus de Clark, Hemming şi Ulph. Dacă funcția este de tip Gini, indicele sărăciei va lua forma indicelui Thon.

$$HG_2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^{n} U(y_i^*)}{n \cdot \delta}$$

U(yi^*) – funcție lognormală de utilitate individuală măsurată în intervalul 0 – 1;

δ – nivelul de bunăstare corespunzător pragului de sărăcie, care în studiu este egal cu 0,5.

Alegerea între un prag de sărăcie absolut sau relativ are un impact mai mare decât alegerea unui indice al sărăciei. Diferențele produse în ierarhizarea țărilor, în funcție de indicii sărăciei sunt mai evidente în cazul abordărilor longitudinale. Concluzia este că alegerea indicelui potrivit se face în contextul politicii sociale aplicate. Reducerea numărului de săraci sub pragul de sărăcie justifică aplicarea ratei sărăciei în aprecierea eficienței politicii aplicate, alienarea generală a sărăciei justifică aplicarea decalajului sărăciei iar atunci când ambele obiective sunt urmărite este indicată alegerea unei funcții de bunăstare socială.

Rezultatele studiului realizat de Hagenaars sunt contestate de critici. Dagum (1989) remarcă faptul că este puțin probabil ca țări precum Franța, Germania, care se bucură de condiții social-economice asemănătoare, să aibă nivele de bunăstare atât de diferite aşa cum reiese din studiul autorului. Unul dintre motivele pentru care rezultatele analizei nu sunt foarte pertinente îl reprezintă scalele de echivalență utilizate, care atribuie coeficienți prea mici pentru a şasea persoană din gospodărie (1,03 – Olanda, 1,06 – Franța, 1,08 – SUA).

Pornind de la faptul că "indicatorul cu greu poate fi mai precis decât conceptul pe care îl reprezintă" (Sen 1973), măsurarea sărăciei – fenomen multidimesional în ceea ce priveşte cauzele şi efectele – este dificil de evaluat printr-un indicator global al sărăciei. Cardinalitatea caracterizează cea mai mare parte a literaturii de specialitate în domeniul măsurării sărăciei. Deoarece interpretările cardinale ale mărimilor statistice duc de multe ori la rezultate nerelevante, studiile cantitative se impun a fi aplicate şi interpretate neexclusivist.

4.4. Metoda cvasiordonărilor congruente

Aplicarea cvasiordonărilor[1] în măsurarea sărăciei se bazează pe ierarhizarea pragurilor de sărăcie şi a indicilor sărăciei şi are ca scop fundamental înlăturarea arbitrariului din fazele de identificare şi agregare a sărăciei, în acelaşi mod în care criteriul Lorenz conferă robustețe procesului de selecție a indicelui inegalității. Analiza cvasiordonărilor se concretizează în două tipuri de ordonări:

[1] Diferențele dintre ordonări strict parțiale şi cvasiordonări sunt următoarele: cvasiordonările sunt reflexive în timp ce ordonările parțiale nu sunt reflexive; ordonările strict parțiale sunt asimetrice în timp ce cvasiordonările sunt simetrice. Într-o altă exprimare, cvasiordonările definesc o relație de tipul "cel puțin la fel de inegal ca şi.." şi ordonările strict parțiale o relație de tipul "mai inegal decât.." (eseul *Inequality as a Quasi-Ordering*, A. Sen).

- ordonări ale pragurilor variabile de sărăcie, în faza identificării;
- ordonări ale mărimilor variabile ale sărăciei, în faza agregării.

Cele două forme de ordonare aplicate conceptului de sărăcie fac parte din vasta categorie a cvasiordonărilor (Sen 1973) şi fac legătura între bunăstare, inegalitate şi măsurarea sărăciei.

Compararea nivelelor de sărăcie, evitând o abordare în termeni absoluți, justifică aplicarea criteriului dominanței[1] şi a metodei intersecției.

Atkinson (1987) propune analizarea pragului de sărăcie într-un anumit interval [z_{min} , z_{max}] pentru evitarea utilizării unei valori unice a pragului de sărăcie. Contribuția lui Atkinson constă în verificarea obținerii unei ordonări unice a sărăciei, indiferent de valoarea luată de pragul de sărăcie în intervalul predeterminat. În cazul ratei sărăciei, metoda Atkinson se reduce la analiza comparațiilor de distribuții cumulative. Pentru compararea a două distribuții se determină valoarea ÄF(t)=F_X(t)-F_Y(t), unde F_X(t) şi F_Y(t) reprezintă funcțiile cumulative de densitate. Prima condiție de dominanță stocastică stabileşte că dacă ÄF(z)<0, indiferent de valoarea pragului de sărăcie în intervalul menționat, atunci distribuția Y reflectă un nivel mai ridicat de sărăcie decât distribuția X, pe baza ratei sărăciei. Distribuția cumulativă se reprezintă din punct de vedere grafic într-un sistem de coordonate având pe ordonată procentul cumulativ de populație şi pe abscisă indicatorul resurselor. Graficul ce rezultă poartă denumirea de *curba incidenței*. O relație de dominanță între două distribuții nu poate să se formeze dacă curbele de incidență se intersecteză în intervalul predeterminat.

Astfel, dintr-un set de praguri de sărăcie relevante se selecționează doar cvasiordonările care derivă din intersecția tuturor ordonărilor posibile. Metoda intersecției cvasiordonărilor, dezvoltată de Sen în 1973, se referă la obținerea de relații incomplete pe baza intersecțiilor unor ordonări complete şi presupune respectarea unanimității în funcție de un set dat de criterii. Soluțiile oferite de metoda intersecției sunt independente de funcția de bunăstare aleasă.

Definind o clasă P de ordonări ale pragurilor de sărăcie relativă derivate din indici de sărăcie, precum şi rangurile acestor praguri de sărăcie în cadrul ordonărilor, Shorrocks şi Foster (1988) identifică trei mărimi din clasa P_α (P_0, P_1 şi P_2) asociate ordonărilor sărăciei. În cazul în care nu se impun restricții asupra pragurilor de sărăcie, ordonările sărăciei corespund primei, celei de-a doua şi respectiv celei de-a treia relații de dominanță stocastică[2]: FSD, SSD şi TSD. Cele trei relații se definesc astfel:

---

[1] Pornind de la faptul că metoda Lorenz nu oferă întotdeauna soluții de ierarhizare a distribuțiilor, Atkinson apelează la concepte normative demonstrând că este posibilă compararea celor două distribuții în termeni de bunăstare socială, indiferent de tipul funcției utilizate (id. Sen).

[2] În cadrul analizei riscului, o distribuție este *dominantă stocastic* față de altă distribuție atunci când aduce o utilitate aşteptată mai mare pentru toate funcțiile de utilitate în cadrul unei anumite clase (A. Sen) .

- relația FSD este specifică situației în care toți indivizii cu o utilitate marginală pozitivă preferă o distribuție în favoarea alteia;
- SSD se aplică în cazul în care toate persoanele cu utilitate marginală pozitivă şi descrescătoare împart o ierarhie a preferințelor;
- TSD presupune preferințe congruente pentru toți indivizii care au o utilitate marginală pozitivă, descrescătoare şi convexă;

Rezultatul studiului Foster-Shorrocks constă în identificarea ordonărilor sărăciei ca similare cvasiordonărilor din literatura inegalității. Astfel, ordonările sărăciei pot fi interpretate normativ ca inversul cvasiordonărilor nivelelor de bunăstare asociate cu cele trei funcții de bunăstare menționate.

Un alt criteriu se referă la îndeplinirea condițiilor ca toate pragurile de sărăcie să se situeze sub valoarea z^*. Foster şi Shorrocks, analizând aplicarea acestui criteriu celor trei mărimi P_α, ajung la concluzia că ordonarea sărăciei cu rang limitat pentru P_1 (numărul săracilor) este tocmai o ierarhizare conform criteriului Lorenz generalizat şi cenzurat (GL^*). De asemenea, cvasiordonarea GL^* (sau a doua relație dominantă stocastic inferioară lui z^*) reprezintă o mărime variabilă a ordonării sărăciei care reflectă congruența diferitelor mărimi în punctul standard z^*. O altă concluzie referitoare la GL^* aparține lui Atkinson (1987) care consideră că GL^* asigură relația între toate pragurile de sărăcie inferioare lui z^* pentru toate mărimile continue ale sărăciei care respectă simetria, monotonicitatea, axioma focus, a transferului şi invarianța replicării. Rezultatul analizei sale pune în valoare şi o altă latură a ordonărilor sărăciei în condițiile limitării rangului: importanța în domeniul măsurarii sărăciei.

Dacă presupunem că distribuțiile pe care le comparăm x şi y au praguri de sărăcie fixe şi distincte, axiomele invarianței scalei şi focus implică faptul că valoarea sărăciei pentru fiecare distribuție nu se modifică dacă fiecare distribuție este "cenzurată", ponderată cu pragul de venit respectiv şi evaluată la un prag de sărăcie z=1. Aplicând GL^*(cu $z^*=1$) distribuțiilor de venit exprimate în unități ale pragurilor de sărăcie, putem determina, ca variabilă în variantă extinsă, ordonarea sărăciei.

O altă modalitate de prezentare a ordonării sărăciei porneşte de la decalajul sărăciei g_i, exprimat ca diferență între veniturile individului i şi pragul sărăciei, diferență ponderată cu pragul de sărăcie dacă individul este sărac. Se obține astfel un grafic al decalajului sărăciei obținut prin adunarea tuturor decalajelor normalizate ale sărăciei de la cel mai sărac la cel mai bogat individ, până când toată populația este acoperită. Se obține o curbă asemănătoare curbei Lorenz generalizate (distanța verticală între linia de 45 grade şi profilul decalajului sărăciei), aplicată distribuției pragurilor de sărăcie cenzurate la 1.

Shorrocks ajunge la concluzia că mărimea S^* poate fi identificată ca fiind spațiul între linia de 45 grade şi curba Lorenz generalizată a distribuției cenzurate şi normalizate, (spațiul sub linia de sărăcie minimă).S^* poate fi exprimat şi ca fiind spațiul de sub profilul decalajului sărăciei, exprimat ca procent sub pragul de maximă sărăcie.

Amartya Sen a pus în evidență pentru prima dată problema ordonărilor parțiale, în 1973, extinzând procedurile utilizate în acest scop în cadrul evaluării inegalității şi în domeniul măsurării sărăciei. Fără a exclude selecția unei mărimi în favoarea alteia, Sen consideră că punctul de pornire în alegerea indicelui potrivit este căutarea unei congruențe parțiale sau totale referitoare fie la principii, fie la indici. Testul final, care permite evitarea unor comparații suplimentare îl constituie aplicarea intersecției pentru diferitele mărimi ale sărăciei implicate.

4. MĂSURAREA MULTIDIMENSIONALĂ A SĂRĂCIEI

4.1. Conceptul de sărăcie multidimensională

Sărăcia reprezintă un fenomen multidimensional care nu poate fi redat în complexitatea sa printr-un singur indicator (venit, consum), ci este pus în evidență de un cumul de privațiuni, adică de existența stării de deprivare.

Abordarea tradițională a sărăciei, deşi permite măsurarea absolută şi relativă a sărăciei prin intermediul unui prag de sărăcie, nu ia în considerare multe laturi ale deprivării şi trasează o linie de demarcație mult prea tranşantă între săraci şi nonsăraci, ceea ce nu permite evidențierea faptului că trecerea de la sărăcia extremă la bunăstre se realizează printr-o tranziție graduală. În ultimii ani, s-a ajuns la concluzia că aspectele contemporane ale sărăciei sunt definite cel mai bine prin relativism şi multidimensionalitate, cu atât mai mult cu cât şi țările dezvoltate se confruntă cu diferite aspecte ale sărăciei. Cu toate acestea, comparațiile de sărăcie sunt greu de realizat, deorece stabilirea ponderii variabilelor deprivării are un caracter subiectiv. De exemplu, compararea stării de deprivare aferente unei persoane sănătoase, dar cu un venit redus, cu cea a unei persoane cu o sănătate precară, dar cu un venit superior nu se poate realiza pe baza principiilor de cardinalitate. Din această perspectivă, mulți cercetători au sugerat reformularea problemei sărăciei multidimensionale în termeni de *fericire*, sugerând încă o dată că estimările şi comparațiile comportă un grad ridicat de subiectivitate.

Sărăcia multidimensională reprezintă astfel un concept care se situează la granița dintre economie, psihologie, sociologie, sociobiologie şi antropologie, ceea ce permite elaborarea unei teorii a sărăciei filtrate printr-o gamă extinsă de modele şi considerații. Literatura antropologică de exemplu, critică pofund axioma conform căreia o creştere a capabilității de consum a populației reduce în mod automat nivelul de sărăcie al populației, şi indirect critică chiar definirea sărăciei pe baza consumului. Argumentele aduse împotriva axiomei sunt:

- Rezultatele empirice ale cercetării lui Argyle (1987) referitoare la “valorile vieții”;
- Studiul alternativ al lui Schumacher (1975) referitor la “economia în serviciul omului”, în cadrul căreia consumul este un mijloc de creştere a bunăstării, şi nu un scop în sine;
- Observarea directă a impactului politicilor de exploatare a mediului lipsite de sens, dar nu de profit, ca în cazul Madagascarului, care aduce în prim-plan definițiile sobrietății, mizeriei şi dependenței de bunuri ale lui Sachs (1992).

Concluzia abordării în cadru multidisciplinar a sărăciei este că o creştere economică nu este suficientă pentru a înfrânge sărăcia, ci mai degraba contribuie la schimbarea conotațiilor sale.

Alte motive legate de abordarea sărăciei în context multidimensional se referă la introducerea de direcții noi în cercetare, şi anume considerarea variabilelor subiective, a unor preferințe personale impredictibile, studierea unor surse de deprivare nematerială, evitarea problemei fluctuațiilor de venit care afectează măsurarea unidimensională a sărăciei, luarea în considerare a beneficiilor nonmateriale prin care sunt îmbunătățite comparațiile internaționale etc.

Unul dintre aspectele mai puțin abordate în studiul sărăciei multidimensionale este separarea indicatorilor de cauză de cei de efect. Astfel, şomajul reprezintă o cauză a sărăciei în timp ce condițiile precare de administrare a gospodăriei sunt simptome de alocare ineficientă a resurselor (un şomer nu este în mod necesar deprivat de resurse). Legătura între cele două tipuri de indicatori este că starea de şomaj creşte riscul de sărăcie. De aceea, selectarea portofoliului de indicatori ai sărăciei trebuie să țină cont de diferența între cauze şi consecințe ale deprivării economice. Există şi indicatori care constituie excepții putând fi interpretați atât ca şi cauză precum şi ca efect (de exemplu, nivelul de educație).

Conceptul de bunăstare a fost identificat cu o multitudine de aspecte legate de calitatea vieții, în economia bunăstării. Deseori au existat semne de egalitate între bunăstare şi dreptul de posesie asupra unor bunuri. Deşi bogăția de dimensiuni şi puncte de vedere privind spațiul bunăstării a deschis noi perspective, a creat şi multe probleme legate de diponibilitatea datelor, procesul măsurării şi lipsa de utilitate atribuită multor aspecte ale vieții individului, care nu sunt relevante pentru descrierea propriului interes şi a realizărilor comensurabile.

Pentru definirea multidimensionalității sărăciei, sunt utilizate mai multe concepte: mijloc de realizare, bunăstare individuală şi nivel de trai[1]. Diferența între mijloacele de realizare şi bunăstarea individuală este legată de faptul că un individ poate să aibă şi alte obiective în afară de bunăstarea personală: altruism, sacrificiu personal, soluționarea corectă a conflictelor etc. În cazul celorlalte două concepte, bunăstare individuală şi nivel de trai, deşi acestea se găsesc împreună în sfera bunăstării personale, doar nivelul de trai consideră la nivel conceptual realizările cu implicații asupra naturii vieții personale, în timp ce bunăstarea nu implică în mod necesar realizări personale legate de natura vieții personale.

Sărăcia reprezintă aşadar un fenomen complex, a cărui măsurare se poate realiza fie unidimensional, prin evaluarea unui singur indicator (cheltuieli totale, venit total, consum pe cap de locuitor sau pe adult echivalent etc), fie multidimensional (în afara abordării axiomatice), prin evaluarea stării de bunăstare pe baza unui grup de indicatori, a căror combinație este considerată optimă. În plan multidimensional, sărăcia se măsoară pe baza unor seturi de indicatori care au fost agregați inițial, raportat la indivizii din societate, sau pe baza

[1] Descrierea lor este realizată de Sen A. în *The Standard of Living: Lives and Capabilities*, Cambridge University Press, 1987.

unor date individuale care permit agregarea indicatorilor consideraţi întâi la nivel individual şi apoi la nivelul societăţii.

Abordarea multidimensionalităţii prin intermediul teoriei "capabilităţilor"

Literatura bunăstării sociale şi sărăciei a fost marcată în ultimele decenii de o multitudine de concepte şi de indicatori care descriu nivelul de trai al indivizilor şi gospodăriilor. Toate acestea au fost reorganizate prin contribuţia lui Amartya Sen, constând în *teoria capabilităţilor*. Spre deosebire de alte teorii multidimensionale ale sărăciei, teoria capabilităţilor aduce o perspectivă diferită asupra bunăstării, prin consacrarea unei noi relaţii între inegalitate, deprivare şi sărăcie.

Conceptul de capabilităţi se distinge faţă de alte concepte asemănătoare, precum "caracteristica" unui bun (W. M. Gorman 1956; K. Lancaster, 1966), prin faptul că stabileşte în plus, faţă de acestea, o relaţie între o persoană şi un bun.

Pornind de la analiza critică a bunăstării şi utilitarismului pe de-o parte, şi a teoriei Rawlsiene pe de altă parte şi de la diferenţele conceptuale[1] între mai mulţi termeni care sunt în relaţie cu un anumit bun, şi anume între *caracteristica* bunului, teoria *titlului* şi *utilitatea* rezultată din buna funcţionare, A. Sen introduce şi defineşte "capabilităţile" şi "funcţionalităţile" în strânsă legătură cu nivelul de trai şi libertăţile pozitive. *Funcţionalitatea* este o realizare, în timp ce *capabilitatea* este abilitatea de a ajunge la realizare[2]. Capabilitatea este strâns legată de noţiunea de libertate pozitivă şi de valorificare a oportunităţilor reale pentru atingerea scopurilor în viaţă; capabilitatea de funcţionare defineşte libertatea de a face sau de a fi. Dar între "a face" şi "a fi" se situează alegerea şi de aceea există întotdeauna o cale dus-întors între funcţionalităţi şi capabilităţi.

Funcţionalitatea se poate analiza, de exemplu în relaţie cu activitatea de conducere auto şi presupune abilitatea conducătorului auto, autoturismul şi performanţele sale precum şi starea infrastructurii. Capabilităţile reflectă "combinaţii potenţiale de funcţionalităţi" la care aspiră un individ: conducere auto, înnot, satisfacţie, citit etc. De asemenea, în perspectiva lui Sen, capabilităţile reflectă "libertatea unei persoane de a duce un tip de viaţă sau altul".

Capabilităţile şi funcţionalităţile sunt strict legate de caracteristicile intrinseci ale populaţiei (vârstă, sex, sănătate) şi de aspectele socioeconomice şi instituţionale ale mediului înconjurător.

Funcţionalitatea este legată mai direct de nivelul de trai pentru că reflectă diferite aspecte ale condiţiilor de viaţă. De aceea, funcţionalitatea are un rol mai important decât capabilităţile în evaluarea nivelului de trai. Teoria capabilităţilor reflectă atât abilităţile actuale ale individului (ceea ce poate face în termeni de funcţionalităţi prezente) cât şi setul de alternative (oportunităţi) de care dispune, alternative care depind de setul capabilităţi.

---

[1] Sen, A., *Resources, Values and Development*, Harvard University Press, 1997.

[2] Sen, A., *The Standard of Living: Lives and Capabilities*, Cambridge University Press, 1987.

Prin reprezentarea numerică a fiecărei funcționalități, realizarea actuală a unei persoane este dată de un vector al funcționării într-un spațiu n-dimensional, reprezentat de numărul total de funcționalități.

Există trei modalități de evaluare a unui set de capabilități:

- Pe baza setului întreg de oportunități oferite unui individ;
- Pe baza setului de oportunități alese de individ;
- Pe baza celei mai bune oportunități evaluate dintr-un set de capabilități.

Teoria capabilităților permite evidențierea distinctă a unor concepte din sfera sărăciei multidimensionale, ca *standard de viață* şi *calitate a vieții*. Pornind de la definiția funcționalităților prin prisma realizărilor personale, putem interpreta bunăstarea ca o combinație de funcționalități. Funcționalitățile sunt elemente ale calității vieții indivizilor, caracteristică ce permite evaluarea calității vieții pe baza unui vector de funcționalități.

Teoria capabilităților lui Sen oferă astfel o perspectivă nouă asupra standardului de viață – perspectivă legată de un coş de resurse (bunuri) – şi asupra calității vieții, prin intermediul unui coş de funcționalități. Cuantificarea celor doi vectori care descriu standardul de viață şi calitatea vieții se face pe baza funcției distanței. Funcția distanței este utilizată cu precădere în analiza eficienței, fiind rar utilizată în explicarea comportamentului gospodăriilor[1].

Aşadar, conceptul "capabilităților" poate fi abordat în strânsă legătură cu sărăcia deoarece sărăcia este o deprivare în termeni de capabilități[2]. Capabilitățile minime precum şi abilitățile sociale fundamentale (participarea la viața comunității) fac parte din aspectele deprivării.

Măsurarea sărăciei presupune parcurgerea în principal a două etape: *identificarea* săracilor şi *agregarea* lor.

În vederea *identificării* săracilor, pe baza legăturii între *capabilități* şi *deprivare*, relație îndelung dezbătută în literatura de specialitate[3], putem fixa următoarele puncte de reper:

- Sărăcia poate fi definită în termenii deprivării pe baza capabilităților.
- Deprivarea relativă în termeni de venit duce la exprimarea deprivării absolute în termeni de capabilități (a fi sărac relativ într-o țară dezvoltată este un mare handicap la nivelul capabilităților chiar şi atunci când venitul în termeni absoluți se situează la un nivel ridicat, raportat la standardele internaționale).

---

[1] Coelli 1998 (face introducerea în *Analiza eficienței*), Lovell 1994 (aplică *Analiza eficienței asupra comportamentului gospodăriilor*).

[2] "Sărăcia apare atunci când unei persoane îi lipsesc oportunitățile reale de evitare a foamei, subnutriției sau lipsei unei locuințe" – A. Sen,"Space, Capability and Inequality", vol. *Resources, Values and Development*, Harvard University Press, 1997.

[2] Sen, A., *The Standard of Living: Lives and Capabilities*, Cambridge University Press 1987.

[3] Sen (1983, 1984, 1985), Delbono (1989), UNDP (1990), Bourguignon şi Fields (1990), Desai (1994), Chiappero Martinetti (1996), Cheli şi Lemmi (1995) ş.a.

- Deprivarea pe baza capabilităților este influențată şi de alți factori decât de cei monetari.
- Relația între un venit scăzut şi capabilități reduse este *parametric variabilă* între diferite comunități sau familii sau indivizi deoarece ea depinde de vârsta, sexul, responsabilitățile sociale ale indivizilor, de locul lor rezidență şi mediul epistemiologic corespunzător.

Caracteristicile prezentate mai sus arată faptul că există numeroase dificultăți legate de includerea venitului în setul de capabilități. Legătura între venit şi setul de capabilități este de natură să adâncească deprivarea în termeni reali, față de modul în care este reflectată de venit. Starea sănătății, handicapurile, vârsta fragedă fac dificilă sau chiar imposibilă abilitatea de a obține venit. Atunci când distribuția venitului în cadrul familiei se face disproporțional, în favoarea anumitor membrii ai familiei, pe criterii legate de sex de exemplu, venitul familiei nu reflectă situația membrilor săi. Astfel, în multe țări din Africa şi Asia deprivarea fetelor este reflectată de deprivarea în termeni de capabilități, mai degrabă decât de deprivarea în termeni de venit[1].

A doua etapă a măsurării sărăciei se referă la procesul de *agregare.*

Cele mai semnificative aspecte ale teoriei capabilităților în relație cu procesul de agregare, în vederea măsurării sărăciei, sunt următoarele:

- Alegerea modului de evaluare: prin prisma capabilităților sau a funcționalităților;
- Selectarea celor mai relevante capabilități şi funcționalități;
- Construirea indicatorilor de reprezentare a dimensiunilor bunăstării selectate anterior;
- Alegerea modalității de agregare a indicatorilor fundamentali în vederea obținerii unei evaluări globale la nivelul fiecărei dimensiuni a bunăstării;
- Agregarea tuturor dimensiunilor bunăstării în vederea obținerii unei evaluări globale a bunăstării/deprivării.

O altă problemă legată de măsurarea sărăciei pe baza setului de capabilități este necesitatea obținerii pe cale consensuală a unei liste comune de funcționalități. Analiza multidimensională a sărăciei va fi cu atât mai complexă, cu cât ea se fundamentează pe mai multe elemente ale bunăstării/deprivării, dar cu cât numărul acestora creşte, cu atât procesul de obținere şi prelucrare a bazelor de date devine mai anevoios. “Compromisul” privind mărimea setului de indicatori este stabilit, consensual, mai uşor în țările în curs de dezvoltare, unde setul minim de funcționalități de bază sunt unanim asimilate nevoilor primare şi cu eforturi mai mari în țările dezvoltate, unde paleta nevoilor este mai diversificată şi include şi participarea socială, interacțiunea socială etc.

Între măsurarea unidimensională a sărăciei şi cea multidimensională există mai multe diferențe metodologice, care dovedesc avantajele abordării în termeni de capabilități. Măsurarea unidimensională, pe baza venitului, de exemplu, presupune agregarea datelor economice într-un indice sintetic al sărăciei (numărul

[1] Deaton (1980, 1986, 1989), Sen (1983, 1984, 1985, 1992).

săracilor sau profunzimea sărăciei). Procesul agregării se desfăşoară la un nivel mai complex, în cadrul măsurării multidimensionale: agregare la nivelul fiecărei funcționalități, agregarea tuturor funcționalităților la nivelul fiecărui individ sau gospodărie, agregarea finală în cadrul unui indice sintetic al bunăstării sociale multidimensionale.

Procesul agregării prezintă însă dezavantajul pierderii de informații, fapt pentru care agregarea doar la nivelul dimensiunilor bunăstării este deseori preferată agregării într-un indice comun. În plus, această variantă permite compararea aspectelor deprivării şi identificarea celor care determină scăderea nivelului de trai.

Analiza sărăciei prin intermediul capabilităților a fost supusă multor analize critice, mai ales la nivelul transpunerii în practică a conceptelor introduse. Multe dintre aceste critici sunt îndreptate asupra sistemului de ponderare utilizat în teoria capabilităților. Robert Sugden (1993) ridică problema operativității sistemului de ponderare a capabilităților. Introducerea unui sistem de ponderare se bazează pe acordarea de coeficienți de importanță diferiți pentru fiecare element. Variația de importanță la nivelul capabilităților nu poate fi însă explicată prin variația de valoare pentru diferite bunuri, în sistemul venitului real, deoarece sistemul venitului real include o măsură operațională a mărfurilor ponderate – sistemul valorii de schimb.

Teoria capabilităților a introdus în practica măsurării sărăciei multidimensionale noi concepte şi noi abordări, dar nu oferă deocamdată suficiente instrumente operaționale. Acesta este conținutul criticilor teoriei capabilităților[1], critici care exprimă în fond lipsa unor teorii şi metode matematice care să permită aplicarea analizei tradiționale a sărăciei (numărul săracilor, pragul de sărăcie, scala de echivalență) în termeni de venit, la abordarea sa în termeni nu doar cantitativi, ci şi calitativi.

În concluzie, măsurarea sărăciei dintr-o perspectivă multidimesională este dificil de realizat pe baza analizei clasice bazată pe pragul de sărăcie, căreia de multe ori îi sunt atribuite criterii politice şi nu ştiințifice. Pentru surmontarea tuturor criticilor aduse abordării tradiționale, propunem utilizarea metodei TFR (în engl., *Totally Fuzzy and Relative*). Prin utilizarea metodei TFR, toate tipurile de variabile definitorii ale sărăciei pot fi utilizate: variabile calitative, ordinare sau continue, obiective sau subiective.

4.2. Indicele sintetic multidimensional (TFR – Totally Fuzzy and Relative)

Teoria mulțimilor fuzzy a fost fundamentată de către L.A. Zadeh[2] în 1965 şi utilizată ulterior ca suport pentru construirea unor modele de măsurare multidimensională în economie şi sociologie, dar şi ca punct de plecare în construirea cadrului conceptual al procesării informației.

[1] Sudgen (1993), Ysander (1993), Srinivasan (1994).

[2] A.L. Zadeh, “Fuzzy Sets”, rev. *Information and Control, no. 8*, p. 338-353, 1965.

O mulțime fuzzy este o clasă de obiecte cu o distribuție continuă de grade de apartenență. Funcția de apartenență asociază fiecărui obiect un grad de apartenență în intervalul [0,1]. Noțiunile de incluziune, uniune, intersecție, complement, relație, convexitate etc. pot fi aplicate mulțimilor fuzzy. În mod particular, o teoremă de separație pentru mulțimi fuzzy convexe se demonstrează fără cerința de disjuncție a mulțimilor fuzzy.

În general, cadrul mulțimilor fuzzy permite abordarea unor probleme în care sursa de imprecizie este mai degrabă absența unor criterii clar definite de clase de apartenență decât prezența unor variabile de tip random.

Primele aplicații ale mulțimilor fuzzy în economie aparțin lui Barrett (1986), Dasgupta, Deb (1996) şi Sengupta (1999), care au utilizat această metodă în analiza bunăstării sociale, preferinței şi alegerii consumatorului. Literatura de specialitate în domeniul indicilor bazați pe multimi fuzzy este relativ recentă[1], ca de altfel şi studiile asupra sărăciei în context multidimensional[2].

Cerioli şi Zani au fost primii cercetători care au arătat posibilitatea aplicării mulțimilor fuzzy la studiul şi măsurarea sărăciei. În 1995 Cheli şi Lemmi îmbunătățesc considerabil modelul de măsurare propus inițial de Cerioli şi Zani printr-un nou cadru metodologic denumit "*Totally Fuzzy and Totally Relative*".

Utilizând teoria mulțimilor fuzzy, Cheli şi Lemmi, dezvoltă modelul propus inițial de Cerioli şi Zani (1990), punând în evidență trei caracteristici:

- *multidimensionalitate*, adică posibilitatea de a aprecia starea de deprivare prin intermediul mai multor indicatori ai nivelului de trai, inclusiv venitul şi/sau consumul;
- *proprietăți fuzzy*, conform cărora gradul de deprivare al oricărei gospodării este reflectat de gradul de apartenență la submulțimea fuzzy a săracilor. Termenul "Totally Fuzzy" (mulțimi complet fuzzy) se referă la faptul că funcția de apartenență la mulțimea săracilor, determinată pe baza unei variabile continue este bijectivă în totalitate, şi nu doar între două valori arbitrare ale pragului de sărăcie;
- *relativitate*, deoarece în cadrul întregii colectivități, TFR permite compararea nivelurilor de deprivare dintre diferite subgrupuri. TFR este aşadar o mărime relativă a sărăciei, prin care este apreciată sărăcia prin raportare la alte grupuri. De altfel, principala critică adusă acestei metode este că nu are un conținut intrinsec, neredând dimensiunea reală a fenomenului analizat.

Principala problemă care însoțeşte orice metodă de măsurare multidimensională a sărăciei este legată de selectarea indicatorilor sociali, respectiv a variabilelor care permit reconstruirea prin metode statistice a stilului de viață al individului sau gospodăriei considerate. Utilizarea metodei TFR permite însă considerarea tuturor indicatorilor sărăciei: venit, consum, posesia de bunuri durabile, starea generală a gospodăriei, alți factori sociodemografici precum şi

[1] Zadeh 1965, Dubois şi Prade 1980, Delbono 1984, 1989, Giles, Hisdal 1988, A. Cerioli, Sergio Zani (1990), Cheli , Lemmi (1995).

[2] Vianelli 1980, Saraceno 1986.

variabile subiective. Dintre toţi indicatorii resurselor care reflectă nivelul de trai al indivizilor, venitul total este considerat cel mai complex[1].

Indiferent de scopul anlizei multidimensionale a sărăciei, selectarea indicatorilor nu trebuie să fie arbitrară, ci să se bazeze pe un filtru controlat din punct de vedere statistic. Pentru identificarea altor variabile decât venitul, Townsend[2] propune 60 de variabile grupate în diferite categorii. În 1993, Whelan consideră că utilizarea unui set de indicatori ai deprivării este mai relevantă decât utilizarea unui singur indicator în evaluarea sărăciei permanente şi leagă alegerea indicatorilor de cinci întrebări fundamentale:

- *dependenţă culturală*

Deoarece indicatorii sărăciei sunt dependenţi de contextul social şi cultural, care variază de la un grup de populaţie la altul, alegerea indicatorilor trebuie să aibă la bază un grad ridicat de aplicabilitate şi să aibă aceeaşi semnificaţie pentru diferite grupuri regionale sau sociale.

- *dependenţă temporală*

Concepul de sărăcie variază în timp, datorită dezvoltării economice şi tehnologice, astfel încât variabilele sărăciei trebuie continuu adaptate. De exemplu, în prezent, deţinerea unui televizor sau a unui radiocasetofon nu mai pot fi considerate simptome ale deprivării relative, la nivel european.

- *considerarea aspectelor subiective ale bunăstării*

Deşi cel mai bun indicator al sărăciei este cel subiectiv deoarece reflectă percepţia indivizilor asupra propriei deprivări, însăşi subiectivitatea lor este obiectul criticilor de specialitate.

- *alegerea unei relaţii corecte între condiţiile de trai materiale şi nonmateriale*

Multidimensionalitatea sărăciei contemporane nu mai reflectă doar aspectele materiale ci şi cele nemateriale, precum sănătatea, educaţia, mediul înconjurător.

- *obţinerea unei repartiţii a indivizilor în două grupe: săraci şi nonsăraci*,

sau a unei distribuţii continue a poziţiilor ocupate de fiecare individ, între două extreme de sărăcie şi bunăstare.[3]

Alături de selectarea indicatorilor sărăciei, interpretarea lor ridică multe aspecte legate de faptul că orice stare de deprivare poate constitui atât rezultatul lipsei de resurse, cât şi al preferinţelor individuale. Pentru clarificarea acestor probleme, Mack şi Lansley (1985) propun includerea în cadrul fiecărei anchete a unor întrebări legate de interpretarea individuală a fiecărui tip de privaţiune. Ei recomandă includerea în categoria “necesităţilor” a acelor aspecte ale deprivării,

---

[1] Travers P., Richardson S., *Living Decently: Material Well-Being in Australia*, Oxford University Press, Melbourne, 1993.

[2] P.Townsend, *Poverty in the United Kingdom*, Penguin Books, Middlesex, 1979.

[3] Whelan B.J., *Non Monetary Indicators of Poverty; A Review of Approaches*, Conference on Household Panel Surveys, Luxemburg, June, 1993.

definite ca fiind necesare de cel puțin 50% din populație. Referitor la “exactitatea” conceptelor analizate, autorii sunt de acord cu menținerea gradului de ambiguitate acolo unde acesta există, respectiv în definirea sărăciei (opinie împărtăşită şi de Basu, 1987 şi Ok 1995, 1996).

O altă soluție legată de selectarea indicatorilor sociali este gruparea acestora în categorii (Blaszczak-Przybycinska, 1992), ca de exemplu dotarea gospodăriei cu bunuri durabile, accesul indivizilor la serviciile de asistență medicală, resursele băneşti ale gospodăriei etc. Gruparea variabilelor în categorii reprezintă o etapă importantă în studiul multidimensional al sărăciei deoarece permite evidențierea zonelor în care se manifestă starea de deprivare la nivel individual sau social, precum şi a legăturilor între categoriile sărăciei. Acest tip de analiză diagnostichează formele izolate de deprivare sau simptomele generalizate de sărăcie multidimensională.

Modalitatea de calcul a TFR se bazează pe teoria mulțimilor fuzzy, deoarece o mare parte dintre variabilele de influență ale sărăciei sunt variabile calitative, care nu pot fi introduse într-un calcul numeric, decât prin cuantificarea în termeni de 0 şi 1 a apartenenței unei gospodării la mulțimea săracilor (variabila 0 indică absența sărăciei şi variabila 1 prezența sărăciei). Deşi indicele TFR permite măsurarea şi compararea sărăciei în diverse țări, în comparațiile internaționale valoarea sa devine mai relevantă atunci când determinarea indicelui se bazează pe analize statistice multivariate[1].

Descrierea metodei TFR:

Pornind de la teoria multimilor fuzzy, Cerioli şi Zani au definit în 1990 gradul de apartenență al fiecarui individ la mulțimea săracilor, în funcție de valoarea luată de $\mu(i)$ unde i = 1,2,…,n.

- $\mu(i) = 0$ dacă individul al i-lea nu este sărac;
- $\mu(i) = 1$ dacă individul al i-lea în mod sigur aparține mulțimii săracilor;
- $0 < \mu(i) < 1$ dacă apartenența individului i la mulțimea săracilor este doar parțială.

Analiza este abordată în două etape, în funcție de tipul variabilei prin intermediul căreia se analizează starea de sărăcie:

- variabile continue (venit, consum) – cantitative;
- variabile de tip dummy, care permit cuantificarea unor aspecte calitative ale sărăciei.

[1] Alegerea unui model statistic trebuie să ia în considerare tipul variabilelor utilizate în analiză (calitative sau cantitative). În funcție de acest criteriu, se utilizează fie analiza componentelor principale sau modele de regresie, fie analiza factorială a corespondențelor sau modelele loglineare.

a) Funcția de apartenență la mulțimea săracilor, ca o funcție continuă

Deoarece distincția între starea de sărăcie şi starea de nonsărăcie este prea simplă şi nerealistă atunci când aceasta se bazează exclusiv pe un prag de sărăcie, ignorând tranziția de la sărăcia extremă la bunăstare, introducerea a două praguri de sărăcie poate constitui o îmbunătățire. În acest sens, apartenența la mulțimea săracilor se poate defini şi prin fixarea unei valori y', deasupra căreia un individ este considerat sărac şi a unei valori y", sub care un individ nu este sărac cu siguranță[1].

$\mu_A = 1$ dacă $0 \leq y \leq y'$

$\mu_A = 0$ dacă $y > y''$

$0 < \mu_A < 1$ dacă $y' < y \leq y''$[2]

Aceste relații permit exprimarea μ_A ca o funcție descrescătoare a venitului individual $\mu_A = f(y)$, funcție care în condițiile acceptării ipotezei de linearitate, devine:

$$\mu_A = (y'' - y) / (y'' - y') \text{ dacă } y' < y \leq y''$$

Funcția f(y) se poate exprima şi pe baza unor criterii subiective, respectiv pe baza estimărilor indivizilor (Hagenaars, 1986).

O altă modalitate de prezentare a acestor relații o constituie abordarea lor prin prisma venitului gospodăriei, şi nu al individului. În acest caz, analiza porneşte fie de la venitul individual, care este ajustat prin intermediul scalelor de echivalență, ținând cont şi de efectul de economie de scară, fie de la venitul disponibil al gospodăriei împărțit la un indice care ia în considerare atât numărul de membri ai acelei familii cât şi efectul de scară.

b) Definirea multidimensională a apartenenței la mulțimea săracilor

Definim sărăcia multidimensională prin k variabile categoriale $X_1, X_2, \ldots, X_k$, ce pot lua valorile x_{ij} pentru fiecare variabilă X_j (j = 1,2,…,k), pe baza observațiilor asupra unui eşantion format din n indivizi. Dacă varibilele sunt de tip dummy, funcția de apartenență se defineşte astfel:

$$\mu_A(i) = (i / k) \sum_{j=1}^{k} Z_{ij} \quad i = 1,2,\ldots,n \tag{1}$$

- $z_{ij}=1$ reflectă starea de deprivare;
- $z_{ij}=0$ reflectă lipsa deprivării;
- $\mu_A(i)=1$ indică o lipsă de resurse pentru toți indicatorii, pentru al i-lea individ;

[1] Andrea Cerioli, Sergio Zani, *A fuzzy approach to the measurement of poverty,* 1990.

[2] Cele două praguri de sărăcie y' şi y" pot fi stabilite în mai multe moduri. Considerăm că cea mai realistă metodă pentru cazul României o reprezintă definirea lui y' ca fiind nivelul venitului corespunzător sărăciei extreme şi y" ca fiind venitul mediu pe locuitor. Când y' = y", atunci y = y" = y' şi y reprezintă pragul de sărăcie.

- $\mu_A(i)=0$ indică o situație satisfacătoare pentru toți indicatorii, excluzând individul i din grupul săracilor.

În cazul variabilelor ordinale, analiza este completată cu atribuirea unor scoruri ψ_j^r (r = 1,2,…,s_j) mulțimilor ordonate s_j ale categoriilor X_j astfel încât:

$\psi_j^{(1)} <\ldots< \psi_j^{(r)} <\ldots< \psi_j^{(sj)}$

$\psi_j^{(r)} = r\ r = 1,\ldots, s_j$

Ca şi în prima situație, se pot alege două categorii, x_i' ale mulțimii X_i reprezentând lipsa resurselor şi o categorie x_j" care exclude sărăcia. Dacă ψ_j', ψ_j" şi ψ_{ij} reprezintă scoruri asociate categoriilor x_j', x_j" şi respectiv x_{ij}, atunci:

$z_{ij} = 1$ *dacă* $\psi_{ij} \leq \psi_j'$

$z_{ij} = 0$ *dacă* $\psi_{ij} \geq \psi_j''$

$z_{ij} = (\psi_j'' - \psi_{ij}) / (\psi_j'' - \psi_j')$ *dacă* $\psi_j' < \psi_{ij} < \psi_j''$

Definiția (1) acordă egală importanță fiecărei variabile, şi de aceea se consideră că următoarea formulă este mai realistă, luând în considerare ponderile w_j ale variabilelor X_j (j=1,2,…,k), care sunt diferite şi, ca urmare, au un impact diferit în determinarea nivelului de trai al indivizilor[1]:

$$\mu_A(i) = \frac{\sum_{j=1}^{k} z_{ij} \cdot w_j}{\sum_{j=1}^{k} w_j} \quad i=1,2,\ldots,n$$

În cazul în care w_j se selectează ca fiind logaritmul inversului funcției numărului de indivizi care corespund acelui aspect al sărăciei (X_j), adeziunea *la nivel de individ* se defineşte prin intermediul următoarei relații:

$$\mu_A(i) = \frac{\sum_{j=1}^{k} z_{ij} \cdot \log \frac{1}{f_j}}{\sum_{j=1}^{k} \log \frac{1}{f_j}} \quad i=1,2,\ldots,n$$

Atunci când se recurge la ponderarea relativă, fiecare w_j ar trebui să se determine pe baza actualei populații de referință şi să rămână constant pentru orice agregare subsecventă, pentru a permite proporției indivizilor aparținând subsetului săracilor să fie aditivă.

Nu doar cuantificarea sărăciei multidimensionale la nivel de individ este importantă în practică, dar şi măsurarea sărăciei agregate, la nivelul unei comunități. Continuând analiza de mai sus, mărimea sărăciei agregate (A) este următoarea:

$$|A| = \sum_{i=1}^{n} \mu_A(i)$$

[1] Una dintre formulele de stabilire a ponderilor w_j ale variabilelor X_j este inversul funcției numărului de indivizi în cadrul populației de referință care prezintă simptomul respectiv de sărăcie . Astfel, $w_j = \log (1 / f_j)$, $f_j > 0$, j = 1,2,…, k.

Proporția indivizilor aparținând mulțimii săracilor poate fi redată prin utilizarea unei mărimi fuzzy a sărăciei:

$$P = |A| / n = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n} \mu_A(i) \qquad (2)$$

Mărimile extreme ale sărăciei sunt următoarele:

- *Absența totală a sărăciei* apare atunci când P = 0 dacă $\mu_A(i) = 0$ pentru i = 1,2,…,n;
- *Condițiile de sărăcie extremă* pentru toți indivizii din societate apar atunci când P = 1 dacă $\mu_A(i) = 1$, pentru i = 1,2,…,n.

În situații intermediare 0 < P < 1, P indică o funcție crescătoare a gradului de apartenență la subsetul săracilor.

Mărimea fuzzy P poate fi interpretată prin corespondenții săi din analiza tradițională a indicilor sărăciei. Astfel, dacă A nu ar fi o mărime fuzzy, P ar reprezenta rata sărăciei. Mai mult, P reprezintă o generalizare a indicilor tradiționali din următoarea clasă (Foster 1984):

$$F_\alpha = (1/n) \sum_{i=1}^{q} [1 - y_i/\pi]^\alpha \qquad (3)$$

Y_i – venitul celui de-al i-lea individ;

π – pragul de sărăcie;

α – prametru pozitiv care exprimă aversiunea față de risc;

q – numărul de indivizi cu venituri sub pragul de sărăcie.

Relația (3) se poate obține din (2) dacă utilizăm funcția de apartenență la subsetul săracilor $\mu_A(i) = f(y)$ şi totodată dacă:

$F(y) = [(y'' - y) / (y'' - y')]^\alpha$ *dacă* $y' = 0$ *şi* $y'' = \pi$

Dacă pornim de la definirea sărăciei în termeni de bunăstare socială (Pyatt 1987) şi notăm cu $U(y_i)$ nivelul de bunăstare asociat cu al i-lea venit individual, atunci:

$\mu_A(i) = 1 - U(y_i) / \delta$ *dacă* $U(y_i) \leq \delta$

$\mu_A(i) = 0$ *dacă* $U(y_i) > \delta$

δ *– nivelul de bunăstare ales ca limită*

Dezvoltările ulterioare ale indicelui TFR pornesc de la forma propusă inițial a funcției de apartenență, de tipul:

$g(x_i)=H(x_i)$, dacă nivelul de sărăcie creşte la creşterea indicatorului sărăciei "x";

$g(x_i)=1 - H(x_i)$, dacă nivelul de sărăcie scade la creşterea variabilei "x".

unde, $H(x_i)$ reprezintă funcția de distribuție a variabilei "x" iar "i" este un indice de identificare a gospodăriei.

Dacă variabila x este ordinară, şi dacă frecvența asociată uneia dintre categoriile extreme este ridicată, conform versiunii normalizate:

$$G(x_i)=g(x_{(k-1)})+[H(x_k)-H(x_{(k-1)})]/[1-H(x_{(1)})]$$

unde, $x_{(1)},\ldots,x_{(m)}$ reprezintă categoriile variabilei "x" ordonate crescător din punct de vedere al riscului de sărăcie.

După prelucrarea acestei ultimei formule, se obține o formă restrânsă a sa:

$$g(x_i)=[H(x_k)-h(x_{(1)})] / [1-h(x_{(1)}]$$

unde, funcția h(x) asociază orice categorie a varibilei "x" frecvenței sale relative.

Dacă variabila considerată este continuă (de tipul venitului sau consumului), se utilizează următoarea variantă a funcției de apartenență[1]:

$$G(x_i)=[1-H(x_i)]^{\alpha}$$

unde, exponentul α determină ponderea relativă a celui mai sărac individ, raportat la cel mai puțin sărac.

Pornind de la aceste notații, indexul colectiv al sărăciei, determinat în raport cu variabila "x", ca medie aritmetică a funcțiilor individuale de apartenență $g(x_i)$ este:

$$P=1/n\ \Sigma\, g(x_i)= \Sigma\, h(x_k)\ g(x_k)$$

Operația de agregare poate să aibă loc între: un subgrup de indicatori elementari ai unor funcționalități date şi/sau întreg setul de funcționalități. Prima variantă permite obținerea unei evaluări sintetice pentru fiecare funcționalitate, în timp ce ultima este legată de evaluarea globală a bunăstării.

În 2001[2], Filippone, Cheli şi D'Agostino propun o abordare nouă a indicelui TFR, în contextul comparațiilor de bunăstare. Conform formulării inițiale a funcției de apartenență, atunci când frecvența distribuției indicatorului x este simetrică în jurul unei valori situată la mijlocul distanței între bunăstare şi privațiune, indicele TFR corespunzător nu este egal cu ˝, valoare pe care ne dăm seama intuitiv că ar trebui să o ia. Această inconvenienţă este eliminată prin formularea funcției de apartenență astfel încât jumătate dintre gospodăriile pentru care variabila x este egală cu X_i este considerată a fi situată pe un etaj superior al bunăstării, în timp ce jumătatea rămasă este situată pe un etaj inferior al bunăstării, comparativ cu gospodăria x.

$H(x_i)=h(x_1) / 2$ *dacă* $x_i=x_1$;

$H(x_i)=H(x_{(k-1)}) + h(x_k) / 2$ *dacă* $x_i=x_k$ $(k>1)$;

$g(x_i)=H(x_i)$ *dacă privațiunea creşte odată cu creşterea variabilei x;*

$g(x_i)=1-H(x_i)$ *dacă privațiunea scade odată cu creşterea variabilei x.*

Conform funcției de apartenență inițiale, gradul de sărăcie asociat fiecărei gospodării şi indicele TFR iau valori mai mari decât conform noii abordări.

Cea mai importantă consecință a noii formule este faptul că media aritmetică a funcțiilor individuale de apartenență este P=1/2, indiferent de forma distribuției lui x.

---

[1] Cheli, 1995; Lemmi, 1997.

[2] Andrea Filippone, Bruno Cheli, Antonella D'Agostino, *Addressing the interpretation and the aggregation problems in totally fuzzy and relative poverty measures*, ISER Working Papers, nr. 2001-22, Univ. of Essex.

Importanța indicelui P constă în faptul că permite determinarea poziției sociale relative a gospodăriei medii în cadrul populației analizate, în raport cu variabila x. De aceea, este utilizat în comparații intertemporale şi secționale. Dacă A este, de exemplu, populația de referință şi B populația pe care dorim să o evaluăm în termeni comparativi, indicele $P^{B/A}$ exprimă poziția gospodăriei medii din B pe scala privațiunii din A şi se calculează prin media pozițiilor ocupate de gospodăriile din B pe scala privațiunii mulțimii A. Dacă variabila x este continuă, putem spune că media gospodăriilor din B are o valoare a variabilei x egală cu quintila de ordin $P^{B/A}$ în distribuția de referință. Astfel, dacă poziția gopodăriei medii din A se găseşte exact în mijloc ($P^{A/A}$=0,5), o asemenea gospodărie medie corespunde medianei distribuției x.

După calcularea funcțiilor de apartenență pentru fiecare variabilă explicativă a sărăciei multidimensionale, în parte, le putem agrega prin intermediul mediei ponderate. Astfel, se obține o măsură individuală a privațiunii globale:

$$P=\frac{1}{n}\sum f(x_i)=\frac{1}{n}\frac{\sum_{j=1}^{k} w_j\, g_j(x_{ij})}{\sum_{j=1}^{k} w_j}=\frac{\sum_{j=1}^{k} w_j\left[\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} g_j(x_{ij})\right]}{\sum_{j=1}^{k} w_j}=\frac{\sum_{j=1}^{k} w_j\, P_j}{\sum_{j=1}^{k} w_j}$$

j=1..k; i= 1..n.

Ca şi în modelul propus inițial, sistemul de ponderare ales este extrem de important, deoarece în funcție de alegerea acestuia, rezultatele se pot modifica semnificativ. Problema ponderării[1] este larg dezbătută în literatura de specialitate, dar este unanim recunoscut faptul că ponderile trebuie să reprezinte o funcție descrescătoare, în raport cu P_j.

Dacă toate dimensiunile bunăstării au nivele de importanță egale, atunci ponderile vor fi de asemenea egale[2], dar în acest caz indiferent de gradul de deprivare reflectat la nivelul indivizilor dintr-o colectivitate, nu va exista nici un fel de ajustare la nivelul indicatorilor. Menținerea unei perspective obiective asupra măsurării presupune adoptarea unui sistem de ponderare bazat pe frecvențe[3]. Structura de ponderare poate fi definită ca şi complementul la 1 a proporției indivizilor deprivați ($1-f_i$) sau ca funcție inversă a frecvenței simptomului de deprivare corespunzător.

Literatura de specialitate cuprinde foarte multe tipuri de funcții de ponderare. *Funcția continuă* ($1/P_i$), prezintă avantajul că este continuă la extreme, luând valori în intervalul [0,1]. Totodată, prezintă două avantaje comparativ cu *funcția*

---

[1] Problema ponderării este reluată şi dezvoltată în capitolul următor.

[2] La un rezultat apropiat conduce aplicarea sistemului de ponderare bazat pe funcția $1-f(x)^2$, fapt demonstrat empiric de multe cercetări de specialitate (Cheli, Filippone şi D'Agostiono 2001, Szeles 2003).

[3] Desai, Shah, 1988; Cerioli, Zani, 1990; Cheli, Lemmi, 1995; Brandolini, D'Alessio, 1999.

logaritmică $\ln(1/P_i)$: minimul său este 0 şi funcţia logaritmică nu acordă suficientă importanţă tipurilor rare de sărăcie. Ambele tipuri de funcţii nu sunt însă definite pentru P_i=0, Cea mai importantă condiţie, definirea în intervalul (0,1) este îndeplinită de ambele funcţii.

Funcţia rădăcinii pătrate $w_i=1- P_i^{1/2}$ acordă o importanţă mai mare ΔP_i pentru valori mai mari ale P_i decât pentru valori mai mici.

Funcţia exponenţială $wj=e^{-Pj}$ este continuă în intervalul [0,1], dar este insensibilă la modificările valorice ale P_i astfel încât obţinem aproximativ acelaşi rezultat ca şi când am renunţa la utilizarea ponderilor.

O altă abordare a măsurării sărăciei multidimensionale prin metoda fuzzy aparţine lui Vero şi Werquin (1997). Contribuţia lor este legată de identificarea situaţiei în care anumiţi indicatori sunt corelaţi puternic, fapt care ridică anumite probleme, în selecţia indicatorilor.

Dacă considerăm k numărul de indicatori, n numărul de indivizi şi f_i procentul de indivizi care sunt cel puţin la fel de săraci ca individul i atunci când sunt luaţi în considerare toţi indicatorii, putem defini astfel indicatorul deprivării $m_p(i)$ pentru individul i:

$$m_p(i) = \ln(1/f_i) / \sum \ln(1/f_i)$$

Funcţia de apartenenţă $\mu_p(i)$ pentru individul i este exprimată astfel:

$$\mu_p(i) = \{m_p(i) - Min[m_p(i)]\} / \{[Max[m_p(i)] - Min[m_p(i)]\}$$

Valoarea medie a funcţiei de apartenenţă P, asupra tuturor indivizilor este definită ca şi în metoda tradiţională TFR, ca $P = (1/n) \sum \mu_p(i)$.

Operaţiile de bază din teoria mulţimilor, reuniunea şi intersecţia au fost generalizate pentru mulţimile de tip fuzzy astfel încât pentru două mulţimi fuzzy, de exemplu, cele mai importante operaţii sunt următoarele[1]:

1. Intersecţia fuzzy – necesită satisfacerea simultană a fiecărei condiţii elementare şi corespunde conjuncţiei logice "şi":

1.1. intersecţia standard (sau puternică) $\mu A \cap B = min[\mu_A, \mu_B]$

1.2. intersecţia slabă (produsul algebric) $\mu A \bullet B = [\mu_A \bullet \mu_B]$

1.3. diferenţa $\mu' A \cap B = max[0, \mu_A + \mu_B^{-1}]$

şi relaţia dintre ele este:

$$\mu' A \cap B \leq \mu A \bullet B \leq \mu' A \cap B$$

2. Reuniunea fuzzy – satisfacerea a cel puţin unei condiţii este în acest caz, strict necesară. Reuniunea corespunde disjuncţiei logice "sau" care presupune o anumită interschimbare între argumente.

2.1. reuniunea standard (sau puternică) $\mu AUB = min[\mu_A, \mu_B]$

[1] Enrica Chiaperro Martinetti "A multidimensional assessment of well-being based on Sen's functioning approach", *Revista Internationale di Scienze Sociali*, *nr.2*, 2000.

2.2. reuniunea slabă (produsul algebric) $\mu A+B = [\mu_A + \mu_B - \mu_A \bullet \mu_B]$

2.3. suma μ' AUB = min[1, $\mu_A + \mu_B$]

şi relaţia dintre ele este:

$$\mu' AUB \leq \mu A+B \leq \mu' AUB$$

Toate aceste operaţii de agregare satisfac anumite axiome de structură: comutativitate, asociativitate, monotonicitate, continuitate şi din acest punct de vedere selecţia uneia dintre ele depinde de contextul analizei.

Intersecţia standard şi reuniunea accentuează asupra celei mai nefavorabile şi celei mai favorabile poziţii, astfel încât gradul de apartenenţă la mulţimea compozită va fi cea mai mică valoare a μ la mulţimea elementară în primul caz şi cea mai înaltă valoare în ultimul caz. Aceste operaţii exclud în mod implicit orice tip de compensaţie între indicatori precum şi agregarea între indicatori corelaţi pozitiv.

A doua grupă de operatori (reuniunea şi intersecţia slabă) oferă posibilitatea compensării şi permite agregarea indicatorilor independenţi.

Suma şi diferenţa sunt frecvent utilizate în cazul unei corelaţii negative între indicatori, dar reduc posibilitatea interpretării fuzzy a valorilor extreme.

O altă posibilitate de agregare a mulţimilor fuzzy o reprezintă definirea unei funcţii:

$$h : [0,1]^n \rightarrow [0,1]$$

Aplicarea funcţiei h asupra a n mulţimi fuzzy A_1, A_2, …,A_n definite asupra indicatorului x, determină o mulţime agregată de tip fuzzy:

$$\mu_A(x) = h\ (\mu_{A1}\ (x),\ \mu_{A2}\ (x), \ldots,\ \mu_{An}\ (x))$$

Reuniunea şi intersecţia reprezintă un caz special de generalizare. Considerând că a_1, a_2,…, a_n reprezintă gradele de apartenenţă a fiecărui element ce aparţie mulţimilor fuzzy A_1, A_2, …,A_n, atunci relaţia dintre clasele de operatori este următoarea:

$$min\ (a_1, a_2, \ldots, a_n) = h\ (a_1, a_2, \ldots, a_n) = max\ (a_1, a_2, \ldots, a_n)$$

O structură parametrică minimală este asociată în mod obişnuit cu funcţia h şi axiomele de structură. O clasă parametrică de operatori care satisfac axiomele de structură este media:

$$h\alpha = (a_1, a_2, \ldots, a_n) = [(a_1^{\alpha} + a_2^{\alpha} + \ldots + a_n^{\alpha}) / n]^{1/\alpha}$$

Unde α = 1 pentru media aritmetică, α = -1 pentru media armonică şi α = 0 pentru media geometrică.

Prin aplicarea axiomei simetriei se obţine o clasă de operaţii de medie ponderată:

$$h\ \alpha = (a_1, a_2, \ldots, a_n;; w_1, w_2, \ldots, w_n) = [\sum w_i\ a_i^{\alpha}]^{1/\alpha}$$

unde, sistemul de ponderare exprimat de w_i şi $\sum w_i = 1$ arată importanţa relativă acordată fiecărei mulţimi agregate.

În practică, pentru obţinerea unui rezultat cât mai consistent, se pot utiliza mai multe sisteme de pondere şi se pot compara rezultatele obţinute. Astfel,

indirect se determină influența sistemului de ponderare ales asupra rezultatului final. Analiza a fost dezvoltată ulterior şi în domeniul sistemelor de ponderare, în cazul în care variabilele sunt corelate, nefiind clasificate în grupuri omogene (Betti şi Verma, 2000), sau atunci când ponderile sunt revizuite în fiecare an.

Cercetări empirice asupra dimensiunii sărăciei multidimensionale, ce utilizează metode fuzzy

Transpusă în practică, analiza presupune în primul rând selectarea acelor variabile care reflectă cât mai bine cumulul de privațiuni pe care dorim să îl "măsurăm". Lista funcționalităților incluse în măsurarea sărăciei include sănătatea, educația, relațiile sociale şi condiția gospodăriei, resursele economice ale gospodăriei şi poziția pe piața muncii (Brandolini, D'Alessio, 1999). În cadrul unei analize factoriale, Schokkaert şi Van Ootegem (1990) identifică 6 dimensiuni ale bunăstării referitoare la aspectele sociale, psihologice, fizice şi financiare, nivelul de activitate şi contactele sociale.

Analiza fuzzy aplicată măsurării sărăciei în context multidimensional a fost aplicată prima dată în Italia. Multe dintre cercetările empirice asupra sărăciei se fundamentează în Italia pe baza anchetei gospodăriilor, conduse de Oficiul Central de Statistică.

Cercetarea de pionierat a fost realizată în provincia Parma de către Zani (1989), utilizându-se un eşantion de 2110 familii pentru colectarea de date.

Zani include în analiza fuzzy doar gospodăriile care prezintă risc de sărăcie (19% din eşantionul inițial) şi pe baza datelor empirice consideră că toate gospodăriile sărace sunt incluse în grupa celor cu risc. Variabilele dummy incluse în analiză se referă la partea din venit destinată călătoriilor şi economisirii, condițiilor de locuit, dotării locuinței cu bunuri de folosință îndelungată, accesului la serviciile medicale. În afară de aceste variabile, Zani utilizează şi variabile de tip ordinal pentru a surprinde percepția subiectivă a indivizilor[1]. Una dintre concluzii vizează lipsa sărăciei extreme sau a lipsei totale de resurse în provincia Parma. În aceasta provincie nici o familie nu este complet săracă deoarece valorile luate de funcția de apartenență la subsetul săracilor nu depăşesc 0,833. În urma calculelor, P = 0,074, ceea ce corespunde unei rate medii a sărăciei de 7,4%.

Viabilitatea acestei metode reiese şi din compabilitatea cu rezultatele obținute în urma aplicării metodei de măsurarea a sărăciei, bazate exclusiv pe venit şi consum. În cazul provinciei Parma, în urma măsurării tradiționale a sărăciei, rata acesteia a fost de 8% (diferența față de 7,4% specifică măsurării fuzzy fiind neglijabilă).

Bruno Cheli, A. Filippone şi A. D'Agostino aplică mai multe forme ale funcției de apartenență (funcțiile logistică, trapezoidală, lineară), precum şi două sisteme de ponderare (funcția logaritmică şi cea exponențială) asupra datelor cuprinse în secțiunea belgiană a ECHP (Panelul Gospodăriilor Comunității

[1] De exemplu, una dintre întrebările adresate familiilor vizează gradul de satisfacere din venitul de care dispun şi răspunsurile sunt de tipul: "trebuie să recurgem la datorii", "facem față cu mare dificultate, cu dificultate, destul de uşor, foarte uşor".

Europene), din 1998, şi au obţinut rezultate asemănătoare, care nu depind într-o măsură prea mare de sistemul de ponderare utilizat.

Chiappero Martinetti (2000) utilizează Ancheta gospodăriilor din Italia (1994) şi cercetarea desfăşurată de Cheli şi Lemmi (1995), în scopul elaborării unui indice global al bunăstării. Acest indice global este obţinut din agregarea indicatorilor individuali socioeconomici disponibili în cinci funcţionalităţi. Analiza a arătat existenţa unei stări de deprivare care se oglindeşte în nivelul de educaţie şi relaţiile sociale, pe fondul unei uşoare inegalităţi între sexe şi a unei deprivări mai accentuate pentru persoanele în vârstă, pentru locuitorii regiunii sudice şi pentru persoanele casnice.

Aplicarea teoriei mulţimilor vagi în măsurarea sărăciei este criticată în principal datorită faptului că indicii TFR nu au un conţinut intrinsec, ceea ce face imposibilă compararea indicatorilor şi agregarea lor într-un indice global al sărăciei. Din acest punct de vedere, metoda este relevantă doar în contextul comparaţiilor intertemporale şi secţionale (nu şi longitudinale).

Din punct de vedere metodologic, analiza multidimensională a sărăciei prin intermediul metodei fuzzy permite dezvoltarea mai multor tipuri de analize. Pot fi realizate, de exemplu, comparaţii de bunăstare între diferite regiuni sau diferite părţi geografice aparţinând unei regiuni ample. Considerând procesul dinamic al integrării în UE, analiza TFR reprezintă un cadru conceptual adecvat pentru surprinderea în dinamică a modificărilor de structură produse în nivelul de trai al indivizilor/gospodăriilor, modificări globale la nivelul întregii Uniuni influenţate de fiecare val de extindere. Impactul integrării europene poate fi analizat astfel nu numai la nivelul UE, dar şi la nivelul fiecărei ţări candidate sau aflate în proces de aderare.

Rezultatele cercetărilor comparative, realizate pe plan internaţional asupra sărăciei multidimensionale au o importanţă majoră în sfera fundamentării de politici sociale, în condiţiile extinderii procesului de globalizare şi a creşterii interdependenţelor economice şi sociale din interiorul UE.

Reprezentând o alternativă la metodele tradiţionale de măsurare a sărăciei, abordările de tip fuzzy se impun în literatura de specialitate tot mai mult în ultimii ani prin valorificarea avantajelor analizei multidimensionale a sărăciei şi prin limitarea exclusivităţii pe care a deţinut-o multă vreme venitul şi consumul în explicarea sărăciei. De aceea, considerăm că măsurarea aspectelor multidimensionale ale sărăciei trebuie aplicată şi în economiile de tranziţie, cu atât mai mult cu cât, mai ales în aceste ţări, sărăcia are mai multe forme de manifestare.

Metode bidimensionale de măsurare a sărăciei

Metodele bidimensionale de măsurare a sărăciei (metode particulare ale analizei multidimensionale) surprind două laturi complementare ale sale şi analizează prin instrumente statistice (coeficienţi de corelaţie, regresii) interacţiunea dintre ele. Concluziile vizează analize de structură şi longitudinale pe baza celor doi indicatori selectaţi ca fiind cei mai cuprinzători dintr-un set de mărimi propuse în spaţiul bidimensional.

În România, calitatea vieții este măsurată prin mai mulți indicatori care descriu principalele domenii ale vieții individuale şi raporturile sale atât cu mediul social cât şi cu cel natural[1]. Pornind de la un plan bidimensional definit de o axă obiectivă şi una subiectivă, se poate analiza calitatea vieții atât la nivelul realității palpabile, în mod obiectiv, cât şi nivelul percepției subiective a individului. Această abordare permite construirea unui model de stratificare obiectivă şi subiectivă, care distinge patru tipuri de indivizi din punct de vedere al resurselor materiale şi simbolice (resurse simbolice de integrare în societate): sărac absolut, sărac prin resurse materiale, sărac prin resurse simbolice şi înstărit[2]. Săracul absolut este cel exclus şi cel care totodată se autoexclude, prin absența condițiilor elementare de viață şi a participării la viața socială. Săracul prin resurse materiale este marginal în colectivitatea în care trăieşte, dar nu se autodefineşte ca outsider al acesteia. Săracul prin resurse simbolice este outsiderul psihologic al comunității, deşi acestuia nu îi lipsesc resursele materiale.

Corespunzător celor două dimensiuni ale sărăciei au fost construiți doi indicatori ai bunăstării:

- *indicele bunăstării obiective*, este un scor factorial al variabilelor: venitul mediu pe adult echivalent în gospodărie, indicele de activitate şi cel al locuinței şi al dotării acesteia;
- *indicele bunăstării subiective*, ca scor factorial al variabilelor: autoeti-chetarea sărac-bogat (scală de 10 poziții), satisfacția cu veniturile şi standardul economic estimat.

Datele cercetării "Diagnoza Calității Vieții", realizate în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții, în 1996, demonstrează faptul că oamenii sunt atât raționali cât şi coerenți (coeficientul de corelație Pearson între cei doi indici este 0,49). Analiza de structură a tipurilor identificate conduce la concluziile:

- dimensiunea obiectivă este mai puternică decât cea obiectivă, aceasta din urmă fiind reflecția celei obiective în planul imaginar-simbolic;
- patru variabile caracterizează întregul sistem: ocupația subiectului (agricultor, pensionar, muncitor), nivelul de instrucție al subiectului, mediul de rezidență şi vârsta.

4.3. Instrumente de măsurare multidimensională a sărăciei

Examinarea indicatorilor monetari şi nonmonetari agregați ai sărăciei permit efectuarea de comparații internaționale, la nivelul fiecărui indicator în parte. Prin aplicarea unor procedee statistice şi econometrice s-a observat că nu există în mod obligatoriu o relație directă între reducerea sărăciei monetare şi ameliorarea

[1] Analiza calității percepute a vieții este dezvoltată teoretic în lucrarea *Indicatori şi surse de variație a calității vieții.* C. Zamfir (coord.), Editura Academiei, Bucureşti 1984.

[2] Un studiu bidimensional bazat pe această tipologie a indivizilor este prezentat în *Revista de cercetări sociale nr. 2,* 1998 – *"Între sărăcie absolută şi bunăstare"*, autor M.S. Stănculescu.

celorlalţi indicatori ai bunăstării[1]. Au fost identificate de-a lungul timpului ţări cu rate ridicate ale sărăciei materiale şi rate ridicate de şcolarizare.

Ultimele rapoarte asupra Dezvoltării Umane publicate de PNUD accentuează asupra necesităţii considerării tuturor factorilor care influenţează nivelul de bunăstare individuală (venit, sănătate, longevitate, educaţie, o bună nutriţie, relaţii sociale etc). De aceea, propunerea PNUD s-a concretizat în Indicele Dezvoltării Umane, construit pe baza a mai mulţi indicatori consideraţi a fi reprezentativi pentru reflectarea stării de bunăstare: longevitatea, accesul la educaţie şi aspectele monetare ale sărăciei considerate ca medie aritmetică între procentul de populaţie care are acces la serviciile medicale şi resursele de apă potabilă şi procentul de copii cu vârste de până la 5 ani care suferă de malnutriţie.

Sistemul de ponderare

Procesul de selectare al indicatorilor care intră în calculul indicelui compozit al sărăciei trebuie urmat de alegerea unui sistem de ponderare adecvat.

Indiferent dacă analiza sărăciei se focalizează asupra vectorilor de funcţionalităţi sau asupra setului de capabilităţi, se impune aplicarea unui sistem de ponderare[2]. Capabilităţile sunt utilizate ca instrument metodologic în contextul efectuării de comparaţii, iar funcţionalităţile reprezintă puncte de reper în acest spaţiu, care necesită interpretări suplimentare pentru evidenţierea "libertăţii" din spatele fiecărui indicator al deprivării.

Punctul central al teoriei capabilităţilor îl reprezintă aşadar sistemul de ponderare al funcţionalităţilor. Aplicarea ponderării se impune în vederea efectuării de comparaţii interpersonale de bunăstare, în condiţiile eterogenităţii factorilor determinanţi care influenţează avantajul individual (singurul factor omogen care permite comparaţiile interpersonale de bunăstare fiind venitul).

Problema eterogenităţii nu este abordată pentru prima dată de A. Sen în problema ponderării determinanţilor sărăciei. În 1971, Rawls propune construirea unui indice global al deţinerii de bunuri primare, trecând astfel peste problema eterogenităţii. Pentru a evita dificultăţile impuse de existenţa acestor probleme, A. Sen propune *ordonarea parţială* a vectorilor de funcţionalităţi şi consideră că un set unic de ponderi este suficient pentru generarea unei ordonări complete, dar

[1] Adams şi Page (2001) au analizat relaţia dintre aspectele monetare şi nonmonetare ale sărăciei pe baza datelor agregate ale Băncii Mondiale pentru mai multe ţări din Estul Mijlociu şi Africa de Nord şi au observat că de multe ori măsurarea unidimensională a sărăciei monetare oferă rezultate diferite de măsurarea multidimensională, prin prisma indicatorilor nonmonetari.

[2] Sen, A. "Space, Capability and Inequality", în vol. *Resources, Values and Development*, Harvard University Press, 1997; Sen, A., *The Standard of Living: Lives and Capabilities*, Cambridge.

nu este strict necesar[1]. Ordonările parțiale determină simplificarea problemei şi rezolvarea multor aspecte ale procesului decizional.

Alegerea unui sistem de ponderare este o problemă de evaluare socială, analizată în literatura economică contemporană prin intermediul teoriei alegerii publice (Public Choice Theory în engl.) sau a teoriei alegerii sociale (Social Choice Theory în engl.). Stabilirea unui sistem de ponderare unanim acceptat este imposibilă. Deschiderea spre analiza critică combinată cu exprimarea tacită sau explicită a acordului opiniei publice reprezintă principala cerință a alegerii unui sistem de valori, pe cale nearbitrară, într-o societate democratică (Frank Knight, 1947).

Problema sistemului de ponderare se reduce la crearea cadrului conceptual şi metodologic care să permită aplicarea valorii de schimb (T.N. Srinivasan, 1994) ca metodă de măsurare utilizată frecvent pentru efectuarea de comparații interpersonale de bunăstare. Problema comparațiilor interpersonale de bunăstare este cu atât mai critic abordată în literatura de specialitate, cu cât în jurul ei au existat de multe ori confuzii; două persoane care au aceeaşi curbă a cererii față de un anumit bun nu au în mod obligatoriu acelaşi nivel de utilitate în consumul acelui bun şi astfel comparațiile interpersonale sunt aproape imposibil de efectuat. Un alt motiv pentru care aceste comparații sunt greu de abordat se regăsesec la nivelul diversității umane, diversitate descrisă de vârstă, sex, talent, stare de sănătate etc.

În practica bunăstării, diferite modalități de ponderare au fost analizate în cadrul metodei fuzzy[2] precum şi în Analiza Componentelor Principale[3]. Inițial, sistemul de ponderare propus în cadrul metodei fuzzy era de tipul $\log 1/f_i$ (f_i constituind procentul de populație care este "deprivată" în raport cu o variabilă explicativă specifică). În literatura de specialitate care a urmat[4] au fost analizate şi alte funcții (ex. funcția exponențială), care prin compararea rezultatelor obținute au permis identificarea dimensiunii influenței sistemului de ponderare ales în măsurarea multidimensională a sărăciei.

Metode statistice de măsurare multidimensională a sărăciei

Cercetarea de pionierat în domeniul măsurării statistice a venitului național şi *nivelului de trai* aparține lui Sir William Petty ("Political Arithmetick", 1676). În cadrul calculului indicelui condiției de trai a individului, Petty include ca indicatori

---

[1] Sen, A., "Space, Capability and Inequality", în vol. *Resources, Values and Development*, Harvard University Press, 1997.

[2] Inițial metoda este propusă de Andrea Cerioli, Sergio Zani "A fuzzy approach to the measurement of poverty" în vol. *Income and Wealth Distribution, Inequality and Poverty*, ed. C. Dagum, M. Zenga, Springen Verlag, Berlin.

[3] Analiza Componentelor Principale este propusă inițial de Ram (1982) pentru identificarea ponderilor optime pentru fiecare variabilă explicativă a sărăciei.

[4] Taylor 1994, 1998, Cheli 2001.

"siguranța comună" sau "fericirea privată". Din punct de vedere tehnic, utilizează într-o formă rudimentară atât metoda venitului, cât şi metoda cheltuielilor.

Un pas înainte în istoria măsurării nivelului de trai îi aparține lui Lagrange, care converteşte principalele bunuri alimentare în caracteristici şi le evaluează în termenii aportului lor la viața indivizilor, prin consum.

Aceste prime studii ale măsurării sărăciei reprezintă totodată studii premergătoare teoriei capabilităților şi funcționalităților. În acest sens, Adam Smith a analizat variabilitatea relației dintre opulență şi realizarea funcționalităților sociale, iar matematicianul Lagrange a arătat variabilitatea funcționalităților fizice privind alegerea bunurilor pe baza locului de reşedință, a activității desfăşurate şi gustului fiecărui individ.

Cercetarea ultimului deceniu a reorientat teoria şi practica măsurării sărăciei. Collicelli şi Valerii (2000-2001) au aplicat *Analiza Componentelor Principale* în construirea unor indici multidimensionali ai sărăciei prin combinarea unor indicatori monetari şi nonmonetari ai bunăstării. Procedeul a constat în obținerea, printr-o combinație lineară a variabilelor originale, a unor noi variabile numite factori, utilizând metoda analizei factoriale. Variabilele de tip factor sunt necorelate, reprezentând fiecare în parte un aspect particular al sărăciei. Avantajele utilizării acestei metode sunt legate de sintetizarea tuturor informațiilor referitoare la dimensiunea sărăciei în indici sintetici şi de reflectarea disparităților regionale prin surprinderea particularităților fiecărui aspect al sărăciei la nivelul fiecărei țări supuse comparației. Dezavantajul metodei rezidă în imposibilitatea de evitare a dublei înregistrări. Aceasta poate fi evitată doar prin utilizarea datelor individuale.

În cadrul unei aplicații empirice, Collicelli şi Valerii au selectat ca indicatori monetari PIB/loc. şi coeficientul Gini şi ca indicatori nonmonetari accesul la educație şi la serviciile de asistență medicală. Rezultatele analizei au arătat că factorul cu cea mai mare variabilitate situează pe aceeaşi poziție intermediară anumite țări din America Latină şi Africa de Nord, pe o scală ce situează la extreme țările OCDE şi cele din Africa Sub-Sahariană.

O altă modalitate de măsurare a sărăciei se bazează pe date individuale. În acest caz toate atributele selectate pentru caracterizarea sărăciei pot fi agregate într-un singur indicator al bunăstării. Vor fi considerați săraci acei indivizi ai căror indice global a bunăstării se situează sub pragul de sărăcie al sărăciei multidimensionale1. Alături de variabile monetare şi nonmonetare de tipul celor prezentate mai sus, sărăcia multidimensională depinde şi de serviciile furnizate de reşedința fiecărui individ în parte, în funcție de faptul că este proprietarul sau chiriaşul locuinței respective. Din acest punct de vedere, dacă doi indivizi care

[1] Smeeding, T., P. Saunders, J. Coder, S. Jenkins, J. Fritzell, A. Hagenaars, R. Hauser et M. Wolfson, (1993) "Poverty, inequality and family living standards impacts across seven nations: The effect of noncash subsidies for health, education and housing" *Review of Income and Wealth*, vol. 39 (3), p. 229-256.

obțin acelaşi venit, unul proprietar şi altul chiriaş, au asociat acelaşi nivel de bunăstare, atunci bunăstarea celui care este proprietar este subestimată.

Analiza statistică prezintă o relevanță deosebită pentru studiul sărăciei multidimensionale.

Deoarece sărăcia este afectată de variabile micro şi macroeconomice, *analiza corelațiilor* la nivelul determinanților sărăciei permite identificarea efectelor modificărilor produse de către acestea asupra sărăciei. Condiția desfăşurării unei astfel de analize o reprezintă anchetele asupra populației. Principalul instrument statistic poate fi *regresia multifactorială*, în cadrul căreia logaritmul venitului sau consumului (care poate fi raportat la pragul de sărăcie) este definit pe baza mai multor variabile explicative (nivelul de educație al membrilor gospodăriei, numărul participanților pe piața forței de muncă din cadrul gospodăriei, caracteristicile gospodăriei, locația geografică etc), care pot fi de mai multe tipuri: continue, categoriale, dummy. Doar variabilele cuantificabile însă pot fi utilizate în cadrul analizei. Acest tip de analiză reprezintă un instrument important în diagnosticarea efectului variației variabilelor explicative asupra venitului sau consumului gospodăriei sau individului, precum şi asupra riscului de sărăcie relativă.

Regresiile multivariate permit dezvoltarea de programe informatice care oferă simulări ale impactului modificărilor produse la nivelul gospodăriei asupra venitului previzionat pe membru de gospodărie şi asupra riscului de sărăcie sau sărăcie extremă.

O altă posibilitate de analiză a factorilor sărăciei pe baza logaritmului venitului ca variabilă endogenă este *regresia probit, logit* sau *tobit*. În cadrul regresiilor, variabila dependentă este probabilitatea de a fi sărac, în timp ce variabile independente sunt factorii sărăciei: mărimea gospodăriei, vârsta, sexul, statutul marital, nivelul educației, pentru individ, numărul şi calitatea bunurilor durabile pentru gospodărie etc.

Regresia de tip tobit implică truncarea artificială a distribuției venitului. În cadrul regresiei probit sau logit variabila endogenă este de tip dummy (care ia valoarea 1 pentu individul evaluat ca fiind “sărac” şi valoarea 0 pentru “nonsărac”). Atunci când datele sunt organizate în panel, regresiile probit sau logit pot fi utilizate pentru analiza determinanților trecerii de la sărăcia tranzitorie la sărăcia cronică. Deşi regresiile probit/logit pierd o mare parte din informațiile privind relația dintre venit şi factorii determinanți, sunt cele mai utilizate în studiile de evaluare a sărăciei.

Atunci când sunt disponibile mai multe anchete de structură, acelaşi tip de regresie poate fi aplicat pentru mai mulți ani în cadrul analizei influenței în timp a determinanților sărăciei asupra venitului sau consumului. Repetarea acestui procedeu statistic permite descompunerea modificărilor de structură a sărăciei în modificări la nivelul caracteristicilor gospodăriei şi modificări la nivelul impactului acestor caracteristici.

Analiza sărăciei, definită pe baza funcționalităților, utilizând analiza factorială

Analiza factorială reprezintă o metodă statistică de reducere a datelor, în scopul manipulării mai uşoare a unui volum mare de informații. Autorii acestei metode sunt K. Pearson (1901) şi C. Spearman (1904). Primele aplicații ale analizei factoriale au fost în psihologie şi începând cu anii '60 analiza începe să fie utilizată şi de către economişti. Ulterior, utilizarea sa se extinde şi la celelalte domenii socio-umane.

În evaluarea standardului de viață, metoda analizei factoriale permite identificarea unui număr limitat de dimensiuni ale bunăstării. Extinderea utilizării sale în analiza dimensiunilor nivelului de trai este recomandată şi de A. Sen. Autorul consideră că un punct important în analiza laturilor sărăciei este gruparea şi selecția elementelor sale, sau în termeni de capabilități şi funcționalități, raționalizarea atributelor referitoare la situația individului şi acțiunile sale (*doings and beings*).

Aplicarea analizei factoriale asupra cadrului conceptual al capabilităților stabilite de Sen implică utilizarea următorului model, numit model factorial, verificarea sa empirică şi interpretarea diferiților factori în termeni de funcționalități:

$$A_{ij} = \alpha_{1j} f_{i1} + \alpha_{2j} f_{i2} + \ldots + \alpha_{pj} f_{ip} + u_{ij}$$

$i = 1..N;\ j = 1..n;$

$A = \Lambda F + U;$

A – matricea răspunsurilor individului *i* asupra întrebării/ atributului *j;*

F – matricea *scorurilor factorilor*, ce oferă informații asupra poziției fiecărui individ din punct de vedere al celor *p* funcționalități;

Λ – matricea factorilor înregistrați; arată gradul de asociere între răspunsurile date şi poziția fiecărui individ din perspectiva funcționalităților;

U – matricea termenilor reziduali.

Fiecare răspuns al chestionarului poate fi interpretat ca o combinație lineară a unui număr de factori comuni care contribuie la variația variabilelor observate şi a unui unic factor ipotetic al influențelor care afectează o variabilă sau altă sursă de eroare.

Prima etapă în aplicarea metodei factoriale este testarea corelațiilor parțiale între fiecare pereche de variabile de control asupra altor variabile, pentru a justifica aplicarea acestei proceduri statistice. După efectuarea acestui test se determină matricea corelațiilor, apoi matricea transformărilor şi în final matricea factor[1].

---

[1] Prezentarea detaliată a metodologiei şi a etapelor implicate de analiza factorială este realizată detaliat de Sara Lelli în "Factor analysis vs. fuzzy sets theory: Assessing the influence of different techniques on Sen's functioning approach", lucrare prezentată la conf. *Justice and Poverty: Examining Sen's Capability Approach,* 2001.

Ultima etapă a analizei factoriale este estimarea F utilizând tehnica celor mai mici pătrate. Fiecare scor factorial va fi obținut din combinația lineară a variabilelor ponderate.

Literatura ultimilor decenii a fost marcată de multe cercetări statistice care au utilizat analiza factorială în evidențierea celor mai relevante laturi ale nivelului de trai. Schokkaert şi Van Ootegem (1990) identifică 6 factori ca funcționalități principale din derivarea şi prelucrarea informațiilor cuprinse în 46 de răspunsuri din cadrul unei anchete asupra şomerilor în Belgia. Nolan şi Whelan (1991) grupează mai mulți indicatori ai deprivării (inclusiv indicatori monetari) în 3 indici ai deprivării, pe baza analizei factorilor. Delhausse (1995) aplică analiza factorială (analiza pe componente principale[1]) pentru evidențierea a 5 dimensiuni ale nivelului de trai (după o metodologie asemănătoare lui Schokkaert şi Van Ootegem), asupra unui eşantion de indivizi francezi. După identificarea lor este aplicat procedeul regresiei asupra funcționalităților obținute, în funcție de anumite caracteristici personale, pentru structurarea valorilor factorilor. Balestrino şi Sciclone (2000) construiesc un indice al bunăstării definite ca realizare sau împlinire a funcționalităților, pentru 20 de regiuni din Italia, în scopul comparării acestor rezultate cu cele obținute prin aplicarea unei metode bazate exclusiv pe indicatori monetari (venit).

Deşi una dintre criticile adresate cadrului conceptual elaborat de A. Sen este lipsa mijloacelor de operaționalizare a conceptelor introduse, analiza factorială este una dintre metodele care face posibilă trecerea de la cadrul teoretic la cadrul practic.

Măsurarea dinamicii sărăciei multidimensionale prin intermediul regresiei

Regresia simplă şi multilineară reprezintă un puternic instrument statistic pentru analiza dinamică a factorilor care influențează sărăcia multidimensională.

Considerând doi indicatori ai sărăciei monetare (I_{it}^{FM}) şi multidimensionale (I_{it}^{FS}), cu valori în intervalul [0, 1], prin intermediul unei transformări logaritmice (logit) se pot crea două variabile cuprinse în intervalul (-8, +8):

$$Y_{it}^{FM} = logit\ (I_{it}^{FM})$$
$$Y_{it}^{FS} = logit\ (I_{it}^{FS})$$

Pentru fiecare indicator, funcția sărăciei[2] este :

$$Y_{it}^{(\cdot)} = \beta' x_{it} + \psi_t + u_{it} \quad (1)$$

[1] Analiza pe componente principale se caracterizează prin faptul că componentele principale sunt combinații lineare ale variabilelor observate şi scorurile lor nu sunt estimate. De altfel, analiza pe componente principale ia în considerare varianța totală a bazei de date, mai degrabă decât cea comună.

[2] Modelul indicatorului dinamic al sărăciei a fost aplicat empiric asupra BHPS (British Household Panel Survey) de Gianni Betti, Antonella D'Agostino şi Laura Neri – *Panel Regression Models for Measuring Multidimensional Poverty Dynamics*.

X_{it} = vector de variabile exogene asupra individului *i*, ce reprezintă efectul eterogenității observate;

$\psi_t = f^p(t)$ – polinom de gradul *p*, care redă efectul timpului;

u_{it} = structura erorii;

β = vector de *k* parametrii necunoscuți.

Modelul specificat în (1) permite autocorelarea şi eterogenitatea. În statistică, acest tip de model se numeşte *model de corelație serială*, în care y_{it} depinde doar de x_{it} şi nu şi de x_{it-1}, sau într-o altă exprimare, dacă x creşte în perioada t, după care revine la nivelul inițial, distribuția y în perioada t+1 nu este afectată. Valorile istorice ale y sunt importante doar în scop de predicție a efectului variabilelor neobservabile care sunt corelate în serie. Este implicită fluctuația lui y_{it} în jurul valorii de echilibru ($\beta' x_{it} + \psi_t + \delta_i$), ca şi cea a efectelor variabilelor neobservabile care urmează un proces autoregresiv.

Alte aspecte statistice relevante, legat de modelul utilizat, se referă la structura erorii, la distribuția marginală a primului răspuns pentru fiecare unitate de analiză şi la forma structurii de covarianță reziduală.

Modelul specificat mai sus, aplicat asupra BHPS a arătat prezența eterogenității neobservate şi a autocorelării. Cele două funcții ale sărăciei, monetară şi multidimensională au pus în evidență faptul că utilizate simultan în cadrul analizei dinamice a sărăciei, oferă o imagine mai largă asupra deprivării, în general.

Aplicarea Analizei Componentelor Principale în măsurarea sărăciei

Analiza pe Componente Principale (ACP) este un model descriptiv de analiză a datelor, util în special pentru prelucrarea şi interpretarea datelor cantitative. În domeniul măsurării sărăciei multidimensionale, ACP stabileşte "componentele" sărăciei pornind de la un set de variabile. Prin intermediul ACP, se pot găsi corespondențe între variabile şi se pot identifica anumite variabile care se abat de la traiectoria celorlalte variabile. În final, din setul inițial de variabile propus analizei se pot selecta doar acelea care descriu cel mai bine fenomenul analizat, celelalte ignorându-se.

Din punct de vedere tehnic, se alege modelul general cu mai multe variabile, pentru a surprinde caracterul multidimensional al sărăciei. Scopul particular al analizei îl reprezintă selectarea variabilelor relevante, explicative ale sărăciei şi gruparea acestora în componente principale. Metoda permite reținerea variabilelor care definesc componenta principală, considerând că restul variabilelor sunt nerelevante. În urma extragerii primelor două componente (echivalente cu tendințele predominante de manifestare a sărăciei), se poate reprezenta grafic profilul sărăciei, şi în cazul în care analiza este structurată pe categorii de populație (socioprofesionale, de vârstă), se poate reda grafic incidența sărăciei pentru fiecare categorie în parte. Politicile de reducere a sărăciei vor fi direcționate în sensul rezultatului analizei. Efectele aplicării unei politici financiare pot fi urmărite în timp şi pe structură prin intermediul acestei metode.

Variabilele utilizate sunt: variabile care reflectă venitul disponibil, dotarea cu bunuri de folosință îndelungată, accesul la învățământ (liceal, universitar), la servicii medicale, moştenirea biologică, utilizarea împrumuturilor şi a venitului disponibil etc.

Modelul constă într-o primă etapă în reprezentarea grafică a țărilor în spațiu cu un număr mare de dimensiuni-caracteristici (numărul variabilelor alese). Dacă se modifică sistemul de coordonate astfel încât direcțiile semiaxelor sărăciei să devină noile axe de coordonate iar ordinea axelor să fie dată de mărimile semiaxelor, ACP va determina depistarea unor factori abstracți, care reprezintă combinații ale variabilelor inițiale. Numărul factorilor abstracți va fi egal cu cel al variabilelor inițiale. În funcție de importanța lor în explicarea sărăciei – fenomenul analizat – factorii se ordonează şi cei mai importanți dintre aceştia devin componente principale, acțiunea celor mai puțin importanți fiind neglijabilă.

Deoarece între datele supuse analizei există discrepanțe mari de valori determinate de variabilitatea tipurilor de date utilizate în analiză, acestea se standardizează înainte de a fi comparate. În acest scop datele se centrează, se scade media şi apoi se împarte la abaterea standard, după următoarea formulă:

$$x' = (x - m_x) / s_x \text{ [1]} \quad (1)$$

Datele centrate se înlocuiesc în matricea coeficienților de corelație, "urma" lor fiind egală cu numărul variabilelor. Acestei matrici i se calculează valorile proprii (λ) a căror sumă exprimă împrăştierea totală. Aceasta este preluată şi exprimată de noii factori ale căror valori se determină prin raportul λ_i / număr de variabile.

Din setul de factori abstracți se selectează de obicei primii doi în ordinea importanței lor (dacă dorim depistarea mai multor "semnificații" ale sărăciei se pot reține şi trei factori abstracți, care implică însă reprezentarea în plan tridimensional ş.a.m.d.). După determinarea coeficienților de corelare între variabile şi cele două componente principale corespunzătoare factorilor respectivi, se trasează cercul corelațiilor care arată apropierea variabilelor de cei doi factori. Se realizează astfel definirea concretă a celor doi factori.

Transpusă în practică şi în cazul în care sfera de definire prin variabile a sărăciei este largă, se identifică de obicei următoarele componente:

- componenta materială şi componenta "gradului de civilizație" (reflectând latura nematerială chiar dacă legătura între cele două este redată printr-o corelație nu foarte puternică) în cazul analizei pe două componente;
- componenta materială, componenta "gradului de civilizație" si componenta spirituală în cazul analizei pe trei componente principale;

În cazul în care corelațiile între variabile nu sunt foarte puternice se aplică metoda rotației varimax, în scopul minimizării numărului de variabile inițiale.

---

[1] Abaterea standard se calculează după următoarea formulă:
$S_x = \Sigma (x_i - m)^2 / (n-1)$ unde, $m = \Sigma x_i / n$

În cazul în care dorim dezvoltarea unei analize longitudinale, aceasta permite surprinderea modificărilor apărute în timp în structura pe componente a sărăciei. Astfel, deşi nivelul cuantificat al sărăciei, ca şi componenta sa materială pot să crească în țara A comparativ cu țara B într-un interval de timp, este posibil ca componenta gradului de civilizație sau cea spirituală să crescă în țara B comparativ cu țara A în aceeaşi perioadă. În funcție de gradul de importanță atribuit componentelor, rezultatul obținut în urma aplicării ACP poate să fie diferit de cel corespunzător comparării valorii sărăciei în cele două țări prin metode tradiționale. Astfel, dacă în mod particular componenta de civilizație este mai relevantă decât cea materială într-o anumită situație, în exemplul prezentat anterior, țara B va fi mai puțin săracă decât țara A.

În cazul aplicării ACP, măsurarea în plan cantitativ a sărăciei permite identificarea mai multor indici parțiali în funcție de componentele alese. Această metodă ar constitui o alternativă la reprezentarea grafică a țărilor supuse comparației.

Avantajul major al utilizării ACP în măsurarea sărăciei constă în posibilitatea eficientizării politicilor financiare publice. Prin cuantificarea stării de sărăcie ce afectează populația din punct de vedere material sau spiritual, politicile financiare care au ca scop creşterea calității vieții prin reducerea nivelului de sărăcie pot fi direcționate în mod direct spre finanțarea acelor sectoare deficitare în resurse sau neglijate (de exemplu cultura, învățământul, sănătatea) pentru încurajarea dezvoltării lor.

Considerăm că deşi abordarea multidimensională a sărăciei nu soluționează pe deplin deficiențele metodelor de măsurare tradiționale, ea deschide o perspectivă nouă în domeniu, caracterizată printr-un grad mai mare de realism, în special în ceea ce priveşte comparațiile internaționale realizate între țări, din punct de vedere al nivelului de bunăstare-sărăcie. Utilizarea mulțimilor fuzzy, a ACP şi a analizei corespondențelor oferă soluții diferite de abordare clasică punând totodată în lumină complexitatea manifestărilor şi în plan real.

Modele de structură latentă

Una dintre problemele legate de măsurarea sărăciei în context multidimensional o reprezintă aplicarea unor teste sau metode pentru verificarea faptului că indicatorii selectați pentru măsurarea sărăciei sau privațiunii măsoară în realitate acelaşi fenomen latent. Testarea indicatorilor se poate face cu ajutorul testării consistenței interne, deşi utilizarea unor estimatori precum coeficientul Cronbach Alfa s-ar aplica impropriu în acest caz, deoarece ipoteza măsurărilor paralele nominale nu este îndeplinită (indicatorii sărăciei au variațe diferite şi eroarea de măsurare nu este arbitrară în jurul indicatorilor şi persoanelor). Faptul că indicatorii sărăciei nu sunt paraleli, determină faptul că ei identifică părți foarte diferite de populație ca fiind sărace[1].

[1] A. Atkinson, *Poverty in Europe*, Oxford: Blackwell Publishers, 1998.

Pentru înlăturarea tuturor inadvertenţelor ce apar în cazul utilizării metodei consistenţei interne a indicatorilor sărăciei, pentru testarea acestora se pot utiliza modele de structură latentă. În anii ’80 s-a studiat posibilitatea construirii unei variabile latente a sărăciei utilizând caracteristicile modelului latent, în special a modelului Rasch[1]. De asemenea, au mai existat studii în anii ’90 legate de utilizarea modelului de structură latentă în vederea construirii unui index latent al privaţiunii ordinale. Utilizarea indicelui latent permite abordarea problemei măsurării sărăciei pe baza mai multor variabile ponderate[2]. Indicatorii sărăciei sunt consideraţi în cadrul acestui model “manifestări imperfecte ale unei structuri latente de sărăcie” şi totodată “măsurări cvaziparalele”[3], pentru că, deşi nu respectă ipoteza măsurării paralele, sunt instrumentaţi să măsoare acelaşi concept.

În cadrul clasei latente a săracilor şi nonsăracilor, indicatorii sărăciei trebuie să fie independenţi unii faţă de alţii, deoarece ei măsoară acelaşi fenomen latent: sărăcia. Ca urmare, indicatorii sărăciei, construiţi pe baza unei variabile latente binare trebuie să respecte ipoteza independenţei locale. Testul independenţei locale a indicatorilor aleşi iniţial ca fiind explicativi ai sărăciei multidimensionale reprezintă aşadar prima etapă în măsurarea deprivării.

Modelul de structură latentă este asemănător cu modelul log-liniar, şi conţine variabilele- manifest A, B, C şi variabila latentă X:

$$Log\ f_{ijkt}^{ABCX} = \theta + \lambda_i^A + \lambda_j^B + \lambda_k^C + \lambda_{it}^{AX} + \lambda_{jt}^{BX} + \lambda_{kt}^{CX}$$

Conform ipotezei independenţei locale, dacă variabila latentă este ţinută constantă, variabilele manifest ar trebui să fie independente din punct de vedere statistic unele faţă de altele.

Acest tip de modele au fost dezvoltate în literatura de specialitate şi de către Goodman (1978), Lazarsfeld şi Henry (1968), McCutcheon (1987).

Pentru a ilustra modul de aplicare al modelului, Pasi Moisio analizează utilizarea unui set de 10 indicatori ai sărăciei asupra datelor provenind din trei ţări: Finlanda, Olanda şi Marea Britanie. Scopul analizei l-a reprezentat ilustrarea modului în care acest test serveşte selecţiei setului optim de indicatori pentru fiecare ţară în parte pentru a măsura acelaşi fenomen. Mai exact, modelul propus este utilizat pentru a studia dacă măsurarea subiectivă a sărăciei se poate realiza în mod corect în diferite ţări, prin intermediul a diferiţi indicatori. Dintre toate variantele, autorul selectează modelul cu două clase latente, pornind de la faptul că pragul optim de sărăcie este un prag calitativ, care separă populaţia în două grupuri. Rezultatele studiului au fost cele aşteptate. Aplicarea modelului a condus la selectarea indicatorilor optimi de măsurare a sărăciei pentru fiecare ţară în parte, din setul de indicatori propuşi iniţial.

---

[1] Gailly Bernard, Hausman Pierre, “Des desavantages relatifs a une mesure objective de la pauvrete” in *Understanding Poverty*, Ed. Sarpellon, Giovanni, 1980.

[2] Desai Meghnad and Shah Anup “An econometric approach to the measurement of poverty”, *Oxford Econometric Papers*, vol. 40, 1988.

[3] Pasi Moisio, “A latent class application to the measurement of poverty”, *IRISS Working Papers Series*, No. 2001-08, CEPS/INSTEAD.

Problemele întâmpinate în plata facturilor (chiriilor sau ipotecilor) şi indexul deprivării durabile reprezintă măsuri optime ale sărăciei subiective şi condițiilor precare de trai în Marea Britanie, dar nu în Finlanda, în timp ce multiplele probleme legate de condițiile de locuit reprezintă un bun indicator în măsurarea nivelului de trai scăzut în Finlanda şi Olanda, dar nu şi în Marea Britanie (rezultate din ECHP).

Indiferent de modelul sau testul utilizat pentru selecția indicatorilor, procesul de măsurare a sărăciei trebuie precedat de identificarea setului optim de indicatori, mai ales în cadrul comparațiilor internaționale, pentru a asigura caracterul de cvasiparalelism al acestora (măsurarea aceluiaşi fenomen latent).

Indicele standardului de viață

Conform teoriei capabilităților a lui Sen, standardul de viață implică un coş de resurse multiple (bunurile) şi de aceea măsurarea sa presupune luarea în considerare a informației privind proprietatea asupra bunurilor durabile.

Un indice teoretic al standardului de viață SL poate fi obținut prin utilizarea unui indice Malmquist al cantității de intrare, definit de Coelli în 1998 după următoarea formulă:

$$SL(u, x^S, x^t) = D_{in}(u, x^S) / D_{in}(u, x^t)$$

Unde, $x = (x_1, x_2,..., x_n)$ defineşte vectorul resurselor,

$u = (u_1, u_2,..., u_m)$ defineşte vectorul funcționalităților,

(x^i, u^i), i = 1...I defineşte setul de resurse şi funcționalități ale unui individ,

x^S, x^t reprezintă doi vectori ai unor resurse diferite,

D_{in} este o funcție input de distanță.

Scopul indicelui Malmquist este stabilirea unui cadru de referință față de care să se determine magnitudinea relativă a celor doi vectori ai resurselor. Dificultatea construirii acestui indice este legată de faptul că indicele depinde de u – vectorul funcționalităților. O aproximare a indicelui, după modelul indicelui Tornquist nu este posibilă deoarece un astfel de indice presupune vectori de preț şi ipoteze privind comportamentul indivizilor.

O altă strategie care evită utilizarea vectorilor de preț este considerarea că toți indivizii sunt egali, adică au acelaşi nivel al funcționalităților. Dacă *e* este un vector M-dimensional al funcționalităților şi L(e) este mulțimea de referință, atunci indivizii cu vectori de resurse având valori mici beneficiază de un standard de viață scăzut şi de un indice având valoare unitară, iar cei care au vectori ai resurselor abundente au un standard de viață ridicat şi indici cu valori subunitare.
După mai multe transformări şi ajustări ale funcției input de distanță, aceasta devine mai mare sau egală cu 1:

$$D_{in}(z^i, e) = \exp\{\max(\varepsilon_i) - \varepsilon_i\}$$

Prin utilizarea acestei metode, toți vectorii resurselor se situează sub sau deasupra mulțimii de referință. Nivelul de trai al individului i se obține prin raportarea $D_{in}(z^i, e)$ la valoarea distanței minime observate, valoare care este egală cu 1.

4.4. Teoria informației şi măsurarea multidimensională a inegalității şi sărăciei

Teoria informației face parte din ştiințele comunicației şi a fost aplicată pentru prima dată în economie în anul 1967 de Theil. Elementul cel mai important al acestei teorii este *logaritmul probabilității*. Informația, pe care se fundamentează întreaga teorie, este definită prin intermediul unei funcții de probabilitate legată de obținerea unui anumit rezultat.

Un alt element al teoriei informației este informația aşteptată sau *entropia*. Entropia reprezintă o mărime a incertitudinii, a dezordinii sau volatilității în legătură cu o anumită distribuție. Valoarea entropiei este minimă, adică zero atunci când se aşteaptă cu certitudine obținerea unui anumit rezultat. Gradul de entropie este maxim atunci când incertitudinea este maximă sau când toate evenimentele au aceeaşi probabilitate de apariție (p_i = 1/ n). În această ultimă situație conținutul informațional al mesajului pentru care probabilitatea de apariție este p_i, poate fi asociat cu formula entropiei lui Shannon:

$$h(p) = -\log(p).$$

Adaptarea teoriei informației la măsurarea multidimensională a inegalității a fost propusă inițial de Maasoumi (1986). El sugerează parcurgerea a două etape:

- definirea unei proceduri care să permită agregarea indicatorilor bunăstării;
- selectarea unui indice al inegalității pentru estimarea gradului de inegalitate multidimensională.

Maasoumi porneşte de la selectarea a n indicatori ai bunăstării (cantitativi sau calitativi) şi notează cu x_{ij} valoarea indicatorului j pentru individul sau gospodăria i (i = 1..n; j = 1..m). Se obține astfel o matrice X, în care linia *i* conține informații privind nivelul de bunăstare al individului, în funcție de *m* indicatori ai bunăstării, iar coloana *j* sintetizează distribuția nivelului de bunăstare reflectat de indicatorul *j* între cei n indivizi.

După stabilirea acestui cadru, se înlocuiesc cei *m* indicatori, respectiv vectorul (x_{i1}, x_{i2},..., x_{im}) pentru fiecare individ *i* cu un indice compozit x_c, care este de fapt un vector cu n componente, corespunzător celor n indivizi. Acest scalar poate fi interpretat fie ca nivelul agregat de utilitate al individului *i* reflectat de cei *m* indicatori ai bunăstării, fie estimarea bunăstării individului *i*, prin prisma unui evaluator social extern.

Problema utilizării practice a scalarului x_{ci} este alegerea unei funcții de agregare care să permită construirea indicelui. Massoumi propune utilizarea în acest scop a unei generalizări multivariate a indicelui entropiei D_γ (q,p), care aproximează cel mai bine nivelul de bunăstare al indivizilor, derivat din indicatorii bunăstării.

$$D_\gamma(x_c, X; \alpha) = \frac{1}{\gamma(\gamma+1)} \sum \alpha_j \left[\sum_{i=1}^{n} x_{ci} \left(\frac{x_{ci}}{x_{ij}} \right)^{\gamma} - 1 \right]$$

Unde, α_j reprezintă ponderea acordată fiecărui indicator j.

După mai multe prelucrări matematice ale indicelui entropiei se obține indicele compozit x_{ci}, în mai multe variante:

- Medie armonică;
- Medie geometrică (γ -> 0);
- Medie aritmetică (γ -> -1).

Acest indice compozit de bunăstare mai poate fi interpretat ca o funcție de utilitate Cobb-Douglas atunci când γ -> 0 sau ca o funcție de utilitate lineară când γ -> -1.

Deşi teoria informației a fost aplicată la măsurarea inegalității de mai multe ori, în domeniul măsurării sărăciei multidimensionale, a fost aplicată doar o singură dată de Miceli în 1997. El a legat măsurarea sărăciei de indicele compozit X_C şi de alegerea unui sistem de ponderi pentru indicatorii x_{ij} şi pentru parametrul γ. Miceli a identificat două soluții în vederea selecției sistemului de ponderare, pornind de la ipoteza γ -> 1.

Una dintre posibilități este acordarea unei ponderi proporționale cu media fiecărui indicator, ceea ce implică acordarea unei ponderi mai mari acelui bun a cărui distribuție este mai difuză. Această soluție se regăseşte şi în cadrul metodei fuzzy, unde unei gospodării sau unui individ, pentru care deprivarea față de un anumit indicator este maximă, i se asociază o pondere minimă.

A doua variantă constă în acordarea de ponderi egale (1/m) tuturor indicatorilor bunăstării.

După definirea indicatorului compozit X_C, Miceli aplică abordarea relativă, specifică analizei unidimensionale a sărăciei, pentru identificarea săracilor. Din punct de vedere metodologic utilizează pragul de sărăcie relativă, pe care îl fixează la un anumit procent (50%) din valoarea mediană a indicatorului compozit X_C. Acei indivizi sau gospodării care se situează sub acest prag de sărăcie sunt identificați ca săraci.

5. MĂSURAREA MULTIDIMENSIONALĂ ŞI COMPARATIVĂ A SĂRĂCIEI, PE BAZA PANELULUI EUROPEAN ECHP[1]

Tema cercetării desfăşurate în Luxemburg, la Centrul de Studiu a Populației, Sărăciei şi Politicilor Socio-economice (CEPS/ INSTEAD) se înscrie în obiectivele generale ale Institutului amintit:

- Conducerea şi organizarea de studii de structură şi longitudinale asupra populației, sărăciei şi politicilor economico-sociale;
- Dezvoltarea instrumentelor de analiză, modelare şi simulare pentru analiza comparativă la nivel regional şi internațional;
- Utilizarea şi crearea de baze de date care conțin date ştiințifice, cu caracter comparativ.

La nivelul Uniunii Europene, tema proiectului de cercetare se încadrează în linia recomandărilor formulate de Consiliul European de la Lisabona (martie, 2000) privind rolul central al politicii sociale în cadrul strategiei Uniunii Europene şi perspectivele de creştere economică susținută "prin intermediul unor locuri de muncă mai bune şi a unei coeziuni sociale mai puternice". Pornind de la faptul că "numărul persoanelor situate sub pragul de sărăcie şi care suferă de excludere socială în interiorul Uniunii este inacceptabil", în cadrul Agendei Social-Politice sunt înscrise "prevenirea şi eradicarea sărăciei şi excluderii sociale, precum şi promovarea integrării şi a participării la viața economică şi socială." (Conferința de la Nisa – decembrie, 2000).

5.1. Prezentarea bazei de date ECHP

Cercetarea de față are ca obiectiv analiza metodelor de măsurare comparativă multidimensională, aplicate bazei de date ECHP[2] şi selecția celei care se adaptează cel mai bine comparației de nivel de trai (bunăstare) la nivelul țărilor UE, pentru care sunt disponibile date în cadrul Panelului European. Analiza metodelor de măsurare permite, la nivel empiric, realizarea de scoruri şi ierarhii privind poziția relativă a țărilor din punct de vedere al aspectelor particulare ale deprivării, sau al nivelului de trai.

---

[1] Proiect finanțat de Comisia Europeană, în baza proiectului de cercetare "Accesul la infrastructura de cercetare" din cadrul Programului de îmbunătățire a potențialului uman", nr. HPRI – CT – 2001 – 00128 şi desfăşurat prin intermediul granturilor IRISS la CEPS/ INSTEAD, Luxemburg.

[2] ECHP – European Consortium Household Panel.

În cadrul cercetării am ales ca sursă de date Panelul European ECHP, deoarece în prezent reprezintă singura sursă de informații privind venitul gospodăriilor şi condițiile de trai în Uniunea Europeană, din perspectivă comparativă. Comparativ cu celelalte baze de date comparative la nivelul UE, disponibile la CEPS/INSTEAD, ECHP prezintă nu numai avantajul legat de includerea țărilor UE, dar şi cel al unui spectru foarte larg de variabile specifice analizelor multidimensionale de sărăcie:

Variabile	Panel ECHP (15 țări)	Panel PACO (7 țări)	Panel CHER (19 țări)
Venit	62	66	30
Demografie	18	16	26
Forța de muncă	46	29	24
Educație	23	3	6
Var. de organizare şi ponderare	22	18	21
Gospodărie	39	1	19
Utilizarea timpului	-	4	-
Sănătate	16	-	7
Cheltuieli	-	-	5
Bunuri durabile	7	-	7
Relații sociale	12	+	4
Var. subiective	4	-	5

Sursa: Paco training session on Cross – National Research with Longitudinal Household Panel Studies, 2002, CEPS/INSTEAD, Luxemburg.

ECHP este o anchetă de tip panel longitudinal armonizat lansată în 1994 şi derivată în parte din panelurile naționale. Conține un set comun de definiții şi se bazează pe un eşantion de gospodării din fiecare țară membră UE.

În forma inițială, ECHP conține informații "confidențiale" din punct de vedere al legii statisticii din UE. Datorită acestui fapt, dar şi datorită complexității bazei de date originale (Production Database – PDB) şi dificultății de utilizare a ei, ECHP nu este disponibilă în formatul original pentru utilizatorii externi. În scopul accesării ei de către cercetători, pe fondul creşterii interesului pentu valorificarea bazelor de date internaționale de tip panel, Eurostat a construit o bază de date longitudinală, accesibilă şi uşor de utilizat (UDB – User Database), derivată din PDB.

ECHP în format accesibil utilizatorilor (UDB) conține date individuale sau la nivelul gospodăriilor, care sunt deja ponderate[1], ceea ce uşurează mult munca cercetătorilor. Ponderile sunt stabilite în funcție de modul de construcție

[1] Algoritmul de stabilire a ponderilor pentru caracteristicile personale şi ale gospodăriilor este prezentat pe larg (inclusiv aspectele metodologice) în *Construction of Weights in the ECHP*, Doc. PAN 165/ 2002 – 12, European Commission, Eurostat.

al eşantionului şi de caracteristicile persoanelor şi gospodăriilor, în scopul de a reflecta structura reală a populației.

Publicarea de numeroase studii şi cercetări pe baza ECHP şi relizarea primului raport asupra sărăciei şi excluderii sociale în UE, fundamentat pe ECHP, a cointeresat multe dintre țările implicate în baza de date în îmbunătățirea calității datelor naționale. Deşi creşterea calității datelor permite realizarea de comparații, au rămas nerezolvate multe probleme legate de procesul de imputare a datelor şi ponderare a acestora[1].

Organizarea datelor sub formă de panel presupune urmărirea unui anumit set de indivizi şi gospodării în timp, în fiecare val. Deoarece între valuri există un procent de indivizi şi gospodării care se pierde[2], orice modificare intervenită în structura bazei de date este înregistrată.

Baza de date ECHP cuprinde două părți importante: fişierul personal[3] (cuprinde informații la nivelul individului) şi fişierul gospodăriei. Anul de debut al ECHP este 1994, când în baza de date erau cuprinse 12 țări (țările membre UE). Proiectul este extins prin adăugarea, în 1995, a Austriei şi, în 1996, a Finlandei. Pentru Suedia, datele sunt disponibile doar începând cu anul 1997 şi sunt transformate în format ECHP din Ancheta Suediei cu privire la condițiile de trai. Ancheta ECHP este întreruptă în 1997 pentru Germania, Luxemburg şi Marea Britanie iar datele pentru 1998, 1999, 2000* (în curs de apariție) sunt derivate din panelurile naționale.

Mărimea eşantionului s-a modificat în timp, începând cu anul 1994, atât la nivelul indivizilor, cât şi la nivelul gospodăriilor, după cum urmează:

Anul	**UE/ indiv.**	**Creştere procentuală față de valul precedent**	**UE/ gosp.**	**Creştere procentuală față de valul precedent**
1994	61.273	-	130,788	-
1995	61.017	-0,4	131.450	0,5
1996	62.670	2,7	134,228	2,1
1997	68.260	8,9	143,865	7,2
1998	65.568	+3,9	136,134	-5,4
1999	63.764	-2,8	131,233	-3,6

Sursa: Baza de date ECHP, versiune valabilă în iulie 2003.

[1] Aspecte privind creşterea calității datelor din ECHP prin: creşterea dimensiunii eşantionului ECHP, procedura de imputare a venitului, modificări metodologice produse pe parcursul primelor 6 valuri sunt detaliate în *The EC Household Panel "Newsletter" (01/ 02)*, European Comunities, 2003.

[2] Procentul de pierderi este datorat fie unor cauze obiective (deces, instituționalizare, migrație), fie unor cauze subiective (pierderea contactului cu individul/gospodăria respectivă, refuz).

[3] În eşantion sunt cuprinse doar persoane cu vârsta mai mare de 16 ani. Acesta este criteriul de eligibilitate pentru intervievarea persoanelor.

La nivelul numărului de gospodării intervievate, creşterea procentuală a anului 1999 faţă de 1994 a fost de 4,5%, iar la nivelul persoanelor intervievate, creşterea procentuală, în acelaşi interval, a fost de +0,2%. Procentul de pierdere a unităţilor din baza de date (*attrition* în engl.) este mai redus în ţările care au experimentat paneluri naţionale pentru o perioadă mai lungă (Germania, Marea Britanie, Danemarca). Portugalia (fără panel naţional înainte de 1994) este o altă ţară care înregistrează un procent foarte mic de pierderi.

5.2. Descrierea proiectului de cercetare şi a metodologiei

Îmbogăţirea cadrului conceptual al sărăciei în ultimele decenii, printr-o diversitate de abordări economice şi sociologice, a permis trecerea treptată de la perspectiva unidimensională asupra sărăciei, bazată exclusiv pe utilizarea unui singur indicator (de natura venitului sau consumului), la cea multidimensională, bazată pe conceptele de deprivare socială, excludere socială, capabilităţi şi funcţionalităţi.

Studiul măsurării sărăciei a fost iniţiat de Booth (1892) şi Rowntree, prin definirea sărăciei, a pragului de sărăcie şi a ratei sărăciei, pe baza abordării în termeni de nevoi fundamentale. În anii ’70, cercetările empirice realizate de economişti şi sociologi au marcat o nouă etapă în literatura sărăciei, etapă încununată în 1976 cu fundamentarea studiului axiomatic al sărăciei, de către Amartya Sen.

Noile abordări ale sărăciei pot fi încadrate, după Dagum[1] în trei direcţii principale:

- Abordarea axiomatică a sărăciei – A. Sen;
- Analiza sărăciei subiective – şcoala Leyden[2], Olanda;
- Conceptul de sărăcie multidimensională.

Oportunitatea depăşirii cadrului unidimensional al sărăciei a fost prezentată în multe lucrări de specialitate[3] şi se justifică prin faptul că separarea săracilor de nonsăraci prin intermediul unui prag nu prezintă relevanţă pentru măsurarea unui fenomen atât de complex, deoarece:

- Sărăcia are o multitudine de laturi şi dimensiuni;
- Sărăcia unidimensională nu permite cuprinderea într-un singur indicator a sărăciei, deprivării şi inegalităţii[4];
- Nu ia în considerare distribuţia averii/ bunăstării în interiorul grupei săracilor/ bogaţilor.

---

[1] Dagum C., *Analysis and Measurement of Poverty and Social Exclusion using Fuzzy Sets Theory. Application and Policy Implications*, University of Bologna, 2002.

[2] Van Praag, 1968, 1991; Hagenaars, 1986.

[3] Townsend, 1985; Sen, 1985; PNUD; Hagenaars, 1986; Brandolini, D’Alessio, 1998; Klasen, 2000; Cerioli, Zani, 1990; Martinetti,1994, 2000; Cheli, Lemmi, 1995.

[4] Martinetti, Enrica Chiappero “A Multidimensional Assessment of Well-being based on Sen’s Functioning Approach”, *Rivista Internazional di Scienze Sociali*, *nr. 2*, 2000.

Extinderea sărăciei la nivel conceptual, prin cuprinderea în dimensiunea sa a unei multitudini de aspecte ale deprivării este legată în principal de contribuția esențială a lui Amartya Sen. *Capabilitățile* şi *funcționalitățile* au reorganizat la nivel teoretic definirea şi măsurarea sărăciei, însă există numeroase dificultăți legate de transpunerea în termeni practici a noilor sensuri ale sărăciei. Aceste probleme pot fi explicate prin faptul că deşi au fost elaborate multe studii asupra multidimensionalității sărăciei la nivel conceptual, în practică au fost transpuse doar câteva aplicații empirice care să surprindă bogăția noului concept de sărăcie. Cel mai cunoscut exemplu de transpunere în termeni practici a funcționalităților şi capabilităților, la nivel oficial, este Indicele Dezvoltării Umane[1].

Cercetarea de față valorifică metoda "Totally Fuzzy and Relative" (TFR)[2] propusă de Cheli şi Lemmi (1995) şi alternativa propusă de Andrea Filippone, Bruno Cheli şi Antonella D'Agostino[3], constând în determinarea poziției sociale relative a gospodăriei mediane în cadrul populației analizate.

Prima parte a proiectului constă în selectarea funcționalităților care reflectă într-o combinație optimă nivelul de trai al indivizilor/ gospodăriilor şi transpunerea lor în indicatori. Realizarea acestei etape presupune asumarea unui compromis între utilizarea tuturor indicatorilor de nivel de trai, pentru obținerea unei imagini globale a acestuia şi constrângerile impuse de disponibilitatea bazei de date, respectiv posibilitățile de evaluare a dimensiunilor propuse. Prima parte se concretizează, după selecția finală a variabilelor din baza de date în elaborarea unei funcții a sărăciei, pornind de la un set de rezultate statistice şi de considerații privind multidimensionalitatea sărăciei.

A doua parte a proiectului conține aplicarea celor două metode de măsurare asupra funcției de sărăcie formulate în prima parte şi realizarea de ierarhii şi comparații internaționale de nivel de trai/ deprivare, corespunzător celor două seturi de rezultate obținute anterior.

A treia parte conține o analiză comparativă asupra relevanței celor două metode de măsurare, aplicate funcției propuse, asupra țărilor cuprinse în baza de date. Va fi analizat atât impactul funcției sărăciei asupra rezultatelor particulare cât şi posibilitățile de transpunere în practică a funcției şi a celor două metode de măsurare.

---

[1] PNUD, *Raportul asupra Dezvoltării Umane*, 1990-2000, Oxford University Press.

[2] Cheli Bruno, Lemmi Achille, "A Totally Fuzzy and Relative Approach to the Multidimensional Analysis of Poverty", *Economic Notes by Monte dei Paschi di Siena*, vol. 24, no.1, 1995.

[3] Filippone Andrea, Cheli Bruno şi D'Agostino Antonella "Addressing the Interpretation and the Aggregation Problems in Totally Fuzzy and Relative Poverty Measures", ISER *Working Papers nr. 22*, 2001.

Aspecte metodologice ale cercetării

Prima metodă propusă spre analiză este Totally Fuzzy and Relative (TFR). Măsurarea sărăciei se localizează astfel în cadrul multidimensional, pentru a surprinde mai multe laturi ale nivelului de trai. Alegerea metodei este legată de considerația că analiza şi măsurarea sărăciei implică atât cuantificarea *multidimensionalității*, respectiv utilizarea *mulțimilor fuzzy* pentru a defini gradul de apartenență la mulțimea fuzzy a săracilor (ceea ce justifică denumirea de Totally Fuzzy[1]), cât şi caracterul *relativ*[2] al metodei de măsurare, deoarece acesta se aplică asupra întregii distribuții.

Metoda TFR se adaptează conceptului contemporan de sărăcie, care nu mai poate fi caracterizat doar în termeni economici, pentru că dimensiunea sa actuală este multilaterală şi complexă (Sen 1985, 1992). În plus, *multidimensionalitatea relativă*, care stă la baza metodei TFR este cea mai adecvată definiție a sărăciei în țările dezvoltate, unde deprivarea la nivelul nevoilor fundamentale reprezintă elementul discriminant al sărăciei (B. Cheli, A. Lemmi, 1995).

Măsurarea sărăciei prin metoda mulțimilor fuzzy[3] stabileşte gradul de apartenență la submulțimea săracilor fără utilizarea pragurilor de sărăcie absolută stabilite în mod arbitrar şi totodată prin includerea în cadrul mărimii a venitului, consumului, posesiei de bunuri de consum îndelungat, percepției subiective a sărăciei etc.

Noua specificație a funcției de apartenență propusă de Cheli şi Lemmi aduce o serie de modificări funcției lui Cerioli şi Zani. Prin aplicarea unui criteriu fuzzy asupra unui vector de k indicatori ai sărăciei sunt evitate alegerea şi fixarea a două valori prag, sub şi deasupra cărora sunt definite mulțimea săracilor şi respectiv mulțimea bogaților[4], precum şi forma lineară a funcției indicatorilor cantitativi şi ordinari.

Metoda TFR se aplică tuturor tipurilor de variabile ale sărăciei:

- Variabile cantitative.

---

[1] Metoda şi termenul "*Totally Fuzzy*" sunt introduse în măsurarea sărăciei de Andrea Cerioli şi Sergio Zani, "A Fuzzy Approach to the Measurement of Poverty" în C. Dagum şi M. Zenga editori *Income and Wealth Distribution, Inequality and Poverty*, *Studies in Contemporary Economics*, Springer Verlag, Berlin, 1990.

[2] B. Cheli şi A. Lemmi îmbogățesc metoda fuzzy de măsurare a sărăciei, propusă inițial de Cerioli şi Zani cu termenul "*relativ*", referitor la caracterul măsurării, ceea ce se concretizează în propunerea unei noi metode fuzzy de măsurare "Totally Fuzzy and Relative" – Cheli B., Lemmi A., "A Totally Fuzzy and Relative Approach to the Multidimensional Analysis of Poverty", *Economic Notes*, nr.1 – 1995.

[3] Autorul metodei fuzzy este L.A. Zadeh "Fuzzy Sets", *Information and Control*, nr.8, 1965.

[4] Acesta este cel mai important aspect metodologic referitor la aplicarea mulțimilor fuzzy în măsurarea sărăciei, de către A. Cerioli şi C. Zani (aspect tratat pe larg în cadrul capitolului de prezentare a metodei fuzzy de măsurare a sărăciei multidimensionale).

- Variabile dihotomice (binare).
- Variabile ordinare.

În cazul variabilelor dihotomice, funcția propusă de Cheli şi Lemmi este similară cu cea a lui Cerioli şi Zani. În cazul variabilelor cantitative, Cheli şi Lemmi consideră că acestea nu reprezintă un simptom de sărăcie (datorită continuității lor), ci mai degrabă sugerează riscul de sărăcie. În aceeaşi manieră sunt interpretate şi variabilele ordinare care sunt ordonate în sensul creşterii riscului de sărăcie asociat.

Indiferent de tipul variabilei sărăciei x, funcția de apartenență la submulțimea săracilor $g(x_{ij})$ se defineşte prin relația:

$$g(x_{ij}) = H(x_j)$$

Unde $H(x_j)$ reprezintă distribuția observată a funcției x, *i* este identificatorul gospodăriei şi *j* este identificatorul variabilei sărăciei[1].

Noua specificație a funcției de apartenență nu mai este arbitrară, precum este vechea specificație. În cazul în care una dintre frecvențe este egală cu o valoare extremă, cele două specificații coincid.

Atunci când variabila x este ordinară şi frecvența asociată uneia dintre categoriile extreme este ridicată, Cheli şi Lemmi recomandă utilizarea formei normalizate a următoarei funcții:

$$g(x_i) = g(x_{k-1}) + \frac{H(x_{(k)}) - H(x_{(k-1)})}{1 - H(x_{(1)})} \qquad \text{dacă } x_i = x_k \ (k > 1)$$

$$g(x_i) = 0 \qquad \text{dacă } x_i = x_1$$

Unde, $x_1, x_2, ..., x_m$ reprezintă categoriile lui x ordonate în sensul creşterii riscului de sărăcie. Funcția de apartenență ia valoarea 0 atunci când exprimă cel mai scăzut risc de sărăcie în timp ce valoarea 1 este asociată celui mai ridicat risc de sărăcie. Valorile intermediare ce corespund intervalului (0, 1) depind de distribuția caracteristicilor populației.

Formula mai poate fi scrisă şi în următoarea formulare:

$$g(x_i) = \frac{H(x_{(k)}) - h(x_{(1)})}{1 - h(x_{(1)})} \quad \text{pentru } x_i = x_{(k)},\ k = 1,..., m$$

Unde, $h(x_{(1)})$ reprezintă frecvența relativă a variabilelor x

Pentru variabilele monetare continue, de tipul venitului sau consumului, Cheli şi Lemmi propun utilizarea unei variante a funcției, modificate față de specificația originală:

$$g(x_i) = [1 - H(x_i)]^{\alpha}$$

Unde, α determină ponderea relativă a săracului față de cel mai puțin sărac. Valoarea exponentului se determină în scopul de a egala E[g(x)] cu rata sărăciei, considerând un prag de sărăcie dat.

---

[1] Această formă a funcției corespunde situației în care creşterea indicatorului x determină şi creşterea gradului de sărăcie. În caz invers se utilizează funcția $1 - H(x_j)$.

Dezavantajul utilizării funcției lineare a venitului sau a altor variabile monetare constă în interpretarea similară a tuturor unităților situate în părțile extreme ale celor două praguri (Cheli, Lemmi, 1995).

În aplicațiile empirice, după determinarea $g(x_i)$, adică a *indicelui individual de deprivare* specific pentru variabila/ indicatorul x, se poate defini un *indice colectiv al deprivării* raportat la x, ca medie aritmetică a funcțiilor de apartenență $g(x_i)$ la nivelul întregii populații.

$$P = \frac{1}{n} \sum_{k=1}^{m} h(x_{(k)}) \cdot g(x_{(k)})$$

Determinarea unui indice global al sărăciei prin agregarea tuturor variabilelor implică utilizarea unui sistem de ponderare. Aprofundarea acestui aspect se va realiza în ultima parte a cercetării.

Metoda TFR este de fapt o generalizare a tehnicilor tradiționale de măsurare a sărăciei, inclusiv a pragurilor de sărăcie bazate pe venit sau consum. În cazul pragului de sărăcie de exemplu, includerea variabilei economice sub forma unei variabile binare în cadrul metodei fuzzy, exprimând prezența sau absența sărăciei, sugerează cele două părți ale distribuției conform abordării tradiționale – sub şi deasupra pragului de sărăcie.

A doua metodă aplicată în cercetarea de față este cea propusă de Andrea Filippone, Bruno Cheli şi Antonella D'Agostino. Noua formă a funcției de apartenență propusă de ei vine să corecteze funcția propusă de Cheli şi Lemmi (1995) datorită insconsistenței acesteia în anumite situații. Un exemplu de astfel de situație, în care aplicarea metodei TFR produce rezultate care în mod intuitiv nu corespund situației reale, este prezentat mai jos.

Să presupunem că distribuția frecvențelor la nivelul unei variabile este simetrică în jurul valorii mediane în cazul A, situație care, din punct de vedere a deprivării, prezintă o îmbunătățire față de situația B:

		Situația A			**Situația B**	
Variabila X	**h(X)**	**H(X)**	**g(X)**	**h(X)**	**H(X)**	**g(X)**
Risc mic de sărăcie	0,10	0,10	0	0,10	0,10	0
Risc mediu de sărăcie	0,80	0,90	0,88	0,85	0,95	0,94
Risc mare de sărăcie	0,10	1	1	0,05	1	1
Indicele TFR			**0,811**			**0,849**

***Sursa**: Datele sunt alese arbitrar şi prelucrate după un exemplu utilizat de Andrea Filippone, Bruno Cheli şi Antonella D'Agostino (2001).*

Se poate observa că în situația B, deşi riscul de sărăcie se reduce la nivelul distribuției frecvențelor h(x) (riscul mare de sărăcie se diminuează prin creşterea cu aceeaşi valoare a riscului mediu de sărăcie, ceea ce echivalează cu o îmbunătățire a situației globale, la nivelul indicatorului X), totuşi valoarea indicelui TFR creşte. Un alt inconvenient al indicelui TFR este legat de faptul că funcția de apartenență ar trebui să aibă o valoare intuitivă apropiată de 0,5,

deoarece distribuția variabilei X este simetrică în jurul valorii centrale. Ori, conform metodei TFR, valoarea funcției pentru valoarea centrală este 0,88, respectiv 0,94, nefiind apropiate de 0,50, Aceste inconveniente generate de metoda TFR sunt corectate prin noua formă a funcției de apartenență.

Deşi acesta este miezul teoriei Filippone-Cheli-D'Agostino şi totodată justificarea fundamentării unei noi abordări, *personal* consider că valorile ridicate ale funcției de apartenență Cheli-Lemmi corespunzătoare poziției centrale se justifică prin prisma însăşi conceptului de sărăcie relativă: în cuantificarea sărăciei relative nu doar valoarea indicatorului este importantă, respectiv poziția mediană, ci şi frecvența de distribuție a respectivei valori. Cu cât frecvența de distribuție este mai înaltă, cu atât procentul de indivizi deprivați este mai scăzut, deci sărăcia relativă este mai ridicată. Aceasta reprezintă de fapt şi caracteristica societății contemporane, afectată mai mult de sărăcia relativă şi nu de cea absolută (mai ales la nivelul țărilor dezvoltate)[1]. Din acest punct de vedere, reformularea funcției TFR nu este justificată.

Pentru corectarea inconvenientului menționt anterior, Filippone-Cheli-D'Agostino propun următoarea formulare a funcției de apartenență[2]:

$$H(x_i) = \frac{1}{2} h(x_{(1)}) \text{ dacă } x_i = x_{(1)}$$

$$H(x_i) = H(x_{(k-1)}) + \frac{1}{2} h(x_{(k)}) \text{ dacă } x_i = x_{(k)} \ (k > 1)$$

Sau, într-o altă formulare mai compactă:

$$H(x_i) = H(x_{(k-1)}) + \frac{1}{2} h(x_{(i)}) \, x_{(k-1)} < x_i = x_{(k)} \ , \ i = 1,\ldots, n$$

Din punct de vedere conceptual, mecanismul celor două funcții este asemănător. Singura diferență constă în faptul că, în cadrul metodei TFR toate unitățile (indivizi sau gospodării) care împart aceeaşi valoare a variabilei sunt considerate la fel de deprivate (au aceeaşi valoare a funcției de apartenență g(xi)), în timp ce conform noii specificații jumătate din unitățile care au aceeaşi valoare sunt considerate mai bine situate pe scara deprivării, comparativ cu cealaltă jumătate.

Pornind de la distribuția exemplificată anterior, putem determina valorile funcției pentru frecvențele corespunzătoare:

---

[1] Pe această caracteristică a sărăciei relative, referitoare la considerarea frecvențelor asociate distribuției variabilelor sărăciei se bazează şi principiul pe care îl regăsim în fundamentarea sistemului de ponderare: cele mai importante laturi ale sărăciei, cărora trebuie să le atribuim o importanță mai mare, sunt cele mai discriminante sau difuze; ele caracterizează stilul de viață tipic societății respective.

[2] În cadrul noii formulări se menține aceeaşi formă a funcției: $g(x_i) = H(x_i)$ dacă gradul de deprivare creşte odată cu creşterea variabilei x.

		Situația A			Situația B	
Variabila X	**h(X)**	**H(X)**	**g(X)**	**h(X)**	**H(X)**	**g(X)**
Risc mic de sărăcie	0,10	0,10	0,05	0,10	0,10	0,05
Risc mediu de sărăcie	0,80	0,90	0,50	0,85	0,95	0,57
Risc mare de sărăcie	0,10	1	0,95	0,05	1	0,975
Indicele TFR			**0,5**			**0,5**

Comparativ, noua specificație a funcției determină o valoare mai mică a indicelui deprivării decât vechea funcție. Aplicată la exemplul menționat anterior, noua funcție asociază valorii medii a variabilei X valoarea 0,5 în situația A şi valoarea 0,52 în situația B. În ambele situații, valoarea TFR este 0,5. Aceste rezultate corespund cerințelor particulare formulate de autori.

Din punct de vedere al rezultatelor obținute prin aplicarea funcției Filippone-Cheli-D'Agostino, prezintă relevanță numai variabilele ordinare, deoarece pentru variabilele continue cele două specificații coincid, iar pentru cazul variabilelor dummy, noua specificație furnizează exact acelaşi rezultat ca şi tabloul frecvențelor. În plus, determinarea unui indice global al deprivării, aplicat întregii populații este irelevantă conform noii metode întrucât media funcțiilor de apartenență este întotdeauna ˝. La acelaşi rezultat se ajunge şi prin calcularea mediei sau indicilor TFR la nivelul variabilelor continue sau dummy.

În final, singura direcție de analiză deschisă de noua fomulare a funcției este măsurarea deprivării relative prin determinarea poziției sociale a gospodăriei mediane în cadrul populației analizate, raportat la indicatorul x. Autorii utilizează notația $P^{B/A}$ pentru identificarea poziției gospodăriei mediane din populația B raportată la scala deprivării populației A ($P^{A/A}$ = 0,5).

Pornind de la datele din exemplul menționat anterior:

$$P^{B/A} = \sum g^{A}(x)\, h^{B}(x) = 0{,}798$$

Procesul de agregare la nivelul unui indice global al sărăciei se poate desfăşura în două moduri:

- Constituirea unor indici ai deprivării la nivel individual prin agregarea pentru fiecare individ/gospodărie în parte a tuturor indicatorilor deprivării;
- Determinarea de funcții de apartenență la nivelul fiecărui indicator al sărăciei, prin agregarea funcțiilor individuale.

Din considerente de ordin practic determinarea funcțiilor de apartenență pentru variabilele selectate, prin agregarea la nivel individual este varianta utilizată în cercetările empirice. Astfel, se poate obține o mărime individuală a deprivării globale:

$$F(x_i) = f(x_{i1},\ldots, x_{ik}) = \frac{\sum_{j=1}^{k} w_j g_j(x_{ij})}{\sum_{j=1}^{k} w_j} \quad \text{unde } w_j = w(P_j) = w\left(\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} g_j(x_{ij})\right)$$

Prin ajustarea mărimii individuale a deprivării globale pentru întreaga populație şi după alegerea unui sistem de ponderare pentru indicii corespunzători variabilelor deprivării, se obține un indice colectiv al deprivării globale :

$$P = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} \frac{\sum_{j=1}^{k} w_j g_j(x_{ij})}{\sum_{j=1}^{k} w_j} = \frac{\sum_{j=1}^{k} w_j\left(\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} g_j(x_{ij})\right)}{\sum_{j=1}^{k} w_j} = \frac{\sum_{j=1}^{k} w_j P_j}{\sum_{j=1}^{k} w_j}$$

5.3. Selectarea variabilelor şi construirea funcției de sărăcie

Aspecte teoretice şi empirice privind selectarea dimensiunilor sărăciei

Alegerea indicatorilor condițiilor de trai se poate face *a priori* şi *a posteriori*.

A priori, indicatorii deprivării pot fi stabiliți, pe baza listei funcționalităților selectate şi utilizate în cercetările empirice de către economişti şi sociologi ai bunăstării. În acest caz, alegerea este constrânsă de limitările bazei de date (Alkire, 2002).

A posteriori, selecția indicatorilor este rezultatul aplicării unei tehnici statistice multivariate de analiză a datelor (analiza factorială, analiza cluster etc.) asupra eşantionului[1].

Cercetarea de față valorifică ambele modalități. Dintr-un set larg de variabile selectate inițial se formează un grup mai restrâns, prin aplicarea analizei statistice a Componentelor Principale Categoriale. Criteriile de alegere a setului inițial de variabile precum şi rezultatele analizei PCA (Principal Component Analysis) sunt prezentate pe larg mai jos. Metodologia, suportul teoretic şi direcțiile de analiză urmăresc cele mai recente lucrări în domeniul măsurării fuzzy a sărăciei: Cheli şi Lemmi (1995), Chiappero Martinetti (2000), Brandolini şi D'Alessio (1998, 1999), Nussbaum (2000), Alkire (2002), M. Costa (2002, 2003), Dagum (2002).

[1] Schokkaert şi Van Ootegem (1990) aplică analiza factorială pentru identificarea a cinci dimensiuni ale bunăstării în Franța (într-o anchetă asupra indivizilor), după care aplică analiza regresiei asupra funcționalităților obținute, în funcție de caracteristicile personale, pentru structurarea valorilor factorilor.

Cadrul general de selecție al indicatorilor este dat de indicatorii comuni ai UE de nivel 1 şi 2[1], indicatori ce vor fi utilizați în viitor de statele membre în Planurile Naționale de Acțiune împotriva Excluderii Sociale, la propunerea Comisiei Europene (2000, 2001). Dintre aceşti indicatori, cei mai importanți (de nivel 1), la nivel individual sunt:

- riscul sărăciei financiare;
- inegalitatea monetară;
- nivelul de educație;
- ratele şomajului pe termen lung;
- procentul de populație ce trăieşte în gospodării fără angajați pe piața forței de muncă;
- starea de sănătate;
- starea gospodăriei din perspectivă obiectivă sau subiectivă.

Selectarea inițială a setului larg de variabile explicative ale sărăciei valorifică cercetări anterioare în domeniu.

Indicatorii deprivării pot fi grupați sau analizați, pornind de la faptul că metodele de măsurare fuzzy a sărăciei sunt de două tipuri[2]:

- Metoda bazată pe o variabilă monetară se numeşte *fuzzy monetară*;
- Metoda bazată pe mai mulți indicatori referitori la condiția gospodăriei şi la posesia de bunuri durabile se numeşte *fuzzy suplimentară*.

Un prim criteriu de selecție a indicatorilor este legat de satisfacerea nevoilor individuale/ale gospodăriei. Principiul nevoilor fundamentale, deseori citat şi utilizat în cercetări[3], necesită pe lângă cerința îndeplinirii acestui criteriu şi punctarea diferenței între nevoile "esențiale" şi cele care depind de gusturile şi preferințele individuale (Mack şi Lansely, 1985).

Alt criteriu se referă la necesitatea abordării diferențiate a indicatorilor *de cauză* de indicatorii *de efect*[4]. Indicatorii de cauză exprimă expunerea la riscul de deprivare în timp ce indicatorii de efect exprimă nivelul real al nevoilor nesatisfăcute. Transpunerea în practică a acestui criteriu este dificilă, deoarece mulți indicatori sociali reprezintă atât cauză cât şi efect al deprivării.

---

[1] Indicatorii de nivel 1 sunt considerați cei mai importanți indicatori ai excluderii sociale, în timp ce indicatorii de nivel 2 descriu alte dimensiuni ale problemei analizate şi sprijină prin construcția lor indicatorii de nivel 1 – "*Social Indicators. The EU and Social Inclusion"*, Atkinson T. (coord.), Oxford University Press 2002.

[2] Betti G., Cheli B., *Poverty Dynamics in Great Britain, 1991-1997. A Multidimensional, Fuzzy and Relative Approach to Analysis*, British Household Panel Survey Research Conference 2001, Colchester, UK.

[3] Townsend P., *Poverty in the United Kingdom*, Penguin Books, Middlesex, 1979.

[4] Pentru prima dată se atrage atenția asupra acestei diferențe fundamentale de către Cheli B. şi Lemmi A. în "A Totally Fuzzy and Relative Approach to the Multidimensional Analysis of Poverty", *Economic Notes nr. 1,* 1995.

Unitatea statistică longitudinală joacă un rol foarte important în orice analiză multidimensională a sărăciei. Variabilele deprivării pot fi alese fie la nivel individual, fie la nivel de gospodărie. Consider că există mai multe argumente în favoarea utilizării gospodăriei ca unitate statistică de agregare a sărăciei. În primul rând, abordarea fuzzy suplimentară implică utilizarea mai multor indicatori care se regăsesc la nivelul variabilelor gospodăriei, privind condițiile gospodăriei, bunurile de folosință îndelungată etc. Agreagarea sărăciei la nivel individual implică necesitatea depăşirii unor probleme econometrice care constau în:

- existența unei corelații puternice între membrii care aparțin unei anumite gospodării, de-a lungul unei perioade de timp;
- introducerea de efecte individuale pentru unitățile care au aceeaşi valoare a variabilelor dependente.

Spectrul nevoilor individuale se lărgeşte odată cu mutarea cadrului analizei în perioada contemporană, în zona țărilor dezvoltate. În afară de latura financiară, destinată în primul rând acoperirii nevoilor alimentare, sfera deprivării mai cuprinde şi aspecte privind gospodăria şi întreținerea acesteia, poziția pe piața muncii, educația, sănătatea, interacțiunile sociale şi condițiile psihologice[1].

Deoarece spectrul laturilor deprivării este extrem de larg, măsurarea sărăciei implică rezolvarea unor probleme legate de numărul total al dimensiunilor deprivării şi combinația optimă de dimensiuni în cadrul unei mărimi multidimensionale. Interrelaționarea dintre componentele dimensiunilor deprivării justifică analiza conceptului de sărăcie din această perspectivă, adică dacă identificarea stării sociale a unei persoane cu sărăcia se bazează pe deprivarea la nivelul unei singure dimensiuni (în acest caz conceptul de sărăcie are natură *disjunctivă*) sau la nivelul tuturor dimensiunilor (concept de natură *conjunctivă*).

Alkire (2002) menționează că există patru motive pentru precizarea acestor dimensiuni:

- Asigurarea unei baze epistemiologice şi empirice obiectivului multidimensional al dezvoltării umane. O abordare multidimensională a sărăciei implică alegerea mult mai multor valori, decât cele specifice pieței.
- Răspunderea la nevoia comunităților de metodologii pentru evaluarea problemelor controversate.
- Un set de dimensiuni poate ajuta grupurile în identificarea impacturilor neintenționate şi imprevizibile.
- Al patrulea motiv se referă la economia politică a ideilor: teoriile care nu sunt uşor de utilizat, nu se răspândesc.

[1] Van Ootegem, Schokkaert (1990), Brandolini, D'Alessio (1999), Chiappero Martinetti (2000).

Amartya Sen admite că măsurarea sărăciei presupune în ultimă instanță identificarea unui set de *capabilități fundamentale* şi ordonarea acestora dinspre cele centrale spre cele triviale. Aceasta ridică însă problema *evaluării* capabilităților. Alkire consideră că principala problemă ridicată de propunerea unui set de dimensiuni este că trebuie evitate atât derivarea acestuia "dintr-un punct de vedere particular metafizic, cât şi superspecificarea sa precum şi caracterul prescriptiv", deoarece "dimensiunile sunt evidente prin ele însele, incomensurabile, ireductibile şi nonierarhice" .

Pe baza criteriilor amintite anterior, precum şi a altor criterii şi principii, cele mai relevante funcții de sărăcie multidimensională din literatura de specialitate includ următoarele variabile – simptome ale sărăciei – majoritatea dintre ele fiind stabilite *a posteriori*:

1. *Andrea Cerioli, Sergio Zani* (1990) – prezența persoanelor invalide sau în vârstă care necesită asistență, absența economiilor, plata cu întârziere a facturilor de gaz şi electricitate, beneficierea de tratament medical gratuit, superaglomerarea locuințelor, lipsa băii, lipsa încălzirii, lipsa telefonului, lipsa autoturismului, imposibilitatea petrecerii vacanțelor departe de casă în perioada unui an.
2. *Dagum* (1992) – venitul net disponibil echivalent, sex, vârstă şi statut al capului de gospodărie, nivelul de educație al capului gospodăriei, al tatălui său, al soției şi tatălui acesteia, ocupația profesională a capului gospodăriei, mărimea gospodăriei, tipul, locația, mărimea, posesia proprietății şi serviciile de încălzire ale gospodăriei de rezidență, numărul de băi în cadrul locuinței, raportul între numărul de membri ai gospodăriei, venitul şi mărimea sa.
3. *David Miceli* (1998) – condițiile gospodăriei (apă caldă, metrii pătrați de locuință/pers.), posesia bunurilor de folosință îndelungată (8 bunuri), venitul disponibil echivalent, cheltuielile echivalente (alimente, îmbrăcăminte şi încălțăminte, petrecerea timpului liber, cultură şi hoteluri).
4. *Gianni Betti, Antonella D'Agostino, Laura Neri* (2000) – titlul de proprietate asupra locuinței, lipsa încălzirii centrale, TV color, videorecorder, maşină de spălat, maşină de spălat vase, computer, CD player, cuptor cu microunde, autoturism.
5. *Enrica Chiappero Martinetti* (2000) – gospodărie (indicele de aglomerare, utilități de bază), sănătate (boli cronice), educație, interacțiuni sociale (prieteni, participare pasivă, participare activă, interese politice), condiții psihologice (gradul de satisfacție față de condițiile economice, relațiile sociale, sănătate, condițiile de muncă, petrecerea timpului liber).

6. *Gianni Betti, Bruno Cheli* (2001) – venitul net disponibil echivalent (mărimea fuzzy monetară), lipsa încălzirii centrale, a maşinii de spălat, a cuptorului cu microunde, a computerului, a maşinii, a TV color, a maşinii de spălat vase, a CD player, număr insuficient de camere (mărimea fuzzy suplimentară).
7. *Ancheta suedeză asupra nivelului de trai* – accesul la servicii medicale, condițiile de muncă şi situația pe piața forței de muncă, resurse economice, educație, familie şi integrare socială, gospodărie, siguranța vieții şi proprietății, recreație şi cultură, resurse politice.
8. *Costa Michele* (2002) – venitul total net echivalent, mărimea gospodăriei şi dimensiunea gospodăriei de referință, probleme de mediu înconjurător, vandalism, crime în zona de rezidență a gospodăriei, facilități de încălzire şi existența băii, tipul gospodăriei, principala activitate profesională şi statusul persoanei de referință, nivelul de educație.

Baza de date ECHP a constituit o sursă generoasă de date pentru cercetarea asupra comparabilității deprivării relative între țările membre UE pe baza unei funcții multidimensionale a sărăciei.

Selecția variabilelor s-a realizat în două etape: în prima etapă au fost identificate variabilele ECHP, conform cu dimensiunile propuse în cadrul funcției sărăciei. În a doua etapă, prin aplicarea analizei factoriale a fost restrâns setul inițial de variabile.

În cadrul demersului empiric am pornit de la următoarele dimensiuni ale sărăciei multidimensionale, decizie fundamentată pe suportul teoretic prezentat anterior:

La nivel de gospodărie:

1. Dimensiunea financiară.
2. Dimensiunea privind starea gospodăriei şi condițiile de locuit.
3. Dimensiunea privind dotarea gospodăriei cu bunuri de folosință îndelungată.
4. Dimensiunea privind consumul gospodăriei.
5. Dimensiunea privind tipul gospodăriei.
6. Dimensiunea privind relațiile sociale.
7. Dimensiunea subiectivă.

La nivel de individ (membru al gospodăriei):

8. Dimensiunea privind starea de sănătate.
9. Dimensiunea privind nivelul de educație.

10. Dimensiunea privind statutul profesional.
11. Dimensiunea subiectivă.
12. Dimensiunea privind transmiterea (genetică sau de altă natură) a sărăciei.

Constrângeri în construirea funcției sărăciei

Baza de date ECHP (singura sursă de date longitudinală, comparabilă la nivelul țărilor UE) permite valorificarea unui număr mare de variabile în setul de capabilități prin utilizarea de grupuri de variabile sau clusteri formate pe baza asocierii la dimensiunile reprezentate, însă "calitatea" datelor din ECHP a impus multe limitări în procesul de selecție.

Una dintre cele mai mari deficiențe ale ECHP este lipsa variabilelor asupra consumului gospodăriei sau membrilor ei. Nici o variabilă de acest tip nu este disponibilă în baza de date, deşi consumul reprezintă o dimensiune importantă a sărăciei, la nivelul țărilor în curs de dezvoltare în mărime absolută şi la nivelul țărilor dezvoltate în mărime relativă. Din acest motiv, şi nu din considerente de fond, funcția sărăciei nu conține variabila consumului.

Personal, consider că unul dintre indicatorii profunzi ai sărăciei, cu multiple direcții de analiză în viitor este transmiterea între generații a sărăciei[1], ca risc de deprivare multiplă, inclusiv într-un anumit procent pe cale genetică[2]. Verificarea empirică a asocierii dintre nivelurile de deprivare intergenerații necesită însă existența unor paneluri longitudinale comparabile la nivelul UE sau pe plan internațional pentru o perioadă semnificativă de timp, condiție care nu se verifică pentru ECHP, care începe în anul 1994. Cele şapte valuri existente în prezent sunt insuficiente pentru dezvoltarea unei astfel de analize longitudinale.

Un alt impediment al analizei multidimensionale pe baza ECHP este procentul foarte ridicat de valori care lipsesc, gospodării sau indivizi care se pierd din baza de date de la un val la altul din cauze obiective sau subiective, lipsa unor variabile pentru anumite țări etc. Toate aceste lipsuri sunt identificate în ECHP prin valorile -8 ("Nonacceptable values") şi -9 ("Missing values").

Construirea unei funcții relevante a sărăciei presupune aplicabilitatea acesteia în analiza comparativă internațională. De aceea, am adaptat variabilele slectate inițial la calitatea şi disponibilitatea bazei de date. Pentru foarte multe dintre variabilele ECHP, valorile -8 şi -9 sunt în procent foarte

---

[1] Punctul meu de vedere este în favoarea dezvoltării în viitor a unei astfel de analize, deşi *transmiterea sărăciei* este mai degrabă un indicator de cauză decât de efect, fapt pentru care semnificația sa este legată în primul rând de riscul de deprivare, şi nu de simptomul deprivării.

[2] Subiectul este abordat în literatura de specilitate; Strickland S.S. şi Shetty P.S., *Human Biology and Social Inequality*, Cambridge Univerity Press 1998.

mare fie la nivelul UE, fie la nivelul unei țări, sau lipsesc pentru anumite țări. Aceste aspecte şi constrângeri limitează utilitatea funcției sărăciei.

Considerând toate aspectele menționate mai sus, inițial am selectat următoarele laturi ale deprivării:

- Din fişierul gospodăriei: tipul sociologic al gospodăriei, petrecerea timpului liber, relațiile sociale, posesia bunurilor de consum îndelungat (cuptor cu microunde, computer personal, autoturism), tipul locuinței de rezidență, existența unui sistem de încălzire, starea gospodăriei ("starea zidurilor locuinței"), deprivarea subiectivă (satisfacția financiară, satisfacția privind câştigurile, măsura în care cheltuielile cu întreținerea gospodăriei reprezintă o povară financiară, dacă timpurile prezente permit cumpărături de valori mari), venitul net echivalent al gospodăriei, situația gospodăriei față de anul trecut.
- Din fişierul personal: educația, principalul statut profesional, ocupația prezentă, starea de sănătate, traiectoria migrației, prestarea de servicii neplătite, vârsta de intrare pe piața muncii.

Asupra indicatorilor prezentați mai sus, la nivelul unui fişier nou construit, format din toate țările UE[1] a fost aplicată analiza statistică a Componentelor Principale Categoriale pentru identificarea de dimensiuni distincte ale nivelului de trai[2], pe baza variabilelor de mai sus. Rezultatele au arătat existența unei corelații foarte puternice între următoarele grupe de varibile:

- Relații directe: starea generală a sănătății – prestarea de servicii neplătite; traiectoria migrației – vârsta de începere a muncii; satisacția privind câştigurile – vârsta de începere a muncii; starea generală a sănătății – prestarea de servicii neplătite; posesia unui cuptor cu microunde – posesia unui autoturism; situația gospodăriei comparativ cu cea din anul trecut – timpuri pentru cumpărători de valori/ volum mare; tipul de locuință – posesia unui autoturism;
- Relații indirecte*: traiectoria migrației – satisfacția financiară; măsura în care cheltuielile cu întreținerea gospodăriei reprezintă o povară financiară – situația gospodăriei comparativ cu cea din anul trecut.*

Deşi în majoritatea analizelor multidimensionale de sărăcie sunt incluse toate variabilele din grupa bunurilor de larg consum, am procedat la selecția lor, deoarece în opinia mea conceptul contemporan de sărăcie nu mai este caracterizat de deprivarea la nivelul multor bunuri durabile care în momentul

---

[1] Analiza pe Componente Pricipale a fost aplicată la nivelul întregii UE, şi nu la nivelul fiecărei țări în parte pentru identificarea unor dimensiuni comune ale nivelului de trai, care să faciliteze abordarea comparativă a nivelului de trai, pe baza unui set comun de variabile.

[2] Aplicarea şi interpretarea Analizei Componentelor Principale Categoriale presupune în principal determinarea corelațiilor între variabilele transformate, a dimensiunilor prin gruparea variabilelor pe componente şi a coeficienților Cronbach's Alpha.

inițierii procesului de construcție a bazei de date exprimau aspecte ale deprivării. Pentru unele dintre aceste bunuri, lipsa lor (de altfel într-un procent extrem de mic) poate fi asociată cu lipsa interesului pentru deținerea acestor bunuri (ex. din baza de date ECHP: posesia TV, a telefonului, a radiocasetofonului), mai ales la nivelul țărilor dezvoltate. Pentru alte bunuri, lipsa lor nu poate fi asociată unui simptom al sărăciei, mai ales atunci când ele sunt substituibile (ex. din ECHP: posesia unui cuptor cu microunde). Cu toate acestea, întreaga grupă a bunurilor durabile (inclusiv cele menționate mai sus) sunt incluse în dimensiunile sărăciei, în majoritatea cercetărilor empirice[1].

Alături de analiza statistică a componentelor principale, procesul de selecție a variabilelor a avut în vedere şi procentul foarte ridicat de valori lipsă pentru multe variabile din ECHP. Pentru anumite variabile, la nivelul UE, procentul de valori lipsă este chiar de 50% şi mai mult (în special în cazul variabilelor subiective), ceea ce face imposibilă derivarea acestor valori prin metode de regresie categorială. Ca urmare, unul dintre criteriile utilizate a fost şi acest procent al valorilor lipsă, la nivelul grupei de variabile ce reprezintă aceeaşi dimensiune a sărăciei.

Aspecte privind reorganizarea bazei de date

Val/ An	Nr. indivizi ECHP	Nr. indivizi în baza de date transformată	Procent de menținere a cazurilor
1/ 1994	149,306	108,577	72,72%
2/ 1995	156,063	112,299	71,95%
3/ 1996	157,552	123,369	78,30%
4/ 1997	143,949	101,493	70,61%
5/ 1998	136,248	98,640	72,50%
6/ 1999	131,386	95,237	72,48%

Sursa: ECHP, 1994 – 1999.

Ca urmare a reorganizării bazei de date prin eliminarea cazurilor (reprezentând indivizi sau gospodării) pentru care variabilele selectate luau valoarea -8 sau -9, am reuşit să păstrez baza de date inițială ECHP în proporție de 70% în noua bază de date[2]. Compromisul l-a reprezentat eliminarea a trei țări din baza de date: Germania, Suedia şi Luxemburg. Avantajul asumării acestui compromis (pierderea a trei țări din baza de date) constă în faptul că în noua bază de date, pentru țările rămase, numărul

[1] Enrica Chiappero Martinetti, 2000; Gianni Betti, Bruno Cheli (2001) etc.

[2] Deoarece scopul cercetării este construirea unei funcții aplicabile asupra ECHP (singura bază de date longitudinală, comparabilă la nivelul UE), organizarea bazei de date s-a desfăşurat la nivelul tuturor valurilor ECHP (1994 – 1999) şi la nivelul tuturor țărilor, astfel încât rezultatele cercetării pot fi aplicate în orice analiză empirică asupra ECHP, nu doar în cazuri particulare (la nivelul unei țări, grup de țări sau perioade).

cazurilor menținute este extrem de mare, ceea ce asigură reproducerea reprezentativității în noua bază de lucru.

Din punct de vedere metodologic, am integrat cele două tipuri de fişiere, cel individual şi cel la nivelul gospodăriei într-o singură bază de date, la nivelul individului.

Aplicarea analizei Componentelor Principale a avut ca scop selectarea acelor variabile care să reprezinte cel mai bine dimensiunea respectivă, astfel încât dintr-o grupă de indicatori corelați a fost selectat unul singur, sau în cazul dimensiunii referitoare la starea gospodăriei au fost selectați patru indicatori, dintr-un număr foarte mare de variabile disponibile pentru această grupă. În final, între variabilele selectate, gradul de asociere este nesemnificativ (pentru grupa țărilor incluse în analiză).

Analiza rezultatelor analizei Componentelor Principale[1] şi a valorilor cu potențial de valorificare pentru variabilele selectate inițial a dus la identificarea următoarelor dimensiuni pe baza corelațiilor mai sus prezentate:

Indicatori fundamentali incluşi în evaluarea funcționalităților

Dimensiunea 1- Gospodărie

- bunuri durabile: posesia unei maşini – variabila HB001
- utilități: lipsa sistemelor de încălzire – variabila HA012
- tipul locuinței de rezidență – variabila HA005
- starea construcției locuinței – variabila HA019

Dimensiunea 2 – Educație

- cel mai înalt nivel de educație completat – PT022

Dimensiunea 3 – Condiții psihologice

- "cheltuielile cu întreținerea gospodăriei reprezintă o povară financiară?" – HA 036 (variabilă subiectivă)

Dimensiunea 4 – Relațiile sociale

- disponibilitatea de a primi oaspeți cel puțin o dată pe lună – HF 008

Dimensiunea 5 – Condițiile economice

- Venitul net disponibil echivalent
- Principalul statut de activitate[2] – PE001m

Dimensiunea 6 – Petrecerea timpului liber

- posibilitatea de a petrece o vacanță pe an departe de casă – HF 004

---

[1] Analiza empirică a fost facilitată de utilizarea pachetului de programe statistice SPSS.

[2] *Statutul principalei activității* este o variabilă categorială care împarte indivizii în 12 categorii, din punct de vedere al participării acestora pe piața muncii. Categoriile cuprind şi persoanele care sunt cuprinse în educație, pensionarii, şomerii, persoanele casnice. Alături de *tipul sociologic al gospodăriei*, face parte din grupa indicatorilor care exprimă în primul rând riscul de sărăcie şi nu simptomul sărăciei.

Dimensiunea 7 – Structura familiei

- tipul sociologic de familie[1] – HD006.

Aspecte privind conținutul variabilelor funcției sărăciei multidimensionale (Funcția Szeles)

Dintre variabilele alese, am recodat tipul sociologic de familie (de la 12 categorii la 4 categorii), posesia unui autoturism (variabilă categorială în variabilă dummy), principalul statut de activitate (de la 12 categorii la 4 categorii) şi tipul locuinței de rezidență (din 5 categorii în 3 categorii) în scopul ajustării lor analizei riscului şi simptomelor sărăciei multidimensionale.

Deşi recodarea variabilei "tipul sociologic de familie" implică un grad ridicat de subiectivitate, deoarece rezultatele empirice au evidențiat aspecte contradictorii privind relevanța acestei variabile în analiza sărăciei, am optat pentru construirea următoarei variabile categoriale (1 fiind asociat riscului minim de sărăcie):

1 – o singură persoană cu vârsta 30-64;
1 – cuplu fără copii (cel puțin o persoană cu vârsta de 65 de ani sau mai mare);
1 – cuplu fără copii (ambele persoane cu vârste mai mici de 65);
2 – cuplu cu un copil (copilul cu vârstă mai mică de 16 ani);
2 – cuplu cu doi copii (ambii copii cu vârste mai mici de 16 ani);
2 – cuplu cu unul sau mai mulți copii (cel puțin un copil cu vârsta de 16 ani sau mai mare);
3 – o persoană cu vârsta de 65 de ani sau mai mare;
3 – o persoană cu vârsta mai mică de 30 de ani;
4 – un singur părinte cu unul sau mai mulți copii (toți copiii cu vârsta mai mică de 16 ani);
4 – un singur părinte cu unul sau mai mulți copii (cel puțin un copil cu vârsta de 16 ani sau mai mult);
4 - cuplu cu trei copii sau mai mulți.

Deşi dimensiunile conturate inițial cuprindeau şi starea de sănătate a individului, am considerat că, prin construcție, variabilele din ECHP nu furnizează informații care pot fi incluse în analiza sărăciei. În mod implicit, majoritatea țărilor au reglementări legale privind obligativitatea asigurărilor de sănătate (deci accesul la serviciile medicale este asigurat pentu toate țările UE în prezent), iar starea generală de sănătate a populației nu este nici un factor

[1] Tipul sociologic de familie categorizeză familiile din punct de vedere a dimensiunii şi structurii acestora. Este un indicator al riscului de sărăcie care se amplifică pentru familiile cu un singur adult, în special atunci când capul de familie este femeia, cu mulți copii etc. Analiza implicațiilor structurii familiei asupra sărăciei este realizată în "Changes in family structure: Implications for poverty and related policy", Cancian M., Reed D., şi "Housing Discrimination and residential segregation as causes of poverty", John Yinger, ambele art. în *Focus* vol. 21, 2000.

de risc, nici un simptom al sărăciei. Atât un nivel ridicat de deprivare, cât şi abundenţa resurselor pot duce la deteriorarea stării de sănătate a individului.

După selectarea şi recodarea variabilelor, analiza corelaţiilor bilaterale a punctat aspecte interesante ale deprivării multidimensionale.

Nivelul cel mai ridicat de educaţie este atins de 54,5% din populaţia Marii Britanii (conform ECHP), de 30,8 % din populaţia Belgiei şi 27,8% din populaţia Finlandei, în timp ce numai 1,5% din populaţie atinge acest nivel în Olanda, 5,7% în Austria şi 6,4% în Portugalia. Cel mai scăzut nivel de educaţie caracterizează populaţia Olandei (96,9%), Portugaliei (82,8%), Spaniei (63,8%), Greciei (59,2) şi Italiei (58,6%). Aceste rezultate, care contribuie la formarea indicelui global al sărăciei sunt puternic influenţate de modul de transpunere şi ajustare a datelor din panelurile naţionale în baza de date comparativă ECHP. Din această cauză multe dintre aceste date nu sunt conforme cu cele colectate iniţial în panelurile naţionale şi deseori erorile sunt semnificative, ca în cazul variabilei educaţiei. În acest caz particular, erorile sunt legate de semnificaţiile diferite în context naţional a terminologiei utilizate în construcţia variabilelor: ISCED 0-2 (< nivel 2), ISCED 3 (nivelul 2), ISCED 5-7 (nivel 3)[1].

Nu toate ţările înregistrează acelaşi nivel de deprivare raportat la variabilele funcţiei sărăciei. Pentru foarte multe variabile însă, diferenţele de nivel de deprivare manifestate la nivelul ţărilor este aproximativ egal, ca de exemplu pentru variabilele venitul disponibil echivalent, starea construcţiei locuinţei, posesia unui autoturism, a unui sistem de încălzire (cu excepţia ţărilor pentru care condiţiile de climă nu impun o astfel de necesitate) şi statutul activităţii profesionale, deşi aceste mici diferenţe au o mare semnificaţie pentru analiza deprivării relative.

Pentru alte variabile, diferenţele manifestate între ţări este considerabilă, în mărime absolută: condiţiile de locuit, posibilitatea de a petrece concediul departe de casă, disponibilitatea de a primi oaspeţi, nivelul de educaţie, tipul sociologic de familie şi nivelul de deprivare subiectivă.

Din perspectiva deprivării subiective[2], cele mai deprivate ţări sunt Italia, Spania, Belgia şi Portugalia şi cele mai puţin deprivate Marea Britanie[1],

[1] Una dintre metodele de corectare a deficienţelor bazei de date integrate este analiza variabilei respective direct din panelul naţional. La nivelul ECHP şi Marii Britanii, diferenţele dintre ele pentru câteva variabile importante în studiul sărăciei, precum educaţia sunt semnificative şi reprezintă una dintre cele mai mari probleme legate de analiza comparativă.

[2] În mod particular, variabila subiectivă este analizată şi prin metoda poziţiei sociale relative a individului median, în ultima parte a cercetării, datorită relaţiei dintre această variabilă şi venitul disponibil echivalent.

Olanda, Danemarca şi Finalanda. Această distribuție a variabilei între țări reflectă nivelul de satisfacție a indivizilor față de gradul de satisfacere a nevoilor de întreținere a gospodăriei, din venitul gospodăriei.

Variabila condițiilor de locuit are trei valori, corespunzător tipului de locuință (detaşată, în clădire cu mai puțin de 10 apartamente sau în bloc cu mai mult de 10 apartamente). Această variabilă este relevantă pentru ilustrarea nivelului de trai deoarece exprimă în mod indirect gradul de aglomerare, măsurat în literatura de specialitate prin indicatorul cu acelaşi nume.

Indicele de aglomerare[2] = numărul de camere / coeficientul de echivalență

Număr componenți	*1*	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7+*
Coeficient	*1*	*1,67*	*2,22*	*2,72*	*3,17*	*3,60*	*4*

Cel mai ridicat nivel de aglomerare caracterizează la nivel național Spania (43% din populație locuieşte în blocuri cu mai mult de 10 apartamente), urmată de Austria (27,9%), Italia şi Finlanda (26,7%). Țările cu cele mai puțin aglomerate locuințe sunt: Irlanda (97,2 % din populație trăieşte în locuințe detaşate complet sau semi-detaşate), Marea Britanie (87%), Belgia (82,8%) şi Portugalia (80,2%).

Un alt aspect esențial al condițiilor de trai este posibilitatea de petrecere a vacanțelor departe de casă. Variabila este de tip dummy şi situează în topul celor mai deprivate țări din punct de vedere a posibilităților de petrecere a timpului liber Portugalia (67,4% din populație nu are oportunitatea de a pleca în vacanțe departe de casă), Grecia (51,6%) şi Spania (45,2%). Aceste rezultate pot fi asociate şi cu faptul că înseşi aceste țări reprezintă o destinație turistică, fapt care justifică într-un anumit procent petrecerea vacanțelor “acasă”. Dintre țările care au un procent ridicat de petrecere a vacanțelor departe de casă, cele mai bine situate sunt: Olanda (91,6%), Danemarca (88.5%), Belgia (81,2%) şi Austria (80,1%). Aceste procente ridicate pot fi asociate cu un nivel ridicat de trai, în general.

Posibilitatea de a primi oaspeți reprezintă un indicator de natura relațiilor sociale şi asociază un risc mare de deprivare Greciei (31,1%), Portugaliei şi Marii Britanii (23,6%) şi un risc mic de deprivare Danemarcei, Olandei (95,8%), Belgiei, Franței şi Irlandei (92,5%).

---

[1] Pentru Marea Britanie nu sunt disponibile trei valori ale variabilei subiective, ci numai două (lipseşte valoarea centrală), fapt care conduce la concentrarea majorității răspunsurilor în prima valoare a variabilei, care corespunde riscului minim de sărăcie.

[2] În conformitate cu scala de echivalență a lui Carbonaro, 1996.

Tipul sociologic de familiei reprezintă atât un indicator de cauză, cât şi un indicator de efect[1]. La nivelul UE structura familiei reflectă tendințele manifestate la nivelul țărilor dezvoltate: cuplu fără copii (25,8%), persoane singure (22,8%), cuplu cu unul sau mai mulți copii mai mari de 16 ani (19,1%), cuplu cu unul sau mai mulți copii mai mici de 16 ani (19%), familii cu un singur părinte (6,8%), alte tipuri de familii (6%). Comparativ cu primul val (1994), în 1999 se poate observa că a crescut procentul de cupluri fără copii (cu aproximativ 2%), a familiilor cu un singur părinte (cu 0,3%), a cuplurilor cu unul sau mai mulți copii mai mici de 16 ani (cu 1,6%), a cuplurilor cu unul sau mai mulți copii mai mari de 16 ani (cu 1,7%) şi a persoanelor singure (cu 1,6%). Toate aceste modificări semnifică scăderea riscului de sărăcie din perspectiva structurii familiei.

La nivelul țărilor UE, cel mai mare risc de sărăcie este indicat de structura familiei pentru Irlanda, Belgia, Danemarca şi Marea Britanie[2] şi cel mai scăzut risc pentru Italia, Grecia, Spania şi Portugalia. Această variabilă ("Tipul sociologic al familiei") depinde însă în mare măsură de tradițiile şi considerațiile religioase, morale şi de altă natură manifestate la nivel național şi regional. Din acest punct de vedere literatura sărăciei a identificat modele privind structura familiei tipice sudului Europei (Portugalia, Spania, Grecia şi Italia), Europei Nordice şi Continentale.

5.4. Funcția sărăciei multidimensionale determinată pe baza metodei TFR

Rezultate empirice din baza de date ECHP

Venitul net disponibil echivalent al gospodăriei se obține prin raportarea venitului disponibil net al gospodăriei la scala de echivalență (Scala OCDE 1995).

Abordarea metodei de măsurare fuzzy conform Cheli şi Lemmi 1995 presupune determinarea unui parametru á astfel încât valoarea medie a funcției de apartenență să fie egală cu rata sărăciei, conform abordării originale (Pragul de Sărăcie Standard Internațional – ISPL).

Pentru determinarea anuală a ratei sărăciei pentru gospodării, pragurile de sărăcie se pot calcula utilizând două alternative, după cum urmează:

---

[1] Datorită acestei duble semnificații a indicatorului, am propus în finalul cercetării utilizarea sa în determinarea riscului de sărăcie (atunci când cercetarea are ca obiectiv şi determinarea sa) în primul rând şi în al doilea rând în cadrul funcției sărăciei.

[2] Considerațiile privind riscul de sărăcie nu se bazează pe valorile inițiale ale variabilei ECHP, ci pe valorile recodate în patru categorii, în concordanță cu recomandările formulate în studiile sociologice de specialitate.

- în fiecare perioadă pragul de sărăcie este ˝ din venitul mediu echivalent al gospodăriei;
- pragul de sărăcie se determină doar pentru prima perioadă, după care se menține fix în valoare reală pentru următorii ani (Jenkins, 1999).

Există patru forme uzuale, utilizate în trasarea funcției de apartenență:

1. Abordarea tradițională, bazată pe pargul de sărăcie

g(x) = 1 dacă 0 = x = z

g(x) = 0 dacă z = x = x_{max}

2. Funcția lineară

$$g(x) = \frac{x_{max} - x}{x_{max} - x_{min}}$$ *pentru forma descrescătoare a funcției*

$$g(x) = \frac{x - x_{min}}{x_{max} - x_{min}}$$ *pentru forma crescătoare a funcției*

3. Funcția trapezoidală

g(x) = 1 dacă x_{min} = x = z

g(x) = 0 dacă x_k = x = x_{max}

$$g(x) = \frac{x_k - x}{x_k - z}$$ *dacă z = x = x_k*

4. Funcția logistică

X_k = g(x) = 0

X_h = g(x) = 0,5

X_w = g(x) = 1

g(x) = 1 dacă x_{min} = x = x_w

g(x) = 0 dacă x_k = x = x_{max}

$$g(x) = 1 - \frac{1}{2}\left[\frac{x_w - x}{x_w - x_h}\right]^2$$ *dacă x_w = x = x_h*

$$g(x) = 1 - \frac{1}{2}\left[\frac{x_k - x}{x_k - x_h}\right]^2$$ *dacă x_h = x = x_k*

În cadrul cercetării am optat totuşi pentru determinarea funcției de apartenență a variabilei venitului, prin fixarea a două limite superioară şi inferioară conform abordării tradiționale, în interiorul cărora am utilizat forma funcției continue. Deşi cadrul metodologic general este TFR (Totally Fuzzy and Relative), şi fixarea de praguri deplasează analiza în zona măsurării absolute, consider că această excepție în cazul indicatorului de venit este justificată, deoarece pe de-o parte deprivarea absolută nu este atât de evidentă în cazul variabilelor monetare (aspect ilustrat în continuarea analizei de distribuția frecvențelor variabilei de venit nou creată), iar pe de altă parte, indivizii care nu

se confruntă cu riscul de sărăcie din acest punct de vedere, pot fi excluşi din mărimea sărăciei, prin acordarea valorii “0” variabilei.

La nivelul celor 5 valuri ale ECHP, veniul net disponibil echivalent, determinat utilizând formula de mai sus, se încadrează în intervalul [1, 7,5]. Pornind de la limita de 60% din mediana venitului național net disponibil echivalent[1], ajungem la concluzia că doar o foarte mică parte din populație este expusă riscului de sărăcie. Limitele fixate au fost stabilite astfel:

- pentru venitul disponibil echivalent inferior pragului la risc, se acordă valoarea 1 funcției de apartenență;
- pentru venitul disponibil echivalent superior medianei acestuia, se acordă valoarea 0, considerându-se a se situa în afara sărăciei;
- pentru venitul disponibil echivalent între pragul la risc şi mediană, se determină valoarea funcției de apartenență în intervalul (0,1), pornind de la forma lineară a funcției.

După cum am arătat mai sus, cadrul general al funcției este metoda TFR (Cheli-Lemmi, 1995). În baza de date modificată am agregat funcțiile de apartenență la nivelul fiecărei variabile explicative, obținând funcții de apartenență pentru fiecare variabilă în parte, agregate la nivelul întregii populații (F_{n1}, F_{n2},..., F_{nk}):

Var_1	Var_2	Var_3	...	Var_k
F_{11}	F_{12}	F_{13}	...	F_{1k}
F_{21}	F_{22}	F_{23}	...	F_{2k}
...	...	...	...	
F_{n1}	F_{n2}	F_{n3}	...	F_{nk}

Variabilele funcției sărăciei multidimensionale, agregate la nivelul populației

Country	X1		X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11
Olanda	0,2011	0,4520	0,0804	0,0406	0,0864	0,0982	0,1840	0,1846	0,3519	0,0309	0,8650
Belgia	0,1892	0,4884	0,1722	0,0607	0,1733	0,1244	0,4807	0,1256	0,3289	0,0398	0,5109
Franța	0,2848	0,4721	0,0729	0,0564	0,2514	0,1412	0,2807	0,2475	0,3372	0,0433	0,6837
Irlanda	0,1046	0,5777	0,1198	0,0632	0,2657	0,0576	0,5311	0,0182	0,3293	0,0768	0,6311
Italia	0,0953	0,6131	0,1696	0,1714	0,4217	0,0773	0,7263	0,4788	0,3806	0,0199	0,7110
Grecia	0,1029	0,5065	0,4153	0,3614	0,5240	0,1592	0,4753	0,3239	0,4145	0,1647	0,6839
Spania	0,2946	0,5411	0,5917	0,0968	0,4315	0,1418	0,6561	0,4518	0,4000	0,0888	0,6765
Portu-galia	0,2496	0,4742	0,9203	0,2268	0,6726	0,2871	0,5734	0,1550	0,3251	0,2203	0,8356

[1] *Rata sărăciei la risc* (At risk–of–poverty rate, în engl.) reprezintă unul dintre indicatorii de coeziune socială recomandați de Eurostat şi este definit prin prisma pragului de sărăcie relativă, fixat la 60% din mediana venitului disponibil echivalent (înainte sau după transferurile sociale).

Country	X1		X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11
Austria	0,1404	0,4603	0,1275	0,0963	0,1880	0,0779	0,4831	0,2953	0,3223	0,0259	0,7197
Finlan-da	0,1969	0,4493	0,0207	0,0966	0,2835	0,0259	0,3889	0,2827	0,2878	0,0424	0,5357
UK (UHPS[1])	0,1937	0,4284	0,0789	0,2179	0,2215	0,0749	0,0564	0,1181	0,2712	0,1533	0,3627
UE	0,1439	0,4967	0,2793	0,1407	0,3428	0,1196	0,3873	0,2676	0,3353	0,0736	0,6435

Sursa : ECHP 1999

X1 – deprivarea financiară (venitul net disponibil echivalent);
X2 – tipul sociologic de familie;
X3 – posesia unui sistem de încălzire;
X4 – disponibilitatea de a primi oaspeți cel puțin o dată pe lună;
X5 – posibilitatea de a petrecere vacanțele anuale departe de casă;
X6 – starea construcției casei (dacă pereții casei sunt în starea bună);
X7 – perceperea cheltuielilor gospodăreşti ca o povară financiară (indicator subiectiv);
X8 – tipul de locuință;
X9 – principalul statut de activitate;
X10 – posesia unui autoturism;
X11 – nivelul de educație.

5.5. Influența sistemului de ponderare

Agregarea variabilelor într-un indice global al deprivării presupune utilizarea unui sistem de ponderare pentru a accentua asupra celor mai discriminante aspecte ale deprivării, care vor avea astfel o pondere mai ridicată în cadrul funcției sărăciei.

De exemplu, în cazul Portugaliei clima este un factor foarte important în decizia gospodăriei de investire într-un sistem de încălzire. Astfel, indicele de deprivare la nivelul sistemului de încălzire este de 0,9203. O valoare atât de ridicată (apropiată de valoarea 1 – valoare ce reflectă nivelul de deprivare totală) exprimă un nivel absolut de deprivare ridicat şi un nivel de deprivare relativă foarte scăzut, fapt care îndreptățeşte acordarea unei ponderi foarte reduse, întrucât lipsa sistemului de încălzire nu reprezintă o caracteristică discriminatorie pentru Portugalia, spre deosebire de Finlanda de exemplu, unde caracterul discriminant reflectă un nivel de sărăcie relativă foarte ridicat, fapt care justifică acordarea unei ponderi foarte ridicate.

Există mai multe posibilități de ponderare a funcției sărăciei, fiecare dintre ele prezentând diferite particularități privind importanța acordată aspectelor extreme ale deprivării: funcția logaritmică, inversă, rădăcinii pătrate, exponențială şi derivate ale acestora. Dintre acestea, majoritatea cercetărilor empirice utilizează funcția logaritmică, şi pentru a permite comparabilitatea rezultatelor cu alte lucrări de specialitate am optat şi pentru această funcție.

[1] Datele provind in Ancheta de tip panel asupra gospodăriilor din Marea Britanie (Datele nu sunt culese la nivelul ECHP).

Variabilele ponderate ale funcției sărăciei
(sistemul de ponderare: ln 1/ P_j)

Țara	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11
Olanda	0,40	0,82	0,20	0,13	0,21	0,23	0,65	0,32	0,30	0,11	0,13
Belgia	0,38	0,82	0,30	0,17	0,30	0,26	0,70	0,31	0,45	0,13	0,54
Franța	0,57	0,84	0,19	0,16	0,35	0,28	0,49	0,38	0,46	0,14	0,28
Irlanda	0,28	0,94	0,25	0,17	0,35	0,16	10,03	0,08	0,33	0,20	0,46
Italia	0,26	10,31	0,30	0,30	0,36	0,20	0,65	0,63	0,39	0,08	0,38
Grecia	0,28	10,07	0,37	0,37	0,34	0,29	0,77	0,62	0,45	0,30	0,37
Spania	0,39	10,1	0,31	0,23	0,36	0,28	0,90	0,39	0,33	0,21	0,31
Portugalia	0,35	0,35	0,08	0,34	0,27	0,36	0,32	0,29	0,37	0,33	0,15
Austria	0,33	0,90	0,26	0,23	0,31	0,20	10,19	0,38	0,46	0,09	0,73
Finlanda	0,39	0,77	0,08	0,23	0,36	0,09	0,88	0,36	0,47	0,13	0,62
UK (UHPS)	0,39	0,74	0,20	0,33	0,33	0,14	0,16	0,50	0,44	0,29	0,39

Sursa: ECHP 1999.
X1 – deprivarea financiară (venitul net disponibil echivalent);
X2 – tipul sociologic de familie;
X3 – posesia unui sistem de încălzire;
X4 – disponibilitatea de a primi oaspeți cel puțin o dată pe lună;
X5 – posibilitatea de a petrecere vacanțele anuale departe de casă;
X6 – starea construcției casei (dacă pereții casei sunt în stare bună);
X7 – perceperea cheltuielilor gospodăreşti ca o povară financiară (indicator subiectiv);
X8 – tipul de locuință;
X9 – principalul statut de activitate;
X10 – posesia unui autoturism;
X11 – nivelul de educație.

Se poate observa că ponderarea variabilelor oferă o imagine mai realistă asupra sărăciei relative (şi nu absolute!) comparativ cu lipsa ponderilor. În exemplul menționat înainte, sistemul de ponderare al variabilei "Aveți un sistem de încălzire?" reduce mult valoarea ridicată a indicelui său înainte de ponderare, de la 0,9203 la 0,08, ceea ce semnifică faptul că în termeni relativi, deprivarea raportat la sistemul de încălzire este foarte redusă în Portugalia[1].

Un aspect interesant privind multidimensionalitatea sărăciei este relația dintre două variabile cuprinse în analiză: venitul net disponibil echivalent şi variabila subiectivă privind nivelul de trai ("cheltuielile cu întreținerea gospodăriei reprezintă o povară financiară?"). Consider că interpretarea comună a celor două variabile oferă informații complexe privind nivelul de trai

[1] După cum voi accentua şi pe parcursul lucrării, interpretarea rezultatelor trebuie făcută cu foarte multă atenție, deoarece un nivel ridicat al indicelui global multidimensional nu înseamnă neapărat o situație nefavorabilă la nivelul societății respective, ci un nivel de sărăcie relativă ridicat.

(atât din perspectivă obiectivă, cât şi din perspectivă subiectivă). În Austria, nivelul ridicat al indicelui variabilei subiective ponderate (1,19) alături de nivelul redus al indicelui venitului net disponibil echivalent (0,33) sugerează faptul că, deşi în mărime obiectivă deprivarea este redusă, percepția populației asupra nivelului de trai este diferită (nivel ridicat de deprivare relativă). Acest lucru se explică fie prin aşteptările diferite ale populației, legat de diversitatea nevoilor indivizilor/ gospodăriilor, fie prin puterea de cumpărare scăzută a populației.

O relație directă între variabila subiectivă şi cea obiectivă este evidentă în cazul Portugaliei, Marii Britanii şi Franței, deşi după cum voi arăta pe parcursul cercetării rezultatele în cazul Marii Britanii trebuie interpretate cu prudență.

Pentru a testa influența sistemului de ponderare asupra funcției sărăciei am utilizat pe rând, trei sisteme de ponderare pe care le-am considerat reprezentative: funcția logaritmică, funcția rădăcinii pătrate şi funcția inversului proporției de deprivare[1].

	P (fără ponderi)	**ln** $\frac{1}{P_j}$	**1-** $\sqrt{P_j}$	$\frac{1}{P_j}$
Danemarca	0,2108	0,1536	0,2044	0,0485
Olanda	0,2344	0,1457	0,2064	0,1247
Belgia	0,2449	0,2017	0,2376	0,1585
Franța	0,2610	0,1980	0,2462	0,1579
Irlanda	0,2522	0,1793	0,2403	0,1061
Italia	0,3513	0,2489	0,3330	0,1565
Grecia	0,3756	0,3222	0,3636	0,2969
Spania	0,3973	0,3212	0,3816	0,2928
Portugalia	0,4490	0,3270	0,3793	0,3172
Austria	0,2669	0,2234	0,2593	0,1725
Finlanda	0,2373	0,1803	0,2303	0,1063
UK (BHPS)	0,1979	0,1709	0,1944	0,1393
UE	0,2936	0,2493	0,2835	0,2273

***Sursa**: ECHP, 1999 valul 6 (ultimul val disponibil în 2003).*

Din rezultatele prezentate mai sus se poate observa faptul că funcția rădăcinii pătrate produce cele mai puțin discriminante rezultate (diferența între a pondera funcția sărăciei sau a nu o pondera deloc este nesemnificativă) în timp ce funcția inversă determină cele mai discriminante rezultate.

[1] Andrea Filippone, Bruno Cheli şi Antonella D'Agostino analizează detaliat funcțiile de ponderare aplicate mărimilor sărăciei în "Addressing the Interpretation and the Aggregation Problems in Totally Fuzzy and Relative Poverty Measures", University of Essex, *ISER Working Papers* nr. 2001-22.

Alegerea sistemului de ponderare este o decizie esențială, deoarece atât rezultatele funcției sărăciei cât şi ierarhia țărilor se pot modifica în funcție de sistemul ales. Dacă nu am fi recurs la ponderarea funcției sărăciei, cea mai puțin deprivată țară în termeni de funcționalități şi capabilități ar fi fost Marea Britanie (0,1979), urmată de Danemarca (0,2108), Finlanda şi Olanda (0,23), rezultat surprinzător, care nu corespunde realităților economice şi sociale şi cea mai deprivată țară Portugalia (0,4490), urmată de Spania (0,3973) şi Grecia (0,3756). Utilizarea funcției logaritmice situează Olanda (0,1457) şi Danemarca (0,1536) în topul celor mai puțin deprivate țări în timp ce Grecia, Spania şi Portugalia ocupă cu rezultate aproximativ egale ultimele locuri (0,32). Funcția rădăcinii pătrate generează rezultate asemănătoare funcției neponderate şi funcția inversă este asemănătoare celei logaritmice.

Personal, consider că rezultatele obținute prin aplicarea funcției inverse sunt cele mai apropiate realității, deşi în acest caz accentuarea asupra cazurilor extreme de deprivare este mai puternică decât în celelalte sisteme. Pe scala deprivării, ordinea corespunde cu cea determinată în mod intuitiv, cea mai puțin deprivată fiind Danemarca, urmată de Irlanda, Finlanda şi Olanda în timp ce cele mai deprivate sunt, în ordine, Spania, Grecia şi Portugalia.

După cum am arătat şi mai sus rezultatele pot fi interpretate numai într-un anumit context. Indicii sărăciei multidimensionale determinați pe baza unei funcții prin metoda TFR nu reprezintă mărimi cardinale şi prezintă relevanță doar în sugerarea nivelului de sărăcie relativă, doar în condițiile unei baze de date corect construite. Din acest punct de vedere rezultatele particulare obținute la nivelul Marii Britanii (derivate din Panelul național BHPS) sunt cel puțin surprinzătoare.

În baza metodei Totally Fuzzy and Relative am utilizat funcția de sărăcie şi pentru compararea nivelurilor de trai între anul 1994 şi anul 1999 la nivelul UE. Pentru că orizontul temporal este relativ scurt (6 ani) modificările produse nu sunt foarte semnificative.

UE/ an	**TFR (fără ponderi)**	**TFR (pondere: funcția ln 1/ P_j)**	**TFR (pondere: funcția 1- $\sqrt{P_j}$)**	**TFR (pondere: funcția 1/ P_j)**
1994	0,3032	0,2455	0,2893	0,2340
1999	0,2936	0,2493	0,2835	0,2273

Sursa: *valul 1 şi, 6 ECHP*.

Dintre modificările de structură ale indicelui global cele mai semnificative s-au produs la nivelul deprivării subiective, posesiei unui sistem de încălzire a locuinței, a unui autoturism şi disponibilității de a primi oaspeți. Toate variabile au înregistrat în cei 6 ani ai ECHP o îmbunătățire în termenii scăderii riscului

de sărăcie, la nivelul UE. Cea mai mare scădere a nivelului de deprivare s-a manifestat pentru variabila subiectivă (de la 0,49 la 0,38) ceea ce semnifică faptul că în opinia populației nivelul de trai a crescut. Din acest punct de vedere rezultatul comparației între indicii deprivării 1994-1999 are o semnificație mai redusă decât cea exprimată de variabila subiectivă iar creşterea de nivel de trai este percepută la un nivel mai înalt de populație decât este în realitate (determinată pe baza comparațiilor şi a metodologiei TFR). Riscul de sărăcie a crescut din perspectiva variabilei "Tipul sociologic de familie" (de la 0,24 la 0,49), datorită tendințelor contemporane de modificare a structurii familiei (care se manifestă mai ales la nivelul țărilor dezvoltate).

Metoda TFR permite şi dezvoltarea altor tipuri de analize privind distribuirea sărăciei multidimensionale între diferite categorii de populație, în funcție de vârstă, sex, nivel de educație, ocupație profesională şi alte caracteristici individuale. O astfel de analiză care utilizează funcția sărăciei descrisă mai sus şi metoda TFR se referă la măsurarea nivelului de deprivare pentru diferite categorii de femei, în funcție de statutul lor marital. Rezultatele obținute pentru două țări (Marea Britanie şi Austria) confirmă concluziile multor lucrări de specialitate care asociază un risc crescut de sărăcie pentru femeile divorțate şi un risc mic pentru femeile căsătorite. Am ales Marea Britanie pentru că se încadrează în modelul reprezentativ pentru tendințele de "emancipare" şi "independență" a femeilor, în Europa.

Țara	**Pt**	**Pt_w**	**Pm**	**Pm_w**	**Pd**	**Pd_w**	**Pn**	**Pn_w**
Marea Britanie	0,197	0,170	0,140	0,098	0,323	0,237	0,218	0,204
Austria	0,267	0,223	0,216	0,163	0,304	0,218	0,291	0,253

Sursa: ECHP, valul 6 – 1999.

Pt – indicele de sărăcie multidimensională, determinat pentru toate persoanele din țara analizată;

Pt_w – indicele de sărăcie multidimensională, determinat pentru toate persoanele, utilizând ca sistem de ponderare funcția ln 1/Pj;

Pm – indicele de sărăcie multidimensională, calculat pentru femeile căsătorite, fără a utiliza nici un sistem de ponderi;

Pm_w – indicele de sărăcie multidimensională, calculat pentru femeile căsătorite, cu utilizarea sistemului de ponderi;

Pd – indicele de sărăcie multidimensională, determinat pentru femeile divorțate, separate sau văduve;

Pd_w – indicele de sărăcie multidimensională, determinat pentru femeile divorțate, separate sau văduve, cu utilizarea sistemului de ponderare;

Pn – indicele de sărăcie multidimensională, determinat pentru femeile care nu au fost căsătorite niciodată;

Pn_w – indicele de sărăcie multidimensională, determinat pentru femeile care nu au fost căsătorite niciodată, cu utilizarea sistemului de ponderare.

Diferența între cele două țări este semnificativă pentru cele două modele reprezentate de ele, privind structura familiei. La nivelul ambelor țări, femeile căsătorite prezintă un risc mai scăzut de sărăcie decât întreaga populație (bărbați şi femei) şi cel mai ridicat risc de sărăcie îl prezintă femeile divorțate, separate sau văduve. Femeile care nu au fost niciodată căsătorite sunt asociate cu un risc mic de sărăcie în Marea Britanie şi cu un risc ridicat de sărăcie în Austria.

Rezultatele obținute mai sus indică posibilitatea includerii statutului marital la femei în categoria indicatorilor riscului de sărăcie.

5.6. Analiza comparativă a metodei TFR cu cea a poziției sociale relative a unității mediane

Pentru corectarea şi verificarea acestei metode am ales aplicarea unei alte metode şi anume determinarea poziției sociale relative a gospodăriei mediane în cadrul populației analizate, comparativ cu o populație sau un subgrup de populație de referință. Deşi această metodă prezintă numeroase neajunsuri, oferă avantajul (prezentat şi în prima parte a cercetării) unei forme mai adecvate a funcției de apartenență, mai ales pentru variabilele a căror distribuție este simetrică în jurul medianei.

Cel mai important dezavantaj al metodei este imposibilitatea de a determina un indice global al sărăciei multidimensionale. Din acest punct de vedere comparația dintre metoda poziției relative şi cea TFR este nejustificată, deoarece fiecare dintre ele are un alt scop. Metoda poziției relative este utilă doar în contextul comparațiilor de poziție, prin compararea pozițiilor mediane (ceea ce însă nu asigură relevanța rezultatelor la nivelul întregii distribuții). Argumentul personal în favoarea acestei metode este legat de poziționarea sa în contextul comparațiilor de nivel de trai, deoarece în acest context ne interesează diferite aspecte legate de poziția mediană respectiv, poziția relativă a gospodăriei mediane.

Pentru a prezenta modalitatea de aplicare a funcției de apartenență voi analiza variabila "Cheltuielile cu întreținerea gospodăriei reprezintă o povară financiară?", recodată după următoarele valori:

(1) nu reprezintă o povară;
(2) câteodată reprezintă o povară;
(3) reprezintă o povară.

Valoarea variabilei	***Frecvența distribuției***	***Funcția de apartenență***	***Frecvența cumulată a funcțiilor***
1	*0,278*	*0,278/2 = 0,13*	*0,036*
2	*0,513*	*0,513/2 + 0,278 = 0,52*	*0,302*
3	*0,209*	*0,209/2 + 0,278 + 0,513 = 0,90*	*0,5*

Sursa: prelucrarea datelor culese din ECHP, Portugalia, 1999.

Valoarea variabilei	*Frecvența distribuției*	*Funcția de apartenență*	*Frecvența cumulată a funcțiilor*
1	*0,408*	*0,408/2 = 0,204*	*0,083*
2	*0,401*	*0,401/2 + 0,408 = 0,608*	*0,326*
3	*0,191*	*0,191/2 + 0,408 + 0,401 = 0,905*	*0,5*

Sursa: prelucrarea datelor culese din ECHP, UE 1999.

Faptul că metoda nu permite agregarea nivelurilor de deprivare la nivelul întregii populații se observă din valoarea 0,5, valoare medie implicită pentru orice funcție de apartenență calculată prin metoda poziției relative.

În exemplul prezentat am determinat valorile funcției de apartenență pentru Portugalia şi UE în 1999 la nivelul unei variabile, pentru a determina poziția relativă a gospodăriei mediane din Portugalia, prin raportare la UE.

$$P^{Port/UE} = 0,204 \times 0,278 + 0,608 \times 0,513 + 0,905 \times 0,209 = 0,5577$$

Acest rezultat semnifică faptul că gospodăria mediană din Portugalia este mai deprivată decât cea mediană din UE. Mai exact, proporția de gospodării care sunt mai deprivate, dacă mutăm gospodăria mediană din Portugalia în UE, corespunde creşterii de la 0,5 la 0,5577.

Dacă aplicăm metoda TFR asupra distribuțiilor mai sus prezentate, obținem următoarele rezultate:

Valori ale variabilei	Frecvența	Indicele TFR	Media cumulativă
Portugalia			**0,573**
1	0,278	0	0
2	0,513	0,71	0,364
3	0,209	1	0,209
UE			**0,459**
1	0,408	0	0
2	0,401	0,67	0,268
3	0,191	1	0,191

Sursa: Baza de date ECHP, Portugalia şi UE, 1999.

În cazul variabilei mai sus menționate, ordinea țărilor se menține prin utilizarea ambelor metode. Totuşi, cele două metode furnizează informații diferite: indicele TFR nu este un indicator de poziție, în timp ce poziția socială relativă a gospodăriei mediane nu este de fapt un indice de măsurare a deprivării.

Fără a fi un indice de măsurare a deprivării şi fără a putea sintetiza sărăcia într-un indice global, consider că poziția socială relativă este un instrument

particular, adițional mărimilor fundamentale, de comensurare şi sintetizare a unor aspecte mai deosebite, cu implicații multidimensionale asupra sărăciei.

Într-un studiu multidimensional al sărăciei, orice dimensiune considerată poate fi analizată şi din perspectiva poziției relative sociale şi rezultatele obținute pot fi integrate în rezultatele mai ample ale măsurării sărăciei.

Pornind de la funcția construită anterior, am utilizat poziția socială relativă pentru analiza mai detaliată a unor dimensiuni pe care le-am considerat mai semnificative privind sărăcia multidimensională: **nivelul de educație** şi **deprivarea subiectivă**. Am ales aceste dimensiuni deoarece ambele reprezintă aspecte complexe ale deprivării. Deprivarea subiectivă, redată în cercetarea de față printr-o singură variabilă, este mai sugestivă uneori decât variabila venitului, întrucât nivelul de trai în percepția populației înglobează nu numai venitul, dar şi puterea de cumpărare şi de aceea are o importanță covârşitoare în deciziile de factură politică. Nivelul de educație este un indicator atât de cauză cât şi de efect, fiind tot mai des asociat cu unul dintre cele mai importante simptome ale deprivării, mai ales în contextul deplasării analizei sărăciei din zona venitului şi consumului în zona factorilor de natură psihosocială, care descriu cel mai bine sărăcia contemporană.

Deprivarea subiectivă redată de variabila
"Cheltuielile cu întreținerea gospodăriei reprezintă o povară financiară?"

	μ1	μ1'	μ2
UE	0,3873	0,64	0,5
UK	0,0564	0,16	0,2431
Olanda	0,1840	0,65	0,2969
Danemarca	0,2732	0,76	0,3541
Finlanda	0,3889	0,88	0,4266
Franța	0,2807	0,49	0,4469
Austria	0,4831	1.2	0,4551
Irlanda	0,144	1	0,5075
Grecia	0,4753	0,77	0,5098
Belgia	0,4807	0,70	0,5258
Portugalia	0,5734	0,90	0,5577
Spania	0,6561	0,90	0,6173
Italia	0,7263	0,65	0,7156

Sursa: Baza de date ECHP, valul 6 – 1999.

μ1 – deprivarea subiectivă, determinată pe baza abordării tradiționale a metodei TFR, fără utilizarea nici unui sistem de ponderare;
μ1' -deprivarea subiectivă calculată prin metoda TFR, cu utilizarea ca sistem de ponderare a funcției logaritmice;
μ2 – deprivarea subiectivă determinată ca poziție socială relativă a individului median din fiecare țară, raportat la individul median din UE.

Din rezultatele obținute mai sus se observă că există o corespondență între ierarhiile de nivel de trai ale țărilor UE, conform celor trei metode. Indicele μ1 exprimă gradul subiectiv de deprivare, departe însă de a lua în considerare poziția relativă a indivizilor şi fără a diferenția dimensiunile sărăciei pe scara importanței.

Indicele μ1' include şi funcția logaritmică ca şi sistem de ponderare şi din această cauză, rezultatele sunt puțin diferite[1]. Austria şi Irlanda devin cele mai deprivate țări, în timp ce conform primei metode cele mai deprivate țări sunt Italia, Spania şi Portugalia.

Indicele μ2 exprimă poziția relativă a fiecărei țări din UE comparativ cu UE, pe baza comparațiilor de nivel de deprivare ale indivizilor mediani din populațiile analizate. Toate țările ale căror indice μ2 este mai mic decât valoarea de 0,5 au o poziție relativă a individului median față de UE inferioară, din punct de vedere al deprivării. Pornind de la valorile acestui indice se poate stabili şi o ierarhie a țărilor, având ca punct de referință individul median din UE. Irlanda şi Austria dețin aceeaşi poziție ca şi UE, deşi conform μ1' nivelul lor de deprivare era cel mai ridicat.

Dintre toate metodele de analiză şi măsurare a gradului de deprivare subiectivă prezentate anterior, distanța relativă permite stabilirea unei ierarhii foarte asemănătoare celei "intuite" în mod firesc pe baza setului de țări UE[2].
Altă dimensiune analizată este educația.

Deprivarea din perspectiva educației

	μ1	**μ1'**	**μ2**
UE	0,6435	0,36	0,5
UK	0,3627	0,39	0,3263
Belgia	0,5109	0,54	0,3536
Finlanda	0,5357	0,62	0,3769
Danemarca	0,5861	0,78	0,3658
Austria	0,7197	0,73	0,4481
Irlanda	0,6311	0,46	0,4719
Grecia	0,6839	0,37	0,5240
Spania	0,6765	0,64	0,5311

[1] Diferența între cele două abordări (care include un sistem de ponderare sau care nu include nici un sistem de ponderi) este legată de semnificația lor diferită. Cele mai deprivate țări în mărime absolută (Spania, Portugalia, Italia) pot să aibă un nivel redus al deprivării relative deoarece în aceste țări majoritatea indivizilor sunt săraci în mărime absolută, deci mai puțin săraci în mărime relativă. Din această perspectivă, ambele mărimi sunt importante pentru fundamentarea politicilor sociale la nivelul unei țări, în funcție de obiectivul-țintă: reducerea ratei sărăciei (modificarea pragului de sărăcie absolută) sau ameliorarea inegalității prin reducerea pragului de sărăcie relativă.

[2] Marea Britanie beneficiază, conform datelor ECHP de cel mai ridicat standard subiectiv de viață. Şi acest aspect al deprivării, precum şi altele depind de calitatea BHPS şi de modul de integrare al Panelului Marii Britanii în ECHP.

	μ1	μ1'	μ2
Italia	0,7110	0,38	0,5333
Franța	0,6837	0,28	0,5362
Portugalia	0,8356	0,16	0,6327
Olanda	0,8650	0,13	0,6453

Sursa : ECHP 1999 – valul 6.

μ1 – deprivarea raportat la educație, fără utilizarea unui sistem de ponderi;

μ1' – deprivarea raportat la educație, cu utilizarea funcției logaritmice ca sistem de ponderare;

μ2 – deprivarea rezultată din educație, bazată pe poziția socială a individului median din fiecare țară, având ca punct de referință UE.

Un aspect interesant este legat de compararea indicilor μ1 şi μ1', care generează rezultate contradictorii. Mărimea μ1, fără a accentua asupra pozițiilor sociale relative, identifică ca cele mai deprivate țări din punct de vedere al nivelului de educație Italia, Austria, Portugalia şi Olanda şi ca cele mai puțin deprivate țări Marea Britanie, Belgia, Finlanda şi Danemarca. Utilizarea sistemului de ponderare clasic (funcția logaritmică) acordă o importanță mai mare variabilelor care comportă un nivel mai ridicat de discriminare în rândul populației analizate şi din acest punct de vedere este o mărime mai bună a sărăciei relative. Conform acesteia, Olanda, Portugalia, Franța, Grecia sunt cele mai puțin deprivate țări în timp ce Spania, Austria şi Danemarca şi Finlanda sunt cele mai deprivate.

Cu mici excepții, ierarhia stabilită de metoda fără ponderi este inversul celei generate de metoda ce utilizează funcția de ponderare. Acest lucru se explică prin faptul că în țări precum Portugalia, Olanda şi Grecia nivelul superior de educație este atins doar de o parte foarte mică din populație şi astfel gradul de inegalitate, respectiv nivelul de sărăcie relativă sunt mai reduse decât în alte țări unde un procent mai ridicat de populație are acces la nivelurile superioare de educație.

Țara	Nivel educație 1[1]	Nivel educație 2	Nivel educație 3
Portugalia	0,065	0,113	0,822
Olanda	0,079	0,059	0,861
Italia	0,072	0,344	0,584
Marea Britanie	0,565	0,092	0,343
Belgia	0,317	0,337	0,346
Finlanda	0,285	0,397	0,317

Sursa: ECHP, 1999, val 6.

[1] Valorile variabilelor sunt recodate. Până la stagiul de nivel 2 (ISCED 0-2) am acordat valoarea 3; corespunzător stagiului de nivel 2 (ISCED 3) valoarea 2 iar pentru stagiul de nivel 3 (ISCED 5-7) valoarea 1. Nivelul 1 de educație este asociat cu cel mai scăzut risc de sărăcie în timp ce nivelul 3 este asociat cu riscul maxim de sărăcie relativă. Mărimile sunt exprimate procentual, în termeni de frecvențe de distribuție.

Indicele $\mu 2$ oferă rezultate foarte asemănătoare cu cele furnizate de indicele $\mu 1$, cu mici excepții. Utilitatea indicelui este legată de aprofundarea analizei unei dimensiuni particulare a deprivării.

Pe baza rezultatelor obținute mai sus consider că indicele ponderat TFR trebuie utilizat alături de indicele poziției sociale relative a gospodăriei mediane, pentru conturarea aspectelor relative şi absolute ale sărăciei. Deşi metoda TFR este singura metodă care cuantifică aspectele multidimensionale ale sărăciei într-un singur indice global, înțelegerea procesului de deprivare necesită şi considerarea dimensiunilor absolute. Din acest punct de vedere metoda poziției sociale relative completează, dar nu substituie metoda TFR.

5.7. Concluzii derivate din rezultatele empirice

Prin intermediul unui număr din ce în ce mai mare de valuri cuprinse în panelul de date ECHP, putem dezvolta analize multidimensionale de structură a sărăciei din ce în ce mai complexe, la nivelul țărilor membre UE. În această cercetare am utilizat cele 6 valuri disponibile din ECHP până la data de 15 iunie 2003, acoperind intervalul 1994-1999 pentru a construi o funcție multidimensională a sărăciei, utilizând metoda Totally Fuzzy and Relative (TFR) şi pentru a dezvolta comparații internaționale de nivel de trai în spațiul UE. Ca instrumente de analiză am utilizat metoda TFR şi poziția socială relativă a unității mediane în cadrul populației analizate.

Rezultatele obținute depind într-o foarte mare măsură de modul de construcție a funcției utilizate şi de variabilele incluse în cadrul funcției. Teoretic, acestea trebuie să acopere toate laturile deprivării pentru a reda cât mai fidel "dimensiunea" nivelului de trai. Practic, selecția indicatorilor şi variabilelor nivelului de trai este limitată de oportunitățile oferite de baza de date, sub aspectul calității şi disponibilității datelor şi de constrângerile la nivelul panelurilor naționale, impuse de cerințele comparabilității şi longitudinalității.

În cadrul cercetării am abordat şi un alt factor determinant al nivelului de sărăcie globală, adică influența sistemului de ponderare asupra funcției sărăciei multidimensionale. O primă concluzie este că asocierea unui sistem de ponderare, respectiv a unei funcții invers proporționale cu rata deprivării, este impusă de caracterul relativ al deprivării. Dintre toate funcțiile care satisfac această cerință, am considerat că funcția $1/P_i$ (funcția inversă) oferă cele mai realiste rezultate, deşi puterea sa de ponderare este considerabil mai mare decât a celorlalte funcții, fapt care răstoarnă ierarhia impusă de aceeaşi funcție, neponderată.

Funcția sărăciei a fost construită pornind de la abordările teoretice legate de aspectele multidimensionale ale sărăciei (în concordanță cu conceptele introduse de A. Sen, "capabilități" şi "funcționalități"), de la limitele impuse de baza de date ECHP şi de la rezultatele oferite de analiza statistică a

Componentelor Principale Categoriale aplicate dimensiunilor selectate inițial. Am preferat agregarea dimensiunilor sărăciei prin intermediul variabilelor, şi nu a grupurilor de variabile deoarece pe de-o parte, multe dintre variabilele considerate "tradiționale" în descrierea deprivării multidimensionale nu mai corespund tendințelor contemporane şi pe de altă parte, la nivelul ECHP pentru multe variabile procentul de pierderi între valuri este considerabil.

Deşi analiza măsurării sărăciei s-a desfăşurat în principal pentru valul 6, respectiv pentru anul 1999, selecția variabilelor s-a efectuat nu numai la nivelul anului 1999, ci la nivelul întregii perioade 1994-1999, pentru a oferi un puternic suport empiric funcției construite.

Dimensiunile funcției sărăciei cuprind şapte dimensiuni: starea gospodăriei, nivelul de educație, relațiile sociale, condițiile economice, petrecerea timpului liber, structura familiei şi perceperea subiectivă a nivelului de trai. Fiecare dimensiune este redată de o variabilă din baza de date ECHP. Modalitatea de construcție a funcției este media ponderată a variabilelor deprivării.

Rezultatele funcției aplicate datelor ECHP, prin metoda TFR, a evidențiat mai multe aspecte la nivel conceptual. Indicele TFR nu poate fi interpretat ca o mărime cardinală. Deoarece agregarea se face la nivel de variabile şi nu grupuri de variabile, analiza indicilor fiecărei variabile asupra populației analizate oferă informații despre descompunerea sărăciei multidimensionale pe dimensiuni ale deprivării şi facilitează totodată analiza longitudinală sau de structură a acestor dimensiuni, într-un anumit orizont de timp. Funcția sărăciei este recomandabil să înglobeze atât aspecte obiective, cât şi aspecte subiective ale deprivării, deoarece datele empirice au arătat că este posibil ca cele două seturi de rezultate să nu fie convergente. Aspectele subiective ale sărăciei sunt cel puțin la fel de importante ca şi cele obiective întrucât redau percepția personală asupra nivelului de trai, fără a impune anumite standarde exterioare. Rezultatele empirice demonstrează că percepția subiectivă asupra nivelului de trai este unul dintre indicatorii cu cea mai mare influență asupra nivelului de trai în funcția asumată inițial. Influența variabilei subiective este mai puternică în cazul țărilor dezvoltate, unde problema sărăciei în termeni absoluți este depăşită.

Tot la nivel conceptual, poziția socială relativă a indivizilor sau gospodăriilor raportată la un grup de referință prin intermediul poziției mediane are un rol secundar în măsurarea sărăciei. Studiul efectuat a pus în evidență faptul că această metodă *nu reprezintă* o metodă de măsurare a sărăciei, ci de analiză a unor aspecte particulare ale deprivării, deoarece agregarea globală, asupra tuturor variabilelor şi întregii populații are ca efect obținerea valorii 0,5 în orice situație.

Rezultatele cercetării au arătat că sărăcia reprezintă în primul rând un fenomen relativ şi apoi un fenomen absolut. Tendințele contemporane de manifestare a sărăciei au dat un nou sens conceptului de sărăcie şi metodelor

de măsurare. Nu doar aspectele materiale ale deprivării sunt surse ale inegalității şi sărăciei, ci şi celelalte aspectele referitoare la educație, sănătate, posesia de bunuri de folosință îndelungată, condițiile de locuit etc. Construirea unei funcții a sărăciei reprezintă însă un demers care implică un grad ridicat de subiectivitate, atât în ceea ce priveşte selecția variabilelor cât şi alegerea unui sistem de ponderare.

Rezultatele empirice au evidențiat în primul rând complexitatea sărăciei prin prisma dimensiunilor sale, astfel încât fiecare țară se confruntă cu aspecte mai proeminente sau mai puțin proeminente ale sărăciei: Belgia (având o valoare mică a indicelui TFR, deci un nivel scăzut de sărăcie multidimensională) înregistrează niveluri scăzute ale deprivării privind posesia bunurilor durabile, disponibilitatea de a primi oaspeți şi starea gospodăriei, dar şi valori ridicate ale indicelui privind situația familială şi perceperea subiectivă a nivelului de trai. Olanda, țara cu unul dintre cele mai reduse niveluri de deprivare globală înregistrează totuşi valori ridicate ale deprivării privind perceperea subiectivă a nivelului de trai şi tipul sociologic al gospodăriei.

În timpul analizei am identificat o serie de dificultăți care împiedică în prezent dezvoltarea de cercetări comparative de calitate asupra sărăciei în spațiul UE, pe baza singurei baze de date disponibile: ECHP. Îmbunătățirea acesteia în viitor ar putea determina creşterea numărului lucrărilor empirice asupra sărăciei multidimensionale şi ar fundamenta totodată cadrul operațional al capabilităților şi funcționalităților (Amartya Sen), care constituie în prezent baza conceptuală a sărăciei contemporane. Modificările produse la nivelul ECHP ar avea însă ca dezavantaj întreruperea continuității celor 6 valuri 1994-1999 şi totodată a posibilităților de analiză longitudinală pe un orizont larg de timp, ceea ce ar limita perspectivele de analiză a transmiterii intergenerații a sărăciei, de exemplu.

Dintre dificultățile întâmpinate în construirea funcției de sărăcie consider că cele mai importante sunt:

- lipsa variabilei consumului din baza de date ECHP;
- procentul ridicat de valori-lipsă din ECHP, datorită căruia am renunțat la Germania, Luxemburg şi Suedia în analiza măsurării comparative a sărăciei;
- reconstrucția treptată a variabilelor pentru a corespunde caracteristicilor contemporane ale sărăciei;
- revizuirea bazei de date la nivelul Marii Britanii printr-o nouă integrare a panelului național (BHPS) în Panelul European ECHP.

La aceste propuneri putem adăuga şi altele care se referă la cercetările empirice desfăşurate în domeniul măsurării sărăciei:

- necesitatea integrării tuturor studiilor empirice într-un cadru conceptual mai larg, care să permită operaționalizarea pe baze comune a capabilităților şi funcționalităților;

- utilizarea indicatorilor sociali propuşi de Comisia Europeană în cercetările de măsurare a sărăciei;
- integrarea studiilor economice, sociologice şi biologice asupra sărăciei şi transmiterii sale între generații pentru o abordare unitară a sa.

În urma desfăşurării acestui studiu, propunerea mea constă în analiza dimensiunilor sărăciei multidimensionale în două etape:

1. Identificarea indivizilor cu risc mare de sărăcie.
2. Agregarea dimensiunilor sărăciei prin intermediul funcției sărăciei propuse în cadrul cercetării, la nivelul populației analizate.

Pentru identificarea indivizilor cu risc mare de sărăcie propun determinarea următoarelor variabile:

a) nivelul de educație al individului – variabilă disponibilă în ECHP;

b) starea de sănătate a individului (criterii obiective);

c) starea maritală a femeilor – variabilă disponibilă în ECHP;

d) moştenirea biologică şi transmiterea intergenerații a deprivării;

e) tipul sociologic de familie – variabilă disponibilă în ECHP;

f) structura familiei – variabilă disponibilă în ECHP.

Agregarea dimensiunilor sărăciei într-un indice global include aplicarea funcției sărăciei asupra variabilelor selectate, conform dimensiunilor identificate şi ponderarea acestora cu funcția inversă a ratei deprivării. În cazul în care este disponibil setul de variabile pentru determinarea riscului de sărăcie, funcția sărăciei va include cu mai puțin de două dimensiuni care se regăsesc în cadrul acestei funcții.

În concluzie, metoda fuzzy de măsurare a sărăciei multidimensionale rămâne în prezent singura metodă viabilă de cuantificare a dimensiunilor deprivării, într-o manieră mult mai realistă decât abordarea tradițională bazată pe un singur indicator al resurselor. Deşi interpretarea finală a indicelui TFR este dificilă deoarece reprezintă media ponderată a unor indicatori de natură diferită, oferă un cadru teoretic corespunzător evaluării nivelului de trai, mai ales în contextul comparațiilor internaționale de bunăstare. În cadru comparativ, analiza sărăciei se îmbogățeşte prin utilizarea în subsidiar a altor metode de evaluare, precum poziția socială relativă a gospodăriei mediane în cadrul unui alt subgrup de populație.

În loc de încheiere

Ştiințele sociale nu au atât nevoie de un nou Galileo sau un nou Newton, cât de un nou Aristotel care să le prescrie reguli noi de utilizare a noțiunilor cu care logica nu poate opera.(...) Oricât de mult ne-am mândri astăzi cu ultimele realizări ştiințifice, evoluția gândirii umane nu s-a încheiat. A crede că ne-am apropiat măcar de sfârşitul ei reprezintă sau culmea îngâmfării sau un pesimism chinuitor. Nu putem deci exclude posibilitatea că într-o bună zi vom da peste ideea cu adevărat transformatoare care va duce la o anatomie a ştiinței capabilă să prospere atât în ştiințele naturii, cât şi în cele sociale.

Nicholas Georgescu-Roegen,
Legea entropiei şi procesul economic *(1979)*

Lucrarea de față şi-a propus construirea unei funcții de sărăcie multidimensionale, pornind de la teoriile şi metodele de măsurare din literatura de specialitate. Funcția de sărăcie Szeles are ca şi coordonate cele mai discriminante laturi ale deprivării, desprinse din Panelul European ECHP şi prin prisma metodei care a stat la baza construcției sale, are ca scop desprinderea de concluzii cu privire la dimensiunea sărăciei, în cadru comparativ, în diferite orizonturi temporare şi/sau la diferite niveluri de agregare (în perspectivă națională, internațională). În cadrul acestei postfețe a lucrării ne propunem prezentarea perspectivelor de cercetare deschise de lucrarea de față, pe care le vom aprofunda în continuarea funcției propuse.

Conceperea funcției Szeles ca un instrument de măsurare comparativă a sărăciei este strâns legată de limitele impuse în prezent de agregarea unor mărimi de natură diferită, operație incompatibilă cu principiul cardinalității. Din această cauză, deşi funcția deschide perspective noi de măsurare unor aspecte diverse ale deprivării, nu permite obținerea unui indice agregat, care să se identifice cu mărimea absolută a sărăciei (deşi acest scop ar trebui să fie subordonat analizei sărăciei relative, în virtutea caracteristicilor contemporane ale sărăciei). Din acest punct de vedere îmi voi orienta direcțiile viitoare de cercetare spre investigarea unor noi cadre de abordare a măsurării sărăciei. Un posibil cadru de abordare l-ar putea constitui noua ştiință propusă de S. Wolfram, care prin intermediul principiului echivalenței ar putea permite aducerea la numitor comun a tuturor dimensiunilor deprivării, indiferent de natura lor, precum şi agregarea lor într-un indice absolut, dar nu relativ, global şi multidimensional.

Perspectivele fundamentării unui nou cadru teoretic şi de cuantificare a sărăciei sunt legate tocmai de perspectivele de îmbunătățire ale tehnicilor prezente de cuantificare, care vor fi ajustate pentru surprinderea continuă a

caracteristicilor dinamice ale sărăciei multidimensionale. Conturarea unui nou cadru conceptual al sărăciei şi investigarea principalelor direcții noi de cercetare în acest domeniu impun şi reconsiderarea unor aspecte care reflectă legătura dintre literatura sărăciei şi diferite ştiințe, sub incidența cărora putem analiza definirea şi măsurarea sa. În legătură cu aceste ştiințe putem defini noi aspecte ale sărăciei sau riscului de sărăcie, cu condiția ca acestea să fie subordonate principiului nevoilor fundamentale.

Una dintre ştiințele care poate furniza noi variabile ale riscului de sărăcie este biologia, prin intermediul variabilei transmiterii între generații a acestui risc, corespunzător caracteristicilor individuale socio-economice. Acest domeniu de cercetare inițiat la începutul anilor ’70 s-a aflat în impas un deceniu mai târziu datorită inconsistenței rezultatelor şi a dependenței lor de modelul statistic utilizat, dar a fost reluat în anii trecuți, fără însă a înregistra rezultate semnificative, acceptate din punct de vedere ştiințific.

Cu toate acestea, este necontestat faptul că variația componentelor genetice influențează şi pot estima, într-o oarecare măsură realizările socioeconomice. Atunci când aceste influențe vor fi estimate pe baze consensuale, funcția sărăciei pe care am propus-o se poate îmbogăți cu o nouă variabilă – moştenirea genetică. Dincolo de limitele tehnice impuse de domeniul socio-biologiei datorate inexistenței unui consens în lumea ştiințifică privitor la influența sa asupra economiei, în prezent analiza moştenirii genetice reprezintă doar un instrument de ghidare în conceperea de politici sociale, fără a avea relevanță în cadrul unei analize de tip cost-beneficiu, cu valențe politice.

Deşi atât sociobiologia, cât şi aplicarea unui nou cadru de analiză a măsurării sărăciei (eventual prin noua ştiință a lui S. Wolfram) sunt, în perspectiva mea, direcții de investigare prin care voi putea aduce modificări de substanță atât în definirea, cât şi în măsurarea sărăciei, viitorul prezent aparține încercării de operaționalizare a conceptelor de capabilități şi funcționalități, care descriu în prezent complexitatea sărăciei contemporane, fără posibilitatea de cuantificare globală, pe baza unei metodologii unanim acceptată (ca şi pragul de sărăcie, de exemplu, în măsurarea sărăciei unidimensionale). La acest nivel am încercat să ajung în prezent, prin alăturarea celor două metode de măsurare (funcția Szeles şi poziția socială relativă a gospodăriei mediane A în cadrul unei populații de referință B), prin care am evitat concentrarea asupra mediei şi evitarea neglijării extremelor, prin asocierea a două metode de evaluare a sărăciei relative.

În final, consider că întregul demers teoretic prezentat în cadrul lucrării, domeniile de cercetare pe care le-am investigat, în sensul cuprinderii de noi orizonturi în procesul de măsurare a fenomenelor economico-sociale şi întreaga activitate de documentare s-au concretizat în elaborarea funcției de sărăcie fundamentată pe suportul datelor statistice şi al verificărilor empirice în spațiul Uniunii Europene. Avem certitudinea că deschiderea de noi perspective

în celelalte domenii ştiinţifice va situa definirea şi măsurarea sărăciei într-un nou spaţiu, corespunzător caracterului său dinamic precum şi scopului pe care l-am urmărit pe parcursul acestei lucrări: cuprinderea cât mai multor dimensiuni ale nivelului de trai în definirea şi măsurarea sărăciei.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Anghelache, C., *Măsurarea şi compararea dezvoltării economice*, Editura Economică, 1996.
2. Arnold, V.; Atiyah, M.; Lax, P.; Mazur, B., *Mathematics: Frontiers and Perspectives*, American Mathematical Society, 2000.
3. Arrow, K., *Social Choice and Individual Values*, New York, Wiley 1951.
4. Arrow, K., "Nozik's Entitlement Theory of Justice", din culegerea de eseuri *Social Choice of Theory*, vol. 3.
5. Atkinson, A.B., "On the Measurement of Inequality" în vol. *Wealth, Income and Inequality*, sec. ed., Oxford University Press, 1980,
6. Atkinson, A.B., *The Economics of Inequality*, sec. ed., Clarendon Press, Oxford, 1983.
7. Atkinson, A.B., "Incomes and the Welfare State", *Essays on Britain and Europe*, Cambridge University Press, 1995.
8. Atkinson, A.B., "On the Measurement of Poverty", *Econometrica*, nr.55, 1987.
9. Andress Hans-J. (ed.), *Empirical Poverty Research in a Comparative Perspective*, Ashgate Publishing Ltd, Hampshire, 1998.
10. Beblo, M.; Knaus T., "Measuring Income Inequality in Euroland", *IRISS Working Paper,* nr. 10, 2000.
11. Beck, U.; Beck-Gernsheim, E., *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*, SAGE Publications, 2002.
12. Becker, G., *Comportamentul uman – O abordare economică*, Editura All, Bucureşti, 1994.
13. Barry, N., *Bunăstarea*, Editura DU Style, Bucureşti, 1998.
14. Beteille, A., *Social Inequality*, Penguin Education, 1969.
15. Betti, G.; Cheli, B., "Poverty Dynamics in Great Britain, 1991-1997. A Multidimensional, Fuzzy and Relative Approach to Analysis", paper for the *British Household Panel Survey Research Conference 2001* (BHPS – 2001), July 2001, Colchester-UK.
16. Betti, G.; D'Agostino, A.; Neri, L., "Panel Regression Models for Measuring Poverty Dynamics in Great Britain", *ISER Working Papers,* nr. 42, 2000, University of Essex.
17. Beverly S., "Using Measures of Material Hardship to Assess Well-Being", *Understanding Poverty*: *IRP Conference*, 2000.
18. Blackorby C.; Donaldson D., "Ethical Indices for the Measurement of Poverty", *Econometrica nr. 48*.
19. Boudon, R., *Efecte perverse şi ordine socială*, Eurosong&Book, 1998.

20. Brady, D. “Rethinking the Sociological Measurement of Poverty”, *LIS Working Paper* nr. 264/ 2001, Luxemburg.
21. Buchanan, J.; Tullock, G., *Calculul consensului*, Editura Expert, 1995.
22. Buchanan, J., *Limitele libertății. Între anarhie şi leviathan*, Institutul European, 1997.
23. Cancian, M.; Deborah, Reed, “Changes in Family Structure: Implications for Poverty and Related Policy”, art. publ. în *Focus*, University of Wisconsin-Madison, Institut for Research on Poverty, vol.21, nr.2, 2000.
24. Carlton, D.; Hall R., “The Distribution of Permanent Income”, art. publ. de Griliches Z. (coord.) în vol. *Income Distribution and Economic Inequality*, Campus Verlag Frankfurt, 1978.
25. Cerioli, A.; Zani, S., “A Fuzzy Approach to the Measurement of Poverty” în C. Dagum & M. Zenga, Eds. Income and Wealth Distribution, Inequality and Poverty”, *Studies in Contemporary Economics*, Springer Verlag, Berlin.
26. Cheli, B.; Filippone, A.; D’Agostino, A., “Addressing the Interpretation and the Aggregation Problems in Totally Fuzzy and Relative Poverty Measures”, *ISER Working Papers*, nr. 22, 2001, University of Essex.
27. Cheli, B.; Lemmi, A., “A Totally Fuzzy and Relative Approach to the Multidimensionl Analysis of Poverty”, în *Economic Notes by Monte dei Paschi di Siena*, vol. 24, no. 1, p. 115-134, 1995.
28. Citro, F. Constance; Robert, T. Michael, edt. *Measuring Poverty. A New Approach*, National Academy Press, Washington D.C., 1995.
29. Coudouel, A.; Hentschel J.; Wodon, Q., “Well-Being Measurement and Analysis”, *Draft for Comments*, april, 2001.
30. Dagum, C., *Analysis and Measurement of Poverty and Social Exclusion using Fuzzy Sets Theory. Application and Policy Implications*, University of Bologna, 2002.
31. Dahrendof, R., *Conflictul social modern*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996.
32. Darlauf, S., “The Memberships Theory of Poverty: The Role of Group Affiliations in Determining Socioeconomic Outcomes”, *Understanding Poverty*: IRP Conference, 2000.
33. Duclos, J.Y.; Philippe, G., “Absolute and Relative Deprivation and the Measurement of Poverty”, *Working Paper CEPS/INSTEAD,* no. 213, mai, 1999.
34. Elifson, W. Kirk; Richard, P. Runyon; Haber, A., *Fundamentals of Social Statistics*, sec. ed., Mc Graw Hill, 1990,
35. Expert Group on Household Income Statistics – The Canberra Group “Final Report and Recommendations”, Ottawa, 2001.
36. Ferreol, G.; Neculau, A., *Aspecte psihosociale ale sărăciei*, Editura Polirom, Bucureşti, 1999.

37. Foster, J.; Greer J.; Thorbeke, E., “A Class of Decomposable Poverty Measures”, *Econometrica* nr. 52.

38. Forster, F. Michael, *Trends and Deriving Factors in Income Distribution and Poverty in OECD Area*, 2000.

39. Frois-Abraham, G., *Economia politică*, Editura Humanitas, 1998.

40. Fudulu, P., *O nouă concepție asupra justiției sociale*, Centrul de Informare şi Documentare, Bucureşti, 1993.

41. Fudulu, P., *Handicapped Societies. A Theory of Continuous Economic Failure*, The Romanian Center for Compared and Consensual Economics, Editura Expert, 2000.

42. Galbraith, J.K., *Societatea perfectă*, Eurosong&Book, 1997.

43. Golberger, A.S., “The Heritability of Intelligence”, în vol. *Wealth, Income and Inequality* (coord. A. Atkinson), sec. ed., Oxford University Press, 1980.

44. Goudzwaard, B., *Beyond Poverty and Affluence*, WCC Publication, Geneva, 1992.

45. Gujarati, D., *Basic Econometrics*, forth ed., Mc Graw Hill, 2003.

46. Hagenaars, A.J.M., *A Class of Poverty Indices*, International Economic Review nr. 28, 1987.

47. Hayek, Fredrich A., *Drumul către servitute*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993.

48. Iovitu, M., *Teoria şi practica bunăstării*, Editura Teora, Bucureşti, 2000.

49. Kakwani, N., “Statistical Inference in the Measurement of Poverty”, *The Review of Economics and Statistics* nr. 75, 1993.

50. Krause, P., “Income Distribution and Poverty Dynamics. Concepts and Evidence” – material prezentat în cadrul workshop-ului *Cross-national Reasearch with Longitudinal Household Panel Studies*, CEPS/INSTEAD Luxemburg, 2002.

51. *Laureații Nobel în Economie – Discursuri de recepție*, vol. 1, Centrul Român de Economie Comparată şi Consensuală, coord. Postolache T., Isărescu M., iunie, 2001.

52. Lelli, S., “Factor Analysis vs. Fuzzy Sets Theory: Assessing the Influence of Different Techniques on Sen’s Functioning Approach”, *Public Economics Working Paper Series*, nr.121, 2001.

53. Martinetti, E., “A Multidimensional Assessment of Well-being Based on Sen’s Functioning Approach”, *Rivista Internazionale di Scienze Sociali*, nr. 2, 2000.

54. Meade, J., “The Inheritance of Inequalities: some biological, demographic, social and economic factors”, în vol *Wealth, Income and Inequality* (coord. A. Atkinson), sec. ed., Oxford University Press, 1980.

55. Miceli, D., “Measuring Poverty Using Fuzzy Sets”, *Discussion Paper no. 38*, 1998, National Center for Social and Economic Modelling, University of Canberra.

56. Moisio, P., "A Latent Class Application to the Measurement of Poverty", *IRISS Working Paper Series* nr. 8, 2001.
57. Olsen, A. Kelly, "Application of Experimental Poverty Measures to the Aged", *Social Security Bulletin* vol. 62, nr. 3, 1999.
58. Osberg, L. (coord.), *Economic Inequality and Poverty International Perspectives*, ME Sharpe Inc New York, 1991.
59. *Planul Național Antisărăcie şi Promovare a Incluziunii Sociale*, Guvernul României, martie, 2002.
60. Postolache, T., *Un Projet Ouvert. Discours sur l'integration europeenne*, Editura Expert, 1995.
61. "Poverty Measurement. Present Status of Concepts and Methods", *Division of Statistics and Economic Projections of ECLAC*.
62. Ravallion, M., "Poverty Lines in Theory and Practice", *Living Standard Measurement Study, Working Paper,* nr. 133, Washington, 1998.
63. Ravallion, M., *Poverty Comparisons*, Harwood Academic Publisher, Elveția, 1994.
64. Ravallion, M.; Bidani, B., "How Robust is a Poverty Profile?", *The World Bank Economical Review,* nr.1.
65. Rawls, J., *A Theory of Justice*, Oxford, Clarendon Press, 1971.
66. Rainwater, L., *Class, Culture, Poverty and Welfare*, Harvard University, oct. 1987.
67. Roegen-Georgescu, N., *Legea entropiei şi procesul economic*, Editura Expert, 1996.
68. Roegen-Georgescu, N., "Opere Complete IV", Cartea I *Economie analitică*, Editura Expert, 2000.
69. Rosen, S. Harvey, *Public Finance,* Editura Irwin McGraw Hill, 1999.
70. Rotariu, T. (coord.), *Metode statistice aplicate în ştiințele sociale*, Editura Polirom, 2000.
71. Rousseau, J.J., *Contractul social*, Editura Antet XX Press.
72. Ruggeri Laderchi, C., "The Monetary Approach to Poverty: a Survey of Concepts and Methods", *OEH Working Paper,* nr. 58, University of Oxford 2000.
73. Samuelson, Paul A., *Economics,* International Edition, McGraw-Hill, Inc. 1948.
74. Sen, A.; Dreze, A., *Hunger and Public Action*, Clarendon Press Oxford, 1989.
75. Sen, A., *On Economic Inequality,* Clarendon Press Oxford, 1997.
76. Sen, A.; Foster, J., *On Economic Inequality after a Quarter Century*, Clarendon Press Oxford, 1997.
77. Sen, A., *Resources, Values and Development*, Harvard University Press, 1997.

78. Sen, A., *The Standard of Living,* Edit. by Goffrey Hawthorn, Cambridge University Press, 1987.

79. Shaw, John A.W. (edit.), *Justice and Economic Distribution*, PRENTICE-HALL Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.

80. Slama, J., "A Cross-Country Regression Model of Social Inequality", în vol. *Income Distribution and Economic Inequality*, Ed. Z. Griliches, Campus Verlag Frankfurt, 1978.

81. Stănculescu, M.S., "Între sărăcie absolută şi bunăstare", *Revista de cercetări sociale*, nr. 2, 1998, Bucureşti.

82. Tarsitano, A., "The Boferroni Index of Income Inequality" în vol. *Income and Wealth Distribution, Inequality and Poverty*, coord. C. Dagum şi M. Zenga, Springer-Verlag, 1989.

83. Taubman, T.; Behram, J.; Wabs, T., "The Roles of Genetics and Environment in the Distribution of Earnings" art. publ. de Griliches Z. (coord.) în vol. *Income Distribution and Economic Inequality*, Campus Verlag Frankfurt, 1978.

84. Townsend, P., "Research on Poverty: The Problem of the Meaning of Poverty", în vol. *Wealth, Income and Inequality* (coord. A. Atkinson), sec. ed., Oxford University Press, 1980,

85. Teşliuc, C.M.; Teşliuc, E.D.; Pop, L., *Sărăcia şi sistemul de protecție socială*, Editura Polirom, 2001.

86. Tullock, G., *Economics of Income Redistribution*, KLUWER -NIJHOFF Publishing Boston, 1983.

87. Tullock, G., *The Economics of Wealth and Poverty*, Weatsheaf Books LTD, Great Britain, 1986.

88. Vickrey, W., "Utility, Strategy and Social Decision Rules" în *Quarterly Journal of Economics*, vol. 74, nr. 4, 1960.

89. Wagner, P.; Chirca, C.; Zamfir, C.; Molnar, M.; Pârciog, S., *Metode şi tehnici de evaluare a sărăciei*, PNUD – Proiectul de Prevenire şi Combatere a Sărăciei, Bucureşti, iulie, 1998.

90. Ward, D. Michael (coord.), *The Political Economy of Distribution. Equality versus Inequality*, Elsevier New York Oxford, 1978.

91. Wolfram, S., *A New Kind of Science*, Wolfram Media Inc., Canada, 2002.

92. Yinger, J., "Housing Discrimination and Residential Segregation as Causes of Poverty", articol publicat în *Focus*, University of Wisconsin-Madison, Institute for Research on Poverty, vol. 21, nr. 2, 2000.

93. Zadeh, L.A., "Fuzzy Sets", *Information and Control,* no. 8, 1965, p. 338-353.

94. Zamfir, C., *Dimensiuni ale sărăciei*, Editura Expert, Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 1995.

.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 22-23-24/2004

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

EVALUĂRI ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN ZONA MUSCEL

- Studiu de caz -

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Autori:
dr. Constantin CIOTEI
dr. Violeta FLORIAN
drd. Carmen ŞTEFĂNESCU
dr. Filon TODEROIU
drd. Monica TUDOR

La elaborarea prezentului studiu au mai participat:
lect. drd. Cristina CIOBANU
asist. drd. Alin CIOTEI
asist. drd. Viorina BRAGĂ
asist. drd. Adina TOFAN
prep. Oana ZĂRNESCU
drd. Lorena CHIȚU
asist. Mihai CHIȚEA
asist. Adrian MILITARU

CUPRINS

INTRODUCERE 509

PARTEA I. PREMISE TEORETICE ALE DEZVOLTĂRII LOCALE DURABILE .. 510

Capitolul 1. ARGUMENTE TEORETICE ŞI REPERE METODOLOGICE LEGATE DE CONCEPTUL DE DEZVOLTARE DURABILĂ 510

Capitolul 2. PREMISE GEODEMOECONOMICE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN JUDEȚUL ARGEŞ ŞI ZONA MUSCEL 518

Capitolul 3. MODELE ALE DEZVOLTĂRII LOCALE RURALE 522

3.1. Profilul socioeconomic al comunității rurale Albeşti 525
3.2. Profilul socioeconomic al comunității rurale Lereşti 528
3.3. Profilul socioeconomic al comunității rurale Schitu Goleşti 533
3.4. Profilul socioeconomic al comunității rurale Valea Mare Pravăț 537

PARTEA A II-A. OPORTUNITĂȚI ŞI CONSTRÂNGERI ALE DEZVOLTĂRII LOCALE 541

Capitolul 1. CAPITALUL DEMOGRAFIC 541

Capitolul 2. BUGETUL GOSPODĂRIEI RURALE 550

2.1. Percepția subiectivă asupra nivelului de trai 550
2.2. Surse de venit 554
2.3. Cheltuieli şi economii 559
2.4. Autoconsumul 561

Capitolul 3. PROPRIETATEA ŞI PIAȚA FUNCIARĂ 566

3.1. Proprietatea funciară 566
3.2. Piața funciară 568

Capitolul 4. TIPURI DE COMPORTAMENTE ECONOMICE 577

a) Maşinism şi servicii mecanice 577
b) Construcții productive 585
c) Comportament productiv 587
d) Comportament comercial 588
e) Forța de muncă 604
f) Servicii de consultanță 607
g) Comportament investițional 609

Capitolul 5. PERCEPEREA UNIVERSULUI URBAN ŞI COMPORTAMENTE LATENTE REZIDENȚIALE 612

A. Perceperea universului urban 612

B. Comportamente rezidențiale latente 614
PARTEA A III-A. CONCLUZII ŞI PROPUNERI 616
Capitolul 1. EVALUĂRI ALTERNATIVE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN ZONA MUSCEL..... 616
BIBLIOGRAFIE..... 618
ANEXE 620

Introducere

Preaderarea şi aderarea României la Uniunea Europeană, care presupune, între altele, şi adoptarea celor două mari domenii de politică comunitară – politica agricolă comună şi politica structurală – va avea însemnate consecințe asupra spațiului rural românesc. Această problemă devine astfel din ce în ce mai prezentă în discuția publică. Măsurile de politică de dezvoltare regională şi locală şi instituțiile de implementare aferente a măsurilor capătă roluri tot mai însemnate cu atât mai mult cu cât, începând cu anii 1990, de procesele de transformare de sistem a avut de câştigat mai mult mediul urban, disparitățile dintre urban şi rural accentuându-se. Abia în cursul pregătirilor pentru apropiata aderare la UE, spațiul rural a câştigat în atenția decidenților.

Simultan cu acest proces de ajustare au intervenit şi reverberațiile problemei globale a dezvoltării durabile, care capătă caracteristici specifice la nivel local, comunitar şi de individ. Deşi metodologic, abordarea problemei dezvoltării locale durabile nu are gradul de rafinare ştiințifică echivalent unor studii foarte recente[1], interesul imediat pentru România este pe de o parte, diagnosticarea cât mai completă a complexului de dimensiuni comportate de dezvoltarea rurală durabilă, iar pe de altă parte, identificarea de direcții prioritare de acțiune corectivă a disparităților economico-sociale existente în interiorul spațiului rural şi între acesta şi mediul urban. Circumscris coordonatelor esențiale ale Strategiei naționale de dezvoltare durabilă a României „ORIZONT 2025”, programelor prioritare ale Academiei Române şi Institutului Național de Cercetări Economice, precum şi obiectivelor de cercetare ale Facultății de Finanțe şi Contabilitate Câmpulung Muscel, a Universității „Spiru Haret”, demersul elaborat vine să deschidă o nouă nişă de parteneriat ştiințific între cercetarea academică şi învățământul superior economic.

Cu această ocazie s-a încercat şi aprofundarea unor demersuri ştiințifice anterioare atât din cadrul Institutului Național de Cercetări Economice în general şi din Institutul de Economie Agrară, în special, cât şi din partea Facultății de Finanțe şi Contabilitate Câmpulung Muscel. În acest sens, prezentul studiu îşi propune, pe baza unei argumentații teoretico-metodologice adecvate şi a unei plasări spațiale a problemei, să identifice oportunitățile şi restricțiile dezvoltării rurale într-un areal dat, constituit din patru comune muscelene, dintr-o perspectivă multicriterială, pentru formularea de alternative fezabile de dezvoltare locală durabilă.

---

[1] Baum S., Frohberg K., Hartmann M., Mathews A., Weingarten P. (2004): The future of rural areas in the CEE new member states, IAMO – Halle, Germany.

PARTEA I
PREMISE TEORETICE ALE DEZVOLTĂRII LOCALE DURABILE

Capitolul 1
ARGUMENTE TEORETICE ŞI REPERE METODOLOGICE LEGATE DE CONCEPTUL DE DEZVOLTARE DURABILĂ

Caracterul multidimensional al dezvoltării rurale (dimensiunile economică, socială şi ecologică) include şi conceptul de dezvoltare integrată a spațiului rural, în cadrul căruia o poziție centrală este deținută de dezvoltarea durabilă.

Dezvoltat la începutul anilor '70, în cadrul preocupărilor FAO pentru țările în curs de dezvoltare, conceptul de dezvoltare rurală integrată a fost definit ca un ansamblu de măsuri publice şi nonguvernamentale, în scopul extinderii şi facilitării adoptării tehnicilor moderne în rural, având drept rezultate potențiale: creşterea productivității, a bunăstării, a nivelului de viață (economic şi social), folosirea, dezvoltarea şi protecția mediului, concomitent cu crearea de locuri de muncă permanente, în scopul integrării populației rurale în activitățile social-economice şi politice ale țării.

Din punct de vedere geografic, în accepțiunea experților OECD, *conceptul de rural* se referă la teritorii cu densitate redusă a populației, prezentând o diversitate a activităților economice, cu o independență relativă față de zonele urbane. În acest sens, analiza politicilor de dezvoltare rurală, întreprinsă de experți, la sfârşitul anilor ‘80, a ajuns la concluzia că diversificarea economiei rurale şi evoluția agriculturii, până la nivel de industrie agrară, sunt direcții esențiale pentru integrarea acesteia în ansamblul economiei naționale.

Concepția dezvoltării rurale integrate s-a afirmat mai expresiv în cadrul Conferinței de la Cork[1] (1996), al cărei principal scop a fost conturarea unei strategii de dezvoltare rurală pentru perioada ulterioară anului 2000, care să vizeze valorificarea tuturor tipurilor de potențial al spațiului rural.

---

[1] Conferința de la Cork Rural Europe – Future Perspectives s-a bucurat de o largă participare a statelor membre ale UE, din țările central şi est-europene, din SUA şi Japonia. Declarația de la Cork anunța un program de dezvoltare rurală, fiind adeseori citată ca fiind documentul prin care se reinstituie o nouă politică rurală europeană, bazată pe participare, abordare multisectorială şi politici multidisciplinare.

Principalele idei desprinse au fost: agricultura – componentă a politicii de dezvoltare rurală – necesită o simplificare radicală a legislației; o mai mare coerență a inițiativelor şi activităților care se desfăşoară prin canale separate; limitarea legilor UE la reguli şi proceduri generale; o mai mare subsidiaritate a deciziilor, descentralizarea implementării politicii şi în general mai multă flexibilitate; marea diversitate a zonelor rurale impune o acțiune partenerială şi cooperare între toate nivelurile politice, în contextul unei politici de dezvoltare rurală descentralizată cît mai mult posibil.

Evoluția procesului gândirii economice şi a politicilor țărilor Uniunii Europene s-a reflectat în studiul tot mai atent al importanței spațiului rural, astfel încât dezvoltarea rurală este, astăzi, considerată ca fiind al doilea pilon al politicii agricole comune (PAC).

Atenția asupra dezvoltării durabile şi intercondiționării dintre economie şi mediu a înregistrat o importanță deosebită pentru majoritatea analiştilor şi decidenților din întreaga lume, care au analizat conceptul dezvoltării durabile pe trei paliere principale, respectiv economic, social şi al protecției mediului.

Abordarea economică se bazează pe conceptul fluxului maxim de venit care ar putea fi generat cel puțin în condițiile menținerii stocului de bunuri sau capital care produce beneficiile. Noțiunile de optim şi de eficiență economică susțin alocarea şi utilizarea resurselor limitate. Eventuale probleme ar putea apărea la tipurile de capital care trebuie menținute (natural, prelucrat şi capital uman), precum şi la modul de substituție al acestora. Este de asemenea dificil de evaluat aceste bunuri, în special resursele ecologice.

Din punct de vedere social, abordarea este orientată asupra populației, referindu-se la menținerea unor sisteme sociale şi culturale stabile, inclusiv reducerea conflictelor distructive. Din această perspectivă, echitatea este un considerent important.

Păstrarea diversității culturale şi a capitalului cultural, ca şi mai buna utilizare a cunoştințelor privind practicile durabile în rândul culturilor mai puțin importante sunt deziderate de aceeaşi importanță. Există percepția necesității ca societatea modernă să încurajeze şi să încorporeze pluralismul şi atitudinea participativă într-un cadru decizional mai eficient pentru dezvoltarea durabilă din punct de vedere social.

Aspectul dezvoltării durabile a mediului vizează stabilitatea biologică şi fizică a sistemelor. De o importanță specială este viabilitatea subsistemelor care este critică în contextul instabilității globale a întregului ecosistem.

Păstrarea sistemelor naturale şi a habitatului presupune menținerea capacității acestor sisteme de a se adapta la schimbare într-o manieră flexibilă şi dinamică. Degradarea resurselor naturale, poluarea şi pierderea biodiversității reduc flexibilitatea sistemului.

Dezvoltarea durabilă înseamnă aşadar, a reconcilia aceste concepte şi a le face operabile în condițiile unei considerări echilibrate a celor trei elemente.

Astfel, elementele economic şi social interacționează pentru a da naştere echității (distribuției veniturilor) şi orientării spre reducerea sărăciei. Interfața economie – mediu a produs noi idei asupra evaluării şi internaționalizării impactului asupra mediului. În fine, legătura dintre aspectul social şi mediu a dus către un interes reînnoit în anumite direcții, precum intergenerarea echității (drepturi pentru generațiile viitoare) şi participarea populației.

Pentru că acest concept a fost şi continuă să fie larg dezbătut în gândirea contemporană, considerăm a fi util să ne referim la câteva dintre ideile prezentate în cadrul acestor dezbateri. Abordarea acestui concept nu poate face însă abstracție de definiția – devenită de acum clasică – a dezvoltării durabile, conform căreia aceasta presupune „satisfacerea nevoilor prezentului, fără a compromite abilitatea generațiilor viitoare de a-şi satisface propriile lor nevoi”[1].

Această definție se referă, de fapt, la existența a două concepte-cheie, şi anume:

a) conceptul de nevoi, în particular nevoile esențiale ale populației sărace, cărora trebuie să li se acorde prioritate;
b) ideea limitărilor impuse de starea tehnologiei şi a organizațiilor sociale asupra abilității mediului de a satisface nevoile prezente.

Alți autori consideră dezvoltarea durabilă ca fiind "un model al transformărilor economice structurale şi sociale, care optimizează beneficiile societale şi economice disponibile în prezent, fără a periclita potențialul pentru beneficii similare în viitor”[2].

Dezvoltarea durabilă implică, pe de o parte, utilizarea resurselor naturale regenerabile, care să nu le elimine sau degradeze, dar nici să le diminueze utilitatea pentru generațiile viitoare, iar pe de altă parte, implică şi utilizarea resurselor minerale neregenerabile, astfel încât să nu se excludă posibilitatea accesului uşor la ele pentru alte generații.

Dezvoltare durabilă devine, astfel, un vector al obiectivelor sociale dezirabile, elementele incluse putând fi:

- creşterea venitului real pe locuitor;
- îmbunătățirile în statusul nutrițional;
- realizările educaționale;
- accesul uşor la resurse;
- o distribuție echitabilă a veniturilor;
- protecția mediului.

În domeniul agriculturii, dezvoltarea durabilă se referă la capacitatea de a creşte producția pe fondul menținerii bazei de resurse naturale. Pe planul

[1] ****(1987): Raportul Comisiei Brundtland (World Commission on Environment and Development): Our Common Future, New York, Oxford University Press.*

[2] Pezzey, J. (1992): Sustainable Development Concepts. An Economic Analysis, World Bank Environment Paper, no. 2.

ideilor, este prezentă şi definiția dată de Comitetul Tehnic Consultativ al Grupului Internațional de Cercetare Agricolă (TAC/CGIAR)[1] în 1988, potrivit căreia, „dezvoltarea durabilă a agriculturii constă în practicarea unui management de succes al resurselor pentru agricultură, în a satisface nevoile în continuă schimbare ale oamenilor, pe fondul menținerii sau sporirii calității mediului şi conservării resurselor naturale”[2].

În cea mai mare parte a lor, specialiştii utilizează o definiție largă, apreciind că agricultura poate fi durabilă dacă este: robustă ecologic, viabilă economic, echitabilă social, umană şi adaptabilă. Fiecare dintre aceste atribute are un conținut distinct:

- “robustă ecologic”, înseamnă că resursele naturale îşi mențin calitatea, iar vitalitatea întregului agrosistem este sporită; aceasta este foarte bine asigurată când terenul este utilizat corespunzător, iar sănătatea plantelor, a animalelor şi a oamenilor este menținută prin procese biologice; resursele locale sunt utilizate într-un mod care minimizează pierderile de nutrienți, biomasă şi energie şi previne poluarea, accentul fiind pus pe utilizarea resurselor regenerabile;
- “viabilă economic”, înseamnă că fermierii pot produce suficient pentru autoconsum şi/sau pentru obținerea de venituri, iar câştigul suficient devine garant al muncii depuse şi al costurilor implicate. Viabilitatea economică este măsurată nu numai în termeni ai produsului agricol direct, dar şi în termeni ai funcțiilor complementare, precum conservarea resurselor şi minimizarea riscurilor.
- “echitabilă social”, înseamnă că resursele şi puterea decizională sunt distribuite într-un asemenea mod în care nevoile de bază ale tuturor membrilor societății se întâlnesc, şi drepturile lor de utilizare adecvată a terenului, capitalului, asistenței tehnice şi oportunităților pieței sunt asigurate;
- “umană”, presupune că toate formele de viață (plante, animale, oameni) sunt respectate, integritatea culturală a societății fiind prezervată;
- “adaptabilă”, înseamnă că comunitățile rurale pot participa la ajustarea modificărilor politicilor şi cererii pieței. Aceasta implică nu numai implementarea noului, a tehnologiilor, dar şi a inovațiilor în termeni sociali şi culturali.

Aceste criterii diferite ale durabilității (sustenabilității) se pot manifesta contradictoriu în timp sau pot fi în contradicție între ele, putând genera puncte de vedere diferite, atât la nivelul agricultorilor, cât şi al comunității, al națiunii şi

[1] TAC/CGIAR: The Technical Advisory Committee of the Consultative Group on International Agricultural Research.

[2] Coen Reijntjes; Bertus Haverkort; Ann Waters-Bayer: Farming for the Future: An Introduction to Low-External-Input and Sustainable Agriculture, ILEIA/M (1993).

al întregii lumi. Pot fi de asemenea, conflicte între nevoile prezente şi viitoare, între satisfacerea imediată a nevoilor şi conservarea resurselor de bază. Agricultorul poate solicita un venit ridicat prin preţuri pentru produsele sale agricole; guvernul, în schimb, poate influenţa, prin pârghii specifice economiei de piaţă, producţia şi comercializarea produselor de bază, de care populaţia urbană are nevoie. Cu toate acestea, buna funcţionare a instituţiilor şi adoptarea unor politici bune, sunt necesare la toate nivelurile – de la sat la global – în scopul asigurării dezvoltării durabile.

Cu toate că sustenabilitatea trebuie să apară ca un concept dinamic, care permite modificarea nevoilor unei populaţii globale în creştere, principiile ecologice de bază ne obligă să recunoaştem că productivitatea agricolă, are totuşi, limite. Întrebarea care se ridică în prezent este de ce conceptul dezvoltării durabile a câştigat o importanţă tot mai însemnată în raport cu producţia agricolă, răspunsul fiind regăsit în situaţia prezentă a agriculturii mondiale.

Cea mai recentă definiţie dată de Comitetul Tehnic Consultativ al Grupului Internaţional de Cercetare Agricolă (TAC/CGIAR) se referă la faptul că „o agricultură durabilă este una, care, pe termen lung, sporeşte calitatea mediului şi potenţialul de resurse de care ea depinde, asigură alimente de bază pentru oameni, este viabilă economic şi sporeşte calitatea vieţii agricultorilor şi a societăţii în ansamblul său”[1].

Atenţia crescândă pentru problemele dezvoltării durabile trebuie armonizată cu nevoia, pe de o parte, de a preveni degradarea resurselor de bază şi deteriorarea calităţii mediului, în concordanţă cu creşterea continuă a producţiei agricole şi pe de altă parte, de a satisface cererea unei populaţii mondiale în continuă creştere.

În acelaşi cadru se înscrie şi definiţia dată de FAO dezvoltării agricole durabile, potrivit căreia, aceasta constă în „conservarea resurselor naturale de bază şi orientarea schimbărilor tehnologice şi instituţionale într-o asemenea manieră care să asigure ajungerea la satisfacerea continuă a nevoilor umane pentru generaţiile prezente şi viitoare. O asemenea dezvoltare conservă resursele de pământ, apă, plante şi animale, nu degradează mediul înconjurător, este viabilă economic şi acceptabilă social”[2].

Un capitol referitor la dezvoltarea durabilă şi dezvoltarea rurală este cuprins şi în cadrul Agendei 21[3], care pune accentul pe menţinerea şi îmbunătăţirea productivităţii celor mai bune terenuri agricole în scopul susţinerii populaţiei în continuă creştere. În acest sens, elementele pentru **agricultura**

---

[1] Alderman H., Srivastava J., (1993): Agricultural and Environmental Challenges Proceedings of the Thirteenth Agricultural Sector Symposium, World Bank.

[2] The State of Food and Agriculture, FAO, 1989.

[3] Agenda 21 este planul de acţiune adoptat de liderii din 169 de ţări, în 1992, la Rio de Janeiro, în cadrul Conferinţei asupra mediului şi dezvoltării (UNCED).

sustenabilă şi dezvoltarea rurală vizează, în principal, activitățile integrate, resursele naturale şi inputurile externe (tabelul nr. 1.1).

Tabelul nr. 1.1

Elemente pentru agricultura sustenabilă şi dezvoltarea rurală

Activități integrate	Resurse naturale	Inputuri externe
a) **la nivelul guvernului:**	– **pământ**	1. **managementul pestei**
politici, instrumente, planuri de dezvoltare; reforma agrară; calitatea alimentară; securitatea alimentară; date, sisteme de avertizare;	*planificarea utilizării pământului; managementul terenului; conservarea solului; reabilitarea terenului;*	*programe şi proiecte integrate de control al pestei şi de utilizare a pesticidelor;*
b) **la nivelul comunității rurale**	– **apa**	2. **nutriția plantelor**
dezvoltarea organizațiilor locale şi creşterea capacității oamenilor la pregătire, extensie;	*conservarea apei, îmbunătățirea sistemelor de irigații; dezvoltarea unor baze de date despre apă; asociații ale utilizatorilor de apă;*	*programe şi proiecte de nutriție integrată a plantelor;*
c) **la nivel local**	– **resurse biologice de plante şi animale**	3. **energia rurală**
de exemplu: zonele de coastă, bazinele râurilor, zonele agroecologice;	*conservarea resurselor genetice; dezvoltarea de varietăți şi rase;*	*strategii naționale şi transferul de tehnologie pentru dezvoltarea energiei rurale.*
d) **la nivelul unității de producție**	– **livezi şi păduri**	
sistemele de agricultură; diversificarea activităților pentru creşterea veniturilor; crearea industriilor rurale; creditul şi marketingul;	*reducerea ratei de despădurire; managementul sustenabil şi tăierea pădurilor; promovarea de utilizări neforestiere şi industrii specifice; conservarea habitatelor; integrarea livezilor în sistemele agricole;*	
e) **la nivelul consumatorului**	– **pescuitul**	
îmbunătățirea nutriției şi calității alimentelor; ajustarea modelelor de dietă; marketingul produselor.	*reducerea efortului de pescuit pentru maximizarea producției; creşterea producției culturilor acvatice, exploatarea de noi specii.*	

***Sursa**: Sustainable agriculture and rural development, FAO, http. www. fao.org / agriculture / publications.*

Strategia durabilității pentru agricultură, silvicultură şi pescuit, fiind în strânsă legătură cu dezvoltarea spațiilor rurale, ar trebui să se orienteze cu precădere spre următoarele scopuri:

a) referitor la cerințele ecologice şi de resurse:

- menținerea şi îmbunătățirea fertilității pământului prin conservarea resurselor sale de producție epuizabile, respectiv, înlocuirea lor rațională prin resurse regenerabile;
- menținerea diversității biologice şi a ecosistemelor funcționale;

b) referitor la dimensiunea economică:

- asigurarea durabilă a producției de alimente şi materii prime, precum şi a performanțelor ecologice şi menajatoare de peisaj ale agriculturii şi silviculturii, asigurarea eficienței economice şi a competitivității exploatațiilor agricole;
- consolidarea spațiului rural ca amplasament economic;

c) din perspectivă socială: menținerea stabilității şi funcționalității sistemelor sociale în spațiile rurale, îndeosebi prin:

- starea socială şi economică rezonabilă a oamenilor ocupați în domeniul agricol şi trăitori în spațiile rurale;
- stabilizarea şi dezvoltarea în continuare a sistemelor de asigurări sociale;
- coparticiparea oamenilor din spațiul rural şi a celor ocupați în sectorul agrar la procesele decizionale sociale şi politice.

Conceptul dezvoltării durabile, în general, şi al dezvoltării unei agriculturi durabile, în particular, se regăseşte – în ultima perioadă – din ce în ce mai mult şi în rândul specialiştilor români. Pornind de la definițiile, devenite de acum clasice, şi încercând o adaptare a acestora la condițiile specifice din țara noastră, specialiştii apreciază că, trăsăturile principale ale formării unei agriculturi durabile în România, ar putea fi [1]:

- formarea unei agriculturi care să asigure crearea unui surplus economic necesar atât propriei dezvoltări cât şi participării la realizarea echilibrului economic;
- inserția agriculturii în „economia generalizată", funcționarea prin forțele pieței;
- potențarea utilizării resurselor naturale epuizabile şi reînnoibile;
- armonizarea agriculturii cu mediul înconjurător în vederea producerii de materii prime alimentare „curate";
- asigurarea parității veniturilor producătorilor agricoli cu cele ale altor grupuri economico-sociale, creşterea calității vieții agricultorilor.

[1] Dumitru D., Popescu M., Belli N., Toderoiu F., (1995): Evoluția prospectivă a agriculturii. Formarea agriculturii durabile şi competitive prin forțele pieței, IEA.

Pentru România, acceptarea doctrinei dezvoltării durabile nu este o opțiune benevolă, posibilă printre multe altele, ci reprezintă poate singura cale responsabilă de realizare a dezvoltării pe termen mediu şi lung, în concordanță cu interesul național şi cu cerințele colaborării internaționale[1]. Corelarea obiectivelor dezvoltării naționale cu învățămintele rezultate din experiența deja dobândită în Occident, în privința calității vieții umane, şi cu grija față de generația viitoare face parte integrantă din acest proces. În domeniul agriculturii, măsurile specifice care ar trebui avute în vedere se referă la:

- crearea de sisteme şi structuri viabile de organizare, producție şi gestionare a exploatațiilor agricole;
- ajustarea structurală a producției agricole prin crearea unei structuri adecvate ramurilor şi subramurilor agriculturii, corespunzător resurselor funciare şi ansamblului de factori pentru agricultură;
- ajustarea echitabilă a raportului de prețuri agricultură-industrie;
- politici de susținere a producătorilor agricoli;
- stimulente pentru diversificarea producției agricole şi pentru creşterea valorii adăugate a acesteia.

[1] *** (1999) - Strategia națională pentru dezvoltare durabilă, promovată de Grupul de Lucru constituit în baza HG nr. 305/15. 04. 1994 şi cu sprijinul societății civile.

Capitolul 2
PREMISE GEODEMOECONOMICE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN JUDEȚUL ARGEŞ ŞI ZONA MUSCEL

În general, dezvoltarea economico-socială zonală (locală), din perspectiva durabilității, are între premise şi componente geodemoeconomice, ca suport fizic şi demografic. Din această perspectivă, studiul de față prezintă câteva dintre aspectele geografice şi demografice, care au relevanță pentru caracterizarea ulterioară a spectrului activităților economico-sociale şi a comportamentelor agenților economici şi indivizilor în procesul dezvoltării în județul Argeş, în general, şi în patru comune din zona Muscelului, în special.

Județul Argeş este situat în jumătatea sudică a țării, în bazinul superior al râului cu aceeaşi denumire. De la cursul de apă, consemnat de Herodot, părintele istoriei, încă din secolul al V-lea înaintea erei noastre sub denumirea de Argessis, îşi va trage numele şi județul la care ne referim[1].

Județul Argeş este situat între 44°22´ şi 45°36´ latitudine nordică şi 24°26´ şi 25°19´ longitudine estică. De remarcat faptul că paralela 45° latitudine nordică împarte suprafața județului în părți aproximativ egale, iar meridianul 25° longitudine estică poate fi urmărit prin partea estică a Munților Făgăraş, apoi peste Vârfurile Bătrâna şi Văcărea din Munții Iezer – Păpuşa[2].

În partea nordică, limita județului urmăreşte crestele înalte ale Munților Făgăraş, traversează apoi Piatra Craiului şi culoarul Rucăr-Bran, despărțind județul Argeş de județele Sibiu şi Braşov. La est, limita cu județul Dâmbovița e mult mai lungă, desfăşurându-se în general în direcția meridianului, traversând munții Leaota, Subcarpații Getici, piemontul Cândeşti şi Câmpia Găvanu Burdea, cea sudică, dinspre județul Teleorman, taie Câmpia Găvanu Burdea aproximativ de la est la vest, iar în sud-vest, Argeşul se învecinează cu județul Olt, limita urmând din câmpie spre piemontul Cotmeana, traversând văile din bazinul superior al Vedei.[3] În sfârşit, limita vestică dinspre județul Vâlcea, traversează Valea Topologului, mergând paralel cu aceasta până la obârşie, suprapunându-se Subcarpaților Getici şi versantului sudic al Munților Făgăraş.

Relieful județului este divers şi reprezentativ, structurat similar cu cel al teritoriului național. Teritoriul județului cuprinde, într-o deplină armonie, toate

---

[1] Tucă, Fl., Cristache, Ghe., Leonăchescu, N., Județul Argeş, Editura Sylvi, Bucureşti, 2001.
[2] *** - Județele patriei - Argeş (monografie), Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1980.
[3] Ibidem.

formele de relief, desfăşurate succesiv, asemenea unui mare amfiteatru natural. Relieful judeţului coboară în trepte de la nord la sud, cuprinzând o succesiune de trei trepte caracteristice: munţi, dealuri, câmpie.

Treapta înaltă este constituită din culmile Munţilor Făgăraş şi Piatra Craiului, cu o altitudine de peste 2500 m. Aceştia sunt alcătuiţi din şisturi cristaline păstrând numeroase urme ale glaciaţiunii cuaternare cum ar fi: circuri, văi glaciare, printre care Buda, Capra, Călţun, Podul Giurgiului. Dintre cele 25 de lacuri glaciare, 18 sunt situate pe versantul sudic şi limitele judeţului Argeş.

Următoarea treapta este cea din zona Subcarpaţilor Getici şi a Podişului Getic, alcătuit din platformele Cândeşti, Argeş şi Cotmeana. Subcarpaţii Argeşului sunt formaţi dintr-o alternanţă de munţi mărunţi ce depăşesc pe alocuri 1000 m, în medie având însă înălţimi de 800 m.

Câmpia, cea dea treia treaptă, are un caracter piemontan, marcat, în cazul celei de la Piteşti, de terasele etajate ale râului Argeş, iar în cazul câmpiei Găvanu – Burdea sau de netezime, străbătută de văi largi şi puţin adânci, mai mult seci.

Clima este temperată, lipsită de excese. Dispunerea în trepte joacă rolul primordial în conturarea tipurilor de climă ce apar în judeţul Argeş. Un alt factor primordial este orientarea spre sud a întregului relief. Munţii din nord, totodată, joacă un rol de barieră în calea unor influenţe legate de circulaţia generală a atmosferei. În aceste condiţii apar tipuri de climă cum ar fi: climatul de munte, climatul de deal şi climatul de câmpie.

Teritoriul judeţului este străbătut de o bogată reţea de râuri şi văi care aparţin bazinelor hidrografice Argeş, Vedea şi Olt, lungimea totală a principalelor cursuri de apă fiind de circa 1000 km, la care se adaugă încă 1500 km ape secundare[1].

Conform ultimului recensământ, populaţia judeţului la 18 martie 2002 număra 652 625 de locuitori, cu o densitate medie de 96 de loc./kmp, situându-se, din acest punct de vedere, printre judeţele mijlocii ale României.[2]

Suprafaţa totală a judeţului Argeş este de 6826,3 kmp, din care cele trei municipii deţin o suprafaţă de 145,8 kmp, iar cele trei oraşe o suprafaţă de 192,6 kmp, restul suprafeţei de 6487,8 kmp fiind ocupată de comune. Judeţul Argeş cuprinde în limitele sale un număr de 3 municipii, 3 oraşe, 93 de comune şi aproape 600 de sate cu o populaţiei totală la data de 18 martie 2002, de 652 625 de locuitori (tabelul nr. 2.1).

---

[1] *** Judeţele şi oraşele României în cifre şi fapte, volumul I, Editura Universul, Bucureşti, Departamentul de administraţie publică locală, 1994.

[2] *** Breviarul statistic al judeţului Argeş, Direcţia Judeţeană de Stat Argeş, 2002.

Tabelul nr. 2.1

Municipiile şi oraşele judeţului Argeş

	Suprafaţa – ha -	Numărul gospodăriilor
Municipii		
Piteşti	4073	59 526
Câmpulung	3559	13 483
Curtea de Argeş	6952	10 875
Oraşe		
Costeşti	10864	3 684
Mioveni	5097	11 148
Topoloveni	3303	3 541

***Sursa**: date statistice din* Recensământul general al populaţiei*, martie 2002, date definitive.*

Ponderea comunelor argeşene în totalul comunelor din ţară este de 3,5%, plasând judeţul Argeş pe locul 3, iar ponderea satelor este de 4,4%, situând judeţul pe locul 2.

Un areal din judeţul Argeş, în care în ultimii 15 ani s-au produs transformări economico-sociale radicale, nu atât prin întinderea cât prin profunzimea lor, este zona Muscelului, în centrul căreia se situa municipiul Câmpulung Muscel, ca centru economic cu trăsături de polarizator pentru cvasitotalitatea comunelor din proximitatea sa (harta nr. 2.1).

Între comunităţile rurale care gravitează în jurul municipiului Câmpulung, figurează şi comunele Albeşti, Lereşti, Schitu Goleşti şi Valea Mare Pravăţ, care în ansamblul lor, s-au constituit într-o microzonă rurală pentru care s-a determinat un eşantion reprezentativ de subiecţi, pentru aplicarea unui chestionar complex, vizând spectrul ocupaţiilor şi al surselor de venituri, tipuri de comportamente economice, valori morale şi umane perene etc., din perspectiva identificării de oportunităţi pentru dezvoltarea locală durabilă.

Este de menţionat că acest demers metodologic vine în prelungirea prin aprofundare a unor studii efectuate anterior în zona Muscel, privitoare la finanţele IMM[1] şi la climatul de afaceri[2], în vederea identificării de oportunităţi de dezvoltare locală (zonală).

[1] Ciotei, C., Toderoiu, F., Ştefănescu, C. (2002): Finanţele IMM – studiu de caz în zona Muscel, Probleme economice, nr.12, Ed. CIDE, Bucureşti.

[2] Ciotei, C., Ştefănescu, C., Ciobanu, C. (2003): Climatul de afaceri în zona Muscel, Probleme economice, CIDE, Bucureşti.

Harta nr. 2.1. Plasarea spațială a comunelor muscelene investigate

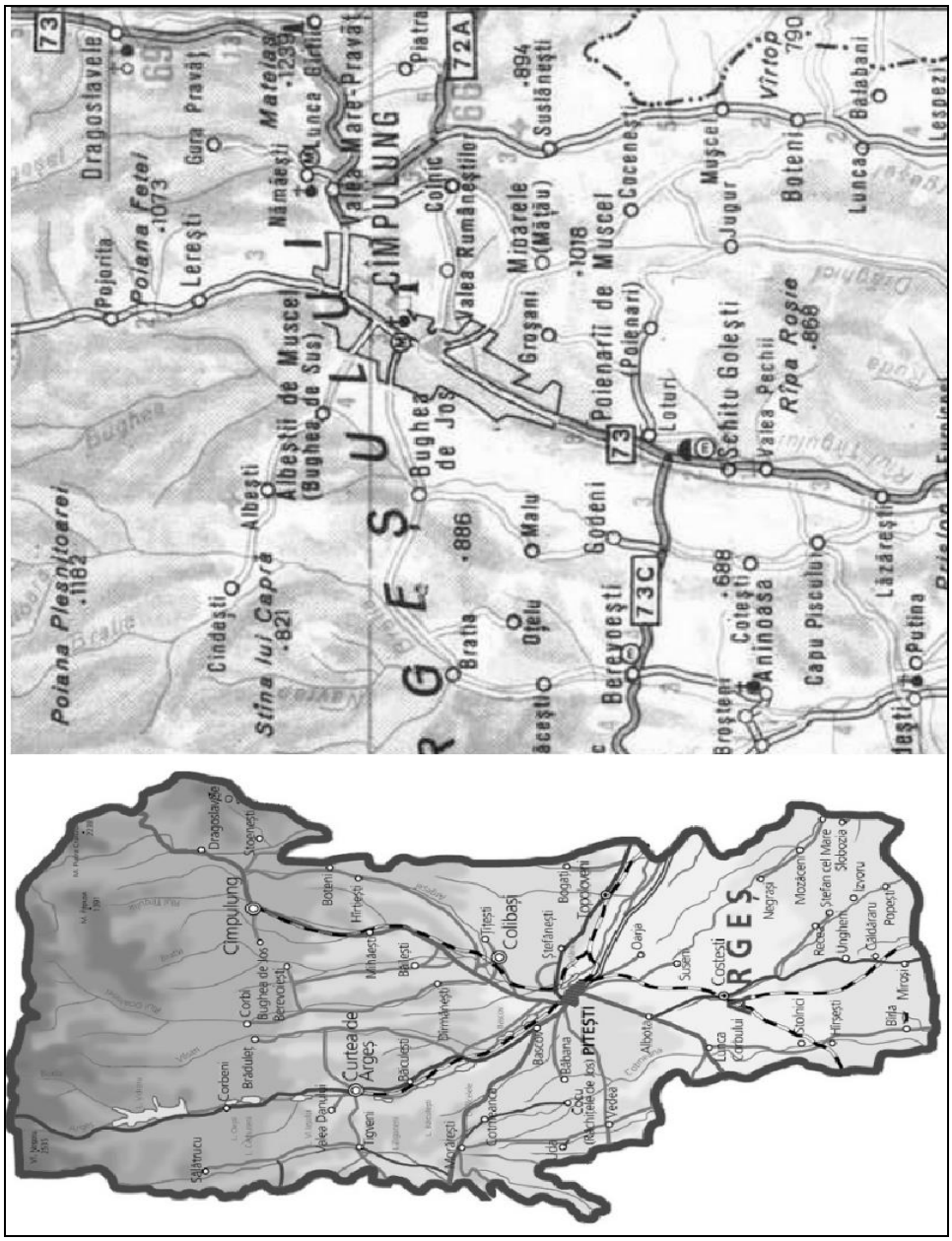

***Sursa**: www.firintins.4mula1.ro/judete/index.php/judet/3.*

Capitolul 3
MODELE ALE DEZVOLTĂRII LOCALE RURALE

Polimorfismul economic şi social imprimă zonei rurale adiacente municipiului Câmpulung – Muscel un sistem propriu de evoluție şi sisteme diferite de modernizare, de emancipare rurală.

Tipul de evoluție a fost determinat în ultima decadă de situația economică dificilă dublată de o criză prelungită a economiei rurale. Comunitățile rurale au încercat găsirea unor soluții proprii, a unor mijloace adecvate, specifice dezvoltării locale generatoare de reechilibrări şi modernizare economică-socială.

Criza rurală s-a concretizat în spațiul investigat în multiplicarea fragilizării capitalului natural, demografic şi social specific fiecărei localități în parte fiind dublată de o prelungită perioadă a schimbării valorilor tradiționale rurale. Reculul activităților agricole specifice zonei investigate, declinul economic al centrelor urbane, modificarea statutului de centre polarizatoare al oraşelor au determinat schimbări esențiale în evoluțiile rurale. Mai mult societatea rurală a continuat să fie caracterizată de o semnificativă fluiditate demografică; ca o societate deschisă modul ei de adaptare s-a concretizat în promovarea unor fluxuri migratorii internaționale, din ce în ce mai consistente. Efectele acestor fluxuri sunt profunde în viața comunitară rurală contaminând domenii foarte diverse, de la mentalitate până la structura consumului gospodăresc, atitudini şi comportamente sociale. Mobilitatea demografică promovează deschiderea spațialității identitare spre o spațialitate a acțiunii şi performanței.

Imaginea teritorială a zonei investigate este marcată de specificitatea structurilor agrare generatoare de moduri proprii de utilizare a spațiului, a capitalului natural şi social. Tipul de economie rurală acoperă o altă dimensiune a imaginii teritoriale, pentru că modul în care sunt valorificate oportunitățile, gradul în care sunt utilizate resursele şi în mod deosebit coerența economică sunt definitorii pentru zona respectivă. Multiplicarea structurilor economice şi în mod deosebit apariția şi încurajarea structurilor specifice turismului rural induc nu numai o dezvoltare a țesutului ocupațional, dar reinserează universul rural în alți termeni în paradigma economică. Apar efecte în plan cultural, comunicațional, turismul fiind un element dinamic care poate apropia şi conecta tradiția de modernitate.

Pespectiva teritorială este definită şi de tipul de relații care funcționează, de natura relației între comunitățile rurale sau între ele şi cele urbane. Derapajele economice urbane, scăderea puterii de absorbție economică şi socială au modificat relațiile tradiționale urban-rural; relațiile de dominare economică, de polarizare socială au fost parțial transformate sau chiar înlocuite

cu un alt tip de raporturi, adecvate noilor cerințe şi mai ales noilor posibilități de exprimare economică urbană.

Strategiile de adaptare ale comunităților rurale din județul Argeş s-au fundamentat empiric pe o tradițională potențialitate naturală şi economică promovând oportunitățile endogene cu vizibilitate socială.

Conținutul lor nu a afectat identitatea spațială a comunităților şi indivizilor pentru că ea nu reprezintă un anumit teritoriu ea fiind concretizarea unei matrice multidimensionale de axe şi interdependențe în interiorul cărora comunitățiile şi indivizii sunt poziționați în multiple moduri contingente, complexe şi contradictorii.

Modele empirice ale dezvoltării comunităților rurale

Modelele de dezvoltare rurală diferă în funcție de oportunitățile şi constrângerile locale, în funcție de istoria proprie a devenirii lor şi în funcție de proximitatea unor centre de polarizare economică şi socială, în majoritatea cazurilor urbane. Zona investigată este formată din patru localități rurale, situate în proximitatea oraşului Câmpulung-Muscel: Albeşti, Lereşti, Schitu Goleşti şi Valea Mare Pravăț (anexa nr. 3.1). Datorită poziționării pe care o au, aceste localități asigură cel puțin într-o paradigmă spațială funcționabilitatea unui sistem rural cu oportunități/constrângeri, de evoluție, convergente.

Una din premisele esențiale ale acestui studiu constă în considerarea fiecărei localității rurale ca actor social al unui sistem spațial de dezvoltare cu funcții specifice şi structurii viabile. Fiecare comunitate rurală poate să participe ca un actor activ la dezvoltarea întregului sistem, la funcționarea lui în condițiile impuse de tipul endogen al dezvoltării. Penuria resurselor financiare, predominarea agriculturii de subzistență, dominanța economiei țărăneşti sunt adevărate obstacole pentru o dezvoltare normală pe care comunitățile rurale investigate vor să o parcurgă, dar ele pot fi depăşite prin schimbarea modului de intervenție. Identificarea oportunităților definitorii pentru comunitățile rurale, a capitalului uman şi în mod deosebit a posibilităților antreprenoriale constituie unul din punctele principale ale analizei prezente.

O altă premisă a studiului a pornit de la faptul că „dezvoltarea agriculturii nu este o simplă derivație a trecutului, ci ”este un un proces fundamental al modernizării rurale şi al relaționării comunitare: ”dinamica dezvoltării agrare implică o analiză atentă a relațiilor sociale de producție, ca factor al relațiilor urban-rural, la intersecția agriculturii în economiile locale, regionale naționale şi internaționale” (Jon D. von der Ploeg: 1993).

Abordarea dezvoltării locale, a modernizării exploatațiilor rurale în scopul depăşirii caracterului preponderent de subzistență/semisubzistență prin implicarea populațiilor locale şi prin extrapolarea inițiativelor de la actorii rurali la nivel de comunitate poate să faciliteze procesul elaborarii unor strategii corespunzătoare unor necesități reale, locale.

Ipoteza principală ar fi: inițiativele locale, economice, sociale pot fi vectori ai procesul de modernizare locală în măsura în care există un proces de emergență între ele şi resursele endogene, proximitatea lor.

Modelul dezvotării endogene este un model al echilibrului resurselor locale, al modului în care ele se combină şi al gradului în care sunt exploatate în mod durabil. „Stilurile locale", generate şi dezvoltate pe baza combinărilor dintre resursele locale, şi „constelațiile empirirce", formate din activitățile economice specifice, sunt determinative în procesul de formare şi evoluție al sistemului comunitar.

Implicarea resurselor umane locale şi potențarea rolului pe care-l au în revitalizarea comunităților constituie unul din factorii-cheie ai dezvoltării locale, permițând mutarea accentului asupra potențialului uman. Capacitatea resurselor umane de a induce elemente novatoare prin noi activități este relevată de propria lor istorie şi de mediul socioeconomic specific comunităților din care fac parte, de realitatea imediată a spațiilor rurale.

Cel de al doilea palier al analizei este constituit de capacitatea unor comunități locale rurale de a polariza, în diverse moduri activitatea unor arealele mai mult sau mai puțin extinse.

Relațiile economice, sociale care funcționează în prezent între localitățile rurale pot la un moment dat să contureze un sistem rural care are mai ales o viabilitate economică fundamentată pe tipuri diferite de transferuri economice, uneori specializate.

Existența firmelor cu specific agricol – de colectare, depozitare, prelucrare -, (care asigură un segment al filierei agroalimentare inputurile agricole) funda-mentează un potențial proces de integrare a mai multor comunități într-un sistem precar al comunităților rurale care au aceeaşi specificitate economică, aceeaşi valență economică.

Actorii rurali care au un rol important în economia locală – definită de o comună sau de mai multe – pot fii cei cu spirit antreprenorial care au exploatații agricole cu profil comercial sau care au reuşit să înființeze, să-şi instituționalizeze afacerile agricole.

Relațiile economice pe care aceste noduri economice le impune sunt de natură contractualistă, în esență de tip monetar, de o raționalitate de tip capitalist.

Sistemul rural poate fii asigurat prin funcționalitatea relațiilor economice, ocupaționale stabilite între mai multe comunități. Dezvoltarea acestui tip de sistem se poate fundamenta pe dezvoltarea endogenă, fundamentată în mod special pe utilizarea capitalui uman şi pe valorificarea oportunităților specifice.

Ipoteza ar fi următoarea: sistemul rural format din mai multe comunități integrate economic este cu atât mai funcțional cu cât există mai multe firme care interacționează şi cu cât acestea oferă un grad mai mare al accesibilității ocupaționale. Cu cât sunt mai funcționabile aceste firme şi cu cât sunt mai

multe instituțiile/organizațiile care solicită schimburi intracomunitare cu atât este mai funcționabil sistemul rural.

3.1. Profilul socioeconomic al comunității rurale Albeşti

Comunitate rurală cu multiple valențe economice Albeşti este formată din trei sate: Albeşti, Bughea de Sus şi Cândeşti. Izolarea spațială nu este un inconvenient pentru că rețeaua dintre satul reşedință de comună şi satele aparținătoare este funcțională datorită distanțelor minime: 6 km despart satul Cândeşti de reşedința de comună şi numai 4 km reprezintă distanța pentru cel de al doilea sat component. Mai mult, această rețea este asfaltată. Accesibilitatea comunei este asigurată de numărul relativ mare (şi anume cinci) de linii de transport auto interurban între Câmpulung şi satele componente, Cândeşti şi Bughea de Sus. Izolarea este eludată şi prin faptul că toate satele componente sunt conectate la rețeaua de telefonie, iar factorul poştal ajunge zilnic în fiecare dintre ele.

Capitalul natural este caracterizat de o bogăție de resurse care poate fundamenta o dezvoltare diversă, o multiplicare a surselor de venit; fondul forestier, izvoarele de apă cloro-iodo-sulfuroase şi rezervele de calcar numulitic permit detaşarea comunei de constrângerile unei agriculturi determinative.

Oportunitățile ca şi constrângerile dezvoltării locale sunt generate de dimensiunile şi conținutul capitalului economic, demografic şi social; structurile economice s-au pliat pe caracteristicile spațiale, ocupaționale şi s-au dezvoltat în funcție de specificitatea istorică.

- Dimensiunea economică este caracterizată de o structură proprie unei localități situate în zona de deal; 72% din suprafața comunei o reprezintă pădurile, 6,6% fînețele şi 17,2% păşunile. Ponderea pădurilor răşinoase este de 63,1%, iar a pădurilor de foioase de 36,9%.

Ponderea terenului arabil este de numai 0,3%, iar a livezilor de 0,7%. Valorile densității agricole sunt cele specifice unei parcinomii spațiale deluroase, pentru că unui locuitor îi revin 0,29 ha de teren agricol şi 0,4 ha de teren forestier. Acest handicap natural poate să nu constituie în totalitate o constrângere prin promovarea unor strategii specifice, în schimb există un handicap de origine socială care poate constitui o frână în modelele participării locale şi implicării populației locale în soluționarea problemelor comunitare. Până în prezent numai 46,5% dintre cei care au dreptul să devină proprietari au primit titluri de proprietari. Proporția celor care au primit titluri de proprietari, dar nu locuiesc în localitate este de 25%. De asemenea, fenomenul asociativ nu este caracteristic pentru că există numai o asociație de creştere a animalelor; de fapt comportamentul asociativ nu este definitoriu pentru comunitățile situate în zone de deal şi de munte, coeziunea intracomunitară nu se concretizează în forme ale activităților productive.

Diversitatea economică este asigurată în parametri minimali pentru că nu există o exploatare eficientă a resurselor locale. Societățile comerciale care funcționează pe teritoriul comunei – în număr de cinci – au ca profil prelucrarea lemnului, construcții şi textile. Numărul angajaților este de numai 12. Firmele existente nu sunt poli inegratori pentru un areal mai mare decât cel administrativ al comunei, ele oferă un număr redus de locuri de muncă populației active şi exploatează relativ moderat resursele existente.

Turismul rural este încă o oportunitate şi nu o realitate pentru că există o pensiune agroturistică şi un hotel.

Diversitatea ocupațională se încadrează în aceeaşi matrice a utilizării resurselor naturale în termenii oferiți de o economie rurală nedezvoltată; principalele ocupații se desfăşoară în sectorul forestier, agricultură şi cioplitul pietrei de calcar.

Nivelul economic al comunei este cel specific unei comunității sărace, tradiționale. Există un număr de 365 de maşini, 8 autovehicule de transport şi 50 de atelaje de muncă.

- Dimensiunea demografică este caracterizată de fenomenele specifice populațieie rurale. Populația a scăzut cu 65 de persoane în perioada 1995-2003. Ritmul indică o stabilitate demografică determinată de o scădere foarte lentă a numărului de locuitori. Structura pe vârstă s-a îmbunătățit, în aceeaşi perioadă 1995-2003: ponderea bărbaților era de 45,3% în 1995, iar în 2003 de 49,9%. Structura pe grupe de vârstă este uşor echilibrată, ponderea populației sub 18 ani fiind de 22,8%. Din totalul populației sub 18 ani, 52,1% o reprezintă populația feminină. Reechilibrarea structurii demografice a fost permisă de derularea normală a unor fenomene şi evenimete demografice: natalitatea a crescut de la 8,1 născuți la 1000 de locuitori la 14,6 născuți la 1000 de locuitori. Nupțialitatea a crescut de la 6,4 căsătorii la 1000 de locuitori la 9,8 căsătorii la 1000 de locuitori. Mortalitatea a crescut atingând valori care periclitează siguranța demografică, de la 11,2 decedați la 1000 de locuitori a ajuns să înregistreze 24 de decedați la 1000 de locuitori. Structura etnică este omogenă, 97,9% reprezintă românii şi 2,1% rromii.

Datorită fenomenului de contractare demografică pe o gospodărie revin în medie 3,1 locuitori; numărul de familii care formează o gospodărie este de 1,0. Cele 1435 de gospodării dețin o suprafață locuibilă de 234857 de metri pătrați, ceea ce înseamnă 163 de metri pătrați pe gospodărie.

Mobilitatea demografică este o caracteristică a comunității. Există fluxuri migraționale tradiționale, de navetă zilnică cu destinația Câmpulung spre sectoarele comerț şi industrie. La acestea se adaugă fluxuri internaționale cu destinația Italia, Spania şi Franța. Numărul celor care au plecat în 2004 a fost de 50 de persoane. Preponderența masculină este evidentă, ponderea lor fiind de 70%. Grupa de vârstă a migranților este cuprinsă între 25 şi 35 de ani, iar nivelul de instruire este mediu, fiind absolvenți ai cursurilor liceale.

- Dimensiunea capital uman depinde de capitalul demografic şi de calitatea infrastructurii comunitare. Din totalul de gospodării 27,8% beneficiază de alimentare cu apă curentă.

Nevoile de informare şi de cunoaştere a problemelor extracomunitare sunt acoperite numai pentru 31% dintre locuitori, care au abonamente la radio; aceeaşi pondere de 31% o reprezintă populația care are abonamente TV.

Dimensiunea capitalului uman referitoare la condițiile şi mai ales calitatea actului de învățământ este acoperită din perspectiva dotărilor. Există patru şcoli cu clase I-IV şi două şcoli generale. Condițiile de învățământ sunt deficitare datorită faptului că nu există ateliere şi nici laboratoare specifice disciplinelor acestor cicluri. Din totalul de elevi care pot să urmeze cursurile liceale 90% fac naveta zilnică la Câmpulung (5 km). Calitatea actului de învățământ este deficitară şi datorită faptului că numai 65% dintre cadrele didactice au studii superioare. Raportul elevi/profesori nu indică disfuncționalități, pentru că numărul de elevi care revin la un profesor din cursul primar este de 13, iar numărul de elevi din cursul gimnazial care revine la un profesor este de 9. Problemele specifice procesului educațional constau în lipsa bazei materiale – mobilier, calculatoare – şi calitatea profesională a celor care sunt implicați în derularea normală a lui.

Infrastructura sanitară, prin nivelul şi conținutul actului medical, este deficitară, generând o serie de deficiențe în formarea şi dezvoltarea normală a capitalului uman. Populația arondată la singurul dispensar existent este de 3500. Un medic trebuie să îngrijească 2281 de locuitori. Cel mai apropiat spital este situat la 6 km, iar cea mai apropiată farmacie la 5 km. Morbiditatea specifică zonei constă în incidența mărită a hipotiroidismului, a litiazei renale şi a bolilor reumatismale.

Problemele infrastructurii sanitare sunt generate de lipsa unui spațiu propriu, amenajat corespunzător, dotării insuficiente şi lipsa instrumentelor medicale.

- Dimensiunea ecologică: o comunitate rurală care se confruntă cu o problemă majoră determinată de existența terenurilor cu aciditate – puternică şi moderată – cu o suprafață de 3794 de hectare (24,3% din totalul de teren agricol al comunei).
- Capitalul comunitar concretizat în coeziunea socială, participarea comunitară şi capacitatea comunității de a accesa proiecte de dezvoltare locală nu sunt atuuri importante ale comunității investigate. Inițiativa comunitară este specificul şi vocația autorității locale, singurul promotor al proiectelor de infrastructură, proiecte realizate prin programul SAPARD, fiind primăria comunei.
- Problemele comunitare sunt determinate de existența sărăciei care este localizată la periferia satelor şi în care locuiesc rromi. Fenomenul a apărut după 1990, în comunitatea rromilor (datorită disponibilizărilor din industria

urbană) şi nu şi-a găsit rezolvarea nici până în prezent din cauza lipsei locurilor de muncă. Ponderea familiilor care primesc ajutor social este de 12%.

O altă sursă a problemelor comunitare este precaritatea infrastructurii; amenajarea drumurilor intracomunitare, lipsa unei rețele de alimentare cu apă potabilă şi lipsa rețelei de gaze naturale sunt elementele primordiale pentru realizarea unor condiții de viață civilizată la nivelul întregii comune. O altă problemă este generată de lipsa unor dotări specifice pentru petrecerea timpului liber pentru tineri; în percepția autorităților lipsa unei baze sportive este o problemă foarte gravă.

Comuna Albeşti are un model propriu al evoluției, nu este relaționată cu celelalte comunități rurale şi urbane, decât în măsura în care poate să-şi acopere o serie de necesități fundamentale. În acest sens dependența sa față de centrul urban se concretizează numai în raporturile educaționale, de sănătate şi petrecere a timpului liber pentru segmentul populației tinere. Nu există un sistem funcțional, ci un sistem de acoperire al necesităților fundamentale, în mod special cele referitoare la dezvoltarea capitalului uman; este un sistem de compensare educațională şi de sănătate şi parțial economic, în sensul locurilor de muncă pe care o parte din populația activă şi le-a păstrat în mediul urban şi în sensul relațiilor comerciale, pentru că o parte dintre locuitori îşi comercializează produsele pe piața din Câmpulung.

Relațiile cu alte localități rurale se rezumă, în principal, la participarea la târguri de animale, cu o frecvență săptămânală – Voineşti situat la 8 km reprezintă un exemplu. Este o relație tradițională care poate multiplica numai raporturile de sorginte economică.

În rețeaua empirică studiată, Albeşti se identifică ca nod comunitar cu un număr redus de raporturi generate de acoperirea unor necesități vitale comunitare, nod care nu poate avea un statut clar definit într-un sistem rural. Conectarea lui la centrul urban este determinată de un comportament frustrat social, absența unor dotări minime pentru o viață decentă.

3.2. Profilul socioeconomic al comunității rurale Lereşti

Comuna Lereşti este un al doilea nod empiric al rețelei rurale. Comunitatea, formată din trei sate (Lereşti, Voineşti şi Pojorâta), este situată în zona submontană.

Identitatea spațială îi conferă un atu pentru o dezvoltare economică multiplă, susținută şi de resursele forestiere care sunt în perimetrul ei. Gestionarea spațială a terenurilor şi a populației este facilitată de un grad ridicat al accesului, datorită faptului că drumurile de legătură, intracomunale sunt asfaltate. Distanțele dintre satele componente sunt reduse (3 km sat Voineşti şi 1 km sat Pojorâta) ceea ce permite un flux permanent şi facil între toate entitățile spațiale. Situarea naturală implică o serie de riscuri pentru anumite zone, alunecări de teren şi areale inundabile. Statutul de nod al rețelei

rurale care defineşte spațiul limitrof al oraşului Câmpulung este datorat şi accesibilității rutiere față de oraş; sunt opt curse de transport, care asigură legătura cu centrul urban, la ele adăugându-se linia de transport care face legătura cu Bucureştiul şi implicit cu Piteştiul.

Identitatea economică este cel de al doilea atu care o susține în postura de centru rural de convergență, de polarizare rurală. Potențialitatea umană şi economică este unul dintre elementele care pot fundamenta dezvoltarea endogenă, o dezvoltare de tip durabil prin utilizarea propriilor resuse dar care poate susține şi apariția, multiplicarea unei rețele la care să se conecteze şi alte centre rurale.

- Dimensiunea economică este specifică unei comunități rurale care înregistrează o preponderență a păşunilor (66% din terenul agricol), a pădurilor (29%) şi a fânețelor (14,3%). În comparație cu prima comunitate analizată, Albeşti, ponderea terenurilor neproductive este mult mai redusă, de numai 0,4% comparativ cu 1,6%. Densitatea agricolă înregistrează valori diferite de cele ale comunei Albeşti pentru că există o încărcătură mai mare pe un hectar; 1,4 locuitori revin la un hectar de teren agricol şi 4,9 locuitori revin la un hectar de pădure. Structura fondului funciar are implicații şi efecte multiple în planul activităților economice şi mai ales a comportamentelor de tip economic.

Principalele ocupații, cu maximă vizibilitate socială sunt cele care se desfăşoară în industrie, – rurală, în comună, şi în centrul urban aflat în proximitate şi în domeniul forestier. Ceea ce o departajează de prima comună analizată este comportamentul asociativ şi existența fenomenului arendei; probabil istoria recentă, comună care a fost cooperativizată, proximitatea oraşului – Câmpulung se află numai la 8 km -, mentalitatea aflată la granița dintre rural şi urban, au determinat apariția unui număr de arendaşi, persoane fizice şi funcționarea unei asociații pentru creşterea bovinelor şi o asociație pentru creşterea ovinelor. Spiritul antreprenorial este o altă consecință a unei metalității care se desparte de tradiționalismul rural existând cel puțin două ferme comerciale.

Fenomenul arendei este limitat ca formă de manifestare pentru că numărul arendaşilor este foarte redus (5), iar suprafața arendată este de numai 65 de hectare.

Procesul de reîmproprietărire funciară este finalizat eliberându-se toate titlurile de proprietate, în număr de 960, punerea în posesie efectivă realizându-se pentru cele 1 600 de hectare. Din totalul titlurilor de proprietate, 20% au fost acordate celor care nu domiciliază în comuna Lereşti. Din totalul gospodăriilor,
2% reprezintă ponderea celor care au peste 10 hectare în proprietate.

Diversitatea economică se manifestă pe o plajă restrânsă, existând patru societăți comerciale; profilul este variat: producerea de materiale textile, prelucrarea lemnului, producerea de materiale plastice şi fabricarea teracotei.

Personalul angajat este într-un număr net superior celui din Albeşti, 112 persoane, ceea ce indică o mai mare atractivitate, absorbție şi putere economică a societăților care funcționează în acest areal rural.

Turismul rural este o activitate specifică pentru că există 24 de pensiuni agroturistice şi două moteluri. Oportunitățile naturale sunt în opinia liderilor locali elemente principale ale unor proiecte de dezvoltare: amenajarea unei pârtii de schi, dezvoltarea unui număr cât mai mare de pensiuni agroturistice.

Nivelul economic al comunei este mult mai conturat, existând 850 de autoturisme – revin două autoturisme la 1000 de locuitori -, 25 de autovehicule de transport, 80 de atelaje şi 130 animale de muncă.

Sectorul terțiar este caracterizat de un minim de infrastructură: frizerie, atelier de croitorie şi de reparat încălțăminte având un număr de 11 lucrători.

Comuna Lereşti are statutul de polarizator comercial pentru celelalte localități rurale pentru că săptămânal se organizează la Voineşti un târg de cereale şi animale.

- Dimensiunea demografică este caracteristică unei comunități care înregistrează o scădere relativ moderată; din 1995 pînă 2003 populația a scăzut cu 100 de persoane; structura pe sexe este favorabilă populației feminine, ponderea ei fiind de 54%. Populația a înregistrat o serie de procese şi femone demografice contradictorii, generate de o perioadă economică tensionată; mortalitatea generală a crescut în perioada 1995-2003, de la 14,4 decedați la 1000 de locuitori la
17,8 decedați la 1000 de locuitori. Nupțialitatea a scăzut de la 9,3 căsătorii la 1000 de locuitori la 4,7 la 1000 de locuitori, iar divorțialitatea a înregistrat un *trend* ascendent de la 1,1 divorțuri la 1000 de locuitori la 1,5 la 1000 de locuitori.

Structura etnică este omogenă: 92,6% sunt români, 7,4% sunt rromi.

Gospodăria rurală, şi în cazul acestei comunități, a înregistrat un fenomen de contractare, datorită condițiilor economice şi unei strategii de supraviețuire necesară adaptării la un sistem care îşi caută identitatea. Numărul de familii care revine unei gospodării este de 1,1.

Fluxurile migratorii au vizibilitate socială, chiar dacă dimensiunile şi conținutul sunt mult diminuate comparativ cu anii 80 ai secolului trecut. Un număr de 250 de navetişti fac zilnic legătura dintre comună şi unitățile de industrie şi comerț din Câmpulung. Fluxul zilnic este completat de sensurile existente dinspre alte localități rurale, Mioarele, Stoeneşti, Valea – Mare şi Nămoieşti spre Lereşti.

Migrația internațională a afectat un număr redus de localnici – 30, care au optat pentru Italia, Spania, Gemania. Vârsta migranților este cuprinsă între
25-40 de ani, iar structura pe sexe este favorabilă femeilor; 70% reprezintă ponderea femeilor. În general, domeniile de activitate sunt agricultura, construcțiile şi lucrul la domiciliu. Veniturile obținute sunt ca şi în cazul

migranților din comuna Albeşti, utilizate pentru construcția caselor şi cumpărare de autoturism.

- Dimensiunea capitalului uman: identitatea spațială şi socială a comunității analizate sunt relaționate cu un capital uman specific unui areal cu statut de centru polarizator rural. Procesele de informare, de cunoaştere, de conectare sunt caracteristice localității, 42% dintre familii au abonamente radio, 43% au abonamente TV şi 7% au abonamente la ziare. Din totalul familiilor 13% au abonamente telefonice. Există o rețea minimă de eludare a izolării pentru că în toate satele componente există rețea de telefonie, iar factorul poştal ajunge în fiecare zi la gospodăriile lor. Infrastructura educațională este formată din cinci grădinițe, trei şcoli primare şi două şcoli gimnaziale. Dotarea materială constituie una dintre problemele comunității pentru că nu asigură o calitate deosebită procesului educațional. În opinia autorităților locale este necesar să se realizeze reparații capitale pentru cele şase clădiri ale şcolilor, să se amenajeze un laborator de informatică, să existe o dotare cu mobilier specific, atât pentru şcoli, cât şi pentru grădinițe. Ponderea profesorilor cu studii superioare este de 66%, ceea ce asigură derularea în parametri normali ai actului de educație, dar nu poate constitui garanția unei calități deosebite.

Infrastructura sanitară asigură, în termeni relativi modeşti, asistența şi prevenirea bolilor. Datorită unor deficiențe ale apei potabile, a condițiilor de muncă deosebit de grele – în domeniul forestier – şi a calității condițiilor de viață, există o morbiditate accentuată; riscul îmbolnăvirilor de reumatism poliarticular, infecțios şi al disfuncțiilor tiroidiene este mare.

Numărul de locuitori care revine unui medic este de 838, valoare relativ redusă comparativ cu valorile specifice comunităților rurale. În comuna Lereşti există un dispensar cu şase cabinete medicale şi un punct farmaceutic. Cel mai apropiat spital este la Câmpulung, distanța fiind de 10 km.

- Dimensiunea ecologică: poziționarea geografică a comunei este un factor de risc. Din totalul suprafeței agricole 13% o reprezintă ponderea suprafețelor care au pantă mai mare de 5%, iar 3,5% reprezintă ponderea suprafețelor forestiere care au aceeaşi pantă. Factorii limitativi ai capacității productive a terenurilor agricole sunt:
  - alcalinitatea ridicată, o suprafață de 66 de hectare este afectată de acest fenomen;
  - aciditatea puternică şi moderată, 0,44% din terenurile agricole sunt afectate.

Pentru prevenirea şi combaterea poluării, până în prezent nu a fost alocată nici o sumă de bani, ceea ce indică derularea unui proces de degradare fără a se lua nici o măsură.

Capitalul comunitar, concretizat în participarea comunitară la realizarea unor proiecte edilitare, de modernizare rutieră, nu are forme vizibile de

exprimare. Capacitatea autorităților locale de accesare a proiectelor cu finanțare externă este foarte redusă, oportunitate nevalorificată de factorii locali de decizie. Instituțiile care pot rezolva şi care pot constitui noduri ale comunicării comunitare sunt primăria, şcoala şi biserica. Spațiul comunitar al localității Lereşti este aproape un spațiu ecumenic pentru că există patru biserici ortodoxe cu 4900 de enoriaşi, o biserică evanghelică cu 180 de credincioşi, un spațiu de cult adventist pentru cei şase enoriaşi şi un spațiu de cult penticostal pentru 30 de enoriaşi. Rolul comunitar al bisericii ortodoxe este nu numai de a difuza un comportament explicit religios, dar şi de a media toate conflictele apărute între toate aceste culte.

- Problemele comunitare. Ca o constantă a oricărei comunități rurale, sărăcia afectează profund şi această localitate. Caracteristica sărăciei este faptul că este concentrată în satul Pojorâta, locuit de rromi, în celelalte sate find distribuită omogen. Ponderea familiilor care primesc ajutor social este de 5,5%. În opinia liderilor locali originea acestui fenomen este numai de natură umană: "nepregătirea profesională, dezinteresul față de muncă, delăsarea".

Problemele comunitare cele mai grave sunt cele legate de:

- starea drumurilor;
- lipsa unei rețele de distribuirea gazelor şi de canalizare.

În acelaşi perimetru al problemelor care trebuie să fie rezolvate rapid datorită gravității ei, este amenajarea unei groape de gunoi.

O altă serie de probleme, apreciate de autoritatea locală ca fiind uşoare, este cea referitoare la:

- alimentarea cu apă potabilă;
- poluarea aerului;
- amenajări antierozionale;
- inundații periodice;
- calitatea serviciile de învățământ;
- iluminatul public.

Comuna Lereşti are, evident, statutul de nod important în rețeaua empirică studiată. Relațiile ei cu celelalte localități rurale sunt de natură:

- economică – asigură locuri de muncă pentru o parte din forța de muncă a comunelor limitrofe;
- comercială – organizarea de târguri săptămânale;
- servicii medicale – existența unui punct farmaceutic care poate asigura un minim de medicamente pentru locuitorii satelor din apropiere.

Raporturile stabilite cu centrul urban, Câmpulung, sunt determinate de acoperirea unor necesități vitale generate de starea de sănătate, nevoi educaționale şi culturale: majoritatea tinerilor merg la liceu şi îşi petrec timpul liber în oraşul Câmpulung. La aceste motivații se adaugă cele de natură ocupațională (volum limitat de forță de muncă care face naveta dinspre Lereşti

înspre Câmpulung) şi de natură economică (o parte dintre fermierii din Lereşti îşi valorifică produsele în piața din oraş). Funcționalitatea rețelei de localități este asigurată de comportamentele de compensare economică şi socială, iar nu de nevoile unor entități, care se dezvoltă şi se modernizează împreună, în forme parteneriale comunitare.

3.3. Profilul socioeconomic al comunității rurale Schitu Goleşti

Profilul dezvoltării comunei Schitu Goleşti a fost determinat de identitatea spațială pe care o are datorită faptului că este la confluența a două zone de polarizare: zona de polarizare imediată a oraşului Câmpulung – 10 km – şi de polarizare difuză a municipiului Piteşti, aflat la 40 km. Modelul propriu de evoluție a fost în permanență la confluența celor doi poli polarizatori. Un alt element definitoriu a constat în resursele naturale pe care le are: cărbune şi masă lemnoasă.

Comunitatea rurală de dimensiuni relativ mari este formată din şase sate: Schitu Goleşti, Lăzăreşti, Valea-Pechii, Loturi, Costiță, Burneşti. Problema izolării este diferențiată în funcție de distanța şi, mai ales, de gradul de dezvoltare al satului component. Burneşti are un drum de acces semipracticabil, Loturi şi Costiță au drumuri neasfaltate, Valea-Pechii este legată de centrul de comună printr-un drum parțial asfaltat. Accesibilitatea satelor componente este relativ dificilă pentru că: distanța până la cel mai apropiat drum asfaltat este de 0,8 km pentru locuitorii satului Burneşti, 1 km pentru cei care locuiesc în satul Costiță şi
2 km pentru populația din satul Loturi. Singurul sat cu drum de acces asfaltat este Lăzăreşti – Schitu Goleşti.

Numărul de linii de transport de care beneficiază comuna asigură fluiditate accesului rutier dintre localitatea centru de comună, Schitu Goleşti şi centrele urbane: sunt 14 linii Câmpulung – Schitu Goleşti şi 4 linii Câmpulung – Bucureşti, linii care trec prin Schitu Goleşti. Între satul Lăzăreşti şi Câmpulung există 6 linii de transport.

- Dimensiunea economică caracterizează un spațiu economic cu multiple valențe. Istoria economică a comunității o recomandă ca un posibil nod al rețelei rurale cu atuuri datorate resurselor naturale, „stilul local", determinat de combinările dintre resursele locale, şi „constelațiile empirice", concretizate în activitățile economice specifice.

Din totalul suprafeței agricole, 22,4% reprezintă ponderea terenurilor arabile, şi 31,6% ponderea fânețelor. Situarea geografică permite această structură care mai este definită de ponderi relativ importante deținute de suprafața livezilor, 17,4% şi 26,5% ponderea păşunilor. Suprafața forestieră

este de numai 2,1% ceea ce explică o implicare moderată a sectorului forestier în structura ocupațională a comunei Schitu Goleşti.

Structura ocupațională a înregistrat o serie de contractări datorită declinului industriei locale şi datorită neasimilării unor modele ocupaționale care ar fi putut reorienta social populația activă. Activitatea agricolă a înregistrat o stagnare în procesul de modernizare, pentru că în ultimii trei ani nu s-au înregistrat culturi noi, rase noi de animale şi nu au apărut ferme comerciale. Procesul ocupațional este limitat de forme de stagnare şi de involuție datorită crizei economice declaşate în perioada ultimului deceniu.

Structura ocupațională este definită de statutul persoanelor active ocupate în minerit, construcții de maşini şi agricultură.

Comportamentul asociativ nu este caracteristic comunei analizate, nu există nici o asociație de producție, nici o formă de parteneriat economic în care să fie implicați locuitori cu ocupații similare.

Nu există firme cu potențialitate economică deosebită, nici în sectorul micii industrii şi nici în cel terțiar; există un abator pentru animale mari, în care lucrează 8 angajați şi un centru pentru reparații auto cu 100 de salariați.

Diversitatea ocupațională are niveluri minime de manifestare, cu toate că identitatea spațială conferă o dezvoltare economică multifuncțională; există un singur motel care ar putea găzdui un număr redus de turişti.

Nivelul economic al comunei este foarte redus: numărul de autoturisme care revine la un locuitor este de 0,1; numărul de autovehicule de transport este de 5; dotarea cu maşini agricole şi atelaje specifice este şi ea la cote minime: există
10 maşini agricole şi 100 de atelaje. Infrastructura comercială înregistrează valori reduse, ceea ce induce o corespondență imperfectă între cerințele locuitorilor şi gradul lor de acoperire: în medie revin 313 locuitori la un magazin cu produse alimentare, 2 504 locuitori la un magazin cu produse nealimentare şi 178 de locuitori pentru un magazin cu produse mixte. În general toate necesitățile de acest tip sunt acoperite şi de magazinele existente în centrele urbane aflate în proximitatea comunei.

Relațiile comerciale au un statut bine conturat ceea ce induce statutul de nod important al rețelei interrurale pe care îl are localitatea Schitu Goleşti. În comună are loc de două ori pe săptămână – vineri şi sâmbătă – un târg de cereale şi mărfuri nealimentare. Există 50 de producători agricoli care îşi vând produsele în piața de la Câmpulung. Accesul facil al localității la piețe se constituie ca una dintre principalele oportunități la nivel de comună.

- Dimensiunea demografică defineşte o localitate care se supune unor transformări profunde, generate de regresia industriei şi a agriculturii, sectoare cu arie de desfăşurare locală. În prioada 1995-2003, populația a scăzut moderat cu numai 21 de persoane. Structura populației în funcție de sex este caracterizată de continuitatea echilibrului: atât în 1995 cât şi în 2003 ponderea

populației masculine era de 49% din totalul populației, iar ponderea populației feminine era de 51%. Procesele şi evenimentele demografice au înregistrat valori care afecteză profund resursele umane din această localitate: natalitatea a scăzut de la 13,3 născuți la 1000 locuitori, în 1995, la 12,1 născuți la 1000 de locuitori, în 2003. Mortalitatea generală a crescut de la 10,9 decedați la 1000 locuitori la 12,1 decedați la 1000 de locuitori (în aceeaşi perioadă). Nupțialitatea înregistrează un *trend* descendent, cu implicații profunde, atât în reproducerea stocului demografic, cât şi în modelele de convieţuire tradiționale rurale.

Gospodăria şi familia rurală au cunoscut un fenomen de contractare, reflexul stagării/regresiei economice; mărimea medie a gospodăriei este de 3,3 persoane, numărul mediu al familiilor/gospodărie este de 1,1.

Structura etnică are aceeaşi omogenitate caracteristică localităților investigate: 99,6% reprezintă ponderea populației de etnie română şi 0,4% cea a populației rromă.

Migrația pendulatorie este caracteristică forței de muncă din această localitate; un număr de 1200 de persoane face naveta zilnică spre Câmpulug şi localitățile rurale Poienari, Jugur, Coteşti, Valea-Îndărăt pentru a lucra în sectorul de construcții maşini şi minerit. Înspre comuna Schitu Goleşti vin zilnic lucrători din localitățile rurale Godeni şi Poienari-Muscel pentru a lucra în sectorul minier.

Un număr redus, de 40 de persoane, este antrenat în migrația internațională; structura pe sexe este avantajoasă femeilor, 60% din populația migrantă. Nivelul de educație este mediu, în general sunt persoane care au absolvit cursuri liceale. Domeniile de muncă preferate sunt: agricultură, construcții, activități la domiciliu, iar perioada de lucru este cuprinsă între trei luni şi un an. Țările de destinație, pentru care optează migranții din această localitate, sunt Spania, Israel şi Italia. O caracteristică importantă, care detaşează localitatea Schitu Goleşti de celelalte două analizate anterior, constă în faptul că majoritatea banilor câştigați sunt investiți în renovarea caselor, cumpărarea autoturismelor şi investiții în afaceri neagricole. În acest mod se realizează depăşirea sărăcieie rurale şi construirea unui prestigiu personal în comunitate (construcție/renovare casă, cumpărare maşină) şi se tinde spre schimbarea statutului economic şi social prin investiții în afaceri neagricole. Oportunitățile financiare, descoperite datorită migrației externe, induc în comunitatea rurală o nouă noțiune a muncii, a condiției sociale şi o multiplicare a motivațiilor economice şi a necesităților personale. La nivel de individ apare coexistența mai multor modele culturale, subculturi interiorizate cu valori proprii şi statusuri diferite care tind spre un anumit tip de modernizare rurală comunitară, complet diferit de cel propus de propria evoluție a localității.

- Dimensiunea capitalului uman este specifică unei comunități care este în găsirea propriei identități, o localitate care se situează la confluența între două arii de polarizare destul de puternice. Comunitate deschisă din punct

de vedere social, permeabilă schimbărilor profunde, Schitu Goleşti este caracterizată de valori medii ale infrastructurii edilitare; 67,2% din populație beneficiază de alimentare cu apă curentă, rețea care este prezentă şi în satele componente Lăzăreşti, Loturi şi Costiță. Suprafața locuibilă medie este de 41 de metri pătrați.

Nevoia de comunicare, de informare este o caracteristică a populației din această localitate: 20% din populația comunei are abonamente radio, 81% are abonamente TV şi 3,2% are abonamente la presa scrisă. O pondere de 9% din întreaga populație este conectată la serviciul de telefonie. Există oficii PTTR în fiecare sat component, factorul poştal ajunge zilnic. Oficiul poştal din satul Schitu Goleşti asigură şi serviciile bancare oferite de Bancpost.

Ca şi în cazul celorlate două comune, există un comportament bancar manifest al locuitorilor prin modalitățile multiple de accesare a serviciilor oferite de bănci din Piteşti şi Câmpulung. În acest sens avem de a face cu un comportament modern cerut de noile dimensiuni ale rentabilității activităților economice. A economisi sau a împrumuta sunt semnele distinctive ale unui comportament modern în care este asimilat un sistem tehnic modern, prin care se asigură etalarea actului economic şi fundamentarea proiectelor economice.

Actul educațional, ca dimensiune calitativă şi cantitativă, este caracterizat de aceleaşi valori, note, ca şi în cazul comunelor care fac parte din această rețea empirică. Infrastructura fizică este formată din opt grădinițe, trei şcoli primare şi două şcoli generale. Dotările sunt minime, existând două ateliere şi două laboratoare. Numărul de profesori cu studii superioare este suficient pentru a asigura calitatea cerută de actul educațional, 81% dintre profesorii titulari sunt cu studii superioare. Indicii de promovabilitate, pentru anul 2003, identifică un act educațional normal, pentru cursurile primare valoarea a fost de 99,5%, iar pentru cursurile gimnaziale de 99,2%.

Problemele generate de infrastructura educațioanlă sunt diverse, plaja cerințelor având o arie mare, de la asigurarea unor condiții normale – încălzirea şcolilor – până la cerințele unui învățământ modern – dotarea cu calculatoare, crearea unei baze sportive.

Infrastuctura medicală este deficitară pentru că 1252 de locuitori pot beneficia de consultațiile unui medic: există un dispensar, un punct sanitar şi o farmacie, toate situate în satul Lăzăreşti.

- Dimensiunea ecologică: principalele probleme de poluare se concentrează asupra disfuncționalităților pe care le generează gunoiul menajer. Pentru a eluda aceste deficiențe, serviciul public al gospodăriei locale s-a ocupat de colectarea şi depozitarea gunoiului menajer în gropi acoperite.
- Capitalul comunitar: indicatorii utilizați pentru identificarea şi măsurarea gradului de participare comunitară, coeziune socială descriu o comunitate în care rolul principal este deținut de autoritățile locale. Pentru repararea/întreținerea bunurilor comune, este necesară implicarea totală a

Primăriei, prin măsuri administrative cu un puternic accent formal; numai prin hotărârile Primăriei se poate asigura participarea membrilor comunității la rezolvarea problemelor comunitare. Un exemplu îl constituie asfaltarea drumului de acces dintre satul Schitu Goleşti şi Valea-Pechii.

Singura instituție care, împreună cu Primăria, este un nod al comunicării comunitare este biserica. Există 6 biserici dintre care trei sunt ortodoxe, două de cult evanghelic şi una penticostală.

- Problemele comunitare: fenomenul sărăciei afectează şi comunitatea Schitu Goleşti dar avem de a face cu un tip de sărăcie enclavizată. Zona cea mai săracă este în satul Lăzăreşti – cătunul Rudărie unde trăiesc: ”familii numeroase, cu 5-6 copii, cu nivel de instruire scăzut, care nu au terenuri agricole; ei se îndeletnicesc cu prelucrarea lemnului, confecționarea măturilor şi a coşurilor, beneficiind de facilități de la ocolul silvic în ceea ce priveşte prelucrarea lemnului” (lider local).

În perceperea autorităților locale numai 10% din populație este afectată de sărăcie; din totalul familiilor 9,5% beneficiază de ajutor social.

Problemele comunității sunt apreciate de autoritățile locale ca fiind „uşoare” pentru că nu sunt foarte greu de rezolvat; ele se referă la amenajarea drumurilor, alimentarea cu apă potabilă, poluarea apei, amenajări antierozionale, finalizarea gropii de gunoi, crearea unei baze sportive, îmbunătățirea serviciilor educațioanle. Ierahizarea lor în ordinea importanței lor identifică ca probleme principale, reabilitarea sistemului de alimentare cu apă şi introducerea gazelor naturale. Problema cea mai deosebită constă în asigurarea nevoilor materiale ale comunității rudarilor.

Comuna Schitu Goleşti este unul dintre actorii sociali importanți ai rețelei empirice rurale. Relațiile ei sunt multiple din punct de vedere economic pentru că asigură realizarea contactelor comerciale şi oferă locuri de muncă pentru locuitori din alte localități rurale. Poziționarea spațială îi conferă un statut bine definit în procesul de facilitare al comunicării intercomunitare.

Profilul semimodern al nivelului de dezvoltare poate induce fenomene de contagiune economică pentru ceilalți participanți ai rețelei şi poate promova comportamente de emancipare economică şi socială.

3.4. Profilul socioeconomic al comunității rurale Valea Mare Pravăț

Comuna, formată din opt sate, este situată la 60 de km de reşedința de județ şi la numai 5 km de oraşul cel mai apropiat, Câmpulung. Situată în zona de munte, comuna are o vulnerabilitate naturală şi economică accentuată datorită existenței zonelor inundabile, alunecărilor de teren şi adâncimii pânzei freatice. Cele opt sate au un grad diferit de accesibilitate concordant cu nivelul economic diferit şi o calitate a vieții rurale precare, specifică fiecărei entități în

parte. Există stiluri comunitare diferite pentru satele componente, datorită combinațiilor posibile între resursele naturale şi datorită gradului de acces care le-au permis dezvoltarea comunitară separată; Valea Mare, Calea Pietroasa, Nămăieşti, Bilceşti, Şelari, Colini, Fântânea, Gura-Pravăț sunt semiautarhice. Drumul neasfaltat al satelor:

- Gura-Pravăț – situat la o distanță de 4 km de reşedința de comună;
- Calea Pietroasă – situat la o distanță de 0,5 km de reşedința de comună;
- Fântânea – situat la o distanță de 5 km de reşedința de comună,

determină un statut spațial diferit În comparație cu celalte comune care beneficiază de drumuri asfaltate, Nămâieşti, Şelari, Bilceşti şi Colnic.

- Dimensiunea economică: structura fondului funciar este dependentă de poziționarea spațială, ponderea pădurilor este de 55,2% din total teren agricol, păşunile reprezintă 32,2%. Ponderea terenului arabil este de 1,2%. Acest tip de distribuție structurală implică modernizarea funcțională bazată pe specificitatea locală a comunei, datorită faptului că există:

- funcții productive cu caracter biogenetic – silvicultură, creşterea animalelor şi pomicultură;
- funcții nonproductive – recreere şi turism.

Principalele ocupații ale locuitorilor comunei sunt creşterea animalelor şi pomicultura. Cu toate că există oportunități pentru dezvoltarea turismului, numărul agropensiunilor este de numai trei; există un motel care poate acoperi cererea de solicitări turistice.

Istoria comunitară şi specificitatea zonei explică comportamentul non-asociativ; comuna nu a fost cooperativizată, ocupațiile predominante pe de o parte au impus un comportament focalizat pe entitate rurală – individ sau gospodărie – iar pe de altă parte au permis dezvoltarea moderată a rețelelor interumane instituționalizate; la nivel de comună există o asociație agricolă cu personalitate juridică AGROZOOIND S.C. cu 17 membri.

Procesul de restituire funciară este în curs de finalizare: ponderea celor care nu au primit încă titluri de proprietate este de 4,3%; o altă particularitate se constituie în ponderea celor cărora li s-au eliberat titlurile de proprietate, dar nu domiciliază în comuna Valea Mare Pravăț, 14,0%.

Dimensiune importantă a modului de exploatare a resurselor funciare, arenda este un fenomen cu o pondere nesemnificativă, există o singură persoană care şi-a înregistrat contractul de arendă la Primărie. Acest tip de contract are şi o semnificație sociologică: lipsa unei culturi economice contractualiste care se concretizează în lipsa unui comportament formalizat, eludare specifică unei economii țărăneşti.

Economia țărănească este atestată şi de inerția socială şi productivă a asimilării noilor soiuri şi rase de animale; nu există în ultimii trei ani culturi noi

introduse şi nici rase noi de animale. Datorită conservatorismului economic nu s-a înregistrat nici o fermă cu carater comercial în comunitatea investigată.

Nivelul economic al localității este cel specific unei economii rurale care păstrează note predominant tradiționale: există 80 de atelaje de muncă, şi cinci maşini agricole. Infrastructura comercială este slab reprezentată: 603 locuitori revin la un magazin cu produse alimentare şi 527 de locuitori revin la un magazin mixt – în care se vând produse alimentare şi nealimentare.

- Dimensiunea demografică: populația comunei – 4223 de locuitori – are o structură pe sexe uşor dezechilibrată datorită preponderenței populației feminine: 52% din totalul populației. Indicatorii specifici mişcării naturale sunt caracteristici unui volum demografic în tranziție, care încearcă să se adapteze la noile condiții/evoluții economice; numărul deceselor la 1000 de locuitori este de 11, iar indicatorul de nupțialitate are o valoare mare, comparativ cu cea înregistrată la nivel național, 3 căsătorii la 1000 de locuitori.

Structura în funcție de etnie este neomogenă: populația de etnie rromă reprezintă 33% din populația totală, populația română 77%. Implicațiile acestui profil etnic sunt de natură socială şi culturală fiind necesare o serie de proiecte specifice comunitare pentru păstrarea identității etnice şi totodată pentru integrarea comunitară.

Gospodăria şi familia rurală au suportat un fenomen de contractare demografică: mărimea medie a familiei este de 3 persoane, iar numărul mediu de familii/gospodărie este de 1,1.

- Dimensiunea capital uman: infrastructura domestică descrie o situație critică cu implicații în calitatea vieții rurale: 75% dintre gospodării sunt alimentate cu apă curentă şi 93% sunt electrificate; 26% dintre gospodării beneficiază de servicii telefonice. La fel ca şi în cazul celorlalte comune analizate se remarcă o dotare normală a gospodăriilor cu mijloace de informare şi de cunoaştere pentru că 96% din totalul populației are televizor şi 99% abonamente radio.

Infrastructura educațională este modestă: există pe teritoriul comunei trei şcoli primare cu 179 de elevi şi două şcoli gimnaziale cu 213 elevi. Cursurile liceale sunt asigurate de unitățile de învățământ din oraşul Câmpulung. Şcolile beneficiază de un singur laborator cu 16 locuri.

Infrastructura specifică sănătății este ineficientă datorită numărului redus de unități: există un dispensar care are un cabinet stomatologic. Numărul de locuitori care revine la un medic este de 1 407.

- Capital comunitar: tipul de coeziune comunitară şi interrurală este determinat de specificitatea comunei Valea Mare Pravăț unde nu există un comportament comunitar bine definit; s-au înregistrat forme de autarhie socială care implică un comportament nonparticipativ la nivelul întregii comunității. Consiliul local este actorul principal care prin mijloace formale reuşeşte să repare şi să întrețină bunurile comune.

Biserica – există şase biserici pe teritoriul comunei – are "un rol educativ" în perceperea autorităților locale.

- Probleme comunitare: cea mai importantă problemă este sărăcia rurală; fenomenul este localizat în mai multe sate componente: Gura-Pravăț, Nămâeşti, Şelari şi Bilceşti. Numărul familiilor care primesc ajutor social este de 262, ceea ce reprezintă 22% din totalul familiilor. Autoritățile locale au apreciat dimensiunea acestui fenomen ca fiind mult mai mare: "70% din populație este săracă".

Rezolvarea problemelor comunitare este "foarte uşoară" pentru categoria poluare apă, servicii medicale, electrificare şi iluminat public; există în opinia autorităților locale şi o serie de probleme care sunt mai greu de rezolvat: amenajarea drumurilor, alimentarea cu apă potabilă, amenajări antierozionale. Problema cea mai gravă constă în amenajarea unei gropi de gunoi.

Comuna Valea Mare Pravăț are un capital natural şi economic cu oportunități în procesul de modernizare şi dezvoltare, dar şi cu o serie de constrângeri, mai ales de natură socială care s-au constituit ca factori restrictivi. Structura economică şi cea socială sunt carcaterizate de economia țărănească, de predominanța gospodăriilor de subzistență şi semisubzistență. Evoluția comunitară ar trebui să fie descrisă, într-o primă fază de modernizare economică, prin dezvoltarea ramurilor predominante în prezent, creşterea animalelor, silvicultură. Într-o a doua fază este necesară dezvoltarea activităților turistice care sunt fundamentate de un capital natural deosebit.

PARTEA A II-A
OPORTUNITĂȚI ŞI CONSTRÂNGERI ALE DEZVOLTĂRII LOCALE

Capitolul 1
CAPITALUL DEMOGRAFIC

Populația eşantionului (281 de persoane) este caracterizată de o structură şi o funcționalitate demosocială specifice arealelor rurale situate în zona de deal-munte. Numărul de persoane care revine unei gospodării este de 3,72 ceea ce indică procesul (deja caracteristic pentru mediul rural) de contractare, datorită crizei economice. Dacă se analizează numărul de persoane care există în gospodăriile investigate, se observă că există predominanța celor care au trei persoane, 25,3% din totalul gospodăriilor şi a celor cu patru persoane, 25,3%. Limitele intervalului de variație sunt definite de gospodăriile din Schitu Goleşti, unde ponderea gospodăriilor formate dintr-o singură persoană este cea mai mare pentru tot eşantionul, 2,5% şi gospodăriile din Albeşti în care au fost înregistrate gospodării cu nouă persoane. De fapt, numai în cazul comunei Albeşti au fost înregistrate gospodării cu mai mult de opt persoane.

Tabelul nr. 1.1

Număr mediu de persoane pe gospodărie

Media/comuna	Număr persoane (inclusiv cele plecate)
Albeşti	3,95
Lereşti	3,74
Schitu Goleşti	3,61
Valea Mare Pravăț	3,55
Total	**3,72**

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Dacă analizăm fiecare comunitate în parte, observăm acelaşi proces de nuclearizare al gospodăriei rurale cu accente diferite în funcție de nivelul de dezvoltare comunitar şi de tradițiile demografice impuse de modele demografice proprii.

Tabelul nr. 1.2

Structura gospodăriilor populației în funcție de numărul de persoane

%

Comuna/ nr. persoane	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț	Total
1 persoană	37,5	12,5	43,8	6,3	**100**
2 persoane	20,5	25,0	22,7	31,8	**100**
3 persoane	22,5	31,0	32,4	14,1	**100**
4 persoane	29,6	21,1	23,9	25,4	**100**
5 persoane	26,8	19,5	29,3	24,4	**100**
6 persoane	27,6	31,0	31,0	10,3	**100**
7 persoane	57,1	28,6	14,3		**100**
8 persoane	100,0				**100**
9 persoane	100,0				**100**
Total	**27,4**	**24,6**	**28,1**	**19,9**	**100**

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Comuna Albeşti, cu toate că înregistrează gospodării formate din peste opt persoane are şi o greutate ponderală mare a gospodăriilor formate dintr-o singură persoană. Din punct de vedere demografic este o situație contradictorie care are implicații asupra modelului de reproducere umană, asupra viabilității demografice. Pentru comuna Lereşti se remarcă o atomizare a gospodăriei rurale, ponderea cea mai mare o reprezintă gospodăriile formate din trei persoane, 31,0%.

Ponderea gospodăriilor formate dintr-o singură persoană este de 12,5%, valoare procentuală scăzută determinată atât de condițiile demografice, cât şi de cele economice. Comuna Schitu Goleşti are o evoluție clară demografică, ponderea gospodăriilor formate dintr-o singură persoană este foarte mare 43,8%, iar ponderea gospodăriilor formate din trei persoane este de 32,4%. Comuna Valea Mare Pravăț este caracterizată de un fenomen de atomizare demografică accentuat, ponderea gospodăriilor formate din două persoane este cea mai mare, 31,8%.

Dimensiunile procesului de reducere a taliei gospodăriei rurale sunt vizibile şi dacă analizăm nucleele familiale. Predominante sunt gospodăriile cu un nucleu familial: plaja de variație este de la 62,5% comuna Valea Mare Pravăț la 73,9% comuna Lereşti. Comunele Schitu Goleşti şi Albeşti au înregistrat ponderi foarte apropiate a gospodăriilor formate dintr-un singur nucleu în total gospodării de 64,6% şi 64,9%. Interesantă este distribuția gospodăriilor cu trei nuclee: numai în două comunități (Lereşti şi Schitu Goleşti) există câte o singură familie formată din trei nuclee.

Graficul nr. 1.1. Nucleele familiale pe comune

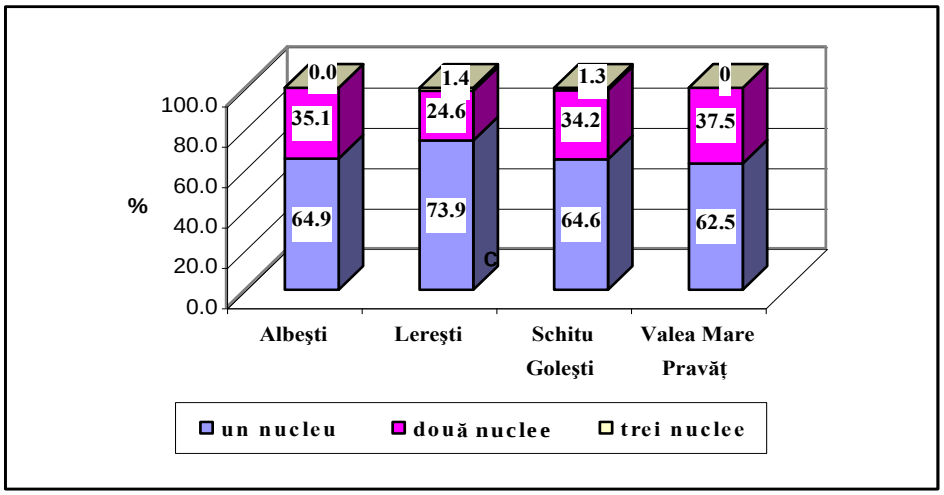

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Deficitul demografic şi o posibilă criză demografică sunt caracteristicile eşantionului analizat: numărul mediu de copii este de 1,77, iar numărul mediu de copii sub 14 ani este de 1,28.

Tabelul nr. 1.3

Numărul mediu de copii

Media/comună	Număr copii	Număr copii sub 14 ani
Albeşti	2,07	1,46
Lereşti	1,58	1,29
Schitu Goleşti	1,76	1,13
Valea Mare Pravăţ	1,47	1,29
Total	**1,77**	**1,28**

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Cel mai acut se pune problema viabilității demografice pentru comunele Valea Mare Pravăţ şi Lereşti, unde s-au înregistrat mediile cele mai reduse ale numărului de copii şi a celor sub 14 ani.

Structura pe vârste este specifică unor comunități rurale care se află într-un proces de îmbătrânire; ponderea populației "bătrâne" de peste 65 de ani este de maxim 12,7% pentru comunele Lereşti şi Schitu Goleşti şi de minim 12,1% pentru comuna Valea Mare Pravăţ. Vârsta medie a şefilor de gospodărie este de 53,1 ani, cea mai mare fiind înregistrată în comunele Schitu

Goleşti şi Valea Mare Pravăţ: 54,5 ani, iar cea mai redusă în comuna Albeşti: 50,7 ani.

Graficul nr. 1.2. Structura pe vârste

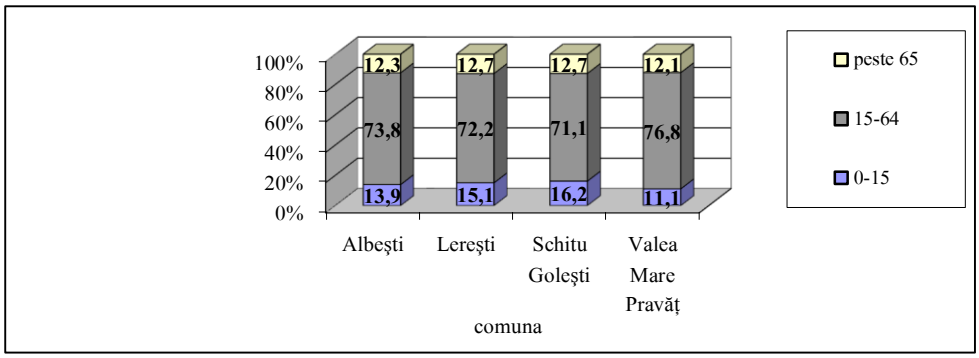

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Structura pe sexe a eşantionului investigat este caracterizată de normalitate demografică: 50,0% reprezintă ponderea populaţiei masculine; variaţiile înregistrate sunt determinate de selectivitatea fluxurilor migratorii: ponderea cea mai mică a bărbaţilor este înregistrată de populaţia comunei Albeşti (47,0), iar cea mai mare (53,0%) în comuna Valea Mare Pravăţ.

Tabelul nr. 1.4

Structura pe sexe a populaţiei din gospodăriile investigate

%

Comuna/ sex	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăţ	Total
Masculin	47,0	51,0	50,0	53,0	50,0
Feminin	53,0	49,0	50,0	47,0	50,0

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Şefii de gospodării rurale sunt în proporţie de 85,1% bărbaţi şi 14,9% femei. Este evidentă excluderea socială a femeii şi vulnerabilizarea ei, atât economică, cât şi sociologică.

Structura educaţională a eşantionului studiat este caracterizată de preponderenţa absolvenţilor de liceu, 33,0% din membrii gospodăriilor au terminat cursuri liceale. O pondere semnificativă cu implicaţii profunde în procesul de modernizare comunitară o reprezintă absolvenţii cursurilor postliceale şi universitare: 18,0%.

În acest sens putem să concluzionăm că există un capital educaţional deosebit care poate induce fenomene de modernizare şi care poate participa

activ la întregul proces de dezvoltare endogenă, durabilă a rețelei empirice rurale. Ponderea populației care a absolvit cursurile unei şcoli profesionale este de 12,4%.

Tabelul nr. 1.5

Structura educațională a membrilor gospodăriilor rurale

%

Educație/ comună	Fără şcoală	Şcoală elemen-tară	Scoală gimna-zială	Liceu	Liceu agricol	Scoală profe-sională	Post-liceală/ facultate	Total
Albeşti	3,3	14,7	20,3	35,2	0,6	10,2	15,7	**100**
Lereşti	2,7	11,8	15,0	32,7	2,7	8,7	26,4	**100**
Schitu Goleşti	3,6	18,2	19,3	29,0	0,7	16,8	12,4	**100**
Valea Mare Pravăț	5,0	14,8	9,2	36,2	3,0	14,8	17,0	**100**
Total	**3,5**	**15,0**	**16,5**	**33,0**	**1,6**	**12,4**	**18,0**	**100**

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Calitatea capitalului uman este diferită în funcție de comună; există o calitate educațională care ar putea permite evoluția normală a procesului de modernizare în comunele Albeşti şi Lereşti şi există un "paradox educațional" care se manifestă în comuna Valea Mare Pravăț, unde se înregistrează cele mai mari ponderi pentru analfabeți: 5%, dar şi pentru absolvenți de liceu: 36,2%, situație explicabilă prin ruptura educațională existentă între generațiile care alcătuiesc gospodăria rurală.

La nivelul şefilor de gospodării rurale, s-a înregistrat o pondere semnificativă a celor care au terminat cursurile liceale, 33,5% din total şefi de gospodărie; o pondere semnificativă o reprezintă şi cei care au numai şcoală elementară, 19,9%. Introducerea unor elemente novatoare şi deschiderea spre modernizarea economică a gospodăriilor poate să fie un proces funcționabil în condițiile în care 16,7% din şefii de gospodării au terminat o şcoală profesională şi 15,7% au absolvit cursuri universitare şi postliceale.

Pentru zona investigată există un atu educațional care poate să fie principalul factor de revitalizare şi de modernizare rurală.

În concordanță sociologică cu acest capital educațional, ca oportunitate a dezvoltării locale durabile, structura ocupațională se remarcă prin diversificare rurală. Numai 2,4% din membrii gospodăriilor analizate se ocupă cu agricultura, în timp ce 12,2% au ca loc de muncă sectorul industrial şi cel de construcții. În servicii lucrează 7,4%, pondere mult prea redusă în raport cu potențialul zonei. Ponderea şomerilor este de 8,1%, semnalând deficitul de locuri de muncă şi criza economică a zonelor rurale indusă de căderea economică urbană. Fenomenul şomajului este simptomatic pentru modul de

funcționare a continuumului rural-urban, obturat de restructurarea industrială urbană. Ponderea mare a casnicelor, 7,5%, indică existența unei rezerve de forță de muncă şi totodată un nivel scăzut al emancipării populației feminine.

Apetența pentru actul de învățare şi de educare este o certitudine şi totodată o oportunitate în procesul de dezvoltare locală: 21,0% din membrii gospodăriilor rurale sunt elevi şi studenți. Existența unui capital uman în formare poate fii unul dintre factorii-cheie ai dezvoltării comunitare şi mai ales al funcționării rețelei empirice rurale.

Tabelul nr. 1.6

Structura ocupațională a gospodăriilor rurale

%

Ocupație/ comună	Agri-cul-tură	Indus-trie + con-struc-ții	Ser-vicii	Co-merț	Admi-nis-trație	Stu-dent/ elev	Cas-nică	Pen-sio-nar de stat	Pen-sio-nar CAP	Şo-mer	Al-te-le	To-tal
Albeşti	5,3	9,0	6,3	5,4	3,0	25,0	8,0	19,0	4,6	8,4	6,0	100
Lereşti	1,0	11,2	14,0	3,8	3,1	21,4	3,5	18,9	1,8	5,6	15,7	100
Schitu-Goleşti	1,1	13,9	3,0	3,6	3,3	16,0	10,2	23,4	2,0	8,4	15,1	100
Valea Mare Pravăț	1,1	14,1	4,3	7,1	5,0	15,2	7,6	27,0	2,2	10,0	6,4	100
Total	2,4	12,2	7,4	5,0	3,8	21,0	7,5	22,2	2,8	8,1	7,6	100

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

S-a înregistrat o pondere relativ importantă, atât statistic, cât şi sociologic a categoriei "alte ocupații", 7,6% generată de nevoia de confidențialitate, de protejarea respondenților şi de o multitudine de ocupații care nu sunt prezente în categoriile uzitate în studiile statistice. Ocupația principală a şefilor de gospodării rurale este definită în cadrul sectorului de industrie şi construcții, 31,5%; în acest caz raționalitatea de tip industrial induce comportamente microeconomice performante şi deci poate constitui un atu pentru dezvoltarea locală. S-a înregistrat o pondere mare a şefilor de gospodărie care au ca statut ocupațional principal, "pensionar de stat", 30,2% ceea ce poate avea efecte negative în procesele productive, alegerea strategiilor productive şi modelele tradiționale decizionale.

Necesitatea multiplicării surselor de venit determină ca o pondere de 42,0% din persoanele ocupate ale gospodăriilor rurale să aibă şi o a doua ocupație.

Tabelul nr. 1.7

Ponderea ocupațiilor secundare în gospodăriile rurale

%

Ocupație secundară/comună	Valoare ponderală
Albeşti	45,0
Lereşti	43,0
Schitu Goleşti	45,0
Valea Mare Pravăț	37,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Ocupația secundară specifică locuitorilor din comunele investigate este în principal agricultura, şansa economică oferită populației inactive, şomeri, casnice şi populației pensionate; 81,0% din totalul celor care au ocupație secundară se ocupă cu activitățile agricole realizând un minim de venit pentru economia domestică. Agricultura se constituie ca o sursă a subzistenței şi nu ca o sursă în obținerea unor venituri foarte mari. O altă activitate secundară este reprezentată de sectoarele servicii şi comerț, ponderal înregistrându-se o similaritate: 3,0%.

Tabelul nr. 1.8

Ponderea ocupațiilor secundare în gospodăriile rurale

%

Comuna/ ocupație secundară	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț	Total
Agricultură	67,0	86,0	92,0	78,0	81,0
Industrie+construcții	2,0	2,0	2,0	3,0	2,0
Servicii	7,0			4,0	3,0
Comerț	7,0	1,0	1,0	1,0	3,0
Administrație	4,0	2,0	2,0		2,0
Student	4,0	1,0	2,0	1,0	2,0
Altele	9,0	8,0	1,0	6,0	6,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Ocupația secundară pe care o au membrii gospodăriilor nu beneficiază în general de oportunitățile economice ale spațiului comunitar, nu exploatează atuurile economice ale zonei rurale. Există modele ocupaționale multiple datorită necesității suplimentării surselor de venit pentru un trai cât mai decent, pentru satisfacerea necesităților fundamentale ale gospodăriilor. Aceste tipuri ocupaționale alternative se desfăşoară în paradigma tradițională a comunităților rurale şi nu au un impact semnificativ în procesul de modernizare

rurală care ar trebui să implice utilizarea oportunităților multiple care există deja la nivelul comunităților analizate.

Rutele ocupaționale pe care le-au indicat membrii gospodăriilor rurale indică un flux puternic ocupațional între rural şi urban, asigurarea funcționabilității sociologice din această perspectivă a continuumului rural-urban.

Tabelul nr. 1.9

Fluxurile ocupaționale ale rețelei empirice rurale

%

Loc de muncă/ comună	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț	Total
În acest sat	59,0	19,0	44,0	28,0	**43,0**
În alt sat	1,0	2,0	9,0	2,0	**3,0**
În oraş	40,0	79,0	47,0	71,0	**54,0**

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Comunele cele mai conectate la rețeaua ocupațională sunt Lereşti, 2,0% dintre membrii pendulează ocupațional între satul de reşedință şi alte sate şi 79,0% au locuri de muncă urbane; comuna Valea Mare Pravăț înregistrează o mobilitate ocupațională semnificativă datorită ponderii mari a persoanelor care pendulează între satul de reşedință şi centrul urban, 71,0% şi ponderii de 2,0% a persoanelor care lucrează în alte sate.

Analiza resurselor demografice identifică oportunitățile şi constrângerile procesului de dezvoltare endogenă. Unul din principalele elemente care pot favoriza dezvoltarea endogenă îl constituie capitalul uman de care dispun comunele studiate la care se adaugă funcționabilitatea continuumului rural urban.

Tabelul nr. 1.10

Oportunități/constrângeri pentru capitalul demografic

Comuna	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț
Oportunități				
Structura pe vârste	Populație peste 65 de ani de numai 12,3%	Populație peste 65 de ani de numai 12,7%	Populație peste 65 de ani de numai 12,7%	Populație peste 65 de ani de numai 12,1%
Structura educațională	Populație cu studii postliceale şi facultate 15,7%	Populație cu studii postliceale şi facultate 26,4%	Populație cu studii postliceale şi facultate 12,4%	Populație cu studii postliceale şi facultate 17,0%
Structura ocupațională	Populație ocupată în sectorul industrial şi construcții de	*Populație ocupată în sectorul industrial şi construcții de*	Populație ocupată în sectorul industrial şi construcții de	Populație ocupată în sectorul industrial şi construcții de

Comuna	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț
	9,0%; populație cu statutul de elev/student 25,0%	*11,2%; populație cu statutul de elev/student 21,4%*	13,9%; populație cu statutul de elev/student 16,2%	14,1%; populație cu statutul de elev/student 15,2%
Fluxuri pendulatorii: rural-urban	40%	79%	47%	71%
Continuumul rural-urban	Funcționabil	Funcționabil în termeni optimi	Funcționabil	Funcționabil în termeni optimi
Constrângeri				
Contractarea gospodăriei	Număr mediu de persoane 3,95	Număr mediu de persoane 3,74	Număr mediu de persoane 3,60	Număr mediu de persoane 3,55
Reproducere demografică redusă	Număr mediu de copii sub 14 ani 1,4	Număr mediu de copii sub 14 ani 1,1	Număr mediu de copii sub 14 ani 1,2	Număr mediu de copii sub 14 ani 1,2
Deficit de status demografic	Ponderea şefilor de gospodărie femei 3,6%	Ponderea şefilor de gospodărie femei 3,6%	Ponderea şefilor de gospodărie femei 5,7%	Ponderea şefilor de gospodărie femei 2,1%

Sursa: *calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Capitolul 2
BUGETUL GOSPODĂRIEI RURALE

2.1. Percepția subiectivă asupra nivelului de trai

Dacă aprecierile făcute asupra nivelului de trai (utilizând veniturile şi cheltuielile băneşti ale gospodăriei) îmbracă o formă relativ obiectivă, la nivelul sondajelor de opinie se detaşează şi o formă de apreciere subiectivă a acestui aspect al vieții cotidiene. *Percepția subiectivă asupra nivelului de trai* se bazează pe opinia publică referitoare la nivelul veniturilor considerate a fi/a nu fi suficiente pentru satisfacerea necesităților de bază, reflectând aprecierea indivizilor asupra propriilor condiții de viață. Această abordare trebuie să țină cont de faptul că standardele de raportare psihologică variază de la individ la individ în funcție de: nivelul aşteptărilor indivizilor conturate după standardul de viață mediu de la nivelul spațiului social în care trăieşte şi după standardul de viață pe care respondentul îl consideră dezirabil pentru el şi familia sa.

În funcție de tipul de răspuns pe care îl aleg membrii gospodăriei atunci când sunt rugați să-şi aprecieze veniturile am putea distinge între trei tipuri de gospodării:

1. gospodăriile sărace – ale căror venituri nu sunt suficiente nici pentru satisfacerea necesităților curente;
2. gospodării care îşi acoperă necesitățile curente şi/sau au un trai decent;
3. gospodării prospere – gospodării care îşi pot permite achiziționarea unor bunuri mai scumpe.

Din datele obținute în urma anchetei de teren rezultă existența unei corelații pozitive între dezvoltarea economică comunitară şi percepția pozitivă a standardului de viață al populației rurale din cele patru comune. Astfel, în comunele Albeşti şi cu deosebire în Lereşti (comunități cu o structură economică şi cu oportunități ocupaționale diverse) ponderea gospodăriilor care apreciază că trăiesc peste nivelul unui standard de viață decent este de 10,3% şi respectiv 13,2% în timp ce pentru Schitu Goleşti şi Valea Mare Pravăț, comune a căror economie este mai slab diversificată, doar 6,3% şi respectiv 7,1% din gospodării apreciază că trăiesc peste nivelul mediu de trai.

Tabelul nr. 2.1

Aprecierea subiectivă a nivelului veniturilor pe comune

%

Aprecieri	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăţ
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	29,9	20,6	43,0	28,6
Ne ajung numai pentru strictul necesar	35,1	42,6	29,1	35,7
Ne ajung prentru un trai decent, dar nu ne permitem cumpărarea unor lucruri mai scumpe	24,7	23,5	21,5	26,8
Reuşim să cumpărăm şi unele bunuri mai scumpe, dar cu restrângere în alte domenii	7,8	11,8	2,5	7,1
Reuşim să avem tot ce ne trebuie, fără să ne restrângem la ceva	2,6	1,5	3,8	-
Nu răspunde	-	-	-	1,8

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Se remarcă, de asemenea, existența unei puternice polarizări în zona gospodăriilor sărace în cazul comunei Schitu Goleşti, 43% dintre cei chestionați apreciind că veniturile obținute lunar nu le sunt suficiente nici pentru acoperirea strictului necesar, plasându-se astfel sub pragul de sărăcie subiectivă. Această pondere este dublă comparativ cu Lereşti, comuna cel mai bine plasată din perspectiva aprecierii subiective a nivelului de trai. Fenomenul polarizării în zona inferioară a scalei standardului de viață se manifestă şi în celelalte trei comune însă intensitatea sa este mai mică, reflectând o relativ mai mare uniformitate a veniturilor; ponderea celor care apreciază că veniturile gospodăriei nu acoperă nici strictul necesar fiind de aproximativ 30% pentru Albeşti şi Lereşti.

Ancheta de teren a surprins şi ponderea gospodăriilor care apreciază că au un nivel de trai foarte bun dispunând de venituri care le permit să îşi procure tot ceea ce le este necesar fără a-şi impune restricții. Importanța acestor gospodării în structura fiecărei comune este foarte diferită, ponderea cea mai mare înregistrându-se în comuna Schitu Goleşti; în această comună există o polarizare: venituri mici şi venituri mari şi foarte mari. În cazul acestei comune, ponderea gospodăriilor care au tot ce le trebuie fără restricții este mai mare decât a celor condiționate de restricțiile financiare, situație diametral opusă celorlalte comune anchetate. Pentru comuna Valea Mare Pravăț ultimul palier al aprecierii subiective nu este reprezentat, reflectând o mai mare uniformizare a standardului de viață decât în celelalte comunități.

Funcționabilitatea parțială a continuumului rural-urban pentru Albeşti şi cu deosebire pentru Schitu Goleşti face ca ponderea celor care apreciază că gospodăriile lor sunt sărace să fie cele mai mari în ierarhia comunelor investigate.

Analiza de detaliu asupra percepției subiective a bunăstării necesită corelarea acestui indice cu cele două caracteristici ale respondentului considerate ca elemente determinante ale diferențelor de apreciere asupra veniturilor:

- nivelul de educație,
- domeniul de muncă principal.

S-a utilizat corelația dintre alegerea răspunsurilor predeterminate şi caracteristicile respondentului deoarece aprecierea asupra veniturilor este determinată, în principal, de aşteptările celui intervievat. Ținând cont de incidența pe care o are cadrul familial asupra celor două caracteristici (educație, ocupație) putem considera caractersiticile respondentului ca fiind modelate de caracteristicile gospodăriei .

Rezultatele corelației dintre aprecierea veniturilor şi educație arată că pentru comunele mai bine dezvotate (Albeşti, Lereşti) există o valorificare superioară a nivelului de instruire; o pondere însemnată dintre gospodăriile din care fac parte respondenții cu studii postliceale sau universitare au venituri ce le satisfac şi trebuințele mai costisitoare (anexa nr. 2.1). În cazul comunei Schitu Goleşti educația nu generează venituri satisfăcătoare ci dimpotrivă, gospodăriile respondenților cu studii superioare au, în genere, un standard de viață chiar mai redus decât al respondenților absolvenți de liceu sau de şcoală profesională.

Cei care declară că veniturile le permit să aibă tot ce le este necesar fără a face eforturi se încadrează în categoria absolvenților de şcoală elementară şi liceu pentru toate comunele. Această situație poate fi explicată parțial în funcție de nivelul aşteptărilor mai scăzute ale acestor categorii educaționale.

Analiza aprecierii veniturilor în funcție de domeniul de muncă (anexa nr. 2.2) scoate în evidență încadrarea în prima categorie (gospodării sărace), pentru toate cele patru comune în cazul respondenților care aveau statutul de "casnică”şi "şomer". Pentru aceste categorii peste 50% dintre respondenți, consideră că veniturile obținute nu le satisfac nici cerințele minime. Acestora li se adaugă gospodăriile respondenților pensionari pentru comunele Albeşti şi Schitu Goleşti şi ale respondenților lucrători în industrie şi construcții pentru Valea Mare Pravăț.

În categoria celor care consideră că veniturile obținute de gospodărie le permit acoperirea necesităților curente şi/sau asigurarea unui trai decent se plasează răspunsurile celor ocupați în administrație, comerț, servicii şi afaceri private.

Ponderea celor care apreciază că veniturile gospodăriilor lor le asigură mai mult decât un trai decent este de peste 25% în cazul respondenților lucrători în administrație, în servicii (comunele Albeşti, Schitu Goleşti şi Valea

Mare Pravăț), în agricultură pentru Lereşti şi Albeşti, afaceri private în Lereşti şi Valea Mare Pravăț.

Cea mai mare relevanță pentru incidența profilului ocupațional al gospodăriei asupra veniturilor generate de membrii ei şi a satisfacției pe care acestea o creează este reflectată de ponderea răspunsurilor „reuşim să cumpărăm tot ce ne trebuie fără să ne abținem de la ceva”. Astfel, pentru Albeşti 33% din respondenții lucrători în servicii fac această apreciere şi încă 14,3% dintre lucrătorii în alt domeniu de activitate (în principal asimilați celor care dețin afaceri private). Deci se manifestă la nivelul comunei în cauză o relativă concentrare a activităților generatoare de venituri mari pentru cele două categorii menționate anterior. Pentru celelalte comune doar cei ocupați în alte domenii de activitate din comuna Schitu Goleşti – cu o pondere de 9,1% a celor care se declară foarte mulțumiți de veniturile pe care le obțin – se apropie de maximul înregistrat în Albeşti. În Lereşti dau acest răspuns numai cei 4,5% dintre pensionarii de stat; în Schitu Goleşti 5,9% dintre cei ocupați în industrie şi construcții; la Valea Mare Pravăț se pare că cei mai mulțumiți de propriile venituri sunt tot pensionarii de stat 5% dintre ei răspunzând de această manieră.

Tabelul nr. 2.2

Analiza SWOT

Comuna	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț
Puncte tari				
Aprecierea pozitivă asupra nivelului de trai	Ponderea gospodăriilor care au un trai decent – 24,7%	Ponderea gospodăriilor care au un trai decent - 23,5%	Ponderea gospodăriilor care au un trai decent - 21,5%	Ponderea gospodăriilor care au un trai decent - 26,8%
Prosperitate	Pondera gos-podăriilor care se autoapre-ciază ca prospere -10,4%	Pondera gos-podăriilor care se autoapre-ciază ca prospere – 13,3%	Pondera gos-podăriilor care se autoapre-ciază ca prospere -5,3%	Pondera gos-podăriilor care se autoapre-ciază ca prospere -7,1%
Valorificare superioară a nivelului de instruire	Ponderea res-pondenților cu studii postliceale sau superioare ce apreciază că au gospodării prospere – 22,2%	Ponderea res-pondenților cu studii postliceale sau superioare ce apreciază că au gospodării prospere – 26,3%	Ponderea res-pondenților cu studii postliceale sau superioare ce apreciază că au gospodării prospere – 0%	Ponderea res-pondenților cu studii postliceale sau superioare ce apreciază că au gospodării prospere – 22,2%
Influența conti-nuumului rural-urban asupra veniturilor	Medie	Mare	Slabă	Mare
Puncte slabe				
Sărăcie subiectivă	Ponderea gospodăriilor ce se consideră sărace – 29,9%	Ponderea gospodăriilor ce se consideră sărace – 20,6%	Ponderea gospodăriilor ce se consideră sărace – 43,0%	Ponderea gospodăriilor ce se consideră sărace – 28,6%

Comuna	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăţ
Nevalorizarea nivelului de instruire	Ponderea respondenţilor cu studii postliceale sau superioare ce apreciază că au gospodării sărace – 11,1%	Ponderea respondenţilor cu studii postliceale sau superioare ce apreciază că au gospodării sărace – 10,5%	Ponderea respondenţilor cu studii postliceale sau superioare ce apreciază că au gospodării sărace – 42,9%	Ponderea respondenţilor cu studii postliceale sau superioare ce apreciază că au gospodării sărace – 33,3%
Polarizarea din perspectiva aprecierii veniturilor	Medie?mare	Medie	Mare	Medie?mare

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

2.2. Surse de venit

Modul în care se combină diferitele surse de venit la nivelul celor patru eşantioane relevă o serie de diferenţe semnificative atât în structura veniturilor cât şi în ponderea diferitelor categorii în veniturile unei gospodării medii la nivelul fiecăreia dintre comunele anchetate.

Cele mai multe gospodării obţin venituri din salarii; ponderea celor care au cel puţin un salariat variind de la 58,4% în Albeşti şi maxim de 73,9% în Lereşti. Ponderea gospodăriilor care obţin venituri din salarii urmează fluxurile migraţiei ocupaţionale din rural în urban şi stadiul dezvoltării activităţilor economice care necesită forţă de muncă angajată la nivel comunitar.

Tabelul nr. 2.3

Surse de venit ale gospodariei pe comune

% în total gospodării

	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăţ
Salarii	58,4	73,9	65,8	60,7
Pensii de stat	46,1	46,4	51,9	51,8
Pensii de boală	5,2	5,8	15,2	12,7
Pensii de urmaş	6,5	2,9	2,5	8,9
Pensii agricultori	14,3	4,3	5,1	8,9
Ajutor veteran	0,0	0,0	0,0	7,1
Ajutor şomaj	18,2	21,7	16,5	14,3
Ajutor social	11,7	0,0	5,1	7,1
Alocaţii copii	42,9	59,4	49,4	51,8
Dividende	0,0	2,9	1,3	0,0
Afaceri private	36,4	15,9	17,7	10,7

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Peste 70% din forța de muncă a comunelor Lereşti şi Valea Mare Pravăț este salariată în urban. Se adaugă aici faptul că în Lereşti funcționează cele mai multe unități de mică industrie şi din sectorul terțiar, ceea ce suplimentează numărul salariaților şi face ca ponderea gospodăriilor care obțin venituri din salarii să fie mai mare comparativ cu celelalte comune investigate.

Pentru Valea Mare Pravăț există o slabă prezență a unităților de mică industrie şi din sectorul terțiar nerealizându-se o suplimentare a număruliui de salariați ceea ce face ca ponderea gospodăriilor care obțin venituri din salarii să fie cea mai mică dintre cele patru comune – 60,7%. Pentru comunele Albeşti şi Schitu Goleşti fluxurile pendulatorii rural – urban sunt mai mici, iar economia locală nu oferă multe locuri de muncă ceea ce face ca ponderea gospodăriilor care obțin venituri din salarii să fie mai redusă 65,8% şi respectiv 58,4%. În cazul comunei Albeşti această situație este compensată şi explicată totodată prin aceea că 36,4% dintre respondenți obțin venituri din afaceri private.

Ponderea gospodăriilor care obțin venituri din pensii se corelează cu importanța acestei categorii demografice în structura gospodăriilor înregistrând valoarea maximă în cazul comunei Valea Mare Pravăț, unde 60,7% dintre gospodării au cel puțin un pensionar şi valoarea minimă la Lereşti unde 50,7% dintre gospodării obțin şi venituri din pensii. Se remarcă ponderea semnificativ mai ridicată a gospodăriilor ce obțin pensii de stat în comparație cu cele de CAP datorită ocupațiilor predominant neagricole ale persoanelor aflate acum în stadiul de pensionar; la aceasta se adaugă faptul că o zonă în care fenomenul cooperativizării nu a avut amploare.

Ca sursă de venituri, alocațiile pentru copii ocupă un loc important la nivelul celor patru eşantioane chestionate.

Tabelul nr. 2.4

Structura veniturilor monetare pe comune

%

	Salarii	**Pensii de stat**	**Pensii de boală**	**Pensii de urmaş**	**Pensii de agricultor**	**Ajutor veteran de război**	**Ajutor şomaj**	**Ajutor social**	**Alocații**	**Dividende**	**Afaceri private**	**Total**
Albeşti	37,1	10,9	0,7	0,6	1,2	0,0	3,9	1,6	1,5	0,0	42,4	**100**
Lereşti	54,3	20,7	1,6	0,4	0,3	0,0	5,9	0,0	2,0	1,7	13,0	**100**
Schitu Goleşti	43,6	15,4	2,4	0,2	0,5	0,0	4,8	0,8	1,7	1,5	29,0	**100**
Valea Mare Pravăț	48,9	22,1	2,3	3,0	0,6	0,8	3,5	2,4	2,0	0,0	14,3	**100**

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Ponderea diferitelor surse de venituri în veniturile totale ale unei gospodării medii la nivelul comunelor anchetate creează un tablou sugestiv cu privire la dependența gospodăriilor față de anumite surse de venit.

Astfel, dacă pentru Lereşti, Schitu Goleşti şi Valea Mare Pravăț primează în bugetul gospodăriei salariile, pentru Albeşti ponderea cea mai importantă revine veniturilor din afacerile private cu 42,4%.

A doua sursă de venit ca importanță în încasările totale ale unei gospodării este reprezentată de pensiile de stat pentru Lereşti şi Valea Mare în proporție de aproximativ 20%, de salarii pentru Albeşti – 37,1% şi afaceri private pentru Schitu Goleşti – 29%. În ordinea importanței, a treia sursă de venit este reprezentată de afacerile private pentru Lereşti şi Valea Mare cu ponderi de 13% şi repectiv 14,3% şi de pensiile de stat pentru Albeşti – 10,9% şi Schitu Goleşti – 15,4% din totalul veniturilor unei gospodării medii.

Prezența în ponderi importante a afacerilor private în comunele Albeşti şi Schitu Goleşti este rezultanta directă a profitabilității micilor afaceri private inițiate de aceste gospodării care generează venituri de peste 327 euro lunar. Pentru celelalte două comune profitabilitatea afacerilor private este mai mică, ceea ce stimulează în mai mică măsură inițiativele private.

Tabelul nr. 2.5

Venit mediu lunar din afaceri private

*euro**

Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț
326,68	187,84	337,25	242,44

*1 euro = 40559,19 – curs mediu luna mai 2004.

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Veniturile medii pe gospodărie se corelează cu gradul de dezvoltare comunitară înregistrând cea mai mare valoare pentru comuna Albeşti urmată în ordine de Lereşti, Schitu Goleşti şi Valea Mare Pravăț. Veniturile gospodăriei medii pentru comuna plasată pe ultima poziție în această ierarhie se cifrează la 65% comparativ cu cea mai bine plasată.

Tabelul nr. 2.6

Venitul mediu lunar pe gospodărie şi persoană

*euro**

	Venituri medii/gospodărie	Venituri medii/persoană
Albeşti	280,2	71,4
Lereşti	232,7	62,0
Schitu Goleşti	206,1	57,3
Valea Mare Pravăț	182,2	51,5
Total	**228,2**	**61,5**

*1 EURO= 40559,19 – curs mediu luna mai 2004

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

În ceea ce priveşte veniturile medii pe o persoană ele diferă; venitul maxim înregistrat în Albeşti este mai mare comparativ cu cel al venitului mediu în Lereşti pe seama taliei diferite a gospodăriilor la nivel comunitar. Dimensiunea demografică a gospodăriei se reduce menținând aceeaşi ordine între comune ca şi în cazul diminuării veniturilor medii pe gospodărie însă rata de descreştere este mai mare. Ca rezultat, veniturile medii pe o persoană în Valea Mare Pravăț se cifrează la 72,1% din cele înregistrate pentru un locuitor din Albeşti.

Relația menționată mai sus se menține şi pentru celelalte comune, abaterea față de valorile maxime înregistrate la Lereşti pentru veniturile pe gospodărie şi pe persoană fiind de -17% şi respectiv -13,2% pentru Albeşti şi -26,4% şi respectiv
-19,7% pentru Schitu Goleşti.

Diferențele intercomunale între provenienţa şi structura veniturilor gospodăriilor determină grade diferite de polarizare din perspectiva bunăstării indivizilor. Comuna Schitu Goleşti cu cei peste 62% din populație ce trăiesc cu mai puțin de 50 de euro pe persoană lunar reprezintă un exemplu tipic de polarizare extremă. Acelaşi fenomen este specific şi pentru Valea Mare Pravăț însă intensitatea sa este puțin diminuată, procentul celor care sunt nevoiți să supraviețuiască cu mai puțin de 50 de euro lunar fiind de 51,8%.

Tabelul nr. 2.7

Gradul de polarizare în funcție de venitul mediu lunar pe persoană

%

EURO*	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț
sub 24,65	9,0	2,9	16,5	10,7
24,65 – 36,98	19,5	17,4	29,1	17,9
36,98 – 49,31	18,2	24,6	16,5	23,2
49,31 – 73,96	19,5	27,5	22,8	30,4
73,96 – 98,62	13,0	17,4	6,3	5,4
98,62 – 123,27	6,5	2,9	5,1	7,1
peste 123,27	14,3	7,2	3,8	5,4

*1 euro = 40559,19 – curs mediu luna mai 2004

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

În cazul comunelor Albeşti şi Lereşti, deşi distribuțiile pe scala veniturilor sunt mai echilibrate, trebuie să ținem cont de mărimea veniturilor în sine atunci când facem aprecieri cu privire la gradul de polaritate al acestora. Pentru cele două comune menționate se constată tendința de consolidare a unui pol al celor înstăriți, înclinație mai pronunțată în Albeşti pentru care 14,3% din

populație beneficiază lunar de venituri mai mari de 124 de euro/persoană. Pentru Lereşti gradul de polarizare este mai mic în ambele direcții de raportare. Astfel, 44,9% din populație se află situată la polul sărac şi 7,2% la cel bogat. Constituirea acestori poli permite acumularea de capital şi poate stimula pe viitor în mai matre măsură inițiativele private. Acest efect este deja vizibil în cazul comunei Albeşti aflată în stadiul dezvoltării endogene, în care micile afaceri private locale aduc benficii importante statusului social a antre-prenorilor.

Tabelul nr. 2.8

Analiza SWOT

Comuna	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăţ
Puncte tari				
Piață a muncii funcțională	Ponderea gospodăriilor care obțin venituri din salarii – 58,4%	Ponderea gospodăriilor care obțin venituri din salarii -73,9%	Ponderea gospodăriilor care obțin venituri din salarii -65,8%	Ponderea gospodăriilor care obțin venituri din salarii -60,7%
Inițiative private	Ponderea gospodăriilor care obțin veni-turi din afaceri private – 36,4%	Ponderea gospodăriilor care obțin veni-turi din afaceri private – 15,9%	Ponderea gospodăriilor care obțin veni-turi din afaceri private – 17,7%	Ponderea gospodăriilor care obțin veni-turi din afaceri private – 10,7%
Principalele surse de venit ale gospodăriei	Ponderea afacerilor private în veniturile totale ale gospo-dăriei – 42,4%. Ponderea sala-riilor în veniturile totale ale gospo-dăriei – 37,1%	Ponderea salariilor în veniturile totale ale gospodăriei – 54,3%	Ponderea salariilor în veniturile totale ale gospodăriei – 43,6%. Ponderea aface-rilor private în veniturile totale ale gospodăriei – 29%	Ponderea salariilor în veniturile totale ale gospodăriei – 48,9%
Polaritate în zona veniturilor mari	Ponderea persoanelor cu venit lunar peste 124 euro – 14,3%	Ponderea persoanelor cu venit lunar peste 124 euro – 7,2%		
Puncte slabe				
Venit mediu lunar pe persoană	Venit mediu lunar pe persoa-nă – 71,4 euro	Venit mediu lunar pe persoa-nă – 62 euro	Venit mediu lunar pe persoa-nă – 57,3 euro	Venit mediu lunar pe persoa-nă – 51,5 euro
Dependența de venituri fixe (pensii) Nevalorizarea nivelului de instruire	Ponderea pensiilor în veniturile totale ale gospodăriei – 13,4%	Ponderea pensiilor în veniturile totale ale gospodăriei – 23%	Ponderea pensiilor în veniturile totale ale gospodăriei – 18,5%	Ponderea pensiilor în veniturile totale ale gospodăriei – 28%
Polarizarea din perspectiva veniturilor	Medie	Medie	Mare	Medie-mare

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

2.3. Cheltuieli şi economii

Cealaltă latură a bugetului unei gospodării – cheltuielile şi economiile – ordonează diferit comunele comparativ cu veniturile. Cele patru comune se încadrează în două modele din perspectiva modalității în care îşi partajează veniturile pentru consumul curent şi economii, astfel:

- comune ale căror gospodării dezvoltă un model consumist[1];
- comune care dezvoltă un model comportamental orientat spre satisfacerea trebuințelor de bază şi economisire.

În medie, gospodăriile din Lereşti şi Valea Mare Pravăț cheltuie o pondere mai mare a venitului lunar – 77,8% şi respectiv 75,9%; comunele au un model comportamental consumist, fapt care explică existența, cel puțin în cazul Lereştilor, a micilor afaceri cu profil comercial (48 de magazine, 30 de cârciuni, 8 baruri şi 3 restaurante) şi de prestări servicii (frizerie, croitorie, reparații încălțăminte). Înclinația ridicată spre consum limitează capacitatea de economisire şi, implicit, posibilitățile de investiții. Gospodăriile care consumă cel mai puțin din venitul lor lunar sunt cele din Albeşti cu 60,5% ceea ce determină în cazul acestei comune şi o rată ridicată a economisirii. Această constatare vine să întregească imaginea creată o dată cu analiza asupra veniturilor şi să întărească ipoteza potrivit căreia locuitorii acestei comune dezvoltă un spirit antreprenorial mai pronunțat decât în cazul celorlalte trei.

Tabelul nr. 2.9

Cheltuieli medii lunare pe gospodărie şi pe persoană

*euro**

	Cheltuieli medii/gospodărie	Cheltuieli medii/persoană
Albeşti	169,4	43,2
Lereşti	181,0	48,2
Schitu Goleşti	148,7	41,4
Valea Mare Pravăț	138,3	39.1
Total	160,3	43.2

*1 euro = 40559,19 lei – curs mediu luna mai 2004.

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

În cazul comunei Schitu Goleşti veniturile medii fiind mai mici, şi rata alocării acestora pentru acoperirea consumului curent al gospodăriilor este mai mare decât la Albeşti, dar se plasează sub ponderea din Lereşti şi Valea Mare Pravăț; se identifică un model comportamental orientat mai mult spre economisire în ciuda disponibilităților financiare mai reduse.

[1] Dorința de a atinge niveluri de consum tot mai înalte, inclusiv o doză considerabilă de folosire a bunurilor ce marchează statutul social.

Tabelul nr. 2.10

Raportul dintre cheltuielile şi veniturile unei gospodării medii pe comune

	% cheltuielilor medii în veniturile medii
Albeşti	60,5
Lereşti	77,8
Schitu Goleşti	72,1
Valea Mare Pravăţ	75,9
Total	70,3

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Explicația acestor două *pattern*-uri comportamentale rezidă din standardele diferite de consum la care se raportează membrii comunităților rurale în cauză. Astfel, în cazul comunelor Lereşti şi Valea Mare Pravăţ, 79% şi respectiv 71% din populația ocupată îşi desfăşoară activitatea în mediul urban. În aceste condiții standardele de viață la care se raportează gospodăriile ai căror membri lucrează în urban cresc. Dacă standardele de viață cresc, indivizii se adaptează (prin obişnuință) şi aspiră la niveluri mai ridicate (conform teoriei nevoilor elaborată de A. Maslow), ei preluând prin imitație modelul de comportament în consum al urbanului – un model consumist.

Pentru Lereşti şi Schitu Goleşti 60% şi respectiv 53% din populație activează în rural perpetuând un model în consum predominant de sorginte tradiționalistă rurală, prin care consumul, cu deosebire cel alimentar, este acoperit din activitatea propriei gospodării în cea mai mare parte, cererea pe piață orientându-se doar spre acele produse care nu pot fi obținute în gospodărie. Economiile rezultate prin acțiunea acestui comportament în consum permit generarea de investiții.

Tabelul nr. 2.11

Economii medii pe gospodărie şi pe nucleu familial

*euro**

	Economii medii/gospodărie	Economii medii/nucleu familial
Albeşti	146,3	108,3
Lereşti	106,3	83,4
Schitu Goleşti	115,2	84,2
Valea Mare Pravăţ	44,5	32,3
Total	107,4	80,1

*1 euro = 40559,19 – curs mediu luna mai 2004.

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Cele afirmate mai sus sunt confirmate de valoarea medie a economiilor la nivelul gospodăriilor fiecărei comune. Cele mai mari economii au fost realizate în comuna Albeşti, urmată de Schitu Goleşti. Cele două comune,

caracterizate de modele consumiste, se plasează ultimele în această ierarhie: pentru Lereşti suma economisită în medie se apropie de valoarea înregistrată pentru a doua clasată (Schitu Goleşti) pe seama veniturilor mai mari obținute în medie de o gospodărie, în timp ce Valea Mare Pravăț se depărteză mult de pluton din cauza veniturilor mici în comparație cu celelalte comune. Un grad ridicat de semnificație în ceea ce priveşte economisirea îi revine economiei medii pe nucleu familial, deoarece, pentru acest aspect al bugetului, unei gospodării îi este mult mai probabilă manifestarea unui comportament „individualist", fiecare familie din gospodărie realizând propriile economii. În aceste condiții, existența unei ponderi mai mari a gospodăriilor mononucleare la Lereşti mai estompează diferența dintre cele două modele în privința economiilor; un nucleu familial din Lereşti economiseşte aproape cât unul din Schitu Goleşti. Valea Mare Pravăț are o situație mai specială pe de o parte, pentru că veniturile gospodăriilor ei sunt modeste şi pe de altă parte pentru că la nivelul acestei comune se înregistrează cea mai mare pondere a gospodăriilor binucleare.

Tabelul nr. 2.12

Analiza SWOT

Comuna	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăţ
Puncte tari				
Dezvoltarea unui model asimilat antrepreno-riatului	Ponderea cheltuielilor medii în veniturile medii pe gospodărie – 60,5%		Ponderea cheltuielilor medii în veniturile medii pe gospodărie – 72,1%	
	Economii medii pe gospodărie – 146,3 euro		Economii medii pe gospodărie – 115,2 euro	
Puncte slabe				
Dezvoltarea unui model consumist		Ponderea cheltuielilor medii în veniturile medii pe gospodărie – 77,8%		Ponderea cheltuielilor medii în veniturile medii pe gospodărie – 75,9%
		Economii medii pe gospodărie – 106,3 euro		Economii medii pe gospodărie – 44,5 euro

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

2.4. Autoconsumul

Tipul de economie definitoriu pentru fiecare din cele patru comune poate fi încadrat pe un continuu între stadiul economiei închise – autarhice, tradiționale, fără schimburi de piață şi cel al unei economii deschise, tranzacționale în funcție de o serie de criterii dintre care printre cele mai notabile este importanța autoconsumului în satisfacerea necesităților de consum curent al gospodăriilor.

Din perspectiva ponderii consumului din resurse proprii, gospodăriile din cele patru comune se împart în:

- gospodării de subzistență sunt cele care îşi acoperă din producție proprie între 76-100% din totalul consumului;
- gospodării de semisubzistență al căror consum este acoperit din resurse proprii în proporție de 51-75%;
- gospodării a căror cerere este mediu orientată spre piață, adică îşi acoperă între 26% şi 50% din consum din propria producție;
- gospodării orientate spre piață sunt cele care îşi satisfac între 75% şi 100% din nevoile de consum curent prin achiziții pe piață.

O pondere mare a gospodăriilor de subzistență la nivel comunitar generează fluxuri slabe de numerar la nivelul economiei rurale definind caracterul autarhic al acesteia.

În situația unei economii de piață deschise în sectorul gospodăriilor rurale, schimburile comerciale ar genera fluxuri de numerar între agricultură, pe de o parte şi celelalte sectoare ale economiei, pe de altă parte. Disponibilitățile financiare ale populației rurale ar spori automat cererea de consum final îndreptată spre sectoarele secundar şi terțiar ale economiei rurale generând creşterea economică a acestora. Totodată, îmbunătățirea nivelului de trai al populației ocupate în sectoarele sus-amintite va impulsiona cererea de produse agroalimentare şi astfel spirala creşterii economice s-ar reproduce automat la nivel comunitar şi nu numai.

Analizând datele privind autoconsumul principalelor produse de origine vegetală la nivelul întregului eşantion, se constată că pentru o singură comună ponderea gospodăriilor deschise spre piață are proporții semnificative pentru majoritatea produselor de origine vegetală – Lereşti. La polul opus sunt poziționate comunele Schitu Goleşti şi Valea Mare Pravăț pentru care ponderi de peste 50% din numărul total de gospodării îşi satisfac nevoile de consum alimentar curent în proporție covârşitoare din resurse proprii. Fiind o zonă de deal, mai puțin prielnică culturilor cerealiere, consumul acestor produse este asigurat de marea majoritate a gospodăriilor prin cumpărare.

Tabelul nr. 2.13

Ponderea în consumul total a autoconsumului pentru produse vegetale

%

Autoconsum		ponderi în total gospodării				ponderi în cazuri valide*			
Ponderea autoconsumului		*0-25*	*26-50*	*51-75*	*76-100*	*1-25*	*26-50*	*51-75*	*76-100*
cereale	Albeşti	71,4	15,6	5,2	7,8	0,0	54,5	18,2	27,3
	Lereşti	88,5	4,3	2,9	4,3	76,5	8,8	5,9	8,8
	Schitu Goleşti	74,7	8,9	6,3	10,1	45,9	18,9	13,5	21,6
	Valea Mare Pravăţ	89,2	3,6	3,6	3,6	14,3	28,6	28,6	28,6
fructe	Albeşti	24,7	6,5	9,1	59,7	1,7	8,5	11,9	78,0
	Lereşti	42,1	20,3	4,3	33,3	32,2	23,7	5,1	39,0
	Schitu Goleşti	21,5	6,3	11,4	60,8	4,6	7,7	13,8	73,8
	Valea Mare Pravăţ	26,8	10,7	10,7	51,8	2,4	14,3	14,3	69,0
legume	Albeşti	44,1	19,5	18,2	18,2	18,9	28,3	26,4	26,4
	Lereşti	34,8	23,2	8,7	33,3	23,7	27,1	10,2	39,0
	Schitu Goleşti	26,6	10,1	19,0	44,3	3,3	13,3	25,0	58,3
	Valea Mare Pravăţ	30,4	1,8	7,1	60,7	2,5	2,5	10,0	85,0
vin, ţuică	Albeşti	39,0	6,5	3,9	50,6	6,0	10,0	6,0	78,0
	Lereşti	69,7	4,3	1,4	24,6	54,3	6,5	2,2	37,0
	Schitu Goleşti	27,8	5,1	10,1	57,0	5,0	6,7	13,3	75,0
	Valea Mare Pravăţ	35,7	1,8	1,8	60,7	0,0	2,8	2,8	94,4

* Gospodării care declară că îşi satisfac din propria producţie un anumit procent din nevoile de consum final.

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Statistica la nivelul gospodăriilor care au dat răspunsuri valide la întrebarea „cât la sută din următoarele produse le-aţi consumat din gospodăria proprie în 2003?”, dă posibilitatea estimării cu mai mare precizie a înclinaţiei spre o economie tradiţională sau de piaţă. Astfel, este evidentă rata mare a autoconsumului pentru produsele alcoolice; cu excepţia locuitorilor din Lereşti o proporţie covârşitoare – peste 75% – din cei chestionaţi acoperindu-şi consumul din producţia proprie.

Legumele sunt consumate de membrii gospodăriilor preponderent în sezonul în care ele pot fi obţine din propriile plantaţii cu deosebire în Valea Mare Pravăţ urmată de Schitu Goleşti din cauza veniturilor mici care nu permit achiziţia lor ca „trufandale”. Poziţionate în zona de deal favorabilă producţiei pomicole, gospodăriile din aceste comune îşi asigură consumul aproape în exclusivitate din propria producţie. Excepţie face comuna Lereşti pentru care

doar 40% din gospodării consumă între 76% şi 100% din produsele pomicole din livada proprie.

Modelele autoconsumului principalelor produse de origine animală pentru cele patru comune urmează, la nivelul eşantioanelor totale, *trendul* descris pentru produsele vegetale. Astfel, în comuna Lereşti cele mai multe gospodării sunt orientate spre piață; în comunele Schitu Goleşti şi Albeşti gospodăriile au o deschidere medie spre piață; iar în Valea Mare Pravăț predomină gospodăriile de subzistență.

Tabelul nr. 2.14

Ponderea în consumul total a autoconsumului pentru produse animale

%

Autoconsum		**ponderi în total gospodarii**				**ponderi în cazuri valide***			
Ponderea autoconsumului		*0-25*	*26-50*	*51-75*	*76-100*	*1-25*	*26-50*	*51-75*	*76-100*
Carne vită	Albeşti	50,6	16,9	14,3	18,2	15,6	28,9	24,4	31,1
	Lereşti	71,1	10,1	5,8	13,0	53,5	16,3	9,3	20,9
	Schitu Goleşti	63,3	10,1	7,6	19,0	23,7	21,1	15,8	39,5
	Valea Mare Pravăț	58,9	8,9	5,4	26,8	8,0	20,0	12,0	60,0
Carne pasăre	Albeşti	20,7	16,9	22,1	40,3	9,0	19,4	25,4	46,3
	Lereşti	44,9	26,1	2,9	26,1	37,7	29,5	3,3	29,5
	Schitu Goleşti	27,8	12,7	19,0	40,5	14,9	14,9	22,4	47,8
	Valea Mare Pravăț	12,5	12,5	10,7	64,3	3,9	13,7	11,8	70,6
Carne porc	Albeşti	27,2	19,5	22,1	31,2	0,0	26,8	30,4	42,9
	Lereşti	39,2	20,3	15,9	24,6	25,0	25,0	19,6	30,4
	Schitu Goleşti	26,5	8,9	15,2	49,4	7,9	11,1	19,0	61,9
	Valea Mare Pravăț	28,6	8,9	0,0	62,5	9,1	11,4	0,0	79,5
Lapte	Albeşti	40,2	7,8	7,8	44,2	6,1	12,2	12,2	69,4
	Lereşti	69,6	11,6	5,8	13,0	41,7	22,2	11,1	25,0
	Schitu Goleşti	48,1	3,8	7,6	40,5	6,8	6,8	13,6	72,7
	Valea Mare Pravăț	51,7	3,6	5,4	39,3	10,0	6,7	10,0	73,3
Ouă	Albeşti	6,5	15,6	18,2	59,7	2,7	16,2	18,9	62,2
	Lereşti	27,5	29,0	8,7	34,8	16,7	33,3	10,0	40,0
	Schitu Goleşti	16,4	7,6	12,7	63,3	9,6	8,2	13,7	68,5
	Valea Mare Pravăț	14,4	8,9	7,1	69,6	4,0	10,0	8,0	78,0

* Gospodării care declară că îşi satisfac din propria producție un anumit procent din nevoile de consum final.

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

În urma analizei răspunsurilor valide se remarcă: distribuția relativ omogenă a gospodăriilor din comuna Lereşti între categoriile orientate spre piață, mediu orientate spre piață şi de subzistență; predominanța gospodăriilor

de subzistență pentru Albeşti şi Schitu Goleşti urmată de o distribuție descrescătoare a ponderii gospodăriilor dinspre economia de subzistență spre caracteristicile economiei de piață; o pondere maximă a gospodăriilor de subzistență în cazul comunei Valea Mare Pravăț unde peste 70% din gospodării îşi acoperă peste trei sferturi din consumul final de produse de origine animală din propria producție.

Tabelul nr. 2.15

Analiza SWOT

Comuna	**Albeşti**	**Lereşti**	**Schitu Goleşti**	**Valea Mare Pravăț**
Puncte tari				
Comportament tranzacțional în consum	Predominanța gospodăriilor mediu orientate spre piață	Predominanța gospodăriilor deschise spre piață	Predominanța gospodăriilor mediu orientate spre piață	
Puncte slabe				
Economie de subzistență				Predominanța gospodăriilor de subzistență

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Capitolul 3
PROPRIETATEA ŞI PIAȚA FUNCIARĂ

3.1. Proprietatea funciară

După dimensiunea lor, exprimată prin suprafața de teren, prevalente sunt pentru toate cele patru comune sunt gospodăriile de dimensiuni foarte mici şi mici.

Tabelul nr. 3.1

Structura gospodăriilor pe categorii de mărime ale proprietății funciare

%

	Albeşti	**Lereşti**	**Schitu Goleşti**	**Valea Mare Pravăț**
fără pământ	3,90	7,25	5,06	10,71
sub 0,1 ha	6,49	15,94	11,39	19,64
0,1 – 0,5 ha	15,58	15,94	24,05	14,29
0,5 – 1 ha	16,88	20,29	16,46	12,50
1 – 2 ha	23,38	26,09	21,52	25,00
2 – 3 ha	10,39	7,25	8,86	5,36
3 – 4 ha	11,69	2,90	5,06	5,36
4 – 5 ha	3,9	1,45	1,27	1,79
peste 5 ha	7,79	2,90	6,33	5,36

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Cele mai multe gospodării fără pământ au fost recenzate în Valea Mare Pravăț urmată de Lereşti. Interesul pentru proprietatea funciară este mai mic în aceste comune pe seama ponderii ridicate a populației ocupate în urban care nu lasă timp muncilor agricole şi generează venituri care limitează dependența consumului alimentar de autoconsum. Ponderea cea mai mică a gospodăriilor fără pământ, din numărul total al gospodăriilor din eşantion, se înregistrează în comuna Albeşti (3,9%) succedată de Schitu Goleşti cu 5,06%. Pentru toate comunele se manifestă fenomenul polarizării în zona proprietăților funciare pitice însă cu grade diferite de intensitate. Astfel, ponderea gospodăriilor cu proprietăți sub 0,5 ha înregistrează frecvența cea mai mică în Albeşti (25,97%) urmată de Lereşti şi Schitu Goleşti cu aproximativ 40% din totalul gospodăriilor şi Valea Mare Pravăț (44,64%).

Se remarcă superioritatea frecvenței gospodăriilor cu proprietăți mai mari (peste 3 ha) în comuna Albeşti comparativ cu toate celelalte, ceea ce asigură premisele manifestării unor comportamente comerciale active de intensitate ridicată în arealul menționat.

Proprietatea funciară este de dimensiuni reduse şi structura sa specifică zonei deluroase unde sunt poziționate cele patru comune anchetate. Proprietatea funciară a gospodăriei medii este mai mare pentru cele două comune a căror populație a adoptat un model economic de consum tradițional – Albeşti, Schitu Goleşti – pământul fiind factorul de producție principal în agricultură şi înregistrează cea mai mare valoare pentru comuna Albeşti în relație directă cu ponderea populației care are ca ocupație principală agricultura. Pentru Albeşti se creează astfel un avantaj comparativ, gospodăriile având posibilitatea de a obține producții totale mai mari pentru culturile vegetale şi de a creşte mai multe animale. Acest fapt permite, pe de o parte, o satisfacere în proporții mai mari a nevoilor de consum gospodăreşti din resurse proprii şi, pe de altă parte, crearea unei oferte ceva mai substanțiale pe piața produselor agricole. La nivelul comunei Albeşti se înregistrează cea mai ridicată pondere a gospodăriilor care vând produse agricole în oraş – peste 14%.

Tabelul nr. 3.2

Media proprietății funciare şi structura acesteia pe comune

ha

Comuna	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț
Media proprietății funciare, din care:	2,13	1,42	1,76	1,32
- arabil	0,75	0,59	0,75	0,52
- păşuni şi fânețe	0,81	0,42	0,73	0,44
- livadă	0,42	0,18	0,19	0,19
- vie	0,04	0,003	0,06	0,07
- pădure	0,11	0,22	0,03	0,10

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

În structura proprietății funciare pe gospodăria medie, suprafețele de teren arabil şi cele acoperite de păşuni şi fânețe ocupă cele mai mari suprafețe, celor două categorii de folosință fiindu-le alocate ponderi relativ egale. Livezile ocupă al treilea loc ca importanță în structura proprietății funciare cu excepția comunei Lereşti la nivelul căreia suprafețele ocupate cu păduri sunt, în medie, mai mari decât cele acoperite de pomii fructiferi.

O privire de detaliu asupra distribuției proprietății funciare consemnează un relativ echilibru în ceea ce priveşte numărul gospodăriilor ce dețin cele mai importante trei categorii de folosință (arabil, păşuni/fânețe, livezi) în cazul comunei Albeşti, în timp ce pentru celelalte comune ponderea gospodăriilor care dețin suprafețe de teren arabil este mult mai mare decât a celor care au în proprietate păşuni şi livezi. Această structură funciară este fundamentul unei relativ mai mari diversități a producției (marfă) pentru o pondere mare a gospodăriilor comunei Albeşti comparativ cu celelate comune.

Tabelul nr. 3.3

Media proprietății funciare şi media suprafeței cumpărate pe categorii de folosință

	Albeşti		Lereşti		Schitu Goleşti		Valea Mare Pravăț	
	Proprietate	*Cumpărat*	*Proprietate*	*Cumpărat*	*Proprietate*	*Cumpărat*	*Proprietate*	*Cumpărat*
Arabil-ha	1,01	0,50	0,66	0,41	0,83	0,13	0,65	0,5
% în total gospodării	*74,03*	*1,30*	*89,86*	*11,59*	*89,87*	*2,53*	*80,36*	*7,14*
Păşuni, fânețe-ha	1,22	0,25	0,75	0,83	1,57	0,20	0,95	
% în total gospodării	*66,23*	*1,30*	*56,52*	*4,35*	*46,84*	*1,27*	*46,43*	
Livadă-ha	0,58	1,00	0,33		0,52	0,6	0,33	0,50
% în total gospodării	*72,73*	*1,30*	*55,07*		*36,71*	*2,53*	*57,14*	*3,57*
Vie-ha	0,41		0,13		0,37		0,67	
% în total gospodării	*9,09*		*2,90*		*15,19*		*10,71*	
Pădure-ha	0,79		0,72	0,40	0,52		0,62	
% în total gospodării	*14,29*		*30,43*	*1,45*	*6,33*		*16,07*	

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Există diferențe semnificative între comune şi în privința suprafețelor medii deținute pe fiecare categorie de folosință pentru cazurile valide[1]. Suprafața arabilă maximă este consemnată în Albeşti cu 1,01 ha, urmată de Schitu Goleşti cu
0,83 ha, în timp ce pentru celelalte două comune valoarea medie este de aproximativ 0,65 ha. În Schitu Goleşti există o relativă specializare în zootehnie pentru 47% din gospodării, redată prin cea mai mare suprafață ocupată de păşuni şi fânețe 1,57 ha. Aceeaşi orientare se observă şi pentru Valea Mare Pravăț, însă susținerea funciară a acestei activități este mai redusă şi anume 0,95 ha în medie. Pentru comuna Lereşti proprietățile forestiere reprezintă o resursă importantă pentru 30,4% dintre gospodării.

3.2. Piața funciară

a) Cumpărarea de teren agricol

La nivelul comunelor ale căror gospodării au resursele funciare cele mai reduse – Lereşti şi Valea Mare Pravăț – se manifestă un comportament activ pe piața funciară, 11,6% şi respectiv 7,1% dintre gospodării cumpărând teren arabil.

Achizițiile de teren sunt impuse mai degrabă de presiunile necesităților de consum alimetar ale gospodăriilor şi mai puțin de intenția de a valorifica comercial producția agricolă, coeficientul de corelație Pearson dintre suprafața

[1] Cazuri valide – gospodării care dețin teren din respectiva categorie de folosință.

de teren agricol cumpărată şi vânzarea de produse agricole având valoare negativă
(-0,547).

b) Arenda

Din perspectiva studiului de față, importanța pieței arendei rezidă din aceea că, prin modul în care funcționează, poate furniza indicii importante cu privire la tipul de economie rurală ce caracterizează arealele rurale studiate. Astfel, se poate aprecia că economiile comunitare sunt **contractualiste** sau **informale** în funcție de maniera în care se derulează tranzacțiile pe piața arendei, adică dacă predomină contractele scrise sau înțelegerile verbale. La nivelul tuturor comunelor analizate predomină, fără excepție, economia informală, cea mai mare parte a relațiilor de arendare derulându-se pe baza simplei înțelegeri între părți (neconsemnată şi neoficializată sub nici o formă).

Pe lângă dezavantajele unei economii informale (abaterea de la legile pieței concurențiale, lipsa transparenței tranzacțiilor, inexistența unei baze formale în funcție de care părțile contractante să poată fi obligate să îşi respecte înțelegerea etc.), există însă şi un aspect pozitiv – încredererea interpersonală, fără de care aceste „contracte informale" nu ar putea exista. Dumitru Sandu afirma că fenomenele de încredere sunt parte a unei culturi a deschiderii în care fundamentele valorice sunt cinstea, acceptarea unui risc calculat, cooperarea. Cultura încrederii este specifică spațiilor sociale deschise, caracterizate prin bogăție de resurse de status şi de mediu.[1] Încrederea interpersonală are valori mai ridicate pentru bărbații în vârstă, cu resurse de educație şi avere. Săracii sunt mai neîncrezători, orientați în mai mică măsură spre un stil de viață deschis, bazat pe încredere. În general, cu cât capitalul material şi uman al persoanei este mai bogat, cu atât este mai mare probabilitatea ca aceasta să se angajeze în mai mare măsură în interacțiuni bazate pe încredere.[2]

Determinantele comportamentelor active pe piața arendei sunt reprezentate de: o serie de caracteristici intrinseci ale gospodăriei (dimensiunea proprietății, nivelul de instruire al şefului de gospodărie, ocupația acestuia); de aprecierea oportunităților şi a riscurilor pe care le implică această acțiune; de aspecte exterioare gospodăriei – renta de poziție în ceea ce priveşte obținerea unor anumite produse agricole ce creează un avantaj comparativ la accederea pe piață.

Trecând acum la analiza datelor faptice culese din teren, se constată că fenomenul arendării joacă mai mult rolul de reglator al securității alimentare pentru categoria terenurilor arabile, deoarece nu există o corelație între vânzarea de produse agricole obținute de pe terenurile arabile şi creşterea

[1] Sandu, D. (1999) – Spațiul social al tranziției, Ed. Polirom, Iaşi, p. 74.
[2] Sandu, D. (1999), op. cit., p. 86.

dimensiunii exploatației prin arendare. Pentru produsele agricole specifice zonelor deluroase arenda joacă un rol activ în creşterea puterii de piață a gospopodăriilor existând corelații pozitive între: vânzarea de produse pe piețele urbane şi luarea în arendă a unor suprafețe ocupate cu livezi (coeficientul de corelație Pearson are valoarea 0,684) şi între arendarea unor suprafețe de păşune şi comercializarea produselor de origine bovină pentru care coeficientul Pearson ia valori între 0,75 şi 1. De asemenea, există o corelație pozitivă între dimensiunea proprietății arabile şi de livadă, pe de o parte, şi cererea pe piața arendei. Astfel, cu cât suprafața de teren din cele două categorii de folosință menționate mai sus este mai mare, cu atât suprafața luată în arendă din aceeaşi categorie creşte şi ea. Aceasta se explică prin dimensiunea medie redusă a proprietății funciare. Gospodăriile mai mari au motivația de a realiza investiții productive deoarece exploatarea acestora ar putea fi eficientă spre deosebire de cele cu pământ puțin pentru care rata de revenire per hectar a investiției ar fi foarte mare.

Ponderea gospodăriilor care dau în arendă este invariabil mai mică decât a celor care au luat teren în arendă, ceea ce poate fi înțeles astfel:

- cererea pe această piață este mai mare decât oferta;
- proprietarii recurg la o strategie de împărțire a riscului, partajându-şi suprafața dată în arendă către mai mulți arendatori.

Tabelul nr. 3.4

Ponderea gospodăriilor participante pe piața arendei şi tipurile de contract practicate

%

	% gospodăriilor care au dat pământ în arendă, din care:	**Contract scris**	**Înțelegere verbală**
Albeşti	9,1	1,3	7,8
Lereşti	2,9		2,9
Schitu Goleşti	7,6	1,3	6,3
Valea Mare Pravăț	10,7		10,7
Total	7,5	0,7	6,8
	% gospodăriilor care au luat pământ în arendă, din care:	**Contract scris**	**Înțelegere verbală**
Albeşti	16,9	1,3	15,6
Lereşti	11,6	1,4	10,1
Schitu Goleşti	20,3	2,5	17,7
Valea Mare Pravăț	16,1		16,1
Total	16,4	1,4	14,9

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Această constatare primară, prezentată mai jos, este confirmată şi de diferența dimensională existentă între suprafețele medii date şi respectiv luate în arendă. După cum este şi firesc, suprafețele tranzacționate sunt mici, dar se constată că ponderea gospodăriilor purtătoare ale ofertei pe această piață este mai mare la nivelul comunelor Albeşti şi Valea Mare Pravăț a căror populație ocupată activează în centre urbane. În consecință, mobilitatea ocupațională rural – urban, prin restricțiile de timp (generate atât de timpul de muncă cât şi de cel rezervat navetei) impun în mod obiectiv renunțarea la exploatarea individuală a suprafețelor agricole. În aceeaşi direcție acționează şi diversificarea activităților din rural, fapt pentru care putem afirma că există un potențial de creştere al pieței arendei mai ales în cele două comune menționate.

Discrepanța cea mai mare între cerere şi ofertă apare în cazul comunei Schitu Goleşti pentru care numărul gospodăriilor care iau teren în arendă este aproape dublu comparativ cu al celor care oferă teren spre închiriere. Particularitatea situației acestei comune este generată în principal de faptul că agricultura este ocupația secundară majoritară, ponderea (de 92%) a celor care declară că se ocupă în subsidiar cu această activitate fiind mai mare decât în cazul celorlalte comune. Acesta este şi motivul pentru care mediile suprafeței luate în arendă sunt cele mai mici pentru Schitu Goleşti. Suprafețele medii date în arendă ating un maxim pentru aceeaşi comună, urmată de Albeşti. Pe ultimele poziții ale acestei ierarhii se plasează, în ordine, comunele Lereşti şi Valea Mare Pravăț pe seama dimesiunilor mai mici ale proprietății funciare.

Tabelul nr. 3.5

Suprafața medie pe comună dată în arendă

ha

	Arabil	Paşuni şi fânețe	Livezi	Vii
Albeşti	1,74	1,53	0,75	1,00
Lereşti	1,00	0,83		
Schitu Goleşti	2,43	2,69	0,50	1,00
Valea Mare Pravăț	0,88	1,60	0,50	
Total	1,56	1,79	0,63	1,00

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Tabelul nr. 3.6

Suprafața medie pe comună luată în arendă

ha

	Arabil	Paşuni şi fânețe	Livezi	Vii
Albeşti	1,48	1,32	1,23	
Lereşti	0,72	0,92		
Schitu Goleşti	0,37	0,92		
Valea Mare Pravăț	0,50	1,06		2,00
Total	0,72	1,08	1,23	2,00

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Suprafața medie luată în arendă atinge un maxim pentru comuna Albeşti la nivelul căreia o pondere mai mare a populației are drept ocupație principală agricultura.

Structura motivațională a ofertei pe piața arendei

Motivația dominantă pentru gospodăriile care şi-au ofertat pământul spre arendare este, pentru comunele Albeşti şi Valea Mare Pravăț, lipsa la nivelul gospodăriei, a resurselor de timp necesar culturilor de câmp. În schimb, dacă pentru Albeşti respondenții plasează pe al doilea loc în motivarea acestei alegeri, faptul că exploatarea în arendă este mai profitabilă decât cea în regie proprie, la Valea Mare Pravăț deficiențele sănătății sunt considerate al doilea factor care împiedică gospodăriile să-şi exploateze singure proprietățile funciare.

Structura motivațională este perfect echilibrată în cazul Lereşti distribuția răspunsurilor fiind egală între „nu avem timp", „e mai profitabil", „sănătate". Pentru Schitu Goleşti motivațiile dominante sunt lipsa timpului şi profitabilitatea cedării folosinței terenului agricol prin arendă.

Tabelul nr. 3.7

Motivația principală a ofertei pe piața arendei

% în total răspunsuri valide

Motivație	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț	Total
Nu avem destul timp	57,1	33,3	28,6	57,1	45,8
Nu avem destui bani	0,0	0,0	14,3	0,0	4,2
E mai profitabil	28,6	33,3	28,6	14,3	25,0
Este greu de luat înapoi	0,0	0,0	14,3	0,0	4,2
Sănătate	14,3	33,3	14,3	28,6	20,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Deci la nivelul a trei comune, din cele patru, se manifestă o percepție pozitivă, în cazul gospodăriilor care au dat pământ în arendă, asupra fenomenului arendării şi, în special, al profitabilității economice induse de exploatarea terenului în arendă.

Tabelul nr. 3.8

Motivația principală a celor care nu oferă teren spre arendare

% în total răspunsuri valide

	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț	Total
Nimeni nu vrea să ia în arendă	7,4	16,7	11,1	8,3	9,5
Nu e profitabil	81,5	16,7	77,8	25,0	63,5
Nu este o tradiție	7,4	66,7	5,6	8,3	12,7
Altele	3,7	0,0	5,6	58,3	14,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Structura motivațională a celor care nu îşi oferă terenul spre arendare se corelează cu locul în care ei îşi desfăşoară activitatea. Astfel, pentru comunele Albeşti şi Schitu Goleşti ai căror locuitori au locurile de muncă, în majoritate, în satul de reşedință sau în satele vecine, aceştia declară că nu este profitabilă exploatarea în arendă a terenurilor agricole. Cei din Lereşti consideră, în majoritate, că piața arendei nu s-a dezvoltat, întrucât nu există o tradiție în acest sens, iar cei din Valea Mare Pravăț aleg răspunsul „alte motive" cu specificația majoritară a unei proprietăți funciare mult prea mici.

În general, dau pământ în arendă gospodăriile al căror şef are un status educațional mai ridicat, deoarece această poziție le facilitează accesul la ocuparea unor posturi remunerate satisfăcător, ceea ce nu mai lasă timpul necesar ocupațiilor agricole. Purtătoarele cererii pe piața arendei sunt gospodăriile conduse de cei cu o pregatire profesională limitată la palierele inferioare, dar se remarcă pentru comunele Albeşti şi Valea Mare Pravăț ponderi relativ însemnate ale celor cu pregătire superioară care văd în agricultură oportunitatea dezvoltării unei afaceri (pentru mai multe detalii vezi anexa nr. 3.1).

De asemenea, renunță la exploatarea în regie proprie a terenului agricol acei şefi de gospodărie care au ocupații ce solicită mult din timpul de unei zile fie pentru că implică naveta la oraş, fie că solicită mai mult decât durata obişnuită a zilei de lucru – cum este cazul patronilor unor întreprinderi private cu alte obiecte de activitate decât agricultura. În categoria celor menționați mai sus sunt incluse şi gospodăriile pensionarilor de stat ale căror venituri le permit satisfacerea strictului necesar (anexa nr. 3.2).

- **Mărimea exploatației agricole**

În aprecierea potențialului funciar al unei gospodării trebuie să se țină seama nu numai de proprietatea asupra terenului ci, cu deosebire, de mărimea exploatației agricole. Este deci necesară stabilirea suprafeței medii pe care o gospodărie o utilizează efectiv şi de ale cărei roade beneficiază (în întregime ca proprietar sau în parte drept arendaş).

Tabelul nr. 3.9

Mărimea medie a exploatației agricole pe comune

ha

	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț
Media exploatației agricole, din care:	2,28	1,42	1,57	1,35
- arabil	0,73	0,56	0,67	0,49
- pășuni şi fânețe	0,97	0,46	0,65	0,47
- livadă	0,45	0,18	0,18	0,18
- vie	0,02	0,00	0,04	0,11
- pădure	0,11	0,22	0,03	0,10

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Trasând o paralelă între media şi structura proprietății şi a exploatației agricole, la nivelul fiecăreia dintre cele patru comune se poate determina rolul pe care îl are piața arendei:

- redistribuire pozitivă concretizată în creşterea mărimii funciare a exploatației;
- redistribuire neutră asigură menținerea constantă a mărimii exploatației;
- redistribuire negativă determină reducerea mărimii funciare a gospodăriei comparativ cu situația în care piața arendei nu ar fi funcționat.

Astfel, pentru Albeşti suprafața medie a exploatației a crescut cu 0,16 ha prin arendare comparativ cu suprafața deținută efectiv în proprietate, iar pentru Valea Mare Pravăț se înregistrează acelaşi efect cu toate că creşterea este mai puțin semnificativă – 0,03 ha. În cazul comunei Lereşti redistribuția suprafețelor agricole disponibile prin arendă are un efect neutru, media exploatației fiind aceeaşi cu cea a proprietății funciare. Comuna Schitu Goleşti reprezintă singurul caz de redistribuire negativă, media exploatației fiind cu 0,19 ha mai mică decât a proprietății medii pe gospodărie.

Piața arendei induce şi modificarea structurii funciare: mediile suprafețelor arabile de care dispune o gospodărie se reduc pentru toate cele patru comune; cresc suprafețele medii pe gospodărie ocupate cu pășuni cu excepția comunei Schitu Goleşti. Această restructurare se corelează cu rolul atribuit de celor două categorii de folosință principale în economia unei gospodării.

Astfel, producțiile obținute pe suprafețele arabile sunt destinate, în principal, autoconsumului (ponderea gospodăriilor care comercializează cartofi sau porumb – principalele culturi vegetale – este mică), iar suprafețele necesare satisfacerii acestei minime cerințe sunt reduse. Iată de ce gospodăriile se dispensează de „surplusul” de teren arabil peste cel suficient satisfacerii autoconsumului. Dintre gospodăriile care comercializează produse agicole,

cele mai multe vând produse de origine bovină (animale vii, carne, lapte, brânză), păşunile şi fânețele fiind resursa principală în creşterea producției pentru aceste produse în condițiile practicării unor tehnologii tradiționale.

După cum s-a menționat şi anterior, creşterea prin arendare a suprafeței de păşuni exploatate în medie de o gospodărie implică o frecvență mare a actelor de comerț cu produse bovine. Deci arendarea se efectuează în cazul suprafețelor arabile în scopuri redistributive, iar în cazul păşunilor şi fânețelor are rațiuni comerciale.

Tabelul nr. 3.10

Analiza SWOT

Comuna	**Albeşti**	**Lereşti**	**Schitu Goleşti**	**Valea Mare Pravăț**
Puncte tari				
Structura proprietății funciare	Ponderea gospodăriilor fără pământ – 3,90%. Ponderea gospodăriilor cu proprietăți sub 0,5 ha -25,47%. Ponderea gospodăriilor cu proprietăți peste 3 ha – 23,28%.	Ponderea gospodăriilor fără pământ – 7,25%.	Ponderea gospodăriilor fără pământ – 5,06%.	
Tip de contract de arendă	Informal – bazat pe încredere	Informal – bazat pe încredere	Informal – bazat pe încredere	Informal – bazat pe încredere
Influența pieței arendei asupra dimensiunii exploatației	Redistribuire pozitivă – creş-terea mărimii funciare a ex-ploatației medii față de proprie-tatea medie – +0,16 ha.			Redistribuire pozitivă – creşterea mă-rimii funciare a exploatației medii față de proprietatea medie - +0,03 ha.

Comuna	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț
Puncte slabe				
Structura proprietății funciare		Ponderea gospodăriilor cu proprietăți sub 0,5 ha – 39,6%. Ponderea gospodăriilor cu proprietăți peste 3 ha – 7,25%.	Ponderea gospodăriilor cu proprietăți sub 0,5 ha – 40,5%. Ponderea gospodăriilor cu proprietăți peste 3 ha – 12,66%.	Ponderea gospodăriilor fără pământ -10,71%. Ponderea gospodăriilor cu proprietăți sub 0,5 ha – 44,6%. Ponderea gospodăriilor cu proprietăți peste 3 ha – 12,51%.
Tip de contract de arendă	Economie necontractu-alistă	Economie necontractu-alistă	Economie necontractu-alistă	Economie necontractu-alistă
Influența pieței arendei asupra dimensiunii exploatației		Redistribuire neutră – variația mărimii exploatației medii față de proprietatea medie – 0 ha.	Redistribuire negativă – variația mărimii exploatației medii față de proprietatea medie – 0,19 ha.	

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Capitolul 4
TIPURI DE COMPORTAMENTE ECONOMICE

a) Maşinism şi servicii mecanice

Orice analiză privitoare la starea tehnico-economică a exploatațiilor (gospodăriilor) agricole individuale şi a spațiului rural nu poate face abstracție de gradul de înzestrare cu maşini, utilaje şi instalații al acestora. Privită din perspectiva a 12 categorii de maşini şi utilaje agricole (tractor, camion, plug, combină, semănătoare, cositoare, echipamente de stropit şi prăfuit, echipament de muls, moară, utilaj de prelucrare a laptelui, presă de struguri şi alte echipamente), gradul de deținere a acestora în comuna Albeşti (tabelul nr. 4.1) se situează între min. de 0% (cositoare şi echipamente de muls) şi 13% (pluguri).

Tabelul nr. 4.1
Gradul de deținere a maşinilor şi utilajelor agricole, comuna Albeşti

	Da	%	Nu	%	Total	%
Tractor	8	10,4	69	89,6	77	100,0
Camion	2	2,6	75	97,4	77	100,0
Plug	10	13,0	67	87,0	77	100,0
Combină	1	1,3	76	98,7	77	100,0
Semănătoare	4	5,2	73	94,8	77	100,0
Cositoare	0	0,0	77	100,0	77	100,0
Echipam.pt.stropit	7	9,1	70	90,9	77	100,0
Echipam.pt.muls	0	0,0	77	100,0	77	100,0
Moară	1	1,3	76	98,7	77	100,0
Utilaj de prel.a laptelui	1	1,3	76	98,7	77	100,0
Presa de struguri	2	2,6	75	97,4	77	100,0
Alte echipam.	6	7,8	71	92,2	77	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Paradoxul acestei stări de lucruri constă tocmai în faptul că, la două grupe de activități cu frecvență şi întindere relativ mare în economia locală (cositul fânețelor şi mulgerea vacilor), gradul de înzestrare tehnologică este nul, acestea desfăşurându-se în continuare în condiții rudimentare. În ordine descrescătoare a gradului de deținere de maşini şi utilaje, după pluguri, urmează tractoarele (10,4%), echipamente de stropit (9,1%) şi alte echipamente (7,8%). Prezența pe poziția a doua a înzestrării cu tractoare poate fi explicată prin dubla funcționalitate a acestora în zonele rurale colinare,

adică atât pentru lucrări agricole cât, mai ales, pentru lucrări de cărăuşie specifice zonei agroforestiere Albeşti.

Spre deosebire de comuna Albeşti, zestrea tehnică a exploatațiilor agricole din Lereşti este mult mai puțin prezentă, gradul de dotare oscilând între 0% (6 din 12 poziții: plug, combină, semănătoare, cositoare, echipamente de muls, utilaj de prelucrare a laptelui) şi 5,8% (echipamente pentru stropit) (tabelul nr. 4.2). Tractoarele şi utilajele legate de cultura câmpului (primele 6 poziții pe lista de maşini şi utilaje investigată) sunt aproape absente total pentru că zestrea de teren arabil a comunei este foarte mică, pe de o parte, iar pe de altă parte, o mare pondere din terenul arabil disponibil este situat pe Valea Argeşelului, la peste
15-20 km depărtare de vatra satului (centrul comunei). Activități agricole cu oarecare semnificație pot fi considerate pomicultura şi pajiştile naturale.

Tabelul nr. 4.2

Gradul de deținere a maşinilor şi utilajelor agricole, comuna Lereşti

	Da	%	Nu	%	Total	%
Tractor	1	1,4	68	98,6	69	100,0
Camion	1	1,4	68	98,6	69	100,0
Plug	0	0,0	69	100,0	69	100,0
Combină	0	0,0	69	100,0	69	100,0
Semănătoare	0	0,0	69	100,0	69	100,0
Cositoare	0	0,0	69	100,0	69	100,0
Echipam. pt. stropit	4	5,8	65	94,2	69	100,0
Echipam. pt. muls	0	0,0	65	100,0	69	100,0
Moară	1	1,4	68	98,6	69	100,0
Utilaj de prel. a laptelui	0	0,0	69	100,0	69	100,0
Presa de struguri	2	2,9	67	97,1	69	100,0
Alte echipam.	2	2,9	67	97,1	69	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

În comuna Schitu Goleşti (tabelul nr. 4.3) urmare a unor disponibilități funciare ceva mai mari pe cap de locuitor şi paleta activităților agricole desfăşurate pare să fie mai largă. În această comună doar la 4 poziții din cele 12 incluse în sondaj gradul de deținere este nul (combine, echipament de stropit, echipament de muls şi alte echipamente). Pare relativ surprinzătoare lipsa echipamentelor de stropit, ştiut fiind că în comună sunt suprafețe însemnate plantate cu livezi de pomi fructiferi. Totodată, apare ca interesant faptul că gradul de deținere la pluguri este mai mare decât la tractoare, situație explicabilă prin aceea că de multe ori la lucrările de arătură sunt utilizate plugurile trase de animale.

Tabelul nr. 4.3

Gradul de deținere a maşinilor şi utilajelor agricole, comuna Schitu Goleşti

	Da	%	Nu	%	Total	%
Tractor	5	6,3	74	93,7	79	100,0
Camion	4	5,1	75	94,9	79	100,0
Plug	7	8,9	72	91,1	79	100,0
Combină	0	0,0	79	100,0	79	100,0
Semănătoare	1	1,3	78	98,7	79	100,0
Cositoare	1	1,3	78	98,7	79	100,0
Echipam. pt. stropit	0	0,0	79	100,0	79	100,0
Echipam. pt. muls	0	0,0	79	100,0	79	100,0
Moară	1	1,3	78	98,7	79	100,0
Utilaj de prel. a laptelui	1	1,3	78	98,7	79	100,0
Presa de struguri	2	2,5	77	97,5	79	100,0
Alte echipam.	0	0,0	79	100,0	79	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Sărăcia tehnică a gospodăriilor agricole individuale din comuna Valea Mare Pravăț (tabelul nr. 4.4) este foarte pregnantă, relevant în acest sens fiind faptul că la nu mai puțin din 8 din cele 12 poziții, gradul de dotare este nul. Situația că doar câte o gospodărie deține câte un tractor sau camion sau plug întăreşte concluzia conform căreia în comuna Valea Mare Pravăț activitățile agricole sunt desfăşurate în condiții tehnice rudimentare şi neperformante.

Tabelul nr. 4.4

Gradul de deținere a maşinilor şi utilajelor agricole, comuna Valea Mare

	Da	%	Nu	%	Total	%
Tractor	1	1,8	55	98,2	56	100
Camion	1	1,8	55	98,2	56	100
Plug	1	1,8	55	98,2	56	100
Combină	0	0,0	56	100,0	56	100
Semănătoare	0	0,0	56	100,0	56	100
Cositoare	0	0,0	56	100,0	56	100
Echipam. pt. stropit	0	0,0	56	100,0	56	100
Echipam. pt. muls	0	0,0	56	100,0	56	100
Moară	0	0,0	56	100,0	56	100
Utilaj de prel. a laptelui	0	0,0	56	100,0	56	100
Presa de struguri	0	0,0	56	100,0	56	100
Alte echipam.	4	7,1	52	92,9	56	100

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Analizele disparate pe cele patru comune pot permite identificarea unor stări de lucruri, ca urmare a unor caracteristici zonale cvasicomune, ce pot fi sintetizate într-un tabel de analiză calitativă SWOT[1], cu relevanță potențial sporită asupra posibilităților de formulare a unor direcții de intervenție corectivă (tabelul nr. 4.5).

Tabelul nr. 4.5

Analiză SWOT al gradului de dotare tehnică al gospodăriilor chestionate

PUNCTE FORTE		**PUNCTE SLABE**	
Albeşti	Resurse umane şi funciare relativ suficiente, specifice zonei.	Albeşti	Grad relativ scăzut de dotare .
Lereşti	Resurse umane şi funciare relativ suficiente, specifice zonei.	Lereşti	Grad foarte scăzut de dotare.
Schitu Goleşti	Resurse umane şi funciare relativ suficiente, specifice zonei.	Schitu Goleşti	Grad scăzut de dotare.
Valea Mare Pravăț	Resurse umane şi funciare relativ suficiente, specifice zonei.	Valea Mare Pravăț	Cel mai scăzut grad de dotare.
OPORTUNITĂȚI		**RISCURI**	
Albeşti	Valorificarea integrală a resurselor disponibile.	Albeşti	Agravare de stare.
Lereşti	Valorificarea integrală a resurselor disponibile.	Lereşti	Agravare de stare.
Schitu Goleşti	Valorificarea integrală a resurselor disponibile.	Schitu Goleşti	Agravare de stare.
Valea Mare Pravăț	Valorificarea integrală a resurselor disponibile.	Valea Mare Pravăț	Agravare de stare.

Sursa: *elaborare proprie pe baza chestionarelor aplicate.*

Altfel exprimat, pe o scală de la 0 la 5 (5 – foarte ridicat; 4 – ridicat;3 – mediu; 2 – scăzut; 1 – foarte scăzut; 0 – cel mai scăzut), celor patru comune li se pot atribui următoarele valori scalare: **Albeşti** – **3** puncte, **Lereşti – 1** punct, **Schitu Goleşti** – **2** puncte, **Valea Mare Privăț** – **0** puncte).

Din punct de vedere al **utilizării serviciilor mecanice –** ca expresie parțială a gradului de modernitate a agriculturii practicate în zonă – este de remarcat că la cele 11 categorii de lucrări mecanice introduse în chestionar (arat, semănat, erbicidat, combatere boli şi dăunători, prăşit, recoltat, transport, presat struguri, prelucrarea laptelui, morărit, altele) proporția răspunsurilor corecte din totalul celor 281 de repondenți se situează între valoarea minimă de 73,7% (alte servicii mecanice) şi 98,6% (arat, morărit) (anexa nr. 4.1).

Analiza cantitativă şi calitativă a distribuției răspunsurilor corecte pe cele 11 categorii de servicii şi cele patru comune, din perspectiva gradului de

[1] SWOT – Streight, Weakness, Opportunities, Threats.

utilizare a serviciilor mecanice permite desprinderea unor concluzii relevante privitoare la măsura în care gospodăriile individuale țărăneşti muscelene apelează la servicii agricole mecanice chiar în condițiile agriculturii la scară mică pe care o practică.

Astfel, în comuna Albeşti (anexa nr. 4.2) din totalul celor 77 de gospodării chestionate au apelat la cele 11 categorii de servicii mecanice în proporții care variază de la nivelul min. de 1,3% (presat struguri şi prelucrare de lapte) până la 35,1% la serviciul de arătură mecanică. Este de subliniat că doar la trei servicii (transport – 29,9%, prăşit – 23,4% şi arături – 35,1%) gradul de apelare depăşeşte 20% din totalul respondenților. Decalajul dintre proporția utilizării arăturii mecanice şi a apelării la alte lucrări mecanice agricole (semănat, erbicidat, combatere dăunători, prăşit, recoltat) se explică prin faptul că aceste din urmă lucrări sunt efectuate în cea mai mare măsură manual.

În comuna Lereşti (anexa nr. 4.3) proporția utilizării serviciilor mecanice înregistrează în general un nivel mai scăzut, intervalul de oscilație a acestuia situându-se între 0% (alte servicii şi prelucrarea laptelui) şi 29,2% (arături mecanice). Ca şi în Albeşti, doar la două servicii mecanice proporția apelării la ele depăşeşte 20% (transporturi – 23,1% şi arături – 29,2%).

Comparativ cu cele două comune analizate anterior, comuna Schitu Goleşti prezintă o situație ceva mai favorabilă din perspectiva utilizării serviciilor mecanice, pe considerentul existenței în comună a unor resurse de teren arabil şi pe de altă parte a unor mijloace mecanice care, într-o formă sau alta, provin de la fostul SMA Schitu Goleşti (anexa nr. 4.4). Plaja de oscilație a gradului de utilizare a serviciilor mecanice în Schitu Goleşti se situează între nivelul minim de 1,3% (prelucrarea laptelui) şi 51,9% (arături). De subliniat prezența şi în această comună a doar trei servicii mecanice la care proporția de apelare depăşeşte
20 procente (transporturi – 21,8%, semănat – 25,6% şi arat – 51,9%). Se poate confirma şi în Schitu Goleşti decalajul dintre proporția utilizării arăturii mecanice şi a utilizării altor lucrări mecanice agricole, datorat substituirii acestora cu muncă manuală sau tracțiune animală.

Cel mai redus grad de utilizare a serviciilor mecanice se regăseşte în comuna Valea Mare Pravăț (anexa nr. 4.5). Aici gradul de apelare la servicii mecanice se situează între 0% (erbicidat şi combatere dăunători) şi 25% la arături mecanice. Se poate spune că în comuna Valea Mare Pravăț agricultura practicată este relativ rudimentară tehnologic, atât prin gradul de deținere a de mijloace tehnice cât şi prin gradul de apelare la servicii mecanice.

Sintetic, pe ansamblul celor patru comune, gradul de utilizare a serviciilor mecanice prezintă proporții situate între 1,1% (prelucrarea laptelui) şi 36,5% (arături mecanice). Este de remarcat că doar la două categorii de servicii mecanice din chestionar proporția utilizării depăşeşte 20% (transporturi – 22,5% şi arături – 36,5%) (tabelul nr. 4.6).

Tabelul nr. 4.6

Gradul de utilizare a serviciilor mecanice, total comune

	Da	%	Nu	%	Total	%
Arat	101	36,5	176	63,5	277	100,0
Semănat	52	19,0	222	81,0	274	100,0
Erbicidat	14	5,1	258	94,9	272	100,0
Combatere	17	6,2	259	93,8	276	100,0
Prăşit	46	16,7	230	83,3	276	100,0
Recoltat	35	12,7	241	87,3	276	100,0
Transport	62	22,5	213	77,5	275	100,0
Presă struguri	7	2,5	268	97,5	275	100,0
Utilaj de prel.lapte	3	1,1	272	98,9	275	100,0
Morărit	36	13,0	241	87,0	277	100,0
Altele	8	3,9	199	96,1	207	100,0

Sursa: *calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Este de subliniat că în zona celor patru comune muscelene impactul agriculturii practicate în condiții tehnologice moderne este foarte scăzut; pe de o parte această situație provine din zestrea tehnologică existentă foarte precară, iar pe de altă parte din forța economică redusă a gospodăriilor țărăneşti individuale pentru a apela la servicii mecanice moderne.

Ponderile celor patru comune în total eşantion, pe cele 11 categorii de servicii mecanice sunt distribuite relativ concordant cu starea generală a lucrurilor din perspectiva înzestrării cu mijloace tehnice a gospodăriilor individuale şi a gradului în care acestea apelează la servicii mecanice (tabelul nr. 4.7).

Tabelul nr. 4.7

Ponderea comunelor în total eşantion în privința gradului de utilizare a serviciilor mecanice

	Albeşti (%)		Lereşti (%)		Schitu Goleşti (%)		Valea Mare Pravăț (%)		Total (%)	
	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu
Arat	26,7	28,4	18,8	26,1	40,6	21,6	13,9	23,9	100,0	100,0
Semănat	21,2	29,7	21,2	24,3	38,5	26,1	19,2	19,8	100,0	100,0
Erbicidat	50,0	27,1	21,4	24,0	28,6	28,7	0,0	20,2	100,0	100,0
Combatere	47,1	26,6	35,3	22,8	17,6	29,0	0,0	21,6	100,0	100,0
Prăşit	39,1	25,7	23,9	23,5	26,1	28,7	10,9	22,2	100,0	100,0
Recoltat	34,3	27,0	20,0	24,1	25,7	28,6	20,0	20,3	100,0	100,0
Transport	37,1	25,4	24,2	23,5	27,4	28,6	11,3	22,5	100,0	100,0
Presă struguri	14,3	28,4	14,3	23,9	42,9	28,0	28,6	19,8	100,0	100,0
Utilaj de prel. lapte	33,3	27,9	0,0	23,9	33,3	27,9	33,3	20,2	100,0	100,0
Morărit	38,9	26,1	22,2	23,7	33,3	27,8	5,6	22,4	100,0	100,0
Altele	62,5	36,2	0,0	11,6	25,0	24,6	12,5	27,6	100,0	100,0

Sursa*: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Este de remarcat că în comuna Valea Mare Pravăţ se concentrează cele mai mici proporţii de utilizare a serviciilor mecanice la 8 din cele 11 categorii de servicii în timp ce în comuna Albeşti tot la 8 din cele 11 se concentrează cele mai ridicate proporţii de utilizare a acestora.

În strânsă legătură cu gradul de apelare la servicii mecanice de către gospodăriile ţărăneşti din cele patru comune muscelene se plasează şi problema modalităţilor de plată a acestora: în natură, cu produse agricole sau în bani. La această întrebare din chestionar proporţia răspunsurilor corecte, pe cele 11 categorii de servicii mecanice luate în consideraţie, oscilează de la valoarea minimă de 20,6% (prelucrarea laptelui) la valoarea maximă de 50,5% (arături mecanice) (anexa nr. 4.6). Explicaţia reticenţei subiecţilor de a răspunde la această întrebare, referitoare la modalităţile de plată a serviciilor mecanice, poate proveni din înclinaţia tipică a săteanului de a nu răspunde la întrebări sensibile de natură financiar-bănească.

Pe total eşantion, proporţia de practicare – în interiorul răspunsurilor valide – a plăţii cu produse a serviciilor mecanice apelate oscilează de la 0% (alte servicii mecanice şi prelucrarea laptelui şi combaterea dăunătorilor) până la 14,3% (recoltare mecanică) (tabelul nr. 4.8).

Tabelul nr. 4.8

Plata serviciilor mecanice cu produse şi bani, total eşantion

Plată	Da	%	Nu	%	Total	%
Cu produse						
Arat	19	13,7	120	86,3	139	100
Semănat	10	10,3	87	89,7	97	100
Erbicidat	1	1,4	69	98,6	70	100
Combatere	0	0,0	73	100,0	73	100
Prăşit	6	6,3	90	93,8	96	100
Recoltat	12	14,3	72	85,7	84	100
Transport	13	11,7	98	88,3	111	100
Presă struguri	1	1,6	60	98,4	61	100
Utilaj de prel.lapte	0	0,0	58	100,0	58	100
Morărit	10	11,1	80	88,9	90	100
Altele	0	0,0	63	100,0	63	100
Cu bani						
Arat	84	59,2	58	40,8	142	100
Semănat	42	43,3	55	56,7	97	100
Erbicidat	14	20,0	56	80,0	70	100
Combatere	17	23,3	56	76,7	73	100
Prăşit	41	42,7	55	57,3	96	100
Recoltat	25	30,1	58	69,9	83	100
Transport	50	45,9	59	54,1	109	100
Presă struguri	5	8,3	55	91,7	60	100
Utilaj de prel.lapte	2	3,4	56	96,6	58	100
Morărit	29	32,6	60	67,4	89	100
Altele	8	12,7	55	87,3	63	100

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

În acelaşi timp, proporția decontării băneşti a contravalorii serviciilor mecanice apelate prezintă o plajă de oscilație situată între nivelul minim de 3,4% (prelucrarea laptelui) şi nivelul maxim de 59,2% (arăturile mecanice). Se remarcă şi alte trei categorii de servicii mecanice a căror plată este suportată băneşte în proporții de peste 40% (prăşit, semănat şi transport). Proporția mult mai scăzută a practicării plății în produse a serviciilor mecanice (comparativ cu plata în bani) poate fi explicată şi prin faptul că în zona celor patru comune muscelene se practică preponderent activități agricole nelegate de cultivarea în arabil pentru care în zonele de şes se utilizează în largă măsură plata în natură, sub formă de uiumuri a multor lucrări agricole mecanice.

Distribuția relativă a celor patru comune în totalul eşantionului investigat cu privire la cele două modalități de plată a serviciilor mecanice apelate prezintă două caracteristici principale:

- pe de o parte, comuna Lereşti prezintă cea mai mare frecvență a ponderilor minime ale plății cu produse a serviciilor (9 din 11 categorii de servicii), iar comuna Schitu Goleşti se situează la polul opus, cu cea mai mare frecvență a ponderilor maxime de plată a serviciilor cu produse (5 din 11 categorii de servicii);
- pe de altă parte, la plata în bani a serviciilor mecanice apelate, comuna Valea Mare Pravăț cumulează cele mai multe ponderi minime (4 din 11 categorii), iar comuna Albeşti cumulează cele mai multe ponderi maxime (7 din 11 categorii) (tabelul nr. 4.9).

Tabelul nr. 4.9

Ponderea comunelor în total eşantion în privința plății serviciilor cu produse şi bani

Plată	Albeşti (%)		Lereşti (%)		Schitu Goleşti (%)		Valea Mare Pravăț (%)		Total (%)	
	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu
Cu produse										
Arat	26,3	18,3	5,3	15,0	57,9	22,5	10,5	44,2	100,0	100,0
Semănat	20,0	10,3	0,0	12,6	50,0	16,1	30,0	60,9	100,0	100,0
Erbicidat	0,0	10,1	0,0	4,3	100,0	4,3	0,0	81,2	100,0	100,0
Combatere	0,0	11,0	0,0	8,2	0,0	4,1	0,0	76,7	0,0	100,0
Prăşit	50,0	16,7	0,0	12,2	50,0	10,0	0,0	61,1	100,0	100,0
Recoltat	41,7	9,7	0,0	9,7	25,0	8,3	33,3	72,2	100,0	100,0
Transport	46,2	17,3	0,0	15,3	38,5	12,2	15,4	55,1	100,0	100,0
Presă struguri	0,0	1,7	0,0	1,7	100,0	3,3	0,0	93,3	100,0	100,0
Utilaj de prel.lapte	0,0	1,7	0,0	0,0	0,0	1,7	0,0	96,6	0,0	100,0
Morărit	30,0	13,8	10,0	8,8	40,0	10,0	20,0	67,5	100,0	100,0
Altele	0,0	7,9	0,0	0,0	0,0	3,2	0,0	88,9	0,0	100,0
Cu bani										
Arat	26,2	8,6	21,4	1,7	38,1	13,8	14,3	75,9	100,0	100,0

Plată	Albeşti (%)		Lereşti (%)		Schitu Goleşti (%)		Valea Mare Pravăţ (%)		Total (%)	
	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu
Semănat	21,4	3,6	26,2	0,0	38,1	5,5	14,3	90,9	100,0	100,0
Erbicidat	50,0	0,0	21,4	0,0	28,6	0,0	0,0	100,0	100,0	100,0
Combatere	47,1	0,0	35,3	0,0	17,6	0,0	0,0	100,0	100,0	100,0
Prăşit	36,6	5,5	26,8	0,0	24,4	3,6	12,2	90,9	100,0	100,0
Recoltat	28,0	8,6	28,0	0,0	28,0	3,4	16,0	87,9	100,0	100,0
Transport	36,0	8,5	30,0	0,0	24,0	6,8	10,0	84,7	100,0	100,0
Presă struguri	20,0	0,0	20,0	0,0	40,0	1,8	20,0	98,2	100,0	100,0
Utilaj de prel.lapte	50,0	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	100,0	100,0	100,0
Morărit	41,4	3,3	24,1	1,7	34,5	1,7	0,0	93,3	100,0	100,0
Altele	62,5	0,0	0,0	0,0	25,0	0,0	12,5	100,0	100,0	100,0

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Se poate conchide că fiecare dintre cele patru comune se încadrează într-unul din nivelurile (minime sau maxime) ale ponderilor plăţii în natură sau bani a serviciilor mecanice apelate. Astfel, comuna Albeşti prezintă cele mai multe ponderi maxime la plata în bani, comuna Lereşti – cele mai multe ponderi minime la plata în produse, Schitu Goleşti – cele mai multe ponderi maxime la plata în produse, iar comuna Valea Mare Pravăţ – cele mai multe ponderi minime la plata în bani. O astfel de distribuţie relevă preponderenţa pe ansamblu a formei de decontare în bani a serviciilor mecanice – ceea ce poate fi considerat un semnal pozitiv din perspectiva racordării gospodăriilor agricole ţărăneşti la fluxurile financiare de piaţă – care este în complement cu tendinţa de diminuare a frecvenţei practicării plăţii cu produse a respectivelor servicii.

b) Construcţii productive

Având ca suport răspunsurile valide în proporţie de 100% la 4 din cele 5 categorii de construcţii agricole productive (grajd, depozit, saivan, şopron), gradul de deţinere în proprietate a acestora, pe ansamblul eşantionului) se situează între nivelul minim de 12,1% (staul pentru oi) şi 76,2% (facilităţi de depozitare) (tabelul nr. 4.10, anexa nr. 4.7).

Tabelul nr. 4.10

Gradul de înzestrare cu construcţii agricole productive, total eşantion

	Da	%	Nu	%	Total	%
Grajduri	196	69,8	85	30,2	281	100,0
Facilităţi depozitare	214	76,2	67	23,8	281	100,0
Staul pentru oi	34	12,1	247	87,9	281	100,0
Şopron	88	31,3	193	68,7	281	100,0
Altele	59	24,6	181	75,4	240	100,0

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Prin prisma ponderilor deținute de fiecare din cele patru comune în totalul eşantionului la fiecare din cele cinci categorii de construcții agricole productive, se observă pe de o parte, plasarea comunei Valea Mare Pravăț între comunele cu cele mai multe ponderi minime (trei din cinci), iar pe de altă parte, situarea comunei Albeşti cu cele mai multe ponderi maxime (patru din cinci) (tabelul nr. 4.11).

Tabelul nr. 4.11

Ponderea comunelor în total eşantion în privința gradului de înzestrare cu construcții agricole productive

	Albeşti (%)		Lereşti (%)		Schitu Goleşti (%)		Valea Mare Pravăț (%)		Total (%)	
	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu
Grajduri	29,6	22,4	21,9	30,6	30,6	22,4	17,9	24,71	100,0	100,0
Facilități depozitare	31,3	14,9	23,8	26,9	30,8	19,4	14,0	38,81	100,0	100,0
Staul pentru oi	44,1	25,1	17,6	25,5	23,5	28,7	14,7	20,65	100,0	100,0
Şopron	31,8	25,4	28,4	22,8	13,6	34,7	26,1	17,10	100,0	100,0
Altele	49,2	26,5	18,6	19,9	15,3	28,2	16,9	25,41	100,0	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Rezultă şi după criteriul înzestrării cu construcții agricole productive, că gospodăriile țărăneşti din Valea Mare Pravăț sunt foarte slab înzestrate, comparativ cu comuna Albeşti, în care la patru categorii de mijloace fixe prezintă ponderi de peste 30%.

Pe suportul statistic al unor proporții foarte diferite ale răspunsurilor valide în totalul eşantionului (de la 12,5% în cazul saivanelor pentru oi până la 76,2% în cazul facilităților de depozitare), referitoare la vechimea medie a construcțiilor productive luate în considerație, rezultă că la nici o categorie de construcții productive în nici o comună din cele patru vechimea medie a construcțiilor nu este mai mică de 13,6 ani (pe ansamblul celor patru comune, vechimea medie situându-se între nivelul min. de 18,4 ani la alte construcții, şi 41,5 ani la grajduri) (tabelul nr. 4.12).

Tabelul nr. 4.12

Vechimea medie a dotărilor, pe comune (ani)

	Grajduri	Facilități depozitare	Staul pentru oi	Şopron	Altele
Albeşti	34,6	25,2	21,7	18,3	19,3
Lereşti	21,3	23,4	13,6	21,2	16,4
Schitu Goleşti	29,6	33,6	30,0	25,9	19,3
Valea Mare Pravăț	96,3	35,5	16,6	35,9	17,6
Total	41,5	28,9	21,2	24,9	18,4

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Coroborând gradul scăzut de înzestrare cu construcții productive cu gradul ridicat de învechire al acestora se poate concluziona că disponibilitățile actuale ale gospodăriilor țărăneşti muscelene pentru asimilarea tehnologiilor zootehnice moderne sunt foarte scăzute, dacă nu cvasiinexistente.

c) Comportament productiv

Dacă întrebările anterioare ale chestionarului au vizat analiza gradului de înzestrare cu mijloace tehnice şi cu construcții agricole ale gospodăriilor rurale muscelene investigate, ca elemente esențiale ale configurării bazelor comportamentului productiv al gospodăriilor, un alt panel de întrebări se referă la identificarea şi cuantificarea comportamentului productiv propriu-zis al menajelor rurale. În acest sens, se înscriu întrebările referitoare la produsele vegetale obținute şi efectivele de animale deținute de cele 281 de gospodării incluse în eşantion (anexa nr. 4.8).

Este de subliniat numărul scăzut şi foarte scăzut de răspunsuri valide la cele 8 culturi agricole incluse în eşantion (grâu, porumb, orz, cartofi, lucernă trifoi, livezi, legume şi altele), plaja de oscilație fiind de la 0,7% (orz) la 19,2% (cartofi). Numărul redus de răspunsuri valide privitoare la produsele vegetale obținute în gospodării poate fi explicat fie prin importanța practică nesemnificativă a culturilor de grâu, porumb şi orz pentru zona colinară şi de munte a celor patru comune, datorată condițiilor inadecvate de relief, fie reticenței repondenților legată de activități şi produse care au contingență cu veniturile ce ar putea fi obținute, vizavi de care există circumspecție în mediul rural de a se răspunde. În schimb, referitor la deținerea de efective de animale, rata de răspunsuri valide înregistrează în general un nivel mult mai ridicat (de la 1,4% la alte specii de animale, până la 91,2% la efectivele de păsări). De această dată, rata superioară de răspuns poate fi explicată prin aceea că în comunele investigate creşterea animalelor şi păsărilor chiar reprezintă o activitate dacă nu la scară mare măcar cu frecvență ridicată în rândul gospodăriilor muscelene.

Ponderea foarte scăzută a răspunsurilor valide referitoare la suprafețele cultivate cu cele opt culturi incluse în eşantion, îndeosebi la culturile specifice mai mult zonelor de câmpie (grâu, orz, porumb) ne pune în situația de a privi cu oarecare rezerve răspunsurile punctuale din cele patru comune, referitoare la o cultură sau alta, mai ales la cele care sunt nespecifice zonei (anexa nr. 4.9).

Chiar şi producțiile agricole obținute de la culturile mai sus menționate - foarte scăzute, ca nivel, din motive climatice şi tehnologice – sunt destinate în proporții aproape exclusive, autoconsumului, şi în prea mică măsură comercializării.

d) Comportament comercial

Relativ diferită se prezintă situația din perspectiva deținerii de efective de animale. Argumentul esențial constă în aceea că în zona celor patru comune muscelene sunt întrunite condiții agro-pedoclimatice favorabile creşterii animalelor – practicată însă în condiții modeste de înzestrare şi tehnologie specifice – chiar dacă aceasta nu are un pronunțat caracter comercial. Chiar şi în condițiile unui grad scăzut de repondabilitate validă a subiecților chestionați, înclinația gospodăriilor de a valorifica prin comercializare ceva din produsele vegetale obținute sau din efectivele de animale deținute, este foarte redusă (anexa nr. 4.10).

Relevant este că forma cea mai frecventă utilizată pentru vânzarea produselor vegetale, a animalelor şi a produselor animaliere este cea fără contract, practicată pe piețele Câmpulungului, în târgurile comunale săptă-mânale sau ocazionale, sau chiar sub forma aşa-numitului comerț de întâmpinare, adică pe marginea şoselelor.

Răspunsurile la întrebarea referitoare la măsura în care subiecții chestionați vând produse în oraş vin să întărească concluziile anterioare privitoare la caracterul autoconsumatorist al gospodăriilor rurale muscelene (graficul nr. 4.1).

Graficul nr. 4.1. Vânzarea de produse în oraş

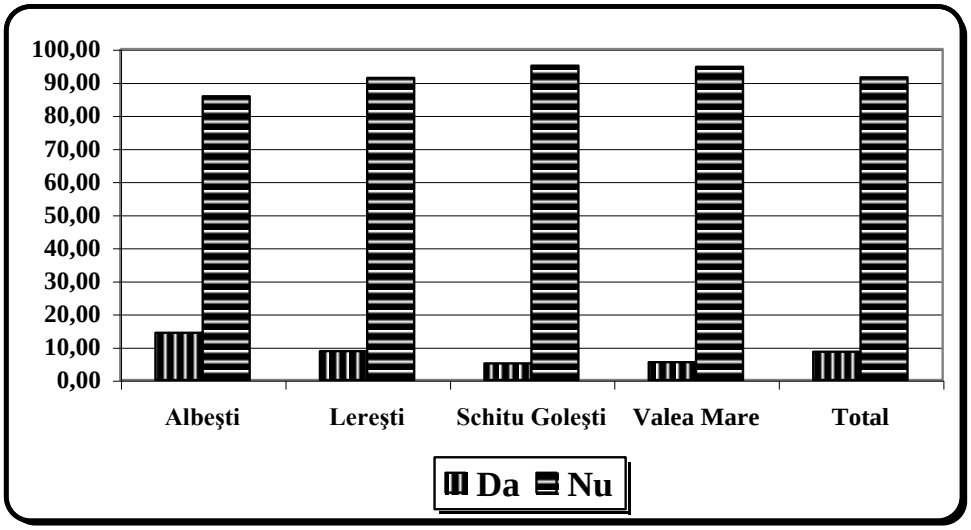

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Astfel, pe ansamblul comunelor, din totalul răspunsurilor valide (281), doar 8,5% dintre repondenți vând produse agricole pe piețele urbane. În raport cu această medie, pe comune, măsura în care este practicată vânzarea produselor în oraş oscilează între 5,1% (Schitu Goleşti) şi 14,3% (Albeşti).

Referitor la cât de frecvent sunt vândute produsele agricole, este de observat că din totalul repondenților valizi (34), 38,2% vând o dată la câteva luni, 26,5% o dată pe săptămână, 23,5% vând o dată pe lună, 8,8% – bisăptămânal şi doar ca.3% de mai multe ori pe săptămână.

Desigur, frecvența vânzărilor de produse este legată şi de structura de culturi şi de specii de animale deținute, ale căror cicluri de producție sunt foarte diferențiate. În cele patru comune spectrul frecvențelor vânzărilor pe piețele urbane se situează între 0% (la vânzări de mai multe ori pe săptămână în comunele Albeşti, Schitu Goleşti şi Valea Mare) şi 50% (vânzări la câteva luni, în comuna Valea Mare Pravăț). Ca regulă generală, vânzările la câteva luni dețin ponderile cele mai importante în fiecare din cele patru comune. Pe ansamblul eşantionului şi a celor cinci frecvențe de vânzare (graficul nr. 4.2), comuna Albeşti deține o pondere de 32,4% (generată de ponderile ridicate ale vânzărilor o dată pe săptămână – 44,4% respectiv la câteva luni – 38,5%), cea mai mică pondere revenind comunei Schitu Goleşti (17,6%), datorită faptului că la două din cinci frecvențe de vânzare are ponderi de 33,3% (o dată pe săptămână, şi de două ori pe săptămână).

Graficul nr. 4.2. Frecvența vânzărilor la oraş pe comune

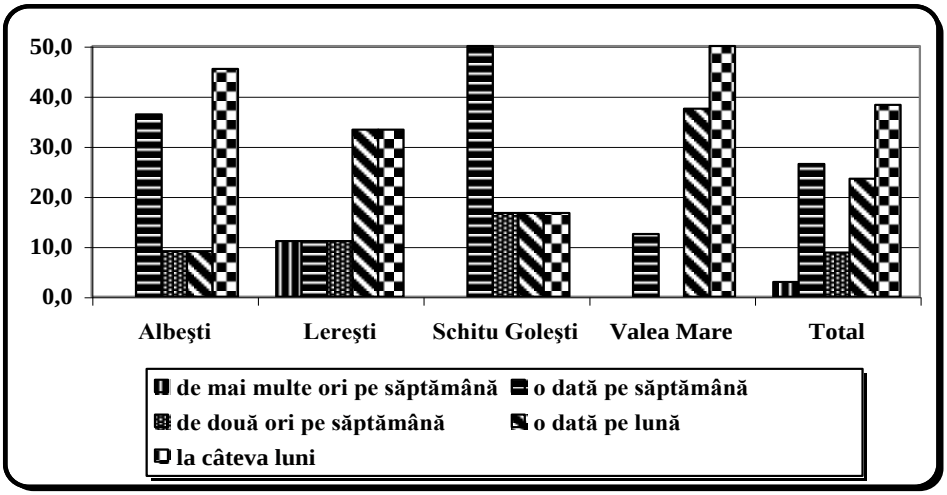

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Pe ansamblul celor 12 produse vândute pe piața urbană, pentru care intervalul de repondabilitate corectă variază între 3,2% (alte produse) şi 91,5% (ouă), subiecții din cele patru comune investigate dețin ponderi ale vânzărilor pe piață situate între valoarea min. de 0% (Comuna Lereşti la alte produse) şi valoare maximă de 66,7% (Valea Mare Pravăț, la alte produse) (tabelul nr. 4.13).

Tabelul nr. 4.13

Ponderea comunelor în total eşantion în privința vânzării de produse la oraş

	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț	Total
Cereale	25,0	32,7	35,6	6,7	100,0
Carne de vacă	29,8	28,5	25,2	16,6	100,0
Carne de oaie, miel, capră	25,0	40,0	23,8	11,3	100,0
Carne de pasăre	27,1	24,7	27,5	20,6	100,0
Carne de porc	25,6	25,6	28,8	20,1	100,0
Lapte	29,0	27,2	26,0	17,8	100,0
Brânză	28,7	28,0	25,0	18,3	100,0
Ouă	28,8	23,3	28,4	19,5	100,0
Fructe	26,1	26,1	28,8	19,0	100,0
Legume	25,0	27,8	28,3	18,9	100,0
Vin, țuică	26,0	24,0	31,3	18,8	100,0
Altele	11,1	0,0	22,2	66,7	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

În comuna Albeşti se înregistrează 11 produse din 12 la care ponderea comunei în totalul eşantionului este de peste 25%. Cea mai defavorabilă poziție o deține Valea Mare, în care doar un singur produs deține o pondere de peste 25% (alte produse). Comunele Schitu Goleşti şi Lereşti se situează în zona intermediară, cu câte 10, respectiv 8 produse din 12, cu ponderi de peste 25%. Într-o ierarhizare ad-hoc rezultă că din totalul celor care vând în oraş cei mai mulți sunt în comuna Albeşti, urmați de Schitu Goleşti, Lereşti şi în final Valea Mare.

În mod normal, într-o economie de piață funcțională, racordul agenților economici cu piața se face atât prin intermediul livrărilor de bunuri şi servicii produse de ei înşişi, cât şi prin achiziția de pe piață de bunuri şi servicii intermediare. Din această perspectivă, este de interes a se şti, în ce măsură gospodăriile agricole muscelene sunt racordate la fluxurile economico-financiare generate de procesele economice de vânzare – cumpărare. În acest sens, după ce anterior s-a determinat în ce măsură , ce şi cât de des vând produse pe piață, se pune problema ce produse – cu statut de materii prime – au fost cumpărate de pe piață. Din acest punct de vedere, subiecții chestionați

au răspuns corect în proporții situate între 79,7% (alte materii prime) şi 99,6% (îngăşăminte chimice). Întrebarea corelativă, legată de aprofundarea măsurii în care subiecții care vând produse pe piață cumpără în acelaşi timp inputuri de pe piață, este analizată prin relevarea diferențelor specifice care apar la nivelul comunelor în raport cu întregul eşantion investigat. O primă categorie din cele 8 categorii de inputuri introduse în chestionar se referă la **semințe**. Pe ansamblul eşantionului din totalul repondenților care au vândut produse la oraş, 79,2% au cumpărat semințe. În acelaşi timp, din totalul subiecților care nu au vândut produse pe piețele urbane, 63,1% au achiziționat semințe (tabelul nr. 4.14, graficul nr. 4.3).

Tabelul nr. 4.14

Corelația vânzare de produse – cumpărare de semințe

Vinde în oraş	Cumpără semințe					
	Da	%	Nu	%	Total	%
Albeşti – Da	10	90,9	1	9,1	11	100,0
Nu	39	59,1	27	40,9	66	100,0
Total	49	63,6	28	36,4	77	100,0
Lereşti – Da	3	50,0	3	50,0	6	100,0
Nu	40	65,6	21	34,4	61	100,0
Total	43	64,2	24	35,8	67	100,0
Schitu Goleşti – Da	3	75,0	1	25,0	4	100,0
Nu	50	66,7	25	33,3	75	100,0
Total	53	67,1	26	32,9	79	100,0
Valea Mare – Da	3	100,0	0	0,0	3	100,0
Nu	32	60,4	21	39,6	53	100,0
Total	35	62,5	21	37,5	56	100,0
Eşantion – Da	19	79,2	5	20,8	24	100,0
Nu	161	63,1	94	36,9	255	100,0
Total	180	64,5	99	35,5	279	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Graficul nr. 4.3. Corelaţia vânzare de produse – cumpărare de seminţe pe total eşantion

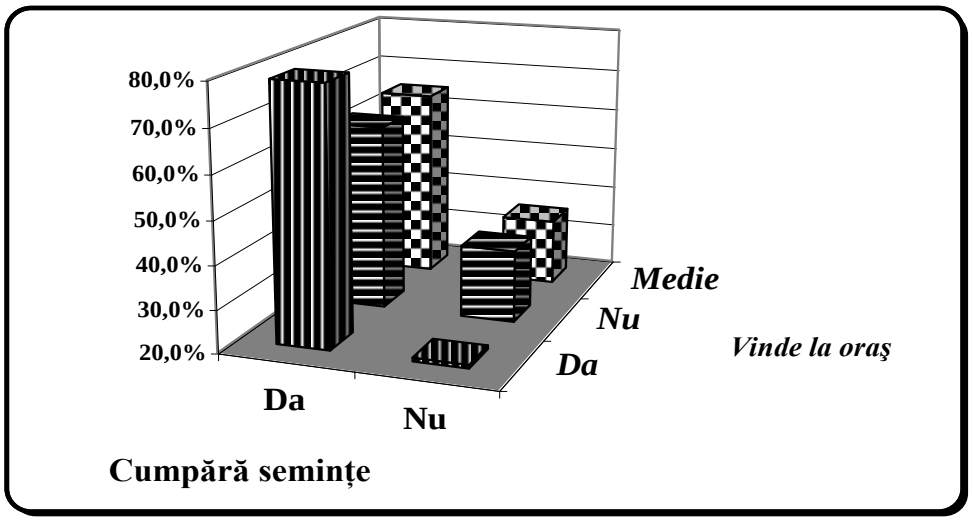

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Faptul că în medie 64,5% din totalul subiecţilor care vând sau nu produse la oraş cumpără în acelaşi timp seminţe, este de apreciat ca pozitiv din perspectiva nevoii de creştere a gradului de comercializare a activităţilor agricole din zonă. Mai trebuie adăugat şi împrejurarea că în această zonă colinară condiţiile agro-pedoclimatice nu sunt tocmai pretabile pentru obţinerea de seminţe şi material de plantat cu potenţial productiv ridicat, producătorii agricoli fiind nevoiţi să apeleze la achiziţia acestora.

Ştiut fiind specificul zonal al prezenţei însemnate a creşterii animalelor între activităţile agricole din cele patru comune, corelaţia dintre vânzarea de produse în oraş şi cumpărarea de furaje boabe prezintă unele asemănări cu achiziţia de seminţe (tabelul nr. 4.15, graficul nr. 4.4).

Tabelul nr. 4.15

Corelaţia vânzare de produse – cumpărare de furaje boabe

Vinde în oraş	Cumpără furaje boabe					
	Da	%	Nu	%	Total	%
Albeşti – Da	8	72,7	3	27,3	11	100,0
Nu	41	62,1	25	37,9	66	100,0
Total	49	63,6	28	36,4	77	100,0
Lereşti – Da	5	83,3	1	16,7	6	100,0
Nu	33	55,0	27	45,0	60	100,0
Total	38	57,6	28	42,4	66	100,0
Schitu Goleşti – Da	3	75,0	1	25,0	4	100,0
Nu	44	58,7	31	41,3	75	100,0
Total	47	59,5	32	40,5	79	100,0
Valea Mare – Da	3	100,0	0	0,0	3	100,0
Nu	28	52,8	25	47,2	53	100,0
Total	31	55,4	25	44,6	56	100,0
Eşantion – Da	19	79,2	5	20,8	24	100,0
Nu	146	57,5	108	42,5	254	100,0
Total	165	59,4	113	40,6	278	100,0

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Graficul nr. 4.4. Corelaţia vânzare de produse – cumpărare de furaje boabe pe total eşantion

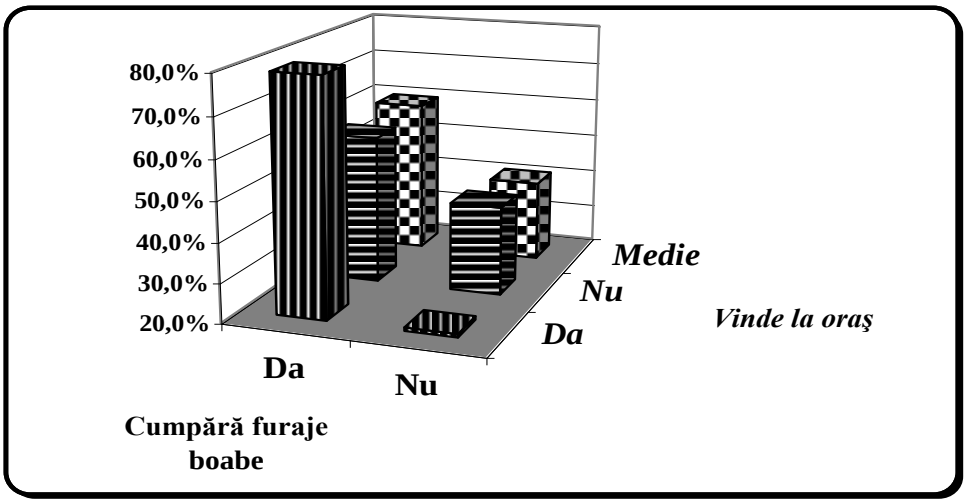

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

În medie pe eşantionul analizat, 59,4% dintre repondenții care au vândut sau nu produse la oraş au cumpărat furaje boabe, situație determinată de faptul că 79,2 % dintre subiecții care au vândut la oraş au şi cumpărat furaje boabe, în timp ce 57,5% dintre cei care nu au vândut la oraş au cumpărat furaje boabe. Se poate observa că prin comparație cu cumpărarea de semințe, corelația referitoare la achiziția de furaje boabe reflectă un grad de marketizare a activităților agricole mai scăzut, datorat, în parte, şi faptului că în gospodăriile țărăneşti se mai produc ceva furaje boabe, care sunt folosite pentru consumul propriu.

Analizat pe comune, în raport cu media eşantionului, gradul mediu de racord comercial al gospodăriilor prezintă diferențieri, ordinea descrescătoare a acestora fiind Albeşti (63,6%), Schitu Goleşti (59,5%), Lereşti (57,6%) şi Valea Mare Pravăț (55,4%).

Îngrăşămintele chimice – în principiu factor de producție sporitor de randamente la hectar – constituie subiect al tranzacțiilor comerciale în mult mai mică măsură decât primele două categorii de inputuri analizate (tabelul nr. 4.16, graficul nr. 4.5).

Tabelul nr. 4.16

Corelația vânzare de produse – cumpărare de îngrăşăminte chimice

Vinde în oraş	Cumpără îngrăşăminte chimice					
	Da	%	Nu	%	Total	%
Albeşti – Da	10	90,9	1	9,1	11	100,0
Nu	15	22,7	51	77,3	66	100,0
Total	25	32,5	52	67,5	77	100,0
Lereşti – Da	0	0,0	6	100,0	6	100,0
Nu	12	19,4	50	80,6	62	100,0
Total	12	17,6	56	82,4	68	100,0
Schitu Goleşti – Da	2	50,0	2	50,0	4	100,0
Nu	28	37,3	47	62,7	75	100,0
Total	30	38,0	49	62,0	79	100,0
Valea Mare – Da	0	0,0	3	100,0	3	100,0
Nu	8	15,1	45	84,9	53	100,0
Total	8	14,3	48	85,7	56	100,0
Eşantion – Da	12	50,0	12	50,0	24	100,0
Nu	63	24,6	193	75,4	256	100,0
Total	75	26,8	205	73,2	280	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Graficul nr. 4.5. Corelaţia vânzare de produse cumpărare de îngrăşăminte chimice pe total eşantion

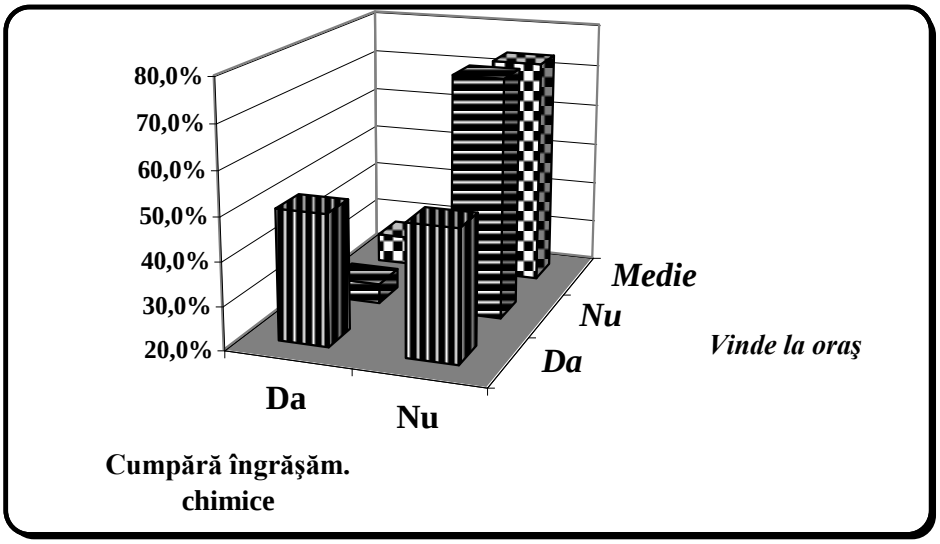

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Aşa se face că în medie pe eşantionul din cele patru comune, doar 26,8% dintre repondenţii care au vândut sau nu produse la oraş au şi achiziţionat îngrăşăminte chimice, grad de marketizare determinat de faptul că dintre cei care au vândut doar 50% au şi cumpărat, în timp ce din cei care n-au vândut la oraş doar 24,6% au şi cumpărat îngrăşăminte. Pe comune, ordinea descrescătoare a gradului de marketizare prin intermediul îngrăşămintelor chimice este: Schitu Goleşti (38,0%), Albeşti (32,5%), Lereşti (17,6%) şi Valea Mare Pravăţ (14,3%). Una dintre cauzele pentru care racordul gospodăriilor agricole cu piaţa prin intermediul achiziţiei de îngrăşăminte chimice este foarte scăzut (de 2,4 ori mai mic faţă de achiziţia de seminţe şi de 2,2 ori faţă de furaje boabe), o constituie preţurile foarte ridicate ale acestor inputuri, mult peste capacitatea financiară solvabilă a celor mai multe dintre gospodăriile ţărăneşti muscelene.

La procurarea de pesticide, gradul mediu de racord al subiecţilor chestionaţi este şi mai redus decât la îngăşăminte chimice (tabelul nr. 4.17, graficul nr. 4.6).

Tabelul nr. 4.17

Corelaţia vânzare de produse – cumpărare de pesticide

Vinde în oraş	Cumpără pesticide					
	Da	%	Nu	%	Total	%
Albeşti – Da	6	54,5	5	45,5	11	100,0
Nu	8	12,1	58	87,9	66	100,0
Total	14	18,2	63	81,8	77	100,0
Lereşti – Da	1	16,7	5	83,3	6	100,0
Nu	8	13,1	53	86,9	61	100,0
Total	9	13,4	58	86,6	67	100,0
Schitu Goleşti – Da	3	75,0	1	25,0	4	100,0
Nu	13	17,6	61	82,4	74	100,0
Total	16	20,5	62	79,5	78	100,0
Valea Mare – Da	1	33,3	2	66,7	3	100,0
Nu	7	13,5	45	86,5	52	100,0
Total	8	14,5	47	85,5	55	100,0
Eşantion – Da	11	45,8	13	54,2	24	100,0
Nu	36	14,2	217	85,8	253	100,0
Total	47	17,0	230	83,0	277	100,0

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Graficul nr. 4.6. Corelaţia vânzare de produse – cumpărare de pesticide pe total eşantion

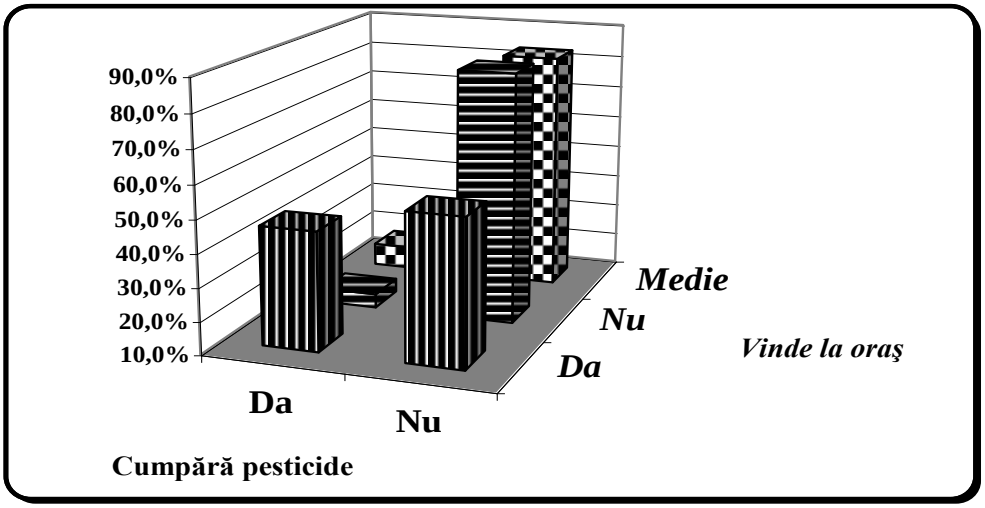

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Dacă pe total eşantion doar 17% dintre gospodăriile care au vândut sau nu produse la piață au cumpărat pesticide, pe comune gradul mediu de racord prezintă următoarea ordine: Schitu Goleşti (20,5%), Albeşti (18,2%), Valea Mare Pravăț (14,5%) şi Lereşti (13,4%).

Nivelul foarte ridicat al prețurilor şi neadecvarea modalităților de livrare la nevoile reale ale gospodăriilor constituie impedimente în procurarea acestora. eşi factor de producție important în zootehnia modernă, furajele combinate constituie mijlocitor al relației agricultor – piață într-o măsură mult mai mică decât furajele boabe, în sensul că gradul mediu de racord la piață este de 28,4% (de 2,1 ori mai redus decât furajele boabe) (tabelul nr. 4.18, graficul nr. 4.7)

.

Tabelul nr. 4.18

Corelația vânzare de produse – cumpărare de furaje combinate

Vinde în oraş	Cumpără furaje combinate					
	Da	%	Nu	%	Total	%
Albeşti – Da	9	81,8	2	18,2	11	100,0
Nu	29	43,9	37	56,1	66	100,0
Total	38	49,4	39	50,6	77	100,0
Lereşti – Da	2	33,3	4	66,7	6	100,0
Nu	12	19,4	50	80,6	62	100,0
Total	14	20,6	54	79,4	68	100,0
Schitu Goleşti – Da	1	25,0	3	75,0	4	100,0
Nu	16	21,6	58	78,4	74	100,0
Total	17	21,8	61	78,2	78	100,0
Valea Mare – Da	1	33,3	2	66,7	3	100,0
Nu	9	17,3	43	82,7	52	100,0
Total	10	18,2	45	81,8	55	100,0
Eşantion – Da	13	54,2	11	45,8	24	100,0
Nu	66	26,0	188	74,0	254	100,0
Total	79	28,4	199	71,6	278	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Graficul nr. 4.7. Corelaţia vânzare de produse cumpărare de furaje combinate pe total eşantion

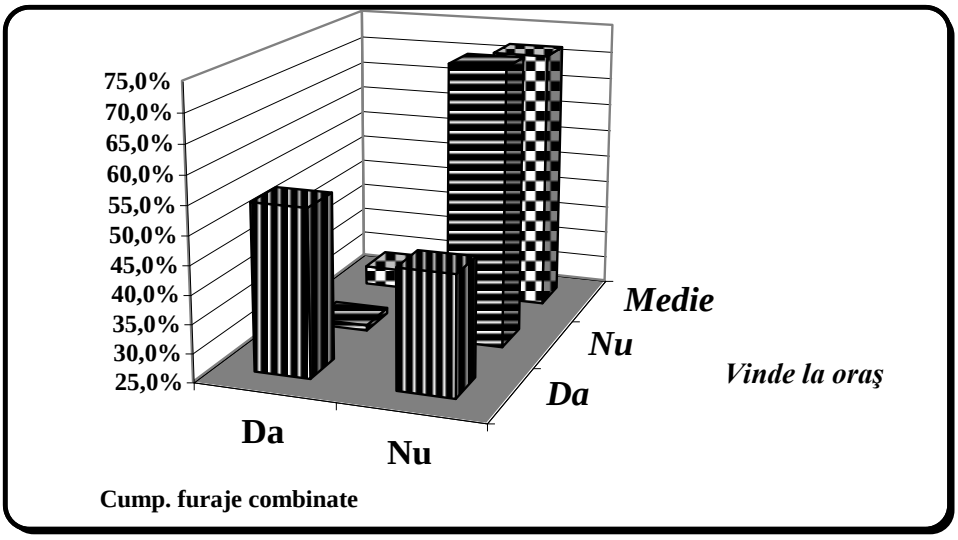

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Pe ansamblul eşantionului, în timp ce 54,2% din subiecţii care au vândut la oraş au şi procurat furaje combinate, doar 26,0% dintre gospodăriile care nu au vândut la oraş au cumpărat furaje combinate. Ierarhizarea comunelor în raport cu media eşantionului, este Albeşti (49,4%), Schitu Goleşti (21,8%), Lereşti (20,6%) şi Valea Mare Pravăţ (18,2%).

Prin intermediul procurării de combustibil (motorină şi benzină) gradul mediu de racord al gospodăriilor la piaţă se situează la 41,7% pe ansamblul eşantionului, cu o amplitudine mai mică între ponderea celor care vând la oraş şi cumpără şi combustibil (45,8%) şi a celor care nu vând la oraş dar cumpără combustibil (41,3%) (tabelul nr. 4.19, graficul nr. 4.8).

Tabelul nr. 4.19

Corelația vânzare de produse – cumpărare de combustibil

Vinde în oraş	Cumpără combustibil					
	Da	%	Nu	%	Total	%
Albeşti – Da	3	27,3	8	72,7	11	100,0
Nu	12	18,2	54	81,8	66	100,0
Total	15	19,5	62	80,5	77	100,0
Lereşti – Da	4	66,7	2	33,3	6	100,0
Nu	28	45,9	33	54,1	61	100,0
Total	32	47,8	35	52,2	67	100,0
Schitu Goleşti – Da	3	75,0	1	25,0	4	100,0
Nu	38	51,4	36	48,6	74	100,0
Total	41	52,6	37	47,4	78	100,0
Valea Mare – Da	1	33,3	2	66,7	3	100,0
Nu	27	50,9	26	49,1	53	100,0
Total	28	50,0	28	50,0	56	100,0
Eşantion – Da	11	45,8	13	54,2	24	100,0
Nu	105	41,3	149	58,7	254	100,0
Total	116	41,7	162	58,3	278	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Graficul nr. 4.8. *Corelația* vânzare de produse – cumpărare de combustibil pe total eşantion

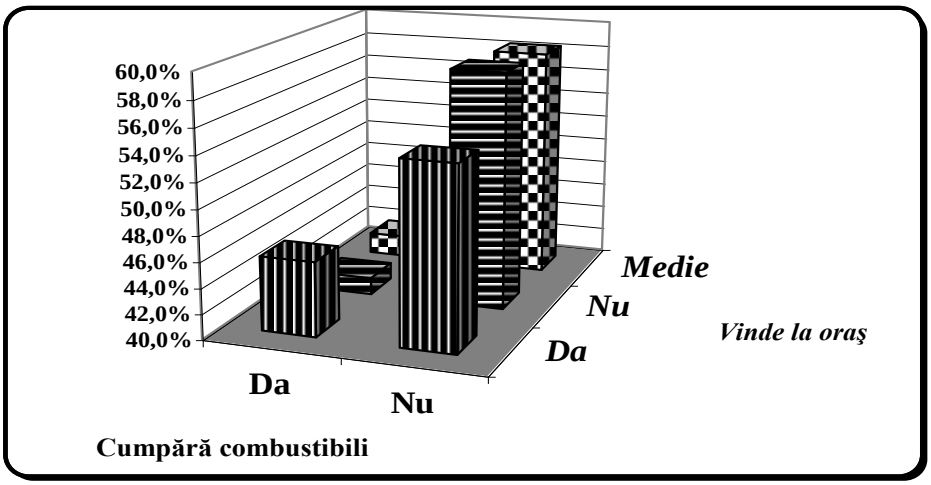

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Comparativ cu media pe eşantion, comunele se plasează în următoarea ordine descrescătoare: Schitu Goleşti (52,6%), Valea Mare Pravăț (50,0%),

Lereşti (47,8%) şi Albeşti (19,5%). O explicaţie a ponderilor peste medie a comunelor Valea Mare Pravăţ şi Lereşti poate fi aceea că carburanţii procuraţi cu statut de input agricol sunt utilizaţi în mare măsură pentru lucrări neagricole (transport etc.). Totodată, ponderea mică la Albeşti poate fi explicată prin utilizarea cu preponderenţă a tracţiunii animale.

Ca factor important – alături de furaje – în producţia animalieră, medicamentele de uz veterinar constituie o altă modalitate de racord al gospodăriilor ţărăneşti cu anumite segmente ale pieţelor factorilor. Aproape la fel ca în cazul seminţelor şi furajelor boabe, gradul mediu de racord la piaţă prin intermediul medicamentelor de uz veterinar se situează la 58,1% din totalul subiecţilor care au vândut sau nu la piaţă, dar au cumpărat această categorie de inputuri (tabelul nr. 4.20, graficul nr. 4.9).

Tabelul nr. 4.20

Corelaţia vânzare de produse – cumpărare de medicamente de uz sanitar-veterinar

Vinde în oraş	Cumpără medicamente					
	Da	%	Nu	%	Total	%
Albeşti – Da	10	90,9	1	9,1	11	100,0
Nu	32	48,5	34	51,5	66	100,0
Total	42	54,5	35	45,5	77	100,0
Lereşti – Da	3	50,0	3	50,0	6	100,0
Nu	27	43,5	35	56,5	62	100,0
Total	30	44,1	38	55,9	68	100,0
Schitu Goleşti – Da	3	75,0	1	25,0	4	100,0
Nu	49	65,3	26	34,7	75	100,0
Total	52	65,8	27	34,2	79	100,0
Valea Mare – Da	3	100,0	0	0,0	3	100,0
Nu	35	67,3	17	32,7	52	100,0
Total	38	69,1	17	30,9	55	100,0
Eşantion – Da	19	79,2	5	20,8	24	100,0
Nu	143	56,1	112	43,9	255	100,0
Total	162	58,1	117	41,9	279	100,0

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Graficul nr. 4.9. Corelaţia vânzare de produse cumpărare de medicamente de uz sanitar – veterinar pe total eşantion

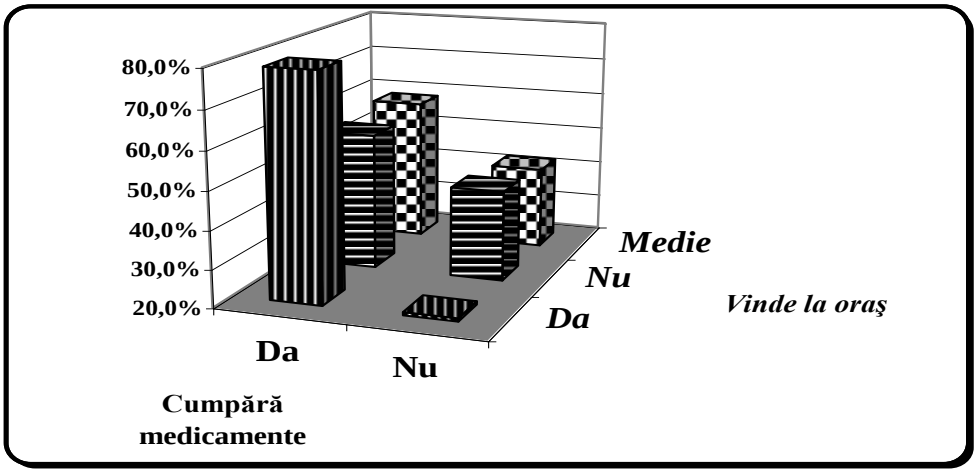

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Relevant este că 79,2% dintre repondenţii care au vândut la oraş produse au şi cumpărat medicamente de uz veterinar, dar şi că 56,1% dintre cei care nu au vândut au cumpărat totuşi aceste inputuri. Aceasta denotă că medicamentele de uz sanitar – veterinar constituie un input indispensabil în gospodăria ţărănească, indife-rent dacă ceea ce produce vinde sau opreşte pentru consumul propriu. Ierarhia des-crescătoare a comunelor din perspectiva acestui input este: Valea Mare Pravăţ (69,1%), Schitu Goleşti (65,8%), Albeşti (54,5%) şi Lereşti (44,1%). Itima categorie de inputuri procurate – denumită altele (lemne, cărbuni, etc.) – pentru utilizare nea-gricolă, prezintă un grad mediu de racord comercial foarte scăzut, media pe total eşantion fiind de numai 14,3%, din totalul respondenţilor care au vândut sau nu produse la oraş (tabelul nr. 4.21, graficul nr. 4.10). Ierarhia comunelor la acest capitol este: Lereşti (27,9%), Schitu Goleşti (15,4%), Albeşti (11,7%) şi Valea Mare Pravăţ (5,8%).

Tabelul nr. 4.21

Corelaţia vânzare de produse – cumpărare de alte inputuri

Vinde în oraş	Cumpără alte inputuri					
	Da	%	Nu	%	Total	%
Albeşti – Da	3	27,3	8	72,7	11	100,0
Nu	6	9,1	60	90,9	66	100,0
Total	9	11,7	68	88,3	77	100,0

Vinde în oraş	Cumpără alte inputuri					
	Da	%	Nu	%	Total	%
Lereşti – Da	1	25,0	3	75,0	4	100,0
Nu	11	28,2	28	71,8	39	100,0
Total	12	27,9	31	72,1	43	100,0
Schitu Goleşti – Da	1	33,3	2	66,7	3	100,0
Nu	7	14,3	42	85,7	49	100,0
Total	8	15,4	44	84,6	52	100,0
Valea Mare Pravăţ – Da	0	0,0	3	100,0	3	100,0
Nu	3	6,1	46	93,9	49	100,0
Total	3	5,8	49	94,2	52	100,0
Eşantion – Da	5	23,8	16	76,2	21	100,0
Nu	27	13,3	176	86,7	203	100,0
Total	32	14,3	192	85,7	224	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Graficul nr. 4.10. Corelația vânzare de produse cumpărare de medicamente de alte inputuri pe total eşantion

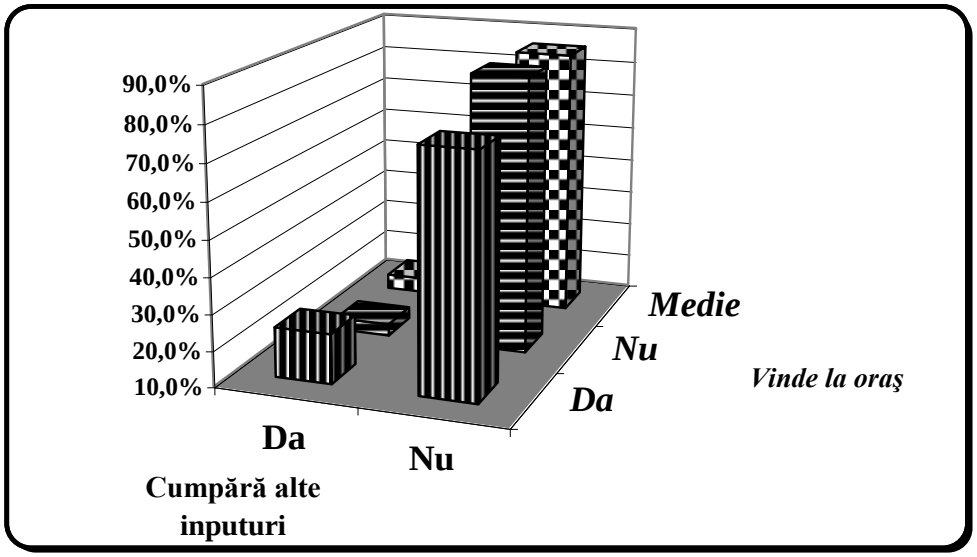

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Heterogenitatea grupei de inputuri a constituit o dificultate în decizia repondenților de a răspunde în măsură ridicată.

Sintetic, gradul mediu de racord comercial al gospodăriilor țărăneşti la piețele mărfurilor şi serviciilor pe ansamblul celor 8 inputuri pentru care s-au efectuat investigații, se situează la un nivel relativ nesatisfăcător, în sensul că din totalul repondenților care au vândut sau nu produse la oraş, doar 39,4% (graficul nr. 4.11) au şi cumpărat unul sau altul dintre inputurile luate în considerație.

Graficul nr. 4.11. Corelația vânzare de produse cumpărare de inputuri – total pe ansamblul eşantionului

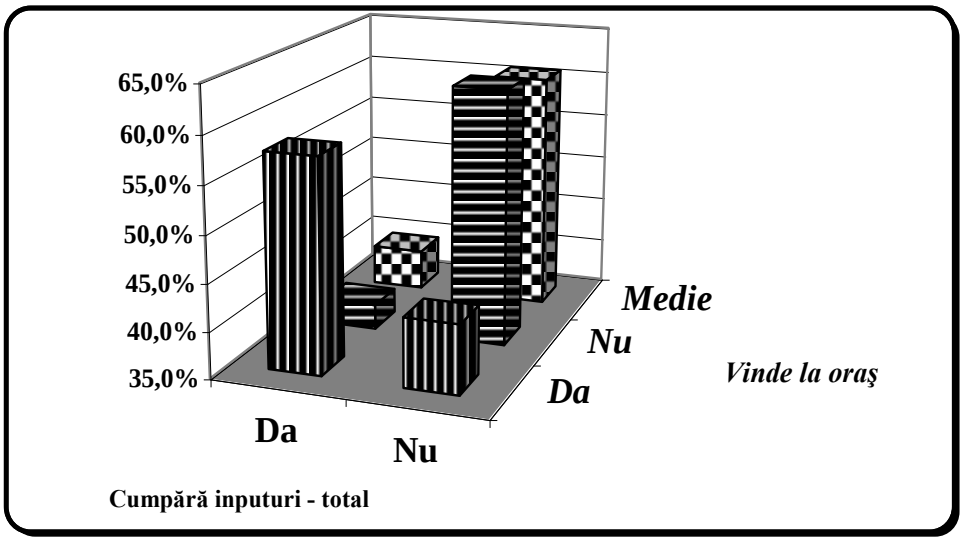

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Această medie agregată a fost determinată de faptul că mediile specifice fiecărui tip de inputuri cumpărate prezintă o plajă de variație situată între valoarea minimă de 14,3% (alte inputuri) şi 64,5% (semințe). De altfel, ierarhizarea descrescătoare a mediilor racordului comercial al fiecărei categorii de inputuri este următoarea: semințe (64,5%), furaje boabe (59,4%), medicamente de uz veterinar (58,1%), carburanți (41,7%), furaje combinate (28,4%), îngrăşăminte chimice (26,8%), pesticide (17,5%) şi altele (14,3%). Dacă admitem că pragul minim al confirmării existenței unui racord comercial rezonabil al gospodăriilor individuale cu piața poate fi considerat o medie de 50%, putem concluziona că doar la 3 din 8 inputuri analizate acest prag este depăşit: semințe, furaje boabe şi medicamente sanitar-veterinare . Faptul că din aceste trei categorii de inputuri două se referă la inputuri aferente

zootehniei relevă pregnanța prezenței producției animale ca activitate importantă în gospodăriile muscelene investigate.

Alături de ierarhizarea pe categoriile de inputuri importantă este şi ierarhizarea pe comune, ținând cont de ordinea descrescătoare a gradurilor de racord pe fiecare input (tabelul nr. 4.22).

Tabelul nr. 4.22

Ierarhizarea comunelor după rangul mediu al gradului de racord comercial

	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare	Total
semințe	3	2	1	4	**2,5**
furaje boabe	1	3	2	4	**2,5**
îngrăş.chimice	2	3	1	4	**2,5**
pesticide	2	4	1	3	**2,5**
furaje combinate	1	3	2	4	**2,5**
combustibil	4	3	1	2	**2,5**
medicamente	3	4	2	1	**2,5**
altele	3	1	2	4	**2,5**
Total	**2,38**	**2,88**	**1,50**	**3,25**	**2,50**

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Din acest punct de vedere ordinea descrescătoare a gradului mediu de racord comercial pe comune este următoarea: Schitu Goleşti (rang mediu 1,50), Albeşti (rang mediu 2,38), Lereşti (rang mediu 2,88) şi Valea Mare (3,25). O concluzie generală care derivă din analizele detaliate anterioare este aceea că racordul comercial la piețe al gospodăriilor țărăneşti s-a făcut preponderent prin intermediul repondenților care deşi n-au vândut la oraş produse au procurat, într-o măsură mai mare decât cei care au şi vândut la oraş, inputuri agricole.

Păstrând proporțiile, comportamentul comercial al gospodăriilor țărăneşti muscelene se aseamănă cu situația de pe ansamblul economiei agroalimentare româneşti, în care racordul cu piețele externe se face din 1990 până astăzi mai mult prin importuri decât exporturi de bunuri agroalimentare.

e) Forța de muncă

Alături de pământ şi capital, activitățile agricole revendică şi utilizarea forței de muncă. În general, în multe chestionare aplicate gospodăriilor populației, întrebările legate de măsura în care este utilizată forță de muncă străină de membrii familiei, precum şi modalitățile de plată a acesteia, comportă un grad mai mic sau mai mare de sensibilitate, răspunsurile la aceste întrebări fiind nu de puține ori suficient de reticente. Pornind de la

această premisă, chestionarul aplicat în cele 4 comune muscelene a inclus şi două întrebări legate de angajarea de forță de muncă şi de modalitățile de plată a acesteia.

Ponderea răspunsurilor valide pe cele patru categorii de lucrători antrenați în gospodăriile țărăneşti (angajați muncitori sau schimb de forță de muncă, angajați permanenți, sezonieri, rude, alții), oscilează de la 3,6% la angajați permanenți şi 100% la prima categorie.

Analitic, pe ansamblul eşantionului, 35,2% din respondenții valizi angajează muncitori sau schimb de forță de muncă, pondere situată între valorile minime de 27,5% (Lereşti) şi 48,1% (Albeşti)[1] (tabelul nr. 4.23).

Tabelul nr. 4.23

Angajare muncitori sau schimb de forță de muncă

	Da	%	Nu	%	Total	%
Albeşti	37	48,1	40	51,9	77	100
Lereşti	19	27,5	50	72,5	69	100
Schitu Goleşti	24	30,4	55	69,6	79	100
Valea Mare	19	33,9	37	66,1	56	100
Total	99	35,2	182	64,8	281	100

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Cele patru tipuri de salarii practicate la patru categorii de angajări de forță de muncă, în cele 4 comune, alcătuiesc 16 frecvențe ale formelor de salarizare. Frecvența cea mai ridicată a formei de salarizare o deține salarizarea săptămânală, întâlnită în 14 din 16 situații. Următoarea formă de salarizare practicată mai frecvent este salarizarea zilnică, regăsită în 10 din 16 situații, în timp ce celelalte două forme de salarizare (lunară şi diferite combinații) este întâlnită în câte 9 din cele 16 situații (tabelul nr. 4.24).

Tabelul nr. 4.24

Forme de angajare şi tipuri de salarizare (%)

	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț	Total
Angajați permanenți					
Salariu lunar	20	20	40	20	100
Salariu săptămânal	0	50	0	50	100
Salariu/zi	0	100	0	0	100
Diferite combinații	0	0	100	0	100
Angajați sezonieri					

[1] Opinăm că în cadrul acestei categorii este vorba mai mult de utilizarea schimbului de brațe de muncă practicat pentru diferite lucrări agricole sezoniere de gospodăriile țărăneşti muscelene, şi mai puțin de angajare de muncitori în sensul propriu zis.

	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăţ	Total
Salariu lunar	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
Salariu săptămânal	37,5	25,0	22,5	15,0	100,0
Salariu/zi	33,3	0,0	66,7	0,0	100,0
Diferite combinaţii	15,4	7,7	30,8	46,2	100,0
Angajare rude					
Salariu lunar	66,7	16,7	16,7	0,0	100,0
Salariu săptămânal	58,3	16,7	16,7	8,3	100,0
Salariu/zi	35,7	21,4	14,3	28,6	100,0
Diferite combinaţii	0,0	20,0	40,0	40,0	100,0
Alţi angajaţi					
Salariu lunar	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0
Salariu săptămânal	22,2	11,1	33,3	33,3	100,0
Salariu/zi	66,7	16,7	16,7	0,0	100,0
Diferite combinaţii	0,0	0,0	0,0	100,0	100,0

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Pe comune, frecvenţele utilizării celor patru forme de angajare şi patru tipuri de salarizare, sunt distribuite relativ simetric, respectiv în 12 din 16 cazuri (Lereşti şi Schitu Goleşti) şi 9 din 16 cazuri (Albeşti şi Valea Mare Pravăţ). Rezultă că în comunele Schitu Goleşti şi Lereşti se practică un sistem de salarizare mai flexibil, adică cu mai multe tipuri adecvate, probabil, unui evantai mai larg de activităţi.

Adâncirea întrebării referitoare la angajarea de forţă de muncă extra-familială în gospodăriile muscelene cu privire la sursa principală de găsire a lucrătorilor, scoate în relief faptul că pe ansamblul celor patru comune, ordinea descrescătoare a recunoaşterii sursei principale de găsire a muncitorilor este: alţi consăteni (45,5%), rude (28,9%), prieteni/vecini (22,3%), alte surse (2,5%) şi oficiul forţelor de muncă 0,8% (tabelul nr. 4.25).

Tabelul nr. 4.25

Principala sursă de a găsi muncitori

% principalelor surse de muncitori în total eşantion pe comune	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăţ	Total
Rude	31,3	36,0	21,4	25,0	28,9
Prieteni/vecini	8,3	24,0	28,6	45,0	22,3
Alţi consăteni	58,3	36,0	46,4	25,0	45,5
Oficiul forţelor de muncă	0,0	4,0	0,0	0,0	0,8
Altele	2,1	0,0	3,6	5,0	2,5
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Desigur, pare frapant faptul că gradul de apelare la oficiul forțelor de muncă este extrem de scăzut, deşi, în zonă, rata disponibilizărilor de forță de muncă din unități economice importante este ridicată, alimentând potențial bazinul de racolare a acesteia dintre şomeri.

f) Servicii de consultanță

Agriculturile moderne, practicate în țările avansate economic, utilizează într-o largă măsură informațiile tehnice şi economice furnizate de instituțiile specializate pe baza cercetărilor ştiințifice, şi făcute accesibile producătorilor agricoli prin intermediul extensiei şi a consultanței agricole. Altfel spus, consultanța agricolă constituie într-o agricultură modernă, o verigă indispensabilă a conceptului general de management al resurselor funciare, materiale şi umane.

Dacă anterior, din analiza răspunsurilor la întrebarea referitoare la utilizarea de către gospodăriile țărăneşti a serviciilor mecanice, rezulta un grad foarte scăzut de apelare a acestora, este posibil ca această stare de lucruri să fie datorată, fie şi în parte, nivelului relativ scăzut de cunoaştere şi accesibilizare pentru subiecții chestionați a informațiilor aplicative privitoare la performanțele tehnice.

Tocmai pentru a răspunde acestei eventualități, chestionarul a inclus o întrebare referitoare la măsura în care gospodăriile muscelene au folosit, plătit sau intenționează să mai folosească servicii de consultanță agricolă.

Pe suportul statistic al unor proporții diferențiate ale răspunsurilor valide în totalul răspunsurilor pe întregul eşantion chestionat, la cele 6 categorii de servicii de consultanță (camera agricolă, inginer agronom, doctor veterinar, contabil, Agromec, firme private) – peste 99% la gradul de folosire a acestora, între 1,4% (plătit firme private) şi 69,8% (consultanță plătită pentru doctor veterinar), şi între 14,9% (intenție de folosire a consultanței firmelor private) şi 73,7% (intenție de folosire a consultanței doctorului veterinar) – pot fi desprinse unele aspecte relevante privind modalitățile de apropiere a serviciilor de consultanță, pe cele patru comune, în raport cu media pe eşantion (tabelul nr. 4.26).

Tabelul nr. 4.26

Servicii de consultanță

	Folosit			Plătit			Intenție		
	Da	Nu	Total	Da	Nu	Total	Da	Nu	Total
Camera agricolă									
Albeşti	7,8	92,2	100,0	66,7	33,3	100,0	100,0	0,0	100,0
Lereşti	2,9	97,1	100,0	100,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0
Schitu Goleşti	5,1	94,9	100,0	75,0	25,0	100,0	23,5	76,5	100,0
Valea Mare Pravăț	7,1	92,9	100,0	60,0	40,0	100,0	40,0	60,0	100,0

	Folosit			Plătit			Intenție		
	Da	Nu	Total	Da	Nu	Total	Da	Nu	Total
Total eşantion	*5,7*	*94,3*	*100,0*	*70,6*	*29,4*	*100,0*	*29,3*	*70,7*	*100,0*
Inginer agronom									
Albeşti	2,6	97,4	100,0	100,0	0,0	100,0	50,0	50,0	100,0
Lereşti	4,4	95,6	100,0	66,7	33,3	100,0	3,6	96,4	100,0
Schitu Goleşti	2,5	97,5	100,0	100,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0
Valea Mare Pravăţ	1,9	98,1	100,0	25,0	75,0	100,0	66,7	33,3	100,0
Total eşantion	2,9	97,1	100,0	63,6	36,4	100,0	8,3	91,7	100,0
Doctor veterinar									
Albeşti	59,7	40,3	100,0	100,0	0,0	100,0	97,8	2,2	100,0
Lereşti	66,2	33,8	100,0	95,6	4,4	100,0	63,2	36,8	100,0
Schitu Goleşti	75,9	24,1	100,0	98,3	1,7	100,0	91,7	8,3	100,0
Valea Mare Pravăţ	80,4	19,6	100,0	97,8	2,2	100,0	86,4	13,6	100,0
Total eşantion	70,0	30,0	100,0	98,0	2,0	100,0	84,1	15,9	100,0
Contabil									
Albeşti	5,2	94,8	100,0	100,0	0,0	100,0	100,0	0,0	100,0
Lereşti	5,9	94,1	100,0	100,0	0,0	100,0	10,3	89,7	100,0
Schitu Goleşti	1,3	98,7	100,0	100,0	0,0	100,0	7,1	92,9	100,0
Valea Mare Pravăţ	1,8	98,2	100,0	100,0	0,0	100,0	100,0	0,0	100,0
Total eşantion	3,6	96,4	100,0	100,0	0,0	100,0	18,8	81,3	100,0
Agromec									
Albeşti	3	97	100	100	0	100	100	0	100
Lereşti	6	94	100	100	0	100	14	86	100
Schitu Goleşti	0	100	100	0	0	0	0	100	100
Valea Mare Pravăţ	0	100	100	0	0	0	0	0	0
Total eşantion	2	98	100	100	0	100	14	86	100
Firme private									
Albeşti	1,3	98,7	100,0	100,0	0,0	100,0	100,0	0,0	100,0
Lereşti	1,5	98,5	100,0	100,0	0,0	100,0	0,0	100,0	100,0
Schitu Goleşti	1,3	98,7	100,0	100,0	0,0	100,0	7,7	92,3	100,0
Valea Mare Pravăţ	1,8	98,2	100,0	100,0	0,0	100,0	100,0	0,0	100,0
Total eşantion	1,4	98,6	100,0	100,0	0,0	100,0	7,1	92,9	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Astfel, gradul de folosire a diferitelor forme de consultanță, pe ansamblul eşantioanelor, cunoaşte o amplitutudine situată între nivelul minim de 1,4% (firmele private) şi 70,0% (doctorul veterinar). În acelaşi timp, consultanța plătită înregistrează ponderi cuprinse între 63,6% (inginer agronom) şi 100% (contabil, Agromec, firme private). În ceea ce priveşte intenția de utilizare a

consultanței, aceasta înregistrează ponderi între 7,1% (firme private) şi 84,1% (doctor veterinar). Relevant este că ponderea minimă aferentă intenției de utilizare a consultanței private este mai mare de 5,1 ori decât cea a folosirii efective a acesteia, iar raportul dintre ponderile maxime aferente intenției şi folosirii doctorului veterinar este de numai 1,2, ceea ce semnifică o accentuare a cvasigenerală a intenției de utilizare a diferitelor forme de consultanță.

g) Comportament investițional

Din spectrul răspunsurilor valide referitoare la cele două forme esențiale de investire – investiții proprii şi împrumuturi – desfăşurate pe cinci surse financiare (proprii, rude, alții, bancă, alte forme) şi pe zece direcții de investire (cumpărare de maşini şi echipament agricol, cumpărare de pomi fructiferi, animale, pământ, construcții şi clădiri productive, echipament de prelucrare, dezvoltare de afaceri non-agricole, construcția altei case, cumpărare maşină – camion şi plată educație copii), s-au sintetizat frecvențele cazurilor în care o comună sau alta deține ponderea cea mai mare la cele două forme de investire şi o sursă de finanțare esențială (fonduri proprii), desfăşurate pe cele direcții investiționale (anexa nr. 4.11). Astfel, comuna Albeşti prezintă şase poziții maxime din zece la investiții proprii şi fonduri proprii, şi trei poziții maxime la împrumuturi. Comuna Lereşti deține patru poziții maxime la fonduri proprii, trei la investiții proprii şi numai una la împrumuturi. Schitu Goleşti deține trei poziții maxime la fonduri proprii şi câte două la investiții proprii şi împrumuturi. Valea Mare Pravăț deține trei poziții maxime la împrumuturi şi doar o poziție la fonduri proprii.

Sintetic exprimat, comuna Albeşti întruneşte 15 poziții maxime din totalul de 34 posibile pe eşantion, deținând rangul I în privința comportamentului investional, comensurat prin gradul de utilizare a investițiior proprii, împrumuturilor şi a fondurilor proprii pentru investire. Cu rangul doi se plasează Lereşti (cu opt poziții maxime); pe locul III, Schitu Goleşti (7 poziții maxime) şi locul IV Valea Mare Pravăț, cu doar patru poziții din 34.

Între cele cinci surse de bani pentru investiții, creditul bancar deține un rol nesemnificativ. De ce este creditul bancar de importanță minoră se poate deduce din analiza răspunsurilor valide, referitoare la măsura în care în cele patru comune chestionate s-a apelat la această formă în ultimii zece ani, precum şi a motivațiilor care ar pot sta în spatele acestei reticențe de contractare. Pe ansamblul eşantionului, doar 13,2% din repondenții valizi au luat credite de la bancă, pe comune ponderile fiind între 6,5% (Albeşti) şi 24,6% (Lereşti) (tabelul nr. 4.27).

Tabelul nr. 4.27

Contractarea de credite bancare

Credite luate de la bancă	Da	%	Nu	%	Total	%
Albeşti	5	6,5	72	93,5	77	100
Lereşti	17	24,6	52	75,4	69	100
Schitu Goleşti	7	8,9	72	91,1	79	100
Valea Mare Pravăţ	8	14,3	48	85,7	56	100
Total	37	13,2	244	86,8	281	100

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Considerând că foarte important de ştiut este care sunt motivațiile pentru care nu s-au contractat credite bancare, de către 86,8% dintre repondenții valizi, chestionarul a inclus o întrebare privitoare la şase motive posibile ale necontractării de credite (neîncrederea în bănci, lipsa nevoii de credite, refuzul încercării, punerea de condiții, dobânda mare şi formalitățile greoaie) (tabelul nr. 4.28).

Tabelul nr. 4.28

Motivații necontractare credite bancare (%)

	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăţ	Total
Nu am încredere în bănci	46,7	31,1	20,0	2,2	100,0
Nu am avut nevoie	19,4	17,7	50,0	12,9	100,0
Am încercat dar am fost refuzat	42,1	10,5	36,8	10,5	100,0
Am încercat dar ni s-au impus condiții	34,3	11,4	34,3	20,0	100,0
Dobândă mare	15,6	34,4	3,1	46,9	100,0
Formalități greoaie	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
Total	29,6	21,4	32,1	16,8	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Pe comune, Albeşti deține locul I (rang 1,6), ca neîncredere în bănci, refuz şi punerea de condiții, Schitu Goleşti, poziția II (cu un rang mediu de 2,4), Lereşti, poziția III (rang mediu de 2,8) şi Valea Mare Pravăț cu un rang mediu de 3,2.

Privitor la expectațiile de viitor asupra dorinței de a se împrumuta la bancă în anul 2004, în rândul subiecților chestionați rezultă că pe ansamblul eşantionului doar 10,4% din repondenții valizi doresc contractarea unui credit bancar.

Analiza comportamentului investițional presupune ca un complement descriptiv şi comensurarea intenției de inițiere de proiecte pentru viitor. Sub acest aspect, chestionarul a pus întrebarea referitoare la proiectele ce se intenționează a se inția în următorii doi ani în trei domenii: producție vegetală,

zootehnie şi activităţi neagricole. Au răspuns valid la această întrebare 23,8% dintre cei chestionaţi (activităţile neagricole), 18,5% (producţia vegetală) şi 15,7% (zootehnie). La vegetal 90,4% din proiectele viitoare s-ar intenţiona a fi realizate pe bază de fonduri proprii, iar în zootehnie 79,5%, în timp ce la activităţile neagricole, fondurile proprii ar fi la baza a 77,6% dintre proiecte (tabelul nr. 4.29).

Tabelul nr. 4.29

Proiecte pentru activităţile agricole şi neagricole (%)

	Fonduri proprii	Împru-mut rude	Împru-mut alţii	Credit bancă	Altele	Total
Activitate vegetală						
Albeşti	93,3	0,0	0,0	6,7	0,0	100,0
Lereşti	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Schitu Goleşti	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Valea Mare Pravăţ	84,6	7,7	0,0	3,8	3,8	100,0
Total	90,4	3,8	0,0	3,8	1,9	100,0
Zootehnie						
Albeşti	80,0	0,0	13,3	6,7	0,0	100,0
Lereşti	85,7	14,3	0,0	0,0	0,0	100,0
Schitu Goleşti	88,9	0,0	0,0	11,1	0,0	100,0
Valea Mare Pravăţ	69,2	23,1	0,0	7,7	0,0	100,0
Total	79,5	9,1	4,5	6,8	0,0	100,0
Activităţi neagricole						
Albeşti	91,3	0,0	4,3	4,3	0,0	100,0
Lereşti	68,8	6,3	0,0	25,0	0,0	100,0
Schitu Goleşti	91,7	0,0	8,3	0,0	0,0	100,0
Valea Mare Pravăţ	56,3	25,0	6,3	12,5	0,0	100,0
Total	77,6	7,5	4,5	10,4	0,0	100,0

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Ceea ce apare ca interesant este, pe de o parte, faptul că în viitor intenţiile de dezvoltare de proiecte pentru activităţi neagricole sunt mai multe comparativ cu sectorul vegetal şi animalier, iar pe de altă parte, că în cadrul surselor de fonduri pe care le-ar destina pentru aceste proiecte, creditul bancar deţine ponderea cea mai mare pentru activităţile neagricole (10,4%) urmată de ponderea în zootehnie (6,8%) şi cea în producţia vegetală (3,8%). Afirmarea activităţilor neagricole – chiar şi cu titlu de intenţie a proiectelor de viitor – drept o potenţială nişă pentru dezvoltării viitoare de activităţi în comunele muscelene, pare să fie de bun augur din perspectiva identificării de direcţii de dezvoltare durabilă a zonei.

Capitolul 5
PERCEPEREA UNIVERSULUI URBAN ŞI COMPORTAMENTE LATENTE REZIDENȚIALE

A. Perceperea universului urban

Situarea în zona de influență imediata a oraşului Câmpulung induce modele de percepere specifice care afectează comportamentele de racordare la spațiul urban şi strategiile de integrare în continuumul rural-urban.

Distanța care separă comunele de centrul urban nu este o variabilă determinativă, nu constituie dimensiunea fundamentală care structurează modul de percepere. Este o percepere filtrată de propriile dimensiuni ale dezvoltării comunității în care trăiesc, este o raportare psihologică intermediată de propriile stiluri comunitare economice şi sociale. Calcularea indicelui coeficientului de corelație Pearson pentru toate variabilele evaluate pe subiecții anchetați indică necorelarea dintre distanța față de oraş şi modul de percepere; cele mai mari valori s-au înregistrat în cazul perceperii oraşului ca sursă de locuri de muncă (0,124) şi ca locație a liceelor (0,107), valori care din punct de vedere statistic nu sunt semnificative.

Evaluarea proximității urbane s-a realizat în funcție de un set de elemente generate de oportunitățile urbane care pot constitui pentru populația rurală moduri concrete de rezolvare a unor probleme economice şi sociale.

Tabelul nr. 5.1

Perceperea pozitivă a unor oportunități urbane

%

Comună oportunități urbane	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare Pravăț
Comerciale	13,0	42,6	24,1	20,4
Ocupaționale	16,0	46,0	24,0	14,0
Educaționale	27,7	30,9	30,9	10,6
Medicale	23,8	28,6	23,8	23,8
Recreere	18,8	34,4	15,6	31,3
Transport	28,7	27,8	21,8	21,8

Sursa: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.

Evaluarea apropierii de oraş în funcție de oportunități este determinată în universul rural descris de cele patru comune de identitatea spațială şi culturală. Fiecare comună în parte reprezintă în sine o comunitate care a evoluat pe baza propriilor capitaluri – naturale, economice şi sociale -, care s-a integrat

ținând cont de propriile stiluri comunitare şi care a stabilit contacte numai în scopul acoperiri unor necesități fundamentale. Dar şi în acest caz se înregistrează comportamente superficiale de conectare şi de integrare datorită sărăciei, a unui capital financiar redus. Puterea financiară a fiecărui respondent în parte a fost o variabilă fundamentală pentru că accesul la şcolile, liceele din Câmpulung este în funcție de posibilitățile băneşti ale familiilor de a susține procesul educațional.

Combinația dintre mentalitate comunitară şi puterea financiară au fost în cazul evaluării oportunităților urbane factorii cei mai importanți. Cea mai săracă comună, Valea Mare Pravăț, înregistrează cele mai mici ponderi din total eşantion la aprecierea pozitivă a apropierii de oraş din punct de vedere al şcolilor şi al locurilor de muncă: 10,6% şi 14,0%. Comunele cele mai îndepărtate: Lereşti aflată la 8 km distanță de oraş şi Schitu Goleşti la 10 km față de oraş, înregistrează valorile cele mai mari în evaluarea pozitivă a oportunităților pentru că sunt comunitățile cele mai dezvoltate economic, mentalitatea comunitară este un amestec dintre cele două tipuri rural şi urban.

Acestea sunt comunele care au cea mai mare deschidere socială, sunt comunele în care există un grad relativ ridicat al complexității economiei rurale şi sunt localitățile care au un model definit al dezvoltării endogene.

Posibilitățile de comercializare a produselor agricole sunt apreciate pozitiv în mod deosebit în comuna Lereşti. Cea mai redusă apreciere a acestei oportunități este înregistrată în comuna Albeşti, 13,0%. Faptul că oraşul poate să ofere locuri de muncă este evaluat puternic pozitiv de respondenții din comuna Lereşti, 46,0% şi moderat de cei din comuna Valea Mare Pravăț, 14,0%.

Apropierea de şcolile urbane este apreciată puternic pozitiv de respondenții din Lereşti şi Schitu Goleşti, 30,9%, valoare ponderală pentru ambele localități; valoarea cea mai redusă este înregistrată de respondenții din Valea Mare Pravăț, 10,6%, explicabilă şi printr-un model cultural specific identității spațiale – localitate situată în zona de munte, cu reduse posibilități financiare şi marcată de sărăcie socială.

Singura apreciere puternic pozitivă a proximității urbane din perspectiva accesibilității serviciilor medicale s-a înregistrat în comuna Lereşti; celelalte comune au o valoare identică care reflectă o evaluare pozitivă moderată: 23,8%. Oportunitățile de recreere, distracție în mod deosebit pentru tineri sunt evaluate pozitiv de către locuitorii din comunele Lereşti şi Valea Mare Pravăț, care au înregistrat valori ponderale semnificative de 34,4% şi respectiv 31,3%. Comunele Albeşti şi Schitu Goleşti nu consideră aceasta oportunitate ca fiind majoră: 18,8% din respondenții din Albeşti şi 15,6% din Schitu Goleşti au apreciat pozitiv această dimensiune. Oportunitățile urbane în corelație cu posibilitățile de transport sunt apreciate în mod deosebit de locuitorii din

Albeşti, 28,7% şi Lereşti, 27,6% datorită unui comportament comercial accentuat.

Dacă se analizează evaluarea oportunităților urbane în cadrul fiecărei comunități în parte, se observă o ierahie complet diferită datorită modelelor culturale şi economice specifice fiecăreia în parte; primele trei evaluări sunt pozitive, cele mai mari valori ponderale pentru fiecare comună în parte sunt următoarele:

- Albeşti – oportunități de transport, educaționale şi de asistență medicală;
- Lereşti – oportunități ocupaționale, de desfacere a produselor agricole şi de recreere, distracție;
- Schitu Goleşti – oportunități educaționale, de asistență medicală şi desfacere produse agricole;
- Valea Mare Pravăț – oportunități de recreere, distracție, de asistență medicală şi de transport.

Proximitatea urbană induce şi efecte negative, are repercusiuni indezirabile asupra vieții comunitare rurale. Numai respondenții din comunele Albeşti şi Schitu Goleşti au considerat că există şi un efect negativ datorat proximității urbane; 62,5% din totalul celor care au răspuns la această întrebare locuiesc în Albeşti şi 37,5% în Schitu Goleşti. Motivația evaluării este mult mai amplă la respondenții din Schitu Goleşti care au considerat că poluarea şi lipsa locurilor de muncă din urban induc fenomene negative şi în comunitatea lor datorită apropierii spațiale. Criza urbană manifestată prin declinul economic şi social a provocat un fenomen de "contagiune economică" angrenând şi localitățile rurale aflate în zona de influență imediată; 71,4% din respondenții care locuiesc în Albeşti şi 28,6% dintre cei care locuiesc în Schitu Goleşti au considerat că apropierea de oraş este nocivă din această perspectivă a "importului declinului urban".

B. Comportamente rezidențiale latente

Gradul de integrare în comunitățile rurale, de ataşament față de mediul de proveniență este în termeni statistici semnificativ. Din totalul celor care au dat răspunsuri valide, ponderea celor care nu vor să se mute în oraş este de 28,4% din subiecții din comuna Albeşti, 24,5% din comuna Lereşti, 27,5% din comuna Schitu Goleşti şi 19,7% comuna Valea Mare Pravăț. Dacă analizăm situația pentru fiecare localitate în parte, se constată că respondenții din comuna Schitu Goleşti sunt cei mai doritori să schimbe statutul rezidențial, 27,9% vor să se mute în oraş, urmați de cei din comuna Albeşti, 27,5%. Respondenții din comuna Valea Mare Pravăț au atins ponderea cea mai redusă, numai 20,0% doresc să se mute în urban. Aceste ponderi sunt corelate cu modelele culturale specifice, pentru că se observă că în comunele cele mai

dezvoltate, cu stiluri comunitare funcționabile economic există această dorință clară, definită a schimbării radicale a statutului rezidențial, în timp ce în comuna cea mai săracă, Valea Mare Pravăț există stabilitatea rezidențială cea mai accentuată.

Valorile ponderale sunt mai mari pentru descrierea proiectelor rezidențiale ale copiilor. În totalul eşantionului, ponderea celor care doresc ca oraşul să fie rezidența copiilor are următoarea configurație: 20,5% sunt din Albeşti, 24,4% din Lereşti, 30,1% din Schitu Goleşti şi 25,0% din Valea Mare Pravăț. Pentru fiecare comună în parte ponderile descriu o preferință accentuată a celor din comuna Schitu Goleşti (28,58% dintre respondenții din această comună şi-au exprimat opțiunea schimbării rezidențiale) şi din comuna Albeşti, 27,7%. Respondenții din comuna Lereşti doresc în proporție de 23,7% un domiciliu urban pentru copii lor. Ca şi în cazul schimbării propriului domiciliu respondenții din comuna Valea Mare Pravăț doresc numai în proporție de 20, 1% ca domiciliul copiilor să fie urban.

PARTEA A III-A
CONCLUZII ŞI PROPUNERI

Capitolul 1
EVALUĂRI ALTERNATIVE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE ÎN ZONA MUSCEL

Argumentele teoretice şi reperele metodologice referitoare la dezvoltarea durabilă, în general, şi particularitățile sale de manifestare la nivel local, în spațiul rural al județului Argeş şi cu privire specială a unui areal format din patru comune muscelene (studiate după o baterie de indicatori specifici de caracterizare), problematici tratate în partea I a studiului de față, s-au constituit în cadrul metodic al abordărilor analitice ale oportunităților şi restricțiilor identificate din perspectiva conturării unor evaluări alternative privitoare la dezvoltarea locală durabilă.

Din multitudinea de abordări analitice întreprinse, se pot identifica o serie de puncte forte, puncte slabe, oportunități şi riscuri, privitoare la dezvoltarea locală durabilă în zona Muscel:

puncte forte:

- resurse funciare relativ abundente, pretabile îndeosebi pentru plantații pomicole şi pentru furaje necesare creşterii animalelor (bovine, ovine);
- forță de muncă relativ excedentară numeric, nu foarte îmbătrânită, îndeosebi din cauza alimentării cu eşaloane din disponibilizările industriale;
- biodiversitate;
- grad relativ redus de poluare;

puncte slabe:

- structură agrară deficitară (exploatații agricole foarte mici, cu fărâmițare excesivă a terenurilor agricole, simplitatea structurii de producție agricolă – pomicultură şi zootehnie);
- funcționarea limitată a arendei contractuale;
- lipsa capitalului pentru investiții atât din surse proprii cât şi de pe piața de capital, urmare a gradului de neîncredere reciprocă între sistemul bancar şi potențialii solicitatori;
- mediu concurențial subdezvoltat, distorsionat în defavoarea agricultorilor (ofertă neorganizată, poziții de monopol, inclusiv privat în

sfera cererii, segmente lipsă din filiera agroalimentară, infrastructură inadecvată);
- piața serviciilor incompletă şi nefuncțională;
- nefuncționarea pieței creditului agricol;
- inexistența unor mecanisme adecvate de finanțare în spațiul rural;
- cvasiinexistența fenomenului asocierii, pe segmente ale filierelor agroalimentare şi formării de grupuri de producători;
- dificultăți de natură birocratică, îmbinate cu relativul dezinteres al factorilor locali decidenți, în accesarea de fonduri comunitare, pentru implementarea de proiecte de infrastructură rurală, diversificarea activităților pentru venituri alternative;
- manifestarea pregnantă a fenomenului subocupării;
- oportunități tehnologice scăzute (nivel redus de mecanizare şi chimizare);
- lipsa activităților cu caracter neagricol;

oportunități:
- stabilitatea mediului macroeconomic, în sensul că de cinci ani economia României înregistrează creştere economică în condiții de inflație descrescândă, conferind relativă siguranță agenților economici în elaborarea de planuri de afaceri fezabile;
- potențial de valorificare a produselor tradiționale (fructe de pădure, lemn, materiale de construcții, meşteşuguri artizanale);
- forță de muncă relativ bine calificată, dar ieftină;
- potențial de diversificare ocupațională (dezvoltare de activități neagricole);
- potențial agroturistic pronunțat;
- favorabilitate din perspectiva resurselor şi a tradițiilor pentru dezvoltarea zootehniei;
- atragerea de fonduri comunitare, atât pentru modernizarea infrastructurii cât şi pentru dezvoltarea de activități în sectorul neagricol;

riscuri*:*
- instabilitatea regimului precipitațiilor, ca urmare a marilor schimbări climatice;
- accentuarea stării precare a infrastructurii;
- dificultăți de identificare a segmentelor de ofertă locală pentru oferta națională adecvate nişelor de cerere comunitare, pe de o parte, şi de adaptare la standardele de calitate europene, pe de altă parte.

Pornind de la această prezentare sintetic calitativă, este de apreciat că dezvoltarea locală durabilă se poate inița fie prin stimularea factorilor locali (activarea oportunităților locale), fie prin devenirea mai prietenoasă a mediului

economico-social. Astfel, dezvoltarea locală devine rodul valorificării resurselor locale, precum şi a incidențelor dezvoltării generale a economiei.

Deteriorarea laturilor dimensiunilor economico-sociale, atât cantitativ cât şi calitativ, se datorează, în principal, reculului economic general din zonă, mai ales la „pivoții" locali (ARO, Combinatul de Fire şi Fibre Sintetice, Exploatarea Minieră, Combinatul de Ciment).

Aceste deteriorări s-au transmutat în dezvoltarea de activități comerciale, cu caracter preponderent speculativ, cu efect direct, printre altele, şi asupra inhibării agricultorilor în procurarea de inputuri, modernizarea producției şi implicit ameliorarea surselor de venit.

Se poate aprecia că pe baza producției existente pot fi dezvoltate activități postrecoltă (de exemplu agroturismul), numai deschiderea acestor nişe în zonă putând reprezenta un câştig. De fapt, în nici o comună investigată nu este prezent agroturismul, practicat sub egida unor instituții autorizate.

Pe de altă parte, cele patru comune cumulează cel puțin 1500 ha plantații pomicole, al căror potențial productiv a fost dramatic diminuat, în principal datorită instabilității recoltelor (reculul tehnologic) şi a nesiguranței veniturilor, ca urmare a nefuncționării corespunzătoare a piețelor. Aceasta a făcut ca o resursă foarte importantă – fructele – să rămână în afara unor utilizări valoroase, prin industria alimentară a conservelor, a sucurilor naturale, a produselor de pădure. Astfel, între speranța deşartă a revitalizării industriei constructoare de maşini şi a întregii „trene" aferente, şi nevoia de efort investițional direct pentru dezvoltarea de industrii valorificatoare de resurse locale (fructe, lemn, materiale de construcții, etc.), cea de a doua variantă pare mai fezabilă, putând fi îmbrăcată sub tutela dezvoltării întreprinderilor mici şi mijlocii sau a diferitelor programe de asistare financiară comunitară (SAPARD).

Bibliografie

Alderman H., Srivastava J., (1993): „*Agricultural and Environmental Challenges*” Proceedings of the Thirteenth Agricultural Sector Symposium, World Bank;

Baum, S., Frohberg, K., Hartmann, M., Matthews, A., Weingarten, P. (2004): „*The future of rural areas in the CEE new Member States*”, IAMO – Halle, Germany.

Ciotei, C., Toderoiu, F., Ştefănescu, C. (2002): "*Finanțele IMM – studiu de caz în zona Muscel"*, în: Probleme economice, nr.12, CIDE, Bucureşti.

Ciotei, C., Ştefănescu, C., Ciobanu, C.(2003): "*Climatul de afaceri în zona Muscel*", în: Probleme economice, CIDE, Bucureşti.

Donwe van der Ploeg, J., (1993): „*Strenghthening Endogenous Development Patternes in European Agriculture*”.

Dumitru D., Popescu M., Belli N., Toderoiu F., (1995): „*Evoluția prospectivă a agriculturii. Formarea agriculturii durabile şi competitive prin forțele pieței*”, IEA, Bucureşti.

Pezzey, J. (1992): „*Sustainable Development Concepts. An Economic Analysis*”, în: World Bank Environment Paper, no. 2.

Sandu, D. (1996): "*Agricultura privată în România*". Sinteza raportului de cercetare, Ministerul Agriculturii şi Alimentației, Comisia Europeană, Banca Mondială.

Săgeată, R. (2001): „*Modelul teoretic de optimizare a organizării administrativ-teritoriale a României*”, în "Euroregiunea Giurgiu-Ruse".

Tucă, Fl., Cristache, Ghe., Leonăchescu, N. (2001): „*Județul Argeş”*, Editura Sylvi, Bucureşti.

*** (1987): Raportul Comisiei Brundtland (World Commission on Environment and Development): „*Our Common Future*”, New York, Oxford University Press.

*** (1993): „*Farming for the Future: An Introduction to Low-External-Input and Sustainable Agriculture*”, Coen Reijntjes, Bertus Haverkort and Ann Waters-Bayer, ILEIA/M.

*** (1989): „*The State of Food and Agriculture*”, FAO, 1989.

*** (1999) – „*Strategia națională pentru dezvoltare durabilă*”, promovată de Grupul de Lucru constituit în baza HG 305 / 15. 04. 1994 şi cu sprijinul societății civile.

*** (1980): „*Județele patriei – Argeş (monografie)*”, Editura Sport – Turism, Bucureşti.

*** (1994): „*Județele şi oraşele României în cifre şi fapte”*, volumul I, Editura Universul, Bucureşti, Dep. De Admin. Publică Locală.

*** (2002): " *Breviarul statistic al județului Argeş*" Direcția Județeană de Stat, Argeş.

ANEXE

Anexa nr. 3.1

Metodologia propusă se bazează pe:

- evaluarea problemelor specifice;
- stabilirea criteriilor unice, ca de exemplu profilul comunelor, profilul agenților economici care au potențialitate economică şi gradul de antreprenoriat al exploatațiilor agricole;
- evaluarea disponibilităților locale de resurse umane, financiare şi naturale;
- elaborarea modelelor instituționale care pot induce, stabiliza comportamente performante economice şi pot dezvolta comportamente sociale de parteneriat rural.

Modelul de analiză este format din mai multe paliere:

1. palierul analizei comunității rurale care are statut de potențial polarizator economic;
2. palierul firmelor agricole care sunt adevărate centre de polarizare agricolă pentru o serie de comunități rurale datorită relațiilor de colectare, depozitare şi concentrare funciară;
3. palierul antreprenorilor care sunt principali actori ai emancipării comunitare.

Palierul analizei comunităților rurale a fost identificat pe baza unui model teoretic de optimizare a organizării administrativ-teritoriale pe şase niveluri ierarhice: regiuni (constituite pe baza regiunilor de dezvoltare), oraşe (cu statut de municipii), comune şi sate. Criteriile care au stat la baza acestei metodologii au fost următoarele:

a) relațiile existente între aşezări (subordonare, competiție, indiferenta);
b) distanța dintre centrele unităților administrative de rang inferior şi centrele de convergență regională;
c) potențialul (economic, demografic şi de poziție) al principalelor centre urbane pe baza căruia au fost individualizate potențialele centre administrative. Pe baza acestui criteriu au fost stabilite zonele de influență care în cea mai mare parte a cazurilor, nu coincid cu actualele limite dintre județe;
d) antecedentele istorice.

Comunitățile investigate fac parte din regiunea Sud, care cuprinde în actualul model de organizare administrativă şase județe (Argeş, Dâmbovița, Prahova, Teleorman, Ilfov şi Ialomița) şi are cel mai mare număr de aşezări: 44 oraşe din care 14 municipii şi 523 de comune. Conform criteriilor enunțate au fost selecționate patru comune: Albeşti, Lereşti, Schitu Goleşti şi Valea Mare Pravăț (Radu Săgeata, 2001: 48-50).

Anexa nr. 2.1

Aprecierea subiectivă asupra nivelului veniturilor gospodăriei în funcție de nivelul de educație al respondentului (%)

	Fără şcoală	Şcoală ele-men-tară	Gim-naziu	Liceu	Liceu agricol	Scoală profe-sională	Postli-ceală/ facul-tate	Total
Albeşti								
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	100	41,2	25,0	27,3	0,0	37,5	11,1	29,9
Ne ajung doar pentru strictul necesar	0	35,3	12,5	39,4	0,0	37,5	44,4	35,1
Ne ajung pentru un trai decent	0	11,8	62,5	24,2	100,0	12,5	22,2	24,7
Reuşim să cumpărăm şi unele bunuri mai scumpe	0	5,9	0,0	6,1	0,0	12,5	22,2	7,8
Reuşim să avem tot ce ne trebuie	0	5,9	0,0	3,0	0,0	0,0	0,0	2,6
Lereşti								
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	0	14,3	37,5	28,0	0,0	14,3	10,5	20,6
Ne ajung doar pentru strictul necesar	0	71,4	37,5	44,0	50,0	28,6	36,8	42,6
Ne ajung pentru un trai decent	0	0,0	12,5	24,0	50,0	42,9	26,3	23,5
Reuşim să cumpărăm şi unele bunuri mai scumpe	0	14,3	12,5	0,0	0,0	14,3	26,3	11,8
Reuşim să avem tot ce ne trebuie	0	0,0	0,0	4,0	0,0	0,0	0,0	1,5
Schitu Goleşti								
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	66,7	60,0	40,0	26,3	0,0	42,1	42,9	43,0
Ne ajung doar pentru strictul necesar	33,3	25,0	20,0	36,8	0,0	26,3	42,9	29,1
Ne ajung pentru un trai decent	0,0	10,0	40,0	26,3	100,0	21,1	14,3	21,5
Reuşim să cumpărăm şi unele bunuri mai scumpe	0,0	0,0	0,0	5,3	0,0	5,3	0,0	2,5
Reuşim să avem tot ce ne trebuie	0,0	5,0	0,0	5,3	0,0	5,3	0,0	3,8
Valea Mare Pravăţ								
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	100,0	30,0	75,0	10,0	50,0	30,0	33,3	28,6
Ne ajung doar pentru strictul necesar	0,0	50,0	25,0	45,0	0,0	30,0	22,2	35,7

	Fără şcoală	Şcoală ele-men-tară	Gim-naziu	Liceu	Liceu agricol	Scoală profe-sională	Postli-ceală/ facul-tate	Total
Ne ajung pentru un trai decent	0,0	20,0	0,0	30,0	50,0	40,0	22,2	26,8
Reuşim să cumpărăm şi unele bunuri mai scumpe	0,0	0,0	0,0	10,0	0,0	0,0	22,2	7,1
Reuşim să avem tot ce ne trebuie	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	0,0	1,8
Total comune								
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	80,0	42,6	40,0	23,7	16,7	34,1	20,5	31,1
Ne ajung doar pentru strictul necesar	20,0	38,9	23,3	41,2	16,7	29,5	36,4	35,4
Ne ajung pentru un trai decent	0,0	11,1	33,3	25,8	66,7	27,3	22,7	23,9
Reuşim să cumpărăm şi unele bunuri mai scumpe	0,0	3,7	3,3	5,2	0,0	6,8	20,5	7,1
Reuşim să avem tot ce ne trebuie	0,0	3,7	0,0	4,1	0,0	2,3	0,0	2,5

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 2.2

Aprecierea subiectivă a veniturilor în funcție de domeniul de muncă principal al respondentului - % -

	Agri-cul-tură	Agro-indus trie	In-dus-trie + cons-trucții	Ser-vicii	Co-merț	Ad-mi-nis-trație	Stu-dent/ elev	Cas-nica	Pen-sio-nar de stat	Pen-sio-nar CAP	Şo-mer	Altele
Albeşti												
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	0,0	33,3	23,1	0,0	0,0	0,0	0	100,0	40,0	0,0	57,1	14,3
Ne ajung doar pentru strictul necesar	50,0	0,0	61,5	33,3	50,0	0,0	0	0,0	28,0	100,0	14,3	42,9
Ne ajung pentru un trai decent	25,0	33,3	15,4	0,0	50,0	66,7	0	0,0	28,0	0,0	28,6	14,3
Reuşim să cumpărăm şi unele bunuri mai scumpe	25,0	33,3	0,0	33,3	0,0	33,3	0	0,0	4,0	0,0	0,0	14,3
Reuşim să avem tot ce ne trebuie	0,0	0,0	0,0	33,3	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	14,3
Lereşti												
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	33,3	0,0	12,5	17,6	0,0	0,0	0,0	50,0	22,7	0,0	75,0	0,0
Ne ajung doar pentru strictul necesar	33,3	0,0	25,0	52,9	50,0	50,0	50,0	0,0	45,5	100,0	25,0	0,0
Ne ajung pentru un trai decent	0,0	0,0	37,5	29,4	50,0	0,0	50,0	50,0	18,2	0,0	0,0	50,0
Reuşim să cumpărăm şi unele bunuri mai scumpe	33,3	0,0	25,0	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	9,1	0,0	0,0	50,0
Reuşim să avem tot ce ne trebuie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,5	0,0	0,0	0,0
Schitu Goleşti												
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	0,0	0,0	23,5	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0	54,5	50,0	55,6	27,3
Ne ajung doar pentru strictul necesar	0,0	0,0	41,2	0,0	50,0	0,0	0,0	0,0	27,3	0,0	44,4	18,2
Ne ajung pentru un trai decent	100,0	0,0	23,5	0,0	50,0	0,0	0,0	0,0	18,2	50,0	0,0	36,4
Reuşim să cumpărăm şi unele bunuri mai scumpe	0,0	0,0	5,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	9,1
Reuşim să avem tot ce ne trebuie	0,0	0,0	5,9	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	9,1

	Agri-cul-tură	Agro-indus trie	In-dus-trie + cons-tructii	Ser-vicii	Co-mert	Ad-mi-nis-tratie	Stu-dent/ elev	Cas-nica	Pen-sio-nar de stat	Pen-sio-nar CAP	Şo-mer	Altele
Valea Mare Pravăţ												
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	0,0	0,0	42,9	25,0	0,0	0,0	50,0	0,0	30,0	0,0	42,9	33,3
Ne ajung doar pentru strictul necesar	100,0	0,0	14,3	50,0	33,3	0,0	0,0	60,0	40,0	66,7	14,3	33,3
Ne ajung pentru un trai decent	0,0	0,0	28,6	0,0	66,7	0,0	0,0	40,0	25,0	33,3	42,9	0,0
Reuşim să cumpărăm şi unele bunuri mai scumpe	0,0	0,0	14,3	25,0	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	33,3
Reuşim să avem tot ce ne trebuie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	0,0
Total comune												
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	11,1	33,3	24,4	16,0	0,0	12,5	25,0	50,0	39,0	11,1	55,6	21,7
Ne ajung doar pentru strictul necesar	44,4	0,0	40,0	48,0	46,2	25,0	25,0	25,0	34,0	66,7	25,9	26,1
Ne ajung pentru un trai decent	22,2	33,3	24,4	20,0	53,8	25,0	25,0	25,0	22,0	22,2	18,5	26,1
Reuşim să cumpărăm şi unele bunuri mai scumpe	22,2	33,3	8,9	8,0	0,0	37,5	25,0	0,0	3,0	0,0	0,0	17,4
Reuşim să avem tot ce ne trebuie	0,0	0,0	2,2	8,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	0,0	0,0	8,7

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 3.1

Structura gospodăriilor care au dat sau au luat pământ în arendă după educația şefului de gospodărie

%

	Fără şcoală	Şcoala elemen-tară	Gimnaziu	Liceu	Liceu agricol	Şcoală profesio-nală	Postlicea-lă/ facultate	Total
Gospodării care au dat pământ în arendă								
Albeşti	0,0	28,6	14,3	14,3	0,0	14,3	28,6	100,0
Lereşti	0,0	50,0	0,0	50,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Schitu Goleşti	0,0	16,7	16,7	33,3	0,0	16,7	16,7	100,0
Valea Mare Pravăţ	16,7	16,7	0,0	16,7	0,0	16,7	33,3	100,0
Total	4,8	23,8	9,5	23,8	0,0	14,3	23,8	100,0
Gospodării care au luat pământ în arendă								
Albeşti		23,1	7,7	46,2	0,0	7,7	15,4	100,0
Lereşti		0	50,0	37,5	0,0	12,5	0,0	100,0
Schitu Goleşti		37,5	6,3	25,0	0,0	31,3	0,0	100,0
Valea Mare Pravăţ		44,4	11,1	44,4	0,0	0,0	0,0	100,0
Total		28,3	15,2	37,0	0,0	15,2	4,3	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 3.2

Structura gospodăriilor care au dat pământ în arendă după domeniul de muncă principal al şefului de gospodărie

%

	Agricultură	Agroindustrie	Industrie şi construcţii	Servicii	Comerţ	Administraţie	Student/elev	Casnică	Pensionar de stat	Pensionar CAP	Şomer	Altele	Total
Albeşti	0,0	0,0	14,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	42,9	0,0	0,0	42,9	100
Lereşti	0,0	0,0	50,0	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100
Schitu Goleşti	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	50,0	100
Valea Mare Pravăţ	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	33,3	0,0	16,7	0,0	100
Total	0,0	0,0	23,8	4,8	0,0	0,0	0,0	0,0	38,1	0,0	4,8	28,6	100

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 4.1

Utilizarea de servicii mecanice

	Răspunsuri corecte	%	Lipsă răspunsuri	%	Total	%
Arat	277	98,6	4	1,4	281	100,0
Semănat	274	97,5	7	2,5	281	100,0
Erbicidat	272	96,8	9	3,2	281	100,0
Combatere	276	98,2	5	1,8	281	100,0
Prăşit	276	98,2	5	1,8	281	100,0
Recoltat	276	98,2	5	1,8	281	100,0
Transport	275	97,9	6	2,1	281	100,0
Presă struguri	275	97,9	6	2,1	281	100,0
Utilaj de prel.lapte	275	97,9	6	2,1	281	100,0
Morărit	277	98,6	4	1,4	281	100,0
Altele	207	73,7	74	26,3	281	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 4.2

Gradul de utilizare a serviciilor mecanice, comuna Albeşti

	Da	%	Nu	%	Total	%
Arat	27	35,1	50	64,9	77	100,0
Semănat	11	14,3	66	85,7	77	100,0
Erbicidat	7	9,1	70	90,9	77	100,0
Combatere	8	10,4	69	89,6	77	100,0
Prăşit	18	23,4	59	76,6	77	100,0
Recoltat	12	15,6	65	84,4	77	100,0
Transport	23	29,9	54	70,1	77	100,0
Presă struguri	1	1,3	76	98,7	77	100,0
Utilaj de prel. lapte	1	1,3	76	98,7	77	100,0
Morărit	14	18,2	63	81,8	77	100,0
Altele	5	6,5	72	93,5	77	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 4.3

Gradul de utilizare a serviciilor mecanice, comuna Lereşti

	Da	%	Nu	%	Total	%
Arat	19	29,2	46	70,8	65	100,0
Semănat	11	16,9	54	83,1	65	100,0
Erbicidat	3	4,6	62	95,4	65	100,0
Combatere	6	9,2	59	90,8	65	100,0
Prăşit	11	16,9	54	83,1	65	100,0
Recoltat	7	10,8	58	89,2	65	100,0
Transport	15	23,1	50	76,9	65	100,0
Presă struguri	1	1,5	64	98,5	65	100,0
Utilaj de prel. lapte	0	0,0	65	100,0	65	100,0
Morărit	8	12,3	57	87,7	65	100,0
Altele		0,0	23	100,0	23	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 4.4

Gradul de utilizare a serviciilor mecanice, comuna Schitu Goleşti

	Da	%	Nu	%	Total	%
Arat	41	51,9	38	48,1	79	100,0
Semănat	20	25,6	58	74,4	78	100,0
Erbicidat	4	5,1	74	94,9	78	100,0
Combatere	3	3,8	75	96,2	78	100,0
Prăşit	12	15,4	66	84,6	78	100,0
Recoltat	9	11,5	69	88,5	78	100,0
Transport	17	21,8	61	78,2	78	100,0
Presă struguri	3	3,8	75	96,2	78	100,0
Utilaj de prel. lapte	1	1,3	76	98,7	77	100,0
Morărit	12	15,2	67	84,8	79	100,0
Altele	2	3,9	49	96,1	51	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 4.5

Gradul de utilizare a serviciilor mecanice, comuna Valea Mare

	Da	%	Nu	%	Total	%
Arat	14	25,0	42	75,0	56	100,0
Semănat	10	18,5	44	81,5	54	100,0
Erbicidat	0	0,0	52	100,0	52	100,0
Combatere	0	0,0	56	100,0	56	100,0
Prăşit	5	8,9	51	91,1	56	100,0
Recoltat	7	12,5	49	87,5	56	100,0
Transport	7	12,7	48	87,3	55	100,0
Presă struguri	2	3,6	53	96,4	55	100,0
Utilaj de prel.lapte	1	1,8	55	98,2	56	100,0
Morărit	2	3,6	54	96,4	56	100,0
Altele	1	1,8	55	98,2	56	100,0

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 4.6

Modalități de plată a serviciilor mecanice (în produse; cu bani)

		Răspunsuri corecte	%	Lipsă răspunsuri	%	Total	%
Arat	Produse	139	49,5	142	50,5	281	100
	Bani	142	50,5	139	49,5	281	100
Semănat	Produse	97	34,5	184	65,5	281	100
	Bani	97	34,5	184	65,5	281	100
Erbicidat	Produse	70	24,9	211	75,1	281	100
	Bani	70	24,9	211	75,1	281	100
Combatere	Produse	73	26,0	208	74,0	281	100
	Bani	73	26,0	208	74,0	281	100
Prăşit	Produse	96	34,2	185	65,8	281	100
	Bani	97	34,5	184	65,5	281	100
Recoltat	Produse	84	29,9	197	70,1	281	100
	Bani	83	29,5	198	70,5	281	100
Transport	Produse	111	39,5	170	60,5	281	100
	Bani	109	38,8	172	61,2	281	100
Presă struguri	Produse	61	21,7	220	78,3	281	100
	Bani	60	21,4	221	78,6	281	100
Utilaj de prel. lapte	Produse	58	20,6	223	79,4	281	100
	Bani	58	20,6	223	79,4	281	100
Morărit	Produse	90	32,0	191	68,0	281	100
	Bani	89	31,7	192	68,3	281	100
Altele	Produse	63	22,4	218	77,6	281	100
	Bani	63	22,4	218	77,6	281	100

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 4.7

Gradul de înzestrare cu construcții agricole productive

	Da	%	Nu	%	Total	%
Albeşti						
Grajduri	58	75,3	19	24,7	77	100
Facilităþi depozitare	67	87,0	10	13,0	77	100
Staul pentru oi	15	19,5	62	80,5	77	100
[a]opron	28	36,4	49	63,6	77	100
Altele	29	37,7	48	62,3	77	100
Lereşti						
Grajduri	43	62,3	26	37,7	69	100
Facilităþi depozitare	51	73,9	18	26,1	69	100
Staul pentru oi	6	8,7	63	91,3	69	100
[a]opron	25	36,2	44	63,8	69	100
Altele	11	23,4	36	76,6	47	100
Schitu Goleşti						
Grajduri	60	75,9	19	24,1	79	100
Facilităþi depozitare	66	83,5	13	16,5	79	100
Staul pentru oi	8	10,1	71	89,9	79	100
[a]opron	12	15,2	67	84,8	79	100
Altele	9	15,0	51	85,0	60	100
Valea Mare Pravăþ						
Grajduri	35	62,5	21	37,5	56	100
Facilităþi depozitare	30	53,6	26	46,4	56	100
Staul pentru oi	5	8,9	51	91,1	56	100
[a]opron	23	41,1	33	58,9	56	100
Altele	10	17,9	46	82,1	56	100

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 4.8

Suprafețe cultivate şi efective de animale deținute în gospodăriile muscelene

	Răspuns-uri valide	%	Răspuns-uri excluse	%	Total	%
Grâu (supr. cultiv. ha)	10	3,6	271	96,4	281	100
Porumb (supr. cultiv. ha)	25	8,9	256	91,1	281	100
Orz (supr. cultiv. ha)	2	0,7	279	99,3	281	100
Cartofi (supr. cultiv. ha)	54	19,2	227	80,8	281	100
Trifoi, lucernă (supr. cultiv. ha)	43	15,3	238	84,7	281	100
Fructe (supr. cultiv. ha)	46	16,4	235	83,6	281	100
Legume (supr. cultiv. ha)	27	9,6	254	90,4	281	100
Altele (supr. cultiv. ha)	8	2,8	273	97,2	281	100
Bovine (nr)	174	61,9	107	38,1	281	100
Porcine (nr)	223	79,4	58	20,6	281	100
Ovine şi caprine (nr)	58	20,6	223	79,4	281	100
Păsări (nr)	258	91,8	23	8,2	281	100
Cai, măgari (nr)	34	12,1	247	87,9	281	100
Altele (nr)	4	1,4	277	98,6	281	100

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 4.9

Media suprafețelor cultivate şi a efectivelor de animale deținute

	Albeşti	Lereşti	Schitu Goleşti	Valea Mare	Total
Grâu (supr. cultiv. ha)	1,5	1,4	0	2,6	2
Porumb (supr. cultiv. ha)	1,3	2	2,6	0,4	1,6
Orz (supr. cultiv. ha)	0	0	0	2	2
Cartofi (supr. cultiv. ha)	1,2	1,6	0	0,1	0,4
Trifoi, lucernă (supr. cultiv. ha)	1,5	1,5	1,3	1,9	1,5
Fructe (supr. cultiv. ha)	1,6	2	1	0,5	0,8
Legume (supr. cultiv. ha)	1	1	1	0,1	0,3
Altele (supr. cultiv. ha)	1,3	0	1,3	0,02	1
Bovine (nr)	1,6	1,6	1,5	1,6	1,6
Porcine (nr)	2,5	1,8	1,8	1,7	2
Ovine şi caprine (nr)	15,3	7,9	13,1	15,6	13,2
Păsări (nr)	25,2	17,8	16,3	19,5	19,8
Cai, măgari (nr)	1,3	2	1,2	1,3	1,3
Altele (nr)	25	0	25	0	25

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 4.10

Modalităţi de vânzare a produselor vegetale, efectivelor de animale şi a produselor animaliere

		Răspun-suri valide	%	Răspunsuri excluse	%	Total	%
Porumb	Cu contract	4	1,4	277	98,6	281	100
	Fără contract	7	2,5	274	97,5	281	100
Cartofi	Cu contract	2	0,7	279	99,3	281	100
	Fără contract	11	3,9	270	96,1	281	100
Trifoi+lucernă	Cu contract	4	1,4	277	98,6	281	100
	Fără contract	4	1,4	277	98,6	281	100
Fructe	Cu contract	0	0,0	281	100,0	281	100
	Fără contract	6	2,1	275	97,9	281	100
Legume	Cu contract	1	0,4	280	99,6	281	100
	Fără contract	3	1,1	278	98,9	281	100
Altele	Cu contract	1	0,4	280	99,6	281	100
	Fără contract	1	0,4	280	99,6	281	100
Bovine	Cu contract	3	1,1	278	98,9	281	100
	Fără contract	14	5,0	267	95,0	281	100
Porcine	Cu contract	4	1,4	277	98,6	281	100
	Fără contract	19	6,8	262	93,2	281	100
Ovine şi caprine	Cu contract	1	0,4	280	99,6	281	100
	Fără contract	15	5,3	266	94,7	281	100
Păsări	Cu contract	5	1,8	276	98,2	281	100
	Fără contract	7	2,5	274	97,5	281	100
Cai şi măgari	Cu contract	0	0,0	281	100,0	281	100
	Fără contract	1	0,4	280	99,6	281	100
Alte animale	Cu contract	0	0,0	281	100,0	281	100
	Fără contract	4	1,4	277	98,6	281	100
Lapte de vacă	Cu contract	3	1,1	278	98,9	281	100
	Fără contract	28	10,0	253	90,0	281	100
Brânză de vaci	Cu contract	1	0,4	280	99,6	281	100
	Fără contract	21	7,5	260	92,5	281	100
Brânză de oaie	Cu contract	1	0,4	280	99,6	281	100
	Fără contract	10	3,6	271	96,4	281	100
Lână	Cu contract	2	0,7	279	99,3	281	100
	Fără contract	7	2,5	274	97,5	281	100
Miere	Cu contract	2	0,7	279	99,3	281	100
	Fără contract	3	1,1	278	98,9	281	100
Carne de vită	Cu contract	5	1,8	276	98,2	281	100
	Fără contract	7	2,5	274	97,5	281	100
Carne de porc	Cu contract	3	1,1	278	98,9	281	100
	Fără contract	9	3,2	272	96,8	281	100

		Răspun-suri valide	%	Răspunsuri excluse	%	Total	%
Carne de oaie	Cu contract	3	1,1	278	98,9	281	100
	Fără contract	7	2,5	274	97,5	281	100
Carne de pui	Cu contract	2	0,7	279	99,3	281	100
	Fără contract	2	0,7	279	99,3	281	100
Ouă	Cu contract	1	0,4	280	99,6	281	100
	Fără contract	22	7,8	259	92,2	281	100
Alte produse	Cu contract	1	0,4	280	99,6	281	100
	Fără contract	1	0,4	280	99,6	281	100

***Sursa**: calculații proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

Anexa nr. 4. 11

Direcții de investire, forme și surse financiare

	Investiții proprii		Împrumuturi		Surse de bani					
	Da	Nu	Da	Nu	Fonduri proprii	Împru-mut rude	Împru-mut de la alții	Credit bancă	Altele	NS/NR
Cumpărare mașini și echipament agricol										
Albești	50,0	26,9	0	50,0	75,0	0	0	0,0	0	0
Lerești	33,3	24,4	0	33,3	0,0	0	0	100,0	0	0
Schitu Golești	16,7	28,4	0	16,7	25,0	0	0	0,0	0	0
Valea Mare Pravăț	0,0	20,4	0	0,0	0,0	0	0	0,0	0	0
Total	100,0	100,0	0	100,0	100,0	0	0	100,0	0	0
Cumpărare pomi										
Albești	20,8	28,0	0,0	27,7	23,8	0,0	0,0	0	0	28,0
Lerești	37,5	23,3	33,3	24,5	38,1	0,0	100,0	0	0	23,3
Schitu Golești	16,7	29,2	0,0	28,4	19,0	0,0	0,0	0	0	29,2
Valea Mare Pravăț	25,0	19,5	66,7	19,4	19,0	100,0	0,0	0	0	19,5
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0	0	100,0
Cumpărare animale										
Albești	20,8	28,8	16,7	27,6	20,5	0,0	100,0	0	0	28,8
Lerești	29,2	23,6	16,7	24,7	31,8	0,0	0,0	0	0	23,6
Schitu Golești	29,2	27,9	16,7	28,4	31,8	0,0	0,0	0	0	27,9
Valea Mare Pravăț	20,8	19,7	50,0	19,3	15,9	100,0	0,0	0	0	19,7
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0	0	100,0
Cumpărat pământ										
Albești	50,0	27,1	50,0	27,1	50,0	0	0	0	0	27,1
Lerești	25,0	24,5	25,0	24,5	25,0	0	0	0	0	24,5
Schitu Golești	25,0	28,2	25,0	28,2	25,0	0	0	0	0	28,2
Valea Mare Pravăț	0,0	20,2	0,0	20,2	0,0	0	0	0	0	20,2
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0	0	0	0	100,0

	Investiţii proprii		împrumuturi		Surse de bani					
	Da	Nu	Da	Nu	Fonduri proprii	împru-mut rude	împru-mut de la alţii	Credit bancă	Altele	NS/NR
Cumpărat construcţii, clădiri productive (magazii, grajduri etc.)										
Albeşti	50,0	26,6	50,0	26,6	50,0	0	0	0	0	26,6
Lereşti	30,0	24,4	30,0	24,4	30,0	0	0	0	0	24,4
Schitu Goleşti	20,0	28,4	20,0	28,4	20,0	0	0	0	0	28,4
Valea Mare Pravăţ	0,0	20,7	0,0	20,7	0,0	0	0	0	0	20,7
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0	0	0	0	100,0
Cumpărat echipament de prelucrare										
Albeşti	100,0	27,1	100,0	27,1	100,0	0	0	0	0	27,1
Lereşti	0,0	24,6	0,0	24,6	0,0	0	0	0	0	24,6
Schitu Goleşti	0,0	28,2	0,0	28,2	0,0	0	0	0	0	28,2
Valea Mare Pravăţ	0,0	20,0	0,0	20,0	0,0	0	0	0	0	20,0
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0	0	0	0	100,0
Dezvoltarea unei afaceri non-agricole										
Albeşti	16,7	27,6	0,0	27,5	25,0	0	0	0	0	27,4
Lereşti	50,0	24,0	100,0	24,3	25,0	0	0	0	0	24,5
Schitu Goleşti	16,7	28,4	0,0	28,2	25,0	0	0	0	0	28,2
Valea Mare Pravăţ	16,7	20,0	0,0	20,0	25,0	0	0	0	0	19,9
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0	0	0	0	100,0
Construirea unei alte case										
Albeşti	44,4	26,8	0,0	27,6	50,0	0	0	0	0	26,7
Lereşti	22,2	24,6	0,0	24,7	25,0	0	0	0	0	24,5
Schitu Goleşti	33,3	27,9	100,0	27,6	25,0	0	0	0	0	28,2
Valea Mare Pravăţ	0,0	20,6	0,0	20,1	0,0	0	0	0	0	20,5
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0	0	0	0	100,0

	Investiţii proprii		împrumuturi		Surse de bani					
	Da	Nu	Da	Nu	Fonduri proprii	împru-mut rude	împru-mut de la alţii	Credit bancă	Altele	NS/NR
Cumpărat maşină, camion										
Albeşti	30,8	27,5	0,0	27,8	36,4	0,0	0,0	0,0	0,0	27,5
Lereşti	23,1	23,8	25,0	24,5	45,5	0,0	33,3	0,0	0,0	23,8
Schitu Goleşti	23,1	28,7	25,0	28,2	18,2	0,0	0,0	50,0	0,0	28,7
Valea Mare Pravăţ	23,1	20,0	50,0	19,5	0,0	100,0	66,7	50,0	100,0	20,0
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Plată educaţie copii										
Albeşti	25,0	28,3	23,5	27,7	24,6	27,3	25,0	0,0	50,0	34,3
Lereşti	22,4	25,4	23,5	24,6	24,6	27,3	0,0	0,0	0,0	30,8
Valea Mare Pravăţ	30,3	27,3	29,4	28,0	31,6	9,1	50,0	50,0	50,0	33,1
Valea Mare	22,4	19,0	23,5	19,7	19,3	36,4	25,0	50,0	0,0	1,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

***Sursa**: calculaţii proprii pe baza chestionarului aplicat în patru comune muscelene, 2004.*

INDEX DE AUTORI

ABRAMOVITZ, 315 ***(LXXII)***
ALDERMAN H., 514, 619 ***(LXXII)***
ANAND, 362, 410 ***(LXXII)***
ANDRESS Hans-J., 497 ***(LXXII)***
ANGHELACHE C., 364, 497 ***(LXXII)***
ARGYLE, 358, 423 ***(LXXII)***
ARNOLD V., 497 ***(LXXII)***
ARROW K., 497 ***(LXXII)***
ASHWORTH, 371 ***(LXXII)***
ATIYAH M., 497 ***(LXXII)***
ATKINSON A.B., 373, 398, 410, 413, 415, 416, 417, 418, 420, 421, 450, 466, 497, 499, 501 ***(LXXII)***
ATKINSON T., 365 ***(LXXII)***
AYBERK Ural, 32, 39, 93 ***(LXXII)***

BARRY N., 497 ***(LXXII)***
BAUM S., 509, 619 ***(LXXII)***
BEBLO M., 497 ***(LXXII)***
BECK U., 497 ***(LXXII)***
BECKER G., 379, 497 ***(LXXII)***
BECK-GERNSHEIM,E., 497 ***(LXXII)***
BEHRAM J., 501 ***(LXXII)***
BELLI Nicolae, 516, 619 ***(LXXII)***
BERGHMAN J., 357, 376 ***(LXXII)***
BETEILLE A., 497 ***(LXXII)***
BETSON David, 40, 315, 367, 385, 386, 401, 468 ***(LXXII)***
BETSON M., 401 ***(LXXII)***
BETTI G., 497 ***(LXXII)***
BEVERLY S., 497 ***(LXXII)***
BIDANI B., 500 ***(LXXII)***
BÎRZEA Cezar, 314 ***(LXXII)***
BLACK John, 31 ***(LXXII)***
BLACKORBY C., 362, 410, 415, 416, 497 ***(LXXII)***
BLACKORBY C., 410 ***(LXXII)***
BOISMENU Gérard, 27, 93 ***(LXXII)***
BONACCI Giorgio, 93 ***(LXXII)***
BOOTH Charles, 358, 391, 458 ***(LXXII)***
BOUDON R., 497 ***(LXXII)***
BRADY D., 498 ***(LXXII)***
BRAGĂ Viorina, 506 ***(LXXII)***
BROWNING, 379 ***(LXXII)***
BUCHANAN J., 498 ***(LXXII)***

CANCIAN, M., 498 ***(LXXII)***
CANNARI L., 410 ***(LXXII)***
CANTILLON B., 357, 365 ***(LXXII)***
CARLTON D., 498 ***(LXXII)***
CAZIER Bernard, 30 ***(LXXII)***
CERIOLI, A. , 358, 374 **,** *429, 431, 432, 436, 443, 458, 460, 461, 468, 498* ***(LXXII)***
CHELI Bruno, 358, 364, 367, 426, 429, 435, 436, 439, 440, 443, 458-466, 469, 472, 477, 479, 482, 497, 498 ***(LXXII)***
CHIRCA C., 501 ***(LXXII)***
CHIȚEA Mihai, 506 ***(LXXII)***
CHIȚU Lorena, 506 ***(LXXII)***
CHIVU Luminița, 313 ***(LXXII)***
CINCĂ Cristina, 100 ***(LXXII)***
CINGĂ Cristina, 103 ***(LXXII)***
CIOBANU Cristina, 506 ***(LXXII)***
CIOTEI Alin, 506 ***(LXXII)***
CIOTEI Constantin, 506, 520, 619 ***(LXXII)***
CITRO C., 383-385, 388, 390, 498 ***(LXXII)***
CIUTACU C., 16, 94, 95, 301, 313, 317 ***(LXXII)***
COJAN Ştefan, 313 ***(LXXII)***
COLASANTO, 402 ***(LXXII)***
CONSTANCE F., 498 ***(LXXII)***
COUDOUEL, A, 498 ***(LXXII)***
CRISTACHE Ghe., 619 ***(LXXII)***

D'AGOSTINO Antonella, 358, 367, 459, 497, 498 ***(LXXII)***

DAGUM C., 360, 410, 443, 458, 460, 498, 501 ***(LXXII)***
DAHRENDOF R., 498 ***(LXXII)***
DARLAUF, S., 498 ***(LXXII)***
DEATON, 379, 427 ***(LXXII)***
DEBORAH Reed, 498 ***(LXXII)***
DELORS Jacques, 32, 316 ***(LXXII)***
DIACONESCU Adriana, 100, 103 ***(LXXII)***
DIAMANTOPULOU Anna, 10, 22, 34, 66, 68, 93, 94, 314 ***(LXXII)***
DIMITRIU M., 100, 103 ***(LXXII)***
DINGA Ene, 100, 103 ***(LXXII)***
DONALDSON D., 362, 410, 415, 416, 497 ***(LXXII)***
DRAGOMIRESCU Horațiu, 313 ***(LXXII)***
DRAUS Franciszek, 94 ***(LXXII)***
DREZE, A., 500 ***(LXXII)***
DUBLIN L., 379 ***(LXXII)***
DUCHESSE Val, 38, 39, 45, 70 ***(LXXII)***
DUCLOS J.Y., 498 ***(LXXII)***
DUMITRU D., 516, 619 ***(LXXII)***
DUNLOP J., 94 ***(LXXII)***

ELIFSON W. Kirk, 498 ***(LXXII)***
ENGEL E., 379-381 ***(LXXII)***
EVANS, 380, 399, 400 ***(LXXII)***

FAURE Edgard, 314 ***(LXXII)***
FERREOL, G., 498 ***(LXXII)***
FILIP Gh. Florin, 227, 313 ***(LXXII)***
FILIPPONE Andrea, 358, 367, 435, 459, 462, 482, 498 ***(LXXII)***
FLORIAN Violeta, 506 ***(LXXII)***
FORAY Dominique, 231, 314 ***(LXXII)***
FOSTER, 362, 373, 405, 406, 410, 413, 415, 420, 421, 434, 499, 500 ***(LXXII)***
FREYSSINET Jacques, 19, 20, 23 ***(LXXII)***
FROHBERG K., 509, 619 ***(LXXII)***
FROIS-ABRAHAM G., 499 ***(LXXII)***
FUCHS, 361, 398 ***(LXXII)***
FUDULU Paul, 499 ***(LXXII)***

GALBRAITH J.K., 499 ***(LXXII)***
GARNIER Olivier, 95 ***(LXXII)***
GÉNES, 10 ***(LXXII)***
GEORGESCU-ROEGEN N., 365, 494, 500 ***(LXXII)***
GHEORGHE Cristina, 100, 103 ***(LXXII)***
GOEDHARD Van Praag, 402 ***(LXXII)***
GOLBERGER A.S., 499 ***(LXXII)***
GOUDZWAARD B., 499 ***(LXXII)***
GREER, 362, 405, 406, 413, 499 ***(LXXII)***
GRILICHES Z., 498, 501 ***(LXXII)***
GUJARATI D., 499 ***(LXXII)***

HABER A., 498 ***(LXXII)***
HAGENAARS A.J.M., 359, 360, 362, 374, 392, 402, 415, 416, 418, 419, 432, 444, 458, 499 ***(LXXII)***
HALL R., 498 ***(LXXII)***
HARTMANN M., 509, 619 ***(LXXII)***
HAYEK, Fredrich A., 315, 499 ***(LXXII)***
HENTSCHEL J., 498 ***(LXXII)***
HILL, 371, 498, 499, 500 ***(LXXII)***

IOAN-FRANC Valeriu, 313 ***(LXXII)***
IOVITU, M., 499 ***(LXXII)***
ISĂRESCU M.C., 499 ***(LXXII)***

JACKMAN, 19 ***(LXXII)***
JENKINS Stephen, 378, 399, 407, 444 ***(LXXII)***

KAKWANI N., 362, 373, 410, 413, 415, 499 ***(LXXII)***
KANGAS Olli, 392 ***(LXXII)***
KNAUS T., 497 ***(LXXII)***
KRAUSE P., 499 ***(LXXII)***
KUNDU, 362, 412, 415 ***(LXXII)***

LANG Wilfried H., 12 ***(LXXII)***
LAX P., 497 ***(LXXII)***
LAYARD, 19 ***(LXXII)***
LAYTE R., 371 ***(LXXII)***
LELLI S., 499 ***(LXXII)***

LEMMI A., 358, 364, 410, 426, 429, 435, 436, 440, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 465, 466, 477, 479, 498 ***(LXXII)***
LEONĂCHESCU, N., 518, 619 ***(LXXII)***
LÖNNROTH Johan Karl, 94 ***(LXXII)***
LOTKA A., 379 ***(LXXII)***

MACHLUP, 315 ***(LXXII)***
MAIRESSE, 315 ***(LXXII)***
MAÎTRE B., 371 ***(LXXII)***
MANOLESCU Gh., 100, 103 ***(LXXII)***
MARIMBERT Jean, 94 ***(LXXII)***
MARSDEN David, 94 ***(LXXII)***
MARTINETTI E., 367, 499 ***(LXXII)***
MATHEWS A., 509 ***(LXXII)***
MAZILESCU Petru, 354 ***(LXXII)***
MAZUR B., 497 ***(LXXII)***
McCLANAHAN, 371 ***(LXXII)***
MEADE J., 499 ***(LXXII)***
MICELI D., 499 ***(LXXII)***
MICHAEL R., 380, 383, 384, 385, 388, 390, 498, 499, 501 ***(LXXII)***
MILEA Camelia, 100, 103 ***(LXXII)***
MILITARU Adrian, 506 ***(LXXII)***
MILLER S.M., 400 ***(LXXII)***
MOISIO P., 500 ***(LXXII)***
MOLNAR M., 405, 501 ***(LXXII)***
MOTT, 371 ***(LXXII)***
MUELLBAUER, 379 ***(LXXII)***

NECULAU A., 498 ***(LXXII)***
NICKELL, 19 ***(LXXII)***
NOLAN B., 371 ***(LXXII)***

O'HIGGINS, 399 ***(LXXII)***
ODILLE Quintin, 10, 69, 70 ***(LXXII)***
OLSEN A. Kelly, 500 ***(LXXII)***
OPRIŞĂNESCU G., 100, 103 ***(LXXII)***
ORSHANSKY Molly, 360, 384-386 ***(LXXII)***
OSBERG L., 407, 500 ***(LXXII)***

PARFIONOV Iulia, 100, 103 ***(LXXII)***
PÂRCIOG, S., 501 ***(LXXII)***
PERȚ Steliana, 3, 16, 21, 23, 27, 28, 94, 223, 276, 301, 317 ***(LXXII)***
PETIT Pascal, 315 ***(LXXII)***
PEZZEY J., 512, 619 ***(LXXII)***
PHILIPPE G., 498 ***(LXXII)***
PICCHIO Antonella, 26, 94 ***(LXXII)***
PIGOU, 360, 393, 394, 411 ***(LXXII)***
PISSANI Ferry, 20 ***(LXXII)***
PONZA, 371 ***(LXXII)***
POP, 377, 501 ***(LXXII)***
POPESCU M., 516, 619 ***(LXXII)***
POSTOLACHE, 357, 499, 500 ***(LXXII)***
PRAAG Van, 360, 375, 402, 415, 416, 418, 458 ***(LXXII)***
PREDA Diana, 8, 94 ***(LXXII)***
PYATT G., 362, 415-417, 418, 434 ***(LXXII)***

QUENTIN, 94 ***(LXXII)***

RADOVAN Richta, 232, 314 ***(LXXII)***
RAINWATER Lee, 361, 371, 382, 388, 398, 402, 500 ***(LXXII)***
RAVALLION, M., 361, 373, 396, 398, 406, 500 ***(LXXII)***
RAWLS J., 357, 398, 442, 500 ***(LXXII)***
RĂBOACĂ Gh., 25, 95 ***(LXXII)***
RĂILEANU SZELES Monica, 353 ***(LXXII)***
RINGEN Stein, 376 ***(LXXII)***
ROBY P., 400 ***(LXXII)***
ROSEN S. Harvey, 500 ***(LXXII)***
ROŞCA Ioan Gh., 313 ***(LXXII)***
ROTARIU T., 500 ***(LXXII)***
ROTHBARTH, 379, 380, 381, 388 ***(LXXII)***
ROUSSEAU J.J., 500 ***(LXXII)***
ROWNTREE, 358, 373, 382, 391, 395, 458 ***(LXXII)***
RUGGERI Laderchi, C., 500 ***(LXXII)***
RUGGLES P., 384, 385, 393, 401 ***(LXXII)***
RUNYON Richard, P., 498 ***(LXXII)***

SACHS, 358, 423 ***(LXXII)***
SALONEN, 371 ***(LXXII)***
SAMUELSON, Paul A., 500 ***(LXXII)***
SANDU D., 569, 619 ***(LXXII)***
SĂGEATĂ, R., 619 ***(LXXII)***
SCHEELE Jonathan, 95 ***(LXXII)***
SCHUMACHER, 358, 423 ***(LXXII)***
SCHUYT, 357 ***(LXXII)***
SEN A., 357-359, 360, 362, 373, 374, 376, 393, 394, 398, 404, 407-412, 414-416, 419, 420, 422, 424-427, 437, 442, 443, 446, 447, 452, 458-460, 468, 490, 492, 499, 500, 501 ***(LXXII)***
SHAW John A.W., 501 ***(LXXII)***
SHETTY P.S., 371, 470 ***(LXXII)***
SHORROCKS, 362, 413, 420, 421 ***(LXXII)***
SIMON E., 315 ***(LXXII)***
SLAMA, J., 501 ***(LXXII)***
SMEEDING Timothy M., 387 ***(LXXII)***
SMITH Adam, 234, 314, 362, 412, 415, 444 ***(LXXII)***
SOLOW, 29, 305, 315 ***(LXXII)***
SRINIVASAN, 359, 428, 443 ***(LXXII)***
SRIVASTAVA J., 514, 619 ***(LXXII)***
STĂNCULESCU, M.S., 501 ***(LXXII)***
STEINMULLER, 315 ***(LXXII)***
STEPHENSON, 400 ***(LXXII)***
STERN Sharon, 401 ***(LXXII)***
STOICA Mariana, 313 ***(LXXII)***
STORCH Olivier, 313 ***(LXXII)***
STRICKLAND S.S., 371, 470 ***(LXXII)***
SUDGEN, 359, 428 ***(LXXII)***

ŞTEFĂNESCU Carmen, 506, 520, 619 ***(LXXII)***

TAKAYAMA N., 362, 410, 415, 417 ***(LXXII)***
TARSITANO, A., 501 ***(LXXII)***
TAUBMAN, T., 501 ***(LXXII)***
TĂNASE Paul Ghiță, 313 ***(LXXII)***
TEŞLIUC, C.M., 375, 377, 501 ***(LXXII)***
THON D., 362, 410, 412, 415, 418 ***(LXXII)***
TODEROIU F., 506, 516, 520, 619 ***(LXXII)***
TOFAN Adina, 506 ***(LXXII)***
TORBECKE, 362 ***(LXXII)***
TOWNSEND P., 359, 373, 374, 376, 391, 392, 397, 398, 400, 430, 458, 466, 501 ***(LXXII)***
TUCĂ Fl., 518, 619 ***(LXXII)***
TUDOR Monica, 506 ***(LXXII)***
TUFIŞ Dan, 313 ***(LXXII)***
TULLOCK G., 498, 501 ***(LXXII)***

VAUGHAN R.N., 362, 400, 415, 416, 417 ***(LXXII)***
VÂLCEANU Grigore, 16, 95 ***(LXXII)***
VELI-MATTI Ritakallio, 392 ***(LXXII)***
VICKREY, W., 501 ***(LXXII)***
VOS, 359, 374 ***(LXXII)***

WABS T., 501 ***(LXXII)***
WAGNER P., 501 ***(LXXII)***
WALKER, 371 ***(LXXII)***
WEINGARTEN P., 509, 619 ***(LXXII)***
WHELAN C., 371 ***(LXXII)***
WILFRIED Lang, 94 ***(LXXII)***
WILSON, 357 ***(LXXII)***
WODON Q., 498 ***(LXXII)***
WOLFRAM Stephen, 368, 369, 370, 372, 494, 495, 501 ***(LXXII)***
WOLFSON, 380, 399, 400, 444 ***(LXXII)***

YINGER J., 501 ***(LXXII)***
YSANDER, 359, 428 ***(LXXII)***
YVES Jean-Capul, 95 ***(LXXII)***

ZADEH L.A., 501 ***(LXXII)***
ZAMAN Gh., 16, 95, 313 ***(LXXII)***
ZAMFIR C., 389, 393, 441, 501 ***(LXXII)***
ZANI S., 358, 374, 429, 431, 432, 436, 439, 443, 458, 460, 461, 468, 498 ***(LXXII)***
ZĂRNESCU Oana, 506 ***(LXXII)***
ZHENG, 373